١٠٠٠
فەرموودەی خۆشەویست ﷺ
سیروان کاکە أحمد
کۆکراوەی بەرهەمەکانی بەهای فەرموودە
بەهای فەرموودە

١٠٠٠

فەرموودەی خۆشەویست ﷺ

ئامادەکردنی: سیروان کاکە أحمد
دیزاینی ناوەوە : ستافی بەهای فەرموودە
خـەتی بـەرگ : ستافی بەهای فەرموودە
چاپـی یەکـەم : ١٤٤٤ك - ٢٠٢٢ز
٤٧٢ لاپـــــەڕە
٢٤ × ١٧ ســـم
بابـەت : ئـایینی

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان - هەرێمی کوردستان
ژمارە سپاردنی (٤٢١) ی ساڵی ٢٠٢١ پێدراوە

١٠٠٠ فەرموودەی خۆشەویست ﷺ

ئامادەکردنی

سیروان کاکە أحمد

کۆکراوەی بەرهەمەکانی بەهای فەرموودە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحَمْدُ لِلَّه، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنْ وَالَاهُ.

سوپاس بۆ خوای بەرزو مەزن، پرۆژەی بەهای فەرمووده لە شەش ساڵی ڕابردوو بە سەرکەوتوویی حەوت قۆناغی ئەنجام داوە، لە ئێستاشدا بە هۆی پێویستی بەشداربووان و داواکاری خوێندکاران وەک ستافی بەهای فەرمووده بڕیارماندا هەڵسین بە کۆکردنەوەی کۆی بەرهەمەکانمان و دووبارە لە دوو توێی کتێبێک چاپی بکەینەوە کۆی فەرموودەکان گەیشتوون بە (١٠٠٠) فەرموودە، دوورن لە فەرموودەی هەڵبەستراو لاوازو پشت ڕاست کراونەتەوە بە وتەی زانایان و فەرموودە ناسان، ئەوەی هەیە و پێکاومانە لە خوای بەرزو مەزنەوەیە، هەڵە و ناتەواوییە لە خۆمان و شەیتانەوەیە، داوای لێخۆشبوون لە خواو لێبوردن لە خوێنەرانی بەڕێز دەکەین.

داوای دوعای خێرو بەردەوام بوونتان لێ دەکەین

ستافی

بەهای فـەرموودە

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ

رَبِّ يَسِّرْ وأَعِنْ، يَا كَرِيم

پێشەکی

لەبەرکردنی فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ، وە پارێزگاری لێکردن و کار پێکردنی لە کردەوە هەرە باش و گرنگەکانە، وە لە بەڕێزترین و گەورەترینی عیبادەتەکانە، جگە لە فەڕزەکان، ئەو کەسەی فەرموودەیەکی پێغەمبەر ﷺ لەبەر دەکات و لە ماناکەی تێدەگات و لە نێو خەڵک بڵاوی دەکاتەوە، پێغەمبەر ﷺ دەربارەی فەرموویەتی: «نَضَّرَ اللَّهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا حَدِيثاً، فَحَفِظَهُ حَتَّى يُبَلِّغَهُ غَيْرَهُ»[1].

لەم فەرموودە دوعا کردن هەیە، یان هەواڵدان هەیە لەلایەن پێغەمبەری خواوە ﷺ دەربارەی حاڵی ئەو کەسەی هەوڵی پاراستن و بڵاو کردنەوەی فەرموودە دەدات.

دیارە تێگەیشتن لە ئایین لە ڕێگەی تێگەیشتن لە قوڕئان و سوننەتەوە دەبێ، وە تێگەیشتن لە سوننەت لە ڕێی شرۆڤەو شیکردنەوەی زانایان دەبێ، هەر کەس ئەمەی کرد نیشانەی ئەوەیە خوا ویستی خێری بۆی هەیە.

بێگومان لە خزمەت دابوونی قوڕئان، واتە: لە خزمەتدا بوونی خوای بەرز! چ خۆشحاڵیەکی تێدایە کاتێک بەندە لە خزمەتی پەروەردگاری خۆیەتی و گوێی بۆ گرتوە، وە دەست گرتن و کارکردن بە قوڕئان، هۆکارە بۆ بە دەستهێنانی سیفەتە بەرزەکانی قوڕئان، بۆ وێنە: قوڕئان مەزنە، هەر کەس دەستی پێوە بگرێ، مەزن دەبێ، قوڕئان خۆشەویستە هەر کەس دەستی پێوە بگرێ، خۆشەویست دەبێ، قوڕئان بەخشندەیە، هەر کەس دەستی پێوە بگرێ، بەخشندەو سەخی دەبێ..

---

(١) أخرجه أحمد: ١٦٧٨٤، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح، والترمذي: ٢٦٥٦، وقال: حديث حسن.

دیاره لە خزمەتدابوونی فەرموودە شیرینەکانی پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ، واتە: لە خزمەت دا بوونی پێغەمبەری خوا ﷺ، هەمان ئەو سیفەتانەت پێ دەبەخشێ کە قورئان بە خاوەنەکەی و هاوەڵەکەی دەبەخشێ، لەبەر ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ لە کردارو گوفتارو ڕەفتارو گشت هەڵسوکەوتەکانی قورئانێکی بەرجەستە کراو بوو کە لەسەر زەوی دەڕۆیشت... پێشم وانیە هیچ کاتێک وەک ئێستا مسوڵمانان ئاوا موحتاجی ئەوە بووبن جارێکی دی بچنەوە قوتابخانەی پێغەمبەری خوا ﷺ وەک قوتابیەک لە خزمەتی لەسەر چۆک دابنیشن و گوێ لە فەرمایشتە موبارەکەکانی ڕابگرن و لەبەری بکەن و تێبگەن و کاری پێبکەن و خۆیانی پێ برازێننەوە، پاشان خەڵکی لێ فێر بکەن.

ژیان لەگەڵ فەرموودە شیرینەکانی خۆشەویستی خوا ﷺ تام و چێژو لەززەتی تایبەتی خۆی هەیە، ژیانە لەگەڵ بەڕێزترین مەخلوق، ژیانە لەگەڵ سەرەتای هاتنی وەحی و نبووەت، ژیانە لەگەڵ جیلێک کە باشترین جیلی سەر زەوی بوون و (خیر القرون) بوون، خوا لە هەموویان ڕازی بێ، ژیانە لەگەڵ دونیایەکی زۆر جیا لەم دونیا ماددیە وشکە!

پێگەی سوننەت لە ئیسلامدا

گومان لەوەدا نییە کە ناحەزان و تێنەگەیشتووان لە ئیسلام بە جۆرەها شێوە دێن گومان لەسەر ئیسلام دروست دەکەن و دەیانەوێ بە فووی دەمیان ڕووناکی خۆری ئیسلام بکوژێننەوە، ئەم کارەشیان بەردەوامە، یەکێک لە کارەکانیان بریتیە لە هەوڵدان بۆ ڕەت کردنەوەی سوننەت بە گشتی، وە دەڵێن: قورئان بە تەنیا کافیەو پێویستمان بە حەدیس نییە، مەبەستیش لەم بانگەشە پیسە لە ناوبردنی شەریعەتی ئیسلامە، چونکە دیارە سوننەت چۆنیەتی جێبەجێ کردنی قورئانە، بۆیە تانەدان لە سوننەت، تانەدانە لە قورئان، ئا ئەم بانگەشە پووچە لە کۆتایی جیلی زێرینی هاوەڵان سەری هەڵدا، وردە وردە تەشەنەی کرد تا دواتر گەیشتە ئەم نەوەی ئێستا.

ئیتر بەردەوام زانایان بەرپەرچی گومانەکانیان داونەوە بە بەڵگەی ڕوون و ئاشکرا، وە ئێمە هەر زۆر بە کورتی ئاماژە بە چەند بەڵگەیەک دەکەین کە گەورەیی و پێگەی سوننەتمان بۆ دەردەخەن، بۆ هەر کەسێک کە خوا ڕێنمایی بکات و خۆشی بە دوای هەقدا بگەڕێ.

دەڵێین: سوننەتی پاکی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕای زۆربەی هەرە زۆری زانایانی موعتەبەری لەسەرە کە بە بەڵگە دەهێنرێتەوە، سوننەت هەم وەک چۆنیەتی جێبەجێ کردنی قورئان بە بەڵگە دەهێنرێتەوە، هەم وەک خۆی کە بۆ حوکمێکی سەربەخۆ گوتراوە، وە چەندین بەڵگە لە قورئان هەن فەرمان دەکەن بە گوێڕایەڵی کردنی پێغەمبەری خوا ﷺو، شوێنکەوتنی سوننەت، وە بە پێچەوانەوە هەڕەشەو وریاکردنەوەی زۆر هەن بۆ ئەوانەی پێچەوانەی سوننەت هەڵسوکەوت دەکەن، با سەرنجی چەند دەقێک بدەین:

دەفەرموێ: ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ ﴿٣١﴾ ﴾ آل عمران، واتە: ئەی پێغەمبەر ﷺ پێیان بڵێ: ئەگەر ئێوە خواتان خۆش دەوێ، شوێنم بکەون، خوای پەروەردگاریش خۆشتانی دەوێ.

هەروەها دەفەرموێ: ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَ ۝٨٠﴾ النساء، ئا لێرەدا خوای پەروەردگار گوێرایەڵی کردنی پێغەمبەری ﷺ بە گوێڕایەڵی خۆی داناوە.

دوا ئایەت ئەوەیە کە خوای پەروەردگار زۆر بە ڕوونی فەرموویەتی: ﴿وَمَآ ءَاتَىٰكُمُ ٱلرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَىٰكُمۡ عَنۡهُ فَٱنتَهُواْ ۝٧﴾ الحشر، واتە: هەر شتێک لە فەرمان کە پێغەمبەر بۆتانی دێنێ و پێتان دەڵێ وەری بگرن و جێبەجێی بکەن، وە کە قەدەغەشتان دەکات لە هەر شتێک، وازی لێ بێنن و ئەنجامی مەدەن.

کە هیچ گومان لەوەدا نییە، ئەم دەقە هەم وەرگرتنی قورئان و هەم وەرگرتنی فەرموودە دەگرێتەوە.

لە ڕاستیدا بەبێ سوننەت هیچ کەسێک ناتوانێ دینداری بکات، ئێمە وەک مسوڵمانان ڕۆژانە پێویستیمان بە فەرموودە شیرینەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ هەیە، تا لە کاروباری ژیانی ڕۆژانەمان بە کاریان بێنین و بە پێی ڕێنماییەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەفتار بکەین.

دەربارەی: خودی پێغەمبەر ﷺ

پێش ئەوەی بێمە سەر هێنان و نووسینی فەرمووده شیرینەکانی خۆشەویست ﷺ، بە پێویستی دەزانم شتێکی گرنگ بکەمە دیاری و خەڵاتتان، ئەویش: (شێوەی حەقیقی پێغەمبەر ﷺ و هەڵسوکەوت و ڕەفتارەکانی)!

کە ئەمە جیاوازە لە گوفتارەکانی ﷺ.

ئیتر هەر ئێستاکە، لەم کاتە ناسک و پیرۆزەدا، کە خوای تعالی هاتۆتە ئاسمانی یەکەم و سێیەکی شەوە، هاتنێک کە شایستەی خۆیەتی، لە خزمەت خۆشەویست ﷺ دامە، باسی کردارو گوفتارو هەڵسوکەوتە جوانەکانی دەنووسمەوە، بە چاوی پڕ لە فرمێسکەوە، لە ناخی دڵم بۆی دەبرژێم و بۆی دەکوڵێم، هەر خوا دەزانێ حاڵم چۆنە لە دووری خۆشەویستەکەم ﷺ، داوا دەکەم و دەپاڕێمەوەو دەستی نزام بەرز دەکەمەوە بۆ لای خوای بەخشندەو میهرەبانم، دەڵێم: ئەی پەروەردگارم! لێت دەپاڕێمەوە بە ناوو سیفەتە بەرزەکانت، هەر کەسێک خۆشەویستی حەقیقی لە دڵدا هەیە بۆ خۆشەویستەکەت ﷺ، ئەم پێغەمبەرە نازدارەی بێنە خەونی و پێی پێشان بدە... هەروەک چۆن ئەم چاکەت لەگەڵ بەندەی خۆت کرد، لەگەڵ گشت بەندەکانی دیکەشتدا ئەم بەزەییە بنوێنە، اللّهم أمين.

شێوەی پێغەمبەری خوا ﷺ وەک من بینیم

پێغەمبەری خوا ﷺ ڕەنگی بەلای سپیدا بوو، چاوی موبارەکی گەورەو ڕەش بوو، جوانیەکەی لەوەدا بوو، سپیەکەی نێو چاوی زۆر بوو، وە زۆر صاف بوو، برژانگەکانی درێژ بوون، زۆر زۆر بە ویقارو گران و سەنگین بوو، ئا لێرەدا بۆم بە دەرکەوت کە هاوەڵان دەیانگوت: نەماندەتوانی تەماشای نێو چاوی بکەین، وەڵڵاهی زۆر ڕاست دەکەن، چوارشانەو شان پان بوو، بە خوا لە هەموو کەس جوان و ڕێک و پێکتر بوو، باڵای بەرز بوو، بە داخەوە پرچیم نەدی، عەمامەی لەسەر سەری بوو، شێوەی عەمامەی سەری موبارەکی: عەمامەکی مام نێوەندی بوو، ڕەش بوو، وێنەی کەم بوو لە جوانی.

جا لەو کاتە رسول اللّٰه ﷺ ڕاوەستا بوو زۆر بە جوانی، خۆزگە دەشم بینی بڕۆیشتایە، تا بمتوانیبا وەسفی بکەم و چاوی لێ بکەین، کەمێک ڕیشی موبارەکی سپی بوو بوو، وەڵڵاهی جوانترین دەم و لووت و چاوی هەبوو. یا اللّٰه لەم جەمال و جوانیەی جەنابی رسول اللّٰه ﷺو، لەو خۆشیەی من کە تێیدا بووم، لەو دڵتەنگی و ناخۆشیەی کە لە خەو هەڵسام.. دەتوانم بڵێم: بە ئەندازەی دڵخۆشی خەوم، دڵتەنگ بووم کە لەخەو هەڵسام. خۆزگە هەڵنەستامایەوە، دەستی لە دەستم دەرنەهێناباو بە هەمیشەیی پاڵکەوتمایەو لە خزمەتی خاتم الأنبیاء، حبیب اللّٰه، إلی الأبد بحەسابامایەوە، ئاخر چ لەوە ناخۆشترە لەم زاتە پاک و موبارەکە جیابکرێیەوە؟! وەڵڵاهی کە هەڵسام خۆزگە هەڵنەستامایەوە، زۆر هەوڵم دەدا بخەومەوەو بچمەوە نێو خەوەکەو خەونەکە نەپچڕێ بێ ئاگا لەوەی ئەمە مەحاڵە!! یا رب لەو خۆشیەی بە منتدا بە هەموو ئەوانەشی بدە کە داوات لێدەکەن و، بە دڵ و بە کردار لە خزمەتی رسول اللّٰه ﷺ دان، اللّٰهم أمین.

ئەوەی لەسەریم ﷺ خوێندۆتەوە

کە توورە دەبوو ڕەنگی سوور هەڵدەگەڕا، کە دڵخۆش دەبوو ڕەنگی وەک مانگی چواردە دەدرەوشایەوە، کە دەڕۆیشت کەمێک پەلەی پێوە دیار بوو، تا وەک نەخۆش دەرنەکەوێ، کە قسەی دەکرد لەسەرخۆو هێمن بوو، زۆرجار بە خزمەتکارەکەی دەفەرموو: پێویستت بە من هەیە؟ زۆربەی کات بێدەنگ بوو، کەم دەدواو زۆر بیری دەکردەوە، بە دەنگ پێنەدەکەنی، زۆربەی کات زەردەخەنەی لەسەر لێو بوو، دیاری وەردەگرت و خێرو صەدەقەی وەرنەدەگرت، پۆشاکی خۆی دەدوریەوەو نەعلی خۆی چاک دەکردەوە، بە هەر کوێ بڕۆیشتایە بە بۆنە خۆشەکەی دەناسرایەوە، زۆر زیکرو یادی خوای دەکرد، قسەی بێ سوودی نەدەکرد، لەگەڵ هەر کەس قسەی کردبا، ئەو کەسە وای هەست دەکرد لە هەموو کەسی خۆشتر دەوێ! ئەزیەتی کەسی نەدەدا، نە بە گوفتار، نە بەکردار، دڵی پڕبوو لە خۆشەویستی و موحەببەت، گوێی لە هەموو کەس دەگرت و بە پێی توانای هاوکاری دەبوو، لەسەر خودی خۆی لە کەس توورە نەدەبوو.

لە کۆتایی: ڕۆژێک ڕووی لە خەڵک کردو فەرمووی:

سوێند بەو کەسەی گیانی موحەممەدی بە دەستە! ئەمڕۆ هیچ شتێک لەلای خاوو خێزانەکانی موحەممەد نییە، نە لە خۆراک و نە لە خورما..!

دەربارەی: لەبەرکردن و گێڕانەوەی فەرموودە

١- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «رَحِمَ اللَّهُ مَنْ سَمِعَ مِنِّي حَدِيثًا فَبَلَّغَهُ كَما سَمِعَهُ، فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى لَهُ مِنْ سَامِعٍ»(١).

ئیبنو مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕەحمەتی خوا لەو کەسە بێ کە گوێبیستی فەرموودەیەک دەبێت لە من، وە ڕایدەگەیەنێت بەو شێوەیەی کە بیستوویەتی، چونکە زۆر کەس هەیە کە فەرموودەی پێ ڕادەگەیەنرێت چاکتر لێی تێدەگات لەو کەسەی بە خودی خۆی (لە پێغەمبەرەوە ﷺ) بیستوویەتی.

٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «مَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدَاً، فَلْيَتَبَـوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»(٢).

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بە ئەنقەست درۆ بە ناوی منەوە بکات، ئەوە با شوێنێک بۆ خۆی لە نێو ئاگردا ئامادە بکات.

٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، قَالَ: «بَلِّغُوا عَنِّي وَلَوْ آيَةً، وَحَدِّثُوا عَنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلاَ حَرَجَ، وَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّدَاً، فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ»(٣).

عەبدوڵڵای کوڕی عەمڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: لە منەوە ڕایبگەیەنن و بڵاوی بکەنەوە ئەگەر یەک ئایەتیش بێ، وە لە نەوەی ئیسڕائیل (قسە) بگێڕنەوە هیچی تێدانیە (مادام لەگەڵ قوڕئان و فەرموودە تێکنەگیرێ)، وە هەر کەسێک بە ئەنقەست درۆ بە ناوی منەوە بکات، ئەوە با شوێنێک بۆ خۆی لە نێو ئاگردا ئامادە بکات.

---

(١) أخرجه إبن حبان: ٦٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه البخاري: ١٠٨.

(٣) أخرجه البخاري: ٣٤٦١.

دەربارەی: بانگخوازو بانگەوازی

٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لِكُلِّ عَمَلٍ شِرَّةٌ، وَلِكُلِّ شِرَّةٍ فَتْرَةٌ، فَمَنْ كَانَتْ فَتْرَتُهُ إِلَى سُنَّتِي، فَقَدْ أَفْلَحَ، وَمَنْ كَانَتْ إِلَى غَيْرِ ذَلِكَ فَقَدْ هَلَكَ»(١).

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرٍ ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کردەوەیەک (کە مرۆڤ دەیکات سەرەتایەکەی) توندو تۆڵی و چالاکیەکی زۆری تێدایە، هەموو توندوتۆڵی و چالاکیەکی زۆریش خاوبوونەوەو ساردبوونەوەکی بەسەردا دێ، جا هەر کەسێک (لەو دینداریەی کە دەیکات) ساردبوونەوەکەی لە سنووری سوننەت ڕاوەستاو (بە پێی سوننەت دینداری کرد) ئەوە سەرفراز بووە، بەڵام ئەگەر لەو سنوورە لایدا ئەوە بە دڵنیایی لەناوچووە.

٥- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ رَأَى مِنْكُمْ مُنْكَراً فَلْيُغَيِّرْهُ بِيَدِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِلِسَانِهِ، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَبِقَلْبِهِ، وَذَلِكَ أَضْعَفُ الإِيمَانِ»(٢).

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەس لە ئێوە خراپەیەکی بینی با بیگۆڕێ (و ڕێی لێ بگرێ) بە دەستی، ئەگەر نەیتوانی ئەوە با بە زمانی بیگۆڕێ و ڕێگە نەدات (ئەو خراپە بکرێ)، ئەگەر ئەوەشی نەتوانی، ئەوە با بە دڵ پێی ناخۆش بێ و (دوعا بکات بۆ گۆڕینی ئەو خراپەیە)، ئەوەش (واتە: بە دڵ پێناخۆشبوونەکە) لاوازترین پلەی ئیمانە.

٦- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ: مَا خُيِّرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَيْنَ أَمْرَيْنِ إِلاَّ اخْتَارَ أَيْسَرَهُمَا، مَا لَمْ يَكُنْ إِثْماً، فَإِذَا كَانَ إِثْـماً كَانَ أَبْعَدَ النَّاسِ مِنْهُ، وَمَا انْتَقَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِنَفْسِهِ، إِلاَّ أَنْ تُنْتَهَكَ حُرْمَةُ اللَّهِ تَعَالَى، فَيَنْتَقِمُ لِلهِ ﷻ بِهَا»(٣).

---

(١) أخرجه أحمد: ٦٩٥٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه مسلم: ٤٩.

(٣) أخرجه البخاري: ٣٥٦٠، ومسلم: ٧٧.

دایکمان عائیشە ﵂، دەڵێ: هەرگیز پێغەمبەری خوا ﷺ سەرپشک نەکراوە لە نێوانی دوو شتاندا حەتمەن کامەی ئاسانە ئەوەی هەڵبژاردوە مادام گوناح نەبووبێ، وە ئەگەریش گوناح بووبێ، ئەوە لە هەموو خەڵکی لێی دوورتر بووە، وە هەرگیز پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ نەفسی خۆی تۆڵەی نەسەندۆتەوە، تەنها (کاتێک تۆڵەی سەندۆتەوە) ئەگەر سنوورو حەڕامکراوەکانی خوای بەرز بەزێنرابن، ئەو کات تۆڵەی وەرگرتۆتەوە بۆ خوای زاڵی پایەدار.

٧- عَنْ أَبَا عِنَبَةَ الْخَوْلَانِيَّ ﵁ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا يَزَالُ اللَّهُ ﷻ يَغْرِسُ فِي هَذَا الدِّينِ بِغَرْسٍ، يَسْتَعْمِلُهُمْ فِي طَاعَتِهِ»[١].

ئەبو عینەبەی خەولانی ﵁ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو دەیفەرموو: خوای زاڵی پایەدار بەردەوام لەم دینەدا نەمامانێک دەچێنێ (واتە: کەسانێک پەروەردە دەکات لەسەر ڕێبازی ڕاستی ئیسلام)، وە لە فەرمانبەریی خۆیدا بەکاریان دێنێ.

٨- عَنْ أَنَسٍ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا اسْتَعْمَلَهُ» قَالُوا: وَكَيْفَ يَسْتَعْمِلُهُ؟ قَالَ: «يُوَفِّقُهُ لِعَمَلٍ صَالِحٍ قَبْلَ مَوْتِهِ»[٢].

ئەنەس ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر خوا چاکەی بۆ بەندەیەکی خۆی بوێ بەکاری دێنێ، (هاوەڵانیش ﵃)، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا چۆن بەکاری دێنێ؟! فەرمووی: یارمەتی دەدات بۆ ئەنجامدانی کردەوەیەکی چاک بەر لە مردن.

٩- عَنْ جَابِرٍ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَيْرُ النَّاسِ أَنْفَعُهُمْ لِلنَّاسِ»[٣].

جابر ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باشترینی خەڵکی سوود بەخشترینیانە بۆ خەڵکی.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧٨٢، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه أحمد: ١٢٠٣٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٣) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٥٧٨٧، والقضاعي: ١٢٩، وقال الألباني: حسن صحيح.

١٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «مَنْ دَعَا إِلَى هُدًى، كَانَ لَهُ مِنَ الْأَجْرِ مِثْلُ أُجُورِ مَنْ تَبِعَهُ، لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ دَعَا إِلَى ضَلَالَةٍ، كَانَ عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ مِثْلُ آثَامِ مَنْ تَبِعَهُ، لَا يَنْقُصُ ذَلِكَ مِنْ آثَامِهِمْ شَيْئًا»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک خەڵکی بەرەو هیدایەت بانگ بکات، بە ئەندازەی هەموو ئەوانەی کە شوێنی کەوتوون پاداشتی هەیەو، بێ ئەوەی هیچ لە پاداشتی ئەوانیش کەم ببێتەوە، وە هەر کەسێک خەڵکی بەرەو گومڕایی بانگ بکات، ئەوە بە ئەندازەی هەموو ئەوانەی شوێنی کەوتوون گوناهی هەیەو، بێ ئەوەی هیچ لە گوناهی ئەوانیش کەم ببێتەوە.

دەربارەی: پشت بەستن بە خوا

١١- عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ أَنَّ ابْنَ آدَمَ هَرَبَ مِنْ رِزْقِهِ، كَمَا يَهْرُبُ مِنَ الْمَوْتِ، لَأَدْرَكَهُ رِزْقُهُ، كَمَا يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ»(٢).

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر ئادەمیزاد لەو ڕزقەی (خوا بۆی داناوە) ڕابکاو هەڵبێ هەروەک چۆن بە (هەموو شێوەیەک) لە مردن ڕادەکاو هەڵدێ، ئەوە ئەو ڕۆزیەی (خوا بۆی داناوە) دەیگاتێ (لە کات و شوێنی خۆی) هەروەک چۆن مردنیش (لە کات و شوێنی خۆی) دەیگاتێ.

١٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ مَسعودٍ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَاقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ، وَإِنَّ اللَّهَ لَيُعْطِي الدُّنْيَا مَنْ أَحَبَّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ، وَلَا يُعْطِي الدِّينَ إِلَّا مَنْ أَحَبَّ، فَمَنْ أَعْطَاهُ الدِّينَ فَقَدْ أَحَبَّهُ»(٣).

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٦٧٤، وأبو داود: ٤٦٠٩، والترمذي: ٢٦٧٤، وابن ماجه: ٢٠٦.

(٢) أخرجه أبو نعيم في الحلية (ج٧، ص٧٠)، وَحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الجامِع: ٥٢٤٠.

(٣) أخرجه الحاكم: ٣٦٧١، وقال: هَذَا حديث صَحِيحُ الْإِسْنَادِ ولَمْ يُخَرِّجَاهُ، قال الذهبي: إسناده صحيح.

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بێگومان خوا ڕەوشتی لە نێوانتان دابەش کردوە، هەروەک چۆن ڕزق و ڕۆزی لە نێوانتان دابەش کردوە، وە بە دڵنیایی خوا (ماڵی) دونیا دەبەخشێ بە هەر کەسێک کە خۆشی بووێ، یان خۆشی نەوێ (جیاوازی ناکات)، بەڵام دین تەنها دەبەخشێ بەو کەسانەی کە خۆشی دەوێن، جا هەر کەسێک خوا دینداریی پێبەخشی ئەوە بە دڵنیایی خۆشی ویستووە.

١٣- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُطْلِقُ نَاقَتِي وَأَتَوَكَّلُ؟ أَوْ أَعْقِلُهَا وَأَتَوَكَّلُ؟، قَالَ: «اعْقِلْهَا وَتَوَكَّلْ»[1].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پیاوێک گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ وشترەکەم بەڕەڵڵا بکەم و پشت بە خوا ببەستم، یاخود ببەستمەوەو پشت بە خوا ببەستم؟ (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: ببەستەوەو پشت بە خوا ببەستە.

تێبینی: کەواتە: بەستنەوە پێچەوانەی پشت بە خوا بەستن نییە، بەڵکو ئەگەر پشتت بە خوا بەست، دەبێ دڵت بە خواوە پەیوەست بێ، بەڵام دەبێ دەستت بە هۆکارەکانەوە بێ، پێغەمبەری خوا ﷺ وایکردوە، بۆیە ئەوەی کە هەندێ کەس بە هەڵە تێیگەیشتوون و پێیان وایە کە پشت بە خوا بەستوو کەسێکە کە هۆکارەکان وێڵ بکات! ئەوە لە ڕاستی هەر لە بنچینەدا لە مانای (تَوَكّل) حاڵی نەبووە، وە ئەوەی کە دەستی بە هۆکارەکانەوە نەبێ، ڕاست ناکات بڵێ: دڵی بە خواوە پەیوەستە، چونکە ئەو خوایەی کە دڵت پێوە پەیوەستە، ئەو پێت دەفەرموێ: هۆکارەکان ڕەچاو بکە.

کەواتە: پشت بە خوا بەستن لەگەڵ پەنا بۆ هۆکار بردندا، نەک هەر ناکۆک نییە، بەڵکو تەواوکەریی یەکدین، چونکە ئینسان تەنیا لایەنە مەعنەوییەکەی نییە، هەروەک تەنیا لایەنە جەستەییەکەش نییە، بە لایەنە جەستەییەکەی هۆکار پەیدا دەکات و، بە لایەنە مەعنەوییەکەشی دڵ پەیوەست دەکات بە خواوە.

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٧٣١، والترمذي: ٢٦١٧، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث حسن.

دەربارەی: هاوبەش دانان بۆ خوای تاک و پاک

١٤- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمُوجِبَتَانِ؟ قَالَ: «مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئًا دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ دَخَلَ النَّارَ»[1].

جابر ﷺ دەڵێ: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ دوو پێویستکەرەکان (کە چوونە بەهەشت، یان دۆزەخ واجب دەکەن) چین؟ (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: هەر کەسێک بمرێ و هاوبەشی بۆ خوا دانەنابێ، دەچێتە بەهەشتەوە، وە هەر کەسێک بمرێ و هاوبەشی بۆ خوا دانابێ، دەچێتە دۆزەخەوە.

١٥- عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: يَوْمَ تُجَازَى الْعِبَادُ بِأَعْمالِهِمْ اذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاءُونَ بِأَعْمالِكُمْ فِي الدُّنْيَا، فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً»[2].

مەحموودی کوڕی لەبید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شتێک کە زۆر مەترسیم لێی هەیە بەرانبەرتان شیرکی بچووکە، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! شیرکی بچووک چییە؟ فەرمووی: ڕووپامایی، (ئەوەیە شتێک بکەی بەشی غەیری خوای تێبخەی). جا خوا لەو ڕۆژەی پاداشتی بەندەکانی دەداتەوە (بە ڕیابازان) دەفەرموێ: بڕۆن بۆ لای ئەو کەسانەی ئێوە ڕیابازیتان لە پێناو دەکردن و کردەوە چاکەکانتان بۆ ئەوان ئەنجامدەدا لە دونیا، بزانن هیچ پاداشتتان لەلای ئەوان دەست دەکەوێ؟

١٦- عَنْ أَنَسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلاَوَةَ الإِيمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُما، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لاَ يُحِبُّهُ إِلاَّ لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ»[3].

---

(١) أخرجه مسلم: ١٥١.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٣٦٨٦، وقال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صَحِيح.

(٣) أخرجه البخاري: ١٦.

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: سێ شت لە هەر کەسێکدا هەبن ئەو کەسە شیرینی ئیمانی بە هۆی ئەو سێ شتانەوە چێشتوە، کە خواو پێغەمبەری خوای لە غەیری خۆیان خۆشتربوێ، (هیچ شتێکی هێندەی خوا، پاشان پێغەمبەر ﷺ خۆشنەوێ)، وە کە کەسێکی خۆشویست تەنیا لەبەر خوا خۆشی بوێ، وە پێی ناخۆشبێ بگەڕێتەوە بۆ کوفر، دوای ئەوەی خوا دەربازی کردوە لێی، وەک چۆن پێی ناخۆشە فڕێ بدرێتە نێو ئاگر.

١٧- عَنْ سَعْدِ بْنِ عُبَيْدَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ ﷺ، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ، أَوْ أَشْرَكَ»[١].

سەعدی کوڕی عوبەیدە دەڵێ: گوێم لە ئیبنو عومەر بوو ﷺ دەیگوت: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک سوێند بە غەیری خوا بخوات، ئەوە کوفری کردوە، یاخود شیرکی کردوە، (واتە: کوفرو شیرکی گچکە).

١٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اثْنَتَانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ، وَالنِّيَاحَةُ عَلَى الْمَيِّتِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دوو ڕەفتارو سیفەت لە خەڵکیدا هەن، بە هۆیانەوە تووشی کوفر دەبن: تانەدان لە ڕەچەڵەک و شین گێڕان (لاوانەوە) لەسەر مردوو.

تێبینی: دیارە ئەمە مانای ئەوە ناگەیەنێ هەر کەسێک ئەم کردەوانەی کرد کافر بێ، بەڵام کردەوەکە لە ئەسڵدا هی کافرانەو، ئەو مسوڵمانەی ئەم کردەوانە بکات سیفەتێکی ئەهلی کوفری لە خۆیدا بەرجەستە کردوە.

---

(١) أخرجه الترمذي: ١٥٣٥، وحَسَّنَهُ، والحاكم: ٤٥، وقال: صحيح على شرط الشيخين، وابن حبان: ٤٣٥، قال شعيب الأرنؤوط : إسناده صحيح على شرط مسلم.

(٢) أخرجه أحمد: ١٠٤٣٨، ومسلم: ٦٧.

دەربارەی: گوێڕایەڵی کردن تەنیا لە چاکەدایە

١٩- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ»[١].

عیمڕانی کوڕی حوصەین ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: گوێڕایەڵی دروستکراوەکان ناکرێ لە سەرپێچی کردنی دروستکار (کە خوای پەروەردگارە).

دەربارەی: دایک و باوک

٢٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «رَغِمَ أَنْفُهُ، رَغِمَ أَنْفُهُ، رَغِمَ أَنْفُهُ»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ؟ قَالَ: «مَنْ أَدْرَكَ وَالِدَيْهِ عِنْدَ الْكِبْرِ، أَوْ أَحَدَهُما، فَدَخَلَ النَّارَ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: لووتی بە خۆڵدا بچێ، لووتی بە خۆڵدا بچێ، لووتی بە خۆڵدا بچێ! گوتیان: کێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: ئەو کەسەی بە دایک و باوکی، یان بە یەکێکیان ڕادەگات کە پیرو بە تەمەن دەبن لە لای، کەچی چووەتە دۆزەخیش (واتە: بای ئەوەندە خزمەتی نەکردبن کە پێی بچێتە بەهەشت).

٢١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ثَلَاثَةٌ لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الْعَاقُّ لِوَالِدَيْهِ، وَمُدْمِنُ الْخَمْرِ، وَالْمَنَّانُ بِمَا أَعْطَى»[٣].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سێ (جۆرە کەس هەن) خوا تەماشایان ناکات لە ڕۆژی قیامەت: ئەو کەسەی ئەزیەتی دایک و باوکی داوە، ئەو کەسەی بەردەوام بووە لەسەر خواردنەوەی شەڕاب (تا مردن)، ئەو کەسەی خێرێک دەکات و دوایی منەت لەسەر ئەو کەسە دەکات کە خێری پێکردوە.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٠٦٧٢، قَالَ شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح عَلَىَ شَرَطِ الشَّيْخَيِن.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٥٥١.

(٣) أخرجه ابن حبان: ٧٣٤٠، قَالَ شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

٢٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَبَرُّ؟ قَالَ: «أُمَّكَ»، قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «أُمَّكَ»، قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «أُمَّكَ»، قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «أَبَاكَ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: گوترا: (واتە: یەکێک گوتی:) ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ کێ زۆر چاکەکاربم؟ فەرمووی: دایکت، گوتی: دوای ئەو کێ؟ فەرمووی: دایکت، گوتی: دوای ئەو کێ؟ فەرمووی: دایکت، گوتی: دوای ئەو کێ؟ فەرمووی: باوکت. (کەدایک سێ پلە لە پێش باوکەوەیە، بۆ چاکە لەگەڵ کردن).

٢٣- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُمَدَّ لَهُ فِي عُمْرِهِ، وَيُزَادَ لَهُ فِي رِزْقِهِ، فَلْيَبَرَّ وَالِدَيْهِ وَلْيَصِلْ رَحِمَهُ»[2].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک حەز دەکات تەمەنی درێژ بکرێتەوەو ڕزق و ڕۆزی بۆ زیاد بکرێ، ئەوە با چاکە لەگەڵ دایک و باوکی بکات، وە پەیوەندی خزمایەتی بەجێ بێنێ.

٢٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «رِضَى الرَّبِّ فِي رِضَى الْوَالِدِ، وَسَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ»[3].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە، فەرموویەتی: ڕەزامەندی خوا لە ڕەزامەندی دایک و باوک دایە، توڕەبوونی خواش لە توڕەبوونیان دایە.

٢٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ لَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ لِلْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي الْجَنَّةِ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ، أَنَّى لِي هَذِهِ؟ فَيَقُولُ: بِاسْتِغْفَارِ وَلَدِكَ لَكَ»[4].

---

(١) أخرجه البخاري ٥٩٨٧، ومسلم: ٢٥٥٤.

(٢) أخرجه الترمذي: ١٨٩٩، والبيهقي في شعب الإيمان: ٧٨٢٩، والحاكم: ٧٢٤٩، وقال: صحيح على شرط مسلم.

(٣) أخرجه الترمذي: ١٨٩٩، والحاكم: ٧٢٤٩، وقال: صحيح على شرط مسلم.

(٤) أخرجه أحمد: ١٠٦١٨، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

ئەبو هوڕەیڕە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بە ڕاستی خوا پلەو پایەی بەندەی صاڵح بەرز دەکاتەوە لە بەهەشت، (ئەویش) دەڵێ: ئەی پەروەردگارم! ئەوە لە کوێوە بۆ من هاتوە، پێی دەگوترێ: بە هۆی داوای لێخۆشبوون کردنی منداڵەکەتە کە دوعای بۆ کردووی.

دەربارەی: گەورەیی زانست و زانیاریی

٢٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ يُرِدِ اللّهُ بِهِ خَيْراً، يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»[١].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک خوا چاکەی بۆی بوێ، لە ئایین شارەزای دەکات و تێی دەگەیەنێ.

٢٧- عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ عَلَّمَ عِلْمَاً فَلَهُ أَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهِ، لَا يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِ الْعَامِلِ»[٢].

موعازی کوڕی ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک یەکێک فێری زانست بکات (ئەویش کاری پێبکات)، ئەوە هەمان پاداشتی بکەرەکەی هەیە، بێ ئەوەی لە پاداشتی بکەر کەم ببێتەوە.

٢٨- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: لأُحَدِّثَنَّكُمْ حَدِيثًا لَا يُحَدِّثُكُمْ أَحَدٌ بَعْدِي، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يَقِلَّ العِلْمُ، وَيَظْهَرَ الجَهْلُ، وَيَظْهَرَ الزِّنَا، وَتَكْثُرَ النِّسَاءُ وَيَقِلَّ الرِّجَالُ، حَتَّى يَكُونَ لِخَمْسِينَ امْرَأَةً القَيِّمُ الوَاحِدُ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٧١ و ٣٩٧١.

(٢) أخرجه البخاري: ٨١.

(٣) أخرجه البخاري شطر الأول معلقا، والخطيب في تاريخه ج٩، ص١٢٧، والطبراني في الصغير: ٢٦٦٣.

ئەنەس ﷺ دەڵێ: فەرموودەیەکتان بۆ باس دەکەم، دوای من هیچ کەس بۆتان ناگێڕێتەوە، گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، دەیفەرموو: لە نیشانەکانی کۆتایی هاتنی دونیا ئەوەیە: زانست و زانیاری کەم دەبێتەوە، نەزانی بڵاودەبێتەوە (گرنگی بە کەسی نەزان دەدرێ)، زینا بە ئاشکرا بڵاودەبێتەوەو (بانگەشەی بۆ دەکرێ)، (ژمارەی) ئافرەتان زۆر دەبێ و (ژمارەی) پیاوان کەم دەبێتەوە، (بە جەنگ و کوشتارەوە)، هەتا دەگاتە حاڵەتێک یەک پیاو سەرپەرشتی پەنجا ئافرەت دەکات.

٢٩- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّهُ لَيَسْتَغْفِرُ لِلْعَالِمِ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ، وَمَنْ فِي الْأَرْضِ، حَتَّى الْحِيتَانِ فِي الْبَحْرِ»[١].

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بێگومان ئەوەی لە ئاسمانەکان و زەویدا هەیە، هەتا نەهەنگیش لە دەریادا داوای لێخۆشبوون دەکەن بۆ زاناو مامۆستا.

٣٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ سَلَكَ طَرِيقاً يَطْلُبُ فِيهِ عِلْماً، سَهَّلَ اللَّهُ لَهُ بِهِ طَرِيقاً مِنْ طُرُقِ الْجَنَّةِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ڕێگەیەک بگرێتە بەر بۆ فێربوونی زانستێک، خوا ڕێگایەک لە ڕێگاکانی چوونە بەهەشتی بۆ ئاسان دەکات.

٣١- عَنْ صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ الْمُرَادِيَّ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَا مِنْ خَارِجٍ يَخْرُجُ مِنْ بَيْتِهِ يَطْلُبُ الْعِلْمَ، إِلَّا وَضَعَتْ لَهُ الْمَلَائِكَةُ أَجْنِحَتَهَا، رِضاً بِمَا يَصْنَعُ»[٣].

---

(١) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٢٣٩، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه أحمد: ٢١٧٦٣، وأبو داود: ٣٦٤١، والترمذي:: ٢٦٨٢، وابن ماجه: ٢٢٣، وابن حبان: ٨٨، والبيهقي في شعب الإيمان: ١٦٩٦.

(٣) أخرجه أحمد: ١٨١١٨، وابن ماجه: ٢٢٦، وابن حبان: ٨٥، والطبراني في الكبير: ٧٣٥٢، والحاكم: ٣٤٠، وقال: هذا إسناد صحيح.

صەفوانی کوڕی عەسالی مورادی ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هیچ کەسێک نییە کە لە ماڵەکەی بێتە دەرەوە بۆ فێربوونی زانست، ئەوە حەتمەن فریشتە باڵەکانی بۆی ڕادەخەن وەک ڕێزو ڕەزامەندی بۆ ئەو کارەی کە دەیکات.

٣٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَهُوَ يَقُولُ: «الدُّنْيَا مَلْعُونَةٌ، مَلْعُونٌ مَا فِيهَا، إِلَّا ذِكْرَ اللَّهِ، وَمَا وَالَاهُ، أَوْ عَالِماً، أَوْ مُتَعَلِّماً»[١].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو لە کاتێکدا دەیفەرموو: دڵنیابن دونیا دوورخراوەیە لە سوودو ڕەحمەت، وە ئەوەی تێشیدایە دوورخراوەیە لە سوودو ڕەحمەت، جگە لە یادی خواو ئەوەی پەیوەندی بە یادی خوا هەیە، وە جگە لە زانایەک (کە لە دینی خوا شارەزایە)، یان قوتابیەکی زانست کە دەیەوێ زانیاریی بە دەست بێنێ و شارەزابێ.

دەربارەی: چاکەکاریی لەگەڵ خەڵک

٣٣- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ ﷺ قَالَ: لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ لِي: «يَا عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ، صِلْ مَنْ قَطَعَكَ وَأَعْطِ مَنْ حَرَمَكَ، وَاعْفُ عَمَّنْ ظَلَمَكَ[٢]، وأَحْسِنْ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ، وَقُلِ الحقَّ وَلَوْ عَلَى نَفْسِكَ»[٣].

عوقبەی کوڕی عامڕی جوهەنی ﷺ دەڵێ: گەیشتم بە پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم: ئەی عوقبەی کوڕی عامڕ! پەیوەندی لەگەڵ ئەو کەسە بەردەوام بکە کە وازت لێ دێنێ، وە بەو کەسە ببەخشە کە مەحڕومی کردی، وە لەو کەسە خۆشبە کە ستەمی لێ کردی، چاکە لەگەڵ ئەو کەسە بکە کە خراپەی لەگەڵ کردی، ڕاستی بڵێ ئەگەر لەسەر خۆشت بێ و بە زیانی خۆت بێ.

---

(١) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٤١١٢، انظر: صحيح الجامع: ١٦٠٩.

(٢) أخرجه أحمد: ١٧٤٨٨، تعليق شعيب الأرنؤوط: حديث حسن.

(٣) أخرجه رزين، انظر صَحِيح الْجَامِع: ٣٧٦٩، الصحيحة: ١٩١١، صَحِيح التَّرْغِيبِ والتَّرْهِيب: ٢٤٦٧.

٣٤- عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رَحِمَ اللَّهُ عَبْدَاً سَمْحَاً إِذَا بَاعَ، سَمْحَاً إِذَا اشْتَرَى سَمْحَاً إِذَا اقْتَضَى»[١].

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕەحمەتی خوا لەو کەسە بێ کە ئاسانکارو لێبوردەیە کاتێک کە (شتێک) دەفرۆشێ، کاتێک کە (شتێک) دەکڕێ، کاتێک مافێکی هەیەو داوای دەکاتەوە (یان لە کاتی قەرز وەرگرتنەوە).

٣٥- عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا بَعَثَ أَحَدَاً مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ: «بَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا»[٢].

ئەبو مووسای ئەشعەریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێک یەکێک لە هاوەڵانی دەنارد بۆ هەندێ لە کاروبارەکانی دەیفەرموو: موژدەدەربن (بۆ خەڵکی)و دووریان مەخەنەوە (لە دین)، وە ئاسان کاربن، سەختگیریی و قورسی مەکەن (لە دیندا).

٣٦- عَنْ عَامِرٍ، أَنَّ النُّعْمَانَ بْنَ بَشِيرٍ ﷺ حَدَّثَهُ، أَنَّ أَبَاهُ انْطَلَقَ بِهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَحْمِلُهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُشْهِدُكَ أَنِّي قَدْ نَحَلْتُ النُّعْمَانَ كَذَا وَكَذَا، فَقَالَ: «أَكُلَّ وَلَدَكَ نَحَلْتَ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «فَأَشْهِدْ غَيْرِي»، ثُمَّ قَالَ: «أَلَيْسَ يَسُرُّكَ أَنْ يَكُونُوا فِي الْبِرِّ سَوَاءً؟» قَالَ: بَلَى، قَالَ: «فَلَا إِذَاً»[٣].

عامر دەڵێ: نوعمانی کوڕی بەشیر ﷺ گێڕاویەتیەوە کە باوکی هەڵیگرتووەو بردوویەتی بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ، گوتوویەتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ من تۆ دەکەم بە شایەد کە ئەوەو ئەوەم لە ماڵی خۆم داوە بە نوعمان، (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: بە هەموو منداڵەکانی دیکەت داون؟ گوتی: نەخێر، (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: کەواتە کەسێکی دی غەیری من بکە بە شایەد، پاشان فەرمووی: ئایا پێتخۆش نییە (منداڵەکانت) لە چاکەکاری لەگەڵتدا هەموو وەک یەک بن؟ گوتی: با، فەرمووی: مادام تۆ وامەکە (یانی: کەواتە تۆش جیاوازی مەکە لە نێوانیان).

---

(١) أخرجه البخاري: ١٩٧٠، والترمذي: ١٣٢٠.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٩، ومسلم: ٦٩.

(٣) أخرجه البخاري: ٢٤٤٦.

٣٧- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، أَوْصِنِي، قَالَ: «إِذَا عَمِلْتَ سَيِّئَةً، فَأَتْبِعْهَا حَسَنَةً تَمْحُهَا»[١].

ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئامۆژگاریم بکە، فەرمووی: ئەگەر کارێکی خراپت کرد، دوای ئەو کاری چاکە بکە، خراپەکە دەسڕێتەوە.

٣٨- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»[٢].

ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم: لە هەر شوێنێک بوویت پارێز لە خوا بکە، هەر خراپەیەکیشت کرد چاکەیەکی بە دوادا ئەنجام بدە، خراپەکەت دەسڕێتەوە، وە بە ڕەوشتی جوان هەڵسوکەوت و مامەڵە لەگەڵ خەڵکی دا بکە.

٣٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لە جوانی و باشی مسوڵمانەتی ئەوەیە مرۆڤ پرسیار لە شتێک نەکات کە پەیوەندی بەوەوە نییە.

دەربارەی: گومانی باش بردن بە خەڵک

٤٠- عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ»[٤].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: داواتان لێدەکەم (خۆتان دووربگرن) لە گومانی خراپ بردن (بە خەڵک)، لەبەر ئەوەی گومانی خراپ گەورەترین درۆیە.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢١٤٨٧، وحَسَّنَهُ شُعيب الأرنؤوط.

(٢) أخرجه الترمذي: ١٩٨٧، وقال: حسن صَحِيحٌ.

(٣) أخرجه الترمذي: ٢٣١٨، وحَسَّنَهُ كل من الألباني وشُعيب الأرنؤوط.

(٤) أخرجه البخاري: ٥١٤٣، ومسلم: ٢٥٦٣.

٤١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُبْصِرُ أَحَدُكُمُ الْقَذَاةَ فِي عَيْنِ أَخِيهِ، وَيَنْسَى الْجِذْعَ فِي عَيْنِهِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکێک لە ئێوە پوشکە لە چاوی براکەی دەبینێ، (واتە: عەیبی زۆر بچووکی براکەی دەبینێ)، بەڵام کاریتەی لە نێو چاوی خۆی نابینێ، (واتە: کەچی گوناهی گەورەی خۆی نابینێ).

دەربارەی: پاراستنی سپاردەو بەڵێن

٤٢- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا حَدَّثَ الرَّجُلُ بِالْحَدِيثِ، ثُمَّ الْتَفَتَ، فَهِيَ أَمَانَةٌ»[2].

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پیاوێک قسەی بۆ پیاوێک کرد، پاشان ڕووی وەرگێڕاو ئاوڕی دایەوە، ئەوە ئەمانەتە (واتە: ئەو قسە دەبێتە ئەمانەت لە لای و نابێ بۆ کەسی بگێڕێتەوە).

٤٣- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَمِقِ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «أَيُّمَا رَجُلٍ أَمِنَ رَجُلًا عَلَى دَمِهِ ثُمَّ قَتَلَهُ، فَأَنَا مِنَ الْقَاتِلِ بَرِيءٌ، وَإِنْ كَانَ الْمَقْتُولُ كَافِرًا»[3].

عەمری کوڕی حەمیق ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: هەر کەسێک پیاوێک دڵنیا بکاتەوە، لەسەر ئەوەی کە نایکوژێ و ئەمانی پێبدات، دواییش بیکوژێ، من بەریم لەو بکوژە، هەرچەندە ئەو کوژراوە کافریش بێ.

٤٤- عَنِ النَّوَّاسِ بْنِ سَمْعَانَ الْأَنْصَارِيِّ ﷺ، قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْبِرِّ وَالْإِثْمِ، قَالَ: «الْبِرُّ حُسْنُ الْخُلُقِ، وَالْإِثْمُ مَا حَاكَ فِي صَدْرِكَ، وَكَرِهْتَ أَنْ يَطَّلِعَ عَلَيْهِ النَّاسُ»[4].

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٥٧٦١، قال شعيب الأرنؤوط : رجاله ثقات رجال الصحيح غير كثير بن عبيد.

(٢) أخرجه أبو داود: ٤٨٦٨، انظر: صَحِيح التَّرْغِيبِ والتَّرْهِيب: ٢٠٢٥

(٣) أخرجه ابن حبان: ٥٩٨٢، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٤) أخرجه مسلم: ٢٥٥٣.

واته: نەوواسی کوڕی سەمعانی ئەنصاری ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ پرسی دەربارەی چاکەو خراپە؟ ئەویش فەرمووی ﷺ: چاکە: ڕەوشت جوانییە، خراپەش: بریتیە لەو شتەی لە نێو سینەت دێت و دەچێت و پێت ناخۆشەو حەزناکەی خەڵک پێی بزانێ.

دەربارەی: نەرم و نیانی

٤٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «إِنَّ الرِّفْقَ لَا يَكُونُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا يُنْزَعُ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا شَانَهُ»[١].

عائیشە ﷺ خێزانی پێغەمبەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەڕاستی نەرم و نیانی لە هەر شتێکدا هەبێ جوانی دەکات، وە لە هەر شتێکدا دابڕنرێ ناشرینی دەکات.

٤٦- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ رَفِيقٌ يُحِبُّ الرِّفْقَ، وَيُعْطِي عَلَى الرِّفْقِ مَا لَا يُعْطِي عَلَى الْعُنْفِ»[٢].

عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی خوا نەرم و نیانە، نەرم و نیانیشی خۆشدەوێ، وە ئەو (پاداشتەی) لەسەر نەرم و نیانی دەیبەخشێ لەسەر توندی نایبەخشێ.

دەربارەی: ئاگاداربوونی زمان

٤٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَمَتَ نَجَا»[٣].

---

(١) أخرجه مسلم: ٦٧٦٧ .

(٢) أخرجه أحمد: ٩٠٢، ومسلم: ٦٧٦٦.

(٣) أخرجه أحمد: ٦٤٨١، والترمذي: ٢٥٠١، تعليق شعيب الأرنؤوط: حديث حسن.

عەبدوڵڵای کوڕی عەمڕی کوڕی عاص ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بێ دەنگ بوو، ئەوە ڕزگاری بووە. (دیارە مەبەست لێرەدا ئەوەیە ئەو کەسە مادام قسان ناکات ڕزگاری بووە لە: بوختان، غەیبەت، نەمیمی، درۆو هاوشێوەیان..).

٤٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: قسەیەکی خۆش چاکەیەکە.

٤٩- عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ الْخُزَاعِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ»[٢].

ئەبو شورەیحی خوزاعی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بڕوای بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە با قسەی چاک بکات یان بێدەنگ بێ و قسەنەکات.

٥٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَكْثَرُ خَطَايَا ابنِ آدَمَ فِي لِسَانِهِ»[٣].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: زۆربەی گوناهو هەڵەکانی نەوەی ئادەم بە هۆی زمانیەوەیە.

٥١- عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ كَرِهَ لَكُمْ ثَلَاثًا: قِيلَ وَقَالَ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ»[٤].

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٨٢٧ .

(٢) أخرجه: البخاري: ٥٦٧٢، ومسلم: ٤٧.

(٣) أخرجه البَيْهَقِيُّ في شُعَب الإيمَان: ٤٩٣٣، أخرجه الطبراني في الكبير: ١٠٤٤٦.

(٤) أخرجه البخاري: ١٤٠٧، ومسلم: ٦٧٦٦ .

موغیرەی کوڕی شوعبە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو دەیفەرموو: خوا سێ شتی بۆ ئێوە پێ ناخۆشە: (کەسێک هەر قسە بگێڕێتەوەو بڵێ: ئاواو ئاوا) گوتراو (فڵان و فیسار) گوتی، وە ماڵ بە فیڕۆدان و زێدەڕۆیی کردن لە خەرج کردنیدا، وە زۆر پرسیار کردن (ی بێ سوود).

٥٢- عَنْ صُهَيْبٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «عَجَبًا لِأَمْرِ الْمُؤْمِنِ، إِنَّ أَمْرَهُ كُلَّهُ خَيْرٌ، وَلَيْسَ ذَاكَ لِأَحَدٍ إِلَّا لِلْمُؤْمِنِ، إِنْ أَصَابَتْهُ سَرَّاءُ شَكَرَ، فَكَانَ خَيْرًا لَهُ، وَإِنْ أَصَابَتْهُ ضَرَّاءُ، صَبَرَ فَكَانَ خَيْرًا لَهُ»(١).

صوهەیب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاروباری ئینسانی ئیماندار سەیرە! ئیش و کاری ئەو هەمووی هەر خێرو چاکەیە، ئەوەش بۆ هیچ کەسێک نییە جگە لە ئیماندار، ئەگەر خۆشی تووش هات سوپاسگوزاریی لەسەر دەکات و پاداشتی بۆ هەیە، وە ئەگەر ناخۆشیی تووش هات خۆی لە بەرانبەر ڕادەگرێ و پاداشتی هەیە.

دەربارەی: ئاگادار بوونی دڵ

٥٣- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ﷺ يَقولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقولُ: «أَلاَ إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً؛ إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ؛ أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ»(٢).

نوعمانی کوڕی بەشیر ﷺ گوتوویەتی: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: ئاگاداربن لە جەستەدا پارچەیەک هەیە، ئەگەر چاک بوو جەستە هەمووی چاک دەبێ، وە ئەگەر خراپ بوو جەستە هەمووی خراپ دەبێ، ئاگاداربن ئەویش دڵە.

٥٤- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: «يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ»(٣).

---

(١) أخرجه مسلم: ٧٦٩٢ .

(٢) أخرجه البخاري: ٥٢، ومسلم: ١٠٧.

(٣) أخرجه ابن أَبي حَاتِم: ٣٢٢٢، والترمذي: ٢١٤٠، والطبراني في الكبير: ٧٧٢، ورَوتْ عَائِشَةُ ﷺ نَحوهُ، انظر: السلسة الصحيحة: ٢٠٩١.

ئوممو سەلەمە دایکی بڕواداران ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ زۆرجار دەیفەرموو: ئەی هەڵگێڕەوەی دڵان! دڵم لەسەر دینەکەت بچەسپێنە.

٥٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ العَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً نُكِتَتْ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءُ، فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ سُقِلَ قَلْبُهُ، وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبَهُ، وَهُوَ الرَّانُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ: ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾﴾ المطففين»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێک بەندە گوناهێکی کرد خاڵێکی ڕەش لەسەر دڵی پەیدا دەبێ، جا ئەگەر وازی لێ هێناو داوای لێبوردنی کردو گەڕایەوە (بۆ لای خوا)و تۆبەی کرد، دڵی سپی دەبێتەوە، وە ئەگەر گوناهەکانی بەردەوام بوون خاڵە ڕەشەکان زیاد دەکەن هەتا دەبێتە ژەنگ بەسەر دڵیەوەو تەواو کەمەڕی لەسەر دەبەستێ ئەوە ئەوەیە کە خوا باسی کردوە (کە فەرموویەتی): ﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿١٤﴾﴾ المطففين، واتە: نەخێر ڕاست ناکەن، بەڵکو دڵیان بە هۆی گوناهەکانەوە کەمەڕی بەستووەو ژەنگیان هێناوەو داخراوە.

دەربارەی: داهێنرانی زیادە لە ئایین

٥٦- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ، فَهُوَ رَدٌّ»[2].

عائیشە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک شتێک لەم دینەمان دابێنێ و تێیدا نەبێ ئەوە ڕەد کراوەیەو لێی وەرناگیرێ.

٥٧- عن عَائِشَةُ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا، فَهُوَ رَدٌّ»[3].

---

(١) أخرجه الترمذي: ٣٣٣٤، وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى: ١٠٢٥١، وابن ماجه: ٤٢٤٤، والحاكم: ٦.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٥٥٠، ومسلم: ١٧١٨.

(٣) أخرجه البخاري: ٢٥١٧١.

عائیشە ﵂، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک کردەوەیەک ئەنجام بدات فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێ، ئەوە ڕەد کراوەیەو لێی وەرناگیرێ.

٥٨- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: «مَا بَقِيَ شَيْءٌ يُقَرِّبُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَيُبَاعِدُ مِنَ النَّارِ، إِلَّا وَقَدْ بُيِّنَ لَكُمْ»[١].

ئەبو زەڕ ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ شتێک نەماوە نزیکتان بکاتەوە لە بەهەشت و دوورتان بخاتەوە لە ئاگر، حەتمەن بۆتان ڕوون کراوەتەوە (و پێم ڕاگەیاندوون).

٥٩- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو السُّلَمِيُّ وَحُجْرِ بْنِ حُجْرٍ قَالا: أَتَيْنَا الْعِرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ ﵁ وَهُوَ مِمَّنْ نَزَلَ فِيهِ: ﴿وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ ﴿٩٢﴾﴾ التوبة، فَسَلَّمْنَا وَقُلْنَا: أَتَيْنَاكَ زَائِرِينَ وَعَائِدِينَ وَمُقْتَبِسِينَ فَقَالَ عِرْبَاضٌ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الصُّبْحَ ذَاتَ يَوْمٍ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا، فَوَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَأَنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟ فَقَالَ: أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ كَانَ عَبْدَاً حَبَشِيَّاً، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلافَاً كَثِيرَاً فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، فَتَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الأُمُورِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلالَةٌ[٢].

عەبدوڕڕەحمانی کوڕی عەمڕی سولەمیی و حوجری کوڕی حوجر هەردووکیان دەڵێن: چووین بۆ لای عیربازی کوڕی ساریيە ﵁، کە لەو کەسانە بوو ئەم ئایەتەیان دەربارە هاتە خوار: ﴿وَلَا عَلَى ٱلَّذِينَ إِذَا مَآ أَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ أَجِدُ مَآ أَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ ﴿٩٢﴾﴾ التوبة، سڵاومان لێکردو پێمان گوت: هاتووین هەم سەردانت بکەین و هەواڵت بپرسین کە نەخۆشی، هەم سوودو زانیاریت

---

(١) أخرجه الطبراني في الكبير: ١٦٤٧، وإبن حبان: ٦٥، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه أحمد: ١٧١٨، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح بطرقه وشواهده، وهذا إسناد حسن.

لێوەربگرین، عیربازیش گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆژێکیان نوێژی بەیانی بۆ کردین، دوایی سڵاوی نوێژەکەی دایەوەو ڕووی تێکردین و ئامۆژگاریەکی زۆر کاریگەری کردین، کە چاوەکان فرمێسکیان لێهات، وە دڵەکان لەرزین و ڕاچڵەکین، یەکێک گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم ئامۆژگاریەت وەک ئامۆژگاری کەسێکە کەماڵئاوایی بکات، جا کۆتا ئامۆژگارییمان بە چی دەکەی؟ فەرمووی: ئامۆژگاریتان دەکەم بە پارێز کردن لە خواو، فەرمانبەری بۆ «بەرپرسانی خۆتان» ئەگەر ئەو بەرپرسە کۆیلەیەکی حەبەشەییش بێ، چونکە هەر یەکێکتان دوای من بژیێ جیاوازی زۆر دەبینێ، بەڵام ئێوە ڕێبازی من بگرن، وە ڕێبازی جێنشینە سەر ڕاستەکان بگرن، بە ددانەکانتان بیگرن (واتە: بە هەموو شێوەیەک دەستی پێوە بگرن)، وە خۆتان لە شتە پەیدا کراوەکان دوور بگرن (کە لە دیندا جێگای نابێتەوە)، چونکە هەموو پەیداکراوێک (کە لە دیندا جێگەی نەبێتەوە) داهێنراوە، وە هەموو داهێنراوێکیش (کە لە دیندا جێگەی نەبێتەوە) گومڕاییە.

دەربارەی: داپۆشینی گوناهی خۆمان و خەڵک

٦٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى إِلَّا الْمُجَاهِرِينَ، وَإِنَّ مِنَ الْإِجْهَارِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ فِي اللَّيْلِ عَمَلًا، ثُمَّ يُصْبِحُ وَقَدْ سَتَرَهُ رَبُّهُ، فَيَقُولُ: يَا فُلَانُ، عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا كَذَا، وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ يَبِيتُ فِي سِتْرِ رَبِّهِ، وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ»[1].

ئەبو هورەیرە دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەموو ئۆممەتەکەم دەبووردرێن (لە گوناهان)، تەنیا ئەو کەسانە نەبن کە گوناهان دەکەن و دوایی دێن لە نێو خەڵکی باسی دەکەن، وە یەکێک لە ئاشکرا کردن ئەوەیە کەسێک بە شەو کردەوەیەکی خراپ ئەنجام بدات، لە کاتێکدا خوا بۆی داپۆشی بێ، کەچی خۆی بڵێ: ئەی فڵان دوێنێ شەو ئاواو ئاوام کرد، لە کاتێکدا کە شەوی

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٧٢١، ومسلم: ٢٩٩٠.

له ژێر داپۆشین و پەردەی خوا کردبۆوە، جا بەیانی دەکاتەوە و پەردەکەی خوا لەسەر خۆی لادەدات و تاوانەکەی ئاشکرا دەکات (ئا لەو کەسانە نابوردرێت، چونکە خۆیان نەیانویستووە).

٦١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ: عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ سَتَرَ عَوْرَةَ أَخِيْهِ الْمُسْلِمِ، سَتَرَ اللّٰهُ عَوْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ كَشَفَ عَوْرَةَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ، كَشَفَ اللّٰهُ عَوْرَتَهُ حَتَّى يَفْضَحَهُ بِهَا فِي بَيْتِهِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک عەیبی برای مسوڵمانی داپۆشێ، خوا لە ڕۆژی قیامەت عەیبی دادەپۆشێ، وە هەر کەسێکیش عەیبی برای مسوڵمانی خۆی ئاشکرا بکات (بۆ خەڵکی) خوا عەیبی ئاشکرا دەکات، هەتا ئابڕووی دەبات ئەگەر لە نێو ماڵەکەی خۆشیدا بێ.

٦٢- عَنْ مُعَاوِيَةَ ﷺ يَقُولُ: سَمِعْتُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ كَلاَمَاً نَفَعَنِي اللّٰهُ بِهِ، سَمِعْتُهُ، سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّكَ إِذَا اتَّبَعْتَ الرِّيبَةَ فِي النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ» فَإِنِّي لاَ أَتَّبِعُ الرِّيبَةَ فِيهِمْ فَأُفْسِدَهُمْ»[2].

موعاویە ﷺ، دەڵێ: چەند قسەیەکم بیست لە پێغەمبەر ﷺ بە هۆیانەوە خوا سوودی پێگەیاندم، لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: دڵنیابە ئەگەر تۆ بە گومان دوای (عەیب و کەم و کوڕی) بکەوی لە نێو خەڵکیدا، ئەوە تێکیان دەدەی (عەیب و کەم و کوڕییەکان ئاشکرا دەبن، فەسادو خراپەکاریی دەبێتە شتێکی ئاشکراو سادە)، من هەرگیز بە دوای گومان ناکەوم لە نێو خەڵکیدا بۆ ئەوەی تێکیان بدەم.

---

(١) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٧٠٢٨، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٤٨، وصَحَّحَهُ الألباني.

دەربارەی: ڕەچەڵەک کەس پێش ناخات

٦٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ بَطَّأَ بِهِ عَمَلُهُ، لَمْ يُسْرِعْ بِهِ نَسَبُهُ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک کردەوەکەی دوای بخات، ڕەچەڵەکەکەی پێشی ناخات.

تێبینی: پێشەوا نەوەوی ڕەحمەتی خوای لێبێ دەڵێ: ئەگەر کەسێک لە کارو کردەوەی باشە کەم و کوڕی تێدابن، ناگات بە پلەو پایەی ئەوانەی خاوەن کارو کردەوەی تەواون، بۆیە نابێ و ناگونجێ لێی پاڵبداتەوەو تەنبەڵی بکات بە ئومێدی ئەوەی لە بنەچەو عەشیرەت و ڕەچەڵەکی دەگاتەوە بە کەسانێک خاوەن کارو کردەوەی چاکن و سوودی پێدەگەیەنن، چونکە ئینسان تەنها ئەوەی بۆ هەیە لە پاداشت کە ئەنجامی دەدات لە کردەوەی باش[٢].

٦٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ صَالِحَ الأَخْلَاقِ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی من ڕەوانەکراوم بۆ ئەوەی ڕەوشتە چاکەکان تەواو بکەم.

٦٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْمُؤْمِنُ يَأْلَفُ وَيُؤْلَفُ، وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ»[٤].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیماندار هۆگری خەڵکی (باش) دەبێ و خۆشی دەوێن، خەڵکیش هۆگری خۆی دەکات، وە خێر لەو کەسەدا نییە کە هۆگری خەڵکی (باش) نەبێ و خۆشی نەوێن، نەتوانێ خەڵکیش هۆگری خۆی بکاو خۆشیان بوێ.

---

(١) أخرجه أحمد: ٧٤٢١، ومسلم: ٢٦٩٩، والترمذي: ٢٩٤٥، وأبو داود: ٣٦٤٣.

(٢) النووي ج٩ص ٦٣.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٧٣، والبَيْهَقِي في الكبرى: ٢٠٥٧١، تعليق شعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

(٤) أخرجه أحمد: ٩١٨٧ ، قال شُعيب الأرناؤوط: إسناده حسن.

٦٦- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ شَيْءٍ أَثْقَلُ فِي المِيزَان مِنْ حُسْنِ الْخُلُقِ»[١].

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هیچ شتێک نییە لە تەرازووی (کردەوە چاکەکاندا) قورستر بێ لە ڕەوشت جوانی.

٦٧- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ لِيَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئاً، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ»[٢].

ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووم: هیچ شتێک لە چاکەکردن بە کەم مەزانە، ئەگەرچی تۆ بگەیە برای خۆت بە ڕوویەکی گەش و خۆشەوە (هەر چاکەت بۆ دەنووسرێ).

٦٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ: لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ فَاحِشاً وَلاَ مُتَفَحِّشاً، وَكَانَ يَقُولُ: «خِيَارُكُمْ أَحَاسِنُكُمْ أَخْلاَقاً»[٣].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمر ﷺ، دەڵێ: بە هیچ جۆرێک پێغەمبەر ﷺ زمان شڕو جنێو فرۆش نەبووە، وە هەمیشە دەیفەرموو: باشترینتان ڕەوشت جوانترینتانە.

٦٩- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَنَا زَعِيمٌ بِبَيْتٍ فِي رَبَضِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْمِرَاءَ وَإِنْ كَانَ مُحِقّاً، وَبِبَيْتٍ فِي وَسَطِ الْجَنَّةِ لِمَنْ تَرَكَ الْكَذِبَ وَإِنْ كَانَ مَازِحاً، وَبِبَيْتٍ فِي أَعْلَى الْجَنَّةِ لِمَنْ حَسَّنَ خُلُقَهُ»[٤].

ئەبو ئومامەی باهیلیی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: من گرەنتی خانوێک دەدەم لە دەوروبەری (یان لە بەشەکانی کۆتایی) بەهەشت بۆ کەسێک، کە واز لە موناقەشەو شەڕە قسە کردن بهێنێ ئەگەر لەسەر هەقیش بێ، وە من

---

(١) أخرجه أبُو داود: ٤٧٠١، والترمذي: ٢٠٠٣ ، قال الألباني: حديث صحيح.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٦٢٦، والترمذي: ١٨٣٣، وابن حبان: ٥٢٣.

(٣) أخرجه البخاري: ٥٦٨٨، ومسلم: ٢٣٢١.

(٤) أخرجه أبُو داود: ٤٨٠٢، وحَسَّنَهُ الألباني.

گرەنتی خانوێک دەدەم لە نێوەڕاستی بەهەشت بۆ کەسێک کە واز لە درۆکردن دەهێنێ ئەگەر بۆ گاڵتەشی بێ، وە گرەنتی دەدەم بەماڵێک لە بەرزترینی بەهەشت بۆ کەسێک کە ڕەوشتی خۆی جوان بکات.

٧٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لِكُلِّ دِينٍ خُلُقٌ، وَخُلُقُ الْإِسْلَامِ الْحَيَاءُ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەموو ئاینێک ڕەوشتی تایبەت بە خۆی هەیە، وە ڕەوشتی ئیسلام بریتیە لە شەرم و حەیا.

٧١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «الْإِيمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ شُعْبَةً، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئیمان حەفتاو ئەوەندە بەشەیە، شەرم و حەیاش بەشێکە لە ئیمان.

٧٢- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ»[٣].

ئەبو سەعید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک سوپاسی خەڵک نەکات (کە چاکەیان لەگەڵ کردوە) ئەوە سوپاسی خوای نەکردوە (چونکە خوا ئەو کەسانەی بۆ موسەخخەر کردوە تا چاکەی لەگەڵ بکەن).

٧٣- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ، وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ»[٤].

---

(١) أخرجه البَيْهَقِيُّ: ٧٧١٢، حلية الأولياء: ج٦، ص٣٤٦، وحَسَّنَهُ الألباني.

(٢) أخرجه أحمد: ٩٣٥٠، ومسلم: ٣٥، وأبو داود: ٤٦٧٦، والنسائي: ٥٠٠٥، وابن ماجه: ٥٧، وابن حبان: ١٦٦.

(٣) أخرجه الترمذي: ١٩٥٥، وقال هَذَا حديث حسن، قال الألباني: صحيح لغيره.

(٤) أخرجه إبن ماجه: ٤٢٥١ ، وحَسَّنَهُ شُعيب الأرنؤوط.

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەموو نەوەی ئادەم (هەرچی مرۆڤە) هەڵەکارن و هەڵە دەکەن، وە باشترینی هەڵەکاران ئەوانەن کە پێداچوونەوە بۆ خۆیان دەکەن و زۆرو زوو تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە.

٧٤- عَنِ الْبَرَاءِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ، فَيَتَصَافَحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُما قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا»[١].

بەڕراء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر دوو مسوڵمانێک بە یەکدی بگەن و تەوقە بکەن، ئەوە بە مسۆگەری و دڵنیایی پێش ئەوەی لە یەکدی جیاببنەوە (خوا) لە گوناهی هەردووکیان خۆش دەبێ.

٧٥- عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْمُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضاً»، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ[٢].

ئەبو مووسا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئیماندار بۆ ئیماندار وەک بینا وایە، هەندێکی هەندێکی تووندو پتەو دەکەن. (ڕاوی دەڵێ: کە پێغەمبەری خوا ﷺ قسەکانی دەفەرموون)، پەنجەی دەستەکانی خستنە نێو یەکدی.

٧٦- عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا الْقَاسِمِ ﷺ يَقُولُ: «خَيْرُكُمْ إِسْلَامَاً أَحَاسِنُكُمْ أَخْلَاقَاً إِذَا فَقِهُوا»[٣].

موحەممەدی کوڕی زیاد، دەڵی: گوێم لە ئەبو هوڕەیڕە بوو ﷺ، دەیگوت: گوێم لە ئەبو قاسم بوو (واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ) دەیفەرموو: باشترینتان لە دوای ئیسلام بوون ئەوانەتانن ڕەوشتیان زۆر جوانە، ئەگەر لە ئایین تێبگەن و شارەزابن.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٨٥٧٠، تعليق شعيب الأرنؤوط : صحيح لغيره، وأبو داود: ٥٢١٢، والترمذي: ٢٧٢٧، وقال: حسن غريب.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٦٨٠ .

(٣) أخرجه أحمد: ١٠٠٦٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

٧٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللَّهِ ﷺ: «عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ: يِهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيِتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقاً، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ: يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّاباً»[1].

عەبدوڵڵا (ی کوڕی مەسعوود) ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: داواتان لێدەکەم دەست بە ڕاستگۆییەوە بگرن، بێگومان ڕاستگۆیی ڕێنمایە بۆ (هەموو کردارو گوفتارێکی) چاکە، وە چاکەش ڕێنمایە بۆ بەهەشت! وە پیاوی وا هەیە هێندە ڕاستگۆیەو عەوداڵی ڕاستییە هەتا لەلای خوا ناوی بە ڕاستگۆ دەنووسرێ، وە داواتان لێدەکەم خۆتان بپارێزن لە درۆکردن، چونکە بێگومان درۆکردن ڕێنمایە بۆ خراپەکاریی و لادان لە ڕێی ڕاست، وە خراپەکارییش ڕێنمایە بۆ ئاگر، وە پیاوی وا هەیە هێندە درۆ دەکات و عەوداڵی درۆیە هەتا لەلای خوا ناوی بە درۆزن دەنووسرێ.

دەربارەی: ئاشتکردنەوەی نێوان خەڵک

٧٨- عَنِ أُمّ كُلْثُومِ ﷺ، قَالَتْ: سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَيْسَ الْكَذَّابُ الَّذِي يُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ، فَيَقُولُ خَيْرَاً، أَوْ يَنْمِي خَيْرَاً»[2].

ئوممو کەلسوم ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بە درۆزن دانانرێ ئەو کەسەی قسە ڕێک دەخاو نێوانی خەڵکی چاک دەکاتەوە، قسەی چاک دەکات، یان قسەی چاکە دێنێ و دەبات.

٧٩- عَنْ أَبِي أَيُوبَ ﷺ، قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلاَ أَدُلُّكَ عَلَى صَدَقَةٍ يُحِبُّهَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ؟ تُصْلِحُ بَيْنَ النَّاسِ إِذَا تَبَاغَضُوا وَتَفَاسَدُوا»[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٧٤٣، ومسلم: ٦٨٠٥، واللَّفظُ لَهُ.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٥٤٦، ومسلم: ٢٦٠٥.

(٣) أخرجه الطبراني في الكبير: ٣٩٢٢، وعبد بن حميد: ٢٣٢، والبيهقي في شعب الإيمان: ١١٠٩٣، وحَسَّنَهُ الألباني.

ئەبو ئەیيوب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم: ئایا هەواڵت پێنەدەم بۆ ئەنجامدانی خێرێک کە خواو پێغەمبەرەکەی خۆشیان بوێ؟ (کە بریتیە لە): ئاشتکردنەوەی نێوان خەڵک کاتێک کە لێک توورە دەبن و ئاشووب لە نێوانیان دروست دەبێت.

٨٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «مَا عَمِلَ ابْنُ آدَمَ شَيْئًا أَفْضَلَ مِنْ الصَّلَاةِ، وَصَلَاحِ ذَاتِ الْبَيْنِ وَخُلُقٍ حَسَنٍ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ کردەوەیەکی نەوەی ئادەم نییە باشتربێ لە: نوێژو، چاککردنەوەو ئاشتکردنەوەی نێوان خۆیان و، ڕەوشت جوانی.

دەربارەی: برادەر و هاوەڵیەتی

٨١- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيْلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئینسان (بە پیاوو ئافرەتەوە) لەسەر ڕەوشت و ڕێبازی دۆست و هاوەڵیەتی، جا با هەر یەک لە ئێوە باش تەماشا بکاو (بیر بکاتەوە بزانێ) کێ دەکات بە دۆست و هاوەڵی خۆی!

٨٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْمُؤْمِنُ مَرْآةُ أَخِيهِ، وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، يَكُفُّ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ، وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ»[٣].

---

(١) أخرجه البَيْهَقِيُّ في شعب الإيمان: ١١٠٩١، والبخاري في التاريخ الكبير: (٦٣/١)، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه أبو داود: ٤٨٣٣، والترمذي: ٢٣٧٨، وقال: حسن غريب، وعبد بن حميد: ١٤٣١، وحَسَّنَهُ الألباني.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٣٩. أبو داود: ٤٩١٨، والبيهقي في شعب الإيمان: ٧٦٤٥، والديلمي: ٦٥٧١، وحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد.

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئیماندار ئاوێنەی براکەیەتی، ئیماندار برای ئیماندارە، قەدەغەی دەکات لە فەوتان و خەسارەتمەندیی و، دەیپارێزێ و پشتی دەگرێت (بۆ سەرخستنی).

٨٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ «يَعْنِي» يَقُولُ: «لاَ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَتَاعَ صَاحِبِهِ لاَعِباً، وَلاَ جَادّاً، فَإِذَا أَخَذَ أَحَدُكُمْ عَصَا صَاحِبِهِ فَلْيَرُدَّهَا إِلَيْهِ»[١].

عەبدوڵلای کوڕی سائیب لە باوکی ئەویش لە باپیری ﷺ دەگێڕێتەوە، دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست، واتە: دەیفەرموو: با هیچ یەکێک لە ئێوە کەل و پەلی براکەی نەبات و نەیشارێتەوە نە بە گاڵتەو نە بەڕاستی، بۆیە ئەگەر یەکێک لە ئێوە گۆپاڵی برادەرەکەی بردوە، با بۆی بگەڕێنێتەوە (ئەو جۆرە گاڵتەوگەپانە مەکەن).

٨٤- عَنْ أَبِي سَعِيد ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «لاَ تُصَاحِبْ إِلاَّ مُؤْمِناً، وَلاَ يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلاَّ تَقِيٌّ»[٢].

ئەبو سەعید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: برادەرایەتی کەس مەکە جگە لە ئیماندار، وە با نانیشت نەخوات (بە ناوی دەعوەت و دەعوەتکاری) جگە لە کەسی بە تەقواو پارێزکار.

دەربارەی: خەون بینین

٨٥- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: كَشَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ السِّتَارَةَ وَالنَّاسُ صُفُوفٌ خَلْفَ أَبِي بَكْرٍ، فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ لَمْ يَبْقَ مِنْ مُبَشِّرَاتِ النُّبُوَّةِ إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ، يَرَاهَا الْمُسْلِمُ، أَوْ تُرَى لَهُ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٤١ ، والحاكم: ٦٦٨٦، وحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد.

(٢) أخرجه أبو داود: ٤٨٣٤، والترمذي: ٢٣٩٥ وحَسَّنَهُ، وابن حبان: ٥٥٤، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن ، والحاكم: ٧١٦٩، وقال: صحيح الإسناد.

(٣) أخرجه مسلم: ٤٧٩.

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ (کاتێک نەخۆش کەوت لە ماڵی خۆیەوە) پەردەی (دەرگاکەی لادا)، لە کاتێکدا خەڵکی لە دوای ئەبو بەکرەوە ڕیز بوو بوون (بۆ نوێژ)، ئنجا فەرمووی: ئەی خەڵکینە! بە دڵنیایی لە دوای پێغەمبەران هیچ شتێک لە موژدەدەرەکان (لە ئیلهامە دڵخۆشکەرەکان لە لایەن خواوە نەماون)، تەنیا خەونی چاک و ڕاست ماوە، کە پیاوی باش دەیبینێ، یان پێوەی دەبینرێ (ئەوە ئیلهامی خوایە دێنەجێ).

٨٦- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ»[١].

عوبادەی کوڕی صامیت ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خەونی بڕوادار، (جا چ پیاو بێ، چ ئافرەت)، بەشێکە لە چل و شەش بەشی پێغەمبەرایەتی (واتە: جۆرێکە لە ئیلهام خوا دەیبەخشێ).

٨٧- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّه ﷺ: «مَنْ رَآنِي فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَآنِي، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لا يَتَمَثَّلُ بِي»[٢].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک لە خەوندا منی بینی، ئەوە بە ڕاستی منی بینیوە، چونکە شەیتان نایەتە سەر شێوەی من.

٨٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ، لَمْ تَكَدْ رُؤْيَا الْمُسْلِمِ تَكْذِبُ، وَأَصْدَقُكُمْ رُؤْيَا، أَصْدَقُكُمْ حَدِيثًا»[٣].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر کۆتا زەمان نزیکبوویەوە، ئەوە خەونی کەسی مسوڵمان ناڕاست دەرناچێ، وە ڕاستترینتان لە ڕووی خەونەوە ڕاستگۆترینتانە لە ڕووی قسەوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٥٨٦، ومسلم: ٢٢٦٤.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٥٩٣، ومسلم: ٢٢٦٦، عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ.

(٣) أخرجه البخاري: ٦٦١٤، ومسلم: ٢٢٦٣، وابن ماجه: ٣٩١٧، وابن حبان: ٦٠٤٠.

دەربارەی: دوعاو پاڕانەوە کردن

٨٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ لَمْ يَدْعُ اللَّهَ سُبْحَانَهُ، غَضِبَ عَلَيْهِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک داوا لە خوای پاک و بێگەرد نەکات و لێی نەپاڕێتەوە خوا لێی توورە دەبێ.

٩٠- عَنْ ثَوْبَانَ ﷺ، رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «لَا يَرُدُّ الْقَدَرَ إِلَّا الدُّعَاءُ، وَلَا يَزِيدُ فِي الْعُمُرِ إِلَّا الْبِرُّ»[2].

ثەوبان ﷺ گێڕاویەتیەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ شتێک قەدەری خوا ڕەت ناکاتەوە جگە لە دوعاو پاڕانەوە، وە هیچ شتێکیش تەمەن درێژ ناکات جگە لە چاکە کردن (لەگەڵ خەڵک بە گشتی و دایک و باب بە تایبەتی).

٩١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ثَلَاثُ دَعَوَاتٍ لاَ تُرَدُّ: دَعْوَةُ الْوَالِدِ، وَدَعْوَةُ الصَّائِمِ وَدَعْوَةُ الْمُسَافِرِ»[3].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سێ دوعا هەن ڕەت ناکرێنەوە: دوعای دایک و باوک، وە دوعای ڕۆژووەوان، وە دوعای گەشتیارو ڕێبوار.

٩٢- عَنْ سَلْمَانَ الْفَارِسِيِّ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ حَيِيٌّ كَرِيمٌ، يَسْتَحْيِي إِذَا رَفَعَ الرَّجُلُ إِلَيْهِ يَدَيْهِ أَنْ يَرُدَّهُما صِفْراً خَائِبَتَيْنِ»[4].

---

(١) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٣٨٢٧، وحَسَّنَهُ الألباني.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٢٤١٣، قال شُعيب الأرنؤوط: حسن لغيره.

(٣) أخرجه البَيْهَقِيُّ في الكُبرى: ٦١٨٥، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٤) أخرجه الترمذي: ٣٥٥٦، وقال: حديث حسن، والحاكم: ١٩٦٢، وقال: صحيح على شرط الشيخين، وابن حبان: ٨٧٦، قال شعيب الأرنؤوط: حديث قوي.

سەلمانی فارسی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا بەشەرمە (وەک چۆن کەسێک شەرم بکات و نەتوانێت نەبەخشێت کاتێک داوای لێ دەکەن) وە بەڕێزیشە (ڕێز لە بەندەی خۆی دەگرێت و پێی دەبەخشێ)، پێی ناخۆشە (وەک کەسێک کە شەرم بکات و پێی ناخۆش بێت خەڵک ڕەت بکاتەوە) ئەگەر پیاوێک دەستەکانی بەرز بکاتەوەو لێی بپاڕێتەوە ڕەتی بکاتەوە بە بەتاڵی، (واتە: حەتمەن شتێکی پێ دەبەخشێت).

٩٣- عَنِ النُّعْمانِ بْنِ بَشِيرٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الدُّعَاءَ هُوَ الْعِبَادَةُ»، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۝٦٠﴾ غافر[1].

نوعمانی کوڕی بەشیر ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەڕاستی خودی دوعاو پاڕانەوە پەرستشە، پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ ۝٦٠﴾ غافر، واتە: (داوام لێبکەن و لێم بپاڕێنەوە، وەڵامتان دەدەمەوە).

٩٤- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَن النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَيْسَ شَيْءٌ أَكْرَمَ عَلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ مِنَ الدُّعَاءِ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ شتێک نییە لە دوعا کردن بەڕێزتر بێ لە لای خوای پاک و بێگەرد.

٩٥- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنِ اسْتَغْفَرَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ حَسَنَةً»[3].

عوبادەی کوڕی صامت ﷺ دەڵێ: گوێم لەپێغەمبەری خوا بوو ﷺ دەیفەرموو: هەر کەسێک (لە خوا بپاڕێتەوەو) داوای لێ خۆشبوون بۆ ئیماندارانی پیاوو ئافرەت بکات بە ئەندازەی ژمارەی ئیماندارانی پیاوو ئافرەت خوا چاکەی بۆ دەنووسێ.

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٧١٤، والحاكم: ١٨٠٢، وقال: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٧١٢، والترمذي: ٣٣٧٠، وحَسَّنَهُ، وابن حبان: ٨٧٠، وابن ماجه: ٣٨٢٩، والحاكم: ٨٠١، وقال: صحيح الإسناد.

(٣) أخرجه الطبراني في مُسْنَد الشاميين: ٢١٥٥، قَالَ الهَيْثَمِيُّ: إِسْنَادهُ جَيِّد، وَحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٦٠٢٦.

٩٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ، أَوْ قَطِيعَةِ رَحِمٍ، أَوْ يَسْتَعْجِلَ فَيَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَا أَرَى يَسْتَجِيبُ لِي، فَيَدَعُ الدُّعَاءَ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دوعای هەر یەکێک لە ئێوە وەڵام دەدرێتەوە مادام داوایەکە گوناح نەبێ، یاخود پەیوەندی پچڕاندنی نێوانی خزمان نەبێ، یان پەلە نەکات و بڵێت: دوعام کردو نەمبینی خوا وەڵامم بداتەوە، بۆیە واز دێنێ لە دوعاو پاڕانەوە.

٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا، لَذَهَبَ اللَّهُ بِكُمْ، وَلَجَاءَ بِقَوْمٍ يُذْنِبُونَ، فَيَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سوێند بەو کەسەی کە گیانی منی بە دەستە، ئەگەر (وەک فریشتە) گوناح نەکەن ئەوە خوا لە ناوتان دەبات، وە گەلێکی دیکە دێنێت (وەک مرۆڤ وابێ) کە گوناح بکەن و داوای لێ خۆشبوون لە خوا بکەن و ئەویش لێیان خۆش دەبێ.

٩٨- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا دَعَوْتُمُ اللَّهَ فَاعْزِمُوا فِي الدُّعَاءِ، وَلَا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ: إِنْ شِئْتَ فَأَعْطِنِي، فَإِنَّ اللَّهَ لَا مُسْتَكْرِهَ لَهُ»[3].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر داواتان لە خوا کرد لە کاتی پاڕانەوە، ئەوە بە پێداگری و سوور بوون داوا بکەن، وە با یەکێک لە ئێوە نەڵێ: خوایە ئەگەر دەتەوێ (پێتخۆشە) پێم بدە، چونکە هیچ کەس ناتوانێ بە زۆر شت لە خوا بسەنێ، (هەر بە ویستی خۆیەتی، بەڵام ئێوە ئەو ویستە دەرمەبڕن و ساردو سڕی مەکەن، بەڵکو بە هەژارییەوە پێداگری بکەن و خۆتان تاڕاددەیەک بێ منەت پێشان مەدەن).

---

(١) أخرجه البخاري:٦٣٤٠، ومسلم: ٢٧٣٥.

(٢) أخرجه أحمد: ٨٠٦٨، ومسلم: ٢٧٤٩.

(٣) أخرجه البخاري ٧٠٢٦.

٩٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يُسْتَجَابُ لِأَحَدِكُمْ مَا لَمْ يَعْجَلْ، يَقُولُ: دَعَوْتُ فَلَمْ يُسْتَجَبْ لِي»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دوعای هەر یەکێک لە ئێوە وەڵام دەدرێتەوە مادام پەلە نەکات، (پەلەکردنیش ئەوەیە کە یەکێک) دەڵێ: دوعام کردو وەڵام نەدرامەوە.

دەربارەی: زیکرو یادی خوا

١٠٠- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا مِنْ سَاعَةٍ تَمُرّ بِابْنِ آدَمَ، لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ فِيهَا، إِلاَّ تَحَسَّرَ عَلَيْهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[2].

دایکمان عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ کاتێک نییە کە تێپەڕ دەبێت بەسەر وەچەی ئادەم و زیکری خوای تێدا ناکات، حەتمەن داخ و حەسرەتی لەسەر دەخوات لە ڕۆژی دواییدا.

١٠١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ ﷺ قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيَّانِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ أَحَدُهُما: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ النَّاسِ خَيْرٌ؟ فَقَالَ: «طُوبَى لِمَنْ طَالَ عُمْرُهُ، وَحَسُنَ عَمَلُهُ» فَقَالَ الآخَرُ: أَيُّ الْعَمَلِ خَيْرٌ؟ قَالَ: «أَنْ تُفَارِقَ الدُّنْيَا وَلِسَانُكَ رَطْبٌ مِنْ ذِكْرِ اللَّهِ ﷻ» قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَيَكْفِينِي؟ قَالَ: «نَعَمْ وَيَفْضُلُ عَنْكَ»[3].

عەبدوڵڵای کوڕی بوسر ﷺ دەڵێ: دوو دەشتەکی هاتن بۆ لای پێغەمبەر ﷺ، یەکێکیان گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ باشترینی خەڵک کامەیە؟ فەرمووی ﷺ: خۆشیی و سەرفرازی بۆ ئەو کەسەی تەمەنی درێژەو کردەوەی باشن، ئنجا ئەوی دیکەیان گوتی: ئەی کام کردەوە باشترینە؟ فەرمووی: ئەوەیە کاتێک لە دونیا

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٣٤٠، ومسلم: ٢٧٣٥.

(٢) أخرجه البَيْهَقِيُّ في شعب الإيمان: ٥١١، وَحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٥٧٢٠.

(٣) أخرجه أبو نعيم في الحلية (١١١/٦)، والبغوي في الجعديات: ٣٤٣١، وابن أبي عاصم في الآحاد والمثاني: ١٣٥٦.

جیادەبیەوە زمانت بە یادی خوای زاڵی پایەدار تەڕ بێ، گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، ئەوەندەم بەسە؟ فەرمووی: بەڵێ، لێشت زیادە.

١٠٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ ﷺ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «طُوبَى لِمَنْ وَجَدَ فِي صَحِيفَتِهِ اسْتِغْفَاراً كَثِيراً»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی بوسر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خۆشیی و بەختەوەری بۆ ئەو کەسەی، کە لە دەفتەری (کردەوەکانی) داوای لێبوردن کردنی زۆری هەبێ.

١٠٣- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «أَفْضَلُ الذِّكْرِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَفْضَلُ الدُّعَاءِ الْحَمْدُ لِلَّهِ»[2].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: چاکترین زیکری خوا کردن گوتنی: (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ)یە، وە چاکترین دوعاش (الْحَمْدُ للَّهِ)یە (چونکە خوای پەروەردگار بە شوکرو ستاییش کردنی نیعمەت و بەخشش زیاد دەکات، دوعاش هەر بۆ داواکردنی بەخششە).

١٠٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لاَ ذَنْبَ لَهُ»[3].

عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: پەشیمانی کەسی تەوبەکار لە گوناح، وەک ئەو کەسە وایە کە گوناهی نەکردبێ.

١٠٥- عَنْ سَعْدٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «دَعْوَةُ ذِي النُّونِ إِذْ دَعَا وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ، فَإِنَّهُ لَمْ يَدْعُ بِهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ»[4].

---

(١) أخرجه ابن ماجه: ٣٨١٨، قال البوصيري (١٣٥/٤): هذا إسناد صحيح رجاله ثقات، والبيهقي في شعب الإيمان: ٦٤٧، والضياء: ٧٩.

(٢) أخرجه الترمذي: ٣٣٨٣، والنسائي في الكبرى: ١٠٦٦٧، وابن ماجه: ٣٨٠٠، وابن حبان: ٨٤٦، والحاكم: ١٨٣٤، وقال: حديث صحيح.

(٣) أخرجه ابن ماجه: ٤٢٥٠، والطبراني في الكبير: ١٠٢٨١، وقال الهيثمي (٢٠٠/١٠): رجاله رجال الصحيح، وقال المناوي (٢٧٦/٣): قال ابن حجر: حسن.

(٤) أخرجه أحمد: ١٤٦٢، والترمذي: ٣٥٠٥، والنسائي في الكبرى: ١٠٤٩٢، والحاكم: ١٨٦٢، وقال: صحيح الإسناد.

سەعد ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دوعای ذو نون (واتە: پێغەمبەر یونس ﷺ)، کاتێک لە نێو سکی حووت بوو، (ئەمە بوو): (لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ)، واتە: هیچ پەرستراوێک نییە بە هەق جگە لە تۆ (ئەی خودایە!) پاکی و بێگەردی بۆ تۆ، وە من لە ستەمکاران بووم، وە بێگومان هیچ مسوڵمانێک نییە کە دوعای پێ بکات بۆ هەر شتێک، حەتمەن خوا وەڵامی دەداتەوە.

١٠٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ، سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دوو وشە هەن زۆر سووکن لە سەر زمان، گران و قورسن لە تەرازوو (ی کردەوەکان)، خۆشەویستن لە لای ڕەحمان (واتە: خوا)، کە بریتین لە: (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيم)، واتە: پاکی و بێگەردیی و ستایش بۆ خوای مەزن.

١٠٧- عَنِ الْمُنذِرِ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ قَالَ إِذَا أَصْبَحَ: رَضِيتُ بِاللَّهِ رَبًّا، وَبِالإِسْلاَمِ دِيناً، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا، فَأَنَا الزَّعِيمُ لآخُذَنَّ بِيَدِهِ حَتَّى أُدْخِلَهُ الجَنَّةَ»(٢).

مونزیر ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر مسوڵمانێک لە کاتی بەرەبەیاندا گوتی: ڕازیم خوا پەروەردگارم بێ، ئیسلام ئایین و بەرنامەم بێ، موحەممەدیش ﷺ پێغەمبەرم بێ، ئەوە من گرەنتی ئەوەی دەدەمێ دەستی بگرم هەتا دەیبەمە نێو بەهەشتێ.

١٠٨- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ، فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا، أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا»(٣).

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٠٤٣.

(٢) أخرجه الطبراني في الكبير: ٨٣٨، قال الهيثمي (١١٦/١٠): إسناده حسن، وحسنه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٦٥٧.

(٣) أخرجه مسلم: ٧١٠٨ .

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا بەوە لە بەندەکەی ڕازی دەبێ، کە خواردنێک بخوات و ستایشی بکات لەسەری، وە خواردنەوەیەک بخواتەوەو ستایشی بکات لەسەری.

١٠٩- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «التَّأَنِّي مِنَ اللَّهِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْحَمْدِ»[١].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لەسەرخۆیی لە خواوەیە، وە پەلە کردن لە شەیتانەوەیە، بەڕاستی هیچ شتێک بە ئەندازەی ستایش کردن لە لای خوا خۆشەویستتر نییە.

١١٠- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ رَأَى مُبْتَلًى فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي عَافَانِي مِمَّا ابْتَلَاكَ بِهِ، وَفَضَّلَنِي عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقَ تَفْضِيلًا، لَمْ يُصِبْهُ ذَلِكَ الْبَلَاءُ»[٢].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە کەسێکی بینی تووشی بەڵایێک ببوو گوتی: ستایش بۆ ئەو خوایەی منی پاراست لەوەی تووشی تۆی کردوە، وە فەزڵی منی داوە بەسەر زۆربەی دروستکراوەکانی (دیارە دەبێ لە دڵی خۆی وا بڵێ نەک بە شێوەیەک کەسەکە گوێی لێ ببێ و دڵی بە خۆی بسوتێتەوە)، ئەوە لەو بەڵایەی تووش نابێ (واتە: خوای بەبەزەیی تووشی ئەم بەڵایەی ناکات).

دەربارەی: جوان خوێندنەوەی قوڕئان

١١١- عَنْ عُثْمَان ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيّ ﷺ: «خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ»[٣].

---

(١) أخرجه البيهقي في الصغرى: ٢٠٠٥٧، قال الهيثمي (١٩/٨): رجاله رجال الصحيح، والديلمي: ٢٤٤٠ وحسنه الألباني.

(٢) أخرجه الترمذي: ٣٤٣٢، والبزار: ٦٢١٧، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٦٠٢.

(٣) أخرجه البخاري: ٤٧٣٩.

عوسمان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: باشترینتان ئەو کەسەیە فێری قوڕئان دەبێت و خەڵکیش فێر دەکات.

١١٢- عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «زَيِّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ»[١].

بەڕائی کوڕی عازیب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: قوڕئان جوان بکەن و بیڕازێننەوە بە دەنگەکانتان.

١١٣- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَرَةِ، وَالَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَتَتَعْتَعُ فِيهِ، وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ، لَهُ أَجْرَانِ»[٢].

دایکمان عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کەسی کارامە لە قوڕئان (لە خوێندنی و تێگەیشتنی و کارپێکردنی)دا، ئەوە لەگەڵ فریشتە چاکەکارە بەڕێزەکانی خوان (کە ڕێزی تایبەتیان پێ دراوە لە ناو فریشتەکان)، وە ئەو کەسەی کە قوڕئان دەخوێنێ، بەڵام لەسەر زمانی تەواو نایێ (واتە: چاک نایزانێ) و لە سەری قورسە، ئەوە دوو پاداشتی هەیە. (پاداشتی خوێندنەکەی، وە پاداشتی ئەوەش کە پێوەی ماندووە، هەرچەند دەکات جوان فێر نابێ).

١١٤- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ لِلَّهِ أَهْلِينَ مِنَ النَّاسِ»، قَالُوا: مَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «أَهْلُ الْقُرْآنِ هُمْ أَهْلُ اللَّهِ وَخَاصَّتُهُ»[٣].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا کۆمەڵێک کەسی تایبەتی هەیە لە نێو خەڵکیدا، گوتیان: ئەوانە کێن ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: ئەوانەی هۆگری قوڕئانن کەسی خوان و، خەڵکی تایبەتی ئەون.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٨٥١٧، وأبو داود: ١٤٦٨، والنسائي: ١٠١٥، وابن ماجه: ١٣٤٢، وابن خزيمة: ١٥٥٦، وابن حبان: ٧٤٩، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٦٥٣.

(٣) أخرجه الطيالسي: ٢١٢٤، وابن ماجه: ٢١٥، وأحمد: ١٢٣٠١، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

١١٥- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: «مَنْ قَرَأَ آيَةَ اَلْكُرْسِيِّ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ لَمْ يَمْنَعْهُ مِنْ دُخُولِ اَلْجَنَّةِ إِلَّا اَلْمَوْتُ»[1].

ئەبو ئومامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ئایەتی (الكُرسي) بخوێنێ، لە دوای نوێژە فەڕزەکان، هیچ شتێک لە نێوان ئەوو بەهەشت نییە جگە لە مردن، ئەگەر مرد دەچێتە بەهەشت.

١١٦- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الأَنْصَارِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ قَرَأَ هَاتَيْنِ الآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةٍ كَفَتَاهُ»[2].

ئەبو مەسعوودی ئەنصاڕیی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دوو ئایەتی کۆتایی سووڕەتی بەقەڕە بخوێنێ لە شەودا بەسیەتی. (واتە: خوای پەروەردگار دەیپارێزێ، وە هەندێک لە زانایان گوتوویانە: ئەگەر ئەو کەسە ئەوشەوە بمرێ، ئەوە بە ئیمانەوە دەچێتە خزمەت خوای بەبەزەیی).

١١٧- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ، عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَّالِ»[3].

ئەبو دەڕداء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دە ئایەتی سەرەتای سووڕەتی کەهف لەبەر بکات، دەپارێزرێ لە ئاشووبی دەججال.

١١٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ سُورَةً مِنَ الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً، شَفَعَتْ لِرَجُلٍ حَتَّى غُفِرَ لَهُ، وَهِيَ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ»[4].

---

(١) أخرجه النسائي في الكبرى: ٩٩٢٨، والطبراني في الأوسط: ٨٠٦٨، والطبراني في الشاميين: ٨٢٤.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٠٠٨، ومسلم: ٨٠٨.

(٣) أخرجه مسلم: ٨٠٩.

(٤) أخرجه أحمد: ٧٩٦٢، والترمذي: ٢٨٩١، والنسائي في الكبرى: ١٠٥٤٦، وابن ماجه: ٣٧٨٦، وابن حبان: ٧٨٧، والحاكم: ٢٠٧٥، وقال: صحيح الإسناد.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەڕاستی سوورەتێکی قورئان هەیە، سی (٣٠) ئایەتە، شەفاعەت بۆ پیاوێک (یان هەر کەسێک دەکات کە بیخوێنێ) تاوەکو لێی بووردرا (و خوا لێی خۆشبوو)، ئەویش سوورەتی: (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ).

١١٩- عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ إِجْلَالِ اللَّهِ إِكْرَامَ ذِي الشَّيْبَةِ الْمُسْلِمِ، وَحَامِلِ الْقُرْآنِ غَيْرِ الْغَالِي فِيهِ وَالْجَافِي عَنْهُ، وَإِكْرَامَ ذِي السُّلْطَانِ الْمُقْسِطِ»[1].

ئەبو مووسای ئەشعەریی ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان لە ڕێزگرتنی خوایە کە ڕێزی مسوڵمانێکی پیری موو سپی بگیرێ، وە ڕێزی کەسێک بگیرێ کە هەڵگری قورئانە (لەبەریەتی و کاری پێدەکات)، زێدەڕۆیی تێدا ناکات و کەمتەرخەمیشی تێدا ناکات، وە ڕێزگرتنی خاوەن دەسەڵاتی دادگەریش (ئەمانە گشتیان بەشێکن لە ڕێزگرتنی خوا، چونکە خوا فەرمانی کردوە بە ڕێزگرتنی ئەمانە، جا جێبەجێ کردنی فەرمانی خوا ڕێزگرتنی خوایە).

دەربارەی: سەرپەرشتیاری بێوەژن و هەتیو

١٢٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «السَّاعِي عَلَى الْأَرْمَلَةِ، وَالْمَسَاكِينِ، كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَكَالَّذِي يَصُومُ النَّهَارَ وَيَقُومُ اللَّيْلَ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی کە کۆشش دەکات بۆ خزمەت و سەرپەرشتی بێوەژن و کەسانی نەدار، ئەوە (پاداشتی) وەک ئەو موجاهیدەیە کە لە ڕێی خوادا دەجەنگێ، هەروەها وەک ئەو کەسەش وایە کە بە ڕۆژ ڕۆژوو دەگرێ، بە شەویش شەونوێژ دەکات.

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٣٥٧، وحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٠٣٨، ومسلم: ٢٩٨٢.

١٢١- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَنَا وَكَافِلُ الْيَتِيمِ فِي الْجَنَّةِ هَكَذَا»، وَقَالَ بِإِصْبَعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوُسْطَى[(١)].

سەهلی کوڕی سەعد ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: من و سەرپەرشتیاری هەتیو لە بەهەشتدا ئاواین، وە ئاماژەی بۆ پەنجەی شایەتمانی و پەنجەی نێوەڕاستی کرد (هێنانیە تەنیشت یەک).

دەربارەی: خێرو صەدەقە کردن

١٢٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ، وَلَا اللُّقْمَةُ وَلَا اللُّقْمَتَانِ، إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الَّذِي يَتَعَفَّفُ، وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ يَعْنِي قَوْلَهُ: ﴿لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ﴿٢٧٣﴾﴾ البقرة»[(٢)].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: نەدار بریتی نییە لەو کەسەی کە دنکە خورمایەک، یان دوو دنکە خورما قەناعەتی پێدێنێ، یان پاروویەک و دوو پاروو، بەڵکو نەدار (ی حەقیقی) ئەوەیە: خۆی پاک دەگرێ لە داواکردن و سواڵ کردن و باسکردنی حاڵی خۆی، جا ئەگەر حەز دەکەن ئەم ئایەتە بخوێننەوە (کە خوا دەفەرموێ): ﴿لَا يَسْـَٔلُونَ ٱلنَّاسَ إِلْحَافًا ﴿٢٧٣﴾﴾ البقرة، واتە: داوا ناکەن لە خەڵکی بە پێداگری.

١٢٣- عَنْ سَلْمَانَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «الصَّدَقَةُ عَلَى الْمِسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَالصَّدَقَةُ عَلَى ذِي الرَّحِمِ اثْنَتَانِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ»[(٣)].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٢٨٧١، والبخاري: ٥٦٥٩، وأبو داود: ٥١٥٠.

(٢) أخرجه البخاري: ١٤٧٩.

(٣) أخرجه أحمد: ١٦٢٧٨، والترمذي: ٦٥٨، وقال: حسن، والنسائي: ٢٥٨٢، وابن ماجه: ١٨٤٤، وابن خزيمة: ٢٣٨٥، وابن حبان: ٣٣٤٤.

سەلمانی کوڕی عامر ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: خێرکردن بە خەڵکی نەدار هەر خێرو چاکەیە، بەڵام بە خزمی نەدار، دوو شتە: هەم خێرو چاکەیەو هەم صیلەی ڕەحمیشی جێبەجێکردوەو (پەیوەندی خزمایەتیشی گەیاندوە).

١٢٤- عَنْ أَبِي مَسْعُود البَدْرِيّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَنْفَقَ نَفَقَةً عَلَى أَهْلِهِ، وَهُوَ يَحْتَسِبُهَا كَانَتْ لَهُ صَدَقَة»[١].

ئەبو مەسعوودی بەدریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک خەرجیەک بکات بۆ ماڵ و منداڵەکەی، وە چاوەڕوانی پاداشتەکەشی بکات، ئەوە بۆی بە چاکە دەنووسرێ.

١٢٥- عَنْ بُرَيْدَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِراً فَلَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ مِثْلِهِ صَدَقَةٌ»[٢].

بورەیدە ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: هەر کەسێک چاوەڕێی نەدارو تەنگ دەستێک بکات (کە قەرزاریەتی) بە هەر ڕۆژێک بە قەد قەرزەکەی چاکەو خێری بۆ دەنووسرێ.

١٢٦- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَسَيُكَلِّمُهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، لَيْسَ بَيْنَ اللَّهِ وَبَيْنَهُ تَرْجُمَانٌ، ثُمَّ يَنْظُرُ فَلاَ يَرَى شَيْئاً قدَّامَهُ، ثُمَّ يَنْظُرُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَتَسْتَقْبِلُهُ النَّارُ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَّقِيَ النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ»[٣].

عەدیی کوڕی حاتیم ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ یەکێکتان نییە، مەگەر خوا لە ڕۆژی زیندووکرانەوەدا قسەی لەگەڵ دەکات، لە نێوان خواو ئەودا هیچ وەرگێڕێکی زمان نییە، پاشان تەماشا دەکات هیچ شتێک لە پێشەوە نابینێت،

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧١٢٣، والبخاري: ٥٠٣٦، ومسلم: ١٠٠٢.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٣٠٩٦، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم رجاله ثقات رجال الشيخين.

(٣) أخرجه البخاري: ٦١٧٤.

دوایی تەماشا پێش دەستی خۆی دەکات ئاگر ڕووبەڕووی دەبێتەوە، جا بۆیە خۆتان بپارێزن لە ئاگر ئەگەر بە لەتە خورمایەکیش بێ.

١٢٧- عَنْ جَرِيرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ سَنَّ فِي الإِسْلاَمِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا بَعْدَهُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ»[1].

جەریر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک چاکەیەک دابێنێ (کە ئەسڵی لە دیندا هەبێ)، ئەوە پاداشتی بۆ هەیە، وە پاداشتی هەموو ئەوانەشی بۆ هەیە کە کار بەو چاکەیە دەکەن (کە ئەو دەستپێشخەریی بۆ کردوە) بەبێ ئەوەی لە پاداشتی ئەوان کەم بکرێتەوە.

تێبینی: (هۆکاری گوترانی ئەم فەرمودە: ڕۆژێک پیاوێک هات داوای هاوکاریی کرد، زۆر هەژار دیار بوو، پێغەمبەر ﷺ دەم و چاوی موبارەکی تاریک داهات و گرژ بوو، پێی ناخۆش بوو ئەو ئینسانەی وا بە هەژاریی و نەداریی بینی، دوایی یەکێک لە هاوەڵان هاوکارییەکی کرد، خەڵکەکەش کە لەوێ بوون ئەوانیش بە دوای ویدا هاوکاریی دیکەیان کرد، ئنجا پێغەمبەر ﷺ ڕووی موبارەکی وەک مانگ درەوشایەوە، وە لەو حاڵەتەدا فەرمووی: «مَنْ سَنَّ فِي الإِسْلاَمِ سُنَّةً حَسَنَةً ...»).

١٢٨- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الَّذِي يَجْهَرُ بِالْقُرْآنِ كَالَّذِي يَجْهَرُ بِالصَّدَقَةِ، وَالَّذِي يُسِرُّ بِالْقُرْآنِ كَالَّذِي يُسِرُّ بِالصَّدَقَةِ»[2].

عوقبەی کوڕی عامر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی کە قورئان بە دەنگی بەرز دەخوێنێ، وەک ئەوەیە کە خێرو چاکە بە ئاشکرا دەکات، وە ئەوەی کە قورئان بەبێ دەنگی دەخوێنێ وەک ئەوە وایە کە خێرو چاکە بەپەنهانیی دەکات.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٩١٧٩، ومسلم: ١٠١٧، والترمذي: ٢٦٧٥، والنسائي: ٢٥٥٤، وابن ماجه: ٢٠٣، وابن حبان: ٣٣٠٨.

(٢) أخرجه النسائي: ١٦٦٣، وصَحَّحَهُ الألباني.

١٢٩- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلاَ يَذْكُرُ احْتِلاَمًا قَالَ: «يَغْتَسِلُ»، وَعَنِ الرَّجُلِ يَرَى أَنْ قَدِ احْتَلَمَ وَلاَ يَجِدُ الْبَلَلَ قَالَ: «لاَ غُسْلَ عَلَيْهِ»، فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: فَالْمَرْأَةُ تَرَى ذَلِكَ أَعَلَيْهَا غُسْلٌ؟ قَالَ: «نَعَمْ، إِنَّمَا النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ»[١].

عائیشه ﵂ دەڵێ: پرسیار کرا له پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەی پیاو که دەبینێ تەڕ بووەو له بیریشی نییه خەونی بینی بێ، فەرمووی: خۆی دەشۆرێ (چونکه ڕەنگه خەونەکەی بیرچووبێتەوە)، وە دەربارەی پیاوێک که خەونی بینیووەو تەڕ نەبووە، فەرمووی: خۆشۆردنی لەسەر نییه، ئوممو سولەیم گوتی: ئافرەتیش ئەمه دەبینێ (واته: تەڕ دەبێ) ئایا خۆشۆردنی لەسەرە؟ فەرمووی: بەڵێ، ئافرەتان هاوتای پیاوانن.

١٣٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقاً رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ»، أَوْ قَالَ «غَيْرَهُ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: با هیچ پیاوێکی ئیماندار هیچ ئافرەتێکی ئیماندار نەبوغزێنێ، ئەگەر ڕقی له سیفەتێکی خراپی بوو، ئەوە سیفەتێکی دیکەی باشی هەیه که لێی ڕازیه.

واته: با لەبەر سیفەته باشەکەی خۆشی بوێ و چاوپۆشیش له سیفەته خراپەکەی بکات، (دیاره له بەرانبەریشدا دیسان ئافرەتی ئیمانداریش نابێ پیاوی ئیماندار بوغزێنێ، واته: ژن و پیاو نابێ یەکدی ببوغزێنن، لەبەر چەند سیفەتێک که تێیاندا هەیه به دڵیان نییه).

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٦٢٣٨، وحَسَّنَهُ شُعيب الأرنؤوط.

(٢) أخرجه مسلم: ١٤٦٩.

١٣١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَسِيرٍ لَهُ، فَحَدَا الْحَادِي، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «ارْفُقْ يَا أَنْجَشَةُ «وَيْحَكَ» بِالْقَوَارِيرِ»[١].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە دەرچوونێکدا بوو، وشترەوانەکەش وشترەکانی خستبووە پێشی خۆی و گۆرانی بۆ دەگوتن بۆ ئەوەی هانیان بدات لەسەر ڕۆیشتن (زۆر خێرای کردبوون)، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هاوار بۆ تۆ ئەی ئەنجەشە! لەسەرخۆو هێواشبە لەگەڵ شوشەکان (واتە: لەگەڵ ئەو ئافرەتانەی سواری پشتی وشترەکان بوون)!

١٣٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَكْمَلَ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُم لِنِسَائِكُمْ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان ئیمان تەواوترینی ئیمانداران ڕەوشت جوانترینیانە، وە باشترینتان باشترینتانن بۆ ژنەکانتان.

١٣٣- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ، فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ»[٣].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دەربارەی ژنان پارێز لە خوا بکەن، چونکە ئێوە ئەوانتان وەرگرتوە وەک ئەمانەت و سپاردەی خوا، وە داوێنتان بۆ خۆتان حەڵاڵ کردوە بە وشەی خوا. (واتە: بەو وشەیەی کە (إنكاح و تزوج) واتە: مارە کردن و جووتکردن).

١٣٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: مَا أَعْطَى الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فَهُوَ صَدَقَةٌ»[٤].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٨٥٦.

(٢) أخرجه أحمد: ١٠١١٠، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح، وهذا إسناد حسن، والترمذي: ١١٦٢، وقال: حسن صحيح، وابن حبان: ٤١٧٦.

(٣) أخرجه مسلم: ١٢١٨.

(٤) أخرجه أحمد: ١٧٦٥٤، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

عەبدوڵڵای کوڕی عەمڕی کوڕی ئومەییە دەگێڕێتەوە لە باوکی ﵁ گوتوویەتی: گوێم لە پێغەمبەری خوا بوو ﷺ دەیفەرموو: هەر شتێک کە پیاو بە هاوسەرەکەی دەدات خێری بۆ دەنووسرێ.

١٣٥- عَنْ نَافِعِ بْنِ عَبْدِ الْحَارِثِ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مِنْ سَعَادَةِ الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ: الْمَسْكَنُ الْوَاسِعُ، وَالْجَارُ الصَّالِحُ، وَالْمَرْكَبُ الْهَنِيءُ»[1].

نافیعی کوڕی عەبدولحاریس ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: لە بەختەوەری مرۆڤی مسوڵمان ئەوەیە: خانووێکی فراوان و، دراوسێیەکی چاک و، سواریەکی چاکی هەبێ.

١٣٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا»[2].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (ئامۆژگارییتان دەکەم) ئامۆژگاریی یەکدی بکەن دەربارەی ئافرەتان بە چاکە (واتە: بە چاکە مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن).

١٣٧- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا صَلَّتِ الْمَرْأَةُ خَمْسَهَا، وَصَامَتْ شَهْرَهَا، وَحَفِظَتْ فَرْجَهَا، وَأَطَاعَتْ زَوْجَهَا، قِيلَ لَهَا : ادْخُلِي الْجَنَّةَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتِ»[3].

عەبدوڕڕەحمانی کوڕی عەوف ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر ئافرەت پێنج نوێژە فەرزەکانی کردو، ڕەمەزانیش بە ڕۆژوو بوو، داوێنی خۆشی پاراست لە حەڕام و، گوێڕایەڵی مێردەکەشی کرد (لە شتی شەرعیی) ئەوە پێی دەگوترێ: بڕۆ بەهەشتەوە لە کام دەرگای بەهەشت پێت خۆشە.

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ١١٦، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد.

(٢) أخرجه البخاري: ٥١٨٤، ومسلم: ١٤٦٨.

(٣) أخرجه أحمد: ١٦٦١، وإبن حبان: ٤١٦٣، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

١٣٨- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ، مِنَ النِّسَاءِ»[1].

ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ فیتنەو ئاشووبێک لە دوای من جێ نەماوە کە زۆرترین زیان و خراپەی بۆ پیاوان هەبێ لە ئافرەتان زیاتر (واتە: بە هۆی ئافرەتانی خراپەوە پیاوان دین و دونیایان دەڕوات، نەک ئافرەتانی دیندارو ڕێزدار، کە زۆرجار دەبنە هۆی هیدایەتدانی پیاوەکان).

دەربارەی: پاک و خاوێنی

١٣٩- عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ»[2].

ئەبو مالیکی ئەشعەری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پاک و خاوێنی نیوەی ئیمانە.

١٤٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: لَقِيَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا جُنُبٌ فَأَخَذَ بِيَدِي، فَمَشَيْتُ مَعَهُ حَتَّى قَعَدَ، فَانْسَلَلْتُ مِنْهُ، وَأَتَيْتُ الرَّحْلَ فَاغْتَسَلْتُ، ثُمَّ جِئْتُ وَهُوَ قَاعِدٌ؛ فَقَالَ: أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هِرٍّ فَقُلْتُ لَهُ، فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ يَا أَبَا هِرٍّ إِنَّ الْمُؤْمِنَ لاَ يَنْجُسُ»[3].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ پێمگەیشت لە کاتێکدا من لەشگران بووم، دەستمی گرت، جا لەگەڵی ڕۆیشتم تا دانیشت، دوایی خۆم لێ شاردەوەو چووم خۆم شۆرد، پاشان چوومەوە ئەو هەر دانیشتبوو، فەرمووی: ئەوە لە کوێ بووی ئەی ئەبو هوڕەیرە، منیش پێم گوت (واتە: پێم گوت کە لەشگران بووم و حەزم نەکرد بەو حاڵە بمێنمەوە)، فەرمووی: پاک و بێگەردی بۆ خوا ئەی ئەبا هەڕ! بێگومان بڕوادار پیس نابێ.

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٨٠٨، ومسلم: ٢٧٤٠.

(٢) أخرجه مسلم: ٥٥٦.

(٣) أخرجه البخاري: ٢٨١.

١٤١- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِهِ»[١].

عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دەستنوێژ بە چاکی هەڵبگرێ، گوناهەکانی لە جەستەی دەچنە دەرەوە، هەتا لە ژێر نینۆکی پەنجەکانی دەچنە دەرەوە.

١٤٢- عَنْ أَبُو أَيُّوبَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ تَوَضَّأَ كَمَا أُمِرَ، وَصَلَّى كَمَا أُمِرَ، غُفِرَ لَهُ مَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلٍ»[٢].

ئەبو ئەیوب ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: هەر کەسێک دەستنوێژ بگرێ بەو شێوەی کە فەرمانی پێکراوە، وە نوێژ بکات بەو شێوەی کە فەرمانی پێکراوە، لە کردەوە (خراپە)کانی ڕابردووی دەبوردرێ.

١٤٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «كَفَّارَاتُ الْخَطَايَا إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَإِعْمَالُ الْأَقْدَامِ إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصَّلَاةِ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کەفارەتەکانی هەڵەو گوناهەکان بریتین لە: جوان شوشتنی ئەندامەکانی دەستنوێژ لە کاتی سەرماو سۆڵ و ناخۆشیدا، وە هەنگاو هاوێشتن و بەکارخستنی پێیەکان بەرەو مزگەوت، وە چاوەڕوان کردنی نوێژ دوای نوێژی ڕابردوو.

١٤٤- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ»[٤].

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٤٥.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٣٦٤٣، والدارمي: ٧١٧، والنسائي: ١٤٤، وابن ماجه: ١٣٩٦، وابن حبان: ١٠٤٢.

(٣) أخرجه ابن ماجه: ٤٢٨، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٤) أخرجه أحمد: ٢٤٢٤٩، تعليق شعيب الأرنؤوط: حديث صحيح لغيره وهذا إسناد حسن والنسائي: ٥، وابن خزيمة: ١٣٥، قال الأعظمي: رجال إسناده ثقات، قال الألباني: والحديث صحيح.

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: سیواک پاککەرەوەیە بۆ دەم و، هۆکاری ڕەزامەندی پەروەردگارە.

دەربارەی: بانگ و بانگبێژان

١٤٥- عَنْ مُعَاوِيَةُ ﵁ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «الْمُؤَذِّنُونَ أَطْوَلُ النَّاسِ أَعْنَاقاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[١].

موعاویە ﵁ دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: بانگ بێژەکان لە ڕۆژی دوایی دا گەردنیان لە هەموو کەس بەرزترە.

تێبینی: جا گەردنی ڕواڵەتییان بەرز دەبێ، یان مەبەست پێی ئەوەیە پایەیان بەرزە، بەڕاستیی ئەوانەی ئەو دروشم و شیعارە بە گوێی مسوڵمانان‌اندا دەدەن لە قیامەت سەربەرزن و، ئەگەر مەبەست پێ گەردن بەرزییش بێ، مەبەست جوانیی قەدو قیافەکەیانە تا خەڵک هەمووی بیانناسنەوە و پلەو پایەیان ببینن.

١٤٦- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﵄، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَذَّنَ ثِنْتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً، وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَكُتِبَ لَهُ بِتَأْذِينِهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ سِتُّونَ حَسَنَةً، وَلِكُلِّ إِقَامَةٍ ثَلَاثُونَ حَسَنَةً»[٢].

ئیبنو عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر مسوڵمانێک دوازدە ساڵ بانگ بدات، بەهەشتی بۆ واجب دەبێت، وە بە هەموو بانگێک لە ڕۆژێکدا شەست چاکەو، وە بە هەموو قامەتێک سی چاکەی بۆ دەنووسرێ.

١٤٧- عَنْ جَابِرٍ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ اَلتَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدَاً الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامَاً مَحْمُودَاً الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ اَلْقِيَامَةِ»[٣].

---

(١) أخرجه مُسلم: ٣٨٧ .

(٢) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٧٣٨، والطبراني في الأوسط: ٨٧٢٣، والبزار: ٥٩٣٣، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٣) أخرجه البخاري: ٦١٤.

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک گوێی لە بانگ بوو، لەو کاتەدا گوتی: خوایە! ئەی پەروەردگاری ئەم بانگەوازە تەواوە، وە (پەروەردگاری) ئەم نوێژە دامەزراوە، ببەخشە بە موحەممەد ﷺ پلەی وەسیلە، وە (فَضِيلَة) و بیبە بۆ ئەو شوێنە سوپاسکراوەی کە پەیمانت پێداوە، (جا ئەگەر وای گوت) ئەوە شەفاعەتی منی بۆ حەڵاڵ دەبێ.

دەربارەی: گەورەیی مزگەوت

١٤٨- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «مَنْ بَنَى مَسْجِدَاً لا يُرِيدُ بِهِ رِيَاءً ولا سُمَعَةً، بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتَاً في الجَنَّة»[1].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک مزگەوتێک دروست بکات مەبەستی پێی ڕیابازیی و ناوبانگ بڵاوبوونەوە نەبێ، ئەوە خوا خانوێکی بۆ لە بەهەشت دروست دەکات.

١٤٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَحَبُّ الْبِلاَدِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا، وَأَبْغَضُ الْبِلاَدِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَاقُهَا»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خۆشەویستترین شوێن لە لای خوا مزگەوتەکانن، بوغزێنراوترین شوێن لە لای خوا بازاڕەکانن (چونکە حەڕامی تێدا ئەنجام دەدرێ و، سوێندی بە درۆی تێدا دەخورێ).

١٥٠- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدَاً وَطَهُورَاً، أَيْنَمَا أَدْرَكَ رَجُلٌ مِنْ أُمَّتِي الصَّلاَةَ صَلَّى»[3].

---

(١) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٧٠٠١، وحَسَّنَهُ الألباني.

(٢) أخرجه مسلم: ٦٧١.

(٣) أخرجه البخاري: ٣٣٥، والنسائي: ٧٣٦.

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سەر زەوییم هەمووی بۆ کراوە بە مزگەوت و بە پاککەرەوەش (واتە: بە تەیموم دەتوانێت خۆی پاک بکاتەوە لە بێ دەستنوێژی)، یەکێک لە ئوممەتەکەم گەیشت بە کاتی نوێژ لە هەر کوێیەک بوو، نوێژ ئەنجام بدات.

١٥١- عَنْ بُرَيْدَةَ الأَسْلَمِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[1].

بوڕەیدەی ئەسلەمی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: موژدە بدە بەو کەسانەی کە لە تاریکی بەرەو مزگەوت دەچن بە ڕووناکیەکی تەواو لە ڕۆژی دوایی.

دەربارەی: نوێژە فەڕزو سوننەتەکان

١٥٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ بِصَلَاتِهِ، فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ، وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی یەکەم کردەوە کە بەندە لەسەری لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێ لە ڕۆژی دوایی نوێژەکانیەتی، ئەگەر نوێژەکانی باش بوون ئەوە سەرفراز بووەو سەرکەوتوو بووە، بەڵام ئەگەر نوێژەکانی خراپ بوون، (واتە: بە تەواوی ئەنجامی نەدابن) ئەوە خەسارەتمەندو زەرەرمەند بووە.

١٥٣- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَا صَلَاةَ بِحَضْرَةِ طَعَامٍ، وَلَا هُوَ يُدَافِعُهُ الْأَخْبَثَانِ»[3].

---

(١) أخرجه أحمد: ٩٤٩٠، أخرجه الترمذي: ٤١٣، وقال: حسن غريب، والنسائي: ٤٦٥، وابن ماجه: ١٤٢٥، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه الترمذي: ٤١٣، والنسائي: ٤٦٥، قال الترمذي: حديث حسن غريب.

(٣) أخرجه مسلم: ٥٦٠.

عائیشه ﷺ دەڵێ: بیستم له پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: نوێژ ناکرێ له کاتێکدا که خواردن ئامادەیە، هەروەها له کاتێکدا که دوو شته پیسەکان (مرۆڤ) سەغڵەت دەکەن (واته: پیسایی و میز) نوێژ ناکرێ.

١٥٤- عن أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَلَّى لِلَّهِ أَرْبَعِينَ يَوْماً فِي جَمَاعَةٍ يُدْرِكُ التَّكْبِيرَةَ الْأُولَى، كُتِبَتْ لَهُ بَرَاءَتَانِ: بَرَاءَةٌ مِنْ النَّارِ، وَبَرَاءَةٌ مِنْ النِّفَاقِ»[1].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک چل ڕۆژان نوێژی به کۆمەڵ بکات بۆ خوا، وە به تەکبیرە (اللّه أکبر)ـی یەکەم ڕابگات، ئەوە دوو بەڕائەتی بۆ دەنووسرێن: بەریی دەبێت له ئاگر، وە بەریی دەبێت له دوو ڕوویی.

١٥٥- عَنْ أَبَا أَيُّوبَ الأَنْصَارِيَّ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: «إِنَّ كُلَّ صَلَاةٍ تَحُطُّ مَا بَيْنَ يَدَيْهَا مِنْ خَطِيئَةٍ»[2].

ئەبو ئەییوبی ئەنصاریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دەیگوت: بێگومان هەموو نوێژێک گوناهەکانی پێش خۆی دەسڕێتەوەو هەڵیدەوەرێنێ.

١٥٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تَزِيدُ عَلَى صَلَاتِهِ وَحْدَهُ سَبْعَاً وَعِشْرِينَ»[3].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمویەتی: نوێژی پیاو به کۆمەڵ (پاداشتی) به بیست و حەوت پله زیاتره له نوێژێکی که به تەنیا دەیکات.

١٥٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ حَافَظَ عَلَى هَؤُلَاءِ الصَّلَوَاتِ الْمَكْتُوبَاتِ لَمْ يُكْتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ»[4].

---

(١) أخرجه الترمذي: ٢٤١، قال أبو عيسى: وقد روي هذا الحديث عن أنس موقوفا، ولا أعلم أحدا رفعه إلا ما روى سلم بن قتيبة عن طعمة بن عمرو، والبيهقي في شعب الإيمان: ٢٨٧٥، وحسنه الألباني.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٣٥٥٠، تعليق شُعيب الأرنؤوط : صحيح لغيره وهذا إسناد حسن.

(٣) أخرجه مسلم: ٦٥٠.

(٤) أخرجه الحاكم: ١١٦٠، وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي في شعب الإيمان: ٢١٩١، وابن خُزَيمةَ: ١١٤٢.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک پارێزگاری بکات لەسەر ئەو پێنج نوێژە فەرزانەو نەیانچوێنێ لە بێ ئاگایان نانووسرێ.

١٥٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لِيَلِنِي مِنْكُمْ أُولُوا الأَحْلَامِ وَالنُّهَى، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ»(١).

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: با ئەوانەتان کە خاوەنی عەقڵ و تێگەیشتنی زیاترن (واتە: قوڕئانی زیاتریان لەبەرەو تێگەیشتوترن) لە ڕیزی نوێژدا لە منەوە نزیکتر بن، دوایی ئەوانەی دوای وان، دوایی ئەوانەی دوای وان (لە ڕووی قوڕئان و فیقە و تێگەیشتنەوە).

تێبینی: دیارە لێرەدا مەبەست ئەوەیە ئەگەر پێشەواو ئیمام هەڵەیەکی کرد، کەم و کوڕیەکی هەبوو، شتێکی لە بیرچوو، ئەوەی کە شارەزابێ و لە تەنیشتیەوە بێ ئاسانتر دەتوانێ بۆی ڕاست بکاتەوەو هاوکاری بکات.

١٥٩- عَنْ سَلْمَانَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ تَوَضَّأَ فِي بَيْتِهِ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ، ثُمَّ أَتَى الْمَسْجِدَ، فَهُوَ زَائِرُ اللَّهِ، وَحَقٌّ عَلَى الْمَزُورِ أَنْ يُكْرِمَ الزَّائِرَ»(٢).

سەلمان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دەستنوێژێکی جوان بشوات لە ماڵێ، پاشان بڕوات بۆ مزگەوت، ئەوە دەبێتە میوان و سەردانکەری خوا، وە هەقە لەسەر خاوەن ماڵ و سەردانکراو، ڕێز لە میوان و سەردانکار بگرێ.

١٦٠- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ بِفِنَاءِ أَحَدِكُمْ نَهَرٌ يَجْرِي يَغْتَسِلُ مِنْهُ كُلَّ يَوْمٍ خَمْسَ مِرَارٍ، مَاذَا كَانَ مُبْقِيَاً مِنْ دَرَنِهِ؟» قَالُوا: لَا شَيْءَ، قَالَ: «فَإِنَّ الصَّلَوَاتِ الْخَمْسَ يُذْهِبْنَ بِالذُّنُوبِ كَمَا يُذْهِبُ الْمَاءُ الدَّرَنَ»(٣).

---

(١) أخرجه مسلم ٤٣٢.

(٢) أخرجه الطبراني في الكبير: ٦١٣٩، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ١١٦٩.

(٣) أخرجه أحمد: ٥١٨، وابن ماجه: ١٣٩٧، قال البوصيري: هذا إسناد صحيح رجاله ثقات.

عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، دەیفەرموو: ئەگەر ببینی لە نزیک ماڵی یەکێک لە ئێوە ڕووبارێک هەبێ، هەموو ڕۆژێ پێنج جار خۆی لێ بشوا، چ پیسییێک (بە جەستەیەوە) ماوە؟ گوتیان: هیچ شتێک، فەرمووی: بێگومان پێنج نوێژەکان گوناهەکان ناهێڵن و لایدەبەن، وەکو چۆن ئاو چڵک و پیسی لادەبات و نایهێڵێ.

دەربارەی: نوێژی بەیانی و عەصر

١٦١- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «الَّذِي تَفُوتُهُ صَلَاةُ الْعَصْرِ، فَكَأَنَّمَا وُتِرَ أَهْلَهُ وَمَالَهُ»[١].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی نوێژی عەصری دەچێ وەک ئەوە وایە ماڵ و منداڵی خۆی هەموو لەناو بردبێ.

١٦٢- عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «مَنْ صَلَّى الْبَرْدَيْنِ دَخَلَ الْجَنَّةَ»[٢].

ئەبو مووسای ئەشعەری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک نوێژی بەیانی و عەصر بکات (نەیان فەوتێنێت)، دەچێتە بەهەشت.

١٦٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَوَاتِ عِنْدَ اللَّهِ صَلَاةُ الصُّبْحِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي جَمَاعَةٍ»[٣].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان باشترینی نوێژەکان لە لای خوا، ئەنجامدانی نوێژی بەیانییە بە کۆمەڵ لە ڕۆژی هەینی دا.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٥٢، ومسلم: ٦٢٦.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧٤، ومسلم: ٦٣٥.

(٣) أخرجه البَيْهَقي في شعب الإيمان: ٣٠٤٥، وصَحَّحَهُ الألباني في صحِيح الْجَامِع: ١١١٩.

دەربارەی: نوێژی خەوتنان و بەیانی

١٦٤- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي صَلَاةِ الْعِشَاءِ، وَصَلَاةِ الْفَجْرِ، لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا»[1].

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر خەڵک دەیانزانی چ پاداشتێک لە نوێژی (بە کۆمەڵی) خەوتنان و بەیانی دا هەیە بە گاگۆڵەش بووایە بۆی دەهاتن.

١٦٥- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ وَالْفَجْرَ فِي جَمَاعَةٍ كَانَ كَقِيَامِ لَيْلَةٍ»[2].

عوسمانی کوڕی عەففان ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس نوێژی خەوتنان و بەیانی بە کۆمەڵ بکات وەک ئەوە وایە لە هەموو شەوەکە نوێژی کردبێ.

١٦٦- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، قَالَ: دَخَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ ﵁ الْمَسْجِدَ بَعْدَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ، فَقَعَدَ وَحْدَهُ، فَقَعَدْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ، يَا ابْنَ أَخِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ»[3].

عەبدورڕەحمانی کوڕی ئەبو عەمرە دەڵێ: عوسمانی کوڕی عەففان ﵁ دوای نوێژی مەغریب چووە نێو مزگەوت، بە تەنیا دانیشت، منیش لەلای دانیشتم، (عوسمان ﵁) گوتی: ئەی کوڕی برام! گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەس نوێژی عیشا بە کۆمەڵ بکات، وەک ئەوە وایە تا نیوەی شەو شەونوێژی کردبێ، وە هەر کەسێک نوێژی بەیانی بە کۆمەڵ بکات وەک ئەوە وایە لە هەموو شەوەکە شەونوێژی کردبێ.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٢٦، ومسلم: ٦٥١، وأبو داود: ٥٤٨، عن أبي هريرة ﵁، وأخرجه وابن ماجه: ٧٩١، واللفظ له.

(٢) أخرجه ابن حبان: ٢٠٦٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٣) أخرجه مسلم: ٦٥٦.

١٦٧- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي مَسْجِدِي هَذَا إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ»[١].

زەیدی کوڕی ثابیت ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: نوێژی (سوننەت)ی پیاو لە ماڵی خۆی خێری زیاترەو باشترە لە نوێژ کردن لەو مزگەوتەی من (کە مزگەوتی مەدینەیە) جگە لە نوێژە فەڕزەکان.

دەربارەی: دوو ڕکات سوننەتی پێش نوێژی بەیانی

١٦٨- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «رَكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»[٢].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دوو ڕکات نوێژی (سوننەتی) بەیانی، چاکترە لە دونیاو ئەوەی لە دونیادا هەیە.

١٦٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ لَمْ يُصَلِّ رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ فَلْيُصَلِّيهِمَا إِذَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ»[٣].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دوو ڕکات نوێژی سوننەتی پێش نوێژی بەیانی نەکرد، کاتێک کە خۆر هەڵدێ با بیکات (با ئەو خێرە گەورەیەی لە دەست نەچێت).

دەربارەی: هەڵسانەوەو شەونوێژ

١٧٠- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «عَلَيْكُمْ بِقِيَامِ اللَّيْلِ، فَإِنَّهُ دَأْبُ الصَّالِحِينَ قَبْلَكُمْ، وَهُوَ قُرْبَةٌ إِلَى رَبِّكُمْ، وَمَكْفَرَةٌ لِلسَّيِّئَاتِ، وَمَنْهَاةٌ لِلإِثْمِ»[٤].

---

(١) أخرجه أبو داود: ١٠٤٦، وابن خزيمة: ١٢٠٣، قال الأعظمي: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه مسلم: ٧٢٥ .

(٣) أخرجه ابن حبان: ٢٤٦٣، وقال شُعيب الأرنؤوط: إسنادهُ صحيح عَلَىَ شَرَطِ البخاري.

(٤) أخرجه ابن خزيمة: ١١٣٥، والحاكم: ١١٥٦، وقال: صحيح على شرط البخاري.

ئەبو ئومامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شەو نوێژ بکەن و دەستی پێوەبگرن، چونکە شەو نوێژ لە کارو پیشەو عادەتی پیاوە صاڵحەکانی پێش ئێوە بووە، وە بە هۆی شەو نوێژەوە لە پەروەردگارتان نزیک دەبنەوە، وە دەبێتە کەفارەتی گوناهەکانتان و گێڕانەوەشتان لە خراپەکان.

١٧١- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ وَأَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا اسْتَيْقَظَ الرَّجُلُ مِنَ اللَّيْلِ وَأَيْقَظَ امْرَأَتَهُ فَصَلَّيَا رَكْعَتَيْنِ كُتِبَا مِنَ الذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ»[١].

ئەبو سەعیدو ئەبو هورەیرە ﷺ هەردووکیان دەڵێن: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پیاو هەڵسا لە شەودا خێزانەکەشی هەڵساندو پێکەوە دوو ڕکات نوێژیان کرد، ئەوە دەنووسرێن لەو پیاوو ژنانەی کە زۆر زیکرو یادی خوا دەکەن.

١٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَفْضَلُ الصَّلَاةِ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ صَلَاةُ اللَّيْلِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باشترین نوێژ (کە خاوەنەکەی پاداشتی زۆری لەسەر بە دەست دێنێ) دوای نوێژە فەرزەکان، شەو نوێژە.

دەربارەی: دانیشتن دوای نوێژی بەیانی تا خۆرهەڵات

١٧٣- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَلَّى صَلَاةَ الْغَدَاةِ فِي جَمَاعَةٍ، ثُمَّ جَلَسَ يَذْكُرُ اللَّهَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَامَ فَرَكَعَ رَكْعَتَيْنِ، انْقَلَبَ بِأَجْرِ حَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ»[٣].

---

(١) أخرجه أبو داود: ١٤٥١، والنسائي في الكبرى: ١٣١٠، وابن ماجه: ١٣٣٥، وقال: صحيح على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه مسلم: ١١٦٣.

(٣) أخرجه الطبراني في الكبير: ٧٧٤١، قال الهيثمي (١٠٤/١٠): إسناده جيد، وقال الألباني: حسن صَحيح.

ئەبو ئومامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک نوێژی بەیانی بکات بە کۆمەڵ، پاشان دابنیشێ و زیکرو یادی خوا بکات تاکو خۆر هەڵدێ، ئنجا هەڵسێ و دوو ڕکات نوێژی (سوننەت) بکات، ئەوە دەگەڕێتەوە (ماڵەوە) بە پاداشتی حەج و عومڕەیەک.

دەربارەی: سڵاو کردن

١٧٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ، أَوْ جِدَارٌ، أَوْ حَجَرٌ، ثُمَّ لَقِيَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ أَيْضاً»[١].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە بە برای مسوڵمانی خۆی گەیشت با سڵاوی لێبکات، وە ئەگەر دارێک، یان دیوارێک، یان بەردێک کەوتە نێوانیان، پاشان پێی گەیشتەوە، با دیسان سڵاوی لێبکاتەوە.

١٧٥- عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَفَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ»[٢].

واتە: زوبەیری کوڕی عەووام ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سوێند بەو کەسەی گیانی منی بە دەستە، ناچنە بەهەشت هەتا ئیمان نەهێنن، وە تا یەکدیشتان خۆشنەوێ ئیمانتان تەواو نابێ! جا ئایا کارێکتان پێ بڵێم ئەگەر ئەنجامی بدەن بە هۆیەوە یەکدیتان خۆشدەوێ؟ لە نێو خۆتان سڵاو بڵاو بکەنەوە.

١٧٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا جَاءَ الرَّجُلُ الْمَجْلِسَ فَلْيُسَلِّمْ، فَإِنْ جَلَسَ ثُمَّ بَدَا لَهُ أَنْ يَقُومَ قَبْلَ أَنْ يَتَفَرَّقَ الْمَجْلِسُ فَلْيُسَلِّمْ، فَإِنَّ الْأُولَى لَيْسَتْ بِأَحَقَّ مِنَ الْأُخْرَى»[٣].

---

(١) أخرجه أبُو داود: ٥٢٠٢، قال الألباني: صحيح موقوفا، مرفوعا.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٠٣.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ١٠٠٨، وصَحَّحَهُ الألباني.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پیاوێک هاتە مەجلیس با سڵاو بکات، جا ئەگەر دانیشت و دواتر پێویستیەکی هاتە پێش، ئیدی ویستی هەڵسێ، ئەوە پێش ئەوەی هەڵسێ و، جیابێتەوە لە مەجلیسەکە با سڵاو بکات، چونکە سڵاو کردنی سەرەتا لە پێشترو شایستەتر نییە لە سڵاو کردنی کۆتایی.

١٧٧- عَنْ فَضَالَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يُسَلِّمُ الرَّاكِبُ عَلَى الْمَاشِي، وَالْمَاشِي عَلَى الْقَاعِدِ، وَالْقَلِيلُ عَلَى الْكَثِيرِ»[١].

فەضالە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کەسی سوار سڵاو لە کەسی پیادە دەکات، وە پیادە سڵاو لەو کەسە دەکات کە دانیشتووە، وە ئەوانەی ژمارەیان کەمە سڵاو لەوانە دەکەن کە ژمارەیان زۆرە.

دەربارەی: سوێند خواردن

١٧٨- عَنْ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ حَلَفَ فَاسْتَثْنَى فَإِنْ شَاءَ مَضَى، وَإِنْ شَاءَ تَرَكَ غَيْرَ حَنِثٍ»[٢].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک سوێندی خواردو (إِنْ شَاءَ اللَّه)ـی کرد، ئەگەر ویستی با سوێندەکەی بگەیەنێتەجێ، ئەگەر ویستیشی با سوێندەکە جێبەجێ نەکات، بەبێ ئەوەی کە سوێندشکاندنیشی بکەوێتە سەرێ (چونکە «إِنْ شَاءَ اللَّه»ی کردوە)، (واتە: با بڵێ: وەڵڵاهی دەچمە فڵان شوێن ئەگەر خوا بیەوێ بکات، دوایی ئەگەر نەشچێ کەفارەتی ناکەوێتە سەر).

١٧٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ وَهْوَ يَسِيرُ فِي رَكْبٍ يَحْلِفُ بِأَبِيهِ فَقَالَ: «أَلاَ إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ، مَنْ كَانَ حَالِفاً فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ، أَوْ لِيَصْمُتْ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٨٧٨، مسلم: ٢١٦٠، وغيرهما.

(٢) أخرجه أحمد: ٦٤١٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط : إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٣) أخرجه البخاري: ٦٦٤٦.

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ گەیشت بە عومەری کوڕی خەتتاب لە کاتێکدا دەڕۆیشت لە نێو کۆمەڵە سوارێکدا، سوێندی بە باوکی دەخوارد، بۆیە (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: ئاگاداربن خوا لێتان قەدەغە دەکات سوێند بە باوکتان بخۆن، هەر کەسێک سوێند دەخوا، با سوێند بە خوا بخوا، یان بێدەنگ بێ.

١٨٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: أَعْتَمَ رَجُلٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ فَوَجَدَ الصِّبْيَةَ قَدْ نَامُوا، فَأَتَاهُ أَهْلُهُ بِطَعَامِهِ، فَحَلَفَ لاَ يَأْكُلُ مِنْ أَجْلِ صِبْيَتِهِ، ثُمَّ بَدَا لَهُ فَأَكَلَ، فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ، فَرَأَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَلْيَأْتِهَا، وَلْيُكَفِّرْ عَنْ يَمِينِهِ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێک لە خزمەت پێغەمبەر ﷺ نوێژی عیشای بە درەنگەوە ئەنجامدا، پاشان گەڕایەوە بۆ نێو ماڵ و منداڵی، بینی منداڵەکان خەوتوون، خێزانیشی هاتە لای و خواردنەکەی بۆ هێنا، جا سوێندی خوارد خواردنەکە نەخوات لەبەر خاتری منداڵەکانی، دواییش خواردنەکەی خوارد، بۆیە هاتە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺو ئەوەی بۆ باسکرد، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک سوێندی خوارد لەسەر شتێک، دوایی تەماشای کرد غەیری ئەوە باشترە، با ئەوەی کە بە چاکی دەزانی بیکات و، کەفارەتی سوێندەکەی بدات.

١٨١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ، وَلَا بِأُمَّهَاتِكُمْ، وَلَا بِالْأَنْدَادِ، وَلَا تَحْلِفُوا إِلَّا بِاللَّهِ، وَلَا تَحْلِفُوا إِلَّا وَأَنْتُمْ صَادِقُونَ»(٢).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سوێند بە باوک و باپیرانتان مەخۆن، وە سوێند بە دایک و نەنکتان مەخۆن، وە سوێند بە بت و صەنەمەکان مەخۆن، وە جگە لە خوا بە هیچ شتی دیکە سوێند مەخۆن، وە سوێند بە خواش مەخۆن مەگەر ڕاستگۆبن.

---

(١) أخرجه مسلم: ٤٢٤١.

(٢) أخرجه أبو داود: ٣٢٤٨، والنسائي: ٣٧٦٩، وأبو يعلى: ٦٠٤٨، وابن حبان: ٤٣٥٧، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرطهما.

تێبینی: واته: به درۆ سوێند به خوا مەخۆن، هەتا هەندێک له زانایان گوتوویانه: ئەگەر ئینسان به درۆ سوێند به خوا بخوا ئەهوەنتره لەوەی که به ڕاستی سوێند به غەیری خوا بخوا، یانی: ئەگەر به درۆ سوێند به خوا بخوا، گوناهی کەمتره لەوەی که بەڕاستی سوێند به غەیری خوا بخوا.

١٨٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَاللَّهِ لَأَنْ يَلِجَّ أَحَدُكُمْ بِيَمِينِهِ فِي أَهْلِهِ، آثَمُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ أَنْ يُعْطِيَ كَفَّارَتَهُ الَّتِي افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ»[١].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سوێند به خوا! ئەگەر یەکێک له ئێوه که سوێندی خواردوه له ماڵی خۆیدا لەسەر سوێندەکەی بەردەوام بێ (واته: کارێکی خراپ بێ، بۆ نموونه: سوێندی خواردوه دەبێ له مندالەکەی بدات، یاخود نەچێته مزگەوت، یان سوێندی خواردوه سڵاو له دراوسێکەی نەکات، سەردانی خوشک و برایەکی خۆی نەکات)، ئەوه بۆی گوناهبارکەرتره له لای خوا، لەوەی (سوێندەکەی بشکێنێ و) کەفارەتەکەی بدات، که خوا لەسەری فەرز کردوه.

دەربارەی: مردن و مردووان

١٨٣- عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَيَنَامُ أَهْلُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: «النَّوْمُ أَخُو الْمَوْتِ، وَلَا يَمُوتُ أَهْلُ الْجَنَّةِ»[٢].

جابر ﷺ دەڵێ: پیاوێک پرسیاری کرد له پێغەمبەری خوا ﷺ: ئایا خەڵکی بەهەشت دەخەون؟ (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: نووستن برای مردنه، خەڵکی بەهەشتیش نامرن (کەواته: نوستنی تێدانیه، چونکه نوستن بۆ پشوودانی دوای ماندووییه، بەهەشتیش ماندووبوونی تێدانیه).

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٢٥٠، ومسلم: ١٦٥٥.

(٢) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان: ٤٧٤٥، والديلمي: ٦٩٠٧، والطبراني في الأوسط: ٩١٩، وصَحَّحَهُ الألباني.

١٨٤- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ، يَقُولُ: «يُبْعَثُ كُلُّ عَبْدٍ عَلَى مَا مَاتَ عَلَيْهِ»[١].

جابر ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو دەیفەرموو: هەموو بەندەیەک لەسەر ئەوە زیندوودەکرێتەوە کە لەسەری مردووە.

١٨٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لاَ تَسُبُّوا الأَمْوَاتَ، فَإِنَّهُمْ قَدْ أَفْضَوْا إِلَى مَا قَدَّمُوا»[٢].

عائیشە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: جنێو بە مردووان مەڵێن، لەبەر ئەوەی ڕۆیشتوون بەلای ئەو کردەوانەی پێش خۆیانیان خستووە (جا بە باش و خراپیانەوە).

١٨٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا لَهَا، فَمَنْ تَبِعَهَا فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى تُوضَعَ»[٣].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر جەنازەیەکتان بینی لەبەری هەڵسنەوە، وە هەر کەس بە دوای جەنازەکدا ڕۆیشت، با دانەنیشێ تا جەنازەکەدا دادەنرێ.

١٨٧- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَبْلَ مَوْتِهِ بِثَلَاثَةِ أَيَّامٍ، يَقُولُ: «لَا يَمُوتَنَّ أَحَدُكُمْ إِلَّا وَهُوَ يُحْسِنُ الظَّنَّ بِاللَّهِ ﷻ»[٤].

جابری کوڕی عەبدوڵلای ئەنصاریی ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ سێ ڕۆژ پێش ئەوەی وەفات بکات، دەیفەرموو: با هیچ کەسێک لە ئێوە نەمرێ مەگەر ئەو کەسە گومانی باشی هەبێت بە خوا (واتە: هەموو کات ئومێدی ڕەحم و بەخشینی خواتان هەبێ).

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٨٧٨ .

(٢) أخرجه البخاري: ١٣٢٩، ومسلم: ٩٥٩.

(٣) أخرجه البخاري: ١٣١٠.

(٤) أخرجه مسلم: ٢٦٧٥ .

١٨٨- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ مَيِّتٍ تُصَلِّي عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَبْلُغُونَ مِائَةً، كُلُّهُمْ يَشْفَعُونَ لَهُ، إِلَّا شُفِّعُوا فِيهِ»[١].

عائیشه ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر مردووێک کۆمەڵێک مسوڵمان نوێژی لەسەر بکەن ژمارەیان بگاتە سەد کەس هەموویان داوای لێ خۆشبوونی بۆ بکەن، (خوا) داواکانیان قبووڵ دەکات و لێی خۆش دەبێت.

١٨٩- عَنْ عَلِيٍّ ﷺ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ، وَعَنِ الْأَوْعِيَةِ، وَأَنْ تُحْبَسَ لُحُومُ الْأَضَاحِيِّ بَعْدَ ثَلاثٍ»، ثُمَّ قَالَ: «إِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَزُورُوهَا فَإِنَّهَا تُذَكِّرُكُم الْآخِرَةَ، وَنَهَيْتُكُمْ عَنِ الْأَوْعِيَةِ فَاشْرَبُوا فِيهَا، وَاجْتَنِبُوا كُلَّ مَا أَسْكَرَ، وَنَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاحِيِّ أَنْ تَحْبِسُوهَا بَعْدَ ثَلَاثٍ، فَاحْبِسُوا مَا بَدَا لَكُمْ»[٢].

عەلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نەهی کرد لە سەردانی کردنی گۆڕەکان، وە نەهی کرد لە چەند جۆرە گۆزەیەک کە خۆشاوی تێدا دروست بکرێ (لە ترسی بوون بە ئارەق)، وە نەهی کرد لەوەی زیاد لە سێ ڕۆژ گۆشتی قوربانی هەڵبگیرێ، پاشان فەرمووی: پێشتر لێم قەدەغە کردبوون بچنە سەر گۆڕەکان، بەڵام ئێستا سەردانی بکەن، چونکە دواڕۆژتان دەخاتەوە بیر، (یاخود مردنتان دەخاتەوە بیر)، وە قەدەغەم کردبوون لە چەند جۆرە گۆزەو دەفرێک بخۆن و بخۆنەوە تێیاندا، جا ئێستا بخۆنەوە تێیاندا، وە خۆتان دووربگرن لە هەموو سەرخۆشکەرێک، وە لێشم قەدەغە کردبوون زیاد لە سێ ڕۆژان گۆشتی قوربانی هەڵبگرن، ئێستا ئەوەندەی پێتان باشە هەڵیبگرن.

١٩٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ» قِيلَ وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ: «مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ»[٣].

---

(١) أخرجه مسلم: ٩٤٧.

(٢) أخرجه أحمد: ١٢٣٥ تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

(٣) أخرجه البخاري: ١٢٦١.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ئامادە بێت لەسەر مردووێک هەتا نوێژی لەسەر دەکرێ، ئەوە خێری قیراتێکی هەیە، وە ئەگەر ئامادە بێ تا دەنێژرێ، ئەوە خێری دوو قیراتی هەیە، گوترا: دوو قیراتەکان چین؟ فەرمووی: وەک دوو چیای گەورەن.

١٩١- عَنْ كُرَيْبٍ ﷺ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّهُ مَاتَ ابْنٌ لَهُ بِقُدَيْدٍ - أَوْ بِعُسْفَانَ - فَقَالَ: يَا كُرَيْبُ، انْظُرْ مَا اجْتَمَعَ لَهُ مِنَ النَّاسِ، قَالَ: فَخَرَجْتُ، فَإِذَا نَاسٌ قَدِ اجْتَمَعُوا لَهُ، فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ: تَقُولُ هُمْ أَرْبَعُونَ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَخْرِجُوهُ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «مَا مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ يَمُوتُ، فَيَقُومُ عَلَى جَنَازَتِهِ أَرْبَعُونَ رَجُلًا، لَا يُشْرِكُونَ بِاللَّهِ شَيْئًا، إِلَّا شَفَّعَهُمُ اللَّهُ فِيهِ»[١].

کورەیب ﷺ خزمەتکاری ئیبنو عەبباس دەگێڕێتەوە لە ئیبنو عەبباسەوە ﷺ کە منداڵێکی وەفاتی کردوە، لە قودەید، یان عوسفان، جا گوتی: ئەی کورەیب تەماشا بکە، بزانە چەند خەڵک بۆی کۆبوونەتەوە (بۆ نوێژ لەسەر کردنی)؟ گوتی: منیش چوومە دەرەوە، بینیم کۆمەڵە خەڵکێک بۆی کۆبوونەتەوە، جا هەواڵم پێدا، گوتی: پێت وایە چل کەس دەبن؟ (کورەیب) گوتی: بەڵێ، گوتی: بیهێننە دەرەوە (با نوێژی لەسەر بکەین)، چونکە من گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر مسوڵمانێک بمرێ چل کەس نوێژی لەسەر بکەن کە هاوبەشیان بۆ خوا بڕیار نەدابێ ئەوە پەروەردگار لێی خۆش دەبێ، تکایان بۆی قبووڵ دەبێ.

١٩٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُو: «اللَّهُمَّ أَصْلِحْ لِي دِينِي الَّذِي هُوَ عِصْمَةُ أَمْرِي، وَأَصْلِحْ لِي دُنْيَايَ الَّتِي فِيهَا مَعَاشِي، وَاجْعَلِ الْمَوْتَ رَحْمَةً لِي مِنْ كُلِّ سُوءٍ»[٢].

---

(١) أخرجه مسلم: ٩٤٨.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٦٦٨، ومسلم: ٧١.

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ دوعای دەکرد (دەیفەرموو): خوایە دینداریەکەم چاک بکەی، کە پارێزەری ئیش و کارەکانمە، وە کاروباری دونیاشم بۆ چاک بکەی، کە ژیان و گوزەرانمی تێدایە، وە مردنیش بکەیە مایەی بەزەیی پێداهاتنەوەم لە هەموو خراپەیەک.

١٩٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، وَعِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، وَوَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر مرۆڤ مرد کردەوەکانی دەپچڕێ جگە لە سێ کردەوە نەبێ: چاکەیەکی بەردەوام، زانستێک سوود بگەیەنێ، یان منداڵێکی چاک دوعای بۆ بکات.

دەربارەی: فیتنەو ئاشووب

١٩٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ مِنْ وَرَائِكُمْ زَمَانَ صَبْرٍ، لِلْمُتَمَسِّكِ فِيهِ أَجْرُ خَمْسِينَ شَهِيدًا»، فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مِنَّا أَوْ مِنْهُمْ؟ قَالَ: «مِنْكُمْ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان لە دوای ئێوە ڕۆژگاری ئارامگرتن هەن (لەسەر دینداری)، هەر کەسێک دەست بە دینەوە بگرێ و ئارامگربێ و (واز لە دینداری نەهێنێ) پاداشتی پەنجا شەهیدی هەیە، عومەر ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! (پەنجا شەهید) لە ئێمە یان لە خۆیان؟ فەرمووی: لە ئێوە!!

---

(١) أخرجه مسلم: ١٦٣١، والترمذي: ١٣٧٦، والنسائي: ٣٦٥١، وابن ماجه: ٢٤٢.

(٢) أخرجه الطبراني في الكبير: ١٣٩٤، والبزار: ١٧٧٦، قال الهيثمي (٢٨٢/٧): رواه البزار والطبراني ورجال البزار رجال الصحيح غير سهل بن عامر البجلي وثقه ابن حبان، قال الألباني: حديث صحيح.

١٩٥- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى لَا يُقَالَ فِي الْأَرْضِ: اللّٰهُ، اللّٰهُ»[1].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: تێکچوونی دونیا نایەت هەتا ئەو کاتەی لەسەر زەوی ناگوترێ: (اللّٰهُ اللّٰهُ). (کەواتە: دونیا بەسەر خراپترین دروستکراوانی خوا کاول دەبێ، کە کەسیان تێدا نامێنێ بڵێ: (اللّٰه) کەس خوای لەبیر نامێنێ، ئەو کاتە مانای وایە کەس خێری پێوەنەماوەو ئەم ژیانەی دونیایە کە لەسەر ئەم زەویەیە بە یەکجاریی کۆتایی پێ دێت).

١٩٦- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ أَنْ يُرْفَعَ العِلْمُ، وَيَثْبُتَ الْجَهْلُ، وَيُشْرَبَ الْخَمْرُ، وَيَظْهَرَ الزِّنَا»[2].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان لە نیشانەکانی دونیا تێکچوون ئەوەیە: کە زانیاریی هەڵدەگیرێ و، نەزانی شوێنی دەگرێتەوەو خۆی دەچەسپێنێ و، شەڕاب دەخورێتەوەو، زیناو داوێنپیسی بە ئاشکرا ئەنجام دەدرێ.

١٩٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ يَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغَرْغِرْ»[3].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا تۆبەی بەندە قبووڵ دەکات بە مەرجێک ڕووحی نەگەیشتبێتە گەرووی (واتە: سەرەمەرگی نەگەیشتبیتێ).

١٩٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُبْعَثَ دَجَّالُونَ كَذَّابُونَ، قَرِيبٌ مِنْ ثَلاَثِينَ كُلُّهُمْ يَزْعُمُ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ»[4].

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٧٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٤٢٣، ومسلم: ٢٦٧١.

(٣) أخرجه أحمد: ٦١٦٠، قال شُعيب الأرناؤوط: إسناده حسن.

(٤) أخرجه البخاري: ٦٧٠٤.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ڕۆژی دوایی نایەت هەتا دەجال و درۆزنەکان دەنێردرێن، نیزیکەی سی (کەس) دەبن، هەر هەموویان دەڵێن پێغەمبەرین!

قسەی نهێنی هێنان و بردن

١٩٩- عَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ»[(١)].

حوزەیفە ﷺ، دەڵێ: بیستم پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: (هەرگیز لە سەرەتاوە) ناچێتە بەهەشت ئەو کەسەی قسە دێنێ و دەبات لە نێوان خەڵکدا (بۆ ئەوەی کێشەو ئاشووب بنێتەوە).

تێبینی: سیفەتی (قتات) لەبەر گەورەیی تاوانەکەی، خوای دادگەر ئەم سزایە سەختەی بۆ خاوەنەکەی داناوە، چونکە ئەم سیفەتە ئە واتایانە دەگرێتە خۆی:

١- ڕەنگە ئەو کەسە بچێ لە پشت دەرگا گوێ لەو قسانە بگرێت و بە خراپترین شێوە بیگێڕێتەوە.

٢- یان بە ئامرازێک، قسەکان تۆمار بکات و بیگوازێتەوەو بیگۆڕێ.

٣- یاخود نامەی مۆبایل، یان هەر ئامێرێکی دیکە دەدزێ و، بۆ مەبەستی ئاشووب بەکاری دێنێ.

بە داخەوە، ئەوانە ئێستا لە هەموو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی زۆر زۆر بوون.

نەفرین لە یەکدی کردن

٢٠٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، ادْعُ اللَّهَ عَلَى الْمُشْرِكِينَ، قَالَ: «إِنِّي لَمْ أُبْعَثْ لَعَّانًا، وَلَكِنْ بُعِثْتُ رَحْمَةً»[(٢)].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٧٠٩، مسلم: ١٠٥.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٥٩٩.

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: گوترا: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ دوعاو نەفرین لە هاوبەش دانەران ناکەی؟! فەرمووی: من نەنێردراوم تاکو نەفرینکاربم، بەڵکو بە ڕەحمەت و بەزەیی بۆ خەڵک نێردراوم.

ستایش و پێداهەڵگوتنی کەسی بەرانبەر

٢٠١- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً ذُكِرَ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَثْنَى عَلَيْهِ رَجُلٌ خَيْراً، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَيْحَكَ قَطَعْتَ عُنُقَ صَاحِبِكَ»، يَقُولُهُ مِرَاراً، «إِنْ كَانَ أَحَدُكُمْ مَادِحاً لاَ مَحَالَةَ فَلْيَقُلْ: أَحْسَبُ كَذَا وَكَذَا «إِنْ كَانَ يَرَى أَنَّهُ كَذَلِكَ» وَحَسِيبُهُ اللَّهُ، وَلاَ يُزَكِّي عَلَى اللَّهِ أَحَداً»[١].

ئەبو بەکرە ﷺ، دەڵێ: پیاوێک لە لای پێغەمبەر ﷺ ناوی هێنرا جا پیاوێک (لەوێ بوو) زۆر ستایشی پیاوە ناوهێنراوەکەی کرد (ڕووبەڕوو)، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: هاوار بە حاڵت، ملی هاوەڵەکەت بڕی، چەند جارێک ئەمەی دووبار دەکردەوە، (فەرمووی:) ئەگەر یەکێک هیچ چارەی نەبوو هەر دەبووا مەدحی بەرانبەرەکەی بکات، ئەوە با بڵێ: من پێم وایە ئاواو ئاوایە، ئەوە لە حاڵەتێکدا ئەگەر بینی ئاوایە، وە بۆ لای خوا بیگێڕێتەوە (بڵێ: خوا زاناترە بە حەقیقەتەکەی)، با کەس تەزکیە نەکات بەسەر خواوە (چونکە هەر خوا بەندە ناسە).

دابڕین و قسە نەکردن لەگەڵ مسوڵمان

٢٠٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَاناً، وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ»[٢].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٧١٤.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧٢٦، ومسلم: ٢٥٥٩.

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکدی مەبوغزێنن، ئێرەیی بە یەکدی مەبەن، پشت لە یەکدی مەکەن، بەندەی خوابن، پێکەوە برابن، حەڵاڵ نییە بۆ هیچ مسوڵمانێک لە سێ شەو زیاتر قسە لەگەڵ برای مسوڵمانی نەکات.

بێ شەرم و ئابڕوویی

٢٠٣- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسَ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ: إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ»[١].

ئەبو مەسعوود ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: لە ڕاستییدا یەکێک لەو شتانەی خەڵک پێی گەیشتووە لە قسەی پێغەمبەرەکان ئەمەیە: ئەگەر شەرمت نەکرد چیت دەوێ بیکە (واتە: کە مرۆڤ شەرمی نەما لە هیچ شتێکی ناڕەواو قێزەون سڵ ناکاتەوە).

ڕەزیلی و چرووکی

٢٠٤- عَنْ جَابِرٍ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاتَّقُوا الشُّحَّ، فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، وَحَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ، وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ»[٢].

جابر ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خۆتان بپارێزن لە ستەم کردن، چونکە ستەم تاریکاییەکانی ڕۆژی دواییە، وە خۆتان بپارێزن لە ڕەزیلی و چرووکی، چونکە ڕەزیلی و چرووکی ئوممەتەکانی پێش ئێوەی لە نێو بردو، وای لێکردن خوێنی یەکدیان ڕژاندو قەدەغەکراوەکانی یەکدیان حەڵاڵ کرد.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٧٦٩.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٥٧٨.

٢٠٥- عَنْ عَبْدِ اللّه بن عَمْرِو ﷺ: أَنَّ رَسُوْلَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «كُلُوا وَاشْرَبُوا وَتَصَدَّقُوا وَالْبسُوا، فِي غَيْرِ مَخِيْلَةٍ وَلاَ سَرَف، إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُرَى نِعْمَتهُ علَىَ عَبْدِهِ»[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بخۆن و بخۆنەوەو ببەخشن و بپۆشن، بێ ئەوەی کەشخەیی و فیزو زێدەڕۆیی تێدا بکەن، چونکە بێگومان خوا پێی خۆشە نیعمەتەکانی بەسەر بەندەکەیەوە ببینرێ.

٢٠٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَيْسَ الْغِنَى عَنْ كَثْرَةِ الْعَرَضِ، وَلَكِنَّ الْغِنَى غِنَى النَّفْسِ»[٢].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دەوڵەمەندی بە زۆری ماڵ و سامان نییە، بەڵکو دەوڵەمەندی دەوڵەمەندی دڵە (واتە: قەناعەت هەبوون).

٢٠٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدُخَانُ جَهَنَّمَ فِي جَوْفِ عَبْدٍ أَبَدَاً، وَلاَ يَجْتَمِعُ الشُّحُّ وَالإِيْمَانُ فِي قَلْبِ عَبْدٍ أَبَدَاً»[٣].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەرگیز تۆزو خۆڵی تێکۆشان لە پێناوی خواو، دووکەڵی دۆزەخ پێکەوە لە ناخی بەندەدا کۆنابنەوە، هەروەها ڕەزیلی و ئیمان لە یەک کاتدا لە دڵی بەندەدا کۆنابنەوە.

فەرموودە قودسیەکان

الحَديثُ القُدْسِيّ: بریتیە لەو فەرموودانەی کە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ لە خوای پەروەردگارەوە دەیگێڕێتەوە، جا هەر بێژەو لەفزەکە هی خوا بێ، یان تەنیا ماناکەی هی خوا بێت، بەڵام جگە لە قوڕئان، واتە: قوڕئان و فەرموودەی قودسی هەردووکیان هی خوای پەروەردگارن، لەگەڵ هەبوونی ئەو جیاوازیانەی خوارەوە:

---

(١) أخرجه أحمد: ٦٧٠٨، وحَسَّنَهُ شُعيب الأرنؤوط، وقال أحمد شاكر: إسنادهُ صحيح.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٠٨١، ومسلم:١٠٥١.

(٣) أخرجه النسائي: ٣١١٣، وابن ماجه: ٢٧٧٤، وابن حبان: ٣٢٥١، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح لغيره.

جیاوازی نێوان قورئان و فەرموودەی قودسی :

١- قورئان هەمووی لە ڕێی جبریلەوە ﷺ هاتوە، بەڵام فەرموودەی قودسی جاری وایە جبریل هێناویەتی، جارواش هەبووە خوا ئیلهامی دڵی پێغەمبەری ﷺ کردوەو خستوویەتیە دڵی موبارەکی.

٢- قورئان موتەواتیرە[١]، واتە: دڵنیایی و یەقینمان هەیە، هەمووی تەواوەو ڕاستە لە خواوەیە، بەڵام فەرموودەی قودسی هەیە ڕاستە، هەیە لاوازە، هەیە هەڵبەستراوە، کەواتە: هەموو فەرموودەیەکی قودسی صەحیح نییە.

٣- قورئان دابەش کراوە بۆ چەند سوورەت و ئایەت و حزب و بەشێک، بەڵام فەرموودەی قودسی وا نییە.

٤- قورئان لە ناو نوێژ دەخوێنرێ، بەڵام دروست نییە فەرموودەی قودسی لە ناو نوێژ بخوێنرێ.

٥- پاداشتی خوێندنەوەی قورئان شتێکی جێگیرو سەلمێنراوە، بەڵام فەرموودەی قودسی هەمان فەزڵ و پلەو پاداشتی نییە.

٦- قورئان موعجیزەیەکی دەستەوسانکەرە بە درێژایی زەمان و بە پانایی زەمین دەمێنێتەوە هەتا دونیا مابێ، بەڵام فەرموودەی قودسی موعجیزەو دەستەوسانکەر نییە.

٧- بڕوا نەبوون بە قورئان کوفرە، خاوەنەکەی لە بازنەی ئیسلام و ئیمان دەچێتە دەر، بەڵام بڕوا نەبوون بە فەرموودەیەکی قودسی بە هۆی ئەوەی کە لاوازە نەک کوفر نییە، بەڵکو ئاساییە، (هەروەک زۆر فەرموودەی قودسی هەن کە لاوازن، لە ڕووی سەنەدەوە ناگەن بە پێغەمبەری خوا ﷺ).

٨- دروست نییە قورئان بە مانا بگێڕدرێتەوە، بەڵام دروستە فەرموودەی قودسی بە مانا بگێڕدرێتەوە.

---

(١) المتواترُ: ما رَواهُ جماعة في كُل طبقة من طبقات السَّنَد تَحيلُ تواطؤهم وتوافقهم على الكذب واستندوا إلى أمرِ مَحسوس.

٢٠٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: قَالَ اللَّهُ: «أَعْدَدْتُ لِعِبَادِي الصَّالِحِينَ مَا لاَ عَيْنٌ رَأَتْ، وَلاَ أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلاَ خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ، فَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾ السجدة»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا فەرموویەتی: ئامادەم کردوە بۆ بەندە چاکەکانم (لە بەهەشتدا) نازو نیعمەتی وا نە هیچ چاوێک بینیویەتی و، نە هیچ گوێیەک بیستوویەتی و، نە بە خەیاڵ و دڵی هیچ کەسێکیش دا هاتوە، ئەگەر دەتانەوێ (زیاتر لەوە تێبگەن) ئەم ئایەتە بخوێننەوە: ﴿ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّآ أُخْفِىَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾ ﴾ السجدة.

٢٠٩- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «قَالَ اللَّهُ ﷻ: وَجَبَتْ مَحَبَّتِي لِلْمُتَحَابِّينَ فِيَّ، وَالْمُتَجَالِسِينَ فِيَّ، وَالْمُتَزَاوِرِينَ فِيَّ، وَالْمُتَبَاذِلِينَ فِيَّ»[2].

موعازی کوڕی جەبەل ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: خوا ﷻ فەرموویەتی: خۆشەویستی خۆم پێویست کردوە بۆ ئەو کەسانەی لەبەر من یەکدیان خۆشدەوێ، لەبەر من بەیەکەوە دادەنیشن، لەبەر من سەردانی یەکدی دەکەن، وە بە یەکدی دەبەخشن لە پێناوی ڕەزامەندی من.

٢١٠- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ: إِذَا أَحَبَّ عَبْدِي لِقَائِي أَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَإِذَا كَرِهَ لِقَائِي كَرِهْتُ لِقَاءَهُ»[3].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا فەرموویەتی: هەر بەندەیەک پێی خۆش بێ بە من بگات، منیش پێم خۆشە پێی بگەم، وە ئەگەر ئەو پێی ناخۆشبێ بە من بگات، منیش پێم ناخۆشە بەو بگەم.

---

(١) أخرجه مسلم: ٧٠٦٣.

(٢) أخرجه أحمد: ٥٧٥، وقال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٣) أخرجه البخاري: ٧٠٦٥.

٢١١- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَالَ رَبُّكُمْ: أَتَعْجَزُ يَا ابْنَ آدَمَ أَنْ تُصَلِّيَ أَوَّلَ النَّهَارِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ، أَكْفِكَ بِهِنَّ آخِرَ يَوْمِكَ»[١].

عوقبەی کوڕی عامرٍ ﷺ دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پەروەردگارتان فەرموویەتی: ئەی وەچەی ئادەم ئایا بێ توانای لە کردنی چوار ڕکات نوێژ لە سەرەتای ڕۆژ، کە بە هۆیەوە دەتپارێزم تا کۆتایی ئەو ڕۆژە.

٢١٢- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «قَالَ اللَّهُ ﷻ: الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ، يَغْبِطُهُمُ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ»[٢].

موعازی کوڕی جەبەل ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: خوا ﷻ فەرموویەتی: ئەوانەی لە بەر گەورەیی من یەکدیان خۆشدەوێ سەکۆو شوێنی نوورینیان هەیە (لە دوارۆژ) کە پێغەمبەران و شەهیدان خۆزگەیان پێ دەخوازن.

٢١٣- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ قَالَ: إِذَا ابْتَلَيْتُ عَبْدِي بِحَبِيبَتَيْهِ فَصَبَرَ عَوَّضْتُهُ مِنْهُمَا الْجَنَّةَ «يُرِيدُ عَيْنَيْهِ»»[٣].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: بێگومان خوا فەرموویەتی: ئەگەر دوو چاوم لە بەندەیەکی خۆم سەندەوەو کوێر بوو، ئەویش زۆر ئارامگر بوو، ئەوە من بۆی قەرەبوو دەکەمەوە بەوەی لە جیاتی دوو چاوەکانی بەهەشتی دەدەمێ.

٢١٤- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا رَوَى عَنْ رَبِّهِ، «أَنَّهُ قَالَ: يَا عِبَادِي! إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ بِاللَّيلِ وَالنَّهارِ، وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيْعَاً فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ»[٤].

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧٤٢٨، وأبو يعلى: ١٧٥٧، قال الهيثمي (٢/٢٣٥): رجاله رجال ثقات، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه الترمِذيُّ: ٢٣٩٠، وقال: حسن صحيح، وصَحَّحَهُ كُلّ مِنَ الألباني وشُعيب الأرنؤوط.

(٣) أخرجه البخاري: ٥٣٢٩.

(٤) أخرجه مسلم: ٦٧٣٧.

ئەبو زەڕ ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لەو فەرمایشتانەی لە پەروەردگاری دەیگێڕێتەوە، (فەرمووی): خوا فەرموویەتی: ئەی بەندەکانم! ئێوە هەڵەو گوناهان دەکەن بە ڕۆژو بە شەو، وە من لە هەموو گوناهان خۆش دەبم و دەبوورم، بۆیە داوای لێخۆشبوونم لێ بکەن تا لێتان خۆشبم!!

٢١٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَالَ اللَّهُ ﷻ: إِذَا هَمَّ عَبْدِي بِسَيِّئَةٍ فَلاَ تَكْتُبُوهَا عَلَيْهِ، فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا سَيِّئَةً، وَإِذَا هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا فَاكْتُبُوهَا حَسَنَةً، فَإِنْ عَمِلَهَا فَاكْتُبُوهَا عَشْراً»(١).

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا ﷻ فەرموویەتی: هەر کات بەندەی من بە دڵی داهات خراپەیەک بکات لەسەری مەنووسن (لەبەر ئەوەی کە تەنها بەدڵی داهاتوە) جا ئەگەر کردی، خراپەیەکی بۆ بنووسن، وە هەرکاتێک چاکەیەکی بەدڵدا هات و ئەنجامی نەدا، چاکەیەکی بۆ بنووسن، وە ئەگەر ئەنجامیدا، دە چاکەی بۆ بنووسن.

٢١٦- عَنْ شُرَيْحٍ قَالَ سَمِعْتُ رَجُلًا ﷺ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ يَقُولُ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ قُمْ إِلَيَّ أَمْشِ إِلَيْكَ، وَامْشِ إِلَيَّ أُهَرْوِلُ إِلَيْكَ»(٢).

شوڕەیح دەڵێ: بیستم لە پیاوێک ﷺ لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ بوو، دەیگوت: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوای بەرز فەرموویەتی: ئەی نەوەی ئادەم هەڵسە بۆ لام، من بە ڕۆیشتن دێم بۆ لات، تۆ بە ڕۆیشتن وەرە بۆ لام من بە ڕاکردن دێم بۆ لات.

٢١٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْدَاً دَعَا جِبْرِيلَ فَقَالَ: إِنِّي أُحِبُّ فُلَانَاً فَأَحِبَّهُ، قَالَ: فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي السَّمَاءِ، فَيَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانَاً فَأَحِبُّوهُ، فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، قَالَ: ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الْأَرْضِ»(٣).

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٣٠.

(٢) أخرجه أحمد: ١٥٩٦٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الشيخين غير شريح، فقد أخرج له البخاري في الأدب المفرد والنسائي وهو ثقة، وأخرجه الحاكم: ٧٦٢٤، وقال: صحيح الإسناد.

(٣) أخرجه البخاري: ٧٠٤٧، ومسلم: ٢٦٣٧.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر خوا بەندەیەکی خۆش بوێ بانگی جبریل دەکات و پێی دەفەرموێ: من فڵانە بەندەم خۆش دەوێ، تۆش خۆشت بوێ، جبریلیش خۆشی دەوێ، پاشان جبریل بانگ دەکات لە نێو ئەهلی ئاسمان (واتە: لە نێو فریشتەکان) دەڵێ: خوا فڵان بەندەی خۆش دەوێ ئێوەش خۆشتان بوێ، جا ئەهلی ئاسمان هەموو خۆشیان دەوێ، پاشان لەسەر زەویش (ئەم خۆشەویستیەی) لێ قبووڵ دەکرێ (ئیماندارانیش خۆشیان دەوێ).

٢١٨- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ اللَّهُ ﷻ: «مَنْ عَلِمَ أَنِّي ذُو قُدْرَةٍ عَلَى مَغْفِرَةِ الذُّنُوبِ، غَفَرْتُ لَهُ وَلاَ أُبَالِي مَا لَمْ يُشْرِك بِي شَيْئاً»[١].

ئیبنو عەبباس ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا ﷻ فەرموویەتی: هەر کەسێک بزانێ و بڕوای وابێ (تەنها) من خاوەن توانای لێبوردنم لە گوناهان، ئەوە لێی خۆش دەبم و باکیشم نییە، مادام هیچ هاوبەشێکی بۆ پەیدا نەکردبم.

٢١٩- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ ﷻ: أَنَا أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنِ الشِّرْكِ، فَمَنْ عَمِلَ لِي عَمَلاً أَشْرَكَ فِيهِ غَيْرِي، فَأَنَا مِنْهُ بَرِيءٌ، وَهُوَ لِلَّذِي أَشْرَكَ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا ﷻ فەرموویەتی: من دەوڵەمەندترینی دەوڵەمەندانم لە هاوبەشێتیدا (واتە: پێویستم بە هاوبەش نییە)، هەر کەسێک کردەوەیەک بکات بەشی غەیری منی تێبخات ئەوە من بەریم لەو، بەشەکەی خۆشم دەدەم بەوەی کراوە بە هاوبەشم (با چاوەڕێی پاداشت لە من نەکات).

٢٢٠- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاء ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: يَا ابْنَ آدَمَ! مَهْمَا عَبَدتَنِي وَرَجَوتَنِي وَلَمْ تُشْرِكْ بِي شَيْئاً، غَفَرْتُ لَكَ عَلَى مَا كَانَ فِيكَ، وَإِنْ استَقْبَلْتَنِي بِمِلءِ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ خَطَايَا وَذُنُوباً، اسْتَقْبَلْتُكَ بِمِلْئِهِنَّ مِنَ الْمَغْفِرَةِ وَأَغْفِرُ لَكَ وَلاَ أُبَالِي»[٣].

---

(١) أخرجه الطبراني في الكبير: ١١٦١٥، وعبد بن حميد: ٦٠٢، والحاكم: ٧٦٧٦، وقال: صحيح الإسناد.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٩٨٥.

(٣) أخرجه البَيْهَقِيُّ في شعب الإيمان: ١٠٤٠، وصَحَّحَهُ الألباني.

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوای بەرز فەرموویەتی: ئەی وەچەی ئادەم! هەرچەند تۆ بەندایەتی بکەی بۆم و تکام لێبکەی، وە هیچ هاوەڵێکم بۆ پەیدانەکەی، ئەوە منیش هەرچی تۆ کردبت (لە گوناح) لێت دەبوورم، وە ئەگەر پڕ بە ئاسمان و زەوی لە گوناهو تاوان بێیتەوە بۆ لام، منیش بە پڕی ئاسمان و زەوی لە لێبوردن پێشوازیت لێ دەکەم، وە لێت دەبوورم و هیچ باکم نییە.

٢٢١- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفسِهِ ذَكَرتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلأ ذَكَرْتُهُ فِي مَلأ خَيْرٍ مِنْهُمْ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوای بەرز فەرموویەتی: من بە پێی گومانی بەندەکەمم بە من، وە من لەگەڵ بەندەی خۆم دام کاتێک یادم دەکات و باسم دەکات، جا ئەگەر لە دڵی خۆیدا یادم بکات و باسم بکات منیش لە لای خۆم باسی دەکەم بە پەنهانی، بەڵام ئەگەر لە نێو کۆڕێک دا باسم بکات من لە کۆڕێکی باشتردا لە کۆڕەکەی ئەو باسی دەکەم (کە کۆڕی فریشتە نزیکەکانە).

٢٢٢- عَنْ جُنْدَبٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَدَّثَ: أَنَّ رَجُلاً قَالَ وَاللَّهِ لاَ يَغْفِرُ اللَّهُ لِفُلاَنٍ، وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ: «مَنْ ذَا الَّذِي يَتَأَلَّى عَلَيَّ أَنْ لاَ أَغْفِرَ لِفُلاَنٍ؟! فَإِنِّي قَدْ غَفَرْتُ لِفُلاَنٍ، وَأَحْبَطْتُ عَمَلَكَ»[2].

جوندب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: پیاوێک سوێندی خواردو گوتی: وەڵڵاهی خوا لە فڵانە کەس خۆش نابێت، جا خوای بەرزیش فەرمووی: ئەوە کێیە ئەو کەسە کە سوێند دەخوات لەسەر من، گوایە من لە فڵانە کەس خۆشنابم؟! دە بە دڵنیایی ئەوە لێی خۆش بووم و کردەوە باشەکانی تۆشم هەڵوەشاندەوە.

---

(١) أخرجه البُخاري: ٧٠٦٦.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٦٢١.

٢٢٣- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلَمْ تَرَوْا إِلَى مَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالَ: «مَا أَنْعَمْتُ عَلَى عِبَادِي مِنْ نِعْمَةٍ إِلاَّ أَصْبَحَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِهَا كَافِرِينَ، يَقُولُونَ الْكَوَاكِبُ وَبِالْكَوَاكِبِ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ گوتویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئایا سەیر ناکەن بۆ ئەوەی پەروەردگارتان فەرموویەتی: هیچ نیعمەتێک نییە کە ببیەخشم بە بەندەکانم، حەتمەن گروپێک لەوان پێی کافر دەبن (بەوەی نیعمەتەکە لە خواوە نازانن لە شتێکی ترەوە دەزانن)، دەڵێن ئەستێرەکان بوون (ئەو نیعمەتەیان بەخشیوە)و بە فەزڵی ئەوان بووە.

٢٢٤- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ ﷺ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَقُولُ رَبُّكُمْ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: «يَا ابْنَ آدَم تفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمْلأ قَلْبَكَ غِنًى، وَأَمْلأ يَديْكَ رِزْقًا، يَا ابْنَ آدَمَ لا تبَاعِدْ مِنِّي، فَأَمْلأ قَلْبَكَ فَقْرًا، وَأَمْلأ يَدَيْكَ شُغْلاً»[٢].

مەعقیلی کوڕی یەسار ﷺ گوتوویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پەروەردگارتان (تَبَارَكَ وَتَعَالَى) دەفەرموێ: ئەی وەچەی ئادەم خۆت یەکلایی بکەوە بۆ پەرستشی من، دڵت پڕ دەوڵەمەندی دەکەم و، دەستەکانت پڕ ڕزق و ڕۆزی دەکەم، ئەی وەچەی ئادەم لێم دوورمەکەوە کە ببێتە هۆی ئەوەی دڵت پڕ هەژاری بکەم و، دەستەکانت پڕ سەرقاڵیی و ماندوویّتی بکەم.

٢٢٥- عَنْ عُقْبَةَ بْنَ عَامِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّه ﷺ قَالَ: «لَيْسَ مِنْ عَمَلِ يَوْمٍ إِلَّا وَهُوَ يُخْتَمُ عَلَيْهِ، فَإِذَا مَرِضَ الْمُؤْمِنُ قَالَتْ الْمَلَائِكَةُ: يَا رَبَّنَا عَبْدُكَ فُلَانٌ قَدْ حَبَسْتَهُ، فَيَقُولُ الرَّبُّ ﷻ: اخْتِمُوا لَهُ عَلَى مِثْلِ عَمَلِهِ حَتَّى يَبْرَأَ أَوْ يَمُوتَ»[٣].

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٤١.

(٢) أخرجه أحمد: ٨٦٨١، والترمذي: ٢٤٦٦، وقال: حسن غريب، والحاكم: ٣٦٥٧، وقال: صحيح الإسناد، وابن أبي شيبة: ٣٤٦٩٩، وابن ماجه: ٤١٠٧، وابن حبان: ٣٩٣، عن أبي هريرة ﷺ، والطبراني في الكبير: ٥٠٠، واللفظ له.

(٣) أخرجه أحمد: ١٧٣٥٤، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

عوقبەی کوڕی عامیر ﷺ (گوتوویەتی:) پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کردەوەی هیچ ڕۆژێک نییە حەتمەن سەرمۆر دەکرێت و دادەخرێت (زیادو کەمی تێناکەوێ)، جا ئەگەر بڕوادار نەخۆش بوو، فریشتەکان دەڵێن: ئەی پەروەردگارمان فلان بەندەی خۆتت بەند کردوە (پەرستشی وەک جاران پێ ناکرێ بەهۆی نەخۆشی)، پەروەردگاریش ﷻ دەفەرموێ: (کردەوەکانی ڕۆژانی نەخۆشی) بۆ سەرمۆر بکەن و دایبخەن بە وێنەی کردەوەکانی (پێشی نەخۆشی) تا چاک دەبێتەوە، یان وەفات دەکات.

٢٢٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ لَيَسْأَلُ الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَقُولَ: مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَ الْمُنْكَرَ أَنْ تُنْكِرَهُ؟ فَإِذَا لَقَّنَ اللَّهُ عَبْدًا حُجَّتَهُ قَالَ: يَا رَبِّ رَجَوْتُكَ وَفَرِقْتُ مِنَ النَّاسِ»[1].

ئەبو سەعیدی خودریی ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بە دڵنیایی خوا لێپێچینەوە لەگەڵ بەندەدا دەکات تاوەکو دەفەرموێ: چ شتێک وای لێکردی خراپە ببینی ڕێگری لێنەکەیت و بێ هەڵوێست بی (بە جۆرێک لە جۆرەکان)، جا ئەگەر خوای پەروەردگار حوججەو وەڵام بداتە بەندەکەی (بۆ ئەوەی وەڵامێکی چاک بداتەوەو خوای پەروەردگار ڕەحمی پێ بکات) بەندەکە دەڵێت: ئەی پەروەردگار ئومێدم بە ڕەحمی تۆ بوو و لە خەڵکیش ترسام (واتە: لەبەر ترسی خەڵکی نەهیم لە خراپە پێ نەکرا، وە ئومێدیشم وابوو جەنابت لەو کارەم خۆش دەبی).

٢٢٧- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ ﷻ: إِنَّ أُمَّتَكَ لَا يَزَالُونَ يَقُولُونَ: مَا كَذَا؟ مَا كَذَا؟ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا اللَّهُ خَلَقَ الْخَلْقَ فَمَنْ خَلَقَ اللَّهَ؟»[2].

---

(١) أخرجه أحمد: ١١٢٦٣، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، وابن ماجه: ٤٠١٧، والحديث إسناده صحيح كما قال البوصيري (١٨٥/٤)، وأبو يعلى: ١٠٨٩، وابن حبان: ٧٣٦٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٧٢٩٦، ومسلم: ٦٣١.

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ لە پێغەمبەری خواوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە فەرموویەتی: خوا ﷻ فەرموویەتی: ئوممەتەکەت بەردەوام (پرسیاری بێ سوود دەکەن و) دەڵێن: ئەوە چیە؟ ئەوە چیە؟ هەتا دەڵێن: ئەمە خوایە ئەم دروستکراوەی دروست کردوە، ئەی کێ خوای دروست کردوە؟

تێبینی: هەر شتێک لەگەڵ عەقڵی سەلیم تێک نەکاتەوە کە عەقڵ دەرکی بکات لە ئیسلامدا حەرامە، جا یەکێک لەو شتانەی حەرامە و لەگەڵ عەقڵی سەلیم تێک ناکاتەوە، بریتیە لەوەی پرسیار بکرێت لەوەی کێ خوای دروست کردوە؟

جا لێرەدا ئێمە لە ڕوانگەی عەقڵەوە باس لەوە دەکەین بۆچی ئەو پرسیارە نامەعقولە: لەبەر ئەوە نامەعقولە چونکە دەبێ شتێک لە شتەکان سەرەتاو دروستکەری یەکەم بێت، نابێت هەر بڵێین: ئەدی کێ ئەوی دروست کردوە؟! جا هەندێک لەو مرۆڤانەی کە بڕوایان بە (اللّه) نەبووە و خۆیان پێ فەلسەفی بووە، بۆچوونی جیاوازیان هەبووە: هەندێک پێیان وابووە ئەسڵ و دروستکاری بونەوەر خۆڵ بووە، هەندێک دەڵێن: هەوا بووە، هەندێک دەڵێن: ئاگر بووە، هەندێک دەڵێن: ئاو بووە، گرنگ ئەوەیە هەموویان ماددەن و ئەوانیش شتێک هەر بە سەرەتا دەزانن، چونکە گشت عەقڵەکان کۆکن لەسەر ئەوەی دەبێ شتێک سەرەتای هەموو شتێک بێت و پرسیاری دیکە دروست نەبێ.

بەڵام لە ڕاستییدا گشت بۆچونەکان نامەعقول دەردەچن و کۆتایی بەو پرسیارە ناهێنن کە بگوترێ: (ئەدی کێ ئەوی دروست کردوە).

چۆن؟ بەوەی کە دەبێ مرۆڤی عاقڵ لە بوونەوەر تێبفکرێت و دەست لەسەر خالقی بوونەوەر دابنێت و بزانێ ئەو خوایە پێویستی بە چ سیفەتێک هەیە کە توانیویەتی ئەو بوونەوەرە بەو شێوەیە دروست بکات، بۆ وێنە: سەیر بکە چاوی مرۆڤ حەوت پەردەی تێدایە، هەموو دکتۆرەکان کۆکن لەسەر ئەوەی ئەو حەوت پەردەیە دەبێ لە شوێنی خۆیان بن، ئەگەر شوێنی یەکێکیان بگۆڕدرێت بینین دروست نابێت، جا لێرەدا پرسیار دەکەین بۆچی ئەو چاوە ئاوا بەو شێوەیە دروست کراوە؟

بێگومان وەڵامەکەی ئەوەیە تا مەخلوقەکە پێی ببینێ و بینا بێ، کەواتە دروستکاری ئەو چاوە پێویستی بە چەندین سیفات هەیە، پێویستی بە ژیان هەیە، چونکە شتی مردوو چۆن شتی پێ دروست دەکرێ، وە پێویستی بە زانست هەیە، چونکە ئەو کارە ئاڵۆزو سەرسوڕهێنەرە چۆن بێ زانست دەکرێ، وە پێویستی بە بیستنە، چونکە ئەگەر بیستنی نەبێ چۆن بیستن بۆ بوونەوەر دروست دەکات، وە پێویستی بە ئیتقان و وردی هەیە، ئەگەرنا ناتوانێ ئەو وردیە دروست بکات، وە پێویستی بەوە هەیە ئاگای لە پێشهات و ڕابردوو و داهاتوو بێت، تا بوونەوەر بەڕێوە ببات...، جا تۆ زیاتر بیری لێ بکەو تێیڕامێنە!

ئنجا ئایا ئەو سیفەتانە لەو ماددە بێ ژیان و بێ زانست و بێ بیستن و بێ بینین و بێ ئاگایانە دێنەجێ؟! نەخێر بە دڵنیاییەوە، کەواتە هەر پێویستە پرسیار بکەین و بڵێین: ئەو ماددانە خۆیان دروستکراون و سیفاتی خوایەتیان تێدانیە، کەواتە زۆر مەعقولە بڵێین: کێ ئەمانی دروست کردوە؟ چونکە مەعقول نییە ئەمانە خوا بن.

لە بەرانبەریشدا (اللّه) هەموو سیفەتی خوایەتی تێدایەو هەموو شتێک لە خوارووی ئەوە لە سیفەتدا، کەواتە ئەو یەکەم و دروستکاری شتەکانەو هەر ئەو مەعقولە خوا بێت و، مەعقول نییە بگوترێت کێ (اللّه)ـی دروست کردوەو، لەو پەڕی بەرزی بۆ نزمی بێیتە خوارو بیکەیتە خوا!!!

کەواتە ئیسلام دەیەوێ مرۆڤ تووشی نامەعقولی نەبێ، مەبەستی ئەوە نییە ڕێ لە عەقڵ بگرێ، بەڵام هەموو کەس نازانێ بە ڕێگای عەقڵدا بڕوات، بۆیە ئەو پرسیارانە حەڕامن و لە شەیتانەوەن، خوا هەمووڵامان پەنا بدات لە خوتخوتەکانی.

دەربارەی: دەست گرتن بە قورئان و سوننەت

٢٢٨- عَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَطِيعُونِي مَا كُنْتُ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ، وَعَلَيْكُمْ بِآيَاتِ اللَّهِ، أَحِلُّوا حَلَالَهُ وَحَرِّمُوا حَرَامَهُ»[١].

عەوفی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: گوێڕایەڵیم بکەن هەتا لە نێوتانم، وە دەست بە قوڕئانەوە بگرن، حەڵاڵی بە حەڵاڵ بزانن، وە حەڕامیشی بە حەڕام بزانن.

تێبینی: ئەم فەرموودە ئەوەمان پێ دەڵێ: کە خۆشەویست ﷺ زۆر بە ڕوونی زانیویەتی کەسانێک دوای خۆی پەیدادەبن گوێڕایەڵی ناکەن و فەرموودەکانی بە ڕاست نازانن، بۆیە کە لە دنیا بووە زۆر تەئکیدو جەختی لەوە کردۆتەوە کە گوێڕایەڵی بکرێ، بۆ ئەوەی ئەم فەرمایشتە موبارەکانەی ببێتە پەندو عیبرەتێکی گرنگ بۆ ئێمەو مانان، کە شوێن سوننەت بکەوین.

٢٢٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنِّي قَدْ تَرَكْتُ فِيكُمْ شَيْئَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا بَعْدَهُمَا: كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّتِي، وَلَنْ يَتَفَرَّقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ»[٢].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دڵنیابن دوای خۆم دوو شتم بۆ بەجێ هێشتوون هەرگیز گومڕا نابن پاش (دەست گرتنتان بەو دوو شتە)، ئەوانیش: قوڕئان و فەرموودەکانی منن، وە لێک جیاواز نابنەوە تا پێم دەگەنەوە لەسەر حەوز. (فەرمووده بە مانای کردارو گوفتارو هەر شتێک کە پێغەمبەر ﷺ پێی ڕازی بووبێ، با قسەشی لەسەر نەکردبێ، یان خودی خۆی ئەنجامی نەدابێت).

---

(١) أخرجه الطبراني في الكبير: ٦٥، قال الهيثمي (١/١٧٠): رجاله موثقون، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٤٣.

(٢) أخرجه الحاكم: ٣١٩ وغيره، وحسنه الألباني في صَحِيح الْجَامِع: ٢٩٣٧، ٣٢٣٢.

٢٣٠- عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ ﷺ قَالَ: صَلَّى لَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْفَجْرِ، ثُمَّ وَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً، ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ، وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ، فَقَالَ قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللّه كَأَنَّهَا مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فَأَوْصِنَا، فَقَالَ: «أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللّه، وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ، وَإِنْ كَانَ عَبْداً حَبَشِيّاً، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِشْ مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافاً كَثِيراً، فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي، وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْمُحْدَثَاتِ فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ»[(١)].

عیربازی کوڕی ساریە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی بەیانی بۆ کردین، دوایی (ڕووی تێکردین) ئامۆژگارییەکی زۆر کاریگەری کردین، کە چاوەکان فرمێسکیان لێهات، دڵەکان لەرزین و ڕاچڵەکین، یەکێک گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەم ئامۆژگارییەت وەک ئامۆژگاری کەسێکە ماڵئاوایی بکات، (کەواتە) ئامۆژگاریمان بکە، فەرمووی: ئامۆژگاریتان دەکەم بە پارێزکردن لە خوا، وە گوێڕایەڵی و فەرمانبەری بۆ (بەرپرسانی خۆتان) ئەگەر ئەو بەرپرسە کۆیلەیەکی حەبەشەییش بێ، چونکە هەر کەس لە ئێوە دوای من بمێنێ ناکۆکی زۆر دەبینێ، بەڵام ئێوە ڕێبازی من بگرن، وە ڕێبازی جێنشینە ڕێنمایکراوە سەر ڕاستەکان بگرن، وە بە ددانەکانتان بیگرن (واتە: بە هەموو جەستەو دڵتانەوە پێوە پابەندبن)، وە خۆتان لە شتە پەیدا کراوەکان دوور بگرن (کە لە ئیسلامدا جێگەی نابێتەوە)، چونکە هەموو پەیدا کراوێک (کە لەگەڵ ئیسلام تێکنەکاتەوە) داهێنراوەو، هەموو داهێنراوێکیش (بەو شێوەیە) گومڕاییە.

٢٣١- عَنْ مَسْرُوقٍ: قَالَتْ عَائِشَةُ ﵂: صَنَعَ النَّبِيُّ ﷺ شَيْئاً فَرَخَّصَ فِيهِ، فَتَنَزَّهَ عَنْهُ قَوْمٌ، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ ﷺ، فَخَطَبَ فَحَمِدَ اللَّهَ ثُمَّ قَالَ: «مَا بَالُ أَقْوَامٍ يَتَنَزَّهُونَ عَنِ الشَّيْءِ أَصْنَعُهُ، فَوَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُهُمْ بِاللَّهِ، وَأَشَدُّهُمْ لَهُ خَشْيَةً»[(٢)].

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧١٨٤، وأبو داود: ٤٦٠٧، والترمذي: ٢٦٧٦، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه: ٤٢، والحاكم: ٣٢٩.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧٥٠.

مەسروق دەڵێ: عائیشە ﵂، گوتی: پێغەمبەر ﷺ کارێکی کردو ڕوخصەتی ئەنجامدانیدا (بۆ خەڵکی)، کۆمەڵە کەسێک خۆیان بە دوور گرت (لە ئەنجامدانی ئەو کارە، وەک بڵێی پێیان دروست نەبوو)، جا ئەم (هەواڵ)ـە گەیشتەوە پێغەمبەر ﷺ، ئەویش وتاری داو، سوپاسی خوای کردو، فەرمووی: ئەمە چیانە کۆمەڵە کەسێک خۆیان بە دوور دەگرن لە شتێک کە من ئەنجامی دەدەم؟! دە بە خوا من لەوان باشتر خوا دەناسم و، لەوانیش زیاتر لێی دەترسم.

٢٣٢- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْمُزَنِيِّ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَحْيَا سُنَّةً مِنْ سُنَّتِي فَعَمِلَ بِهَا النَّاسُ، كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا، لَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ ابْتَدَعَ بِدْعَةً فَعُمِلَ بِهَا، كَانَ عَلَيْهِ أَوْزَارُ مَنْ عَمِلَ بِهَا، لَا يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِ مَنْ عَمِلَ بِهَا شَيْئًا»[1].

عەمرِی کوڕی عەوفی موزەنی ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک سوننەتێکی من زیندوو بکاتەوەو خەڵکیش کاری پێبکەن، ئەوە پاداشتی وەک ئەو کەسانەی هەیە کاری پێدەکەن، بێ ئەوەی هیچ لە پاداشتی ئەوان کەم ببێتەوە، وە هەرکەسێک داهێنراوێک (لە دیندا) دابهێنێ (کە لە ئیسلامدا جێگەی نەبێتەوە)، خەڵکیش کاری پێبکەن، ئەوە گوناهی ئەو کەسانەشی لەسەرە کە کاری پێدەکەن، بێ ئەوەی هیچ لە گوناهی ئەوان کەم ببێتەوە.

٢٣٣- عَنْ أَبِي رَافِعٍ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا أُلْفِيَنَّ أَحَدَكُمْ مُتَّكِئاً عَلَى أَرِيكَتِهِ، يَأْتِيهِ الْأَمْرُ مِمَّا أَمَرْتُ بِهِ، أَوْ نَهَيْتُ عَنْهُ، فَيَقُولُ: لَا أَدْرِي، مَا وَجَدْنَا فِي كِتَابِ اللَّهِ اتَّبَعْنَاهُ»[2].

ئەبو ڕافیع ﵁ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە یەکێک لە ئێوە نەگەم و نەیبینم کە لەسەر لاتەنیشتێک دانیشتوەو، کاتێک دەربارەی شتێک فەرمانێک، یان قەدەغەیەکی منی بۆ دێ، دەڵێ: من نازانم (یانی: بڕوام پێی نییە)! ئەوەی لە قورئان بینیمان، شوێنی دەکەوین (واتە: شوێن حەدیس ناکەوین)!!

---

(١) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٢٠٩، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح ابن ماجه: ١٧٣.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٣٩١٢، وأبو داود: ٤٦٠٥، والترمذي: ٢٦٦٣، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه: ١٣، وابن حبان: ١٣، والطبراني في الكبير: ٩٣٤، والحاكم: ٣٦٨، وقال: صحيح على شرط الشيخين.

٢٣٤- عَنِ الْمِقْدَامِ بْنِ معْدِ يَكْرِب الْكِنْدِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يُوشِكُ الرَّجُلُ مُتَّكِئاً عَلَى أَرِيكَتِهِ، يُحَدَّثُ بِحَدِيثٍ مِنْ حَدِيثِي، فَيَقُولُ: بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ كِتَابُ اللَّهِ ﷻ، فَمَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَلَالٍ اسْتَحْلَلْنَاهُ، وَمَا وَجَدْنَا فِيهِ مِنْ حَرَامٍ حَرَّمْنَاهُ، أَلَّا وَإِنَّ مَا حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِثْلُ مَا حَرَّمَ اللَّهُ»(١).

میقدامی کوڕی مەعدی یەکریبی کیندیی ﵁ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نزیکە (خەریکە ڕۆژگارێک دێ) پیاوێک لە شوێنێک پاڵدەداتە سەر لاتەنیشتەکی، فەرموودەیەکی من بگێڕدرێتەوەو بڵێ: ئێمە کتێبی خوامان لە نێوانە، ئەوەی تێیدا دەستمانکەوت حەڵاڵ بوو، ئەوە بە حەڵاڵی دەزانین، ئەوەی تێیدا دەستمانکەوت حەڕام بوو، بە حەڕامی دەزانین (دوایی پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی:) ئاگادارو وریابن! ئەوەی پێغەمبەری خوا حەڕامی کردوە وەک ئەوە وایە خوا کە حەڕامی کردوە. (ئەم حەڕام کراوە با لە قوڕئانیش نەبێ، چونکە پێغەمبەری خوا ﷺ لە خۆوە فەرمایشت نافەرموێ).

٢٣٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: خَطَبَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ فُرِضَ عَلَيْكُمْ الْحَجَّ فَحُجُّوا»، فَقَالَ رَجُلٌ أَكُلَّ عَامٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَسَكَتَ حَتَّى قَالَهَا ثَلَاثاً، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ قُلْتُ: نَعَمْ، لَوَجَبَتْ وَلَمَا اسْتَطَعْتُمْ»، ثُمَّ قَالَ: «ذَرُونِي مَا تَرَكْتُكُمْ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِكَثْرَةِ سُؤَالِهِمْ وَاخْتِلَافِهِمْ عَلَى أَنْبِيَائِهِمْ فَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِشَيْءٍ فَأْتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ وَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَدَعُوهُ»(٢).

ئەبو هوڕەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ وتاری بۆ داین و فەرمووی: ئەی خەڵکینە! حەجتان لەسەر فەڕز کراوەو، حەج بکەن، پیاوێک گوتی: ئایا هەموو ساڵێک (حەجمان لەسەر واجبە) ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ پێغەمبەریش ﷺ بێدەنگ بوو، تا سێ جار دووبارەی کردەوە، ئنجا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەگەر (لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا) گوتبام بەڵێ، لەسەرتان واجب دەبوو، لە تواناشتاندا

---

(١) أخرجه ابن مَاجَه: ١٧٢٣٣، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح ابن ماجه: ١٢.

(٢) أخرجه مسلم: ٦٠٦٨.

نەبوو، پاشان فەرمووی: شتێک کە من وازم لێ هێناوەو باسم نەکردوە، ئێوەش لێمگەڕێن، (لێم مەپرسن)، چونکە ئەوانی پێش ئێوە بە هۆی زۆر پرسیار کردنیان و ڕاجیابیانەوە لەگەڵ پێغەمبەرانیان لە ناوچوون، جا ئەگەر فەرمانم پێکردن بە شتێک، ئەوەندەی ئەنجام بدەن کە دەتوانن، وە ئەگەر شتێکم لێ قەدەغە کردن، لێی دوور بکەونەوە.

لەم ئایەت و فەرموودانە، چەند شتێکی گرنگ هەن[1]:

١- هیچ جیاوازییەک نییە لە نێوان ئەو شتەی کە خوا بڕیاری لەسەر داوە بۆ بەندەکانی، لەگەڵ ئەو شتانەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ بڕیاری لەسەر داون، وە سەرپێچی کردنی پێغەمبەری خوا ﷺ وەک سەرپێچی کردنی خوای پەروەردگارە، وە گوناهێکی دیارو ئاشکراشە.

٢- دروست نییە بە پێش پێغەمبەری خوا ﷺ بکەویت (لە هیچ کارو بارێکدا)، هەروەک چۆن دروست نییە پێش خوای بەرزو مەزن بکەویت، ئەوەش حەڕامێتی سەرپێچی کردنی پێغەمبەری خوای ﷺ لێ دەفامرێتەوە، پێشەوا (إبن القیم) ﵀ لە کتێبی (إعلام الموقعین: ٥٨/١) دەڵێ: شتێک نەڵێن تا ئەو دەیفەرموێ (واتە: پێغەمبەری خوا ﷺ)، وە فەرمان بە هیچ شتێک مەکەن تا ئەو فەرمان دەکات، وە فەتوا دەربارەی هیچ شتێک مەدەن تا ئەو فەتوا دەدات، وە هیچ شتێک مەبڕنەوەو بڕیاری لەسەر مەدەن، تا خۆی حوکم لە بارەی ئەو شتە دەداو کارەکە دەبڕێنێتەوە.

٣- بێگومان ئەوەی گوێڕایەڵی پێغەمبەری خوا ﷺ بکات، گوێڕایەڵی خوای بەرزی کردوە.

٤- زانایان لەسەر ئەوە کۆکن کە: گەڕانەوە بۆ لای خوا واتە: گەڕانەوە بۆ کتێبەکەی، گەڕانەوەش بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، واتە: گەڕانەوە بۆ خودی خۆی تا ئەو کاتەی لە ژیاندا ماوە، دوای خۆشی گەڕانەوەیە بۆ سوننەتەکەی، ئەمەش لە مەرجەکانی ئیمان هەژمار دەکرێ.

---

(١) الحدیث حجة بنفسه في العقائد والأحکام، المؤلف: محمد ناصر الدین الألباني، ص٣٢ -٣٦.

٥- شەرع وا دەڕوانێ کە ڕازی بوون بە نەگەڕانەوە بۆ لای سوننەت لە کاتی ناکۆکی و ململانێ، هۆکاری فەشەلی مسوڵمانانە لە هەموو ئەو تێکۆشانانەی دەیکەن، وە هۆکاری بە هەدەردانی هێزو شکۆمەندیانە.

٦- ترساندن و ئاگادار کردنەوە لە سەرپێچی کردنی پێغەمبەری خوا ﷺ بەوەی کە ئەم کارە چارەنووسێکی خراپی هەیە لە دونیاو دواڕۆژدا.

٧- ئەوانەی سەرپێچی لە فەرمانەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ دەکەن خۆیان تووشی فیتنە دەکەن لە دونیادا، وە لە دواڕۆژیشدا خۆیان شایستەی سزایەکی بە ئێش دەکەن.

٨- وەڵام دانەوەی بانگەوازو فەرمانەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ واجبە، وە هەر ئەمەش هۆکاری بە دەست هێنانی خۆشبەختی دونیاو دواڕۆژە.

٩- یەکێک لە سیفەتەکانی مونافیقان کە ئیمانیان بە دیار خستووەو کوفریان لە ناخیان پەنهان کردووە ئەوەیە کاتێ بانگ دەکرێن بۆ ئەوەی پێغەمبەری خوا ﷺ و سوننەتەکەی دادوەریان لە نێواندا بکات گوێی پێ نادەن و پشت هەڵدەکەن.

١٠- بەڵام ئیمانداران بە پێچەوانەی مونافیقان ڕەفتار دەکەن، کاتێ بانگ دەکرێن بۆ دادوەری کردن لە لای پێغەمبەری خوا ﷺ، دەستپێشخەری دەکەن لە وەڵامدانەوە، بۆیە بە زمانی کردار بە زمانی گوفتار دەڵێن: (گوێمان گرت و گوێڕایەڵ بووین)، بەم کارەیان لە سەرفرازان دەبن، وە لەو کەسانە دەبن کە بەهەشتی نەبڕاوە بە دەست دێنن.

١١- هەر شتێک کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانمان پێ دەکات پێویستە لەسەرمان شوێنی بکەوین، وە هەر شتێکیش کە ئەو لێمان قەدەغە دەکات پێویستە دەستی لێ هەڵگرین.

١٢- پێغەمبەری خوا ﷺ چاوساغ و پێشەوای ئێمەیە لە هەموو کارو فەرمانێکماندا، ئەگەر ئێمە لەوانە بین کە دەست بە ڕێبازەکەیەوە بگرین.

١٣- ئەوەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەری بڕیوە لەو شتانەی کە پەیوەندی بە دین و بە شتە پەنهانەکانەوە هەیە، کە بە عەقڵ و ئەزموون درکیان پێ ناکرێ، ئەوە لەو شتانەن کە بە وەحی لەلایەن خواوە بۆی دابەزیوە، هیچ باتڵێکی تێدا نییە.

١٤- سوننەتی پێغەمبەری خوا ﷺ، ڕوونکەرەوەی ئەوەیە کە لەلایەن خواوە بۆی دابەزیوە.

١٥- قورئان بێ نیاز نییە لە سوننەت، بەڵکو سوننەت هاوشێوەی قورئانە لە ڕووی پێویستی بە گوێڕایەڵی کردن بۆی و شوێنکەوتنی، ئەوەشی کە خۆی بێ نیاز دەکات لە سوننەتی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەوە سەرپێچی پێغەمبەری خوای ﷺ کردوە، ئەو کەسە گوێڕایەڵی پێغەمبەری خوا ﷺ نییە، وە سەرپێچی هەموو ئەو ئایەتانەشی کردوە کە پێشتر ئاماژەمان پێکردن.

١٦- ئەوەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ حەڕامی کردوە، وەک ئەو شتانەیە کە خوا حەڕامی کردوە، بە هەمان شێوە هەموو ئەو شتانەی کە پێغەمبەری خوا ﷺ هێناویەتی و لە قورئاندا نەهاتووە وەک ئەوە وایە لە قورئاندا هاتبێ، لەبەر گشتێتی ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەفەرموێ: ئاگاداربن! من قورئان و هاوشێوەی قورئانیشم پێ دراوە.

١٧- خۆپاراستن لە لادان و گومڕابوون بە هۆی دەست گرتن بە قورئان و سوننەتەوە دەبێ، ئەمەش حوکمێکی بەردەوامە هەتا ڕۆژی دوایی، نابێ جیاوازی بکرێ لە نێوان کتێبی خواو سوننەتی پێغەمبەرەکەی ﷺ.

١٨- شوێنکەوتنی سوننەت، لەسەر هەموو نەوەیەک پێویستە لە عەقیدەو لە ئەحکامەکانی شەریعەتدا.

دەربارەی: دونیا وەک خۆی بینین

٢٣٦- أَنَّ ابْنَ عُمَرَ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لَا يَكَادُ يَقُومُ مِنْ مَجْلِسِهِ إِلَّا دَعَا بِهَؤُلَاءِ الدَّعَوَاتِ: «اللَّهُمَّ اقْسِمْ لَنَا مِنْ خَشْيَتِكَ مَا يَحُولُ بَيْنَنَا وَبَيْنَ مَعَاصِيكَ، وَمِنْ طَاعَتِكَ مَا تُبَلِّغُنَا بِهِ رَحْمَتَكَ، وَمِنَ الْيَقِينِ مَا تُهَوِّنُ بِهِ عَلَيْنَا مُصِيبَاتِ الدُّنْيَا، وَمَتِّعْنَا بِأَسْمَاعِنَا وَأَبْصَارِنَا وَقُوَّتِنَا مَا أَحْيَيْتَنَا، وَاجْعَلْهُ الْوَارِثَ مِنَّا، وَاجْعَلْ ثَأْرَنَا عَلَى مَنْ ظَلَمَنَا، وَانْصُرْنَا عَلَى مَنْ عَادَانَا، وَلَا تَجْعَلْ مُصِيبَتَنَا فِي دِينِنَا، وَلَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّنَا وَلَا مَبْلَغَ عِلْمِنَا، وَلَا تُسَلِّطْ عَلَيْنَا مَنْ لَا يَرْحَمُنَا»[١].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە مەجلیسێک هەڵنەدەستا هەتا نەپاڕابایەوە بەم پاڕانەوانە: خوایە ترس و بیمی خۆت بخە نێو دڵمان (بەڕاددەیەک) کە دەبێتە بەربەست لە نێوانی ئێمەو گوناهو سەرپێچی کردنمان بۆت، وە ئەوەندە گوێڕایەڵی خۆتمان پێ ببەخشە کە پێی دەگەینە ڕەحمەت و بەزەیت، وە ئەو یەقین و دڵنیاییەمان پێ ببەخشە کە بە هۆیەوە ناخۆشیەکانی دونیامان لەسەر سووک ببێ، وە تام و چێژی بیستن و بینین و هێزی لەشمان بە درێژایی ژیانمان پێ ببەخشە و ، بۆمان بهێڵەوەو جێنشینیمان پێ بدە، وە تۆڵەسەندنەوەمان پێ ببەخشە لەوانەی کە ستەمیان لێکردووین، وە سەرمان بخە بەسەر ئەوانەی کە دژایەتیان کردووین، وە هەرگیز بەڵاو سەغڵەتی نەخەیە نێو ئاینمانەوە (تووشی کەمتەرخەم بوون نەبین لە جێبەجێکردنی عیبادەتەکانماندا)، وە دنیا مەکە بە گەورەترین ئامانجمان، وە ئەوپەڕی زانیاریمان کە لە دونیا بەولاتر نەچێ و بیکەینە جێی هەموو ئامانجێکمان، وە کەسانێکمان بەسەردا زاڵ نەکەیت کە سۆزو بەزەیی نانوێنن بەرانبەرمان.

---

(١) أخرجه الترمذي: ٣٥٠٢، وقال: حسن غريب، والحَاكِمُ: ١٩٣٤، قَالَ: صَحِيح عَلَىَ شَرَطِ البخاري.

٢٣٧- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «مَا طَلَعَتْ شَمْسٌ قَطُّ إِلَّا بِجَنْبَتَيْهَا مَلَكَانِ يُنَادِيَانِ، يُسْمِعَانِ مَنْ عَلَى الْأَرْضِ غَيْرَ الثَّقَلَيْنِ: أَيُّهَا النَّاسُ هَلُمُّوا إِلَى رَبِّكُمْ مَا قَلَّ وَكَفَى خَيْرٌ مِمَّا كَثُرَ وَأَلْهَى، وَلَا غَرَبَتْ إِلَّا بِجَنْبَتَيْهَا مَلَكَانِ يُنَادِيَانِ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُنْفِقاً خَلَفاً وَأَعْطِ مُمْسِكاً تَلَفاً»[١].

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (هیچ ڕۆژێک) خۆر هەڵنایەت مەگەر لەهەردوو لایەوە دوو مەلائیکە بانگ دەکەن، ئەوەی لەسەر زەوی بێ گوێبیستی ئەو بانگە دەبێ جگە لە مرۆڤ و جنۆکە، (دەڵێن): ئەی خەڵکینە! وەرن بۆ لای پەروەردگارتان، دڵنیابن هەر شتێک کەم بێ و بەش بکات، باشترە لەوەی زۆر بێت و بێ ئاگاتان بکات، وە خۆر ئاوا نابێ مەگەر لەهەر دوولایەوە دوو مەلائیکە بانگ دەکەن و دەڵێن: خوایە! ببەخشە بەوەی کە لە پێناو تۆ دەبەخشێ و جێگای ئەوەشی بۆ پڕ بکەوە کە بەخشیویەتی، وە ئەوەشی کە نابەخشێ ماڵەکەی لێ بگرەوەو لێی بفەوتێنە.

٢٣٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «صَلَاحُ أَوَّلِ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِالزُّهْدِ وَالْيَقِينِ، وَهَلَاكُ آخِرِهَا بِالْبُخْلِ وَالْأَمَلِ»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باش بوونی سەرەتای ئەم ئۆممەتە بە دونیا بە کەمگرتن و دڵنیایی و یەقینە، کۆتاییەکەشی بە ڕەزیلی و ئاوات و خۆزگە خواستنی زۆر بە هیلاک دەچێ.

٢٣٩- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ إِذَا أَنَا عَمِلْتُهُ أَحَبَّنِي اللَّهُ وَأَحَبَّنِي النَّاسُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ازْهَدْ فِي الدُّنْيَا يُحِبَّكَ اللَّهُ، وَازْهَدْ فِيمَا عِنْدَ النَّاسِ، يُحِبَّكَ النَّاسُ»[٣].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢١٧٦٩، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه أحمد في الزهد: ص١٠، والطبراني في الأوسط: ٧٦٥٠، والبيهقي في شعب الإيمان: ١٠٨٤٤، والخطيب: ١٨٦/٧، وحسنه الألباني في السلسلة الصحيحة: ٣٤٢٧.

(٣) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٤١٠٢، انظر: الصحيحة: ٩٤٤.

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی ﷺ دەڵێ: پیاوێک هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! ڕێنماییم بکە بە کارێک ئەگەر کردم خوا خۆشی بوێم و، خەڵکیش خۆشی بوێم، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: دونیا بە کەم بگرە، خوا خۆشی دەوێی، بێ نیازبە لەوەی لای خەڵکە، خەڵکیش خۆشیان دەوێی.

٢٤٠- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خِطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ، وَقَالَ: «لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ، لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً»، فَغَطَّى أَصْحَابُهُ وُجُوهَهُمْ لَهُمْ حَنِينٌ[١].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ ڕۆژێک وتارێکیدا، هەرگیز گوێم لە وتاری وا نەبووە، (دیارە ئەنەس زۆر کەوتۆتە ژێر کاریگەری وتارەکە) پێغەمبەری خوا ﷺ لە نێو وتارەکەیدا فەرمووی: ئەگەر ئەوەی من دەیزانم ئێوە بیزانن، کەم پێدەکەنن و زۆر دەگریەن، هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕوخساری خۆیان داپۆشی شتێکیان بەسەر سەری خۆیان داداو سەریان نزم کردەوە، دەگریان و هەنسکیان دەهات.

٢٤١- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِراً مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ»[٢].

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدیی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر دونیا بە ئەندازەی باڵی مێشولەیەک (نرخی) هەبووایە لە لای خوا، ئەوە یەک فڕە ئاوی بە کافرێک نەدەدا.

٢٤٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كُلُوا وَاشْرَبُوا، وَالْبَسُوا، وَتَصَدَّقُوا، فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ، إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُرَى نِعْمَتُهُ عَلَى عَبْدِهِ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٦٢١، وابن حبان: ١١٣.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٣٢٠، والبيهقي في شعب الإيمان: ١٠٤٦٥، وقال الترمذي: حديث صحيح.

(٣) أخرجه أحمد: ٦٨٠٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

عەبدوڵڵای کوڕی عەمر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بخۆن و بخۆنەوەو ببەخشن و (جل و بەرگی جوان) بپۆشن، بێ ئەوەی کەشخەو فیزو زێدەڕۆیی تێدا بکەن، چونکە بێگومان خوای پەروەردگار حەز دەکات و پێی خۆشە نیعمەتەکانی بەسەر بەندەکەیەوە ببینرێ.

٢٤٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَعْذَرَ اللَّهُ إِلَى امْرِئٍ أَخَّرَ أَجَلَهُ، حَتَّى بَلَّغَهُ سِتِّينَ سَنَةً»[١].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوا بیانووی بۆ ئەو کەسە نەهێشتۆتەوە کە مردنی دواخستوە تا گەیشتۆتە شەست ساڵی.

٢٤٤- عَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَيْرُ دِينِكُمُ الْوَرَعُ»[٢].

حوزەیفە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باشترین (جۆر لە) دینداریی خۆ گرتنەوەیە (لە شتە گوماناوییەکان).

تێبینی: دیارە لە فەرموودەی صەحیحدا هاتوە هەر کەس بکەوێتە نێو شتێکی گوماناوی، ئەوە بە دڵنیایی کەوتۆتە نێو حەڕامەوە، بۆیە باشترین جۆر لە هەڵسوکەوت و مامەڵە کردن لەگەڵ شتەکانی دەوروبەر ئەوەیە هەرچی گومانی تێدابێ خۆمانی لێ بە دوور بگرین.. یەکێک لە پێشەوایان و زانایانی مەدینە دوای ئەوەی دەبیستێ کە ئاژەڵێک دزراوەو نەدۆزراوەتەوە، بۆ ماوەیەکی زۆر خۆی دەپارێزێ لە خواردنی گۆشتی ئەم جۆرە ئاژەڵە، نەوەک ئەوەی کە دەیخوات گۆشتی ئەم ئاژەڵە بێت، ڕاستە ئەم نموونەو وێنەیەکی زۆر میسالیشە، بەڵام بۆ بەرچاو ڕوونی و ڕوون کردنەوەی فەرموودەکە بە زەرورم زانی باسی بکەم.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٠٥٦.

(٢) أخرجه البزار: ٢٩٦٩، والطبراني في الأوسط: ٣٩٦٠، قال الهيثمي: (١/١٢٠): فيه عبد الله بن عبد القدوس وثقه البخاري وابن حبان، وأخرجه والحاكم: ٣١٧، ووافقه الذهبي.

٢٤٥- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، قَالَ: «يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَتَشِبُّ فِيهِ اثْنَتَانِ: الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ، وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمُرِ»[١].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: نەوەی ئادەم (مرۆڤ) پیر دەبێ و دوو شت بەهێزترو گەنجتر دەبنەوە لەگەڵیدا: سوور بوون لەسەر ماڵ و سامان، ئاواتخواستن لەسەر تەمەن درێژیی و ژیان.

٢٤٦- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصاً وَتَرُوحُ بِطَاناً»[٢].

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر ئێوە بە ڕاستی پشت بە خوا ببەستن، خوا ڕزقتان دەدات وەک چۆن ڕزقی باڵندە دەدات، بەیانیان بە سکی برسییەوە دەڕوات و ئێواران بە سکی تێر دەگەڕێتەوە!

تێبینی:[٣] پێویستە لەسەرمان هەڵوەستە بکەین و ورد بینەوە لە کاتی خوێندن و بیستنی ئەم جۆرە فەرمایشتانە، چونکە ئایا لێرەدا پێغەمبەر ﷺ باسی کردوە خوا چۆن ڕزق و ڕۆزی باڵندە دەدات؟ فەرموویەتی: ئەگەر لە نێو هێلانەکەیدا نەجووڵێ، ئەوە خوا هەر ڕزقی بۆ دەنێرێ؟ نەخێر، بە بەڵگەی ئەوە کە لە فەرمایشتەکەدا دەفەرموێ: (تَغْدُو خِمَاصَاً)، جا وشەی: (خِمَاصَاً) واتە: سکی بە پشتییەوە نووساوە، بە سکی بەتاڵەوە بەیانیان دەڕوات.

کەواتە: ئەو باڵندە لە هێلانەکەی دەردەچێ، ئنجا دەفەرموێ: (تَرُوحُ بِطَانَاً) واتە: ئێوارە بە سکی تێر دێتەوە، مانای وایە ئەو باڵندەیە جووڵەی کردوەو ئیشی خۆی کردوە، ئەگەر لە هێلانەکەیدا دەرنەچووباو ڕاوو کاری نەکردبایە، خوا لە ئاسمانەوە ڕزق و ڕۆزی نابارێنێتە نێو هێلانەکەی.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٤٥٩.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٠٥، والترمذي: ٢٣٤٤، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه: ٤١٦٤، وأبو يعلى: ٢٤٧، وابن حبان: ٧٣٠، والحاكم: ٧٨٩٤، وقال: صحيح الإسناد.

(٣) تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، سوورەتی (المائدة) ئایەتەکانی: (٨ تا ١١).

جا با بێینە سەر مەبەستی فەرموودەکە، پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: کەواتە ئێوەش ئەگەر وەک باڵندە پشت بە خوا ببەستن، ڕۆزیتان دەدات، بەڵام پشت بە خوا بەستن وەک هی باڵندە، کە باڵندە بەیانی دەردەچێ تا ئێواری ڕاووشکاری دەکات، ئنجا ئێواری بە تێری دێتەوە، بەڵام تۆ لە ماڵێ دابنیشی و بڵێی: وەک باڵندە پشتم بە خوا بەستوە، نەخێر تۆ وەک باڵندەت نەکردوە، چونکە باڵندە دەڕوات هەوڵدەدات، بەڵام تۆ هیچت نەکردوە، بۆیەش وا دەڵێم: چونکە هەندێک لە خەڵکی بە هەڵە ئەم فەرمایشتە مانا دەکەن و بە هەڵە تێی دەگەن، دەڵێن: تەماشا بکەن! پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ئەگەر بە ڕاستی پشت بە خوا ببەستن، وەک چۆن خوا ڕزقی باڵندە دەدات، ئاوا ڕزقی ئێوەش دەدات، کە ئەوە ڕاستە، بەڵام تەماشا هەموو فەرموودەکە بکە!!

لە کۆتایی دا دەفەرموێ: (تَغْدُو خِمَاصاً)، بەیانیان بە سکی بەتاڵەوە دەڕوات، (وَتَرُوحُ بِطَاناً) ئێوارەش بە سکی تێر دەگەڕێتەوە، جا باڵندە بۆچی بەیانیان دەچێتە دەرێ؟ بۆ ئەوەی لە شوێنێک ڕزقێک پەیدا بکات، کە خوا بۆی داناوەو بە تێریی بگەڕێتەوە، بەڵام بەیانی لە نێو هێلانەکەی دابنیشێ، بێگومان بەیانیش هەر برسی دەبێ و ئێوارەش هەر برسی دەبێ.

بەڕێزان! بۆیە دەبێ زۆر ئاگامان لە چەمک و واتای وشەی (تَوَکّل) بێ، وە ئاگامان لە چەمک و واتای وشەی (قَدَر) بێ.

٢٤٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الدُّنْيَا سِجْنُ الْمُؤْمِنِ، وَجَنَّةُ الْكَافِرِ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دونیا بەندیخانەی ئیماندارەو، بەهەشتی بێبڕوایە.

---

(١) أخرجه مسلم: ٧٦٠٦.

تێبینی: ئیماندار بە هۆی دەرنەچوونی لە سنووری شەریعەت، وەک لە بەندیخانەیەک بێ وایە، لەو ڕووەوە کە بە دوای ئارەزووەکانی ناکەوێ، وە مافی خەڵک پێشێل ناکات، وە نەفسی چی پێ خۆش بوو وا ناکات، بەڵام ئینسانی کافر وەک لە بەهەشت دابێ هەموو شتێک ئەنجام دەدات و سڵ ناکاتەوە، هەروەک چۆن لە بەهەشتدا هیچ شتێک لە ئینسان قەدەغە نییە، وەک دونیا نییە، هەروەها ئەوەش دەگەیەنێ کە خۆشی دونیا بە بەروارد لەگەڵ خۆشی بەهەشت هێندە کەم و ناخۆشە بە نسبەت کەسی بڕوادار، وەک بەندیخانە وایە، وە ناخۆشی دونیا بە بەراورد لەگەڵ ناخۆشی دۆزەخ هێندە کەم و کورتە وەک بەهەشت وایە بە نسبەت کەسی کافر.

دەربارەی: صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەر ﷺ[1]

أ- لە ئەسڵی زمان دا:

الصَّلَاةُ: لە ئەسڵی زمانی عەرەبیدا بە مانای پاڕانەوەو بە پێز کردن و بە بەرزگرتن دێ، (يُقَالُ: صَلَّيْتُ عَلَيهِ أي: دَعَوْتُ لَهُ وَزَكَّيْتُهُ) دەگوترێ: صەڵاواتم لەسەردا، واتە: بۆی پاڕامەوە، وە بە پاک و چاکم دانا، وەک خوای تعالی لە قورئاندا بە پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ: ﴿وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَوٰتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ﴿١٠٣﴾﴾ التوبة، واتە: دوعای داباریني ڕەحمەت بکە بۆیان (واتە: بۆ ئیمانداران) ئەگەر مردیشن نوێژیان لەسەر بکە، چونکە بێگومان دوعاو نوێژی تۆ مایەی ئارامیە بۆیان.

هەروەها پێغەمبەر ﷺ لە فەرمایشتێکدا فەرموویەتی: (إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلى طَعَام فَلْيُجِبْ، فَإِنْ كَانَ مُفْطِراً فَلْيَأكُل، وَإِنْ كَانَ صَائِماً فَلْيُصَلِّ)[2]، واتە: ئەگەر یەکێکتان بۆ خواردنێک بانگهێشت کرا، با وەڵام بداتەوە، وە ئەگەر بەڕۆژووش بوو، با دوعا بۆ خاوەن ماڵ بکات (واتە: بپاڕێتەوە بڵێ: خوا پاداشتی خێرت بداتەوە).

---

(١) پاداشتی کارە چاکەکان: لاپەڕە: ١٦٦. نوسینی: سيروان كاكه أحمد.

(٢) أخرجه مسلم: ٣٥٩١ .

ب- له زاراوی شه‌رعدا:

(الصَّلاَةُ): بریتیه له‌و عیباده‌ته‌ی که هه‌موو ئه‌و گوفتارو کرداره تایبه‌تیانه ده‌گرێته‌وه که به ته‌کبیر کردن ده‌ست پێ ده‌کاو به سه‌لام دانه‌وه کۆتایی دێ، که ئه‌ویش پێی ده‌گوترێ: نوێژ، دیاره مه‌به‌ستیش له گوفتارو قسه‌کان بریتیه له: ته‌کبیر کردن و خوێندنی قورئان و به پاکگرتنی خواو وێنه‌ی ئه‌وانه، وه مه‌به‌ستیش له کرداره‌کان بریتیه له: ڕاوه‌ستان و چه‌مینه‌وه‌و کڕنووش بردن و دانیشتن و وێنه‌ی ئه‌وانه.

مانای صه‌ڵاوات

صه‌ڵاوات ناردن له لایه‌ن هه‌ر یه‌کێک له: خوای بێ وێنه‌و، فریشته به‌ڕێزه‌کان و، مسوڵمانانه‌وه سێ مانای جیاوازی هه‌ن، که ئێمه به کورتی باسی ده‌که‌ین بۆ ئه‌وه‌ی هه‌ر کاتێک گوێمان لێ بوو که باسی صه‌ڵاوات دان له‌لایه‌ن هه‌ر یه‌کێکیانه‌وه کرا، وه‌ک خۆی تێی بگه‌ین:

یه‌کەم: به نسبه‌ت خوای بێ وێنه که صه‌ڵاوات ده‌نێرێ بۆ پێغه‌مبه‌ری خۆی ﷺ، وه بۆ مسوڵمانان، خاوه‌نی کتێبی (مفردات ألفاظ القرآن)[1] گوتوویه‌تی: (وَصَلاَةُ اللَّهِ لِلمُسلِمِينَ هُوَ فِي التَّحقِيق: تَزكِيَته إِيَّاهُمْ)، صه‌ڵاواتی خوا بۆ مسوڵمانان بریتیه له‌وه‌ی که خوا پاک و، چاکیان بکات و، پله‌یان به‌رزبکاته‌وه‌و گه‌شه‌یان پێ بدات.

دووه‌م: (وَمِنَ المَلاَئِكَةِ هِيَ الدُّعَاء وَالإستِغفَار كَمَا هِيَ مِنَ النَّاس) وه صه‌ڵاواتی فریشته‌کانیش بریتیه له پاڕانه‌وه‌یان، وه داوای لێبوردن و لێخۆشبوون کردنیان بۆ مسوڵمانان له خوا سبحانه وتعالی، هه‌روه‌ک خه‌ڵک ئاوا دوعاو پاڕانه‌وه بۆ یه‌کدی ده‌که‌ن له لای خوا.

سێیه‌م: هه‌روه‌ها خه‌ڵکیش که صه‌ڵاوات ده‌نێرن بۆ پێغه‌مبه‌ر ﷺ، واته: بۆی ده‌پاڕێنه‌وه که خوا پله‌و پایه‌و مه‌نزڵگای به‌رزتر بکاته‌وه هه‌م له دونیا، هه‌م له دواڕۆژ.

---

(١) لأبي القاسم الحسين بن محمَّد المعروف بالراغب الأصفهاني، ص٢٨٥.

چۆنیەتی صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەر ﷺ

٢٤٨- «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»[١].

خوایە! درودو ڕەحمەت بڕێژە بۆ سەر موحەممەدو خزم و کەسانی شوێنکەوتوویی، هەر وەک چۆن درودو ڕەحمەتت ڕژاندە سەر ئیبڕاهیم و خزم و کەسانی شوێنکەوتووی، بێگومان تۆ سوپاسکراوو خاوەن شکۆو ڕێزیت، خوایە! پێزو بەرەکەت بڕێژە سەر موحەممەدو خزم و کەسانی شوێنکەوتوویی، هەروەک چۆن پێزو بەرەکەتت ڕژاندە سەر ئیبڕاهیم و خزم و کەسانی شوێنکەوتوویی، بە ڕاستی تۆ سوپاسکراوو خاوەن شکۆو ڕێزیت.

٢٤٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَتَّخِذُوا قَبْرِي عِيداً، وَلَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُوراً، وَحَيْثُمَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: قەبری من مەکەن بە شوێنی پەرستش و پاڕانەوە، وە ماڵەکانیشتان مەکەن بە قەبرستان (بەوەی هیچ نوێژێکی سوننەتی تێدا نەکەن)، وە لە هەر شوێنێک بوون صەڵاواتم لەسەر بدەن، چونکە بێگومان صەڵاواتەکانتانم پێدەگات.

٢٥٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ لِلَّهِ فِي الْأَرْضِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ، يُبَلِّغُونِي مِنْ أُمَّتِي السَّلَامَ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٩٩٦، ومُسلم: ٩٣٥.

(٢) أخرجه أحمد: ٨٧٩٠، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٣) أخرجه أحمد: ٣٦٦٦، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الصحيح.

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی خوا لەسەر زەوی فریشتەی گەڕۆک و گەشتیاری هەن، سەلامی ئۆممەتەکەمم پێ دەگەیەنن.

٢٥١- عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «إِنَّ الْبَخِيلَ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ، فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ»[١].

عەلی کوڕی حوسەین دەگێڕێتەوە لە باوکیەوە ﷺ کە گوتوویەتی: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی ڕەزیل و چرووک کەسێکە: ناوی منی لەلا دەهێنرێ و صەڵاواتم لەسەر نادات.

٢٥٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَلَّى عَلَيَّ وَاحِدَةٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْراً»[٢].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک یەک صەڵاواتم لەسەر بدات، خوای بەرز دە قات ڕەحمی پێ دەکات و پاداشتی دەداتەوە.

٢٥٣- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَجْلِسُ قَوْمٌ مَجْلِسَاً، لَا يُصَلُّونَ فِيهِ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، إِلَّا كَانَ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً، وَإِنْ دَخَلُوا الْجَنَّةَ لِمَا يَرَوْنَ مِنَ الثَّوَابِ»[٣].

ئەبو سەعیدی خودریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کۆمەڵێک دابنیشن و صەڵاوات نەدەن لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ، بێگومان ئەم کۆڕە دەبێتە مایەی پەشیمانیان، هەرچەند بچنە بەهەشتیش، چونکە لە بەهەشت پاداشتی صەڵاوات دەبینن (کە چەند زۆرە، خۆزگە دەخوازن لە گشت مەجلیسەکانیان بە صەڵاوات دەستیان پێکردبایە!).

---

(١) أخرجه البَيْهَقِيّ في شعب الإيمان: ١٥٦٨، وصَحَّحَهُ الألباني في فضل الصلاة على النبي ﷺ: ٣٥

(٢) أخرجه مسلم: ٤٠٨.

(٣) أخرجه النسائي في الكُبْرَى: ١٠٢٤٢، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٧٦٢٤.

٢٥٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ، إِلَّا رَدَّ اللّهُ عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک (لە مسوڵمانان) سەلامم لێبکات، ئەوە خوا ڕووحم بۆ دەگێڕێتەوە هەتا وەڵامی سەلامەکەی دەدەمەوە.

٢٥٥- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً وَاحِدَةً صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ عَشْرَ صَلَوَاتٍ، وَحَطَّ عَنْهُ عَشْرَ خَطِيئَاتٍ»(٢).

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک (لە مسوڵمانان) یەک صەڵاواتم لەسەر بدات، خوا دە جار پاداشتی دەداتەوەو ڕەحمی پێ دەکات، دە گوناهیشی لێ دەسڕێتەوە.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٠٨٢٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه أحمد: ١٢٠١٧، والبخاري في الأدب المفرد: ٦٤٣، والنسائي في الكبرى: ٩٨٩١، وابن حبان: ٩٠٤، والحاكم: ٢٠١٨، وقال: صحيح الإسناد.

سوودەکانی صەڵاوات ناردن بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ

١- فەرمانی خوای بەرزت بە جێهێناوە.

٢- دوعات بۆ بەرزتر بوونەوەی پلەو پایەی پێغەمبەر ﷺ کردوە کە (الوسیلة)یە.

٣- بە هەر صەڵاوات ناردنێکت، دە جار ڕەحمت پێ دەکرێت لەلایەن پەروەردگار.

٤- دە پلە بەرز دەبیتەوە.

٥- دە چاکەت بۆ دەنووسرێ.

٦- دە گوناهو خراپەت لێ دەسڕدرێتەوە.

٧- دوعات قبووڵ دەبێ ئەگەر بە صەڵاوات ناردن دەستت پێکردبێ.

٨- شەفاعەتت بۆ دەکرێ لە ڕۆژی قیامەت.

٩- لە پێغەمبەر ﷺ نزیک دەبیەوە لە ڕۆژی دوایی.

١٠- خۆشەویستی و گوێڕایەڵیت بۆ پێغەمبەر ﷺ بەردەوام زیاد دەکات.

١١- پێغەمبەر ﷺ سەلامت بۆ دەنێرێتەوە.

١٢- بەرەکەت دەکەوێتە تەمەن و ئیش و کارت.

١٣- بەردەوام خوا باست دەکات لە نێو فریشتەکان.

١٤- ڕێگەی چوونە بەهەشتت بۆ خۆش دەبێ.

١٥- نوورێکی تایبەتت دەبێ لەسەر پردی صراط.

١٦- دڵ توندی و خەم و پەژارەت نامێنێ.

دەربارەی: ڕووپامایی (الرياء)

٢٥٦- عَنْ جُنْدُبٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّه ﷺ: «مَنْ سَمَّعَ سَمَّعَ اللَّهُ بِهِ، وَمَنْ يُرَائِي يُرَائِي اللَّهُ بِهِ»[١].

جوندوب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس بە دوای ناوبانگ بگەڕێ، خوا ناوی دەزڕێنێ و دەیکاتە جێگەی قسەو باسی خەڵکی، وە هەر کەسیش ڕووپامایی و ڕیا بکات، خوای پەروەردگار لە ڕۆژی دواییدا بۆ خەڵکی ڕونی دەکاتەوە ئەو بەندەیەی کردەوە باشەکانی بۆ خوا نەبووە، بەڵکو بۆ خەڵکی و ناوبانگ و بە چاک زانین کردویەتی.

وەڵامی پرسیارێك: ئایا ئەگەر گوێ بیست بووین لەلایەن خەڵکەوە مەدح دەکراین لەسەر کردەوە باشەکانمان، جێی دڵخۆشیە، یان دەبێ بترسین لەوەی کە ئێمە تووشی ڕیاو ڕووپامایی بووبین؟

بێگومان ئەوە جێی دڵخۆشییە، بۆ ئەو کەسەی مەدح دەکرێ، بە مەرجێک مەبەستی لە ئەنجامدانی کردەوە چاکەکان ئەوە نەبووبێ کە مەدح بکرێ، چونکە بە کردەوەو ڕەفتارو ڕەوشتی جوان توانیویەتی سەرنجی خەڵک ڕابکێشێ و گوفتارەکانی کردوون بە کردار، ئەوەش فەرموودەی پێغەمبەری خۆشەویستی ﷺ لەسەرە:

٢٥٧- «عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ قَالَ: قِيلَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَرَأَيْتَ الرَّجُلَ يَعْمَلُ الْعَمَلَ مِنَ الخَيْرِ، وَيَحْمَدُهُ النَّاسُ عَلَيْهِ، قَالَ: تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ»[٢].

ئەبو زەڕ ﷺ، دەڵێ: گوترا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ دەبینی (جاری وایە) پیاوێک کارێکی چاک دەکات، خەڵکیش مەدحی دەکەن (لەسەر ئەو کارە چاکە، ئایا ئەوە ڕیایە؟) فەرمووی: ئەوە موژدەیەکی بە پەلەیە (لە دونیا پێش قیامەت) بۆ بڕوادار.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦١٣٤.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٦٤٢.

جا له شەرحی ئەو فەرمووده: «تِلْكَ عَاجِلُ بُشْرَى الْمُؤْمِنِ» هەر یەک له ئیبنو عەبباس و قەتادەو زوهری و کۆمەڵێک له زانایان دەڵێن: ئەو موژدەیە بریتیە له موژدەدانی فریشتەکان له کاتی هاتنه خوارەوەیان لەلایەن خوای بەرزەوە له کاتی مردنی ئەو کەسانەو پێیان دەڵێن: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ ﴿٣٠﴾﴾ فصلت.

پێشەوا نەوەوی[1] دەڵێ: له ڕیوایەتی دیکه هاتوه: (ويحبّه النّاس عَلَيْهِ) واته: خەڵک خۆشیان دەوێ به هۆی ئەو کردەوە چاکەوە کە کردوویەتی، زانایان دەڵێن: مەبەست لێرەدا موژدەی بە پەلەی خێرو چاکەیە، کە ئەمە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی ڕەزامەندی خوای تعالی بۆی مسۆگەر بووەو خۆشەویستیشی کردوە له لای خەڵک، هەروەک له حەدیسی ڕابردو باسکراوەو پاشان دەفەرموێ: (يوضَعُ لَهُ القبولُ في الأَرْض)، به مەرجێک مەبەستی لەو کارەدا ئەوە نەبووبێ خەڵک مەدحی بکەن لەسەری (ئەوەش هەر خوا دەزانێ، بەندە ناتوانێ ئەوە بزانێ جگه له کەسەکە، بۆیه وا باشه قسه لەسەر نییەتی هیچ کەسێک نەکرێ).

٢٥٨- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: أَرَأَيْتَ رَجُلاً غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ، مَالَهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا شَيْءَ لَهُ» فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، يَقُولُ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا شَيْءَ لَهُ» ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصاً، وَابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُهُ»[2].

ئەبو ئومامەی باهیلی ﷺ دەڵێ: پیاوێک هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ گوتی: دەبینی پیاوێک جەنگ و جیهاد دەکات دەیەوێ پاداشتی دەستکەوێ، له هەمان کاتدا (خەڵکیش) مەدحی بکەن، ئایا (ئەو کەسە) چی بۆ هەیە؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هیچ پاداشتی نییە، سێ جار (پرسیارەکەی) دووبارە کردەوە، پێغەمبەری

---

(١) المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج، الناشر: دار إحياء التراث العربي، بيروت، الطبعة الثانية، ج١٦، ص١٨٩.

(٢) أخرجه النسائي: ٣١٤٠، وفي الكبرى ٤٣٣٣، قال الألباني: حسن صحيح.

خوا ﷻ هەر پێی دەفەرموو: هیچ پاداشتی نییە، پاشان (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: بێگومان (لە ڕۆژی دوایی) خوا هیچ کردەوەیەکی باش وەرناگرێ ئەگەر بە پاکی و بە مەبەستی ڕەزامەندی ئەو ئەنجام نەدرابێ.

٢٥٩- عَنْ أَبِي سَعْدِ بْنِ أَبِي فَضَالَةَ الْأَنْصَارِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا جَمَعَ اللَّهُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ، نَادَى مُنَادٍ: مَنْ كَانَ أَشْرَكَ أَحَداً فِي عَمَلٍ عَمِلَهُ للهِ، فَلْيَطْلُبْ ثَوَابَهُ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ، فَإِنَّ اللَّهَ أَغْنَى الشُّرَكَاءِ عَنْ الشِّرْكِ»[١].

ئەبو سەعیدی کوڕی ئەبو فەزالەی ئەنصاریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێک خوا هەموو ئەوانەی سەرەتاو کۆتایی کۆدەکاتەوە لە ڕۆژێکدا کە هیچ گومانی تێدانیە، بانگ بێژێک بانگ دەکات: هەر کەسێک هاوبەشێکی لە کردەوەیەکی داناوە کە بۆ خوای ئەنجام داوە، با پاداشتەکەی لە غەیری خوا داوا بکات، وە بێگومان خوا دەوڵەمەندترینی دەوڵەمەندو بێنیازەکانە لە هاوبەش بۆ دانان.

٢٦٠- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الشِّرْكُ الخَفِيُّ: أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ لِمَكَانِ الرَّجُلِ»[٢].

ئەبو سەعیدی خودریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هاوبەش دانانی پەنهان و شاراوە: بریتیە لەوە کەسێک کردەوەیەک بکات بۆ ئەوەی لە لایەن کەسی دیکەوە ببینرێ.

٢٦١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَادِكُمْ، وَلَا إِلَى صُوَرِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ» وَأَشَارَ بِأَصَابِعِهِ إِلَى صَدْرِهِ[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا تەماشای جەستەو شێوەتان ناکات، بەڵکو تەماشای دڵ و کردەوەکانتان دەکات، ئنجا (پێغەمبەر ﷺ) بە پەنجەکانی ئاماژەی بۆ دڵی کرد.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧٩١٩، تعليق شُعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

(٢) أخرجه الحاكم: ٧٩٣٦، وقال: صحيح الإسناد، وصححه الألباني في صحيح الجامع: ٣٧٢٩.

(٣) أخرجه مسلم: ٦٧٠٧.

٢٦٢- عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بَشِّرْ هَذِهِ الْأُمَّةَ بِالسَّنَاءِ، وَالرِّفْعَةِ، وَالنَّصْرِ، وَالتَّمْكِينِ فِي الْأَرْضِ، فَمَنْ عَمِلَ مِنْهُمْ عَمَلَ الْآخِرَةِ لِلدُّنْيَا، لَمْ يَكُنْ لَهُ فِي الْآخِرَةِ نَصِيبٌ»[1].

ئوبەی کوڕی کەعب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: موژدە بدە بەم ئۆممەتە بە: پایە بەرزی و، دینداریی و، سەربەرزی و، سەرکەوتن و، جێگیر بوون و بوونە خاوەن دەسەڵات لەسەر زەوی، جا هەر کەسێک کردەوەی دواڕۆژی لە پێناو دنیادا ئەنجامدا ئەوە لە دواڕۆژ بێبەش دەبێت.

دەربارەی: دووڕوویی (النفاق)

٢٦٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَصْلَتَانِ لا تَجْتَمِعَانِ فِي مُنَافِقٍ: حُسْنُ سَمْتٍ، وَلاَ فِقْهٌ فِي الدِّينِ»[2].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دوو سیفەت هەن لە کەسی دوو ڕوو کۆنابنەوە (ئەوانیش): جوانی شێوەو ڕواڵەتی دینداری، وە تێگەیشتن و شارەزایی لە ئایین.

٢٦٤- عَنْ بُرَيْدَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا قَالَ الرَّجُلُ لِلْمُنَافِقِ يَا سَيِّدُ فَقَدْ أَغْضَبَ رَبَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى»[3].

بوڕەیدە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پیاوێک بە کەسێکی دووڕووی گوت: ئەی گەورەم! ئەوە خوا (تَبَارَكَ وَتَعَالَى)ـی لە خۆی تووڕە کردوە.

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٤٠٥، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٦٨٤، والطبراني في الأوسط: ٨٠١٠، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٢٧٨.

(٣) أخرجه الحاكم: ٧٨٦٥، وقال: صحيح الإسناد، والبيهقي في شعب الإيمان: ٥٢٢٠، صحيح الجامع: ٧١١.

تێبینی: هەر کەس بە ئەندازەی خۆی ڕێزی لێ دەگیرێ، نابێ زیاد لەوەی هەیە بە گەورە بگیرێ، بەڵام حاڵەتی مونافق و دوو ڕوو تایبەتترە، نابێ بە هیچ جۆرێک زیاد لە پێویست ڕێزی لێ بگیرێ، لەبەر ئەوەی مونافیقان دۆستی کافران و دوژمنی مسوڵمانانن، وە لە ناوبەری ڕەوشتە بەرزەکان و هێنەرەی ڕەوشتە پەستەکانن، وە یەکێک لەو شتانەی کە زۆر دڵیان پێ توووند دەبێ بریتیە لە زەم کردنیان، وە ئەوەی کە دڵیان زۆر پێی خۆش دەبێت بریتیە لە مەدح کردنیان، نابێ مەدح بکرێن، تا دڵخۆش نەکرێن، هیچ شتێک لە ئینسان هێندە ناشرین نییە، وەک ئەوەی کە خاوەنی دوو ڕوویی بێت، کە ئا ئەوانە وان.

٢٦٥- عَنْ عِمْرَان بْنِ حُصَيْنٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمْ بَعْدِي كُلُّ مُنَافِقٍ عَلِيمِ اللِّسَانِ»[١].

عیمرانی کوڕی حوصەین ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی ئەوەی من زۆر ترسم لێی هەیە دوای خۆم، بریتیە لە هەموو مونافقێکی زارو زمان لووس (کە زیان بە مسوڵمانان بگەیەنێت و بە زمان لوسیەکەی فریویان بدات).

٢٦٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «إِنَّ مِنْ شَرِّ النَّاسِ، ذَا الْوَجْهَيْنِ، الَّذِي يَأْتِي هَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ، وَهَؤُلَاءِ بِوَجْهٍ»[٢].

ئەبو هوڕەیڕە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی خراپترین کەس، کەسی دوو ڕووە (واتە قسە گێڕەرەوەو خراپەکار): دەچێ بۆ لای ئەملا بە ڕووێک و، بەرەو ئەولاش بە ڕووێکی دیکە.

٢٦٧- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتِ: اسْتَأْذَنَ رَجُلٌ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «بِئْسَ أَخُو الْعَشِيرَةِ»، فَلَمَّا دَخَلَ انْبَسَطَ إِلَيْهِ، فَقُلْتُ لَهُ؟ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَاحِشَ الْمُتَفَحِّشَ»[٣].

---

(١) أخرجه الطبراني في الكبير: ٥٩٣، ، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ١٥٥٦.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٥٢٦.

(٣) أخرجه البخاري: ٦٠٥٤، ومسلم: ٢٥٩١.

عائیشه ﷺ دەڵێ: پیاوێک داوای هاتنه ژوورەوەی له پێغەمبەر ﷺ کرد، ئەویش بەر لەوەی کابرا بێته ژوور فەرمووی: خراپترین کەسی نێو هۆزەکەیەتی، که هاته ژوورەوە (پێغەمبەر ﷺ) ڕووی خۆی بۆ کردەوە (به گەشاوەیی پێشوازی لێ کرد)، منیش گوتم: (بۆچی ئاوات فەرموو و ئاواش ڕەفتارت لەگەڵ کرد)؟ فەرمووی: بێگومان خوا قسەی نابەجێ و کردەوەی نابەجێی خۆشناوێن.

(وەک له فەرموودەی دیکەدا هاتوە بۆیە خۆی لێ پاراستووە تاوەکو له دەرەوە قسەی نەشیاوو بێ ڕێزی نەکات و له خراپەی پارێزراو بێ).

تێبینی: خاوەنی (عمدة القاري شرح صحيح البخاري)[1]، دەڵێ: باس کردنی کەسێک بەم شێوەیە که لەو کاتەدا لەوێ نەبووە، بەڵگەیە لەسەر ئەوەی دروسته به خراپ باسی کەسی خراپەکارو ئاژەوگێڕو زمان شڕ بکرێ، وە به هیچ جۆرێک به غەیبەت هەژمار ناکرێ، مادام مەبەستت ئەوە بێت نەصیحەت و ئامۆژگاری ئەو کەسانه بکەی که لەوێن و ئاگاداریان بکەیەوە لەو کەسه خراپەکارە بۆ ئەوەی له زیانی به دوور بن، ڕاسته شێوەی غەیبەتی تێدایە، بەڵام له ڕووی شەرعەوە به غەیبەت هەژمار ناکرێ، هەروەک چۆن پێغەمبەری خوا ﷺ کەسانی دەوروبەری خۆی ئاگادار کردەوە له خراپی ئەو کابرایە.

٢٦٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقاً خَالِصاً، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: چوار سیفەت له هەر کەسێکدا هەبن، ئەوە مونافیقێکی تەواوە، وە هەر کەسێک یەک لەو چوار سیفەتەی تێدا هەبن، ئەوە سیفەتێک له سیفەتەکانی نیفاقی تێدایە، تاکو دەستی لێ هەڵدەگرێ (که بریتین لەمانە): هەر کاتێ به ئەمیندار دانرا خیانەت بکات،

---

(١) ج٣٢، ص٢٣٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٣٤، ومسلم: ٥٨.

وە هەمیشە لە کاتی قسەکردن درۆ بکات، وە هەردەم لە کاتی پەیمان دان غەدر بکات و پەیمان بشکێنێ، وە هەر کاتێ دەمەقاڵێ و مشت و مڕی بوو، خۆی تووشی گوناهو تاوان بکات.

اللَّهُـمَّ!

طَهِّرْ قلُوبَنا مِنَ النِّفاقِ

وأَعَمَـالنَا مِـنَ الـرِّياءِ

ولِسـاننَا مِـنَ الكَـذِبِ

وأَعيُنَـنا مِـنَ الـخـِيانَةِ

فَإِنَّكَ تَعْلَمُ خَائِنَةَ الأَعْيُنِ، وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ.

دەربارەی: غەیبەت و حەسوودی

٢٦٩- عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ عَبْدِ اللّه بْنِ حَنْطَبٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الغِيْبَةُ: أَنْ تَذْكُرَ الرَّجُلَ بِمَا فِيهِ مِنْ خَلْفِهِ»[1].

موتەللیبی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی حەنطەب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: غەیبەت بریتیە لەوەی: لە پاشملە باسی کەسێک بکەی بە سیفەتێک کە تێیدایە. (دیارە دەبێ ئەو کەسە پێشی ناخۆشبێ).

٢٧٠- عَنْ أَنَس ﷺ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِيَّاكَ وَكُلَّ أَمْرٍ يُعْتَذَرُ مِنْهُ»[2].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خۆت بپارێزە لە هەر کارێک کە پێویست بە داوای لێبوردن دەکات.

---

(١) أخرجه مالك: ١٧٨٦، وهناد: ١١٧٢، وابن المبارك: ٧٠٤، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٤١٨٦.

(٢) أخرجه الضياء: ٢١٩٩، وقال: إسناده حسن، وحَسَّنَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ١٤٢١.

تێبینی: هەر وشەیەک کە دەمانەوێ بیڵێین بیری لێبکەینەوە، هەر هەنگاوێ دەمانەوێ بیهاوێین بیری لێبکەینەوە، تا هەڵە نەکەین و دواتر داوای لێبوردنی لەسەر نەکەین، زۆر لە خەڵک ببوورین، بەڵام هەوڵبدەین زۆر کەم بە خەڵک بڵێین: بمبوورە!!

٢٧١- عَنْ أَسْمَاء ابْنَةِ يَزِيدَ ﵂ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ ذَبَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ فِي الْغَيْبَةِ كَانَ حَقّاً عَلَى اللَّهِ أَنْ يُعْتِقَهُ مِنَ النَّارِ»[1].

ئەسمائی کچی یەزید ﵂، دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەسێک بەرپەرچی لەکەدار کردنی برای مسوڵمانی بداتەوە لە کاتێک کە کەسەکە خۆی لەوێ نییە، ئەوە هەقێکە لەسەر خوای پەروەردگار لە ئاگری دۆزەخ ئازادی بکات.

٢٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ؟»، قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ»، قِيلَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ؟ قَالَ: «إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ بَهَتَّهُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئایا دەزانن غەیبەت چیە؟ گوتیان: خواو پێغەمبەرەکەی باشتر دەزانن و زاناترن! فەرمووی: (غەیبەت ئەوەیە کە) باسی براکەت بکەی، ئەو پێی ناخۆشبێ، گوترا: ئەدی ئەگەر ئەوەی کە دەیڵێم تێیدا بوو؟ فەرمووی: ئەگەر ئەوەی دەیڵێی تێیدابوو ئەوە غەیبەتت کردوە، بەڵام ئەگەر ئەوەی دەیڵێی تێیدا نەبوو، ئەوە بوختانت بۆی هەڵبەستوە.

٢٧٣- عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ ﵁ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ :«إِنَّ مِنْ أَرْبَى الرِّبَا الِاسْتِطَالَةُ فِي عِرْضِ الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقٍّ»[3].

---

(١) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٤٤٣، انظر: صحيح الترغيب والترهيب: ٢٨٤٧.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٥٨٩.

(٣) أخرجه أحمد: ١٦٥١، وأبو داود: ٤٨٧٨، والضياء: ١١٠٧، وَصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٢٥٣٢.

سەعیدی کوڕی زەید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خراپترین جۆری ڕیباو سووخۆریی، بریتیە لە: زێدەڕۆیی کردن و قسەی ناشرین گوتن و بە سووک تەماشا کردن و باس کردنی ناموسی مسوڵمان بە ناهەق.

٢٧٤- عَنْ أَبِي اَلدَّرْدَاءِ ﷺ عَنْ اَلنَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ رَدَّ عَنْ عِرْضِ أَخِيهِ، رَدَّ اَللَّهُ عَنْ وَجْهِهِ النَّارَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[١].

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ڕێگری بکات لە لەکەدار کردنی برای مسوڵمانی لە پاشملە (کاتێک بە خۆی ئامادە نییە)، ئەوە خوا لە ڕۆژی قیامەتدا ڕووی ئەو کەسە دەپارێزێ لە ئاگری دۆزەخ.

٢٧٥- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَمَّا عُرِجَ بِي مَرَرْتُ بِقَومٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ يَخْمُشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هؤُلاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ، وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ!»[٢].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: کاتێک بەرز کرامەوە (لە شەوڕۆیی) بە لای کۆمەڵێکدا تێپەڕ بووم، نینۆکیان لە مس بوو، دەم و چاوو ڕوخسارو سینگی خۆیانیان پێ دادەڕنی، گوتم: ئەی جبریل ئەوانە کێن؟ فەرمووی: ئەوانەن کە (لە دونیا) گۆشتی خەڵکیان دەخواردو، باسی خەڵکیان دەکردو دەکەوتنە باس کردنی ناموسی خەڵک!

٢٧٦- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ»[٣].

جابر ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ بیست دەیفەرموو: مسوڵمان ئەو کەسەیە کە مسوڵمانان سەلامەت و پارێزراو بن لە زمان و دەستی.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٧٥٨٣ والترمذي: ١٩٣١، وقال: حديث حسن.

(٢) أخرجه أحمد: ١٣٣٦٤، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

(٣) أخرجه مسلم: ١٧١.

٢٧٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ حَفِظَ ما بَيْنَ لَحَيَيْهِ وَرِجْلَيْهِ دَخَلَ الجَنَّةَ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی ئەوەی لە نێوان هەردوو شەویلگە و ڕانی دایە (واتە: زمان و عەورەتی) بپارێزێ (لە حەڕام)، ئەوە دەچێتە بەهەشتەوە.

٢٧٨- عَنْ ثَوْبَان ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «طُوبَى لِمَنْ مَلَكَ لِسَانَهُ، وَوَسِعَهُ بَيْتُهُ، وَبَكَى عَلَى خَطِيئَتِهِ»[٢].

ثەوبان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خۆشی بۆ ئەو کەسەی: زاڵ بێ بەسەر زمانی (واتە: زمانی کۆنترۆڵ بکات)، وە لە ماڵی خۆی دانیشێ (زیانی بۆ خەڵک نەبێ) و، بگریێ کاتێک بیر لە هەڵەو گوناهەکانی خۆی دەکاتەوە.

٢٧٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لاَ حَسَدَ إِلاَّ فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ مَالاً فَسُلِّطَ عَلَى هَلَكَتِهِ فِي الْحَقِّ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللَّهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِهَا وَيُعَلِّمُهَا»[٣].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: حەسوودیی دروست نییە، تەنیا لە دوو شتاندا نەبێ: پیاوێک خوا ماڵی پێداوە، وە زاڵیش کراوە بەسەر خەرج کردنی لە ڕێی هەقدا، وە پیاوێکیش خوا زانست و حیکمەتی داوەتێ، ئەویش بەکاری دێنێ و خەڵکی لێ فێر دەکات.

---

(١) أخرجه الحاكم: ٨٠٥٨ ، وقال: صحيح الإسناد، ووافقه الذهبي في التلخيص: صحيح، انظر: صحيح الجامع: ١٤٠.

(٢) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٢٣٤٠، وفي الصغير: ٢١٢، وفي الشاميين: ٥٤٨، قال الهيثمي (٢٩٩/١٠)، وقال المنذري (٢٩٧/٣): رواه الطبراني في الأوسط والصغير، وحسن إسناده، انظر: صحيح الترغيب والترهيب: ٢٨٥٥.

(٣) أخرجه البخاري: ٧٣، ومُسلِم: ١٩٣٣.

تێبینی:[1] دەربارەی وشەی: (حَسَد) زانایانی ئیسلام دەڵێن: (تَمَنِّي زوال نعمة الخير على الغير) واتە: بە خۆزگە بخوازی نیعمەتێکی چاک لابچێت لەسەر کەسێکی دیکە، وە دەربارەی وشەی: (غِبْطَة) خاوەنی کتێبی (مختار الصحاح) لە لاپەڕە (٤٧٧)، دەڵێ: (الغِبْطَةُ بالكَسْرِ أَن تَتَمَنَّى مِثْلَ حَال الْمَغْبُوطِ مِنْ غَيْرِ أَن تُرِيدَ زَوَالَها عَنْهُ وَلَيْسَ بِحَسَدٍ) بە کەسری پیتی (غ)، ئەوەیە کە تۆ پێت خۆشبێ تۆش وەک ئەوت هەبێ بەبێ ئەوەی بتەوێ ئەو نیعمەتە لەسەر ئەو لابچێ و نەمێنێ، کە ئەوە حەڕام نییە، لێرەدا مەبەست لە (حَسَد)، (غِبْطَة)یە.

بۆ نموونە: کەسێکە خەڵک خۆشی دەوێ، ڕێزێکی هەیە لە نێو خەڵک، تۆ پێت ناخۆشە ئەو حورمەت و ڕێزەی هەبێ، لەگەڵ ئەوەشدا کە شایستەیەتی، ئنجا جاری وایە سەرەڕای پێ خۆشبوونی ئەوەی کە ئەو نیعمەتەی لێ لابچێ کابرا هەوڵیش دەدات، واتە: زەمی دەکات، دەیەوێ بیشکێنێ لە نێو خەڵک و بە سووکی باسی دەکات، جاری وایە بوختانیشی بۆ هەڵدەبەستێ، ئەوە حەسەدە.

ڕاست دەکات ئەو کەسەی گوتوویەتی:

(كُلُّ العَدَاوةِ قَدْ تُرْجَى إِزَالَتُهَا ... إلاَّ عَدَاوَة مَنْ عَادَاكَ مِنْ حَسَدٍ).

واتە: هەموو دوژمنایەتییەک دەگونجێ کۆتایی پێ بێ ... جگە لە دوژمنایەتی ئەو کەسەی کە لەبەر حەسوودی دژایەتیت دەکات، ئەوە هیچ چارەی نییە، چونکە گوتراوە:

(لا عِلاَجَ لِلْحَسَدِ، إمَّا مَوْت الحَاسِدِ أَو المَحْسُودِ).

واتە: حەسوودی هیچ چارەسەری نییە، یان ئەوەتا دەبێ کەسی حەسوود بمرێ و لە کۆڵ بێتەوە، یان دەبێ ئەو کەسەی حەسوودی پێ دەبرێ وەفات بفەرموێ.

---

(١) تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، سوورەتی (النساء) ئایەتی: ٥٤.

دەربارەی: قیامەت و لێپرسینەوە

٢٨٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ خَطَبَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: إِنَّكُمْ مَحْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً: ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾ الأنبياء، ثُمَّ إِنَّ أَوَّلَ مَنْ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمُ»[1].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ وتاری بۆ داین و فەرمووی: دڵنیابن ئێوە بەپێی پەتی و بەڕووتی و بەخەتەنە نەکراوی کۆدەکرێنەوە بۆ بەردەم خوا، هەروەک چۆن سەرەتا یەکەم جار دروست کراون، بەمشێوەیە دەگەڕێنرێنەوە، (خوا دەفەرموێ:) ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ ﴿١٠٤﴾﴾ الأنبياء، واتە: ئەوە بەڵێنێکە لەسەرمان، بێگومان ئەنجامدەری (ئەو بەڵێنەین)، پاشان یەکەمین کەس لە نێو دروستکراوەکان (لە ڕۆژی دوایی) کە پۆشاک دەکرێ (پێغەمبەر) ئیبراهیمە ﷺ.

٢٨١- عنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ القِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ نَقِيٍّ لَيْسَ فِيهَا مَعْلَمٌ لأَحَدٍ»[2].

سەهلی کوڕی سەعد ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: لە ڕۆژی دوایی خەڵک لەسەر زەویەکی سپی کۆدەکرێنەوە، وەکو نانێکی سپی وایە، گوناهی لەسەر نەکراوە، وە هیچ کەسێک هیچ نیشانەیەکی نییە کە جیای بکاتەوە لەوانی دیکە.

٢٨٢- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «مَنْ حُوسِبَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عُذِّبَ»، فَقُلْتُ أَلَيْسَ قَدْ قَالَ اللَّهُ ﷻ ﴿فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾﴾ الإنشقاق، فَقَالَ ﷺ: «لَيْسَ ذَاكِ الْحِسَابُ، إِنَّمَا ذَاكِ الْعَرْضُ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عُذِّبَ»[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٤٦٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٦١٥٦، ومسلم: ٧٢٣٣.

(٣) أخرجه مسلم: ٧٤٠٦.

عائیشە ﵂، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک لێ پرسینەوەی لەگەڵ کرا لە ڕۆژی دوایی ئەوە ئازار دراوە، (عائیشە دەڵێ:) گوتم: ئەی خوای زاڵی پایەدار نەیفەرمووە: ﴿ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا ﴿٨﴾ ﴾ الإنشقاق، واتە: ئیتر پرسینەوەیەکی سووک و ئاسانی لەگەڵدا دەکرێ، (پێغەمبەریش ﷺ) فەرمووی: ئەوە ئەم حیسابە نییە، بەڵکو ئەوە تەنیا پیشاندانی کردەوەکانیەتی، هەرکەسێک لە ڕۆژی دواییدا لەبارەی حیساب و کیتابی قسەی لەگەڵ بکرێ، ئەوە ئازار دراوە.

تێبینی: دیارە ئەمە تەنیا پیشاندانی کردەوەکان دەگرێتەوە، بەڵام ئەوەی کە دەیەوێ دیفاع و بەرگری بکات، ئەوە حاڵی زۆر خراپەو موناقەشە کردن لەم ڕۆژەداماڵی خاوەنەکەی وێران دەکات، چونکە دەستەکان و پێیەکان و چاوو گوێ هەموو دێنە دوان و شایەتی بە هەق دەدەن، وەک خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ ٱلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰٓ أَفْوَٰهِهِمْ ﴾ (واتە: ئەمڕۆ مۆر دەدەین بەسەر دڵەکانیاندا)، بەوەی لاڵیان دەکەین، هیچ قسە ناکەن، توانایان نییە لە نکوڵی کردنی ئەوەی کردوویانە لە کوفرو بێبڕوایی، ئەندامەکانی جەستەیان شایەتیان لەسەر دەدەن بەوەی کردوویانە، وە دەیانهێنێتە قسە کردن ئەو زاتەی هەموو شتێکی هێناوەتە قسە کردن.

٢٨٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ اَلنَّاسِ يَوْمَ القِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکەم شت لە ڕۆژی دوایی کە لێ پرسینەوەو دادوەریی لەسەر دەکرێ (لە مافی خەڵکی): خوێنە (واتە: وەرگرتنەوەو تۆڵەسەندنەوەی کوشتن و خوێن ڕشتنە).

٢٨٤- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: تُحْشَرُونَ حُفَاةً عُرَاةً غُرْلاً قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقُلْتُ، يَا رَسُولَ اللَّهِ الرِّجَالُ وَالنِّسَاءُ يَنْظُرَ بَعْضُهُمْ إِلَى بَعْضٍ فَقَالَ: الأَمْرُ أَشَدُّ مِنْ أَنْ يَهِمَّهُمْ ذَاكِ»[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٥٣٣، ومسلم: ١٦٧٨، واللَّفْظُ لِمسلم.

(٢) أخرجه مسلم: ٧٣٧٧.

عائیشه ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خەڵک لە ڕۆژی دوایی بە پێی پەتی و ڕووتی و خەتەنە نەکراوی دەبردرێن بۆ لێپرسینەوە، عائیشە دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! (مادام ڕووتن) پیاوان و ئافرەتان هەندێکیان سەیری هەندێکیان ناکەن؟! فەرمووی ﷺ: کارەکە زۆر لەوە سەختترە کە هەندێک تەماشای هەندێکی دیکە بکەن (کەس لەبیری ئەوەدا نییە).

٢٨٥- عَنِ الْمِقْدَادِ ﷺ صَاحِبُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ أُدْنِيَتِ الشَّمْسُ مِنَ الْعِبَادِ حَتَّى تَكُونَ قِيدَ مِيلٍ أَوْ مِيلَيْنِ، قَالَ فَتَصْهَرُهُمُ الشَّمْسُ، فَيَكُونُونَ فِي الْعَرَقِ كَقَدْرِ أَعْمَالِهِمْ، مِنْهُمْ مَنْ يَأْخُذُهُ إِلَى عَقِبَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَأْخُذُهُ إِلَى رُكْبَتِهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يَأْخُذُهُ إِلَى حَقْوَيْهِ، وَمِنْهُمْ مَنْ يُلْجِمُهُ إِلْجَامًا»[1].

میقداد ﷺ کە هاوەڵی پێغەمبەری خوایە ﷺ، دەڵێ: بیستم لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: لە ڕۆژی دواییدا خۆر لە بەندەکان نزیک دەکرێتەوە، تا لێیان نزیک دەبێ بە ئەندازەی میلێک، یان دوو میل، خۆرەکە دەیانتوێنێتەوەو ئارەقەیان پێدەکات، هەر کەس بە پێی کردەوەکانیان لە نێو ئارەقە دان، هەیانە تا پاژنەپێی و، هەیانە تا ئەژنۆی، وە هەیانە تا ناوقەدی لە ئارەقدایە، وە هەشیانە (ئارەق) تا گوێ و لووتی دێ.

تێبینی: زۆر کەس وا دەزانن، هەموو کەس ئەوە حاڵیانە، بە باش و خراپەوە، بێگومان کە وانیە، چونکە سەرەتا دەبێ ئەوە بزانرێ کە قیامەت، ڕۆژی دوایی قۆناغ قۆناغە، لە قۆناغێکدا خوای پەروەردگار لە خەڵک ناپرسێتەوە، کە کاتی کۆکردنەوەیە جارێ تەنها کۆدەکرێنەوە، بەڵام دوایی لە قۆناغێکی دیکە کە (عَرْض) واتە: ڕانواندن و لێپرسینەوە دێتە گۆڕێ، ئنجا وەک گوتمان هەموو خەڵک حاڵیان وەک یەک نییە هەر کەس بە پێی چاکی و خراپی لە ناڕەحەتی دایە، با سەرنجی قورئان بدەین و پەیوەستی بکەین بە فەرمووده شیرینەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ:

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٣٨٦٤، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

خوا باسی دیمەنێک و قۆناغێکی ڕۆژی دوایی دەکات، هەرگیز ناتوانرێ وێنا بکرێ لە زیهن و مێشک، دەفەرموێ: ﴿ فَإِذَا جَآءَتِ ٱلصَّآخَّةُ ﴿٣٣﴾ يَوْمَ يَفِرُّ ٱلْمَرْءُ مِنْ أَخِيهِ ﴿٣٤﴾ وَأُمِّهِۦ وَأَبِيهِ ﴿٣٥﴾ وَصَٰحِبَتِهِۦ وَبَنِيهِ ﴿٣٦﴾ لِكُلِّ ٱمْرِئٍ مِّنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ ﴿٣٧﴾ ﴾ عبس.

واتە: کاتێ کە ڕۆژی دوایی هات . ئەو ڕۆژەی کە مرۆڤ لە براکەی ڕادەکات. (وە لە) دایک و باوکی (ڕا دەکات). (وە لە) هاوسەری و ڕۆڵەکانی (ڕا دەکات). هەر یەک لەوانە لەم ڕۆژەدا سەرقاڵی کارێکی وایە، ناپڕژێتە سەر کاری هیچ کەسێک.

سبحان اللّٰه! لەو ڕۆژەدا کە ئەوە حاڵی خەڵکانێکە، دەبێ کەسانێکیش هەبن جیاوازبن لەوان، ئەوەتا دەفەرموێ: ﴿ وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ مُّسْفِرَةٌ ﴿٣٨﴾ ضَاحِكَةٌ مُّسْتَبْشِرَةٌ ﴿٣٩﴾ ﴾ عبس، واتە: زۆر کەس هەن لەو ڕۆژەدا ڕوخسار گەشاوەو جوانن . دەم بە پێکەنین و دڵخۆش، ئا لێرەدا دەبێ پێغەمبەری خوا ﷺ بە دایک و باوکەوە بە قوربانی بم بێتە دوان و تەفسیری ئەم حاڵەتەمان بۆ بکات، با سەرنجی فەرموودە شیرینەکان بدەین:

فەرموویەتی: «إِنَّ اللّٰهَ ﷻ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: أَيْنَ الْمُتَحَابُّونَ بِجَلالِي، الْيَوْمَ أُظِلُّهُمْ فِي ظِلِّي يَوْمَ لا ظِلَّ إِلاَّ ظِلِّي»[1].

واتە: بێگومان لە ڕۆژی قیامەتدا خوای زاڵی پایەدار دەفەرموێ: کوان ئەوانەی لەبەر من یەکتریان خۆش دەویست، ئا لەم ڕۆژەدا دەیانخەمە ژێر سێبەری خۆم، کە هیچ سێبەرێک نییە لەم ڕۆژەدا جگە لە سێبەری من.

هەروەها فەرموویەتی: «سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللّٰهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ، الإِمَامُ الْعَادِلُ، وَشَابٌّ نَشَأَ بِعِبَادَةِ اللّٰهِ، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلاَنِ تَحَابَّا فِي اللّٰهِ اجْتَمَعَا عَلَيْهِ وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللّٰهَ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ فَأَخْفَاهَا حَتَّى لاَ تَعْلَمَ يَمِينُهُ مَا تُنْفِقُ شِمَالُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللّٰهَ خَالِياً فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ»[2].

---

(١) أخرجه مسلم: ٦٧١٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٤٢١، ومسلم: ٢٤٢٧.

واتە: حەوت جۆرە کەس هەن خوا دەیانخاتە ژێر سێبەری خۆیەوە، لەو ڕۆژەدا کە هیچ سێبەرێک نییە جگە لە سێبەری خۆی، (ئەوانیش:) پێشەواو دەسەڵاتدارێکی دادگەر، وە گەنجێک کە گەنجێتییەکەی لە عیبادەتی خوادا بەسەر بردبێ، وە پیاوێک کە دڵی پەیوەست بێت بە مزگەوتەوە، وە دوو پیاو لەبەر خوا یەکدیان خۆشبوێ و لەبەر خوا کۆببنەوەو لەبەر خوا لە یەکدی جیاببنەوە، وە پیاوێک ئافرەتێکی جوان و خاوەن دەسەڵات بانگی بکات (بۆ مەبەستی ئەنجامدانی کاری خراپ)، ئەویش بڵێ: من لە خوا دەترسم، وە پیاوێک خێرو چاکە بکات بە جۆرێک کە لای ڕاستی نەزانێ لای چەپی چی بەخشیوە (لە گێڕانەوەی دیکە هاتوە: لای چەپی نەزانێ لای ڕاستی چی بەخشیوە)، وە پیاوێک بە تەنیابێ لە شوێنێکی چۆڵ زیکرو یادی خوا بکات و فرمێسک بە چاوەکانیدا بێنە خوار لە ترسی خوا.

وە فەرموویەتی: «مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرَاً، أَوْ وَضَعَ لَهُ، أَظَلَّهُ اللّهُ فِي ظِلِّ عَرْشِهِ يَومَ الْقِيَامَة»[1].

واتە: هەر کەسێک چاوەڕوانی قەرزارێکی تەنگ دەست بکات (کە نییەتی بیداتەوە لە کاتی دیاریکراو)، یاخود هەر لێی خۆشبێ و وەرینەگرێتەوە، خوا دەیخاتە ژێر سێبەری عەرشی خۆی لە ڕۆژی قیامەت.

بەڵێ بەڕێزان ئا ئەو جۆرە کەسانەن کە خوا لە کۆتاییەکانی سووڕەتی (عبس)دا وەسفیان دەکات بەوەی کەوا زۆر کەس هەن لەو ڕۆژەدا ڕوخسار گەشاوەو جوانن . دەم بە پێکەنین و دڵخۆش. اللّهُمَّ اجعلنا منهم.. أمین.

٢٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي العَبْدَ مِنَ النَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ: أَلَمْ نُصِحَّ لَكَ جِسْمَكَ، وَنُرْوِيَكَ مِنَ المَاءِ البَارِدِ»[2].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکەمین شتێک لە نیعمەتەکان کە بەندە لە ڕۆژی دوایی پرسیاری لێ دەکرێتەوە ئەوەیە: پێی دەگوترێ: ئایا تەندروستی باشمان پێ نەبەخشی؟ ئایا ئاوی ساردمان پێنەدای؟!

---

(١) أخرجه أحمد: ٨٦٩٦، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

(٢) أخرجه الترمذي: ٣٣٥٨، انظر: صحيح سنن الترمذي: ٢٦٧٤.

٢٨٧- «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا الْمُفْلِسُ؟ قَالُوا: الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لا دِرْهَمَ وَلا مَتَاعَ لَهُ، قَالَ: إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي مَنْ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ، وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا، وَقَذَفَ هَذَا، وَأَكَلَ مَالَ هَذَا، وَسَفَكَ دَمَ هَذَا، وَضَرَبَ هَذَا، فَيُقْضَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ، فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يَقْضِيَ مَا عَلَيْهِ، أَخَذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ، فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ، ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئایا دەزانن موفلیس کێیە؟ (هاوەڵان) گوتیان: موفلیس لە نێو ئێمەدا کەسێکە کە نە درهەمی هەیە، نە ماڵ و کەل و پەلی هەیە، (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: موفلیس لە ئوممەتی من کەسێکە لە ڕۆژی قیامەت دێ نوێژی هەیە، ڕۆژووی هەیە، زەکات و صەدەقەی هەیە، بەڵام کە دێ جنێوی داوە بەمە، بوختانی بۆ ئەوە کردوە، ماڵی ئەوەی خواردوە، خوێنی ئەوی ڕشتوە، لەوی داوە، ئنجا لە چاکەکانی دەدرێ بەو خاوەن هەقانە تاکو هیچ چاکەی نامێنێ، ئنجا لە گوناهی خاوەن هەقەکان هەڵدەدرێتە سەر گوناهەکانی و بە گوناهەوە فڕێ دەدرێتە نێو دۆزەخ.

٢٨٨- عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ: عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ؟ وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَ فَعَلَ؟ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ؟ وَفِيمَ أَنْفَقَهُ؟ وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ؟»(٢).

ئەبو بەرزەی ئەسلەمی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دوو پێی هیچ بەندەیەک لە ڕۆژی قیامەتدا (لە بەردەم دادگای خوای پەروەردگاردا) ناجوڵێ تاکو پرسیاری لێ نەکرێ: دەربارەی تەمەنی کە لە چیدا بەڕێ کردوە؟ وە لە زانیارییەکەی لە چی و چەند کاری پێکردوە؟ وە لەو ماڵ و سامانەی کە هەیەتی چۆنی بە دەستهێناوە؟ چۆنیشی خەرج کردوە؟ وە جەستەی لە چیدا پیر کردوەو تەواو کردوە؟!

---

(١) أخرجه مسلم: ٦٥٢٢.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٤١٧، وقال: حديث حسن صحيح.

دەربارەی: ستەم و ستەمکاریی (الظُلْم)[1]

(الظُّلْمُ: وَضْعُ الشَّيْءِ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهِ، أَو تَجَاوُزُ الْحَدِّ)، واتە: ستەم: بریتیە لەوەی کە شتێک لە غەیری شوێنی خۆی دابنێی، یاخود بریتیە لە سنوور بەزاندن، جا کەسێک بێ لە جێی تەوحید ئیمان بە شیرک بێنێ، وە ئایەتەکانی خوا بە ڕاست دانەنێ، بە تەئکید ئەوە شتێکی زۆر بێ جێی کردوە، وە لە هەمان کاتیشدا سنووریشی بەزاندووەو سنوور شکێنی کردوە.

ستەم (ظُلْم) سێ بەشە:

أ- زوڵمی مرۆڤ لە نێوان خۆی و خوادا، وەک: شیرک و کوفرو نیفاق و تاوان و سەرپێچی، وەک لوقمان بە کوڕەکەی گوت: ﴿ وَإِذْ قَالَ لُقْمَٰنُ لِٱبْنِهِۦ وَهُوَ يَعِظُهُۥ يَٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِٱللَّهِ ۖ إِنَّ ٱلشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ ﴾ لقمان.

بەڵێ، گەورەترین زوڵم ئەوەیە کە تۆ هاوبەشی بۆ خوا پەیدابکەی و، غەیری ئەو بپەرستی، کەچی ئەو تۆی دروست کردوە.

ب- زوڵمی مرۆڤ لە نێوان خۆی و خەڵکدا، وەک خوا دەفەرموێ: ﴿ إِنَّمَا ٱلسَّبِيلُ عَلَى ٱلَّذِينَ يَظْلِمُونَ ٱلنَّاسَ وَيَبْغُونَ فِى ٱلْأَرْضِ بِغَيْرِ ٱلْحَقِّ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٤٢﴾ ﴾ الشورى.

ج- زوڵم لە خۆ کردن، وەک خوا دەفەرموێ: ﴿ فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِۦ وَمِنْهُم مُّقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌۢ بِٱلْخَيْرَٰتِ بِإِذْنِ ٱللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَضْلُ ٱلْكَبِيرُ ﴿٣٢﴾ ﴾ فاطر، دیارە ستەم لە خۆ کردن هەردوو بەشەکەی دیکەش دەگرێتەوەو هەر گوناهێک بکەی ستەمت لە خۆت کردوە، چ شیرک بێ، چ مافی خەڵک پێشێل بکەی، چ واجبێکی خوای پەروەردگار بچوێنی، یاخود قەدەغەیەکی بشکێنی، هەمووی بریتیە لە گوناهێک و لە ستەمێک کە بەرانبەر بە خۆت دەیکەی.

---

(١) تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز، سوورەتی (البقرة) ئایەتەکانی: (١٣٥ تا ١٤١).

٢٨٩- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «انْصُرْ أَخَاكَ ظَالِمَاً أَوْ مَظْلُومَاً»، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! هَذَا نَنْصُرُهُ مَظْلُومَاً فَكَيْفَ نَنْصُرُهُ ظَالِماً؟ قَالَ: «تَأْخُذُ فَوْقَ يَدَيْهِ»[١].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: براکەت سەربخەو پشتی بگرە ستەمکار بێ، یان ستەم لێکراو، (یەکێک) گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەوە دیارە ستەم لێکراوەو سەری دەخەین، بەڵام ئایا چۆن ستەمکار سەربخەین؟ فەرمووی: دەستەکانی بگرەو مەهێڵە ستەم بکات.

٢٩٠- عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ، قَالَ ثُمَّ قَرَأَ: ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلْقُرَىٰ وَهِىَ ظَٰلِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُۥٓ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾﴾ هود[٢].

ئەبو مووسا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا ماوەی ستەمکار دەدات، هەتا دەیگرێ، ئیدی کە گرتی دەرچوونی بۆ نییەو بەری نادات، دەڵێ: پاشان (پێغەمبەرﷺ) ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿وَكَذَٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَآ أَخَذَ ٱلْقُرَىٰ وَهِىَ ظَٰلِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُۥٓ أَلِيمٌ شَدِيدٌ ﴿١٠٢﴾﴾ هود، واتە: ئا بەو شێوەیە سزادانی پەروەردگارت، کاتێک خەڵکی شارەکان سزا دەدات و ئەوانیش زاڵمن، بەڕاستی تۆڵەسەندنی ئەو ئازاردەرو تووندە.

٢٩١- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[٣].

ئیبنو عومەر ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ستەم کردن تاریکییەکانی ڕۆژی دواییە.

٢٩٢- عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ نُفَيْلٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنِ اقْتَطَعَ شِبْرَاً مِنَ الْأَرْضِ ظُلْماً، طَوَّقَهُ اللَّهُ إِيَّاهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنْ سَبْعِ أَرَضِينَ»[٤].

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٣١٢.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٦٨٦، ومسلم: ٢٥٨٣.

(٣) أخرجه البخاري: ٢٣١٥، والترمذي: ٢٠٣٠، وغيرهما.

(٤) أخرجه البخاري: ٣١٩٨، ومسلم: ١٦١٠، واللَّفظُ لِمسلم.

سەعیدی کوڕی زەیدی کوڕی عەمڕی کوڕی نوفەیل ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بستێک لە زەوی خەڵکی دابڕێ و، بە ستەم دەستی بەسەردا بگرێ، ئەوە لە ڕۆژی دوایی خوا لە هەر حەوت چینی زەوی دەیباتە خوارەوە.

٢٩٣- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سَمِعَ جَلَبَةَ خَصْمٍ بِبَابِ حُجْرَتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: «أَلا إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ وَإِنَّمَا يَأْتِينِي الْخَصْمُ، فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ، فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ، فَأَقْضِي لَهُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنْ نَارٍ، فَلْيَحْمِلْهَا أَوْ يَذَرْهَا»[١].

ئوممو سەلەمە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ گوێبیستی دەنگە دەنگێک بوو لە پێش دەرگای ژوورەکەی، جا چووە دەر بۆ لایان و پێی فەرموون: بێگومان منیش مرۆڤم، ئنجا جاری وایە دێنە لام بۆ کێشەیەک (کە لە نێوانتانە) لەوانەیە هەندێکتان قسەی ڕەوانترو زمانی پاراوتر بێ لە هەندێکتان، وە منیش وا دەزانم ڕاست دەکات و هەقی پێدەدەم کەچی ئەوە هەقی مسوڵمانێکی دیکەیە، بەڵام بێگومان ئەوە پارچەیەکە لە ئاگر، جا با هەڵیبگرێ، یاخود وازی لێبێنێ.

٢٩٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَخْلُصُ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ، فَيُحْبَسُونَ عَلَى قَنْطَرَةٍ بَيْنَ الجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيُقْتَصُّ لِبَعْضِهِمْ مِنْ بَعْضٍ مَظَالِمُ كَانَتْ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا، حَتَّى إِذَا هُذِّبُوا وَنُقُّوا أُذِنَ لَهُمْ فِي دُخُولِ الجَنَّةِ، قَالَ: فَوَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لأَحَدُهُمْ أَهْدَى بِمَنْزِلِهِ فِي الجَنَّةِ مِنْهُ لِمَنْزِلِهِ كَانَ فِي الدُّنْيَا»[٢].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: کە بڕواداران لە ئاگر دەرباز دەبن (یانی: کاتێ بەسەر پشتی دۆزەخ تێپەڕ دەبن)، لە شوێنێک ڕادەگیرێن لە نێوان بەهەشت و دۆزەخ و تۆڵەیان بۆ وەردەگیرێتەوە، لە هەندێ لەو

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٤٥٨، ومسلم: ٤٤٤٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٤٤٠.

ستەم و دەستدرێژییانەی کە لە دونیا بەرانبەر یەکدی کردوویانە، هەتا پاکدەبنەوە، دوای پاکبوونەوە مۆڵەتیان دەدرێ بچنە بەهەشت، ئنجا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: سوێند بەوەی کە گیانی منی بە دەستە، یەکێک لەوان بۆ جێگەو ڕێگەکەی خۆی لە بەهەشت شارەزاترە کە لە دنیادا دەچێتەوە ماڵی خۆی.

٢٩٥- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ اَلْحَارِثِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اَللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنِ اِقْتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ بِيَمِينِهِ، فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ، وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الجَنَّةَ. فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: وَإِنْ كَانَ شَيْئاً يَسِيراً يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ قَضِيبٌ مِنْ أَرَاكٍ»[1].

ئەبو ئومامەی حاریسی ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس ماڵی مسوڵمانێک بە سوێند (ی درۆ) بۆ خۆی دابڕێ، ئەوە خوا ئاگری بۆ پێویست کردوە، وە بەهەشتیشی لێ قەدەغە دەکات! جا پیاوێک گوتی: ئەگەر شتێکی کەمیش بێ، ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ!؟ فەرمووی، ئەگەر سیواکێکیش بێ (لە داری ئەراک).

٢٩٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لِكُلِّ غَادِرٍ لِوَاءٌ يَوْمَ القِيَامَةِ، يُقَالُ: هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانٍ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەموو کەسێکی غەدرکارو ستەمکار لە ڕۆژی دوایی ئاڵایەکی هەیە، دەگوترێ: ئەوە فڵان غەدر کارە.

٢٩٧- عَنْ جَابِرٍ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اتَّقُوا الظُّلْمَ، فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَاتَّقُوا الشُّحَّ، فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، وَحَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ، وَاسْتَحَلُّوا مَحَارِمَهُمْ»[3].

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٥١.

(٢) أخرجه مسلم: ٤٦٣١.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٤٨٣، ومسلم: ٥٧٨.

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خۆتان بپارێزن لە ستەم کردن، چونکە ستەم تاریکاییەکانی ڕۆژی دواییە، وە خۆتان بپارێزن لە ڕەزیلی و چرووکی، چونکە ڕەزیلی و چرووکی ئوممەتەکانی پێش ئێوەی لەناوبرد، وە وای لێکردن خوێنی یەکدیان ڕژاندو قەدەغەکراوەکانی یەکدیان حەڵاڵ کرد.

دەربارەی: بەهەشت و بەهەشتیەکان

٢٩٨- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ فِي الجَنَّةِ مِائَةُ دَرَجَةٍ، مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ الأَرْضِ وَالسَّمَاءِ، وَالْفِرْدَوْسُ أَعْلاَهَا دَرَجَةً، وَمِنْهَا تُفَجَّرُ أَنْهَارُ الجَنَّةِ الأَرْبَعَةُ، وَمِنْ فَوْقِهَا يَكُونُ الْعَرْشُ فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللّهَ، فَسَلُوهُ الفِرْدَوْس»[١].

عوبادەی کوڕی صامیت ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی لە بەهەشت سەد پلە هەیە، نێوانی هەردوو پلە، بە ئەندازەی نێوان زەوی و ئاسمانە، وە فیردەوس بەرزترین پلەیە، لەوێوە چوار ڕووبارەکە هەڵدەقوڵێن: (ئاوی ساف و سازگار، هەنگوین، شەڕاب، شیر) وە لە سەرووی فیردەوسەوە عەرش هەیە، بۆیە ئەگەر پاڕانەوە لە خوا، داوای فیردەوس بکەن.

٢٩٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا خَلَصَ الْمُؤْمِنُونَ مِنَ النَّارِ حُبِسُوا بِقَنْطَرَةٍ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، فَيَتَقَاصُّونَ مَظَالِمَ بَيْنَهُمْ فِي الدُّنْيَا، حَتَّى إِذَا نُقُّوا وَهُذِّبُوا، أُذِنَ لَهُمْ بِدُخُولِ الْجَنَّةِ، فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَأَحَدُهُمْ بِمَنْزِلِهِ أَدَلُّ مِنْهُ فِي الدُّنْيَا»[٢].

ئەبو سەعید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێک ئیماندارا ن ڕزگاریان دەبێ لە ئاگری دۆزەخ، قەتیس دەکرێن لە پردێک کە دەکەوێتە نێوان بەهەشت و دۆزەخ، لەوێ تۆڵەکانی دونیا وەردەگیرێنەوە (ئەوانەی ستەمیان کردوە، تۆڵەیان لێوەردەگیرێتەوە)، هەتا پاک و پوخت و پاڵفتە دەکرێنەوە، جا

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٦٣٧، والترمذي: ٢٥٣١، واللَّفْظُ لَهُ.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٣٠٨.

مۆڵەت دەدرێن بچنە بەهەشت، جا سوێند بەو کەسەی گیانی موحەممەدی بە دەستە، هەر یەکێکیان باشتر لە دونیا شوێن و ماڵی خۆی پێ دەزانێ (لە بەهەشتدا).

٣٠٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ فِي الجَنَّةِ لَشَجَرَةً، يَسِيرُ الرَّاكِبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ سَنَةٍ، وَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ»: ﴿وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾﴾ الواقعة[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان لە بەهەشتدا درەختی وا هەیە کە سوارییەک سەد ساڵ بە ژێر سێبەرەکەیدا دەڕوات و تەواوی ناکات (ئەوەندە بەرزەو سێبەرەکەی ئەوەندە درێژو پانە)، (پاشان فەرمووی:) ئەگەر دەتانەوێ ئەم ئایەتە بخوێننەوە: ﴿وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ ﴿٣٠﴾﴾ الواقعة، واتە: وە سێبەرێکی لێک کێشراوەی دوورو درێژ.

٣٠١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَدْخُلُ الْجَنَّةَ أَقْوَامٌ أَفْئِدَتُهُمْ مِثْلُ أَفْئِدَةِ الطَّيْرِ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کۆمەڵێک دەچنە بەهەشت، دڵیان وەک دڵی باڵندەیە.

تێبینی: مەبەست لێرەدا ئەوەیە دڵیان وەک دڵی باڵندە ناسک و لاوازە، لەو لایەنەی کە ترسی خوایان زۆر لە دڵە، وە باڵندە یەکێکە لەو ئاژەڵانەی کە خوا وای دروست کردوە زۆر بە ترسەو لە هەموو شت دەترسێ و، ڕادەچڵەکێ، جا کەسی وا هەیە هەر ناوی خوا دێ دەست بە گریان دەکات، کەسی وا هەیە دوو سیفەتی پێغەمبەری خوای ﷺ بۆ باس بکەن، ئیتر ئەوە خۆی بۆ ناگیرێ و خەریکە دڵی لە کار بکەوێ و، فرمێسک لە چاوانی دێنە خوار، ئا ئەوانە کەسانی زۆر تایبەتمەندن لە لای خوای پەروەردگار.

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٢٥٢، ومسلم: ٢٨٢٨.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٨٤٠.

وە ئەگەر چاو بە سیرەو ژیاننامەی هاوەڵان و شوێنکەوتووانیاندا بگێڕیەوە، کەسانی وات زۆر دەکەونە بەر چاو، کە فیعلەن دڵیان وەک دڵی باڵندە بووە لە ناسکی و نەرمی، جا پێشەوا حەسەنی بەسڕیی[1] دەڵێ: هاوەڵیەتی کەسانێکم کردوە، ئێوە چەند ترستان هەیە بە هۆی گوناهەکانتانەوە سزا بدرێن، ئەوان زیاتر لە ئێوە ترسیان هەبوو چاکەکانیان بە چاودا بدرێتەوەو لێیان قبووڵ نەکرێ.

٣٠٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَهْلُ الْجَنَّةِ جُرْدٌ مُرْدٌ كُحْلٌ، لا يَفْنَى شَبَابُهُمْ، وَلا تَبْلَى ثِيَابُهُمْ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خەڵکی بەهەشت نە جەستەیان مووی پێوەیە، نە ڕوخساریان ڕیشی پێوەیە، چاویان ڕەشکراوە، هەرگیز گەنجێتیان لە نێو ناچێت و، پۆشاکیان کۆن و شڕ نابێت.

٣٠٣- عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ أَهْلَ الْجَنَّةِ يَأْكُلُونَ فِيهَا وَيَشْرَبُونَ، وَلاَ يَتْفُلُونَ، وَلاَ يَبُولُونَ، وَلاَ يَتَغَوَّطُونَ، وَلاَ يَمْتَخِطُونَ»، قَالُوا: فَمَا بَالُ الطَّعَامِ؟ قَالَ: «جُشَاءٌ وَرَشْحٌ كَرَشْحِ الْمِسْكِ يُلْهَمُونَ التَّسْبِيحَ وَالتَّحْمِيدَ كَمَا يُلْهَمُونَ النَّفَسَ»[3].

جابر ﷺ دەڵێ: گوێم لێ بوو پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: ئەهلی بەهەشت دەخۆن و دەخۆنەوە، بەڵام نە تفیان هەیە، نە میزیان هەیە، نە پیساییان هەیە، نە بەڵغەم و چڵمیان هەیە، گوتیان: ئەدی ئەو خواردن و خواردنەوەی دەیخۆن چی لێدێ؟ فەرمووی: دەبێتە قرپ و ئارەقە وەک بۆنی میسک وایە (کە قرپیان دێتەوە، وە ئەو ئارەقەی کە لە بەدەنیان دەردەچێ، بۆنەکەی وەک میسکە کە خۆشترین بۆنە)، وە خوا بە پاک دەگرن و ستایشی دەکەن، وەک چۆن ئێوە هەناسە دەدەن، بەبێ ماندوو بوون.

---

(١) من مواعظ ابن الجوزي ص ٩١، بترقيم الشاملة .

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٥٣٩، وقال: حسن غريب، وأخرجه أيضًا: الدارمي: ٢٨٢٦، انظر: صحيح الجامع: ٢٥٢٥.

(٣) أخرجه أحمد: ١٤٨١١، ومسلم: ٢٨٣٥، واللَّفظُ لأحمد رَحِمَهُما الله.

٣٠٤- «عَنْ رَبِيعَةَ بْنِ كَعْبٍ ﷺ، قَالَ: كُنْتُ أَبِيتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَتَيْتُهُ بِوَضُوئِهِ وَحَاجَتِهِ، فَقَالَ لِي: سَلْنِي، فَقُلْتُ: أَسْأَلُكَ مُرَافَقَتَكَ فِي الْجَنَّةِ؟ قَالَ: أَوَ غَيْرَ ذَلِكَ قُلْتُ: هُوَ ذَاكَ، قَالَ: فَأَعِنِّي عَلَى نَفْسِكَ بِكَثْرَةِ السُّجُودِ»[١].

ڕەبیعەی کوڕی کەعب ﷺ، دەڵێ: من شەوان لە خزمەت پێغەمبەری خوا ﷺ دەبووم، ئاوی دەستنوێژم بۆ دەهێنا، پێداویستییەکانم بۆ دەهێنا خزمەتم دەکرد، پێمی فەرموو: داوام لێ بکە چ شتێکت لە من دەوێ؟ منیش گوتم: داوات لێدەکەم لە بەهەشت ڕەفیقی تۆ بم! فەرمووی: جگە لەوە چی دیکە؟ دەڵێ گوتم: هەر ئەوە، فەرمووی: کەواتە: یارمەتیم بدە لەسەر خۆت بە زۆر سوجدە بردن.

٣٠٥- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ، وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ»[٢].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەهەشت بە ناڕەحەتیان پەرژین کراوە، دۆزەخیش بە ئارەزووەکان پەرژین کراوە.

تێبینی: واتە: کەسێک بیەوێ بەرەو بەهەشت بڕوا دەبێ تەحەمولی سەختی و ناڕەحەتی زۆر بکات کە لە جێ بەجێکردنی واجبەکان و خۆگرتنەوە لە قەدەغەکان، خۆی دەنوێنێ، بەڵام کەسێک بە دوای ئارەزووەکانی بکەوێ ئەوە شووراو پەرژینی دۆزەخ دەبڕێ و دەچێتە نێو دۆزەخەوە.

٣٠٦- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَاهُ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ ﷺ كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَائِرٌ يَعْلُقُ فِي شَجَرِ الجَنَّةِ، حَتَّى يُرْجِعَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى جَسَدِهِ يَوْمَ يَبْعَثُهُ»[٣].

---

(١) أخرجه مسلم: ١١٢٢.

(٢) أخرجه مسلم: ٧٠٦١.

(٣) أخرجه أحمد: ١٥٨١٦، وقال شُعيب الأرنؤوط: إِسْنَادهُ صَحِيح.

عەبدوڕڕەحمانی کوڕی کەعبی کوڕی مالیک دەگێڕێتەوە، کە باوکی کەعبی کوڕی مالیک ﷺ گوتوویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕوحی ئیماندار باڵندەیەکە خۆی بە درەختەکانی بەهەشت هەڵدەواسێ، هەتاکو خوا تبارک وتعالی دەیگێڕێتەوە بۆ نێو جەستەکەی لە ڕۆژێکدا کە زیندووی دەکاتەوە.

٣٠٧- «عَنْ أَبِي أَيُّوب ﷺ، أَنَّ رَجُلاً قَالَ للنَّبيِّ ﷺ: أَخْبِرْنِي بِعَمَل يُدْخِلُنِي الجَنَّةَ، قَالَ: «تَعْبُدُ اللّهَ، وَلاَ تُشْرِكُ بِهِ شَيْئاً، وَتُقِيمُ الصَّلاَةَ، وَتُؤْتِي الزَّكَاةَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ»[١].

ئەبو ئەییوب ﷺ، دەڵێ: پیاوێک بە پێغەمبەری ﷺ گوت: هەواڵم پێبدە بە کردەوەیەک (کە بیکەم و) بمباتە بەهەشتەوە، فەرمووی: خواپەرستەو هیچ شتێکی بۆ بە هاوەڵ دامەنێ، وە نوێژ بەرپابکەو چاک ئەنجامی بدە، زەکاتیش لە ماڵەکەت دەربکە، وە پەیوەندی خزمایەتی بەجێ بهێنە (واتە: ئەوانە سیفەتی بەهەشتیانن).

٣٠٨- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: عَنْ أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الجَنَّةَ؟ فَقَالَ: «تَقْوَى اللَّهِ، وَحُسْنُ الخُلُقِ»، وَسُئِلَ عَن أَكْثَرِ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ النَّارَ؟ فَقَالَ: «الفَمُ وَالفَرْجُ»[٢].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پرسیار لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرا لە باشترین شتێک کە زۆرترینی خەڵکی دەخاتە بەهەشتەوە؟ فەرمووی: پارێزکاریی و ڕەوشتی جوان، وە پرسیاری لێکرا لەوەی کە چ شتێک زۆرترینی خەڵکی دەخاتە دۆزەخ؟ فەرمووی: زمان و داوێن.

٣٠٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَّامٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا أَيُّهَا اَلنَّاسُ! أَفْشُوا السَّلَام، وَصِلُوا الْأَرْحَامَ، وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ، تَدْخُلُوا اَلْجَنَّةَ بِسَلَامٍ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٣٣٢، ومسلم: ١٣.

(٢) أخرجه أحمد: ٩٦٩٤، والبخاري في الأدب المفرد: ٢٩٤، والترمذي: ٢٠٠٤، وقال: صحيح غريب، والحاكم: ٧٩١٩، وقال: صحيح الإسناد، وابن حبان: ٤٧٦.

(٣) أخرجه أحمد: ٢٣٨٣٥، وعبد بن حميد: ٤٩٦، والترمذي: ٢٤٨٥، وقال: صحيح، وابن ماجه: ١٣٣٤، والحاكم: ٤٢٨٣، وقال: صحيح على شرط الشيخين.

عەبدوڵڵای کوڕی سەلام ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەی خەڵکینە! سڵاو بڵاوبکەنەوەو، پەیوەندی خزمایەتی بگەیەنن و، خواردن بدەن بە خەڵک، وە بە شەو کە خەڵک خەوتووە نوێژ بکەن، (ئەگەر ئەوانە بکەن) بە سەلامەتی دەچنە بەهەشت.

٣١٠- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ ﷺ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ جُلُوسًا فَنَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، لَيْلَةَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ فَقَالَ: «إِنَّكُمْ سَتَرَوْنَ رَبَّكُمْ كَمَا تَرَوْنَ هَذَا لاَ تُضَامُّونَ فِي رُؤْيَتِهِ»(١).

جەریری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ، دەڵێ: ئێمە لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ دانیشتبووین، تەماشای مانگی کرد لە شەوی چواردەدا، فەرمووی: بە دڵنیایی ئێوە پەروەردگاری خۆتان دەبینن وەکو چۆن مانگ لە شەوی چواردەدا دەبینن بە ڕوونی، وە پێویستیتان بەچوونە لای یەکدی نابێ کە ئاخۆ خوای پەروەردگار دەرکەوت، یان نا (وەک پێویستیتان بەچوونە لای یەکدی و کۆبونەوەتان نابێ لە کاتی بینینی مانگدا).

٣١١- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «كُلُّ أُمَّتِي يَدخُلُونَ الجَنَّةَ إِلاَّ مَنْ أَبَى»، قِيلَ: وَمَنْ يَأْبَى يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «مَنْ أَطَاعَنِي دَخَلَ الجَنَّةَ، وَمَنْ عَصَانِي فَقَدْ أَبَى»(٢).

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەموو ئوممەتی من دەچنە بەهەشت مەگەر کەسێک پشت هەڵبکات، گوتیان: کێ پشت هەڵدەکات پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: هەر کەسێک فەرمانبەریی من بکات دەچێتە بەهەشت، وە هەر کەسێک سەرپێچی فەرمانی من بکات بێگومان پشتی هەڵکردوە لە چوونە بەهەشت.

٣١٢- عَنْ عُتْبَةَ بْنَ عَبْدٍ السُّلَمِيِّ ﷺ يَقُولُ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَسَأَلَهُ عَنِ الحَوْضِ؟ وَذَكَرَ الجَنَّةَ، ثُمَّ قَالَ: الأَعْرَابِيُّ فِيهَا فَاكِهَةٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، وَفِيهَا شَجَرَةٌ تُدْعَى طُوبَى»(٣).

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٢٩.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٨٥١.

(٣) أخرجه أحمد: ١٧٦٧٩، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح لِغَيْرِهِ.

واتە: عوتبەی کوڕی عەبدی سولەمی ﷺ، دەڵێ: عەرەبێکی دەشتەکی هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لێکرد دەربارەی حەوز (ی کەوسەر)، وە (پێغەمبەر ﷺ) باسی بەهەشتی کرد، پاشان (پیاوە) خێڵەکییەکە گوتی: ئایا لە بەهەشتدا میوە هەیە؟ فەرمووی: بەڵێ، هەروەها درەختێکی تێدایە پێی دەگوترێ: طوبا.

قسەیەکی خۆش
دەربارەی ژن و پیاوێک (ی بەهەشتی بە حیسابی ژنەکە)

یەکێک لە موفەسیرینی قورئان[1] بەسەرهاتێکی هێناوە، قسەیەکی خۆشە دەربارەی ژن و مێردێک دەگێڕێتەوە:

دەڵێ: عیمرانی کوڕی حیتانی خارجی (پیاوێک بووە لە خەواریجەکان) کەسێکی زۆر ڕەش پێست بووە، (ڕەش پێستێکی زۆر تۆخ بووە)، وە خێزانێکیشی هەبووە زۆر جوان بووە:

دەڵێ: ڕۆژێ خێزانەکەی تەماشای مێردەکەی خۆی دەکات و چاوی پێدا دەگێڕێ!! دوایی دەڵێ: (الحمد لله) ستایش بۆ خوا.

مێردەکەشی لێی دەپرسێ: ژنەکە بۆچی وات گوت؟! بۆچی سوپاس و ستایشی خوات کرد؟ (وەک بڵێی هەستی پێکردبێ ئەم زیکرە شتێکی تێدابێت)!!

ژنەکە دەڵێ: وەڵڵاهی پیاوەکە، سوپاسی خوام کرد لەسەر ئەوەی کە من و تۆ هەردووکمان بەهەشتین!

پیاوەکە دەڵێ: چۆن زانیت بەهەشتین؟ ژنەکە دەڵێ: تۆ منت بە نسیب بووە، وە سوپاسی خوات کردوە، کە بۆ خۆت هێندە ڕەشی و، ئافرەتێکی هێندە جوانت بە نسیب بووە، منیش کە تۆم بە نسیب بووە (واتە: هێندە ناشیرینیشی)، بەڵام صەبرم لەسەر گرتووی! ئێ خوای گەورەش بەڵێنی داوە کە سوپاسگوزاران و ئارام گران ئەهلی بەهەشتن!

ئەوەش بۆ دڵخۆشیتان.

---

(١) الكشاف: ج١، ص٤٢٨.

دەربارەی: دۆزەخ و دۆزەخیەکان

٣١٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ، قَالَ: «نَارُكُمْ هَذِهِ الَّتِي يُوقِدُ ابْنُ آدَمَ جُزْءٌ مِنْ سَبْعِينَ جُزْءًا، مِنْ حَرِّ جَهَنَّمَ»، قَالُوا: وَاللَّهِ إِنْ كَانَتْ لَكَافِيَةً، يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «فَإِنَّهَا فُضِّلَتْ عَلَيْهَا بِتِسْعَةٍ وَسِتِّينَ جُزْءًا، كُلُّهَا مِثْلُ حَرِّهَا»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەو ئاگرەتان کە مرۆڤ دایدەگیرسێنێ، (گەرمیەکەی) بەشێکە لە حەفتا بەشی گەرمی (ئاگری) دۆزەخ، گوتیان: سوێند بە خوا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! ئەگەر هەر ئەو ئاگرەی دونیاش بێ بەسە (تا لێی بترسین)، فەرمووی: بێگومان ئەو ئاگرەی دونیا شەست و نۆ بەشی دیکەی دەخرێتە سەر (لە دۆزەخ)، هەر کامێکیان هەمان گەرمی هەیە.

٣١٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا مَاتَ عُرِضَ عَلَيْهِ مَقْعَدُهُ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ، إِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَمَنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، فَمَنْ أَهْلِ النَّارِ، يُقَالُ: هَذَا مَقْعَدُكَ حَتَّى يَبْعَثَكَ اللَّهُ إِلَيْهِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ»(٢).

ئیبنو عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کات کە یەکێکتان مرد بەیانیان و ئێواران شوێنی خۆی پێشان دەدرێ، ئەگەر ئەهلی بەهەشت بێ، ئەوە لە بەهەشتییەکانەو، ئەگەر ئەهلی دۆزەخ بوو، ئەوە لە دۆزەخییەکانە، پێی دەگوترێ: ئەمە شوێنی تۆیە هەتا خوا لە ڕۆژی دوایی زیندووت دەکاتەوە بۆی.

٣١٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كُلُّ أَهْلِ النَّارِ يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ الْجَنَّةِ، فَيَقُولُ: لَوْ أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي، فَيَكُونُ عَلَيْهِ حَسْرَةً «قَالَ:» وَكُلُّ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَرَى مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، فَيَقُولُ: لَوْلَا أَنَّ اللَّهَ هَدَانِي. قَالَ: فَيَكُونُ لَهُ شُكْرًا»(٣).

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٨٤٣.

(٢) أخرجه مسلم: ٧٣٩٠.

(٣) أخرجه أحمد: ١٠٦٦٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إِسْنَادهُ صَحِيح عَلَىَ شَرْط البخاري.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەموو دۆزەخییەک جێگەی خۆی دەبینێ لە بەهەشتدا، دەڵێ: ئەگەر (کردەوەی چاکم کردبایەو) خوا ڕێنمایی کردبام ئەوە جێگەو ڕێگەی من بوو، کە ئەمە مایەی خەم و خەفەتە بۆیان، وە هەموو بەهەشتییەکیش جێگەی خۆی دەبینێ لە دۆزەخدا، دەڵێ: ئەگەر خوا ڕێنمایی نەکردبام، ئەوە جێگەو ڕێگەم دەبوو، ئەوەش دەبێتە (دڵخۆشیی و) سوپاسگوزاریی بۆی.

٣١٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَنَّهُ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، لَا يَسْمَعُ بِي أَحَدٌ مِنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ يَهُودِيٌّ، أَوْ نَصْرَانِيٌّ، ثُمَّ يَمُوتُ وَلَا يُؤْمِنُ بِالَّذِي أُرْسِلْتُ بِهِ، إِلَّا كَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّارِ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سوێند بەو کەسەی گیانی موحەممەدی بە دەستە (سوێندی پێغەمبەر ﷺ بە زۆری ئاوا بووە) گوێ بیستی (ناوی) من نابێ لەم ئوممەتە، هیچ کەسێکی جوولەکەو نەصرانیی، پاشان ئیمان بەوە نەهێنێ کە پێمدا ڕەوانە کراوە، ئەوە مسۆگەر دەچێتە دۆزەخ و هاوەڵی دۆزەخە.

٣١٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ، اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي، وَقَالَ: وَيْلٌ لَهُ، وَيْلٌ لَهُ، أُمِرَ هَذَا بِالسُّجُودِ، فَأَطَاعَ، فَلَهُ الْجَنَّةُ، وَأُمِرْتُ بِالسُّجُودِ، فَعَصَيْتُ، فَلِيَ النَّارُ»(٢).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێک ئادەمیزاد ئایەتی سەجدە دەخوێنێ و کڕنووش دەبات بۆ خوا، شەیتان دوور دەکەوێتەوەو دەگری، دەڵێ: هاوار بۆ من، ئادەمیزاد فەرمانی پێکرا بە کڕنووش بردن، کڕنووشی برد، وە بەهەشتی مسۆگەر کرد، منیش فەرمانم پێکرا بە کڕنووش بردن سەرپێچیم کردو بەشم ئاگرە.

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٨٤.

(٢) أخرجه مسلم: ٨١.

٣١٨- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَدْخُلُ النَّارَ أَقْوَامٌ مِنْ أُمَّتِي حَتَّى إِذَا كَانُوا حُمَمَاً أُدْخِلُوا الْجَنَّةَ، فَيَقُولُ أَهْلُ الْجَنَّةِ: مَنْ هَؤُلَاءِ؟ فَيُقَالُ: هُمُ الْجَهَنَّمِيُّونَ»[1].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کەسانێک دەچنە نێو دۆزەخەوە لە ئوممەتی من، هەتا کاتێک کە دەسووتێن و ڕەش هەڵدەگەڕێن (واتە: دەبنە ڕەژوو، ئنجا) لێی دەردەهێنرێن و، دەخرێنە بەهەشتەوە، خەڵکی بەهەشت دەڵێن: ئەوانە کێن؟ پێیان دەگوترێ: ئەوانە دۆزەخییەکانن.

٣١٩- عَنْ قَتَادَةَ، حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ ﷺ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يُجَاءُ بِالْكَافِرِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيُقَالُ لَهُ: أَرَأَيْتَ لَوْ كَانَ لَكَ مِلْءُ الْأَرْضِ ذَهَباً أَكُنْتَ مُفْتَدِياً بِهِ، فَيَقُولُ: نَعَمْ يَا رَبِّ، قَالَ: فَيُقَالُ: لَقَدْ سُئِلْتَ أَيْسَرَ مِنْ ذَلِكَ فَذَلِكَ قَوْلُهُ ﷻ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَمَاتُواْ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ ٱلْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ ٱفْتَدَىٰ بِهِۦٓ ﴿٩١﴾ ﴾ آل عمران»[2].

قەتادە دەڵێ: ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ گوتی: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کەسی کافر ڕۆژی قیامەت دەهێنرێ، پێی دەگوترێ: ئایا ئەگەر پڕی زەوی زێڕت هەبووایە، ئێستا نەتدەبەخشی (تا ببێتە بەڵا گێڕەوەت و خۆت پێ دەکڕیەوە تا نەچیتە دۆزەخ)؟ دەڵێ: با، ئەی پەروەردگارم، دەڵێ پێی دەگوترێ: لەوە زۆر ئاسانترت لێ داواکرا (لە دونیادا، بەڵام جێبەجێت نەکرد)، ئەویش ئەوەیە کە خوا ﷻ دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ وَمَاتُواْ وَهُمْ كُفَّارٌ فَلَن يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِم مِّلْءُ ٱلْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوِ ٱفْتَدَىٰ بِهِۦٓ ﴿٩١﴾ ﴾ آل عمران، واتە: بەڕاستی ئەوانەی بێبڕوا بوون، وە بە بێ بڕواییش مردن، ئەوە هەرگیز فیدیە (تا ببێتە بەڵا گێڕەوە) لە هیچ کامێکیان وەرناگیرێ، با پڕ بە هەموو زەویش زێڕ بێت و ببیەخشێت لە بریدا، وە ئەوانە سزای بە ئازاریان بۆ هەیەو، هیچ سەرخەرێکیان نییە.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٢٢٨٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه أحمد: ١٣٢٨٨، والبخاري: ٦٥٣٨، ومسلم: ٧٠١٦.

٣٢٠- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُؤْتَى بِأَنْعَمِ أَهْلِ الدُّنْيَا مِنْ أَهْلِ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُصْبَغُ فِي النَّارِ صَبْغَةً، ثُمَّ يُقَالُ: يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ خَيْراً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ نَعِيمٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لَا، وَاللَّهِ يَا رَبِّ! وَيُؤْتَى بِأَشَدِّ النَّاسِ بُؤْساً فِي الدُّنْيَا، مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فَيُصْبَغُ صَبْغَةً فِي الْجَنَّةِ، فَيُقَالُ لَهُ: يَا ابْنَ آدَمَ هَلْ رَأَيْتَ بُؤْساً قَطُّ؟ هَلْ مَرَّ بِكَ شِدَّةٌ قَطُّ؟ فَيَقُولُ: لَا، وَاللَّهِ يَا رَبِّ مَا مَرَّ بِي بُؤْسٌ قَطُّ، وَلَا رَأَيْتُ شِدَّةً قَطُّ»[(١)].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لە ڕۆژی دوایی کەسێکی دۆزەخی دێنن کە لە خۆشترین نیعمەتی دونیادا بووە، جارێک دەخرێتە نێو ئاگر، ئنجا پێی دەگوترێ: ئەی نەوەی ئادەم! ئەرێ هەرگیز هیچ نیعمەتێکت بینیوە؟ ئایا هیچ کات لە خێرو خۆشیدا بووی؟ دەڵێ: نەخێر، وەڵڵاهی ئەی پەروەردگارم! وە کەسێکی بەهەشتی دەهێنرێت کە لە هەژارترین و بە نەهامەتترین کەس بووە لە دونیا، جارێک دەخرێتە نێو بەهەشت، ئنجا پێی دەگوترێ: ئەی نەوەی ئادەم! ئەرێ هەرگیز هەژاری و نەهامەتیت بینیوە؟ ئایا هیچ کات لە ناڕەحەتیدا بووی؟ ئەویش دەڵێ: نەخێر، وەڵڵاهی ئەی پەروەردگارم! هەرگیز بە ناڕەحەتیدا تێنەپەڕیوم، وە هەرگیز ناڕەحەتیم نەبینیوە!

٣٢١- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا صَارَ أَهْلُ الْجَنَّةِ إِلَى الْجَنَّةِ، وَأَهْلُ النَّارِ إِلَى النَّارِ، جِيءَ بِالْمَوْتِ حَتَّى يُجْعَلَ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، ثُمَّ يُذْبَحُ، ثُمَّ يُنَادِي مُنَادٍ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، لَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ لَا مَوْتَ، فَيَزْدَادُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرَحاً إِلَى فَرَحِهِمْ، وَيَزْدَادُ أَهْلُ النَّارِ حُزْناً إِلَى حُزْنِهِمْ»[(٢)].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێ بەهەشتیەکان بۆ بەهەشت و دۆزەخیەکان بۆ دۆزەخ بردران، مردن دەهێنرێ و لە نێوان بەهەشت و دۆزەخ[(٣)] سەردەبڕدرێ، ئنجا بانگ بێژێک بانگ دەکات: ئەی خەڵکی بەهەشت

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٨٠٧.

(٢) أخرجه البخاري: ٦١٨٢.

(٣) لە شێوەی ئاژەڵێك، وەك لە فەرموودەی دیکە باس کراوە.

مردن نەما، وە ئەی خەڵکی دۆزەخ مردن نەما، ئنجا خەڵکی بەهەشت دڵخۆشتر دەبن بە خۆشیەکەیان و دۆزەخیەکانیش هێندەی تر خەفەتبارو دڵ توندتر دەبن.

دەربارەی: ماڵی چاک بۆ پیاوی چاکە

٣٢٢- عَنْ عَمْرَو بْنِ الْعَاصِ ﷺ قَالَ: بَعَثَ إِلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ عَلَيَّ ثِيَابِي وَسِلاَحِي، ثُمَّ آتِيهِ، فَفَعَلْتُ فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ، فَصَعَّدَ إِلَيَّ الْبَصَرَ ثُمَّ طَأْطَأَ، ثُمَّ قَالَ: «يَا عَمْرو! إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَبْعَثَكَ عَلَى جَيْشٍ فَيُغْنِمُكَ اللّهُ، وَأَرْغَبُ لَكَ رَغْبَةً مِنَ الْمَالِ صَالِحَةً»، قُلْتُ: إِنِّي لَمْ أُسْلِمْ رَغْبَةً فِي الْمَالِ، إِنـَّمَا أَسْلَمْتُ رَغْبَةً فِي الإِسْلَامِ فَأَكُونُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: «يَا عَمْرُو! نِعْمَ الْمَالُ الصَّالِحِ لِلْمَرْءِ الصَّالِحِ»[1].

عەمری کوڕی عاص ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بە دوایدا ناردم و فەرمانی پێکردبووم پۆشاک و چەکم هەڵبگرم و بچمە خزمەتی، منیش وام کردو، چوومە خزمەتی، لە کاتێکدا دەستنوێژی هەڵدەگرت، چاوی بەرز کردەوە بۆ لای من (تەماشای کردم)، دواتر سەری داخست، پاشان فەرمووی: ئەی عەمر! دەمەوێ بتنێرم بۆ سەر سوپایەک و، خوا دەستکەوتی جەنگت پێبدات، وە پێم خۆشە ماڵێکی چاکت دەستبکەوێ، دەڵێ: منیش گوتم: من بۆ ئەوە مسوڵمان نەبووم ماڵ و سامانم دەست بکەوێ، بەڵکو من لە خۆشی ئەوە هاتمە نێو ئیسلام و مسوڵمان بووم تاوەکو لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ بم، فەرمووی: ئەی عەمر! باشترین (نیعمەت) ماڵی چاکە، بۆ پیاوی چاک.

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٩٩، وأحمد: ١٧٧٩٨، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

دەربارەی: مامەڵە کردن (کڕین و فرۆشتن)

٣٢٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ، فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَنَالَتْ أَصَابِعُهُ بَلَلاً، فَقَالَ: «مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟»، فَقَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! قَالَ: «أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ»، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا»[1].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ بەلای (خواردنێکی لەسەر یەک کەڵەکە بوو) تێپەڕی، دەستی خستە نێوی (ژێرەوەی)، پەنجەکانی تەڕ بوون، فەرمووی: ئا ئەمە چیە ئەی خاوەنی خواردن؟! گوتی: باران تەڕی کردوە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی: ئەی بۆچی لە سەرەوەی خواردنەکە داتنەناوەو دەرتنەخستوە بۆ ئەوەی خەڵک بیبینێ؟! پاشان فەرمووی: هەر کەسێک فێڵ بکات لە ئێمە نییە.

تێبینی: واتە: ئەم کردەوەی ئەو کەسە کە فێڵ کردنە لە ڕەفتاری مسوڵمان ناچێ! نەک لە ئیسلام دەربچێ و کافر بێت، مەگەر فێڵەکەی، فێڵێک بێت لە عەقیدە تەواو نەبێت و زیانی عەقیدەی لە مسوڵمانان بدات، ئا ئەوە حوکمەکەی جیاواز دەبێت.

٣٢٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ تَسْتَقْبِلُوا، وَلاَ تُحَفِّلُوا، وَلاَ يُنَفِّقْ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ»[2].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕێ لەو کەسانە مەگرن لە گوندەکانەوە دێن کاڵایان پێیە (کە هێشتا ئاگاداری نرخی بازاڕ نین و بە هەرزان لێیان بکڕنەوەو لە دەستیان دەربێنن)، وە سوێندان مەخۆن لە کڕین و فرۆشتن، هیچ کەسێکتان لەسەر ئەویترتان نرخ بەرز نەکاتەوە (لە کاتی کڕین و فرۆشتن، بۆ ئەوەی کەسی کڕیار هەڵبخەڵەتێنرێ، وا بزانێ ئەم کاڵایە ئەو نرخە دێنێ و دوایی بە کەسێک لە ئامادەبووان ساغ بکرێتەوە).

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٩٥، والترمِذِيّ: ١٣١٥، وقال: حسن صحيح، والعلم على هذا عند أهل العلم كرهوا الغش وقالوا الغش حرام.

(٢) أخرجه الترمذي: ١٢٦٨، وقال: حديث حسن صحيح.

٣٢٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يَبِعِ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلاَ يَخْطُبْ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ إِلاَّ أَنْ يَأْذَنَ لَهُ»[١].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ کەسێک مامەڵە لەسەر مامەڵەی براکەی نەکات، وە هیچ کەسێکتان خوازبێنی نەکات بەسەر خوازبێنی برایەکەیدا (بۆ هەمان کەس) مەگەر خۆی مۆڵەتی پێ بدات.

٣٢٦- عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ ﷺ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْتِينِي الرَّجُلُ فَيُرِيدُ مِنِّي الْبَيْعَ، لَيْسَ عِنْدِي أَفَأَبْتَاعُهُ لَهُ مِنَ السُّوقِ؟ فَقَالَ: «لاَ تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ»[٢].

واتە: حەکیمی کوڕی حیزام ﷺ دەڵێ: گوتم ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، کەسێک دێتە لام و دەیەوێ شتێکم لێ بکڕێ، منیش ئەو شتەم لەلا نییە، ئایا (دروستە) لەبازاڕ بۆی بکڕم (واتە: پێشتر پێی بفرۆشم، ئنجا بچم لە بازاڕ بیکڕم و بیدەمە دەستی)، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: شتێک مەفرۆشە، کە لە لات نییە. (کەواتە: دروست نییە مامەڵە لەسەر شتێک بکرێ کە هێشتا موڵکی فرۆشیار نەبێ).

٣٢٧- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ قَالَ: كُنْتُ أَبِيعُ التَّمْرَ فِي السُّوقِ، فَأَقُولُ: كِلْتُ فِي وَسْقِي هَذَا كَذَا فَأَدْفَعُ أَوْسَاقَ التَّمْرِ بِكَيْلِهِ، وَآخُذُ شِفِّي فَدَخَلَنِي مِنْ ذَلِكَ شَيْءٌ، فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «إِذَا سَمَّيْتَ الكَيْلَ فَكِلْهُ»[٣].

عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ دەڵێ: من خورمام دەفرۆشت لە بازاڕ، (بە کڕیارم) دەگوت: من پێشتر ئەو ئەندازەیەم پێوانە کردوە، هەر لەسەر پێوانەی پێشوو ئەندازە خورمایەکەم بۆ دەکێشا، وە قازانجی خۆمم وەردەگرت، جا گومانم بۆ دروست بوو لەو بابەتەدا، بۆیە لە پێغەمبەری خوام ﷺ پرسی (کە ئاخۆ دەبێت بۆی نەکێشمەوەو

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٠٣٢، ومسلم: ٣٥٢١، واللَّفْظُ لِمسلم.

(٢) أخرجه أحمد: ١٥٣٤٦، تعليق شعيب الأرنؤوط : حديث صحيح لغيره، وأبو داود: ٣٥٠٣، والترمذي: ١٢٣٢، والنسائي: ٤٦١٣.

(٣) أخرجه ابن ماجه: ٢٢٣٠، وَصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٧٢٠٦.

لەسەر کێشان و پێوانەی پێشوو پێی بفرۆشم)، ئەویش فەرمووی: ئەگەر باسی ئەندازەکەت کرد بیکێشەوە (واتە: دووبارە بۆ موشتەری پێوانەی بکەوە با گومان بۆ تۆ و بۆ موشتەری نەمێنێ).

٣٢٨- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الأَنْصَارِيِّ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِيَّاكُمْ وَكَثْرَةَ الحَلِفِ فِي البَيْعِ، فَإِنَّهُ يُنَفِّقُ ثُمَّ يَمْحَقُ»(١).

ئەبو قەتادەی ئەنصاری ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەری خوام ﷺ بیست دەیفەرموو: خۆتان بپارێزن لە زۆر سوێند خواردن لە کاتی فرۆشتندا، چونکە سوێند خواردن کاڵاتان پڕفرۆش دەکات و دواییش پێزو بەرەکەتی ناهێڵێ.

٣٢٩- عَنْ عُثْمَان بْن عَفَّانَ ﷺ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَدْخَلَ اللّهُ الجَنَّةَ رَجُلاً كَانَ سَهْلاً بَائِعاً وَمُشْتَرِياً»(٢).

عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا پیاوێکی خستە بەهەشتەوە، (چونکە) ئاسانکارو لێبوردەو ڕووخۆش بوو لە کاتێ کە فرۆشیار بوو، وە لە کاتێکیش کە کڕیار بوو.

٣٣٠- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّه ﷺ: «إِنَّمَا البَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ»(٣).

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کڕین و فرۆشتن دەبێ بە ڕەزامەندیەوە بێ (واتە ڕەزامەندی هەردوو لای لەسەر بێت).

٣٣١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَقَالَ مُسْلِمَاً، أَقَالَهُ اللَّهُ عَثْرَتَهُ»(٤).

---

(١) أخرجه مسلم: ٤٢١٠.

(٢) أخرجه عبد بن حميد: ٤٧، وابن مَاجَه: ٢٢٠٢، وحسنه الألباني في صحيح الجامع: ١٧٨.

(٣) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٢١٨٥، في الزوائد إسناده صحيح ورجاله موثقون، رواه ابن حبان في صحيحه: ٤٩٦٧.

(٤) أخرجه أبو داود: ٣٤٦٠ ، وابن ماجه: ٢١٩٩، وابن حبان: ٥٠٣٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس ڕازی بێ بە پەشێمان بوونەوەی مسوڵمانێک لە مامەڵەکەی، ئەوە خوا لە کاتی کەوتن و ناڕەحەتی (دونیاو دواڕۆژ) لە فریای دێ.

دەربارەی: ڕیباو سوو خواردن

٣٣٢- عَنْ أُسَامَةُ بْنِ زَيْدٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِنَّمَا الرِّبَا فِي النَّسِيئَةِ»[١].

ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان سوو لە قەرزی دواخراو دایە، (بۆ نموونە: ملیۆنێک بە قەرز دەدرێ، بۆ ماوەی ساڵێک، بەو مەرجەی ملیۆنێک زیاتر بدرێتەوە خاوەن قەرز).

٣٣٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا ظَهَرَ الزِّنَا وَالرِّبَا فِي قَرْيَةٍ، فَقَدْ أَحَلُّوا بِأَنْفُسِهِمْ عَذَابَ اللَّه»[٢].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر داوێن پیسی و سووخۆری لە هەر شوێنێک پەیدابوو، بە دڵنیایی ئەوانە سزای خوایان بۆ خۆیان مسۆگەر کردوە.

٣٣٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّه ﷺ: «الآخِذُ وَالمُعْطِي سَوَاءٌ فِي الرِّبَا»[٣].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی سوو وەردەگرێ، وە ئەو کەسەش کە سوو دەدات وەک یەکن لە سووخۆری (بە مەرجێک سوو لێ وەرگیراو قاصد بێت).

---

(١) أخرجه مسلم: ٤١٧٣.

(٢) أخرجه الطبراني في الكبير: ٤٦٠، والحاكم: ٢٢٦١، وقال: صحيح الإسناد.

(٣) أخرجه الحَاكِم: ٢٣٠٧، والديلمي: ٤٤١، وقال الحاكم: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه، ووافقه الذهبي.

٣٣٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «التَّمْرُ بِالتَّمْرِ، وَالحِنْطَةُ بِالحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ، وَالمِلْحُ بِالمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ، يَدَاً بِيَدٍ، فَمَنْ زَادَ أَوِ اسْتَزَادَ فَقَدْ أَرْبَى إِلاَّ مَا اخْتَلَفَتْ أَلْوَانُهُ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خورما بە خورما، گەنم بە گەنم، جۆ بە جۆ، خوێ بە خوێ، وەک یەک، دەست بە دەست، هەر کەسێک لەوە زیاتری وەرگرت، یان داوای زیاتری کرد، ئەوە سوو خۆرە، مەگەر جۆرەکانیان جیاوازبن.

٣٣٦- عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ آكِلَ الرِّبَا، وَمُوكِلَهُ، وَكَاتِبَهُ، وَشَاهِدَيْهِ، وَقَالَ: هُمْ سَوَاءٌ»(٢).

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نەفرینی کردوە لەو کەسەی کە سوو دەخوات، ئەو کەسەش دەیدات، وە ئەو کەسەش کە گرێبەستەکە دەنووسێ و، ئەو کەسەی شایەتی بۆ دەدات، وە فەرمووی: هەموویان وەک یەکن.

دەربارەی: قەرزو قەرزاری

٣٣٧- عَنْ صُهَيْبٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ تَدَيَّنَ دَيْنَاً، وَهُوَ مُجْمِعٌ أَنْ لا يُوَفِّيَهُ إِيَّاهُ، لَقِيَ اللَّهَ سَارِقَاً»(٣).

سوهەیب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک قەرزێک بکات و مەبەستی ئەوەبێ قەرزەکە نەداتەوە، وەک دزێک دەگاتەوە بە خوا (واتە: لێ پرسینەوەی لەگەڵ دەکرێ وەک دزێک).

---

(١) أخرجه مسلم: ٤١٥٠.

(٢) أخرجه مسلم: ٤١٧٧.

(٣) أخرجه ابن مَاجَه: ٢٤١٠، قَالَ البوصيري: هَذَا إِسْنَادٌ حسن، انظر: صحيح الترغيب والترهيب: ٨٩٩.

٣٣٨- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّهَا كَانَتْ تَدَّانُ، فَقِيلَ لَهَا: مَا لَكِ وَلِلدَّيْنِ، فَقَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ عَبْدٍ كَانَتْ لَهُ نِيَّةٌ فِي أَدَاءِ دَيْنِهِ، إِلَّا كَانَ لَهُ مِنْ اللَّهِ ﷯ عَوْنٌ»، فَأَنَا أَلْتَمِسُ ذَلِكَ الْعَوْنَ[١].

له عائیشەوە ﵂ دەگێڕنەوە: کە قەرزی دەکرد، پێی گوترا: چیت داوە بە قەرز کردن (بۆچی زۆر قەرز دەکەی)؟ گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر بەندەیەک (قەرزێکی کردو) مەبەست و نیازی وابوو قەرزەکەی بداتەوە، ئەوە حەتمەن لەلایەن خوا ﷯ یارمەتی دەدرێ (بۆ دانەوەی قەرزەکەی)، (دایکمان عائیشە دەڵێ:) من بە دوای ئەم یارمەتییەی خوا دەگەڕێم (حەز دەکەم هەردەم خوا لەگەڵم بێت بۆ یارمەتی دان).

٣٣٩- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَجُلاً أَتَى النَّبِيَّ ﷺ يَتَقَاضَاهُ فَأَغْلَظَ فَهَمَّ بِهِ أَصْحَابُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «دَعُوهُ، فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالاً ثُمَّ قَالَ: أَعْطُوهُ سِنًّا مِثْلَ سِنِّهِ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلاَّ أَمْثَلَ مِنْ سِنِّهِ، فَقَالَ: أَعْطُوهُ، فَإِنَّ مِنْ خَيْرِكُمْ أَحْسَنَكُمْ قَضَاءً»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەر ﷺ داوای قەرزەکەی لێکرد (پێغەمبەر ﷺ وشترێک قەرزداری ئەو پیاوە بووە)، زۆر پێداگیری کرد (لەسەر پێغەمبەر ﷺ)، هاوەڵان ویستیان ئازاری بدەن (بە هۆی ناشیرین ڕەفتارکردن لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ)، (پێغەمبەری خوا ﷺ) فەرمووی: وازی لێ بێنن! بەڕاستی بۆ خاوەن ماف هەیە مافی قسەکردن و پێداگیری کردن، پاشان فەرمووی: وشترێکی پێ بدەن لە هەمان تەمەنی وشترەکەی خۆی، هاوەڵان گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ (دەستمان نەکەوت) تەنها وشترێک کە لە هی خۆی گەورەتر بوو (چاکتر بوو)، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: پێی بدەن، بە ڕاستی لە باشترین کەسەکانتان ئەوانەن کە بە چاکی قەرزەکانیان دەدەنەوە.

---

(١) أخرجه الطيالسي: ١٥٢٤، وأحمد: ٢٤٧٢٣، والحاكم: ٢٢٠٢، وقال: صحيح الإسناد.

(٢) أخرجه البخاري: ٢١٨٣، ومسلم: ٤١٩٤.

٣٤٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَسْلَفَهُ مَالاً بِضْعَةَ عَشَرَ أَلْفاً فَلَمَّا رَجَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ قَدِمَ عَلَيْهِ مَالٌ فَقَالَ: «ادْعُ لِي ابْنَ أَبِي رَبِيعَةَ»، فَقَالَ لَهُ: «خُذْ مَا أَسْلَفْتَ بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي مَالِكَ، وَوَلَدِكَ، إِنَّمَا جَزَاءُ السَّلَفِ الْحَمْدُ وَالْوَفَاءُ»[١].

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو ڕەبیعە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ دە هەزار زیاتری لێ بە قەرز وەرگرتم، جا کاتێ لە ڕۆژی حونەین گەڕایەوە سەروەت و سامانی بۆ هات و فەرمووی: کوڕی ئەبو ڕەبیعەم بۆ بانگ بکەن، جا پێی فەرموو: بیگرە ئەوەی بە قەرزتدا، خوا بەرەکەت بخاتە خۆت و ماڵ و منداڵت، پاداشتی قەرزدان بریتیە لە سوپاس کردن و دانەوەی قەرزەکە.

٣٤١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ أَدْرَكَ مَالَهُ بِعَيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ قَدْ أَفْلَسَ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: هەر کەسێک هەمان ماڵی خۆی بدۆزێتەوە لە لای کەسی موفلیس (کە پێشتر قەرزاری بووە)، ئەوە ئەو کەسە لە پێشترە لە کەسی دی (بەوەی داوای ماڵەکەی خۆی بکاتەوەو شتەکەی بباتەوە)[٣].

٣٤٢- عَنْ أَبِي الْيَسَرِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُظِلَّهُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ، فَلْيَنْظِرْ مُعْسِرًا، أَوْ لِيَضَعْ لَهُ»[٤].

---

(١) أخرجه النسائي في الكبرى: ٤٦٨٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٤٠٢، ومسلم: ١٥٥٩.

(٣) پێم وایە لە کاتێکی وەک ئێستا کە دائیرەی تایبەت بۆ یەکلاکردنەوەی ئەم کێشانە هەیە، دەبێ ئەم دائیرە بەم کارە هەڵبستێ، ئەگەرنا فەوزا دروست دەبێت، وەک پێشەوا قورتوبی لە تەفسیرەکەی الجامع لأحكام القُرْآن: ج ٢، ص ٢١٨، باسی کردوە.

(٤) أخرجه ابن ماجه: ٢٤١٩، وَصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٩٠١.

ئەبو یەسەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک حەز دەکات خوا بیخاتە ژێر سێبەری (عەڕشی خۆی لە ڕۆژی دوایی)، با چاوەڕوانی قەرزارێکی تەنگ دەست بکات (کە ناتوانێ قەرزەکەی بداتەوە لە کاتی دیاریکراو)، یاخود هەر لێی خۆشبێ و لێی وەرنەگرێتەوە.

دەربارەی: کارو کەسابەت

٣٤٣- عَنِ اِبْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَطْيَبُ الكَسْبِ عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ»[١].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پاکترین و چاکترین دەستکەوت و سامانی مرۆڤ بەرهەمی دەستی خۆیەتی.

٣٤٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَعْطُوا اَلأَجِيرَ أَجْرَهُ، قَبْلَ أَنْ يَجِفَّ عَرَقُهُ»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کرێی کرێکار بدەن پێش ئەوەی ئارەقی وشک بێتەوە.

٣٤٥- عَنْ كُلَيْبٍ الْجَرْمِيِّ ﷺ، أَنَّهُ شَهِدَ مَعَ أَبِيهِ جَنَازَةً شَهِدَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، (قَالَ:) وَأَنَا غُلَامٌ أَعْقِلُ وَأَفْهَمُ، فَانْتَهَى بِالْجَنَازَةِ إِلَى الْقَبْرِ وَلَمْ يُمْكِنْ لَهَا، قَالَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «سَوُّوا لَحْدَ هَذَا»، حَتَّى ظَنَّ النَّاسُ أَنَّهُ سُنَّةٌ، فَالْتَفَتَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: «أَمَا إِنَّ هَذَا لَا يَنْفَعُ الْمَيِّتَ وَلَا يَضُرُّهُ، وَلَكِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ مِنَ الْعَامِلِ إِذَا عَمِلَ أَنْ يُحْسِنَ»[٣].

کولەیبی جەرمی ﷺ دەگێڕێتەوە کە لەگەڵ باوکی ئامادەی ناشتنی جەنازەیەک بوون کە پێغەمبەری خواش ﷺ لەوێ ئامادەبوو، (کولەیب دەڵێ:) لە کاتێکدا من منداڵێک بووم عەقڵم بەشتەکان دەشکاو تێدەگەیشتم، جەنازەکەیان هێنا

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧٣٠٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حسن لغيره.

(٢) أخرجه ابن ماجه: ٢٤٤٣، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح سنن ابن ماجه: ١٩٨٠.

(٣) أخرجه الطبراني: ٤٩٢٣، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٨٠٣٧.

لای گۆڕەکە، لە کاتێکدا هێشتا ئامادە نەبوو، دەڵێ: جا پێغەمبەری خوا ﷺ هەر دەیفەرموو: گۆڕەکەی ڕاست و ڕێک بکەن، تا خەڵک وایان زانی ئەمە سوننەتە، جا ئاوڕی بۆ دانەوەو فەرمووی: ئەمە هیچ سوود ناگەیەنێ بە مردوو، وە هیچ زیانێکیشی پێ ناگەیەنێ، بەڵام خوا ئەو کرێکارو فەرمانبەرەی خۆش دەوێ کە کارەکەی بە جوانی دەکات.

٣٤٦- عَنْ عَائِشَةَ ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلاً أَنْ يُتْقِنَهُ»[١].

عائیشە ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا حەز دەکات ئەگەر یەکێک لە ئێوە کارێکی ئەنجامدا بە وردەکاریی و بە پوختی و ڕێکی ئەنجامی بدات.

٣٤٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَدِّ الْأَمَانَةَ إِلَى مَنِ ائْتَمَنَكَ، وَلَا تَخُنْ مَنْ خَانَكَ»[٢].

ئەبو هورەیرە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کەسێک کە تۆی بە ئەمیندار داناوە، سپاردەکەی بدەوە، وە خیانەت لە کەسێک مەکە کە خیانەتی لە تۆ کردوە.

تێبینی: ئێمە وەک ئێمان کە سپاردەیەکمان لە لای کەسێک داناوە، ئەو بزری کردوە، ئەگەر بەیانی ئەویش سپاردەیەکی لە لای ئێمە دانا، نابێ ئەمانەتەکەی ون بکەین بە ئەنقەست، بڵێین: تۆڵە بە تۆڵە! ئەگەر ئەو ئەمانەتی کەسێکی مسوڵمانی ون کردوە، ئەو کەسە بۆی هەیە لە ڕێی شەرعییەوە، لە ڕێی یاساوە دەعوای لەسەر تۆمار بکات و هەقی خۆی وەربگرێتەوە، بەڵام خیانەتی لێ بکاتەوە، بڵێ: بۆچی ئەو خیانەتی لێکردووم، کە ڕەنگە هەر خیانەتیش نەبێت و بە مەبەستیش ونی

---

(١) أخرجه البَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٥٣١٢، أبو يعلى: ٤٣٨٦، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ١١١٣.

(٢) أخرجه البخاري في التاريخ: ٣٦٠/٤، وأبو داود: ٣٥٣٥، والترمذي: ١٢٦٤، وقال: حسن غريب، والحاكم: ٢٢٩٦، وقال: صحيح على شرط مسلم، ووافقه الذهبي.

نەکردبێ، بەڵام گریمان زانیمان خیانەتی کردوەو فەوتاندوویەتی، ئەگەر ئەو خیانەت لە خۆی دەوەشێنێتەوە ئەو مسوڵمانە نابێ ئەو کارە ناشرینە لە خۆی بوەشێنێتەوە، بەڵکو دەبێ ئەو هەقەی خۆی بە شێوەیەکی دیکە وەربگرێتەوە.

دەربارەی: خەڵات و دیاری

٣٤٨- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﭭ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «العَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالكَلْبِ يَقِيءُ، ثُمَّ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ»[١].

ئیبنو عەبباس ﭭ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی لە دیاری و خەڵاتێک کە داویەتی بە کەسێک پەشیمان دەبێتەوە، وەک سەگێک وایە کە بڕشێتەوە، دوایی ڕشانەوەکەی خۆی بخواتەوە.

٣٤٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﭬ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ يَقُولُ: «تَهَادُوا تَحَابُّوا»[٢].

ئەبو هوڕەیرە ﭬ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دیاری بدەن بە یەکدی، خۆشەویست دەبن لە لای یەکدی.

٣٥٠- عَنْ بُرَيْدَةَ الْأَسْلَمِيِّ ﭬ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ اسْتَعْمَلْنَاهُ عَلَى عَمَلٍ فَرَزَقْنَاهُ رِزْقاً، فَمَا أَخَذَ بَعْدَ ذَلِكَ فَهُوَ غُلُولٌ»[٣].

بوڕەیدەی ئەسلەمی ﭬ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێکمان دانا لەسەر کارێک و هەقێک و (معاشێکمان) پێدا، جگە لەوەی پێمان داوە هەرچی دیکە وەری بگرێ (وەک دیاری) ئەوە ناپاکیی و دزییە لە موڵکی گشتی.

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٤٤٩، ومسلم: ٤٢٦١.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٥٩٤، وَحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد: ٤٦٣.

(٣) أخرجه أبو داود: ٢٩٤٥، وابن خزيمة: ٢٣٦٩، قال الأعظمي: إسناده صحيح، والحاكم: ١٤٧٢، قال: صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه.

٣٥١- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَرْجِعُ أَحَدٌ فِي هِبَتِهِ إِلَّا وَالِدٌ مِنْ وَلَدِهِ، وَالْعَائِدُ فِي هِبَتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ»[1].

عەمڕی کوڕی شوعەیب دەگێڕێتەوە لە باوکی، ئەویش لە باپیری ﷺ کە دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ کەس بۆی نییە دوای ئەوەی شتێکی کردە دیاری لێی پەشێمان ببێتەوە، تەنها باوک نەبێت بەرانبەر بە منداڵەکەی، وە ئەو کەسەی کە لە دیارییەکەی پەشیمان دەبێتەوە (جگە لە باوک) وەک ئەو کەسە وایە کە بگەڕێتەوە بۆ ڕشانەوەکەی خۆی و بیخواتەوە.

تێبینی: واتە: ئەگەر باوک شتێکی دا منداڵی خۆی دوایی پەشێمان بۆوە، گوناهبار نابێت، هۆکارەکەشی ئەوەیە کە پێغەمبەری خوا ﷺ، هەم منداڵ و، هەم ماڵی منداڵیشی بە هی باوکەکە داناوە، کەواتە: وەک ئەوە وایە شتێکی بە خۆی بەخشی بێت و دوایی پەشێمان بووبێتەوە، دەفەرموێ: «إِنَّ أَوْلَادَكُمْ مِنْ أَطْيَبِ كَسْبِكُمْ، فَكُلُوا مِنْ كَسْبِ أَوْلَادِكُمْ»[2]، واتە: منداڵەکانتان لە بەدەست هێنراوی پاک و چاکی ئێوەن، بۆیە لە ماڵ و سامانی منداڵەکانتان بخۆن.

دەربارەی: خواردن و خواردنەوەکان

٣٥٢- عَنْ وَحْشِيِّ بْنِ حَرْبٍ ﷺ قَالَ: قَالَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا نَأْكُلُ وَلَا نَشْبَعُ، قَالَ: «فَلَعَلَّكُمْ تَأْكُلُونَ مُتَفَرِّقِينَ؟»، قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: «فَاجْتَمِعُوا عَلَى طَعَامِكُمْ، وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ يُبَارَكْ لَكُمْ فِيهِ»[3].

وەحشی کوڕی حەرب ﷺ دەڵێ: هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! ئێمە نان دەخۆین و تێریش نابین، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: لەوانەیە بەجیا نان بخۆن (تاک تاک)؟! گوتیان بەڵێ، فەرمووی: لەسەر نان خواردن کۆببنەوە، وە ناوی خوای لەسەر بێنن، بۆ ئەوەی خوا بەرەکەت و پیزی تێبخات.

---

(١) أخرجه أحمد: ٦٧٠٥، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حسن، والنسائي: ٣٦٨٩.

(٢) أخرجه أبُو داود: ٣٥٢٨، قال الألباني: حسن صحيح.

(٣) أخرجه أحمد: ١٦١٢٢، وأبو داود: ٣٧٦٤، وابن ماجه: ٣٢٨٦، قال العجلوني (٤٨/١): سنده حسن.

٣٥٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ، يَقُولُ: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا، فَلاَ يَمْسَحْ يَدَهُ، حَتَّى يَلْعَقَهَا»[١].

ئیبنو عەبباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان خواردنێکی خوارد با دەستی نەسڕێتەوە هەتا دەیلێسێتەوە.

٣٥٤- عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَهُوَ ابْنُ صُهَيْبٍ، قَالَ: سُئِلَ أَنَسٌ ﵁ عَنِ الثُّومِ، فَقَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَكَلَ مَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ، فَلَا يَقْرَبْنَا، وَلَا يُصَلِّي مَعَنَا»[٢].

واتە: عەبدولعەزیز کە کوڕی سوهەیبە دەڵێ: پرسیار کرا لە ئەنەس ﵁ دەربارەی سیر، گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک لەو درەختە (واتە: سیرو پیاز) بخوات، با لێمان نزیک نەبێتەوە، وە نوێژمان لەگەڵ نەکات.

٣٥٥- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى، فَإِنْ نَسِيَ أَنْ يَذْكُرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى فِي أَوَّلِهِ، فَلْيَقُلْ: بِسْمِ اللَّهِ أَوَّلَهُ وَآخِرَهُ»[٣].

عائیشە ﵂، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە (شتێکی) خوارد با ناوی خوای بەرز بێنێ، ئەگەر لە بیری چوو لە سەرەتا ناوی خوای بەرز بێنێ، با بڵێ: (بسم اللّه) لە سەرەتاو کۆتایی دا.

٣٥٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا وُضِعَ الطَّعَامُ، فَلاَ تَأْكُلُوا مِنْ وَسَطِهِ، فَإِنَّ الْبَرَكَةَ تَنْزِلُ وَسَطَهُ، وَكُلُوا مِنْ حَافَتَيْهِ أَوْ حَافَتَيْهَا»[٤].

ئیبنو عەبباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر خواردن دانرا، لە ناوەڕاستەکەی مەخۆن، چونکە بە دڵنیایی بەرەکەت دەکەوێتە نێوەڕاستەکەی، لە دەوروبەرو لێواری (خواردنەکە دەست پێبکەن و) بخۆن.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٤٥٦، ومسلم: ٢٠٣١.

(٢) أخرجه البخاري: ٨١٨، ومسلم: ٥٦٢.

(٣) أخرجه أبُو داود: ٣٧٦٩، والترمذي: ١٨٥٨، وابن ماجه: ٣٢٦٤، حديث حسن صحيح.

(٤) أخرجه أحمد: ٣٤٣٨، قال شُعيب الأرنؤوط: حسن.

٣٥٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَتَنَفَّسْ فِي الإِنَاءِ، وَإِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَمْسَحْ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَإِذَا تَمَسَّحَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَتَمَسَّحْ بِيَمِينِهِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو قەتادە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە لە پەرداخێک (خواردنەوەیەکی) خواردەوە با هەناسەی تێدا نەدات (واتە: فووی تێنەکات و نەفەسی تێدا نەداتەوە)، وە ئەگەر یەکێک لە ئێوە میزی کرد با دەستی ڕاستی لە زەکەری (عەورەتی) نەدات، وە ئەگەر یەکێک لە ئێوە خۆی پاک کردەوە لە پیسایی، با بەدەستی ڕاستی خۆی پاک نەکاتەوە.

٣٥٨- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَاقِي القَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبَاً»[2].

ئەبو قەتادە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی ئاو دەگێڕێ و ئاو دەداتە خەڵک، با بە خۆی کۆتا کەس بێ ئاو بخواتەوە، (وەک ئەدەبێکی ڕێز گرتن لە میوان).

٣٥٩- عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ طَعَامَاً، فَقَالَ: الحَمْدُ للهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّةٍ، غَفَرَ اللّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»[3].

موعازی کوڕی ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس شتێکی خواردو گوتی: (الحَمْدُ للهِ الَّذِي أَطْعَمَنِي هَذَا، وَرَزَقَنِيهِ مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلاَ قُوَّة) واتە: (سوپاس و ستایش بۆ ئەو خوایەی ئەو خۆراکەی پێ بەخشیم و کردی بە ڕۆزی بۆم، بێ ئەوەی زیرەکی و هێزی خۆمی تێدابێ «گشتی خوا بە فەزڵی خۆی بەخشیویەتی») ئەوە خوا لە گوناهەکانی ڕابردووی خۆش بووە.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٥٣، ومسلم: ٢٦٧.

(٢) أخرجه مسلم: ١٥٩٤.

(٣) أخرجه أحمد: ١٥٦٧٠، وأبو داود: ٤٠٢٣، والترمذي: ٣٤٥٨، وقال: حسن، وابن ماجه: ٣٢٨٥، والحاكم: ١٨٧٠، وقال: صحيح على شرط البخاري.

٣٦٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ لِلطَّاعِمِ الشَّاكِرِ مِنَ الأَجْرِ، مِثْلُ مَا لِلصَّائِمِ الصَّابِرِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی کەسێک کە نان دەخواو سوپاسگوزاری خوای لەسەر دەکات، هەمان پاداشتی ڕۆژووەوانێکی ئارامگری بۆ هەیە.

دەربارەی: ئافرەتان

٣٦١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَنْكِحُوا فَإِنِّي مُكَاثِرٌ بِكُمْ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هاوسەرگیری بکەن (تا منداڵی مسوڵمانان زۆر بن لەسەر پەروەردەی ئیسلامی)، چونکە بە دڵنیایی من شانازیی بە زۆری (ژمارەتان) دەکەم (لە ڕۆژی قیامەت).

٣٦٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ؛ فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ وَأَحْصَنُ لِلْفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ؛ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ»[3].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەی کۆمەڵی گەنجان! هەر کەس لە توانای دا هەیە با هاوسەگیری بکات، چونکە ئەمە هۆکاری چاو داخستن و چاوتێری و پاراستنی داوێنیەتی، وە هەر کەسیش لە توانای دا نییە (هاوسەرگیری بکات) ئەوە با ڕۆژوو بگرێ، کە ئەمە دەبێتە پەرژین بۆی و ئارەزووی کەم دەکاتەوە.

---

(١) أخرجه الحَاكِمُ: ٧١٩٥، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٢١٧٩.

(٢) أخرجه أحمد: ٧٨٧٦، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، والحاكم: ٧١٩٥، والفظ له.

(٣) أخرجه البخاري: ٤٧٧٩.

٣٦٣- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «حُبِّبَ إِلَيَّ النِّسَاءُ، وَالطِّيبُ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ» [١].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: لە دونیادا ئافرەتان و بۆنی خۆشم لەلا خۆشەویستن، وە ڕۆشنایی چاوانم لە نوێژ کردن دایە.

٣٦٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ثَلَاثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنُهُمْ: الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالْمُكَاتَبُ الَّذِي يُرِيدُ الْأَدَاءَ، وَالنَّاكِحُ الَّذِي يُرِيدُ الْعَفَافَ» [٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سێ کەس مافیان هەیە لەسەر خوا کە هاوکاریان بکات: ئەو کەسەی لە پێناوی خوا دەجەنگێ، ئەو کۆیلەیەی دەیەوێ پارە بدات و خۆی ئازاد بکات، ئەو کەسەش هاوسەرگیری دەکات نییەتی داوێن پاکییە.

٣٦٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا، وَلِحَسَبِهَا، وَجَمَالِهَا، وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ، تَرِبَتْ يَدَاكَ» [٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئافرەت لەبەر چوار شت مارە دەکرێ: لەبەر ماڵ و دارایی، لەبەر بنەماڵەو ڕەچەڵەکی، لەبەر جوانی، لەبەر ئاینی، جا دەست بگرە بە خاوەن ئاینەوە، (ئەگەر وانەکەیت) دەست کورت دەبیت و هەژار دەکەویت (لە گشت خێرو بێرێکی ئافرەتی چاک).

٣٦٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ فَمَالَ إِلَى إِحْدَاهُمَا، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ مَائِلٌ» [٤].

---

(١) أخرجه أحمد: ١٢٣١٥، وحَسَّنَهُ شُعيب الأرنؤوط.

(٢) أخرجه أحمد: ٩٦٢٩، والترمذي: ١٦٥٥، وقال: حسن، والنسائي: ٣١٢٠، وابن ماجه: ٢٥١٨، والحاكم: ٢٨٥٩، وقال: صحيح على شرط مسلم.

(٣) أخرجه البخاري: ٤٨٠٢، ومسلم: ١٤٦٦.

(٤) أخرجه ابن حبان: ٤٢٠٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرطهما.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دوو خێزانی هەبن و، بەلای یەکێکیاندا بشکێتەوە (ماف و گرنگی زیاتری پێبدات)، ئەوە ڕۆژی دوایی بە لارو خواری دێت.

٣٦٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لا تُنْكَحُ الأَيِّمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ، وَلا تُنْكَحُ الْبِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَكَيْفَ إِذْنُهَا قَالَ: «أَنْ تَسْكُتَ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێوەژن مارە نابڕدرێ تا قسەو فەرمانی لێ وەرنەگیرێ، وە کچیش مارە نابڕدرێ تا مۆڵەتی لێ وەرنەگیرێ، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ مۆڵەت وەرگرتنی کچ چۆنە؟ فەرمووی: بێدەنگ بوونیەتی.

٣٦٨- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ، فَقَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا»[٢].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە ویستی بچێ بۆ لای هاوسەرەکەی ئەوە با بڵێ: (بِاسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا) واتە: بە ناوی خوا، خوایە شەیتانمان لێ دووربخەوە، وە شەیتانیش دووربخەوە لەو ڕزقەی پێت داوین (کە منداڵە).

٣٦٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَنَظَرْتَ إِلَيْهَا»؟ قَالَ: لاَ، قَالَ: «فَاذْهَبْ، فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الأَنْصَارِ شَيْئًا»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٥٦٩.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٩٦١.

(٣) أخرجه البخاري: ٤٨٤٨.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: لە لای پێغەمبەر ﷺ بووم، پیاوێک هاتە لای و هەواڵی پێدا کە ئافرەتێکی ئەنصارِیی خواستوە (داوای کردوە بۆ خوازبێنی)، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: ئایا تەماشات کردوە؟ گوتی: نەخێر نەمبینیوە، فەرمووی: بڕۆ تەماشای بکە، چونکە لە چاوی ئەنصارِییەکان شتێک هەیە!

(قَالَ النَّوَوِيّ: قِيلَ: الْمُرَاد صِغَر، وَقِيلَ زُرْقَة)[1] واتە: پێشەوا نەوەوی دەڵێ: دەڵێن: مەبەست ئەوەیە چاویان بچووکە، وە دەشڵێن: مەبەست ئەوە بووە کە چاویان شین بووە.

دەربارەی: هاوسەنگی لە دینداریی

٣٧٠- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي»[2].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک پشت بکاتە ڕێبازی من، لە من نییە (واتە: لەم کردەوەدا لە ڕێی من لایداوە، نەک ئیتر لە بازنەی ئیسلام چووبێتە دەرو مسوڵمان نەمابێ، ئەگەر بابەتەکە عەقیدەیی نەبێ).

تێبینی: ئەنەس ﷺ دەڵێ: سێ کەس هاتن بۆ لای ماڵەکانی پێغەمبەر ﷺ، پرسیاریان کرد دەربارەی خواپەرستی پێغەمبەر ﷺ؟ کاتێک هەواڵیان پێدرا، بە کەمیان زانی، دوایی گوتیان: جا ئێمە لە کوێ و پێغەمبەر ﷺ لە کوێ؟! خوا لە گوناهی پێشێ و دوایی خۆش بووە. یەکێکیان گوتی: من هەمیشە شەونوێژ دەکەم، (واتە: شەو ناخەوم). ئەوی دیکەشیان گوتی: منیش هەموو ڕۆژێک بە ڕۆژوو دەبم. ئەوی دیکەشیان گوتی: منیش دووریی لە ئافرەتان دەکەم و هەرگیز هاوسەرگیری ناکەم.

---

(١) المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج، الناشر: دار إحياء التراث العربي، بيروت، الطبعة الثانية: ١٣٩٢. ج١٠، ص٢١٠.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٧٧٦، ومسلم: ١٤٠١.

پێغەمبەری خوا ﷺ کە گەڕایەوە بۆ ماڵ، هەواڵیان پێدا، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ئێوە بوون کە ئاواو ئاواتان گوتوە؟ دوایی فەرمووی: ئاگاداربن! بە خوا من لە هەمووتان زیاتر لە خوا دەترسێم و لە هەمووشتان زیاتر پارێزی لێدەکەم، بەڵام بە ڕۆژوو دەبم، (واتە: ڕۆژووی سوننەت) جاری واش هەیە بەڕۆژووش نابم، وە شەوان نوێژیش دەکەم، وە دەشخەوم، (واتە: پشوو دەدەم)، وە هاوسەرگیریش دەکەم لەگەڵ ئافرەتان، هەر کەس لە ڕێبازی من لابدات، لە من نییە.

٣٧١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فِي الدِّينِ، فَإِنَّمَا أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، الْغُلُوُّ فِي الدِّينِ»[1].

ئیبنو عەبباس ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەی خەڵکینە! خۆتان لە تێپەڕاندن لە دیندارییدا بپارێزن (بەوەی هاوسەنگی ژیان و مافەکان تێک بدەن بە هۆی عیبادەتی زۆرەوە)، ئەوانەی پێش ئێوە بە هۆی تێپەڕاندنەوە لە دینداریی دا فەوتان.

تێبینی:[2] ئەو بەرنامەو دینەی خوا دەینێرێ ئینسان هاوسەنگ دەکات، هەقی ڕووح، هەقی جەستە، هەقی عەقڵ، هەقی عاتیفە، هەقی تاک، هەقی خێزان، هەقی کۆمەڵ، هەقی دنیا، هەقی قیامەت، هەقی خوای پەروەردگار، هەموو هەقەکان دەدات، وەک لەم فەرمایشتە چەند مافێک باسکراوە: عَنْ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو ﷺ، يَقُولُ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَمْ أُخْبَرْ أَنَّكَ تَصُومُ النَّهَارَ وَتَقُومُ اللَّيْلَ؟»، قُلْتُ: بَلَى. قَالَ: «فَلاَ تَفْعَلْ، فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ هَجَمَتْ عَيْنَاكَ، وَنَفِهَتْ نَفْسُكَ، إِنَّ لِعَيْنِكَ حَقٌّ، وَلِنَفْسِكَ حَقٌّ، وَلأَهْلِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ، صُمْ وَأَفْطِرْ، وَقُمْ وَنَمْ»[3].

---

(١) أخرجه أحمد: ٣٢٤٨، والنسائي: ٣٠٥٧، وابن ماجه: ٣٠٢٩، والحاكم: ١٧١١، وقال: صحيح على شرط الشيخين.

(٢) تەفسیری قورئانی بەرزو بە پێز، سوورەتی (النساء)، ئایەتەکانی (١٧٠ - ١٧٦).

(٣) أخرجه أحمد: ٥٦٣٧، وصَحَّحَهُ شُعيب الأرنؤوط.

دین ئەگەر بە شێوەیەکی ڕێک و ڕاست بگیرێ ئینسان هاوسەنگ دەکات، بەڵام کاتێک تێدەپەڕێنێ بەسەر لایەکی دیکە، وەختێک کە ئینسان لەلایەک تێدەپەڕێنێ لەسەر حیسابی بە زایەدانی لایەکی دیکەیە، جا ئەگەر لایەنی عیبادەت تێپەڕێنێ دیارە لەسەر حیسابی دیکەیە، وە ئەگەر لەلایەنی زوهد تێپەڕێنی دیارە لەسەر حیسابی لایەکی دیکەیە، لایەنی جەنگ و جیهاد تێپەڕێنی دیارە لەسەر حیسابی لایەنێکی دیکەیە ... هتد، بەڵام ئەگەر هەمووی بە هاوسەنگی بگیرێ دیارە بە هیچ لایاندا لاسەنگ نابی.

٣٧٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ. أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ. أَلَا هَلَكَ الْمُتَنَطِّعُونَ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئاگاداربن! فەوتان ئەوانەی توندن، فەوتان ئەوانەی توندن، فەوتان ئەوانەی توندن (و سەختگیری دەکەن لە دینداریی).

٣٧٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «إِذَا قَالَ الرَّجُلُ: هَلَكَ النَّاسُ فَهُوَ أَهْلَكُهُمْ، (أو أَهْلَكَهُمْ)»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پیاوێک گوتی: خەڵک هەموو لە ناوچوون و خراپ بوون، ئەوە ئەو لە هەموو خەڵکی لە ناوچووترە، یاخود (بەو بۆچوونە سەقەتە و بڵاوکردنەوەی ئەو بۆچوونە توندەی) خەڵکی بە هیلاک داوە! (چونکە بۆچوونی بەرانبەر خەڵکی توندە و خەڵکی لە دین دەرەوێنێتەوە).

---

(١) أخرجه أحمد: ٣٥٦٦، ومسلم: ٢٦٧٠، وأبو داود: ٤٦٠٨.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٦٢٣، قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: لاَ أَدْرِي، أَهْلَكَهُمْ بِالنَّصْبِ، أَوْ أَهْلَكُهُمْ بِالرَّفْعِ.

تێبینی: لێرەدا مەبەست ئەوەیە کە کابرا زۆر بە خۆی سەرسام و موعجیبە، خۆی پێ لە خەڵک گرنگترو گەورەترە، وە بە چاوێکی کەم سەیری خەڵک دەکات، بێگومان ئەمە حەڕامە، بەڵام ئەگەر کەسێک وا بڵێ مەبەستی ئەوە بێ خەڵک لە دینداری زۆر خراپ بوون، وە ئەویش لەبەر ئەمە وا بڵێ کە دڵی بەوە ناڕەحەتە کە خەڵک لەو حاڵە خراپەدان، وە مەبەستی بە سووک باس کردنیان نەبێ، بەڵکو وەک خەمخۆریی بێ دروستە.

دەربارەی: مەسرەف کێشانی ماڵ و منداڵ

٣٧٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ، أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دینارێک کە خەرجی دەکەی لە پێناوی خوا، وە دینارێک کە خەرجی دەکەی بۆ ئازاد کردنی کۆیلەیەک، وە دینارێک کە دەیکەیە خێرو دەیبەخشی بە نەدارێک، وە دینارێک کە خەرجی دەکەی بۆ خێزان و مناڵەکانت، ئەوەی کە پاداشتەکەی گەورەترینە بریتیە لەوەی کە بۆ خێزان و مناڵەکانت خەرجت کردوە.

٣٧٥- عَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا سَقَى امْرَأَتَهُ مِنَ الْمَاءِ أُجِرَ»، فَأَتَيْتُ امْرَأَتِي فَسَقَيْتُهَا ، وَحَدَّثْتُهَا بِمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ(٢).

واتە: عیربازی کوڕی ساریە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: ئەگەر پیاو ئاو بداتە خێزانەکەی (ئەوە لەسەر ئەو ئاو پێدانە) پاداشتی دەدرێتەوە، (عیرباز دەڵێ:) چوومەوە لای خێزانم ئاوم پێدا، وە ئەوەی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ گوێم لێ بوو، بۆم باس کرد.

---

(١) أخرجه مسلم: ٩٩٥.

(٢) أخرجه أحمد: ١٧١٩٥، قَالَ شُعيب الأرنؤوط: صحيح بِشَواهِدِهِ.

٣٧٦- عَنْ طَارِقٍ الْمُحَارِبِيِّ ﷺ، قَالَ: قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ عَلَى الْمِنْبَرِ يَخْطُبُ النَّاسَ وَهُوَ يَقُولُ: «يَدُ الْمُعْطِي الْعُلْيَا، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ: أُمَّكَ، وَأَبَاكَ، وَأُخْتَكَ، وَأَخَاكَ، ثُمَّ أَدْنَاكَ، أَدْنَاكَ»[١].

واته: تاریقی موحاریبی ﷺ دەڵێ: گەیشتینە مەدینە لە کاتێکدا پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر مینبەر وەستا بوو، وتاری بۆ خەڵک دەداو، دەیفەرموو: ئەو دەستەی کە دەبەخشێ بەرزە، وە (لە خێر کردن) لەوانەوە دەست پێبکە کە سەرپەرشتی کردنیان لە ئەستۆتە، دایک و باوکت، وە خوشک و برات، پاشان نزیکترو نزیکتر لێت (لە خزمەکانت).

٣٧٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «طَعَامُ الإِثْنَيْنِ كَافِي الثَّلاَثَةِ، وَطَعَامُ الثَّلاَثَةِ كَافِي الأَرْبَعَةِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خواردنی دوو کەس بەشی سێ کەس دەکات، وە خواردنی سێ کەس بەشی چوار کەس دەکات.

٣٧٨- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا غَيرَ مُفْسِدَةٍ كَانَ لَهَا أَجْرُهَا، وَلَهُ مِثْلُهُ بِمَا اكْتَسَبَ، وَلَها بِمَا أَنْفَقَتْ»[٣].

عائیشە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر ئافرەت لە ماڵ و سامانی مێردەکەی مەسرەف بکات و (بەشێکی لێ بکاتە خێر)، بێ ئەوەی زێدەڕۆیی تێدا بکات ئەوە پاداشتی بۆ هەیە، هەروەها پاداشت بۆ مێردەکەشی دەنووسرێ.

٣٧٩- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ عَالَ جَارِيَتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُوَ»، وَضَمَّ أَصَابِعَهُ[٤].

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٣٣٣٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٣٩٢، ومسلم: ١٧٨.

(٣) أخرجه البخاري: ١٣٥٩، ومسلم: ١٠٢٤، واللَّفْظ لِمسلم.

(٤) أخرجه مسلم: ٦٨٦٤.

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دوو کچۆڵە بە خێو بکات هەتا باڵغ دەبن، لە ڕۆژی قیامەت کە دێت من و ئەو ئاواین، (پەنجەکانی هێنا تەنیشت یەک)!

٣٨٠- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِي يَعُولُ ثَلَاثَ بَنَاتٍ، أَوْ ثَلَاثَ أَخَوَاتٍ، فَيُحْسِنُ إِلَيْهِنَّ، إِلاَّ كُنَّ لَهُ سِتْراً مِنَ النَّارِ»[١].

عائیشە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ یەکێک نییە لە ئوممەتی من سێ کچ، یان سێ خوشک بە خێو بکات، وە چاکەکاربێ لەگەڵیان، ئەوە بە دڵنیایی بۆی دەبنە پەرچ و دەیپارێزن لە ئاگری دۆزەخ.

دەربارەی: چاکەکاریی لەگەڵ دراوسێ

٣٨١- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا زَالَ جِبْرِيلُ يُوصِينِي بِالجَارِ، حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهُ سَيُوَرِّثُهُ»[٢].

عائیشە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەردەوام جبریل ئامۆژگاری دەکردم و ڕایدەسپاردم بە باشبوونم لەگەڵ دراوسێ، هەتا وا گومانم برد کە دراوسێ میرات لە دراوسێ دەگرێ!!

٣٨٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَيْرُ الأَصْحَابِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ، وَخَيْرُ الْجِيْرَانِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ»[٣].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرٍ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باشترین برادەر لە لای خوا ئەو برادەرەیە کە زۆر باشبێ بۆ برادەری خۆی، وە باشترین دراوسێ لە لای خوا ئەو دراوسێیەیە کە بۆ دراوسێیەکەی زۆر باشبێ.

---

(١) أخرجه البَيْهَقيُّ في شعب الإيمان: ١١٠٢٣، وَصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٥٣٧٢.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٦٦٩، ومسلم: ٦٨٥٢.

(٣) أخرجه إبن حبّان: ٥١٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

٣٨٣- عَنْ عَائِشَةَ ﵂: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لَهَا: «إِنَّهُ مَنْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنَ الرِّفْقِ فَقَدْ أُعْطِيَ حَظَّهُ مِنْ خَيْرِ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ، وَصِلَةُ الرَّحِمِ، وَحُسْنُ الْخُلُقِ، وَحُسْنُ الْجِوَارِ، يَعْمُرَانِ الدِّيَارَ، وَيَزِيدَانِ فِي الأَعْمَارِ»[1].

دایکمان عائیشه ﵂، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووم: هەر کەسێک بەشێکی لە نەرم و نیانی پێدرابێ ئەوە بە دڵنیایی بەشی خۆی لە چاکە پێبەخشراوە لە دنیاو دوارۆژدا، وە پەیوەندی خزمایەتی و ڕەوشت جوانی و باشبوون لەگەڵ دراوسێ، وڵات ئاوەدان دەکەنەوەو تەمەنەکانیش درێژ دەکەن.

٣٨٤- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللَّهِ ﷺ! إِنَّ لِي جَارَيْنِ فَإِلَى أَيِّهِمَا أُهْدِي؟ قَالَ: «إِلَى أَقْرَبِهِمَا مِنْكِ بَاباً»[2].

دایکمان عائیشه ﵂، دەڵێ گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! من دوو دراوسێم هەن، ئایا دیاری بۆ کامیان ببەم؟ فەرمووی: بۆ ئەو دراوسێیەی کە دەرگاکەی لێت نزیکترە.

٣٨٥- عَنْ عَبدِ اللَّهِ ﵁ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! مَتَى أَكُونُ مُحْسِناً؟ قَالَ: «إِذَا قَالَ جِيرَانُكَ: أَنْتَ مُحْسِنٌ، فَأَنْتَ مُحْسِنٌ، وَإِذَا قَالُوا: إِنَّكَ مُسِيءٌ، فَأَنْتَ مُسِيءٌ»[3].

عەبدوڵلا ﵁، دەڵێ: پیاوێک گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! کەی من چاکەکار دەبم؟ (واتە: کەی بە کەسێکی چاکەکار دادەنرێم)؟ فەرمووی: ئەگەر دراوسێکانت پێیان گوتی: تۆ چاکەکاری، ئەوە تۆ چاکەکاری، وە ئەگەر گوتیان: تۆ خراپی، ئەوە تۆ خراپی.

---

(١) أخرجه أحمد: ٦٥٦٦، قال شُعيب الأرنؤوط: إِسْنَادهُ صَحِيح.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٥٢٩٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إِسنَادهُ صَحِيح عَلىَ شَرطِ الشيخَين.

(٣) أخرجه ابن حبان: ٥٢٥، قال شُعيب الأرنؤوط: إِسنَادهُ صَحِيح عَلىَ شَرطِ الشيخَين.

٣٨٦- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيُدْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ، دَرَجَاتِ قَائِمِ اللَّيْلِ، صَائِمِ النَّهَارِ»[١].

دایکمان عائیشە ﵂، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی پیاو (یان ژن) بە هۆی ڕەوشت جوانیەوە، دەگاتە پلەو پایەی کەسێک کە بە شەوان شەو نوێژ بکات و، بە ڕۆژیش بەڕۆژوو بێ.

٣٨٧- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ، وَتَرَاحُمِهِمْ، وَتَعَاطُفِهِمْ، مَثَلُ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى»[٢].

نوعمانی کوڕی بەشیر ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: وێنەی ئیمانداران لە خۆشویستن و بەزەیی بە یەکدی هاتنەوەیان و پەرۆشیان بۆ یەکدی وەک یەک وێنەی یەک جەستەن، کە ئەگەر ئەندامێکی ناساغ بوو، هەموو جەستەکە بە شەونخونی و تاوە بەشداری دەکات.

٣٨٨- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَكْمَلِ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَاناً أَحْسَنُهُمْ خُلُقاً، وَإِنَّ حَسَنَ الْخُلُقِ لَيَبْلُغُ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ»[٣].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەو ئیماندارە ئیمانی تەواوە کە خاوەنی جوانترین ڕەوشتە، چونکە بەڕاستی کەسی ڕەوشت جوان دەگاتە پلەی ڕۆژوگرو شەونوێژکار (مەبەست نوێژو ڕۆژووی سوننەتە).

٣٨٩- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِمَّا أَدْرَكَ النَّاسُ مِنْ كَلَامِ النُّبُوَّةِ الْأُولَى: إِذَا لَمْ تَسْتَحِ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ»[٤].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٤٦٣٩، والحاكم: ١٩٩، وقال: صحيح على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٥٨٦.

(٣) أخرجه البزّار: ٧٤٤٥، والترمذي: ١١٦٢، انظر: صحيح الجامع: ١٥٧٨.

(٤) أخرجه البخاري: ٥٦٥٤.

ئەبو مەسعوودی ئەنصاریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەوەی خەڵک پێی ڕاگەیشتوە لە قسەی پێغەمبەرەکانی پێشوو ئەمەیە: ئەگەر شەرمت نەکرد چی دەکەی بیکە!!

٣٩٠- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ نُفَيْعِ بْنِ الْحَارِثِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ، وَالْإِيمَانُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْبَذَاءُ مِنَ الْجَفَاءِ، وَالْجَفَاءُ فِي النَّارِ»[1].

ئەبو بەکرە نەفیعی کوڕی حارس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شەرمنی لە ئیمانەوەیە، وە (خاوەنی) ئیمان لە بەهەشتە، بێ شەرمی لە دڵ ڕەقیەوەیە، (خاوەنی) دڵڕەقی لە نێو ئاگرە.

٣٩١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «تَقَبَّلُوا لِي بِسِتٍّ أَتَقَبَّلْ لَكُمْ بالْجَنَّةَ»، قَالُوا: وَمَا هِيَ؟ قَالَ: «إِذَا حَدَّثَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَكْذِبْ، وَوَعَدَ فَلَا يُخْلِفْ، وَإِذَا اؤْتُمِنَ فَلَا يَخُنْ، وَغُضُّوا أَبْصَارُكُمْ، وَكُفُّوا أَيْدِيَكُمْ، وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ»[2].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئێوە شەش شتم لێ وەربگرن و پێوەی پابەندبن منیش بەهەشتتان بۆ وەردەگرم، گوتیان: ئەو شتانە چین؟ فەرمووی: ئەگەر یەکێکتان قسەی کرد با درۆ نەکات، وە ئەگەر بەڵێنیدا نەیشکێنێ، وە ئەگەر ئەمانەتی پێ سپێردرا ناپاکی تێدا نەکات، وە چاوتان لابدەن (لە سەیر کردنی حەڕام وەک: تەماشاکردنی شتی حەڕام)، وە دەستان بگرنەوەو (لە هەر شتێکی خراپ)، وە داوێنتان بپارێزن و پاکی ڕابگرن.

٣٩٢- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِساً يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟» فَسَكَتَ الْقَوْمُ، فَأَعَادَهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثاً، قَالَ الْقَوْمُ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «أَحْسَنُكُمْ خُلُقاً»[3].

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ١٣١٤، وابن ماجه: ٤١٨٤، والحاكم: ١٧١، والبيهقي في شعب الإيمان: ٧٧٠٨، وابن أبي الدنيا في مكارم الأخلاق: ٧٢.

(٢) أخرجه الحَاكِمُ: ٨٠٦٧، والبيهقي في شعب الإيمان: ٤٣٥٥، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٢٩٧٨.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٧٢، وأحمد: ٦٧٣٥، قال الهيثمي (٢١/٨): إسناده جيد.

عەمڕی کوڕی شوعەیب لە باوکی ئەویش لە باپیریەوە (عەمڕی کوڕی عاص) ﷺ دەگێڕێتەوە، کە بیستوویەتی لە پێغەمبەر ﷺ کە دەیفەرموو: ئایا هەواڵتان بدەمێ بە خۆشەویستترینتان لە لای من، وە بە نیزیکترینتان لە کۆڕو مەجلیسی من لە ڕۆژی قیامەت؟ جا خەڵکەکە بێ دەنگ بوون، دووجار، یان سێ جار فەرموویەوە، خەڵکەکە گوتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا، (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: ئەو کەسەتان کە لە هەمووتان ڕەوشتی جوانترە.

٣٩٣- عَنْ سَهْل بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللّهَ ﷻ يُحِبُّ مَعَالِيَ الأُمُورِ، وَيَكْرَهُ سَفْسَافَهَا»[١].

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدی ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی خوای زاڵی پایەدار کارو کردەوەی بەرزی خۆشدەوێ و، کارو کردەوە کەم و سووکەکانی خۆشناوێ.

٣٩٤- عَنْ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ ﷺ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لاَ تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا تَحَابُّونَ عَلَيْهِ؟ قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: أَفْشُوا السَّلاَمَ بَيْنَكُمْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لاَ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تَرَاحَمُوا»، قَالُوا: كُلُّنَا رَحِيمٌ، قَالَ: «إِنَّهُ لَيْسَ رَحْمَةُ أَحَدِكُمْ أَصْحَابَهُ، وَلَكِنَّهَا رَحْمَةُ العَامَّةِ»[٢].

ئەبو مووسای ئەشعەری ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: نابن بە ئیمانداری تەواو تاوەکو یەکترتان خۆشدەوێ، ئایا شتێکتان پێ بڵێم کە خۆشەویستی نێوانتان زیاد بکات؟ گوتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی: سەلام لەنێوانتان بڵاو بکەنەوە، سوێند بەو کەسەی گیانی منی بە دەستە ناچنە بەهەشت تا بەزەییتان بە یەکتریدا نەیەتەوە، گوتمان: ئێمە هەموومان بە بەزەیین، فەرمووی: ئەوەنا کە یەکێکتان بەرانبەر هاوەڵەکەی بەبەزەیی بێ، بەڵکو بەبەزەیی بوون ئەوەیە بەرانبەر هەموو کەسێک بە بەزەیی بێت.

---

(١) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٦٩٠٦، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ١٦٢٧.

(٢) أخرجه الحاكم: ٧٣١٠، وقال: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه، ووافقه الذهبي.

٣٩٥- عَنْ عِيَاضِ بْنِ حِمَارٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللّهَ أَوْحَى إِلَيَّ أَنْ تَوَاضَعُوا، حَتَّى لاَ يَبْغِيَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ، وَلاَ يَفْخَرَ أَحَدٌ عَلَى أَحَدٍ»(١).

واته: عیازی کوڕی حیمار ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا وەحی بۆ ناردووم کە زۆر خاکی و سادەبن و خۆ بە گەورە نەگرن، تا هیچ یەکێکتان ستەم لە یەکێکی دیکەتان نەکات، وە هیچ کەسێکتان شانازی بەسەر کەسێکی دیکەتانەوە نەکات.

٣٩٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَصْبَحَ ابْنُ آدَمَ فَإِنَّ الأَعْضَاءَ كُلَّهَا تُكَفِّرُ اللِّسَانَ، فَتَقُولُ: اتْقِ اللّهَ فِينَا، فَإِنَّمَا نَحْنُ بِكَ، فَإِنِ اسْتَقَمْتَ اسْتَقَمْنَا، وَإِنْ اعْوَجَجْتَ اعْوَجَجْنَا»(٢).

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەموو بەیانیەک کە ڕۆژ دەبێتەوە گشت ئەندامەکانی مرۆڤ زمان ئامۆژگاری دەکەن و پێی دەڵێن: لە خوا بترسە دەربارەی ئێمە، چونکە ئێمە پەیوەستین بە تۆوە، ئەگەر تۆ ڕاستبی ئەوە ئێمەش ڕاست دەبین، وە ئەگەر تۆ خوارو ناڕاستبی ئەوە ئێمەش خوارو ناڕاست دەبین.

٣٩٧- عَنْ هَانِيء بْنِ يَزِيد ﷺ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللّهِ ﷺ! أَخْبِرْنِي بِشَيْءٍ يُوجِبُ لِي الجَنَّةَ؟ قَالَ: «عَلَيْكَ بِحُسْنِ الكَلاَمِ، وَبَذْلِ الطَّعَامِ»(٣).

هانیئی کوڕی یەزید ﷺ دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! هەواڵم پێ بدە بە شتێک کە بیکەم و بەهەشتم بۆ پێویست بێ؟ ئەویش فەرمووی: دەست بگرە بە قسەی چاک و خۆراک بەخشین (بەخشەربە).

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٨٦٥.

(٢) أخرجه أحمد: ١١٩٢٧، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، والترمذي: ٢٤٠٧، والبيهقي في شعب الإيمان: ٤٩٤٥.

(٣) خرجه البخارى فى الأدب المفرد: ٨١١، والطبراني: ٤٧٠، قال المنذري (٢٨٤/٣): رواه الطبراني بإسنادين، رواة أحدهما ثقات والحاكم: ٦١، وقال: مستقيم وليس له علة، وابن أبي شيبة: ٢٥٣٣٢، والبخاري في خلق أفعال العباد: ص ٦٨.

٣٩٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُزَحْزَحَ عَنْ النَّارِ، وَيَدْخُلَ الْجَنَّةَ فَلْتُدْرِكْهُ مَنِيَّتُهُ، وَهُوَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، وَيَأْتِي إِلَى النَّاسِ مَا يُحِبُّ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْهِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک حەز دەکات لە ئاگر دووربخرێتەوەو بچێتە بەهەشتەوە، با لەو کاتەی مردنی بۆ دێ حاڵی وابێ بڕوای بە خواو بە ڕۆژی دوایی بێت، وە بەو شێوەیە مامەڵە لەگەڵ خەڵکیدا بکات، کە پێی خۆشە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت.

٣٩٩- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: خَدَمْتُ النَّبِيَّ ﷺ عَشْرَ سِنِينَ، فَمَا قَالَ لِي: أُفٍّ وَلاَ: لِمَ صَنَعْتَ وَلاَ: أَلاّ صَنَعْتَ[2].

ئەنەس ﷺ، دەڵێ: دە ساڵ خزمەتی پێغەمبەرم ﷺ کرد، نە پێی گوتم: ئۆف!! وە نە پێی گوتم: بۆ ئەم کارەت کردوە (ئەگەر کارێکم کردبا لە بەرژەوەندی ئەو نەبووایە)؟ وە نە پێی گوتم: بۆ ئەم کارەت نەکردوە (ئەگەر پێی ڕاسپاردبام)؟

٤٠٠- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الحَيَاءُ وَالعِيُّ: شُعْبَتَانِ مِنَ الإِيْمَانِ، وَالبَذَاءُ وَالبَيَانُ: شُعْبَتَانِ مِنَ النِّفَاقِ»[3].

ئەبو ئومامەی باهیلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: شەرمنی و کەم قسە کردن: دوو بەشن لە ئیمان، وە زمان پیسیی و زمان لووسیش: دوو بەشن لە نیفاق و دووڕوویی.

٤٠١- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ قَالَ: قَالَ لِيَ النَّبِيُّ ﷺ: «لاَ تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْرُوفِ شَيْئاً، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ»[4].

---

(١) أخرجه أحمد: ٦٨٠٧، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

(٢) أخرجه البخاري: ١٤٠٠، ومسلم: ٢٤٧١.

(٣) أخرجه أحمد: ٢٢٣٦٦، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح دون قوله: والعي والبيان.

(٤) أخرجه مسلم: ٦٨٥٧.

ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووم: هیچ شتێک لە چاکەکردن بە کەم مەزانە، هەرچەندە ئەگەر تۆ بگەیە برای خۆت بە ڕوویەکی گەش و خۆشەوە (لەوەشدا چاکەت بۆ دەنووسرێ).

٤٠٢- عَنْ مُعَاذِ بْنِ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ كَظَمَ غَيْظاً، وَهُوَ يَقْدِرُ عَلَى أَنْ يُنْفِذَهُ، دَعَاهُ اللَّهُ عَلَى رُؤُوسِ الخَلَائِقِ يَوْمَ القِيَامَةِ، حَتَّى يُخَيِّرَهُ فِي أَيِّ الْحُورِ شَاءَ»[(١)].

موعازی کوڕی ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک تووڕەیی خۆی قوتداتەوەو دەرینەبڕێ، لە کاتێکدا بشتوانێ دەری ببڕێ، ئەوە لە ڕۆژی دوایی لە نێو هەموو دروستکراوەکان خوا بانگی دەکاو سەرپشکی دەکات، هەتا بە ئارەزووی خۆی کام حۆری بیەوێ هەڵیبژێرێ بۆ خۆی.

تێبینی: مەبەست لێرەدا ئەوەیە ئەو کەسەی زاڵە بەسەر نەفسی خۆی و ناکەوێتە ژێر کاریگەری نەفسی ئەوە کەسێکی ستایش کراوە، بۆیە لە ڕۆژی دوایی خوا لەبەر چاوی هەموو دروستکراوەکان ئەو کەسانە دێنێتە دەرو باسیان دەکات و مەدحیان دەکات، وە شانازییان پێوە دەکات کە بەندەی وای هەبووە هێندە زاڵ بووەو زۆر زوو تووڕە بوون، جا ئەمە ئەوە دەگەیەنێ کە ئەم کەسە بەهەشتییەو دەچێتە بەهەشت لەوێ سەر پشک دەکرێ کام حۆری دەوێ، داوای بکات، بەڵام قووتدانەوەی تووڕەیی تەنها کاتێک باشە کە زیاتر بۆ بەرگری کردن لە نەفسی خۆمان بێت.

ئایا پێغەمبەری خوا ﷺ تووڕە بووە؟ چۆن تووڕە بووە؟ وە لەبەر چی تووڕە بووە؟ بۆ وەڵامی ئەو پرسیارانە با گوێ لە دایکمان عائیشە خان ﷺ بگرین، دەفەرموێ: «وَاللَّهِ مَا انْتَقَمَ لِنَفْسِهِ فِي شَيْءٍ يُؤْتَى إِلَيْهِ قَطُّ حَتَّى تُنْتَهَكَ حُرُمَاتُ اللَّهِ، فَيَنْتَقِمُ لِلَّهِ»[(٢)]، واتە: وەڵڵاهی هەرگیز پێغەمبەری خوا ﷺ لەبەر خودی خۆی تووڕە نەبووەو تۆڵەی نەسەندۆتەوە، مەگەر لەبەر ئەوەی سنوورە قەدەغەکراوەکانی خوا شکێنرابێ و تۆڵەی بۆ دینی خوا سەندبێتەوە.

---

(١) أخرجه أبو داود: ٤٧٧٧، والترمذي: ٢٤٩٣، وابن ماجه: ٤١٨٦، والطبراني في الكبير: ٤١٧، وفي الصغير: ١١١٢.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٢٨٨.

له کۆتایی ئاماژه بەم قسە جوانەی پێشەوا شافیعی دەکەم کە دەڵێ: (مَنِ اسْتُغْضِبَ فَلَمْ يَغْضَبْ فَهُوَ حِمَارٌ، وَمَنْ اسْتُرْضِيَ فَلَمْ يَرْضَ فَهُوَ شَيْطَانٌ)[1]، واتە: هەر کەسێک تووڕە بکرێ و پێویست بکات تووڕە بێ، ئەویش تووڕە نەبێ ئەوە گوێ درێژە، وە هەر کەسێک ڕازی بکرێ و (ئەوەی دەیەوێ پێی بدرێ) ڕازیش نەبێ ئەوە شەیتانە!!

کەسمان گومانمان لەوە نییە پێغەمبەری خوا ﷺ تووڕە بووە، وە خوای پەروەردگاریش مەدحی ئەو کەسانەی نەکردوە تووڕە نابن، بەڵکو مەدحی ئەو کەسانەی کردوە کە تووڕە دەبن تووڕەییەکەیان قوتدەدەنەوە، وەک دەفەرموێ: ﴿وَٱلۡكَٰظِمِينَ ٱلۡغَيۡظَ ﴿١٣٤﴾﴾ آل عمران، واتە: وە قوتدەرەوانی ڕق و تووڕەیی.

٤٠٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا زَارَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَجَلَس عِنْدَهُ، فَلاَ يَقُومَنَّ حَتَّى يَسْتَأْذِنَهُ»[2].

ئیبنو عومەر ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان سەردانی برایەکی خۆی کردو لە لای دانیشت، با هەڵنەستێ تا مۆڵەتی لێ وەردەگرێ.

٤٠٤- عَنْ أَنَسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ، مَا يُحِبُّ لِنَفسِهِ»[3].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: یەکێک لە ئێوە بە بڕوادار دانانرێ تاکو چی بۆ خۆی پێ خۆشە، بۆ براو (خوشکی مسوڵمانیشی) پێی خۆش نەبێ.

٤٠٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، وَذَكَرَ الصَّدَقَةَ وَالتَّعَفُّفَ وَالْمَسْئَلَةَ: «الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنْ الْيَدِ السُّفْلَى، فَالْيَدُ الْعُلْيَا هِيَ الْمُنْفِقَةُ، وَالسُّفْلَى هِيَ السَّائِلَةُ»[4].

---

(١) سير أعلام النبلاء، ج١٠، ص٤٢.

(٢) أخرجه الدَّيْلَمِي: ١٢٠٠، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ١٨٢.

(٣) أخرجه البخاري: ١٣، ومسلم: ٤٥.

(٤) أخرجه البخاري: ١٤٢٩، ومسلم: ١٠٣٣.

ئیبنو عومەر ﵄، دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر مینبەر بوو باسی خێر کردن و خۆ پاراستن لە داواکردن و دەرۆزە کردنی کرد، فەرمووی: دەستی بەرز باشترە لە دەستی نزم، دەستی بەرز ئەو دەستەیە کە دەبەخشێت، وە دەستی نزم ئەو دەستەیە کە سواڵ دەکات و داوا دەکات.

هەندێ لە نیشانەکانی ڕەوشت جوانی مرۆڤ
(عَلاَمَات حُسْنُ الْخُلُق)

ئێستاش ئاماژە بە هەندێک لە نیشانەکانی ڕەوشت جوانی (حُسْنُ الْخُلُق) دەکەین، بۆ سوودو بەرچاوڕوونیی زیاترو خۆڕازاندنەوەی باشتر، کە خاوەنی کتێبی: (إحياء علوم الدّين) هێناویەتی:

١- «كَثِيرُ الْحَيَاءِ»: زۆر بە شەرم و حەیایی.

٢- «عَدَمُ الأذَى»: ئازار نەبوون بۆ خەڵک.

٣- «كَثِيرُ الإِصْلاَحِ»: زۆر ئەنجامدانی چاکەکاری و ئاشتکردنەوەی نێوان خەڵک.

٤- «صَدُوق اللِّسَانِ»: ڕاستگۆیی لە کاتی قسە کردن.

٥- «قَلِيل الْكَلاَمِ»: کەم قسە کردن.

٦- «كَثِيرُ الْعَمَل»: زۆر ئەنجامدانی کردەوەی چاک.

٧- «قَلِيل الزَّلَل»: کەم هەڵخیلسکان و هەڵە کردن (لە کردارو گوفتار).

٨- «وَقُوراً صَبُوراً»: گران و سەنگینی و ئارامگریی.

٩- «شَكُوراً رَضِيّاً»: سوپاسگوزاریی و ڕازی بوون بە هەموو نیعمەتەکان.

١٠- «حَلِيماً رَفِيقاً»: هێدیی و مەندی و نەرم و نیانی.

١١- «عَفِيفاً»: داوێن پاکی.

١٢- «شَفِيقَاً»: به سۆزیی و پەرۆشیی.

١٣- «لا لَعَانَاً وَلاَ سَبَّابَاً»: نەفرەت نەکردن و جنێو نەدان.

١٤- «وَلاَ نَمَّامَاً»: قسە نەهێنان و نەبردن لە نێوان خەڵکی بۆ ئاشووب نانەوە.

١٥- «وَلاَ مُغتَاباً»: باس نەکردنی خەڵک لە پاشملە کە پێیان ناخۆشبێ.

١٦- «وَلاَ عَجُولاً»: زۆر پەلە پەل نەکردن.

١٧- «وَلاَ حَقُوداً»: نەبوونی ڕق و کینە لە دڵ و دەروون.

١٨- «وَلاَ بَخِيلاً»: ڕەزیل و چرووک نەبوون.

١٩- «وَلاَ حَسُودَاً»: نەبوونی حەسوودیی.

٢٠- «بَشَّاشَاً هَشَّاشَاً»: هەمیشە زەردەخەنە لەسەر لێوو ڕووخۆشیی.

٢١- «يُحِبُّ فِي اللَّهِ»: خۆشویستن لەبەر خوابێ و بەس.

٢٢- «يُبْغِضُ فِي اللَّهِ»: ڕق لێبونەوە لەبەر خوابێ و بەس.

٢٣- «أَدَاءُ الأَمَانَةِ»: دانەوەی ئەمانەت و دەست پاکی.

٢٤- «إِعْطاءُ السَّائِلِ»: بەخشین لە کاتی داوا لێکران لەلایەن کەسی موحتاج.

٢٥- «صِيلَةُ الرَّحِم»: بەجێهێنانی پەیوەندی خزمایەتی.

٢٦- «قِرَى الضَيْفِ»: ڕێزگرتنی میوان.

وە (ابْنُ حَجَر العَسْقَلاَنِي) لە (فَتْحُ البَاري) ڕەوشتە جوان و پەسندەکانی بە شێوازێکی زۆر جوان تەرتیب کردوەو سەر ژمێری کردوون، وە گەیاندوونی بە شەست و نۆ سیفەت بەم شێوەیە:

سیفەتەکانی پەیوەستن بە زمان

١- بە قسە گوتنی وشەی تەوحید، واتە: (لا إلَه إلاَّ اللَّه).

٢- خوێندنەوەی قورئان.

٣- فێربوونی زانیاریی و زانست.

٤- (خەڵک) فێری زانیاریی و زانست کردن.

٥- پاڕانەوە لە خوای پەروەردگار.

٦- زیکری خوا، کە داوای لێ خۆشبوونیش دەگرێتەوە.

٧- خۆ پاراستن لە گوتنی قسەی زیادو بێ سوود.

سیفەتەکانی پەیوەستن بە جەستە

١- خۆ پاککردنەوەی هەست پێکراوو، واتە: لە ڕووی ئەحکامی شەرعیی، وە خۆ پاراستن لە پیسییەکان دەگرێتەوە.

٢- داپۆشتنی عەیبەو شەرمگە.

٣- ئەنجامدانی نوێژە فەڕزو سوننەتەکان.

٤- هەروەها زەکات دان.

٥- ئازاد کردنی کۆیلە.

٦- سەخاوەتی، کە ناندان و ڕێزگرتنی میوان دەگرێتە خۆی.

٧- ڕۆژووە فەڕزو سوننەتەکان.

٨- هەروەها ئەنجامدانی حەج و عومڕە.

٩- سووڕانەوە بە دەوری کەعبە.

١٠- مانەوە لە مزگەوت بۆ خواپەرستی.

١١- گەڕان بە دوای شەوی قەدر، لە شەوانی ڕەمەزان.

١٢- ڕاکردن و هەڵاتن بە هۆی دینەوە، کە دیارە کۆچکردن لە شوێنی شیرک بۆ شوێنی خواپەرستی دەگرێتەوە.

١٣- وەفاکردن بە نەزر، یانی کە بەڵێنی بە خوا دا نەزر بکات، ئەنجامی بدات.

١٤- گەڕان بە دوای ئیمان، لەبەر ئەوەی ئیمان زیادو کەم دەکات ئینسان هەمیشە دەبێ هەوڵبدات هۆکارەکانی زیاد بوونی ئیمان بە دەست بێنێ.

١٥- کە کەفارەتی دەکەوێتە سەر بیدات، وەک: کەفارەتی ڕۆژوو، کەفارەتی سوێندو..

شەش سیفەت تایبەتن بە گوێڕایەڵی

١- خۆپاک ڕاگرتن بە هۆی نیکاحەوە، وە هەڵسان بە ئەنجامدانی هەقی ماڵ و خێزان.

٢- چاک بوون لەگەڵ دایک و باوک، وە خۆ دوورگرتن لە خراپ بوون لەگەڵیان.

٣- باش پەروەردەکردنی منداڵ.

٤- بەجێهێنانی پەیوەندی خزمایەتی.

٥- گوێڕایەڵی کردنی برا گەورە.

٦- بەبەزیی و نەرم و نیان بوون لەگەڵ کۆیلەو خزمەتکار.

سیفەتە گشتیەکان

١- هەڵسان بە ئەنجامدانی کاروباری خەڵک بە دادگەریی.

٢- هەمیشە لەگەڵ کۆمەڵ و تاقم دابوون، واتە: خۆ دوورگرتن لە بە تەنیا کارکردن،

(چونكه دیاره گورگ ئەو مەڕە دەخوات كە لە مێگەل دادەبڕێ).

٣- گوێڕایەڵی كردنی كاربەدەستان (لە شتی باش).

٤- ئاشتكردنەوەی نێوان خەڵك.

٥- هاوكاری یەكدی كردن لەسەر چاكە، كە ئەوەش فەرمان بە چاكەو ڕێگری لە خراپە دەگرێتەوە.

٦- جێبەجێ كردنی سنوورەكانی خوا، یاسا شەرعییەكان.

٧- جەنگ و جیهاد كردن لە پێناوی خوا، كە ڕاوەستاوی لە جەنگیش دەگرێتە خۆی، (مُرَابَطَة) وەک (مُحَافَظَة) وایە، واتە: پارێزگاریی لێكردن و مانەوە لە شوێنی خۆ.

٨- تەسلیم كردنەوەی ئەمانەت و سپاردە.

٩- قەرزدان، وە وەفا پێكردنی (وە سوپاس كردنی خاوەن قەرز).

١٠- ڕێزگرتن و باش بوون لەگەڵ دراوسێ.

١١- جوان هەڵسوكەوت كردن لە مامەڵەدا.

١٢- كۆكردنەوەی ماڵ بە ڕێگەیەكی حەڵاڵ، وە خەرج كردنیشی بە شێوەیەكی شایستەو زێدەڕۆیی نەكردن تێیداو چرووكی نەكردن لە خەرج كردنیدا.

١٣- وەڵامدانەوەی سەلام.

١٤- كەسێک كە پژمی و گوتی: (الْحَمْدُ لله) پێی بڵێی: (يَرْحَمُكَ اللّه).

١٥- دەست گرتنەوە لە ئەزیەتدانی خەڵک.

١٦- خۆ دوورگرتن لە قسەی ناشیرین.

١٧- لادانی ئەزیەت و ئازار لەسەر ڕێی خەڵكی.

دەربارەی: فەرموودە قودسیەکان

بەڕێزان!

دیارە ئەم دە (١٠) فەرموودەی سەرەتا لە ئەسڵدا بە یەک ڕیوایەت ئیمام موسلیم لە کتێبە صەحیحەکەی بە ژمارە (٦٧٣٧) لە باسی (باب: تحريم الظلم) ئاوا بەو شێوە هێناویەتی: عَنْ أَبِي ذَرٍّ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ فِيمَا رَوَى عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَنَّهُ قَالَ: يا عبادي ....، بەڵام بۆ ئاسانی لەبەر کردن، دابەشمان کرد بۆ چەند بڕگەیەک، کە هەر یەکەی بە شێوەی فەرموودەیەکی سەربەخۆ دەبینرێ:

٤٠٦- «يَا عِبَادِي! إِنِّي حَرَّمْتُ الظُّلْمَ عَلَى نَفْسِي، وَجَعَلْتُهُ بَيْنَكُمْ مُحَرَّمَاً فَلاَ تَظَالَمُوا».

ئەی بەندەکانم! من ستەمم لەسەر خۆم قەدەغە کردوەو لە نێو ئێوەشدا قەدەغەم کردوەو ستەم لە یەکدی مەکەن.

٤٠٧- «يَا عِبَادِي! كُلُّكُمْ ضَالٌّ إِلاَّ مَنْ هَدَيْتُهُ، فَاسْتَهْدُونِي أَهْدِكُمْ».

ئەی بەندەکانم! هەر کامێک لە ئێوە گومڕایە مەگەر ئەوەی من بیخەمە سەر ڕێی ڕاست، جا داوای خستنە سەر ڕێی ڕاستم لێ بکەن بۆ ئەوەی بتانخەمە سەر ڕێی ڕاست.

٤٠٨- «يَا عِبَادِي! كُلُّكُمْ جَائِعٌ إِلاَّ مَنْ أَطْعَمْتُهُ، فَاسْتَطعِمُونِي أُطْعِمْكُمْ».

ئەی بەندەکانم! هەر کامێک لە ئێوە برسییە مەگەر ئەوەی من خواردنی پێ بدەم، جا داوای خواردنم لێ بکەن، بۆ ئەوەی خواردنتان پێ بدەم.

٤٠٩- «يَا عِبَادِي! كُلُّكُمْ عَارٍ إِلاَّ مَنْ كَسَوْتُهُ فاسْتَكْسُونِي أَكْسُكُمْ».

ئەی بەندەکانم هەر کامێک لە ئێوە ڕووت و بێ پۆشاک دەبێ مەگەر ئەوەی من بیپۆشم، جا داوای پۆشاکم لێ بکەن، بۆ ئەوەی پۆشاکتان بکەمە بەر.

٤١٠- «يَا عِبَادي! إِنَّكُمْ تُخْطِئُونَ باللَّيلِ وَالنَّهارِ، وَأَنَا أَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعَاً فَاسْتَغْفِرُونِي أَغْفِرْ لَكُمْ».

ئەی بەندەکانم! ئێوە بە شەوو ڕۆژ هەڵە دەکەن و گوناهان دەکەن منیش لە هەموو گوناهان دەبورم، جا داوای لێبوردنم لێ بکەن بۆ ئەوەی لێتان ببورم.

٤١١- «يَا عِبَادِي! لَوْ أَنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجنَّكُمْ، قَامُوا فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ فَسَأَلُونِي فَأَعْطَيتُ كُلَّ إِنْسَانٍ مَسْأَلَتَهُ مَا نَقَصَ ذلِكَ مِمَّا عِنْدِي، إِلاَّ كَمَا يَنْقصُ المِخْيَطُ إِذَا أُدْخِلَ البَحْرَ».

ئەی بەندەکانم! ئەگەر ئەوانەی پێشێتان و ئەوانەی دواییتان مرۆڤەکانتان و جنەکانتان هەموویان لە شوێنێک ڕابوەستن و داوام لێ بکەن، وە هەر کامێک لە ئێوە داواکەی بۆ جێبەجێ بکەم، ئەوە هیچ لەوەی کە لە لامە کەم ناکات، مەگەر ئەو ئەندازەیە کە دەرزیەک دەخرێتە نێو ئاوی دەریاوە چەندی لێ کەم دەکات.

٤١٢- «يَا عِبَادي! إنَّكُمْ لَنْ تَبْلُغوا ضُرِّي فَتَضُرُّونِي، وَلَنْ تَبْلُغُوا نَفعِي فَتَنْفَعُونِي».

ئەی بەندەکانم! ئێوە ناتوانن بگەنە ئاستێک کە زیان لە من بدەن، وە ناشتوانن بگەنە ئاستێک کە سوود بە من بگەیەنن.

٤١٣- «يَا عِبَادي! لَوْ أنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَتْقَى قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا زَادَ ذلِكَ فِي مُلكي شَيْئَاً».

ئەی بەندەکانم! ئەگەر ئەوانەی پێشێتان و ئەوانەی دواییتان هەموو مرۆڤەکان و جنەکان لەسەر دڵی پارێزکارترین پیاو بن لە ئێوە، هیچ لە موڵکی من زیاد ناکات.

٤١٤- «يَا عِبَادي! لَوْ أنَّ أَوَّلَكُمْ وَآخِرَكُمْ، وَإِنْسَكُمْ وَجنَّكُمْ، كَانُوا عَلَى أَفْجَرِ قَلْبِ رَجُلٍ وَاحِدٍ مِنْكُمْ، مَا نَقَصَ ذلِكَ من مُلكي شَيْئَاً».

ئەی بەندەکانم! ئەگەر ئەوانەی پێشێتان و ئەوانەی دواییتان مرۆڤەکانتان و جنەکانتان هەمووتان بە پێی دڵی تاوانبارترین پیاو بن، ئەوە هیچ لە موڵکی من کەم ناکات (چونکە موڵکی خوا جێگیرە، زیادو کەم ناکات).

٤١٥- «يَا عِبَادي! إِنَّمَا هِيَ أعْمَالُكُمْ أُحْصِيهَا لَكُمْ، ثُمَّ أُوَفِّيكُمْ إِيَّاهَا، فَمَنْ وَجَدَ خَيراً فَلْيَحْمَدِ اللّهَ، وَمَنْ وَجَدَ غَيْرَ ذلِكَ فَلا يَلُومَنَّ إلاَّ نَفْسَهُ».

واتە: ئەی بەندەکانم! تەنیا کردەوەکانی خۆتانتان دەژمێرم و سەر ژمێر دەکەم، وە دوایی پاداشتتان دەدەمەوە، یان سزاتان دەدەم بە پێی کردەوەکانتان، جا هەر کەسێک چاکەی بینی با ستایشی خوا بکات، وە هەر کەسێک جیا لەوەی بینی، (واتە: سزای بینی، خراپەی بینی) با جگە لە خۆی لۆمەو سەرزەنشتی کەس نەکات.

٤١٦- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَقُولُ اللَّهُ ﷻ: يَا ابْنَ آدَمَ! إِذَا أَخَذْتُ كَرِيمَتَيْكَ فَصَبَرْتَ وَاحْتَسَبْتَ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى، لَمْ أَرْضَ لَكَ بِثَوَابٍ دُونَ الْجَنَّةِ»[١].

ئەبو ئومامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوای ﷻ فەرموویەتی: ئەی نەوەی ئادەم! ئەگەر چاوەکانتم لێ سەندەوەو تۆش ئارامت گرت و چاوەڕێی پاداشت بووی لە یەکەم ساتی موصیبەت و بەڵادا، ئەوە جگە لە بەهەشت بە هیچ پاداشتێکی دیکە ڕازی نابم بۆت.

٤١٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قَالَ اللّهُ ﷻ: يَسُبُّ ابْنُ آدَمَ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ بِيَدِيَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: خوای ﷻ دەفەرموێ: نەوەی ئادەم (مرۆڤ) جنێوو قسەی ناشرین بە ڕۆژگار دەدات، کەچی ڕۆژگاریش کە شەوو ڕۆژە بە دەست منە.

تێبینی: هەندێک لە ڕوونکەرەوانی فەرموودە گوتوویانە: خوا فەرموویەتی: من ڕۆژگارم، کەچی خەڵک جنێو بە ڕۆژگار دەڵێن، بەڵام بێگومان خوا مەبەستی ئەوە نییە، وە ڕۆژگار نە ناوێکی خواو نە سیفەتێکی خوای پەروەردگارە، بەڵکو خوا

---

(١) أخرجه أحمد: ١٥٩٧، تعليق شعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

(٢) أخرجه مسلم: ٥٩٩٩.

دەیەوێ: شتەکان بگێڕێتەوە بۆ لای دەستەڵاتی خۆی و خەڵک بزانن هەرچی ڕوو دەدات بە ئەندازەو تەقدیری خوایە، غەیری خوای پەروەردگار هیچ کەس هیچ شتێکی لە دەست نایەت.

جگە لەمە لە نێو عەرەب عادەتێکی سەردەمی نەفامی بووە، کە هەموو شتێکیان بۆ ڕۆژگار گێڕاوەتەوە، وەک خوا لەسەر زاری وان فەرموویەتی: ﴿ وَقَالُواْ مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنۡيَا نَمُوتُ وَنَحۡيَا وَمَا يُهۡلِكُنَآ إِلَّا ٱلدَّهۡرُۚ وَمَا لَهُم بِذَٰلِكَ مِنۡ عِلۡمٍۖ إِنۡ هُمۡ إِلَّا يَظُنُّونَ ﴿٢٤﴾ ﴾ الجاثية، بەڵێ، لێرەدا وەک دەبینین خوا نەهیان لێ دەکات لە گوتنی ئەم قسەیەیان، وە پێغەمبەری خواش ﷺ قەدەغەی کردووین کە قسەی وا بڵێین فەرموویەتی: «لاَ تَسُبُّوا الدَّهْر»[1]، واتە: جنێو بە ڕۆژگار مەڵێن. بۆچی؟ چونکە ئێمە ئەگەر جنێوو قسەی ناشرین بە ڕۆژگار بڵێین: بە هۆی ئەو ناخۆشی و نەخۆشی و ناڕەحەتیانەی تووشمان دەبێ، ئەوە بۆ پەروەردگاریش دەگەڕێتەوە، چونکە ئەوەی ئەو شتانە بەسەر ڕۆژگار دێنێ، یان وا دەکات ئەو شتانە لە ڕۆژگار ڕووبدەن تەنیا خوای بێ هاوەڵە.

٤١٨- عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالى يَقُولُ وَعِزَّتِي وَجَلَالِي لاَ أَجْمَعُ لِعَبْدِي أَبَداً أَمْنَيْنِ وَلاَ أَجْمَعُ لَهُ خَوْفَيْنِ إِنْ هُوَ أَمِنَنِي فِي الدُّنْيَا خَافَنِي يَوْمَ أَجْمَعُ فِيهِ عِبَادِي، وَإِنْ هُوَ خَافَنِي فِي الدُّنْيَا أَمَّنْتُهُ يَوْمَ أَجْمَعُ فِيهِ عِبَادِي»[2].

واتە: شەددادی کوڕی ئەوس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەڕاستی خوا (تَبَارَكَ وَتَعَالى) دەفەرموێ: سوێند بە عیززەت و گەورەیی خۆم دوو هێمنی و دوو ترس لە (دڵی) بەندەی خۆم کۆناکەمەوە، ئەگەر بەندە لە دونیا لێم نەترسا (سەرپێچی کردم)، لە ڕۆژی کۆکردنەوەی بەندەکانم لێم دەترسێ (کاتێ سزای دەدەم)، ئەگەر لە دونیاش لێم ترسا (گوێڕایەڵی کردم)، ئەوە لە ڕۆژی حەشرو کۆکردنەوەی بەندەکانم دڵنیایی پێ دەبەخشم (پاداشتی دەکەم).

---

(١) أخرجه مسلم: ٦٠٠٣.

(٢) أخرجه أبُو نعيم ج١، ص٢٧٠، والطبراني في الشاميين: ٤٦٢، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٧٤٢.

٤١٩- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَن النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، وَشَتَمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّايَ فَزَعَمَ أَنِّي لاَ أَقْدِرُ أَنْ أُعِيدَهُ كَمَا كَانَ، وَأَمَّا شَتْمُهُ إِيَّايَ، فَقَوْلُهُ: لِي وَلَدٌ فَسُبْحَانِي أَنْ أَتَّخِذَ صَاحِبَةً أَوْ وَلَداً»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوای بەرز فەرمووی: ئادەمیزاد منی بە درۆزانی، درۆکردنی پاڵدایە لای من ئەوەشی بۆ نەبوو، وە جنێوی پێدام و ئەوەشی بۆ نەبوو، (نەدەبوو وابکات)، جا لەوەی کەمنی بە درۆزانیوە ئەوەیە کە گومانی وابووە من ناتوانم زیندووی بکەمەوەو ژیانی پێ ببەخشم وەک جاران (لە حاڵێکدا کە من هەواڵم پێداوە زیندووی دەکەمەوە، مانای وایە منی بە درۆزانیوە)، وە جنێودانەکەشی بە من ئەوەیە کە گوتوویەتی: من ڕۆڵەو منداڵم هەیە پاکی بۆ من کە هاوسەرم هەبێت، یاخود منداڵم هەبێ.

٤٢٠- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللّهَ يَقُولُ لأَهْلِ الْجَنَّةِ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ يَقُولُونَ: لَبَّيْكَ، رَبَّنَا وَسَعْدَيْكَ، فَيَقُولُ: هَلْ رَضِيتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: وَمَا لَنَا لاَ نَرْضى، وَقَدْ أَعْطَيْتَنَا مَا لَمْ تُعْطِ أَحَداً مِنْ خَلْقِكَ فَيَقُولُ: أَنَا أُعْطِيكُمْ أَفْضَلَ مِنْ ذلِكَ قَالُوا: يَا رَبِّ وَأَيُّ شَيْءٍ أَفْضَلُ مِنْ ذَلِكَ؟ فَيَقُولُ: أُحِلُّ عَلَيْكُمْ رِضْوَانِي، فَلاَ أَسْخَطُ عَلَيْكُمْ بَعْدَهُ أَبَداً»[٢].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا بە خەڵکی بەهەشت دەفەرموێ: ئەی خەڵکی بەهەشت! دەڵێن: لە خزمەت داین ئەی پەروەردگارمان، بۆ هەر شتێک جێگای ڕەزامەندی تۆ بێ ئامادەین، خوا دەفەرموێ: ئایا ڕازی بوون، خۆش حاڵ بوون بەوەی کە پێم داون؟ دەڵێن: جا بۆ ڕازی نەبین لە کاتێکدا شتێکت بە ئێمە داوە، کە بە هیچ کام لە دروستکراوەکانی خۆتت نەداوە، خوا دەفەرموێ: باشتر لەوەی پێم داون پێتان دەدەم! ئەوانیش دەڵێن: ئەی پەروەردگار! جا چ شتێک لەوەی پێتداوین باشترە، دەفەرموێ: ڕەزامەندی خۆمتان بەسەردا دەڕێژم کە لە دوای ئەمە هەرگیز لێتان توورە نابم.

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٤٨٢.

(٢) أخرجه البخاري: ٦١٨٣، ومسلم: ٢٨٢٩.

٤٢١- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ قَالَ: وَعِزَّتِكَ يَا رَبِّ لاَ أَبْرَحُ أُغْوِي عِبَادَكَ مَا دَامَتْ أَرْوَاحُهُمْ فِي أَجْسَادِهِمْ، فَقَالَ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى: وَعِزَّتِي وَجَلاَلِي لاَ أَزَالُ أَغْفِرُ لَهُمْ مَا اسْتَغْفَرُونِي»[1].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شەیتان گوتی: سوێند بە عیزەتت ئەی پەروەردگارم دەست هەڵناگرم لە گومڕاو سەرگەردان کردنی بەندەکانت، هەتاکو ڕووح لە جەستەیان دا مابێت، پەروەردگار (تَبَارَكَ وَتَعَالَى) فەرمووی: بە عیززەت و بە گەورەیی خۆم منیش بەردەوام لێیان دەبوورم و لێیان خۆش دەبم، مادەم داوای لێبوردن و لێخۆشبوونم لێ بکەن.

٤٢٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ رَبَّكُمْ ﷻ يَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ! بِكُلِّ حَسَنَةٍ عَشْرُ حَسَنَاتٍ إِلَى سَبْعِ مِائَةِ ضِعْفٍ إِلَى أَضْعَافٍ كَثِيرَةٍ وَالصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەڕاستی پەروەردگارتان دەفەرموێ: ئەی نەوەی ئادەم بە هەر چاکەیەک دە چاکە تا حەوت سەدو چەند قات زیاترت (پاداشت) بۆ دەنووسرێ، وە ڕۆژوو بۆ منەو تەنها خۆشم پاداشتی خاوەنەکەی دەدەمەوە (واتە: نووسینی ژمارەی پاداشتەکەی لە دەست فریشتەکان نییە، خۆم بۆیان دەنووسم، کە ژمارەیەکی سەرسوڕهێنەرە لەگەڵ شەڕەفی نوسینەکە لەلایەن پەروەردگار، جا دەبێ کەسێک بچێتە ئاگر کە خوای پەروەردگار خۆی پاداشتی بۆ نووسی بێ؟!).

٤٢٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللّهَ تَعَالَى يَقُولُ يَوْمَ القِيَامَةِ: أَيْنَ المُتَحَابُّونَ بِجَلاَلِي؟ اليَوْمَ أُظِلُّهُمْ فِي ظِلِّي، يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلِّي»[3].

---

(١) أخرجه أحمد: ١١٢٥٥، وعبد بن حميد: ٩٣٢، وأبو يعلى: ١٣٩٩، والحاكم: ٧٦٧٢، وقال: صحيح الإسناد.

(٢) أخرجه أحمد: ٩٣٥٢، وصَحَّحَهُ شُعَيب الأرنؤوط.

(٣) أخرجه مسلم: ٦٧١٣.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوای بەرز لە ڕۆژی دوایی دەفەرموێ: کوان ئەوانەی لەبەر گەورەیی من یەکدیان خۆش دەویست؟ ئەمڕۆ دەیانخەمە ژێر سێبەری (عەرشی) خۆم، کە جگە لە سێبەری (عەرشی) من هیچ سێبەرێک نییە.

٤٢٤- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَن النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: يَا ابْنَ آدَمَ تَفَرَّغْ لِعِبَادَتِي أَمْلأْ صَدْرَكَ غِنًى، وَأَسُدَّ فَقْرَكَ وَإِلاَّ تَفْعَلْ مَلأْتُ يَدَيْكَ شُغْلاً، وَلَمْ أَسُدَّ فَقْرَكَ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە ڕاستی خوای بەرز دەفەرموێ: ئەی نەوەی ئادەم! خۆت یەکلابکەوە بۆ بەندایەتی کردنم، دڵت پڕ دەکەم لە دەوڵەمەندی و، ڕێی هەژاریت لێ دادەخەم، وە ئەگەر وا نەکەی، زۆر سەرقاڵت دەکەم بە ئیش و کار، وە ڕێی هەژاریشت لێ داناخەم.

٤٢٥- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَن النَّبِيِّ ﷺ: «قَالَ اللَّهُ ﷻ: سَبَقَتْ رَحْمَتِي غَضَبِي»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (خوا فەرموویەتی:) ڕەحمەت و بەزەییم پێش تووڕەییم کەوتۆتەوە.

دەربارەی: خوا مەبەست بوون لە کردەوەی چاک

(الإِخْلَاصُ: نسيان رُؤية الخلق، بدوام النَّظر إلى الخَالق) واتە: (إخلاص) بریتیە لە لەبیر کردنی ئەوە کە خەڵک تەماشات دەکەن، بە هۆی بەردەوامی تەماشا کردنی خواوە.

٤٢٦- عن عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ»[٣].

---

(١) أخرجه أحمد: ٨٦٨١، والترمذي: ٢٤٦٦، وقال: حسن غريب، والحاكم: ٣٦٥٧، وقال: صحيح الإسناد، وابن أبي شيبة: ٣٤٦٩٩، وابن ماجه: ٤١٠٧، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، انظر: السلسلة الصحيحة: ١٣٥٩.

(٢) أخرجه مسلم: ٧١٤٦، وفِي رِوايَةٍ أُخْرَى عَن هُرَيْرَةَ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَاباً قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ الْخَلْقَ إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ غَضَبِي فَهُو مَكْتُوبٌ عِنْدَهُ فَوْقَ الْعَرْشِ. صحيح البخاري: ٧١١٥.

(٣) أخرجه البخاري: ١، ومسلم: ١٩٠٧.

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ لەسەر مینبەر گوتی: بیستم لە پێغەمبەری خوا ﷺ، دەیفەرموو: بێگومان (قبووڵ بوونی) کردەوەکان بە پێی نیازەکانە، وە هەموو کەسێک بە پێی نیازەکەی پاداشت دەدرێتەوە، جا هەر کەس کۆچ کردنی بۆ بەدەستهێنانی (دەستکەوتێکی) دونیایی بێ، یان بۆ مارەکردنی ئافرەتێک بێ، ئەوە کۆچ کردنەکەی بۆ ئەوەیە کە کۆچی بۆ کردوە. (مەبەست لەم فەرمووده ئەوەیە کە نیازو مەبەست بنچینەو بنەمای هەموو کارێکە).

٤٢٧- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ كَانَتِ الآخِرَةُ هَمَّهُ، جَعَلَ اللَّهُ غِنَاهُ فِي قَلْبِهِ، وَجَمَعَ لَهُ شَمْلَهُ، وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ، وَمَنْ كَانَتِ الدُّنْيَا هَمَّهُ، جَعَلَ اللَّهُ فَقْرَهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ، وَفَرَّقَ عَلَيْهِ شَمْلَهُ، وَلَمْ يَأْتِهِ مِنَ الدُّنْيَا إِلاَّ مَا قُدِّرَ لَهُ»[١].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ڕۆژی دوای بکاتە جێی مەبەست و بایەخی، خوا بێ نیازی و دەوڵەمەندی دەخاتە نێو دڵی، وە کاروباری (دونیای) بۆ کۆدەکاتەوەو دونیاش بە ملکەچی دێتە ژێر دەستی، بەڵام هەر کەسێک دونیا بکاتە جێی مەبەست و بایەخ پێدانی، خوا هەژاریی دەخاتە نێو چاوی و (هەمیشە هەست بە هەژاری و موحتاجی دەکات و بێ قەناعەت دەبێ)، وە کاروباری لێ بڵاو دەکات، لە دونیاش تەنیا ئەوەندەی بۆ دێت کە بۆی بڕیاردراوەو ئەندازەکراوە.

٤٢٨- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: أَرَأَيْتَ رَجُلًا غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ مَا لَهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا شَيْءَ لَهُ فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ يَقُولُ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا شَيْءَ لَهُ ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لاَ يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلاَّ مَا كَانَ لَهُ خَالِصاً، وَابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُهُ»[٢].

---

(١) أخرجه الترمذي: ٢٤٦٥، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٣١٦٩.

(٢) أخرجه النسائي: ٣١٤٠، وفي الكبرى: ٤٣٣٣، قال الألباني: حديث حسن صحيح.

ئەبو ئومامەی باهیلی ﷺ دەڵێ: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەرو ﷺ گوتی: قسەت لەسەر کەسێک چیە کە غەزا دەکات لە پێناو بەدەست هێنانی پاداشت (لەلای خوا) و، بۆ ئەوەش خەڵک بە چاکە باسی بکەن؟ ئەو کەسە چی بۆ هەیە؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەو کەسە هیچی بۆ نییە، پیاوەکە سێ جار (پرسیارەکەی) دووبارە کردەوە، پێغەمبەریش ﷺ دەیفەرموو: (ئەو کەسە) هیچی بۆ نییە، پاشان (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: بێگومان (لە ڕۆژی دوایی) خوا هیچ کردەوەیەکی باش وەرناگرێ، مەگەر ئەو کردەوەیەی کە بە پاکی و بە مەبەستی ڕەزامەندی ئەو ئەنجام درابێت.

٤٢٩- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ الْجَنَّةِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَعْمَلُ عَمَلَ أَهْلِ النَّارِ، فِيمَا يَبْدُو لِلنَّاسِ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ»[1].

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدی ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پیاوی وا هەیە ئەوەندەی خەڵک بۆیان دەردەکەوێ کردەوەی بەهەشتیان ئەنجام دەدات، کەچی ئەو کەسە دۆزەخییە، وە پیاوی واش هەیە ئەوەندەی بۆ خەڵک دەردەکەوێ کردەوەی دۆزەخیان دەکات، کەچی لە ڕاستییدا ئەو کەسە بەهەشتییە.

پێناسەی ئیمان

لە ئەسڵی زماندا: بریتیە لە بە ڕاست دانان و دان پێداهێنان.

لە زاراوی شەرعدا: بریتیە لە بڕوا بوون لە ناخی دڵ و دان پێداهێنان بە زمان و جێبەجێکردنی (هەر شتێکی کە خواو پێغەمبەر ﷺ فەرموویانە، بە پێی تواناو بۆ گونجان) بە ئەندامەکانی لاشە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٧٤٢، ومسلم: ١١٢.

شایانی باسە، ئیمان لای ئەهلی عیرفان و عاریفان پێناسە ناکرێ، بەڵکو ئەزموون دەکرێ، وەک لە وەڵامی پرسیاری گەنجێک کە لە ئەبو حامدی غەزالی دەپرسێ: ئایا پێناسەی ئیمان چیە؟ ئەویش دەڵێ: ڕۆڵە گیان! ئیمان پێناسە ناکرێ، بەڵکو دەچێژرێ.. ئەمەش چەندین فەرمایشتی صەحیحی لەسەرە[1].

دیارە وەک لە ناونیشانەکە باسمان کردوە، ئیمان و پایەکانی، کەواتە: ئیمان پایەی هەن، بە پێی ئەوەی لە قورئان و لە فەرمایشتە صەحیحەکان بە ئێمە گەیشتووە:

خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿ لَّيْسَ ٱلْبِرَّ أَن تُوَلُّوا۟ وُجُوهَكُمْ قِبَلَ ٱلْمَشْرِقِ وَٱلْمَغْرِبِ وَلَٰكِنَّ ٱلْبِرَّ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْـَٔاخِرِ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةِ وَٱلْكِتَٰبِ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ ...﴿١٧٧﴾ ﴾ البقرة، واتە: چاکەکاریی هەر ئەوە نییە کە ڕووی خۆتان بکەنە لای ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، بەڵکو چاکە (چاکەی) کەسێکە بڕوا بە خواو بە ڕۆژی دوایی و فریشتەکان و کتێب و پێغەمبەران بێنێ.

خوای بەرز لێرەدا پێنج لە پایەکانی ئیمانمان بۆ باس دەکات کە بریتین لە: بڕواهێنان بە خوا، ڕۆژی دوایی، فریشتەکان، کتێبە ئاسمانییەکان، پێغەمبەران.

وە لە سوننەتیش ئەم ڕیوایەتە هاتوە، کە بە فەرموودەی جبریل ﷺ مەشهوورە، کاتێک جبریل پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ دەکات، دەڵێ: هەواڵم پێبدە دەربارەی ئیمان؟ پێغەمبەری خۆشەویستیش ﷺ لە پێناسەی ئیمان کە وەڵامی پرسیارەکەی جبریلە ﷺ ئاوا دەفەرموێ:

٤٣٠- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «الإِيْمَانُ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَاليَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»[2].

---

(١) عَنْ أَنَسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قال: ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وجَدَ بِهِنَّ طَعْمَ الإِيْمَانِ: مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ مِنْهُ، كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ)، أخرجه الترمذي ٢٦٢٤، وقال: حسن صحيح.

(٢) أخرجه مسلم: ٨، وأبو داود: ٤٦٩٥، والترمذي: ٢٦١٠، والنسائي: ٤٩٩.

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئیمان بریتیە لەوەی بڕوابێنی بە خواو، بە فریشتەکانی و، کتێبەکانی و، پێغەمبەرەکانی و، ڕۆژی دوایی، وە ئیمان بێنیت بە قەدەر بە چاک و بە خراپییەوە.

٤٣١- «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمَاً بَارِزَاً لِلنَّاسِ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَا رَسُولُ اللَّهِ، مَا الإِيْمَانُ؟ قَالَ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكِتَابِهِ، وَلِقَائِهِ، وَرُسُلِهِ، وَتُؤْمِنَ بِالْبَعْثِ الآخِرِ»[(١)].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: ڕۆژێک پێغەمبەری خوا ﷺ لە نێو خەڵکدا لە شوێنێکی دیاردا، پیاوێک هاتە لای و گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئیمان چییە؟ پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: ئیمان ئەوەیە بڕوابێنی بە خواو بە فریشتەکانی و، کتێبەکەی و، بە گەیشتنەوە پێی و، بە پێغەمبەرەکانی و، بڕواش بێنێت بە زیندووبونەوەی (ڕۆژی دوایی)[(٢)].

خوێنەری خۆشەویست:

دوای ئەوەی زانیمان ئیمان شەش پایەی هەیە، پێویست دەکات، بە کورتی و گوشراوی باسی هەر یەکێک لە پایەکانی ئیمان بکەین و چەند فەرموودەیەکیشیان دەربارە بێنینەوە:

بڕواهێنان بە خوا

کە دەڵێین: دەبێ بڕوامان بە خوا هەبێ، واتە: لە ناخی دڵمانەوە بڕوامان وایە کە خوا هەیە، پێش ئەو هیچ کەس و هیچ شتێک بوونی نەبووە، وە هەرچی لە ئێستاو پێش ئێستاو دوای ئێستاش دێ، بوونەکەیان لە خوای بێ سەرەتاو کۆتا وەرگرتوە،

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٤٩٩، ومسلم: ١٠٦.

(٢) جێی سەرنجە! پایەی شەشەم کە بڕوابە (قەزاو قەدەر)ـە، لە هیچ شوێنێکی قورئاندا نەهاتوە، کە بەشێک بێت لە ئیمان! ئەمەش ڕەنگە جێی پرسیار بێ لای هەندێ کەس، وەڵامەکەی ئەوەیە: لەبەر ئەوەی ئیمان بە (قەزاو قەدەر) بریتیە: لە ئیمان بە زانیاری خواو، بە توانای خواو، بە ویستی خواو، بە حیکمەت و دادگەریی خوا.. کەواتە: ئیمان بە خوا، ئیمان بە قەزاو قەدەریش دەگرێتە خۆی، بۆیە خوای زاناو شارەزا باسی نەکردوەو لە ئایەتەکاندا نەهاتوە.

خوای تعالی خۆی سەرەتایەکی نەبووە بۆ بوون، تاکو کاتی بدەینە پاڵ و بڵێین لە فڵان کاتە بوو، وە شوێنیش نەبوو تاکو بگوترێ: خوای تعالی لە فڵان شوێن بوو، چونکە کات و شوێن بە نسبەت ئێمەوە هەن، بەڵام بە نسبەت خوای بێ وێنەوە هیچ شتێک نییە بە ناوی کات و شوێنەوە، لەبەر ئەوەی خۆی دروستکاری کات و شوێنە، کەواتە: کاتێک خوا هەبووە، نە کات و نە شوێن وجوودیان نەبووە.

بێگومان لە دوای دونیا تێکچوون و زیندوو کردنەوەی مردووان بۆ لێپرسینەوە لەگەڵ کردنیان و، ڕەوانەکرانی چاکەکاران بۆ بەهەشت و خراپەکاران بۆ دۆزەخ هەر دەمێنێ.

کەواتە: خوای بێ وێنە یەکەم و بێ کۆتاییە، زیندووەو ڕاگری گشت کاروبارێکە، دروستکاری هەموو شتێکە، هەموو کەسێک و شتێک پێویستیان بەو هەیەو، ئەو پێویستی بە غەیری خۆی نییە، نە کەسی لێ بووەو، نە لە کەس بووە، بە هیچ جۆرێک هاووێنەو هاوتای نییە، تاک و تەنیایە، هەر ئەو پەرستراوو پەروەردگاری بە هەقە، وە لە سیفەتەکانی دا بە پاک گیراوەو بە هیچ جۆرێک لە دروستکراوەکانی ناچێت، دەبێ ئیمانمان بەو ناوو سیفەتانەی هەبێت وەک لە قوڕئان و فەرموودە ڕاست و دروستەکاندا هاتوون.

پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەربارەی ناوو سیفەتەکانی خوای بەرز ئەمەی لێ گێردراوەتەوە:

٤٣٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ لِلَّهِ تِسْعَةً وَتِسْعِينَ اسْماً، مائَةً إِلاَّ وَاحِداً مَنْ أَحْصَاهَا دَخَلَ الْجَنَّةَ»[1].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا نەوەدو نۆ (٩٩) ناوی هەیە، سەد جگە لە یەکێک، هەر کەسێک بیانژمێرێ دەچێتە بەهەشت.

---

(١) أخرجه أحمد: ١١٧٠٥، ومسلم: ٢٧٦٦.

له فەرمایشتێکدا پێغەمبەر ﷺ ئاوا وەسف و پێناسەی خوای بەرزو مەزنمان بۆ دەکات، دەفەرموێ:

٤٣٣- عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ ﷻ لاَ يَنَامُ، وَلاَ يَنْبَغِي لَهُ أَنْ يَنَامَ، يَخْفِضُ الْقِسْطَ، وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ، وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ، حِجَابُهُ النُّورُ «وَفِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ النَّارُ» لَوْ كَشَفَهُ لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ مَا انْتَهَى إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ»[1].

ئەبو مووسا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە نێوماندا هەڵسا بە گوتنی پێنج وشەو فەرمووی: بێگومان خوای زاڵ و پایە بەرز ناخەوێ، وە ناشگونجێ کە بخەوێ، تەرازوو نزم دەکات و بەرز دەکات، کردەوەی شەو پێش ڕۆژی بۆلا بەرز دەکرێتەوە، کردەوەی ڕۆژیش پێش شەوی بۆلا بەرز دەکرێتەوە، پەردەی خوا ڕووناکییە، (وە لە ڕیوایەتی ئەبو بەکردا دەڵێ: ئاگرە)، ئەگەر خوا پەردەکەی لابدات پڕشنگەکانی ڕووی خوا هەرچی لە حوکمی ئەندازەی بینینی خوادایە هەمووی دەسووتێنێ (واتە: گشت بوونەوەر دەسوتێنێ، چونکە بینینی خوا سنوری نییەو گشت شتێک دەگرێتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەش ئەم سوتانە هەڵدەگرێ لەسەر بەهەشتیان کاتێ خۆیانیان پێشان دەدات).

لە ڕاستییدا ئیمان بە ناوو سیفەتەکانی خوای بەرز عەقیدەیەکی چەسپاوو دامەزراو بە ئینسان دەبەخشێ و وای لێدەکات لە زۆر هەورازو نشێوان لەسەر پێی خۆی ڕابوەستێ و بەردەوام بێت.

خوێنەری بەڕێز!

ئا لێرەدا هۆکاری نەتوانینی بینینی خوای پەروەردگارمان لە دونیادا بۆ دەردەکەوێ! کەواتە: ئێمە بەم جەستە خاکییەوە، هەرگیزو هەرگیز تەحەمولی بینینی خوا ناکەین، سەرەڕای ئەوەی کە ئەگەر خوای پەروەردگار خۆی پیشانی ئێمە بدایە،

---

(١) أخرجه مسلم: ١٧٩، وابن ماجه: ١٩٥، وابن حبان: قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط البخاري.

ئەو کاتە ئێمە لەوە دەردەچووین تاقی بکرێینەوە، وە لە ڕاستییشدا ئیمان بە خوا کاتێک دێتە دی کە خوا پەنهان بێ و نەبینرێ، وە بە دڵنیایی شتێک کە بیبینی، ئیمان پێ بوون زۆر ئازایەتی نییە و، ناکرێ بە تاقیکردنەوە دابنرێ.

لە کۆتایی دەڵێم: خوای تعالی ئەگەرچی خۆی لێ پەنهان کردووین، بەڵام هەزاران نیشانەو ئایەت و بەڵگەو موعجیزەی درەوشاوەی هەن، کە دەتوانین وەک ڕۆژی ڕووناک خوای پەروەردگاریان تێدا بەدی بکەین، وەک شاعیر دەڵێ:

وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ　　تَدُلُّ عَلَى أَنَّـهُ وَاحِــدٌ

لە هەر شتێکدا نیشانەک هەیە　　بەڵگەن لەسەروەی کە یەک خوا هەیە

دوای ئەوە، کە ئێمە دەزانین ئەو خوایە بەرزو مەزنەمان هەیە، بەو هەموو سیفەتە جوان و چاک و کامڵانەوە، زۆر گرنگ و پێویستە بزانین چ ئەرک و مافێکی بۆ داناوین؟ وە لە ئەنجامی جێبەجێ کردنی ئەرکی سەر شانمان وەک ماف، چ پاداشتێکی بۆ داناوین.

خوا ﷻ چی دەوێ لێمان؟ وە چیمان پێ دەبەخشێ؟

٤٣٤- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا مُعَاذُ، أَتَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى الْعِبَادِ؟»، قَالَ: اللّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «أَنْ يُعْبَدَ اللّهُ وَلاَ يُشْرَكَ بِهِ شَيْءٌ»، قَالَ: «أَتَدْرِي مَا حَقُّهُمْ عَلَيْهِ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ؟»، فَقَالَ: اللّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «أَنْ لاَ يُعَذِّبَهُمْ»[1].

موعازی کوڕی جەبەل ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەی موعاز، ئایا دەزانی مافی خوا بەسەر بەندەکانیەوە چییە؟ دەڵێ: منیش گوتم: خواو پێغەمبەرەکەی زاناترن، فەرمووی: ئەوەیە کەوا بە جوانی بیپەرستێ و هیچ هاوبەشێکی بۆ بڕیار نەدات. فەرمووی: ئایا دەزانی مافی ئەوان بەسەر خواوە چییە، ئەگەر ئەوەیان ئەنجامدا؟ گوتم: خواو پێغەمبەرەکەی زاناترن، فەرمووی: (مافیان بەسەر خوا) ئەوەیە کەوا هیچ سزایەکیان نەدات.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٦٢٢، ومسلم: ١٥٤، والترمذي: ٢٦٤٣، وابن ماجه: ٤٢٩٦، وابن حبان: ٣٦٢.

٤٣٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَأْتِي الشَّيْطانُ أَحَدَكُمْ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ كَذا؟ مَنْ خَلَقَ كَذا؟ حَتَّى يَقُولَ: مَنْ خَلَقَ رَبَّكَ؟ فَإِذا بَلَغَهُ، فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ وَلْيَنْتَهِ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شەیتان دێتە لای یەکێکتان، دەڵێ: ئەمە کێ دروستی کردوە؟ ئەدی ئەمەیان کێ دروستی کردوە؟ هەتا دەڵێ: کێ پەروەردگارتی دروستی کردوە؟ جا ئەگەر گەیشتە ئەو ڕادەیە، با ئەو مرۆڤە پەنا بگرێ بە خواو (بڵێ: أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيم)و واز بێنێ.

بڕواهێنان بە فریشتەکان

مەبەست ئەوەیە بڕوا بهێنرێ بە سەرجەم فریشتەکان، چ ئەوانەی ناویان هاتوە، چ ئەوانەی ناویان نەهاتوە، بڕوامان وابێ خوای بەرزو مەزن: فریشتەکانی دروست کردوون، ئەوانیش بەندەی خوان، لە نوور دروست کراون، خاوەن هەستن، بە ئیش و کارێک پێیان سپێردراوە، هەڵدەستن زۆر بە ڕێک و پێکی و بێ دواکەوتن، شوێنی نیشتەجێ بوون و مانەوەیان ئاسمانە، دروستکراوانێکی زۆر گەورەو تایبەتن، خاوەن باڵن و گەشت دەکەن، سەرپێچی فەرمانەکانی خوا ناکەن، ژمارەی باڵەکانیان جیاوازە لە فریشتەیەک بۆ یەکێکی دیکە، هەیە دوو باڵی هەن، هەیە سێ باڵی هەن، جبریل شەش سەد باڵی هەیە، زۆر زۆر جوان و خاوەن شەرم و حەیان، توانایان هەیە لەسەر شێوەی غەیری حەقیقی خۆیان خۆ ڕابنوێنن، بە پێی ئەو کارەی پێی هەڵدەستن، بەندەی زۆر بەڕێزو، هەرە نزیکن لە خوای بەرز، نە نێرن، نە مێن و، بە هیچ شێوەک هاوسەرگیریی ناکەن و ژمارەیان زیاد ناکات، نە دەخۆن و نە دەخۆنەوە، بەڵکو هەمیشە لە تەسبیح و زیکرو یادی خوای تعالی دان، هەمیشە لە ژێر ترس و فەرمانی خوادان و بە هیچ جۆرێک سەرپێچی خوا ناکەن، بە پێچەوانەی مرۆڤ، ژمارەیان لە لای مرۆڤ نەزانراوە، هەر خوا دەزانێ چەندن.

---

(١) أخرجه البخاري: ٣١٠٢، ومسلم: ١٣٤.

ناوی هەندێک فریشتە و ئەرکەکانیان

یەک: هەیانە تایبەت بە هێنانی (وحي) سرووش لەلایەن خواوە بۆ پێغەمبەرەکانی خوا، ئەویش (جبريل الأمين)ـە.

دوو: هەیانە تایبەتە بە باراندنی باران و، هێنان و بردنی هەورەکان، ئەویش (میکال) یان (میکائیل)ـە.

سێ: هەیانە تایبەتە بە لێدانی نەفخی سووری دونیا تێکچوون و زیندوو کردنەوەی دروستکراوەکان، ئەویش (**إسرافيل**)ـە.

چوار: هەیانە تایبەتە بە کێشانی ڕووحەکان، وەک (ملك الموت)و ئەوانەی لەگەڵین لە فریشتە بەڕێزەکان.

پێنج: هەیانە تایبەتە بە نووسین و تۆمار کردنی کردەوە باش و خراپەکانی مرۆڤ، ئەوانیش: (الكرام الكاتبون)ن، ئەو فریشتەی لای ڕاست چاکە دەنووسێ، وە فریشتەی لای چەپ خراپە دەنووسێ.

شەش: هەیانە هەمیشە بە دوامانەوەن، وە شوێن و جێگەشیان دەگۆڕن لە ڕۆژو شەوێکدا، لە دوو کاتی دیاری کراودا، ئەوانیش: لە دوای نوێژی بەیانی و، لە دوای نوێژی عەسر.

حەوت: هەیانە فریشتەی گەڕۆکن، لەسەر زەوی دەگەڕێن بە دوای مەجلیسی خوێندنی قوڕئان و فەرموودەو زیکرو ... هتد.

هەشت: هەیانە ئەرکی پاراستنی مرۆڤە لە کاتی خەوتوویی و بە ئاگایی و لە گشت حاڵەتەکانی دیکە.

نۆ: هەیانە تایبەتن بە تاقیکردنەوەو پرسیار کردنی نێو گۆڕ ئەوانیش: (منكر ونكير)ن.

ده: هەیانە تایبەتن بە کاروباری بەهەشت کە (خزنة الجنة)ـن، وە لە پێش هەمووشیانەوە فریشتە (رضوان)ـە.

یازدە: هەیانە تایبەتن بە کاروباری دۆزەخ، کە (خزنة النار)ـن، وە لە پێش هەمووشیانەوە فریشتە (مالك)ـە.

دوازدە: هەیانە لە کاتی جەنگ و جیهاد هاوکاری گروپ و کۆمەڵی ئیماندارانی تێکۆشەری ڕاستەقینە دەکەن.

چەند فەرمایشتێک لەبارەی فریشتەکان

٤٣٦- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خُلِقَتِ الْمَلائِكَةُ مِنْ نُورٍ، وَخُلِقَ الْجَانُّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ»[١].

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: فریشتە لە ڕووناکی دروست کراون، وە جنەکانیش لە ئاگر دروست کراون، وە ئادەمیش لەوە دروست بووە کە بۆتان باسکراوە، (ئەویش بریتیە لە قوڕ، قوڕیش بریتیە لە ئاو + خۆڵ).

٤٣٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يَتَعَاقَبُونَ فِيْكُمْ مَلاَئِكَةٌ بِاللَّيْلِ وَمَلاَئِكَةٌ بِالنَّهَارِ، وَيَجْتَمِعُونَ فِي صَلاَةِ الْفَجْرِ وَصَلاَةِ الْعَصْرِ، ثُمَّ يَعْرُجُ الَّذِينَ بَاتُوا فِيْكُمْ، فَيَسْأَلُهُمْ وَهُوَ أَعْلَمُ بِهِمْ: كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبَادِي؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَأَتَيْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەندێک فریشتە بەڕۆژو هەندێک فریشتە بە شەو بە دواتانەوەن (چاودێرن بەسەرتانەوە)، وە هەر کۆمەڵە فریشتەک کۆدەبنەوەو دەگەنە یەکدی لە نوێژی بەیانیان و نوێژی عەسردا، جا ئەو فریشتەی کە شەو لەلاتان بوون سەردەکەون (بۆ لای خوا) لێیان دەپرسێ:

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٥٢٣٥، ومسلم: ٢٩٩٦.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٣٠، ومسلم: ١٤٦٤.

هەرچەندە بە خۆی باشتر حاڵیان دەزانێ، دەفەرموێ: ئەو بەندانەی من چیان دەکرد کە جێتان هێشتن؟ دەڵێن: کە ئێمە چووین بۆ لایان نوێژیان دەکرد، کە هاتینەوەش هەر نوێژیان دەکرد.

٤٣٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ يَزَالُ الْعَبْدُ فِي صَلاَةٍ مَا كَانَ فِي مُصَلَّاهُ يَنْتَظِرُ الصَّلاَةَ، وَتَقُولُ الْمَلاَئِكَةُ: اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَهُ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ حَتَّى يَنْصَرِفَ أَوْ يُحْدِثَ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەردەوام بەندە لە نێو نوێژ دایە (یانی: وەک ئەوە وایە کە نوێژ بکات) مادام لە شوێنی نوێژ کردنی بێ، وە چاوەڕوانی نوێژ بکات، وە فریشتەکانیش دەڵێن: خوایە! لێی خۆشبە، خوایە! ڕەحمی پێ بکە، هەتا شوێنەکەی جێ دەهێڵێ، یاخود دەست نوێژی نامێنێ.

بڕواهێنان بە کتێبە ئاسمانییەکان

بڕوامان هەیە بە سەرجەم ئەو کتێبانەی خوای زاناو شارەزا بۆ پێغەمبەرەکانی خۆی ناردوون، صەڵات و سەلامیان لەسەر بێت، کتێبەکانیش وەک: (التوراة، الإنجيل، الزبور، القرآن)، وە هەموو ئەو کتێبانەی دیکەش کە ناویانمان بۆ باس نەکراون، باشترین ئیمان و بڕوا هەبوونیش بە کتێبی خوای مەزن، ئەوەیە کە ئیماندار ڕەوشت و ئەخلاقێکی قورئانی هەبێت، وە پێویستە بڕوامان هەبێ بەوەی هەرچی تێیاندا بووە لە سەرەتای ناردنیان هەق بووە، دواتر جگە لە قورئان هەموو دەستکاریی کراون و شێوێنراون: ئەوەش لەبەر ئەوەی خوای پەروەردگار لە چەند ئایەتێک فەرموویەتی: ﴿وَقُلْ ءَامَنتُ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ مِن كِتَٰبٍ ۝١٥﴾ الشورى، هەروەها لەبەر ئەوەی فەرموویەتی: ﴿ إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا ٱلذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ۝٩ ﴾ الحجر.

---

(١) أخرجه مسلم: ١٥٤١.

ناوی پێغەمبەران و کتێبەکانیان

یەک: تەورات دابەزیوە بۆ پێغەمبەر مووسا ﷺ وەک خوا دەفەرموێ: ﴿ وَكَتَبْنَا لَهُۥ فِى ٱلْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَىْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَىْءٍ ...﴿١٤٥﴾ ﴾ الأعراف.

هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ نَزَّلَ عَلَيْكَ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَأَنزَلَ ٱلتَّوْرَىٰةَ وَٱلْإِنجِيلَ ﴿٣﴾ ﴾ آل عمران.

دوو: ئینجیل دابەزیوە بۆ پێغەمبەر عیسا ﷺ وەک خوا دەفەرموێ: ﴿ وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ ۖ وَءَاتَيْنَٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ ﴾ المائدة.

سێ: زەبوور دابەزیوە بۆ پێغەمبەر داوود ﷺ وەک خوا دەفەرموێ: ﴿ وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَن فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ ٱلنَّبِيِّۦنَ عَلَىٰ بَعْضٍ ۖ وَءَاتَيْنَا دَاوُۥدَ زَبُورًا ﴿٥٥﴾ ﴾ الإسراء.

چوار: صوحوفەکانی کە دابەزێنراون بۆ ئیبراهیم و مووسا ﷺ، وەک خوا دەربارەیان دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ هَٰذَا لَفِى ٱلصُّحُفِ ٱلْأُولَىٰ ﴿١٨﴾ ﴾ الأعلى.

پێنج: جا خوا ﷻ ئاوا پێناسەی قورئانمان بۆ دەکات، دەفەرموێ: ﴿ وَإِنَّهُۥ لَتَنزِيلُ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ ٱلرُّوحُ ٱلْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ ٱلْمُنذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ عَرَبِىٍّ مُّبِينٍ ﴿١٩٥﴾ ﴾ الشعراء.

چەند فەرمایشتێک لەبارەی کتێبە ئاسمانییەکان

٤٣٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ فِي التَّوْرَاةِ، وَلاَ فِي الإِنْجِيلِ، وَلاَ فِي الزَّبُورِ، وَلاَ فِي الْفُرْقَانِ مِثْلُهَا وَإِنَّهَا لَلسَّبْعُ مِنَ الْمَثَانِي وَالقُرْآنُ العَظِيمُ الَّذِي أُعْطِيتُهُ»(١).

---

(١) أخرجه أحمد: ٨٦٦٧، والترمذي: ٢٨٧٥، وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى: ١١٢٠٥، وأبو يعلى: ٦٤٨٢.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سوێند بەو کەسەی گیانی منی بەدەستە، خوای زاڵ و پایەدار نە لە تەورات و، نە لە ئینجیل و، نە لە زەبوورو، نە لە فورقاندا (واتە: قورئان) وێنەی سوورەتی (فاتیحە)ـی نەناردۆتە خوار، ئەویش بریتیە لە حەوت ئایەتە دووبارە کراوەکان و قورئانی مەزن کە پێم بەخشراون (کە بریتیە لە فاتیحە).

٤٤٠- عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أُعْطِيتُ مَكَانَ التَّوْرَاةِ السَّبْعَ، وَأُعْطِيتُ مَكَانَ الزَّبُورِ الْمِئِينَ، وَأُعْطِيتُ مَكَانَ الإِنْجِيلِ الْمَثَانِيَ، وَفُضِّلْتُ بِالْمُفَصَّلِ»[1].

واتە: واثیلەی کوڕی ئەسقەع ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: لە شوێنی تەورات سوورەتی بەقەڕەو ئالی عیمران و نیسائـ و مائیدەو ئەنعام و ئەعراف و ئەنفال و تەوبەم پێبەخشراوە، (هەندێکیش دەڵێن: مەبەست لە «سبع» سوورەتی فاتیحەیە)، وە لە شوێنی زەبوور ئەو سوورەتانەم پێبەخشراوە کە ژمارەیان دەگاتە سەد ئایەت، وە لە شوێنی ئینجیل سوورەتی فاتیحەم پێدراوە، وە فەزڵی زیاترم پێ دراوە بە پێدانی سورەتە کورتەکان (واتە: قورئان تا دەگاتە سوورەتە کورتەکان جێگەی گشت کتێبەکانی تری ئاسمانی پڕ دەکاتەوە، ئەوەی تریشی کە دەمێنێتەوە لە سوورەتە گچکەکان زیادەیە بەسەر ئەوانەوە).

بڕواهێنان بە پێغەمبەرانی خوا

١- بڕوامان هەبێ بەوە کە خوای بە بەزەیی بۆ هەموو گەل و ئۆممەتێک پێغەمبەرێک یان زیاتری ناردوون، داوایان لە خەڵک کردوە بە تەنها خوا بپەرستن، وە واز لە پەرستنی غەیری خوا بهێنن: ﴿ وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُم مَّنْ هَدَى اللَّهُ وَمِنْهُم مَّنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ ﴾ النحل.

---

(١) أخرجه أحمد ١٧٠٢٣، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

٢- بڕوا بوون بە هەموو ئەو پێغەمبەرانەی کە ناویان هاتوە لە قورئان و فەرموودەی صەحیح، وەک: (آدَمُ، وَنُوحٌ، وَإِدْرِيسُ، وَإِبْرَاهِيمُ، وَإِسْحَاقُ، وَيَعْقُوبُ، وَدَاوُدُ، وَسُلَيْمَانُ، وَأَيُّوبُ، وَيُوسُفُ، وَمُوسَى، وَهَارُونُ، وَزَكَرِيَّا، وَيَحْيَى، وَعِيسَى، وَإِلْيَاسُ، وَإِسْمَاعِيلُ، وَالْيَسَعُ، وَيُونُسُ، وَهُودٌ، وَصَالِحٌ، وَلُوطٌ، وَشُعَيْبٌ، وَذُو الكِفْلِ، وَخَاتَمُ النَّبِيِّينَ مُحَمَّدٌ)، ئەوانە بیست و پێنج پێغەمبەرن صەڵات و سەلامی خوایان لەسەر.

وە هەروەها بڕواهێنان بەو پێغەمبەرانەش کە ناویانمان بۆ باس نەکراوە، وەک خوای بەرز دەفەرموێ: ﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّن قَبْلِكَ مِنْهُم مَّن قَصَصْنَا عَلَيْكَ وَمِنْهُم مَّن لَّمْ نَقْصُصْ عَلَيْكَ ۗ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ أَن يَأْتِيَ بِآيَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ ۚ فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَالِكَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٧٨﴾﴾ غافر.

٣- بڕواهێنان بەوەی کە موحەممەد ﷺ کۆتا پێغەمبەرەو دوای ئەو هیچ پێغەمبەرێکی دیکە نایەت، وەک خوا پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾﴾ الأحزاب.

٤- دەبێ بڕوامان بەوە هەبێت ئەو پێغەمبەرە پایە بەرزانە هەرچی پێیان سپێردراوە لەلایەن خواوە، هەر هەموویان وەک خۆی گەیاندوە، بێ ئەوەی هیچی لێ زیاد، یان کەم بکەن لەلایەن خۆیانەوە، وەک خوای زاناو پەنهانزان دەفەرموێ: ﴿فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾﴾ النحل.

بە گشتی دەربارەی پێغەمبەران سێ فەرموودە دێنینەوە:

٤٤١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ نَبِيٍّ مِنَ الأَنْبِيَاءِ إِلاَّ وَقَدْ أُعْطِيَ مِنَ الآيَاتِ مَا آمَنَ عَلَى مِثْلِهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيتُهُ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ، فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[1].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٦٩٦، ومسلم: ١٥٢.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ کام لە پێغەمبەران نەبووە، حەتمەن خوا بەڵگەو موعجیزەی وای پێداوە، کە مرۆڤ (ی حەق ویست) ئیمانی پێ دەهێنێ (بەڵگەکان بای ئەوە بوون ئیمان بێنن، ئەگەر ویستی هیدایەتیان بووبێ)، ئەوەی بە منیش دراوە وەحیە (واتە: قورئانە) خوا بۆی سرووش کردووم، ئومێدەوارم لە ڕۆژی دوایی دا لە هەموویان زیاتر شوێنکەوتووم هەبن.

٤٤٢- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أُعْطِيتُ خَمْسَاً، لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنْ الأَنْبِيَاءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِيَ الأَرْضُ مَسْجِداً وَطَهُوراً، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلَاةُ فَلْيُصَلِّ، وَأُحِلَّتْ لِي الْمَغَانِمُ، وَلَمْ تَحِلَّ لأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً»[1].

جابری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پێنج شتم پێدراوە، لە پێش مندا بە هیچ یەکێک لە پێغەمبەران نەدراون: بە هۆی ترس خرانە دڵی دوژمنەوە سەرخراوم (بە ئەندازەی) مانگە ڕێیەک، وە زەویم بۆ کراوە بە مزگەوت و بە پاککەرەوە، وە هەر پیاوێک لە ئۆممەتی من کاتی نوێژ هات با نوێژ (لەسەر زەوی) بکات، وە دەستکەوتەکانی جەنگم بۆ حەڵاڵ کراون کە پێش من بۆ یەک کەس حەڵاڵ نەبوو، وە شەفاعەتم پێدراوە، وە هەر پێغەمبەرێک بۆ گەلەکەی خۆی دەنێردرا، بەڵام من بۆ تێکڕای خەڵکی نێردراوم.

٤٤٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «أَنَا أَوْلَى النَّاسِ بِابْنِ مَرْيَمَ، وَالأَنْبِيَاءُ أَوْلَادُ عَلَّاتٍ، لَيْسَ بَيْنِي وَبَيْنَهُ نَبِيٌّ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: من نزیکترینی خەڵکیم بە عیسای کوڕی مەریەم، پێغەمبەران هەموویان بران (لە بابێکن)، وە هیچ پێغەمبەرێک لە نێوان من و ئەودا (عیسا) نییە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٢٨، ومسلم: ٥٢١.

(٢) أخرجه البخاري: ٣٢٥٨، ومسلم: ٢٣٦٥.

بڕواهێنان بە ڕۆژی دوایی

بڕواهێنان بە ڕۆژی دوایی، دیارە ڕۆژی دوایی لەو کاتەوە دەست پێدەکات گشت خەڵک لە گۆڕەکانیان دەردەهێنرێن و دەبردرێن بۆ لێ پرسینەوە، وە پاداشت دانەوەیان لەسەر چاکەکان و سزادانیان لەسەر خراپەکانیان، دەبێ بڕوای تەواومان هەبێ بەوە کە خوای باڵادەست گشت مرۆڤەکان زیندوو دەکاتەوە، بۆ ئەو مەبەستەی باسمان کرد. بێگومان لەم ڕۆژەدا هەموو خاوەن مافەکان مافەکانیان بە تەواوترین شێوە وەردەگرن، بەهەشتیەکان ڕەوان دەکرێن بۆ بەهەشت و دۆزەخیەکانیش شۆڕ دەکرێنەوە بۆ دۆزەخ، خوا بە بەزەیی خۆی ئێمە لە بەهەشتیان بگێڕێ.

لەبەر ئەوەش ناونراوە بە ڕۆژی دوایی چونکە ماوەکەی دیاری کراوە، کە کاتی هات ئیتر دواکەوتن و پێشخستنی بۆ نییە، وە هەروەها لە دوای ئەم ڕۆژە ئیدی شەو نییە.

چەند ئایەتێک لەبارەوە:

١- خوا ﷻ دەربارەی کافران و بێبڕوایان کە گومانیان لە بوونی ڕۆژی دوایی هەیە، دەفەرموێ: ﴿ وَمَا ظَنُّ ٱلَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى ٱلنَّاسِ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٦٠﴾ ﴾ یونس.

٢- مرۆڤە گومڕاکەرەکان لە ڕۆژی دوایی گوناهی خۆیان و، گوناهی ئەوانەش هەڵدەگرن کە گومڕایان کردوون و لە ڕاستە شەقامی خوا لایانداون، وەک دەفەرموێ: ﴿ لِيَحْمِلُوٓا۟ أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۙ وَمِنْ أَوْزَارِ ٱلَّذِينَ يُضِلُّونَهُم بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ أَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ﴿٢٥﴾ ﴾ النحل.

٣- خوای دادگەر باسی وێنەو دیمەنێکی ڕۆژی دواییمان بۆ دەکات، کە هەر کەسەو کتێبێکی پێیەو دەستی بە گەردنیەوە نووساوە، ئیتر کتێبەکە دەخوێنرێتەوەو پێشان دەدرێ: ﴿ وَكُلَّ إِنسَـٰنٍ أَلْزَمْنَـٰهُ طَـٰٓئِرَهُۥ فِى عُنُقِهِۦ ۖ وَنُخْرِجُ لَهُۥ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ كِتَـٰبًا يَلْقَىٰهُ مَنشُورًا ﴿١٣﴾ ﴾ الإسراء.

٤- خوا (جل شأنه) باسی هاتنی بەندەکانی دەکات بۆ بەردەستی خۆی لە ڕۆژی دوایی، کە هەر ئینسانێک بە تاقی تەنیایەو هیچ کەسێک هاوکارو پشتیوانی لەگەڵ نییە، وەک دەفەرموێ: ﴿ وَكُلُّهُمْ ءَاتِيهِ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ فَرْدًا ﴿٩٥﴾ ﴾ مريم.

٥- خوای پەروەردگار بە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرموێ: هەم تۆ، هەم ئەوان مردوون و دەبێ بمرن، ئیتر لە ڕۆژی دوایی هەموو کەسێک موناقەشە دەکرێ، وەک دەفەرموێ: ﴿ إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُم مَّيِّتُونَ ﴿٣٠﴾ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ عِندَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ ﴿٣١﴾ ﴾ الزمر.

سەرەتا بە پێویستی دەزانم وەک پلەبەندی، چەند فەرموودەیەک دەربارەی حەقیقەتی دوای مردن کە گۆڕە، بێنین، دواتر هەندێ نیشانەی هاتنی ڕۆژی دوایی، پاشانیش چەند فەرموودەیەک دەربارەی ڕۆژی دوایی (يوم القيامة).

چەند فەرمایشتێک لەبارەی سزای نێو گۆڕ و هەندێ نیشانەی هاتنی قیامەت

٤٤٤- عَنْ عَائِشَةُ ﵂ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَيُّهَا النَّاسُ اسْتَعِيذُوا بِاللَّهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، فَإِنَّ عَذَابَ الْقَبْرِ حَقٌّ»[١].

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەی خەڵکینە! پەنا بە خوا بگرن لە سزای گۆڕ، چونکە سزای گۆڕ هەقە.

٤٤٥- عَنْ أَنَسٍ ﵁ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَوْلاَ أَنْ لاَ تَدَافَنُوا، لَدَعَوْتُ اللَّهَ أَنْ يُسْمِعَكُمْ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ»[٢].

ئەنەس ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: لەبەر ئەوە نەبووایە مردووەکانتان نەنێژن، داوام دەکرد لە خوا سزای گۆڕتان پێ ببیستێ.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٤٥٦٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٨٦٧.

٤٤٦- عَنْ هَانِئٍ مَوْلَى عُثْمَانَ ﷺ قَالَ كَانَ عُثْمَانُ ﷺ إِذَا وَقَفَ عَلَى قَبْرٍ بَكَى حَتَّى يَبُلَّ لِحْيَتَهُ فَقِيلَ لَهُ: تَذْكُرُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ فَلَا تَبْكِي وَتَبْكِي مِنْ هَذَا؟ فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: الْقَبْرُ أَوَّلُ مَنَازِلِ الْآخِرَةِ، فَإِنْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَيْسَرُ مِنْهُ، وَإِنْ لَمْ يَنْجُ مِنْهُ فَمَا بَعْدَهُ أَشَدُّ مِنْهُ، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ مَنْظَرًا قَطُّ إِلَّا وَالْقَبْرُ أَفْظَعُ مِنْهُ»[1].

واته: هانیء خزمەتکاری عوسمان ﷺ دەڵێ: عوسمان ﷺ کاتێک لەسەر قەبرێک دەوەستا، ئەوەندە دەگریا تاوەکو ڕیشی تەڕ دەبوو، پێی گوترا: باسی بەهەشت و دۆزەخ کرا نەگریای، ئایا بۆ ئەمە دەگری؟ ئەویش گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: قەبر یەکەم مەنزڵگای بەهەشتە، ئەگەر لێرە ڕزگارت بوو، ئەوەی دوای قەبر دێ ئاسانترە، وە ئەگەر ڕزگارت نەبوو، ئەوەی دوای قەبر دێ قورسترە، (عوسمان ﷺ) گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سوێند بە خوا هیچ وێنەو دیمەنێکم نەبینیوە، ئیللا گۆڕ لەو سامناک و ترسناکتر بووە.

٤٤٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِذَا تَشَهَّدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ: مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَفِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ، ثُمَّ يَدْعُو لِنَفْسِهِ بِمَا بَدَا لَهُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە شایەتمانی تەحیاتی هێنا با (لە دوای خوێندنی تەحیات و پێش سەلامدانەوە) پەنا بگرێ بە خوا لە چوار شت: لە سزای دۆزەخ، لە سزای نێو گۆڕ، لە بەڵاو ئاشووبی مردن، وە لە شەڕو خراپەی مەسیحی دەجال، پاشان بۆ خۆی دەپاڕێتەوە بەوەی بۆی دەگونجێ و دەیەوێ.

٤٤٨- عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا رَأَى مَا فُسِحَ لَهُ فِي قَبْرِهِ، يَقُولُ: دَعُونِي أُبَشِّرُ أَهْلِي، فَيُقَالُ لَهُ: اسْكُنْ»[3].

---

(١) أخرجه أحمد: ٤٥٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه النسائي: ١٣١٠، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٤٣٢.

(٣) أخرجه أحمد: ١٤٥٨٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حَدِيثٌ صحيح.

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێ (ئیماندار دەمرێ و لە گۆڕ دەنێژرێ) کە دەبینێ گۆڕەکەی بۆ فراوان دەبێ (لە خۆشیان دەڵێ:) لێم گەڕێن موژدە بە خزم و کەسم بدەم، پێی دەگوترێ: دان بەخۆتدابگرەو ئارام بە!

٤٤٩- عَنْ أَبُو أُمَامَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَوَّلَ الآيَاتِ خُرُوجًا طُلُوعُ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا»[1].

ئەبو ئەمامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی یەکەمین نیشانەی هاتنی قیامەت هەڵاتنی خۆرە، لە خۆرئاواوە.

٤٥٠- عَنْ عَيَّاشِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «تَخْرُجُ رِيحٌ بَيْنَ يَدَيِ السَّاعَةِ تُقْبَضُ فِيهَا أَرْوَاحُ كُلِّ مُؤْمِنٍ»[2].

عەییاشی کوڕی ئەبو ڕەبیعە ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ بیست دەیفەرموو: پێش هاتنی ڕۆژی قیامەت بایەک هەڵدەکات ڕووحی هەموو ئیماندارێکی تێدا دەکێشرێ.

٤٥١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَمُرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرِ الرَّجُلِ فَيَقُولُ: يَا لَيْتَنِي مَكَانَهُ»[3].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: قیامەت هەڵناستێ هەتا پیاوێک بە لای گۆڕو قەبری پیاوێکی دیکەدا دەڕوات و دەڵێ: خۆزگە من لە شوێنی ئەو مردووە بوومایە.

٤٥٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «سَيَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي أُنَاسٌ يُحَدِّثُونَكُمْ، مَا لَمْ تَسْمَعُوا أَنْتُمْ وَلاَ آبَاؤُكُمْ، فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاهُمْ»[4].

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٩٤١.

(٢) أخرجه أحمد: ١٥٤٦٣، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

(٣) أخرجه البخاري: ٦٦٩٨، ومسلم: ١٥٧.

(٤) أخرجه مسلم: ٦، والحَاكِمُ: ٣٥١، وقال: صحيح على شرطهما.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لە کۆتایی (دونیادا) خەڵکانێک لە ئوممەتم پەیدادەبن، قسەی واتان بۆ دەکەن نە ئێوەو نە باوک باپیرانتان نەیانبیستوە، جا خۆتانیان لێ بپارێزن (واتە: داواتان لێدەکەم گوێیان لێ مەگرن).

٤٥٣- عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ القِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ: عَنْ عُمُرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ؟ وَعَنْ عِلْمِهِ فِيمَ فَعَلَ؟ وَعَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ اكْتَسَبَهُ؟ وَفِيمَ أَنْفَقَهُ؟ وَعَنْ جِسْمِهِ فِيمَ أَبْلَاهُ؟»[1].

ئەبو بەرزەی ئەسلەمیی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دوو پێی هیچ بەندەیەک لە ڕۆژی قیامەتدا (لە بەردەم دادگای خوای دادگەر) ناجووڵێ تاکو پرسیاری لێ نەکرێ: دەربارەی تەمەنی کە لە چیدا بەڕێ کردوە؟ لە زانیاریەکەی چەندەی کار پێکردوە؟ وە لەو ماڵ و سامانەی کە هەیەتی چۆنی بە دەست هێناوە؟ چۆنیشی خەرج کردوە؟ وە جەستەی لە چیدا پیر کردوەو تەواو کردوە؟!

٤٥٤- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «يُحْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ عَفْرَاءَ كَقُرْصَةِ نَقِيٍّ، لَيْسَ فِيهَا مَعْلَمٌ»[2].

سەهلی کوڕی سەعد ﷺ دەڵی: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: لە ڕۆژی دوایی خەڵک لەسەر زەویەکی سپی کۆدەکرێنەوە، وەکو نانێکی سپی وایە، گوناهی لەسەر نەکراوەو، هیچ کەسێک هیچ نیشانەیەکی نییە کە جیای بکاتەوە لە خەڵکی دیکە.

٤٥٥- عَنْ عِمْرَانَ بن حُصَيْنٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَفْضَلَ عِبَادِ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْحَمَّادُونَ، ثُمَّ لاَ تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ مَنْ نَاوَأَهُمْ مِنْ أَهْلِ الشِّرْكِ، حَتَّى يُقَاتِلُونَ الدَّجَّالَ»[3].

---

(١) أخرجه الترمذي: ٢٤١٧، وقال: حسن صحيح، وأبو يعلى: ٧٤٣٤، وأبو نعيم في الحلية (٣٣٢/١٠).

(٢) أخرجه البخاري: ٦١٥٦، ومسلم: ٢٧٩٠.

(٣) أخرجه الطبراني في الكبير: ٢٥١٤، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ١٥٧١.

عیمرانی کوڕی حوصەین ﷛ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان باشترینی بەندەکانی خوا لە ڕۆژی قیامەت، ئەوانەن کە زۆر حەمدی خوا دەکەن، پاشان بەردەوام تاقمێک لە ئوممەتەکەم جەنگ دەکەن لەگەڵ ئەوانەی دژایەتییان دەکەن لە هاوبەش دانەران، هەتاکو جەنگ لەگەڵ دەجالیش دەکەن.

٤٥٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄، يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلْيَقْرَأْ: ﴿إِذَا ٱلشَّمۡسُ كُوِّرَتۡ ۝١﴾التكوير»[1].

ئیبنو عومەر ﵄، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس پێی خۆشە تەماشای ڕۆژی قیامەت بکات، با ئەمە بخوێنێتەوە: ﴿إِذَا ٱلشَّمۡسُ كُوِّرَتۡ ۝١﴾التكوير .

٤٥٧- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَنَا أَكْثَرُ الأَنْبِيَاءِ تَبَعاً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَأَنَا أَوَّلُ مَنْ يَقْرَعُ بَابَ الْجَنَّةِ»[2].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷛ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: من لە ڕۆژی دواییدا زۆرترین شوێنکەوتەم دەبن، وە من یەکەم کەسم لە دەرگای بەهەشت دەدەم (واتە: داوای کرانەوەی دەکەم).

بڕواهێنان بە قەزاو قەدەر

القدر: بریتیە لەو شتەی زانیاریی پێش وەختەی لەسەر بێت و قەڵەمی بەسەرداهێنرابێت، لە هەرچی هەیە، بڕوا بوون بە قەدەر پێنج پایەی هەن، ئەوانیش:

- بڕوا بوون بەوەی خوا زانیاریی پێشوەختەی هەیە بە هەموو شتێک.

- بڕوا بوون بە نووسرانی هەموو ئەو زانیاریانە پێش دروستکردنی دروستکراوەکان.

---

(١) أخرجه أحمد: ٤٩٤١، قال شُعيب الأرناؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه مسلم: ٥٠٥.

- بڕوا بوون بەوەی خوا چی بویٚ هەر ئەوە دەبێت.

- بڕوا بوون بەوەی خوا خاوەن و دروستکاری هەموو شتێکە.

- بڕوا بوون بەوەی کە قەدەر نهێنی خوای پەنهانزانە، جگە لە زاتی خۆی کەس نایزانێت.

چەند فەرمایشتێک لەبارەی قەزاو قەدەر

٤٥٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ، وَفِي كُلٍّ خَيْرٌ، اِحْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ، وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَلاَ تَعْجَزْ، وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلاَ تَقُلْ: لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَانَ كَذَا وَكَذَا، وَلَكِنْ قُلْ: قَدَّرَ اللَّهُ وَمَا شَاءَ فَعَلَ، فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بڕواداری بەهێز چاکترەو لە لای خوا خۆشەویسترە لە بڕواداری بێهێز[2]، وە هەمووشیان هەر خێریان تێدایە، سووربە لەسەر ئەوەی کە سوودت پێ دەگەیەنێت، وە پەنا بە خوا بگرەو یارمەتی لە خوا بخوازەو، خۆت تەنبەڵ و بێهێز مەکە، ئەگەر شتێکت تووش بوو مەڵێ: ئەگەر وام کردبا، ئاواو ئاوا دەبوو، بەڵکو بڵێ: قەدەری خوا ئاوا بوو، خوا ئاوا ئەندازەگیری کرد بوو، ئەوەی خوا بیەوێ ئەوە دەکات، (ئێمە بۆچی نابێ وا بڵێین؟) چونکە گوتنی: وشەی: (ئەگەر وام کردبا) دەرگای شەیتان دەکاتەوە.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٦٦٤.

(٢) کە لێرەدا مەبەست پێی هێزی جەستەیە و، واش پێدەچێ و دەشگونجێ مەبەست پێی هێزی ئیمان بێ، بەڵام فەرمایشتەکە وشەی (قوی) و (ضعیف)ـی بە گشتی هێناوە، کەواتە دەگونجێ هەم مەبەست پێی هێزی جەستەیی بێ، هەم هێزی عەقڵ، هەم هێزی ئیمان، هەم هێزی ئیرادە، وە بە تەئکید ئەوەی کە بەهێزتربێ لە لای خوای پەروەردگار خۆشەویسترە، بەڵام ئەگەر هێزی جەستە مەبەست بێ، دەبێ، بڵێین: ئەو کەسەی کە جەستەی خۆی بێهێز کردووە لە ئەنجامی کەمتەرخەمیی دا، ئەگەرنا خوا ﷻ ئەگەر کەسێکی بەجەستە و لەش و لارێکی بێهێزەوە خولقاندبێ، ناگونجێ یەکێکی دیکەی لەو خۆشتر بوێ، کە ئەوی بە جەستەیەکی بەهێزەوە خوڵقاندوە. کەواتە: ئەو بێهێزیی (ضعف)ـە، مەبەست پێی لاوازیی جەستەیی یە، واتە: جەستەیەکی لاواز کە لە ئەنجامی کەم تەرخەمییدا لاواز بووە، ئەگەرنا مەبەست پێی هێزی ئیمان، یان هێزی ئیرادەیە، کە ئینسان بۆ خۆی بەدەستیان دێنێ.

پێغەمبەر ﷺ ئەم فەرموودەشی وەک هەموو فەرمایشتەکانی دیکەی حیکمەتی لێ دەچۆڕێ!

ئینسان دوای ئەوەی کە شتێک ڕوودەدات، ئەگەر بڵێ: ئەگەر ئاوا بووایە، ئەگەر ئاوا چووبایە، ئەگەر ئاوام نەکردبایە، ئەگەر فڵان کەس وای گوتبایە، ئەو ئەگەرانە هەموو بێ سوودن، چونکە تازە ئاوا کراو ئاوا ڕوویداوە، بۆیە ئەوە تەنیا دەرگا کردنەوەیە بۆ خوتخوتەی شەیتان، بۆ ئەوەی ئینسان دڵی ناڕەحەت بێ، ئەگەرنا هیچ سوودێکی دیکەی تێدانیە، بەڵێ ئینسان دەبێ لە هەڵەو کەم کوڕییەکان دەرس و پەند وەربگرێ، بەڵام ڕابردوو نەهێنێتەوە بۆ ئێستا، وە بیکاتە مایەی داخ و حەسرەت بۆ خۆی و پەکی خۆی پێ بخات.

٤٥٩- عَنْ نَافِعٍ قَالَ كَانَ لِابْنِ عُمَرَ ﷺ صَدِيقٌ مِنْ أَهْلِ الشَّأْمِ يُكَاتِبُهُ فَكَتَبَ إِلَيْهِ مَرَّةً عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ إِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّكَ تَكَلَّمْتَ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقَدَرِ، فَإِيَّاكَ أَنْ تَكْتُبَ إِلَيَّ فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «سَيَكُونُ فِي أُمَّتِي أَقْوَامٌ يُكَذِّبُونَ بِالْقَدَرِ»[(١)].

نافیع دەڵێ: ئیبنو عومەر ﷺ هاوڕێیەکی هەبوو نووسەری ئەو بوو (شتی بۆ دەنووسی)، جارێک عەبدوڵڵای کوڕی عومەر بۆی نووسی: پێیان گەیشتوە کە تۆ قسەت کردوە لە شتێک دەربارەی قەدەر، ئاگادارت دەکەین کە هیچ بنووسی لەوبارەوە بۆ من، بەڕاستی من گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بە دڵنیایی لە ئوممەتی من کۆمەڵێک پەیدادەبن (قەزاو) قەدەر (ی خوا) بە درۆ دەزانن.

٤٦٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ كَانَ شَيْءٌ سَابِقَ الْقَدَرِ، لَسَبَقَتْهُ الْعَيْنُ»[(٢)].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر شتێک هەبووایە پێش قەدەری خوا بکەوتایە، ئەوە چاوپیسی پێشی دەکەوتەوە.

---

(١) أخرجه أحمد: ٥٦٣٩، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٠٦٢، وقال: حسن صحيح غريب، وصَحَّحَهُ الألباني.

٤٦١- عَن أبي أُمَامَة ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ثَلاَثَةٌ لا يَقْبَلُ اللّهُ مِنْهُمْ صَرْفاً وَلاَ عَدْلاً: عَاقٌّ، وَمَنَّانٌ، وَمُكَذِّبٌ بالقَدَرِ»[1].

ئەبو ئومامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سێ جۆرە کەس هەن خوا هیچ کردەوەیەکی سوننەت و فەرزیان لێ قبووڵ ناکات، ئەوانیش: ئەو کەسەی ئەزیەتی دایک و باوکی دەدات، وە ئەو کەسەی هەر چاکەیەک دەکات و منەت دەکات بەسەر ئەو کەسەی چاکەی لەگەڵ کردوە، ئەو کەسەش کە قەزاو قەدەر بە درۆ دەزانێ.

٤٦٢- قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ ﷺ: قَالَ لِـي النَّبيّ ﷺ: «جَفَّ الْقَلَمُ بِمَا هُوَ كَائِنٌ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووم: قەڵەم وشک بووە، (واتە: ئەوەی لە قەدەر نوسراوە تازە بڕاوەتەوە) بەوەی هەیەو دەبێ (هەتا ڕۆژی دوایی)!

٤٦٣- عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَجْمِلُوا فِي طَلَبِ الدُّنْيَا، فَإِنَّ كُلاًّ مُيَسَّرٌ لِمَا كُتِبَ لَهُ مِنْهَا»[3].

ئەبو حومەیدی ساعیدی ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە جوانی داوای دونیا بکەن (بە شێوەیەک نەبێ کە زێدەڕۆیی تێدابێ و، پەنا بۆ حەڕام ببرێ)، چونکە هەموو مرۆڤەکان ئەوەیان بۆ ئاسان دەکرێ و دەبرێنە ئەو شوێنە کە بۆیان نووسراوە (چ نووسراوە هەر ئەوەیان دەست دەکەوێ).

٤٦٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: كُنْتُ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يَوْمَاً، فَقَالَ: «يَا غُلامُ! إِنِّي أُعَلِّمُكَ كَلِمَاتٍ: احْفَظِ اللَّهَ يَحْفَظْكَ، احْفَظْ اللَّهَ تَجِدْهُ تُجَاهَكَ، إِذَا سَأَلْتَ فَاسْأَلِ اللَّهَ، وَإِذَا اسْتَعَنْتَ فَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ، وَاعْلَمْ أَنَّ الأُمَّةَ لَو اجْتَمَعَتْ عَلَى أَنْ يَنْفَعُوكَ بِشَيْءٍ لَمْ

---

(١) أخرجه ابن أبي عاصم في السنة: ٣٢٣، قال المنذري (٢٢٤/٣): إسناده حسن، والطبراني في الكبير: ٧٥٤٧، وحسنه الألباني في السلسلة الصحيحة: ١٧٨٥.

(٢) أخرجه البخاري معلقا، كتاب القدر، وأحمد: ٦٨٥٤، قال شُعيب الأرناؤوط: حديث صحيح.

(٣) أخرجه أبو نعيم في حلية الأولياء: ج٣، ص٤٠٣، وابن ماجه: ٢١٤٢، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ١٧٥.

يَنْفَعُوكَ، إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّهُ لَكَ، وَلَوِ اجْتَمَعُوا عَلَى أَنْ يَضُرُّوكَ بِشَيْءٍ لَمْ يَضُرُّوكَ، إِلاَّ بِشَيْءٍ قَدْ كَتَبَهُ اللّهُ عَلَيْكَ، رُفِعَتِ الأَقْلامُ، وَجَفَّتِ الصُّحُفُ»[١].

ئیبنو عەبباس ﷺ، دەڵێ: ڕۆژێک لە پشت پێغەمبەری خواوە ﷺ سوار بوو بووم (کە منداڵ بووە) فەرمووی: ئەی ڕۆڵە! چەند وشەیەکت فێر دەکەم: خوا بپارێزە خوا دەتپارێزێ، (واتە: دینی خوا بپارێزە، فەرمان و قەدەغەکانی خوا بپارێزە)، خواش دەتپارێزێ، (سنورەکانی) خوا بپارێزە، خوا لە بەرانبەرت دەبینی (واتە: یارمەتیت دەدات)، وە ئەگەر داوات کرد بەس لە خوا داوا بکە، وە ئەگەر یارمەتیت وەرگرت بەس داوای یارمەتی لە خوا بکە[٢]، وە بزانە ئەگەر هەموو (مرۆڤەکان) کۆببنەوە بۆ ئەوەی سوودێکت پێ بگەیەنن بە شتێک، ئەوە ناتوانن سوودت پێ بگەیەنن مەگەر خوا بۆی نوسیبی[٣] وە بزانە کە ئەگەر هەموو مرۆڤەکان کۆببنەوە زیانێکت پێ بگەیەنن بە شتێک، ناتوانن ئەو زیانەت پێ بگەیەنن، مەگەر خوا بۆی نوسیبی، قەڵەم هەڵگیراون وە (مەرەکەبی) لاپەڕەکانیش وشک بوونەوە (مەبەست ئەوەیە هەموو شتێک لە زانیاریی خوادا هەیەو قەدەر بڕاوەتەوە کەواتە: پشت بە خوا ببەستە).

٤٦٥- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلاَئِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ، قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ»[٤].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٦٦٩، والترمذي: ٢٥١٦، وقال: حسن صحيح، وقال الألباني: حديث صحيح.

(٢) واتە: بۆ ئەو شتانەی کە تەنیا بە خوا دەکرێن، ئەگەرنا تۆ بە برادەرێکی خۆت بڵێی: ئەرێ ئەو قەڵەمەم نادەیێ، شتێکی پێ بنووسم، قەیناکە، ئەوەیان داوای هاوکاریەکی لێ بکەی کە بەو دەکرێ، بەڵام ئەو شتانەی کە تەنیا بە خوا دەکرێن، بەس لە خوایان داوا بکە، وەک: شیفای نەخۆشی، سەرخستن، ژێر خستن، دەوڵەمەند بوون، هەژار کەوتن، عەزیز بوون، زەلیل بوون تا کۆتایی، چاوەڕوانی ئەوانە لە غەیری خوا مەکە.

(٣) یانی: ئەگەر خەڵکێک هاوکاریەکیشی کردی و سوودیان پێ گەیاندی (پێش ئەوەی دەستی وان ببینی، دەستی خوا ببینە، بۆ ئەوەی سوپاسی خوا بکەی پێشی وان چاکەکەی لە خوا بزانە، ئەگەر خوا بۆی نەنوسیبای ئەگەر خوا لە دڵی نەنابان، ئەگەر خوا هۆکارەکانی ساز نەکردبا، ئەو شتەت بۆ نەدەبوو).

(٤) أخرجه مسلم: ٢٦٥٣.

عەبدوڵڵای کوڕی کوڕی عەمرِی کوڕی عاص ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: خوا ئەندازەگیری دروستکراوەکانی خۆی بەر لەوەی ئاسمانەکان و زەوی دروست بکات، بە پەنجا هەزار ساڵ هەمووی نووسیوەتەوە، لە کاتێکدا عەرشەکەی لەسەر ئاو بوو.

ئەگەر خوای پەروەردگار زانیارییەکانی خۆی دەربارەی دروستکراوەکانی نووسیبێتەوە، شتێکی ئاساییە، بەڵام بەو شێوەیە کە بۆ خوا شایستەیە، ئێمە نازانین چۆنە؟!

تێبینی: ئەگەر کەسێک بە سادەیی و بێ بیر کردنەوەیەکی قووڵ تەماشای قورئان بکات، یان تەماشای ئەم فەرموودانە بکات، وە دڵ و دەروونیشی تەواو نەبێ! ڕەنگە بڵێ: مادام خوا هەموو شتێکی نووسیبێ، کەواتە: خوا چۆنی نووسیبێ دەبێ هەر وابێ و پێویست ناکات خۆمان زۆر ماندوو بکەین!

لە ڕاستییدا خوا بەدیهێنەرو پەروەردگاری ئەم بوونەوەرەیە، دەزانێ چ دەبێ؟ وە چۆنیش دەبێ؟ وە دوایی ئێمەش ناچار ناکات کە چاکە بکەین، یان خراپە بکەین، بەڵکو بە ئیرادەو ویستی خۆمان کارەکان دەکەین، وە دەبێ دڵنیابین کە زانیاریی خوای دادگەر ئێمە ناچار ناکات چاکە بکەین، یان خراپە بکەین، بە بەڵگەی چی؟ بۆ وێنە:

مامۆستایەک لە سەرەتای ساڵەوە تەماشای قوتابییەکانی دەکات و دەفتەری یاداشتنامەی هەیە، بە پێی ئەگەری خۆی بڵێ: فڵان قوتابی یەکەم دەبێ..! فڵان قوتابی دووەم دەبێ و..! فڵان قوتابی دەرناچێ و دەمێنێتەوە..! فڵان قوتابی لە دەرسێک دەکەوێ و دواییش هەمووی لە دەفتەرەکە تۆمار بکات. دوایی وەک ئەو لە سۆنگەی نووسینی تێبینیەکانی ڕۆژانەی بۆ قوتابییەکان بۆی چوو بوو، وە پێشبینی کردبوو ئاوا دەرچوو کەس بۆی هەیە بڵێ: لەبەر ئەوەی مامۆستا نووسیبووی فڵان کەس یەکەم دەبێ بۆیە یەکەم بوو، فڵان کەسیش لە دەرسێک دەکەوێ بۆیە کەوت؟

بێگومان نەخێر، چونکە مامۆستا دەڵێ: من بە پێی ئەوەی تەماشای حاڵ و وەزعی خۆتانم کرد وامگوت، فڵان کەس هیچ کاتی خۆی بە فیڕۆ نەدەداو خۆی ماندوو دەکرد گوتم ڕەنگە ئەوە یەکەم بێ، ئەوەی دیکەش کە دەمبینی نەیدەخوێندو دەرسەکەی فەرامۆش دەکرد گوتم: لەو دەرسە دەکەوێ...! جا ئەوە ئینسان کە زانیارییەکی زۆر کەم و سنوورداری هەیە، دەتوانی ئەو پێشبینیانە بکات. ئەدی خوای پەروەردگار؟! بە تەئکید دەتوانێ و دەزانێ چونکە زانیاریی خوا سنوورێکی نییەو ڕەهایە!!![1].

ئنجا پرسیارێک: ئایا نووسینی مامۆستاکە بووە هۆی ئەوەی فڵان قوتابی یەکەم بێ و فڵانیش لە دەرسێک بکەوێ؟ بێگومان نەخێر، ئەوەی یەکەم بوو بە هۆی خوێندن و خۆماندوو کردنی خۆی بوو، ئەوەی کە کەوت بە هۆی نەخوێندن و فەرامۆشکردنی دەرسەکە بوو، مامۆستاش کە تەماشای حاڵیانی کرد ئەوە دەرەنجامەی لێ هەڵهێنجا. بێگومان کە خوای پەروەردگار ئێمەی دروست کردوە، پێش ئەوەی ئێمە دروست بکات زانیوویەتی فڵان کەس چی دەکات و چۆن دەکات؟

بەڵام زانیوویەتی فڵان کەس چی دەکات و چۆن دەکات بە ویست و ئیرادەی ئازادانەی خۆی، نەک خوا ناچاری بکات کە وا بکات، بۆیەش پاداشت و سزا ڕوو لە ئینسان دەکات، بەڵام مەسەلەی نووسین، کە هەیە دەڵێ خوا لە نێوچەوانی نووسیوە، وەک گوتم: پێم وایە ئەم نووسینە تەعبیرێکە، یانی: خوا زانیوویەتی ئەو کەسە ئەو کارە دەکات.

---

(١) ئەم ڕوونکردنەوەم لە (تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز) وەرگرتوە، لە نووسینی: (م. علی باپیر)، کە بۆ نووسینی ئەم کتێبە ئیعتیمادی زۆرم لەسەر کردوە، پێویست ناکات هەمووجار ئاماژە بە لاپەڕەو بەرگەکانی بکەم، بە تایبەت دوای ئەوەی مۆڵەتی ئەوەم لێوەرگرتوەو دەستکراوەم لەم لایەنە.

ئايا ئیمان نوێ دەکرێتەوە؟

٤٦٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الإِيْمَانَ لَيَخْلَقُ فِي جَوْفِ أَحَدِكُمْ كَمَا يَخْلَقُ الثَّوْبُ الْخَلَقُ، فَاسْأَلُوا اللَّهَ أَنْ يُجَدِّدَ الإِيمَانَ فِي قُلُوبِكُمْ»[١].

عەبدوڵلای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیمان لە نێو ناخی هەر یەکێک لە ئێوەدا کاڵ و ئاچووخ و کۆن دەبێت، هەروەکو چۆن پۆشاک کاڵ و ئاچووخ و کۆن دەبێتەوە، بۆیە داوا لە خوا بکەن ئیمان نوێ بکاتەوە لە نێو دڵ و دەروونتاندا.

خوا ئیمان بەکێ دەبەخشێ؟

٤٦٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلاَقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ، وَإِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الْمَالَ مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لاَ يُحِبُّ، وَلاَ يُعْطِي الإِيْمَانَ إِلاَّ مَنْ يُحِبُّ، وَإِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا أَعْطَاهُ الإِيْمَانَ»[٢].

عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوا ڕەوشتی لە نێوان ئێوە دابەش کردوە، هەروەک چۆن ڕزق و ڕۆزی لە نێوانتان دابەش کردوە، خوا ماڵ و سامان دەبەخشێ بە هەر کەسێک کە خۆشی بووێ، یان خۆشی نەوێ، بەڵام ئیمان تەنها دەبەخشێت بەو کەسانەی خۆشی دەوێن، کاتێک خوا بەندەیەکی خۆشویست ئیمانی پێ دەبەخشێ.

---

(١) أخرجه الحاكم: ٥، وقال: هذا حديث لم يخرج في الصحيحين ورواته مصريون ثقات، ووافقه الذهبي، وقال المناوي (٣٢٤/٢): قال العراقي في أماليه: حديث حسن، والطبراني كما في مجمع الزوائد (٥٢/١) وقال الهيثمي: إسناده حسن، وحسنه الألباني في السلسلة الصحيحة: ١٥٨٥

(٢) أخرجه الحاكم: ٩٤، وقال: صحيح الإسناد، ووافقه الذهبي، قال الهيثمي (٩٠/١٠): رجاله رجال الصحيح.

پەیوەندی چاکەو خراپە بە ئیمانەوە

٤٦٨- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، يَقُولُ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَ: مَا الإِثْمُ؟ فَقَالَ: «إِذَا حَاكَ فِي نَفْسِكَ شَيءٌ فَدَعْهُ. قَالَ: فَمَا الإِيْمَانُ؟ قَالَ: إِذَا سَاءَتْكَ سَيِّئَتُكَ، وَسَرَّتْكَ حَسَنَتُكَ، فَأَنْتَ مُؤْمِنٌ»[1].

ئەبو ئومامە ﷺ دەڵێ: پیاوێک پرسیاری کرد لە پێغەمبەر ﷺ، گوتی: گوناح چییە؟ فەرمووی: هەر شتێکە کە لە دڵتدا بێ و پێی مورتاح نەبی، وازی لێبێنە، (ئەوە دیارە گوناهە)، گوتی: ئەدی ئیمان چییە[2]؟ فەرمووی: ئەگەر بە خراپەکانت ناڕەحەت بووی (پێت ناخۆش بوو)، وە بە چاکەکانت دڵخۆش بووی (پێت خۆش بوو)، ئەوە تۆ ئیماندارى.

تێبینی: بێگومان ئەوە تەرازوو و پێوەرێکی زۆر وردە، واتە: ئەگەر کەسێک کارێکی چاکی کرد، وە بەو کارە چاکەی ئەنجامی داوە دڵی خۆشبوو، وە کارێکی خراپ لە دەستی ڕوویدا، گوناهو هەڵەیەکی کرد، پێی دڵناڕەحەت بوو، ئەوە دیارە ئیمانی هەیە، وە ئیمانەکەی وای لێدەکات، بە چاکە دڵخۆش بێ و بە خراپە دڵناخۆش بێ، بەڵام ئەوەی کە ئیمانی نەبێ خوای پەنهانزان دەفەرموێ: ﴿يَفْرَحُونَ بِمَآ أَتَوا ﴿١٨٨﴾﴾آل عمران، واتە: گوناهانیش دەکەن و پێشی دڵخۆشن! زۆر کەسی وا هەیە زینا دەکات، قەتڵ دەکات، شەڕاب دەخوات، قومار دەکات، دزیی و ڕێگریی دەکات و خۆشی پێ هەڵدەکێشێ لە مەجلیسان!! وەک ئەوەی شتێکی زۆر گەورەو چاکی ئەنجام دابێ. بەڵام ئینسانی ئیماندار ئەگەر گوناهێکیشی کرد، شەرم دەکات باسی بکات، شەرم لە خوای پەروەردگارو لە خەڵکیش دەکات، وە خۆی بە خراپ و گوناهبار دەزانێ، وە پێشی ناخۆشە، هەروەها بە چاکەکەشی دڵخۆشە. کەواتە: ئەوەی لە فەرموودەکە هاتوە، مەبەست دڵێکە نەخۆش نەکەوتوە، نەک ئەو دڵەی خوا بە (ران) وەسفی فەرمووە.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٢٢٢٠، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح رجاله ثقات.

(٢) واتە: لێرەدا ئەو هاوەڵە بەڕێزە مەبەستی ئەوە بووە کە ئایا لە مەسەلەی چاکەکردن و خراپەکردندا ئیمان چ دەورێک دەبینێ؟ نەک مەبەستی ئەوەبوو بێ کە پێناسەی خودی ئیمانی بۆ بکات.

فەرموو: تامی ئیمان بچێژە!

٤٦٩- عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «ذَاقَ طَعْمَ الإِيمَانِ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبّاً، وَبِالإِسْلاَمِ دِيْنَاً، وَبِمُحَمَّدٍ رَسُولاً»[1].

واتە: لە عەبباسی کوڕی عەبدولموتەلیبەوە ﷺ گێڕدراوەتەوە گوێی لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: تامی ئیمانی چێژتوە، هەر کەسێک ڕازی بێ بەوەی خوا پەروەردگاری بێ، ئیسلام ئایین و بەرنامەی بێ، موحەممەدیش ﷺ پێغەمبەری بێت.

پێناسەی ئیسلام

(الإِسْلاَمُ: الدُّخُولُ فِي السَّلْمِ، وَالإِسْلاَمُ فِي الشَّرْعِ عَلَى ضَرْبَيْنِ: أَحَدُهُمَا: دُونَ الإِيْمَان، وَهُوَ الإِعْتِرَافُ باللِّسَان، حَصَلَ مَعَهُ الإِعتِقَادُ أَو لَمْ يَحْصُلْ، وَإِيَّاهُ قصدَ بقَولِهِ: ﴿قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا ...﴿١٤﴾﴾ الحجرات، وَالثَّانِي: فَوْقَ الإِيْمَانِ، وَهُوَ أَنْ يَكُونَ مَعَ الإِعْتِرافِ إِعْتِقَادٌ بالقَلْبِ، وَوَفَاءٌ بالفِعْلِ وَاسْتِسْلاَم للّهِ ﷻ).

واتە: وشەی: (ئیسلام) لە ئەسڵی زمانی عەرەبیدا یانی: ملکەچبوون و چوونە نێو ملکەچییەوە.

بەڵام لە زاراوەی شەرعدا ئیسلام بە دوو واتا بەکاردێ:

یەکەم: لە خوار ئیمانەوەیە کە بریتیە لە دان پێداهێنانی زمان، جا ئیمانی لەگەڵ دابێ، یان لەگەڵ دانەبێ، وەک خوا ﷻ دەربارەی عەرەبە خێلەکییەکان دەفەرموێ: ﴿قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ ءَامَنَّا قُل لَّمْ تُؤْمِنُوا۟ وَلَٰكِن قُولُوٓا۟ أَسْلَمْنَا ...﴿١٤﴾﴾ الحجرات، واتە: عەرەبە خێلەکییەکان گوتیان: ئیمانمان هێناوە، پێیان بڵێ: ئیمانتان نەهێناوە، بەڵام بڵێن: مسوڵمان بووین و ملکەچبووین بە ڕواڵەت.

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٤.

دووەم: لە قورئاندا ئیسلام لە سەرووی ئیمانەوەش بەکارهاتوە، ئەویش ئەوەیە کە سەرەڕای دانپێداهێنانی زمان، بڕواهێنانی دڵی لەگەڵدابێ، وە هەروەها وەفاکردن بەو پەیمانە بە کردەوە، وە ملکەچبوون بۆ خوا. کەواتە: وشەی (ئیسلام) لە قورئاندا بە هەردوو واتاکە بەکارهاتوە، هەم بە مانای مسوڵمان بوونێکی ڕواڵەتی، وە هەم بە مانای مسوڵمان بوونێکی ڕاستەقینەش. وە پێغەمبەری خۆشەویستیش ﷺ زۆر بە کورتی: دەربارەی کۆی ئیسلام ئەوەی لێ گێڕدراوەتەوە:

٤٧٠- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﭭ، قَالَ: قال رَسُول اللَّهِ ﷺ: «بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدَاً رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالْحَجِّ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ»[(١)].

ئیبنو عومەر ﭭ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیسلام لەسەر پێنج شت بنیات نراوە: شایەتیدان بەوەی هیچ پەرستراوێک نییە بە هەق جگە لە خوا، وە موحەممەد ڕەوانەکراوی خوایە، وە بەرپاکردنی نوێژو، دانی زەکات و، ڕۆژوو گرتنی مانگی ڕەمەزان، وە حەجی ماڵی خوا.

لێرەدا هەندێک لە مسوڵمانان وا دەزانن کە مەبەستی پێغەمبەر ﷺ ئەوەیە: هەر کەسێک ئەو پێنج شتەی ئەنجامدان، مانای وایە مسوڵمانەتی تەواو کردوە، بەڵام پێویستە هەموو لایەکمان بزانین کە مەبەست لە ئیسلام لێرەدا مسوڵمانەتی شەخصییەو مرۆڤ ئەم پێنجانە لە خۆیدا ئەنجامبدا، ئنجا وەک شەخص دەبێتە مسوڵمان، شایەتمان هێنان کە ئیمان و عەقیدە دەگرێتەوە نێوخۆی، وە بەرپاکردنی پێنج فەرزەی نوێژ، زەکات دان، ڕۆژووگرتن، حەج کردن، ئەوانە پێنج درووشم و نیشانەن بۆ ئەوەی کە ئێمە بزانین ئەو شەخصە مسوڵمانە یان نا؟

وە تەماشا دەکەین: ئەگەر شایەتمانی هێنا دەزانین کە ئەوە تەعبیر لە ئیمان و عەقیدەی مسوڵمانەتی خۆی دەکات، وە ئەگەر نوێژی کرد دەزانین کە ئەوە بەندایەتی بۆ خوای خۆی دەکات، وە ئەگەر زەکاتی داو ڕۆژووی گرت و حەجی کرد، دەزانین کە ئەو کەسە کەسێکی پابەندە بە ئیسلامەتییەوە، بەڵام ئیسلامەتی بە تەئکید لەو پێنجانەدا کورت هەڵنەهاتوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٨، ومسلم: ١٦.

دەربارەی: گوتنی وشەی شایەتمان

شایەتمان هێنان دوو بەشی لێک جیانەکراوەن، یەکیان بەبێ ئەوی دیکە تەواو نابێت، ئەوانیش:

بەشی یەکەم: باسی مافی خوای پەروەردگار دەکات لە یەکتاپەرستی، واتە: لە پەرستندا بە تەنیا عیبادەتی بۆ دەکرێ و، هاوبەشی بۆ پەیدا ناکرێ لەبەر ئەوەی هاوبەشی نین لە ئەسڵدا.

بەشی دووەم: باسی مافی پێغەمبەرە ﷺ لە پێغەمبەرایەتی و تەنیا شوێنکەوتنیەتی، چونکە دەبێ دڵنیابین هیچ کردەوەیەکمان لێ قبووڵ ناکرێ بێ ئەوەی شوێن پێی پێغەمبەری خوامان ﷺ هەڵگرتبێ و بە پێی سوننەت کارەکەمان کردبێ، لەبەر ئەوەی خوای بەرز فەرموویەتی: ﴿مَّن يُطِعِ ٱلرَّسُولَ فَقَدۡ أَطَاعَ ٱللَّهَۖ وَمَن تَوَلَّىٰ فَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ عَلَيۡهِمۡ حَفِيظٗا ٨٠﴾ النساء.

هەر کەسێک کە دەڵێ: (لاَ إلَهَ إلاَّ اللّه، مُحَمَّد رَسُولُ اللَّهِ) واتە: لە ناخی دڵمەوە قەناعەتم وایەو بە زمانیش دەری دەبڕم و بە ئەندامەکانی جەستەشم دەیسەلمێنم و دان دەنێم بەوە کە جگە لە اللّه ی بەرزو بێ هاوتا هیچ پەرستراوێکی دیکەی بە هەق نییە، چونکە پەرستراوی بە ناهەق زۆر زۆرن، وە موحەممەد نێردراوی خوایە، وەک ئێمە دەبینین: کەسانێک هەن: خۆرو مانگ و ئەستێرەو داروبەردو شەخص و جۆرەها ئاژەڵ دەپەرستن. بەڵام ئێمەی مسوڵمان غەیری پەروەردگاری هەق، ئەوانی دیکە هیچی بە خواو پەرستراو نازانین، لەبەر ئەوەی تاک و بە پاکگیراوە، دروستکارو ڕۆزیدەرە، هەڵسوڕێنەری گشت کاروباری دروستکراوەکانیەتی لە دونیاو دوارۆژدا، مادام خوایەک وابێ دەبێ شایستەی پەرستن بێت، وەک دەفەرموێ: ﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدۡعُونَ مِن دُونِهِ ٱلۡبَٰطِلُ وَأَنَّ ٱللَّهَ هُوَ ٱلۡعَلِيُّ ٱلۡكَبِيرُ ٣٠﴾ لقمان.

مەرجەکانی قبووڵ بوونی شایەتمان

دیارە هەر کەسێک گوتی: (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه، مُحَمَّد رَسُولُ اللّٰه) ماناى وانيە حيسابى لە دونيا تەواو بووەو لە قيامەت شايان و شايستەى چوونە بە هەشت بووە! وە بۆ ئەوەى دڵنيابين هەر بەوەندە بەهەشت مسۆگەر ناکەين، با سەرنجى ئەو بەسەرهاتە بدەين کە ئيمامى بوخارى ڕەحمەتى خواى لێ بێ، لە کتێبە ڕاست و دروستەکەى خۆى بۆمان دەگێڕێتەوە:

(قَالَ الإِمَام البُخَارِيُّ: «بَاب مَا جَاءَ فِي الْجَنَائِزِ وَمَنْ كَانَ آخِرُ كَلامِهِ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ»، وَقِيلَ لِوَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ: أَلَيْسَ لا إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ مِفْتَاحُ الْجَنَّةِ؟ قَالَ: بَلَى، وَلَكِنْ لَيْسَ مِفْتَاحٌ إِلاَّ لَهُ أَسْنَانٌ، فَإِنْ جِئْتَ بِمِفْتَاحٍ لَهُ أَسْنَانٌ فُتِحَ لَكَ، وَإِلاَّ لَمْ يُفْتَحْ لَكَ)

پێشەوا بوخاريى دەربارەى ئەوە کە هەر کەسێک کە کۆتا وشەى (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه) بێ پێش مردن دەچێتە بەهەشت، دەڵێ: بە (وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ) گوترا: ئايا (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه) کليلى بەهەشت نييە؟ گوتى: با، بەڵام هيچ کليلێک نييە ددانى نەبێ، جا ئەگەر هاتى و کليلێکت پێ بوو ددانى هەبوو ئەوە بۆت دەکرێتەوە، ئەگەرنا بۆت ناکرێتەوە.

ئايا ددانەکانى ئەم کليلە چين؟

يەکەم: هەبوونى زانياريى بەم وشەيە، وەک پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموويەتى:

٤٧١- عَنْ عُثْمَانَ ﷛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ»[1].

عوسمان ﷛ دەڵێ: پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموويەتى: هەر کەسێک مردو زانى هيچ پەرستراوێک نييە (بە هەق) جگە لە (اللّٰه) دەچێتە بەهەشت.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٦.

دووەم: یەقین و دامەزراوی: یەقینی تەواوت هەبێ ئەم وشەیە چی دەگەیەنێ، بێ هیچ گومان و دوو دڵییەک، کە پێغەمبەر ﷺ لەوبارەوە فەرموویەتی:

٤٧٢- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: «أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللّهِ لاَ يَلْقَى اللّهَ بِهِمَا عَبْدٌ غَيْرَ شَاكٍّ فِيهِمَا، إِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شایەدی دەدەم کە هیچ پەرستراوێکی بە هەق نییە جگە لە (اللّه)و من پێغەمبەری خودام، هەر بەندەیەک بەو حاڵەوە بچێتەوە خزمەت خواو گومانیشی نەبێ حەتمەن دەچێتە بەهەشتەوە.

سێیەم: قبووڵ کردن: دوای زانست و یەقین دەبێ ئەو زانیارییە جێی دڵنیاییە شوێنەواری خۆی هەبێ بەوەی کە هەر شتێک ئەو وشە دەیخوازێ بەرجەستە بکرێ بە زمان و دڵ.

چوارەم: پابەند بوون: پابەند بوون بە خوا بەیەکگرتنەوە سەنگی مەحەکەو سەلماندنی ئیمانی کردارییە، ئەمەش بە شوێنکەوتنی حەڵاڵ و وازهێنان لە حەڕام.

پێنجەم: ڕاستگۆیی: ڕاستگۆیی لە گوفتارو کرداردا، بەرجەستە کردنی تەواوی ئەوەی ئەم وشەیە دەیخوازێ.

شەشەم: خۆشویستن: مسوڵمان ئەو وشە (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّه)ی خۆشدەوێ، پێی خۆشە کار بە واتاکەی بکات و ئەوانەی کاری پێدەکەن خۆشی دەوێن.

حەوتەم: نیاز پاکی: مەبەست لە دەربڕینی ئەم وشەیە تەنیا ڕەزامەندی خوا بێ، پێغەمبەری خواش ﷺ فەرموویەتی:

٤٧٣- عَنْ عِتْبَانَ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ النَّبِيّ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَرَّمَ عَلَى النَّارِ مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ يَبْتَغي بِذَلِكَ وَجْهَ اللّهِ»[2].

---

(١) أخرجه مسلم: ١٤٧ و ٢٧.

(٢) أخرجه البخاري: ٤١٥، ومسلم: ٣٣.

عیتبانی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا ئەو کەسەی لەسەر ئاگر حەڕام کردوە کە دەڵێ: (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰه) مەبەستی پێ ڕەزامەندی خوایە.

دەربارەی: ئەنجامدانی نوێژەکان

نوێژ: کە یەکێکە لە پایەکانی مسوڵمانەتیی، بەبێ دەستنوێژ ناتوانین بە هیچ جۆرێک لێی بدوێین، وەک خوای پەروەردگاریش فەرموویەتی: ﴿يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى ٱلْمَرَافِقِ ...﴿٦﴾﴾ المائدة، واتە: ئەی ئەوانەی ئیمانتان هێناوە! ئەگەر هەڵسان بۆ نوێژ کردن ... دەستنوێژ بگرن.

چونکە مەرجی دروست بوون و تەواوی نوێژ، بریتیە لە دەستنوێژێکی ڕێک و پێک، جا ئێمە سەرەتا کەمێک باسی ئەم مەرجەی نوێژ دەکەین کە لە کتێبە فیقهییەکان بەشێکی لە پاک و خاوێنی (الطهارة) هاتوون و، چەند فەرموودەیەکی لەبارەوە دێنینەوە، ئنجا باسی نوێژ دەکەین:

دەربارەی: پاک و خاوێنی

لە ئەسڵی زماندا:

(الطَّهَارَةُ: النَّظَافَةُ وَالنَّزَاهَةُ عَنِ الأنْجَاسِ وَالأَدْنَاسِ)، واتە: (طهَارَة) بە مانای پاک و خاوێنی و دوورگرتن دێ لە چڵکیی و پیسیەکان.

لە زاراوی شەرعدا:

(الطَّهَارَةُ: ارْتِفَاعُ الْحَدَثِ وَمَا فِي مَعْنَاهُ وَزَوَال النَّجَسِ، فَالطَّهَارَةُ أَعَمُّ مِنَ الْغُسْل)، واتە: (طهَارَة) بریتیە لە لابردن و هەڵگرتنی بێ دەستنوێژیی و، لابردنی هەموو پیسیەکانیش دەگرێتە خۆی، هەروەها وشەی (طهَارَة) گشتگیرترە لە خۆشوشتن.

پاک و خاوێنی هەرچەندە شتێکی پەسندو باشە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا فەرمانێکی خوای پەروەردگارەو، وە پایەو پاداشتێکی زۆری بۆ هەر کەسێک داناوە کە ئەم سیفەتە لە خۆیدا بێنێتە دی و، خوای پەروەردگار ئەوانەی بە خۆشەویستی خۆی گێڕاوە کە حەز بە پاک و خاوێنی دەکەن و خۆشیان بە پاکی ڕادەگرن، دیارە لێرەدا باسی هاوەڵانی بەڕێز دەکات لە مزگەوتدا، دەفەرموێ: ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَن يَتَطَهَّرُوا۟ ۚ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾﴾ التوبة، واتە: لەم مزگەوتەدا پیاوانێکی وا هەن کە حەز لە پاک و خاوێنی دەکەن و خۆشیان (هەم ڕواڵەت و پۆشاک و بەرگیان، هەم سینەو دڵ و دەروونیان) پاک و خاوێن ڕادەگرن، وە بێگومان خوا خۆ پاکڕاگرانی خۆشدەوێ.

لە شوێنی دیکەدا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾﴾ البقرة، واتە: بێگومان خوا تۆبەکارانی خۆشدەوێن، وە خۆ پاککەرەوانی خۆشدەوێن، واتە: ئەوانەی خۆشدەوێن کە پەشێمان دەبنەوەو دەگەڕێنەوە بۆ لای خوا، دوای ئەوەی گوناهێکیان ئەنجام داوە، ئەوانەشی خۆشدەوێن کە خۆیان پاکدەکەنەوە، چ لەڕووی مەعنەوییەوە، چ لەڕووی ماددییەوە، وە هیچ شتێک ناکەن لەڕووی شەرعییەوە بە پیس و خراپ دانرابێ.

بۆیە ئەگەر سەرنج بدەین، ئەهلی عیرفان و تەزکیەی نەفس قووڵتر لە مانای پاکی و تەهارە دواون، بۆ وێنە: ئەبو حامدی غەزالی دەڵێ: پاکی دوو بەشە: (طهارة القلب) پاکی و پاکردنەوەی دڵ و دەروون، وە (طهارة البدن) پاکی و پاکردنەوەی لاشە.

بێگومان، زۆر گرنگ و پێویستە بەر لە پاک کردنەوەی پۆشاک و لاشەمان، دڵ و دەروونمان پاک بکەینەوە لە هەر شتێک کە ناخە بە فیترەت پاکەکەمان پیس دەکەن، وەک: ئیرەیی و، حەسوودی، ڕق و کینە، یەکتر بوغزاندن، خۆپێگەورەیی و خۆپێ پەسندیی، بە پێچەوانەوە دڵمان بکەینە شوێنی گشت سیفەتە جوانەکانی وەک خۆشەویستنی خەڵک و خاکیی بوون و ... هتد.

ئا بەم پاکیی و ڕواڵەتیی و پەنهانەوە بچینە خزمەت خوای تعالی جل جلالە.

ئا لێرەوە تێدەگەین، کە دەست نوێژ بریتیە لە شۆردنی دڵ و دەروون لە هەرچی سیفەتێکی پەست کە تێیدا کۆبۆتەوە!

دەربارەی: دەستنوێژ گرتن

٤٧٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لاَ تُقْبَلُ صَلاَةٌ بِغَيْرِ طُهُورٍ، وَلاَ صَدَقَةٌ مِنْ غُلُولٍ»[١].

ئیبنو عومەر ﷺ، دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: نوێژ قبوڵ ناکرێ (لە خاوەنەکەی) بەبێ دەستنوێژ، هەروەها خێریش (قبوڵ ناکرێ) لە ماڵێک کە لە غەنیمەت، یان موڵکی گشتی مسوڵمان بە ناهەق بەدەستهاتووەو دزراوە.

٤٧٥- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوءَ خَرَجَتْ خَطَايَاهُ مِنْ جَسَدِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظْفَارِهِ»[٢].

عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دەستنوێژ بە جوانی هەڵبگرێ، گوناهەکانی لە جەستەی دەچنە دەر، هەتاکو لە ژێر نینۆکی پەنجەکانیشی گوناهەکانی دەچنە دەر.

٤٧٦- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَوَضَّأَ كَمَا أُمِرَ، وَصَلَّى كَمَا أُمِرَ، غُفِرَ لَهُ مَا قَدَّمَ مِنْ عَمَلٍ»[٣].

عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دەستنوێژ بگرێ، وەک چۆن فەرمانی پێکراوەو، نوێژ بکات وەک چۆن فەرمانی پێکراوە، خوا لە گوناهەکانی ڕابردووی خۆش دەبێ.

---

(١) أخرجه مسلم: ٥٥٧.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٤٥.

(٣) أخرجه أحمد: ٢٣٦٤٣، تعليق شعيب الأرنؤوط: المرفوع منه صحيح لغيره، والدارمي: ٧١٧، والنسائي: ١٤٤، وابن ماجه: ١٣٩٦، قال الألباني: حسن صحيح، انظر: صحيح الترغيب والترهيب: ١٩٦.

٤٧٧- عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ رَأَى أَبَا هُرَيْرَةَ ﷺ يَتَوَضَّأُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ حَتَّى كَادَ يَبْلُغُ الْمَنْكِبَيْنِ ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ حَتَّى رَفَعَ إِلَى السَّاقَيْنِ ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ أُمَّتِي يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ أَثَرِ الْوُضُوءِ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ»[١].

نەعیمی کوڕی عەبدوڵڵا دەگێڕێتەوە کە ئەبو هورەیرەی ﷺ بینیوە کە دەستنوێژی هەڵگرتوە، (دەڵێ:) دەم و چاوی شۆرد، دواتر دەستی شۆرد تاوەکو خەریک بوو بگاتە شانەکانی، پاشان قاچی شۆرد زۆر زیاتر لە سەرووی گوێزینگەکانی، پاشان فەرمووی: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بێگومان لە ڕۆژی دواییدا ئوممەتەکەم کاتێک دێن ڕوخسارو دەست و پێیان سپین بە هۆی شوێنەواری دەستنوێژ گرتنەوە، (ئەبو هورەیرە دەڵێ:) جا هەر کەسێک لە ئێوە دەتوانێ شوێنی دەستنوێژ شوشتنی زۆرتر بشوات با ئەو کارە بکات.

٤٧٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِمَا يَمْحُو اللَّهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ؟ إِسْبَاغُ الْوُضُوءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصَّلاَةِ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەواڵتان پێ بدەم بە شتێک کە گوناهەکانی پێ دەسڕدرێتەوەو، پلەکانی پێ بەرز دەبنەوە؟ لە کاتێکدا کە سەرماو ناڕەحەتییە دەستنوێژ بە جوانی و باشی هەڵبگری، زۆر بەرەو مزگەوت هەنگاوبنێی، لە دوای نوێژ چاوەڕێی نوێژی دیکە بکەی، ئا ئەوە (رباط)ـە، ئا ئەوە (رباط)ـە، ئا ئەوە (رباط)ـە، (واتە: ئەوە ئەو خێرەیە کە وەک ئێشکگری وایە لە سوپای حەقیقی ئیسلام).

---

(١) أخرجه البخاري: ١٣٦، ومسلم: ٢٤٦.

(٢) أخرجه مالك: ٣٨٤، وأحمد: ٧٢٠٨، ومسلم: ٢٥١.

٤٧٩- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ، وَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ يُقْبِلُ بِقَلْبِهِ وَوَجْهِهِ عَلَيْهِمَا، إِلاَّ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ»[١].

عوقبەی کوڕی عامیری جوهەنیی ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ یەکێک نییە بە جوانی دەستنوێژ بگرێ و دوایی دوو ڕکات نوێژ بکات، ڕووی لە نوێژەکەی بێ و بە دڵ ئەنجامی بدات، حەتمەن بەهەشتی بۆ واجب دەبێت، (یانی: دەچێتە بەهەشتەوە).

٤٨٠- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُبْلِغُ أَوْ فَيُسْبِغُ الْوُضُوءَ ثُمَّ يَقُولُ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُه، إِلاَّ فُتِحَتْ لَهُ أَبْوَابُ الْجَنَّةِ الثَّمَانِيَة يَدْخُلُ مِنْ أَيِّهَا شَاءَ»[٢].

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر یەکێک لە ئێوە بە جوانیی و ڕێک و پێکی دەستنوێژ بگرێ و، پاشان بڵێ: (أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُه) ئەوە بێگومان هەر هەشت دەرگای بەهەشتی بۆ دەکرێنەوە، لە کامەیان بیەوێ بە ئارەزووی خۆی دەچێتە ژوورەوە.

٤٨١- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدريّ ﷺ عن النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «مَنْ تَوَضَّأَ فَقَالَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ، وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، كُتِبَ فِي رِقٍّ، ثُمَّ طُبِعَ بِطَابِعٍ فَلَمْ يُكْسَر إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»[٣].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دەستنوێژ بگرێ و پاشان بڵێ: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ اسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ) ئەوە بۆی لەسەر لەوحێک دەنووسرێ، ئنجا مۆرێکی لەسەر دەردێ و ئیدی ناشکێنرێ تا ڕۆژی قیامەت.

---

(١) أخرجه أبو داود: ٩٠٦، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٢٢٧.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٣٤، وزَادَ الترمذي بَعدَ ذِكْر الشَّهَادَة: اللَّهُمَّ! اجْعَلْنِي مِنَ التَّوابِيَن واجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ.

(٣) أخرجه الحَاكِمُ: ٢٠٧٢، وقال: صحيح على شرط مسلم، والطبراني في الأوسط: ١٤٥٥.

(کەواتە: پاداشتەکەی هەر خوا بۆ خۆی دەزانێ چەندە؟ وە لە ڕۆژی دواییش ئەو کەسە زۆر دڵخۆش دەبێ بەو پاداشتەی کە بە هۆی ئەم زیکرەوە بۆی نووسراوە).

بانگدان بۆ ئەنجامدانی نوێژ

خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (فصلت)ـدا لە بارەی کەسێک کە بانگەواز دەکات بۆ ڕێی ئیسلام و خەڵکی ئاگادار دەکاتەوە بۆ نوێژ کردن فەرموویەتی: ﴿وَمَنْ أَحْسَنُ قَوْلًا مِّمَّن دَعَآ إِلَى ٱللَّهِ وَعَمِلَ صَٰلِحًا وَقَالَ إِنَّنِى مِنَ ٱلْمُسْلِمِينَ ٣٣﴾، واتە: کێ وتەی چاکترو بەجێترە لەو کەسەی (خەڵک) بانگ دەکات بۆ لای خوا، وە کاری چاک دەکات و دەڵێ من مسوڵمانم.

چۆنیەتی بانگدان

اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَر

اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَر

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ

أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ

حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ

اللّٰهُ أَكْبَرُ اللّٰهُ أَكْبَر

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ

مانای وشەکانی بانگ

دیارە وشەکانی بانگ، مانای زۆر گەورەو گرنگیان هەیە! وە درووشمی هەرە گەورەی ئیسلام و مسوڵمانانن!

خوای بەرز، وە پێغەمبەری خوا ﷺ بە خۆڕایی و بێ حیکمەت نییە، ئەو وشە گەورانەیان کردوە بە درووشم و بانگ بۆ مسوڵمانان، کە ئەوە تایبەتە بە مسوڵمانانەوە، هیچ خاوەن دین و بەرنامەیەکی دیکە شتی وایان نییە، ڕۆژێ پێنج جاران ئەو وشە گەورانە بگوترێن، وە شیعاری کۆکردنەوەی مسوڵمانان بن، بۆ شتێک کە گەورەترین شتە لە دینەکەیاندا، کە ئەویش نوێژە، مانای وشەکان بەو شێوەیە:

(اللّهُ أَكْبَرُ): واتە: خوا گەورەترە، بەو واتایە نا لە فڵان شت و لە فڵان شت! خوا گەورەترە بە ڕەهایی هەرچی تۆ بە دڵ و مێشکت دادێ، خوا گەورەترە، بە هەموو شێوەکانی گەورەیی، خوا گەورەترە بەو شێوەیە کە بۆ خوا شایستەیە، نەک گەورەییەکت بە مێشکی دابێ کە لەگەڵ بێ وێنەیی خوای پەروەردگاردا نەگونجێ، چوار جار ئەوە دووبارە دەبێتەوە.

(أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ): واتە: شایەدیی دەدەم کە جگە لە اللّه هیچ پەرستراوی بە هەق نین

(أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللّهِ): واتە: وە شایەدی دەدەم کە موحەممەد ﷺ ڕەوانە کراوی خوایە

(حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ): واتە: وەرن بۆ نوێژ کردن

(حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ): واتە: وەرن بۆ سەرفرازیی

(اللّهُ أَكْبَرُ): واتە: خوا گەورەترە

(لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ): واتە: هیچ پەرستراوێک نییە بە هەق جگە لە (اللّه)

چۆنیەتی قامەتکردن

اللّهُ أَكْبَرُ   اللّهُ أَكْبَر

أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّه   أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدَاً رَسُولُ اللّه

حَيَّ عَلَى الصَّلاَة   حَيَّ عَلَى الْفَلاَح

قَدْ قَامَتِ الصَّلاَة   قَدْ قَامَتِ الصَّلاَة

اللّهُ أَكْبَر   اللّهُ أَكْبَر

لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّه

پێشتر واتای (بانگ)مان شیکردەوە بە کوردی، وشەکانی قامەتیش هەمان وشەی بانگن، جگە لە ڕستەی: (قَدْ قَامَتِ الصَّلاَةُ قَدْ قَامَتِ الصَّلاَةُ)، ئەویش واتە: نوێژ دەستپێکردن نزیکە، نوێژ دەستپێکردن نزیکە.

دوعای نێوان بانگ و قامەت

٤٨٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يُرَدُّ الدُّعَاءُ بَيْنَ الأَذَانِ وَالإِقَامَةِ»[١].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پاڕانەوەی نێوان بانگ و قامەت ڕەت ناکرێتەوە.

٤٨٣- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اَللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ النِّدَاءَ: اللَّهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ، وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ، آتِ مُحَمَّدَاً الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامَاً مَحْمُودَاً الَّذِي وَعَدْتَهُ، حَلَّتْ لَهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[٢].

---

(١) أخرجه أبُو دَاوُد: ٥٢١، وصَحَّحَهُ الألباني في المشكاة: ٦٧١.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٨٩ و ٤٤٤٢.

جابر ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک کاتێ گوێی لە بانگ دەبێ، لەو کاتەدا بڵێ: خوایە! ئەی پەروەردگاری ئەم بانگەوازە تەواوە، وە ئەم نوێژە دامەزراوە، ببەخشە بە موحەممەد ﷺ پلەی وەسیلە و (فَضِيلَة)، وە ببە بۆ ئەو شوێنە سوپاسکراوەی کە پەیمانت پێداوە، حەتمەن لە ڕۆژی دوایی تکاو شەفاعەتی منی بەردەکەوێ.

نوێژە فەڕزەکان

دەربارەی ئەنجامدانی نوێژە فەڕزەکان لە کاتی دیاریکراوی خۆیان و پارێزگاری کردنیان، وە پاداشت و فەزڵی زۆر لەسەر باش ئەنجامدانیان، خوا لە قوڕئاندا لە چەندین ئایەتی پیرۆز باسی فەرمووە، بۆ وێنە: خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿وَٱلۡمُقِيمِينَ ٱلصَّلَوٰةَۚ وَٱلۡمُؤۡتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱلۡمُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِ أُوْلَٰٓئِكَ سَنُؤۡتِيهِمۡ أَجۡرًا عَظِيمًا ﴿١٦٢﴾﴾ النساء.

واتە: وە بەجێهێنەرانی نوێژو زەکات دەران و بڕواداران بە خواو بە ڕۆژی دوایی، ئا ئەوانە لە داهاتوویەکی نیزیکدا پێیان دەبەخشین پاداشتێکی زۆر گەورە.

وە هەروەها دەربارەی پارێزگاری لێکردن و ئەنجامدانیشیان لە کاتی دیاری کراوی خۆیاندا، خوای بێ هاوتا فەرموویەتی: ﴿فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَۚ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ كَانَتۡ عَلَى ٱلۡمُؤۡمِنِينَ كِتَٰبٗا مَّوۡقُوتٗا ﴿١٠٣﴾﴾ النساء، واتە: نوێژەکانتان بە ڕێک و پێکی ئەنجام بدەن، چونکە بێگومان نوێژ لەسەر ئیمانداران فەڕزێکەو کاتێکی دیاری کراوی هەیە کە دەبێ تێیدا ئەنجام بدرێ.

هەروەها یەکێک لە حیکمەتەکانی فەڕز کرانی نوێژو هۆکاری قبووڵ بوونی نوێژ ڕوون دەکاتەوەو دەفەرموێ: ﴿وَأَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَۖ إِنَّ ٱلصَّلَوٰةَ تَنۡهَىٰ عَنِ ٱلۡفَحۡشَآءِ وَٱلۡمُنكَرِ ﴿٤٥﴾﴾ العنكبوت، واتە: نوێژەکانتان بکەن (لە کاتی دیاری کراوی خۆیداو) چونکە بێگومان نوێژ خاوەنەکەی دوور دەخاتەوە لە کاری خراپ و ناپەسند.

کەواتە: دەبێ دڵنیابین تەنیا ئەو نوێژانە وەردەگیرێن و پاداشتیان لەسەر دەدرێتەوە کە وا دەکەن خاوەنەکانیان خۆیان بگرنەوەو لە ئەنجامدانی هەرچیەک خوا پێی ناخۆشە.

٤٨٤- عَنْ عَبْد اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ العَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «الصَّلاَةُ لِوَقْتِهَا»، قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: «بِرُّ الوَالِدَيْنِ»، قَال: قُلْتُ: ثُمَّ أَيٌّ؟ قَالَ: «الجِهَادُ فِي سَبيلِ اللَّهِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ، دەڵێ: پرسیارم لە پێغەمبەری خوا ﷺ کرد: چ کردەوەیەک لە هەموو کردەوەکان چاکترە؟ فەرمووی: نوێژ لە کاتی خۆیدا، گوتم: دوای ئەو؟ فەرمووی: چاکە لەگەڵ دایک و باب، گوتم: دوای ئەو؟ فەرمووی: جیهادو تێکۆشان لە پێناوی خوادا.

٤٨٥- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقُولُ: «الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ، وَالْجُمْعَةُ إِلَى الْجُمْعَةِ، وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ مُكَفِّرَاتٌ مَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتَنَبَ الْكَبَائِرَ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: هەر پێنج نوێژە فەرزەکان، نوێژی هەینی بۆ نوێژی هەینی، وە ڕەمەزان بۆ ڕەمەزان، دەبنە کەفارەتی ئەو گوناهانەی لە نێوانیاندا دەکرێ، ئەگەر مرۆڤ خۆی دوورگرتبێ لە ئەنجامدانی گوناهی گەورە.

٤٨٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْن عَمْرٍو ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ رَاحَ إِلَى مَسْجِدِ الْجَمَاعَةِ، فَخُطْوَةٌ تَمْحُو سَيِّئَةً، وَخُطْوَةٌ تُكْتَبُ لَهُ حَسَنَةٌ، ذَاهِباً وَرَاجِعاً»[3].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرۆ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بچێ بۆ مزگەوت بۆ نوێژی جەماعەت، بە هەر هەنگاوێکی گوناهێکی لێ دەسرڕێتەوە، وە بە هەر هەنگاوێکی کە دەچێ و دێتەوە چاکەیەکی بۆ دەنووسرێ.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٠٤، ومسلم: ٨٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٣٣.

(٣) أخرجه أحمد: ٦٥٩٩، وابن حبان: ٢٠٣٩، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

٤٨٧- عَنْ بُرَيْدَةَ الأَسْلَمِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «بَشِّرِ الْمَشَّائِينَ فِي الظُّلَمِ إِلَى الْمَسَاجِدِ بِالنُّورِ التَّامِّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[1].

بورەیدەی ئەسلەمی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: موژدە بدە بەو کەسانەی کە لە تاریکایی شەوان بەرەو مزگەوت دەڕۆن بە ڕووناکیی و ڕۆشناییەکی تەواو لە ڕۆژی دوایی کە پێیان دەبەخشرێ.

٤٨٨- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ مَشَى فِي ظُلْمَةِ اللَّيلِ إِلَى الْمَسَاجِدِ، آتَاهُ اللهُ نُوراً يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[2].

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک لە تاریکایی شەودا بەرەو مزگەوت بچێ، ئەوە خوای پەروەردگار لە ڕۆژی دوایی نورو ڕووناکی پێ دەبەخشێ.

٤٨٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَوَاتِ عِنْدَ اللَّهِ، صَلاَةُ الصُّبْحِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فِي جَمَاعَةٍ»[3].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان باشترینی نوێژەکان لە لای خوا، ئەنجامدانی نوێژی بەیانییە بە کۆمەڵ لە ڕۆژی هەینیدا.

٤٩٠- عَنْ رَافِعِ بْنِ خُدَيْجٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِصَلاَةِ الْمُنَافِقِ، أَنْ يُؤَخِّرَ الْعَصْرَ حَتَّى كَانَتِ الشَّمْسُ كَثَرْبِ الْبَقَرَةِ صَلاَّهَا»[4].

---

(١) أخرجه أبو داود: ٥٦١، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه ابن أبي شيبة: ٦٤٣٨، أخرجه الطبراني كما في مجمع الزوائد (٣٠/٢) قال الهيثمي: رجاله ثقات، وابن حبان: ٢٠٤٦، والبَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٢٩٠٥، تعليق شُعيب الأرنؤوط: صحيح بشواهده.

(٣) أخرجه البَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٣٠٤٥، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ١٥٦٦.

(٤) أخرجه الدارقطني (٢٥٢/١)، والحَاكِمُ: ٧٠٢، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٢٦٠٦.

ڕافیعی کوڕی خودەیج ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئایا هەواڵتان پێبدەم لەبارەی نوێژی دوو ڕووەوە؟ ئەوەیە کە نوێژی عەصر دوابخات تا ئەو کاتەی خۆر وەکو بەزی ورگی مانگای لێدێ (کە بەزێکی زەردی تەنکە، مەبەستی ئەوەیە کەسی مونافیق نوێژی عەصر تاخیر دەکات تا ڕۆژ زەرد دەبێت و کاتی عەصر زۆر تەنک دەبێتەوەو خەریکە مەغریب دابێت)، ئنجا نوێژەکەی دەکات، (دیارە کە ئەو کەسە بە ئەنقەست و بە بێ هۆ ئەمە دەکات، بۆیە دەیکات تا خەڵک نەڵێن نوێژنەکەرە).

٤٩١- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ صَلاَتُهُ، فَإِنْ وُجِدَتْ تَامَّةً كُتِبَتْ تَامَّةً، وَإِنْ كَانَ انْتُقِصَ مِنْهَا شَيْءٌ، قَالَ: انْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ لَهُ مِنْ تَطَوُّعٍ يُكَمِّلُ لَهُ مَا ضَيَّعَ مِنْ فَرِيضَةٍ مِنْ تَطَوُّعِهِ، ثُمَّ سَائِرُ الأَعْمَالِ تَجْرِي عَلَى حَسَبِ ذَلِكَ»[1].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: یەکەم شت کە مرۆڤ لێپرسینەوەی لەسەر لێدەکرێ لە ڕۆژی قیامەت نوێژەکانیەتی، ئەگەر بینرا نوێژەکانی تەواون، ئەوە بە تەواوی بۆی دەنووسرێن، وە ئەگەر کەم و کوڕیان هەبن، (خوای پەروەردگار بە فریشتەکان) دەفەرموێ: تەماشا بکەن، بزانن ئایا نوێژی سوننەتی هەیە، بۆی تەواو بکرێ لەوەی لە دەستی داوە لە نوێژی فەڕز (لە کەموکوڕی)، پاشان سەرجەم کردەوەکانی لەسەر ئەوە دەڕۆن (واتە: زەکات، ڕۆژوو.. هتد).

لە کۆتایی ئەم بەشەدا دەڵێم:

با نوێژەکانمان تەنها چەند جووڵەیەکی لاشە نەبن و بەس، بەڵکو با دڵمانیان پێوە پابەندو پەیوەست بکەین.

---

(١) أخرجه النسائي، وأبو داود: ٨٦٤، صحيح بِطُرقِهِ وشَواهِده.

دەربارەی: دروستکردنی مزگەوت

خوای باڵادەست دەربارەی ئەوانەی مزگەوت کەماڵێکە لە ماڵەکانی خوا لەسەر زەوی ئاوەدان دەکەنەوەو، دروستی دەکەن بۆ نوێژ تێداکردنی، فەرموویەتی: ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَٰجِدَ ٱللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ وَأَقَامَ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَى ٱلزَّكَوٰةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا ٱللَّهَ فَعَسَىٰٓ أُو۟لَٰٓئِكَ أَن يَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾﴾ التوبة، واتە: بێگومان کەسێک مزگەوت کە ماڵی خوایە ئاوەدانی دەکاتەوەو بڕوای بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەبێ و، نوێژ ئەنجام بداو زەکاتی ماڵی خوا بدات و، لە خوا نەبێ لە هیچ کەسێکیش نەترسێ ئا ئەو جۆرە کەسانە ئومێد هەیە خوای ڕێنماییکار ڕێی ڕاستیان پێشانبدات.

٤٩٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «أَحَبُّ الْبِلاَدِ إِلَى اللَّهِ مَسَاجِدُهَا، وَأَبْغَضُ الْبِلاَدِ إِلَى اللَّهِ أَسْوَاقُهَا»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خۆشەویستترین شوێن لە لای خوا مزگەوتەکانن، وە بوغزێنراوترین شوێن لە لای خوا بازاڕەکانن (چونکە بازاڕەکان درۆ و فێڵ و سوێندی بە ناهەقی زۆر تێدا دەخورێ).

٤٩٣- عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ الْخَوْلاَنِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ ﷺ يَقُولُ، عِنْدَ قَوْلِ النَّاسِ فِيهِ، حِينَ بَنَى مَسْجِدَ الرَّسُولِ ﷺ: إِنَّكُمْ أَكْثَرْتُمْ، وَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ بَنَى مَسْجِداً يَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ، بَنَى اللَّهُ لَهُ مِثْلَهُ فِي الْجَنَّةِ»[2].

عوبەیدوڵڵای خەولانی دەگێڕێتەوە کە گوێی لە عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ بووە، کاتێک دووبارە مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ نۆژەن کراوەتەوە (لەسەردەمی ئەودا)، لە وەڵامی ئەو خەڵکەی کە پێیان باش نەبووە مزگەوتەکە دەستکاری بکرێ، عوسمان ﷺ گوتوویەتی: بەڕاستی ئێوە ژمارەتان زۆر زیاد بووە، وە من

---

(١) أخرجه مسلم: ٦٧١.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٣٩، ومسلم: ٥٣٣.

گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەسێک بۆ خوای پەروەردگار مزگەوتێکی دروست کرد، خوای پەروەردگار لە بەهەشتدا خانووێکی وەک ئەوی بۆ لە بەهەشت دروست دەکات.

٤٩٤- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ بَنَى مَسْجِدَاً لا يُرِيدُ بهِ رِيَاءً وَلاَ سُمَعَةً، بَنَى اللّهُ لَهُ بَيْتاً فِي الجَنَّةِ»[١].

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک مزگەوتێک دروست بکات مەبەستی پێی ڕووپامایی و ناوبانگ بڵاوبوونەوە نەبێت، ئەوە خوا خانووێکی بۆ لە نێو بەهەشت دروست دەکات.

دەربارەی: ئەنجامدانی نوێژ لە مزگەوتی: حەڕام، مەدینە، قوبا

٤٩٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: «صَلاَةٌ فِي مَسْجِدِي هَذَا خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ صَلاَةٍ فِيمَا سِوَاهُ، إِلاَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نوێژێک لەو مزگەوتەی مندا (واتە: مزگەوتی مەدینە)، چاکترەو خێری زیاترە لە هەزار نوێژ کە لە مزگەوتەکانی دیکەدا غەیری ئەو ئەنجام بدرێ، جگە لە مزگەوتی حەڕام.

٤٩٦- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ ﵄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: «صَلاَةٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَفْضَلُ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ صَلاَةٍ فِيمَا سِوَاهُ»[٣].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نوێژێک لە مزگەوتی حەڕام (مزگەوتی مەککە) خێری زیاترە لە سەد هەزار نوێژ لە مزگەوتەکانی دیکە.

---

(١) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٧٠٠٥، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٣٣٩٩.

(٢) أخرجه البخاري: ١١٣٣، ومسلم: ١٣٩٤.

(٣) أخرجه أحمد: ١٥٢٧١، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط البخاري.

٤٩٧- عَنْ سَهْلُ بْنُ حُنَيْفٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ، ثُمَّ أَتَى مَسْجِدَ قُبَاءَ، فَصَلَّى فِيهِ صَلاةً، كَانَ لَهُ كَأَجْرِ عُمْرَةٍ»[1].

سەهلی کوڕی حونەیف ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک خۆی پاک بکاتەوە لە ماڵی خۆی (واتە: دەستنوێژ بشوات)، پاشان بێتە مزگەوتی قوباء نوێژی تێدا بکات، ئەوە ئەو کەسە پاداشتی عومڕەیەکی بۆ هەیە.

دەربارەی: ڕۆژووگرتن

پێناسەی ڕۆژوو: (الصَّوْمُ فِي الأَصْلِ: الإِمْسَاكُ عَنِ الفعْلِ مَطْعَماً كَانَ، أو كَلاَماً، أو مَشِياً)، (صَوْم) لە ئەسڵی زماندا بە مانای نەفسی خۆگرتنەوەیە لە هەر کردەوەیەک، خواردن بێ، یان قسەکردن بێ، یان ڕۆیشتن بێ.

(والصَّوْمُ فِي الشَّرْعِ: إمْسَاكُ المُكَلّفِ بالنِّيَّةِ مِنَ الخَيْطِ الأَبْيَضِ إِلى الخَيْطِ الأَسْوَدِ عَنِ المَفطِراتِ)، وە (صوم) لە زاراوەی شەرعدا بریتیە لەوەی کەسێک کە تەکلیفی شەرعیی کەوتبێتە سەر، بە نییەتەوە لە دەزووی سپی بەرەبەیان هەتاکو دەزووی ڕەشی ئێوارە، خۆی بگرێتەوە لە هەموو ئەوانەی کە ڕۆژوو دەشکێنن، وەک: (خواردن و خواردنەوەو جووتبوونی ژن و مێردو خۆڕشاندنەوە).

٤٩٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ، إِيْمَاناً وَاحْتِسَاباً، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»[2].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان بگرێ بە بڕوا پێ بوونەوەو بە چاوەڕوانی پاداشتەوە، ئەوە خوا لە گوناهی ڕابردووی خۆش دەبێ.

---

(١) أخرجه ابن ماجه: ١٤١٢، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ١٥٤.

(٢) أخرجه البخاري: ٣٨، ومسلم: ٧٦٠.

٤٩٩- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالْعَمَلَ بِهِ، فَلَيْسَ لِلَّهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک وازنەهێنێ لە قسەی درۆ، وە کردەوەی خراپ و حەرام واز لێ نەهێنێ، خوا هیچ پێویستی بەوە نییە کە خواردن و خواردنەوەکەی واز لێ بهێنێ.

٥٠٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا واحْتِسَاباً، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس شەونوێژ بکات لە ڕەمەزاندا، بڕوای پێ هەبێ و چاوەڕێی پاداشت بێ، لە گوناهەکانی ڕابردووی دەبووردرێ.

٥٠١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللّه ﷺ: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغَضُّ لِلْبَصَرِ، وَأَحْصَنُ لِلفَرْجِ، وَمَنْ لَمْ يَستَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ»[٣].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەی کۆمەڵی گەنجان! هەرکامێک لە ئێوە توانی (واتە: لە ڕووی جەستەیی و دارایی و مەعنەوی) با هاوسەرگیری بکات، ئەوە بۆ چاوی باشترە[٤]، وە بۆ داوێن پاکیشی چاکترە، وە هەر کەسێک نەیتوانی (هاوسەرگیریی بکات) با ڕۆژوو بگرێ، ئەوە دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی ئارەزووی.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٨٠٤.

(٢) أخرجه البخاري: ٣٧، ومسلم: ٧٥٩.

(٣) أخرجه البخاري: ٤٧٧٨، ومسلم: ١٤٠٠.

(٤) کە چاو ناگێڕێ لە ئافرەتان، چونکە هەر کەس حەڵاڵی خۆی هەبێ مادام ئیمانێکی باشی هەبێ، چاوی لە حەرام نابێت.

٥٠٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللّه ﷺ: «مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ، فَأَكَلَ أَو شَرِبَ، فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللّهُ وَسَقَاهُ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەرکەسێک لە بیری چوو بەڕۆژوو بوو، شتێکی خوارد، یان شتێکی خواردەوە، با ڕۆژووەکەی تەواو بکات، ئەوە خوا ئەو خواردن و خواردنەوەی داوەتێ.

(واتە: مادام لە بیری چووبێ ئەوە ڕۆزییەکە خوا پێی داوەو خەڵاتی کردوە ڕۆژووە کەشی زیانی نەهێناوە).

٥٠٣- عَنْ أَبِي سَعِيدِ الخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: «مَا مِنْ عَبْدٍ يَصُومُ يَوْمَاً فِي سَبيلِ اللّهِ، إلاَّ بَاعَدَ اللّهُ بذَلِكَ اليَوْم وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيْفَاً»[٢].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر بەندەیەک یەک ڕۆژ لە پێناوی خودا بەڕۆژووبێ، خوا حەفتا ساڵە ڕێ بە هۆی ئەو ڕۆژەوە دەم و چاوی لە ئاگری جەهەننەم دووردەخاتەوە.

٥٠٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا جَاءَ رَمَضَانُ فُتِّحَت أَبوَابُ الجَنَّةِ، وَغُلِّقَتْ أَبوَابُ النَّارِ، وَصُفِّدَتِ الشَّيَاطِينُ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێ ڕەمەزان هات دەرگاکانی بەهەشت دەکرێنەوەو دەرگاکانی دۆزەخیش دادەخرێن، وە شەیتانەکانیش زنجیر دەکرێن.

تێبینی: هەرچەندە شەیتانەکان لە ڕەمەزاندا بەستراونەتەوە، بەڵام خراپەکاریش هەر هەیە، ئەوە لەبەرئەوە نییە کە شەیتانەکان نەبەستراونەتەوە، بەڵکو لەبەر خراپەکاری نەفسی ئینسانەکانە کە پێشی ڕەمەزان پەروەردەیان لە شەیتانەکانەوە وەرگرتووەو تەئسیری شەیتانەکانیان هێشتا لەسەر ماوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٦٦٩، ومسلم: ٢٧٠٩، واللَّفْظُ لَهُ.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٨٤٠، ومسلم: ١٦٧.

(٣) أخرجه البخاري: ١٧٩٩، ومسلم: ١٠٧٩.

٥٠٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ تَصُومُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ إلاَّ وَقَبْلَهُ يَوْمٌ أَوْ بَعْدَهُ يَوْمٌ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕۆژی هەینی (بە تایبەتی) بە ڕۆژوو مەبن، مەگەر ڕۆژێک لە پێشیەوە، یان ڕۆژێک لە دوایەوەی لەگەڵ بێ.

٥٠٦- عَنْ حَمْزَةَ بْنِ عَمْرٍو ﷺ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ، قَالَ: «إِنْ شِئْتَ أَنْ تَصُومَ فَصُمْ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْ تُفْطِرَ فَأَفْطِرْ»[٢].

حەمزەی کوڕی عەمرِ ﷺ پرسیاری کردوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەی ڕۆژووگرتن لە سەفەر؟ فەرموویەتی: ئەگەر دەتەوێ بە ڕۆژووبیت، ڕۆژووبگرە، ئەگەر دەتەوێ بە ڕۆژوو نەبیت، مەیگرە.

٥٠٧- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي رَمَضَانَ فَلَمْ يَعِبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ، وَلاَ الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ»[٣].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: ئێمە لەگەڵ پێغەمبەری خوادا ﷺ لە ڕەمەزاندا سەفەرمان کرد، نە ئەوەی بە ڕۆژوو بوو ڕەخنەی لەوە گرت کە بەڕۆژوو نییە، نە ئەوەش بە ڕۆژوو نەبوو ڕەخنەی لەوە گرت کە بە ڕۆژوو بوو.

٥٠٨- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَرَأَى زِحَاماً وَرَجُلاً قَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: «مَا هَذَا؟» فَقَالُوا: صَائِمٌ، فَقَالَ: «لَيْسَ مِنَ البِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ»[٤].

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەفەرێک بوو، قەرەباڵغییەکی بینی پیاوێکیش سێبەری لێکرابوو، فەرمووی: ئەوە چیە؟ گوتیان: بەڕۆژووە فەرمووی: ڕۆژووگرتن لە سەفەردا چاک نییە.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٠٤٢٩، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه النسائي: ٢٢٩٧، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٣) أخرجه مالك في الموطأ: ١٠٣٣، والشافعي في المسند: ٤٨٠، ومسلم ٢٦٧٦.

(٤) أخرجه البخاري: ١٨٤، ومسلم: ١٨٤٤.

بەرهەم و حیکمەتی ڕۆژووگرتن

یەک: لە ڕووی مەعنەوییەوە: سوودی زۆرمان پێدەگەیەنێ، دڵی ئینسان صاف و خاوێن دەکاتەوەو، ڕووحی ئاسوودە دەکات، ئینسان لە خوا نزیک دەکاتەوەو، لایەنی ڕووحی و ئیمانی تێدا زیاد دەبێت.

دوو: لە ڕووی ئەخلاقییەوە: بە ڕاستی ڕۆژوو کاریگەری زۆری هەیە بۆ جوان کردنی ئەخلاقی ئینسان، هەرچەندە بەداخەوە هەندێک لە مسوڵمانان بە پێچەوانەوە لەمە حاڵی بوون، وە پێیان وایە کە ئەگەر بەڕۆژوو بوون، بەڕۆژوو بوونەکەیان بیانوو و پاساوە بۆ ئەوەی قیچکە تەنگ بن و، بێ حەوسەڵەبن و، زوو تووڕەبن، لە حاڵێکدا کە ڕۆژووگرتن بۆ ئەوەیە کە ئینسان ئەخلاقی جوان بێ و خۆی کۆنترۆڵ بکات و زمانی خۆی بگرێتەوە لە خراپەو صەبری زیاتری پەیدابێ.

سێ: لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە: ئینسانی ڕۆژووەوان هەست دەکات، ئەگەر دەوڵەمەندیش بێت و هەرگیزیش برسی نەبووبێ، بەڵام لە مانگی ڕەمەزاندا لەو کاتەدا کە بەڕۆژوو دەبێ، هەست دەکات کە برسییەکان هەست بە چ ئێش و ژانێکی برسییەتی دەکەن.

چوار: لە ڕووی ئابووریەوە: ڕۆژووگرتن جۆرێکە لە لێگرتنەوە، هەرچەندە ئەوەشیان وەک گوتم زۆر لە مسوڵمانان بەهەڵە مامەڵە لەگەڵ ڕۆژووگرتنی مانگی ڕەمەزاندا دەکەن، کە ئەوەی لە کاتەکانی دیکەدا بە دوو مانگ دەیخۆن، هەمووی لە مانگی ڕەمەزاندا دەیخۆن! وە ئەو ژەمە نیوەڕۆیەی کە دەیپەڕێنن، بەربانگ و پارشێوان بە زیادەوە قەرەبووی دەکەنەوە، کە ئەوکاتە حیکمەتی ڕۆژووگرتنەکەش دەفەوتێ، چونکە ڕۆژووگرتن حیکمەتەکەی ئەوەیە خۆت کۆنترۆڵ بکەی لێی بگریەوە.

پێنج: لە ڕووی تەندروستییەوە: هەموو پزیشکەکان لەسەر ئەوە یەک دەنگن کە ڕۆژووگرتن دەبێتە هۆی ئەوەی کە ئەو مادده زیادە زیانبەخشانەی لە جەستەدا کۆبوونەوە، وەک چەوریی دەتوێنێتەوە، بە هۆی ڕۆژووەوە ئینسان صاف دەبێتەوەو، لە بێژینگ دەدرێ بە تایبەتی ئەگەر ڕۆژووەکانی بەردەوام بوون.

دەربارەی: زەکات

پێناسەی زەکات: (أَصْلُ الزَّكاةِ: النُّمُوُّ الحَاصِلُ عَنْ بَرَكَةِ اللَّهِ تَعَالى، الزَّكَاةُ: البَرَكَةُ والنَّمَاء وَالطَّهَارَة وَالصَّلَاح وَصَفوَةُ الشَّيءِ والمقدَار الَّذِي حَدَّدهُ الشَّرْع أَن يُعْطى الفُقَراء مِنْ أَمْوَال الأَغْنِيَاء).

واتە: ئەسڵی وشەی (زَكَاة) یانی: گەشەكردن بە هۆی بەرەكەتی خوای بەرزەوە، وە وشەی (زكاة) بە چەند مانایەک دێ: بە مانای گەشەكردن و پاكبوونەوەو چاک بوون، وە بە مانای پوختەی شتیش دێت، وە بە مانای ئەو ئەندازەیەش دێت كە شەرع دیاری كردوە لە ماڵی دەوڵەمەندان بدرێ بە هەژاران و نەداران. بۆیە لە كاتی زەكاتدان ئیماندار ئەگەر حاڵی بێ لە مانا زمانەوانییەكەی زەكات دەبێ هەم ماڵ و هەم دڵ و دەروون پاک بكاتەوە.

٥٠٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَدَّيْتَ زَكَاةَ مَالِكَ فَقَدْ قَضَيْتَ مَا عَلَيْكَ فِيهِ، وَمَنْ جَمَعَ مَالاً حَرَامَاً ثُمَّ تَصَدَّقَ بِهِ، لَمْ يَكُنْ لَهُ فِيهِ أَجْر، وَكَانَ إِصْرُهُ عَلَيْهِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر زەكاتی ماڵت دەركرد، ئەوە ئەو واجبەت جێبەجێ كردوە كە لەسەرت بووە، وە هەر كەسێک ماڵی حەڕام كۆبكاتەوە، پاشان بیكاتە خێرو صەدەقە، ئەوە لەم خێرەدا هیچ پاداشتی بۆ نییە، بەڵكو تاوانەكەی لەسەرە (كە بە حەڕام كۆكردنەوەكەیە، نەک خێركردنەكە).

٥١٠- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَجُلٌ مِنَ القَوْمِ: يَا رَسُولَ اللّه ﷺ، أَرَأَيْتَ إِذَا أَدَّى رَجُل زَكَاةَ مَالِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَدَّى زَكَاةَ مَالِهِ، فَقَدْ ذَهَبَ عَنْهُ شَرُّه»[2].

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٣٢١٦، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه الطبراني في الأوسط: ١٥٧٩، انظر: صحيح الترغيب والترهيب: ٧٤٣.

جابر ﷺ دەڵێ: پیاوێک لە نێو کۆمەڵێک گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! حاڵی ئەو کەسە چۆن دەبینی کاتێک زەکاتی ماڵەکەی دەدات؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەس زەکاتی ماڵی بدات، ئەوە بە دڵنیایی شەڕو خراپەی ئەو ماڵەی لێ دوورکەوتۆتەوە.

٥١١- عَن أَبِي قَزَعَةَ حُجَيْر بْنِ بَيانٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا مِنْ ذِي رَحِمٍ يَأْتِي ذَا رَحِمَهُ، فَيَسْأَلُهُ مِنْ فَضْلِ مَا عِنْدَهُ، فَيَبْخَلُ بِهِ عَلَيْهِ، إِلاَّ أُخْرِجَ لَهُ يَوْمَ القِيَامَةِ شُجَاعٌ مِنَ النَّار، يَتَلَمَّظُ حَتَّى يُطَوِّقَهُ»[1].

ئەبو قەزەعەی حوجەیری کوڕی بەیان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک کە دەچێتە لای خزمەکەی داوای هاوکاری لێدەکات لە زیادەی ئەو ماڵەی لە لایەتی ئەویش ڕەزیلی بکات و پێی نەبەخشێ، حەتمەن لە ڕۆژی دوایدا ئەو ماڵ و سامانە بۆی دەبێتە مارێکی گەورەو زمانی دەردێنێ، هەتاکو لە گەردنی دەئاڵێ.

تێبینی: ئەم فەرمایشتە ئەوەی لێ وەردەگیرێ کە ئینسان ئەگەر ڕەزیلی و چرووکی بکات بەرانبەر خزمی هەژارو نەداری، گوناهەکەی زیاترە، وەک ئەوەی بەرانبەر خەڵکی دیکەدا بیکات، بۆچی؟ چونکە خزم هەقی زیاترە، وە چاوەڕوانیشی زیاترە.

٥١٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ آتَاهُ اللَّهُ مَالًا، فَلَمْ يُؤَدِّ زَكَاتَهُ مُثِّلَ لَهُ مَالُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ شُجَاعًا أَقْرَعَ، لَهُ زَبِيبَتَانِ يُطَوَّقُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، ثُمَّ يَأْخُذُ بِلِهْزِمَتَيْهِ، «يَعْنِي بِشِدْقَيْهِ»، ثُمَّ يَقُولُ: أَنَا مَالُكَ، أَنَا كَنْزُكَ، ثُمَّ تَلاَ: ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا۟ بِهِۦ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ ۗ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾ ﴾ آل عمران»[2].

---

(١) أخرجه ابن أبي شيبة: ٥٩٤، والطبراني في الكبير: ٢٣٤٣، وفي الأوسط: ٥٥٩٣، قال الهَيْثَمِي (١٥٤/٨): إسناده جيد.

(٢) أخرجه البخاري: ١٣٣٨، والنسائي في الكبرى: ٢٢٦١.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک خوا ماڵ و سامانێکی پێبدات، زەکاتەکەی لێنەدات، لە ڕۆژی دوایی دا ئەو ماڵ و سامانەی کە زەکاتی لێنەداوە بۆی دەبێتە مارێکی گەورەی کەچەڵ[1]، دوو خاڵی ڕەشی لە پشت چاویەتی (ئەو مارانەی کە خاڵی ڕەش لە پشت چاویانە ژەهریان زۆر پیسە)، ئەو مارە لە گەردنی دەئاڵێ لە ڕۆژی دوایی دا، پاشان شەویلگەکانی دەگرێ (یانی: کە لە ملی ئاڵا، ئنجا گاز لە هەردوو شەویلگەکانی دەگرێ) دوایی پێی دەڵێ: من ماڵەکەتم، من گەنجینەکەتم (واتە: ئەو ماڵەم کە خەزنت دەکردم و کۆتدەکردمەوەو زەکاتت لێ نەدەدا) دواییش ئەو ئایەتەی خوێندەوە: ﴿ وَلَا يَحْسَبَنَّ ٱلَّذِينَ يَبْخَلُونَ بِمَآ ءَاتَىٰهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ هُوَ خَيْرًا لَّهُم ۖ بَلْ هُوَ شَرٌّ لَّهُمْ ۖ سَيُطَوَّقُونَ مَا بَخِلُوا۟ بِهِۦ يَوْمَ ٱلْقِيَـٰمَةِ ۗ وَلِلَّهِ مِيرَٰثُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ۗ وَٱللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ﴿١٨٠﴾ ﴾ آل عمران.

٥١٣- «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُوْلَ اللَّهِ ﷺ! أَيُّ الصَّدَقَةِ أَعْظَمُ أَجْرَاً؟ قَالَ: أَنْ تَصَدَّقَ وَأَنْتَ صَحِيحٌ، شَحِيحٌ، تَخْشَى الْفَقْرَ، وَتَأْمُلُ الْغِنَى، وَلاَ تُمْهِلُ حَتَّى إِذَا بَلَغَتِ الحُلْقُومَ، قُلْتَ: لِفُلاَنٍ كَذَا، وَلِفُلاَنٍ كَذَا، وَقَدْ كَانَ لِفُلاَنٍ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ باشترین ماڵ بەخشین کە گەورەترین پاداشتی هەیە کامەیە؟ فەرمووی: خێرو چاکە بکەی لە کاتێکدا کە لەش ساغیت و ماڵ و سامانەکەشت خۆشدەوێ (لەبەر ئەوەی تام لە شتەکان دەکەیت کە پێی دەکڕی)، وە بە هیوای دەوڵەمەند بوونی و ترسیشت هەیە لە هەژاری (ئا ئەوە چاکترین بەخشینە)، نەک لێ بگەڕێی هەتا ڕووح دەگاتە گەروو، ئەو کاتە بڵێی: ئەوەندە بۆ فڵان و ئەوەندەش بۆ فڵان، چونکە ماڵەکە تازە (بە هۆی میرات) هەر بۆتە هی فڵان و فیسار.

---

(١) شُجَاع: الحيَة الذَكَر.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٥٩٧، ومسلم: ١٠٣٢.

تێبینی: هەر چاکەو ماڵ بەخشینێک، کە ئەم هۆکارانەی تێدا کۆدەبنەوە، پاداشتێکی زۆر گەورەی هەیە:

یەکەم: لەشت ساغ بێ، نەک بکەویە کاتی گیان کێشان و نیشانەکانی مردنت لێ دەربکەون، ئنجا بێی ماڵەکەت ببەخشی!

دووەم: نەک زۆر زۆر دەوڵەمەندبی و هیچ پێویستیت بەو ماڵ و سامانە نەبێ، بەڵکو بە خۆت پێویستیت پێی هەبێ، ئەوجار بێی ببەخشی.

سێیەم: یاخود حەز بکەی دەوڵەمەندبی و هەبوونی ماڵ و سامانت زۆر پێ خۆشبێ و، لە هەمان کاتدا زۆریش لە هەژاریی بترسێی، لەبەر ئەوەی هەل و مەرجەکە سەخت و دژوارە، لەو حاڵەتانەدا ئەوە باشترین خێرو چاکەو ماڵ بەخشینە.

٥١٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يَقُولُ الْعَبْدُ: مَالِي مَالِي، إِنَّمَا لَهُ مِنْ مَالِهِ ثَلاَثٌ: مَا أَكَلَ فَأَفْنَى، أَوْ لَبِسَ فَأَبْلَى، أَوْ أَعْطَى فَاقْتَنَى، وَمَا سِوَى ذَلِكَ فَهُوَ ذَاهِبٌ وَتَارِكُهُ لِلنَّاسِ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەندە (مرۆڤ) هەر دەڵێ: ماڵەکەم، ماڵەکەم، لە ماڵەکەشیدا تەنها سێ شتی بۆ هەن: ئەوەی خواردوویەتی و نەماوە، یان ئەوەی پۆشیویەتی و دڕاوەو کۆن بووە، یان ئەوەی بەخشیویەتی و هەڵیگرتوە بۆ دوارۆژ، وە جگە لەوانە هەمووی ڕۆیشتوەو بۆ خەڵک جێی هێشتوە (کەواتە: دەبێ مرۆڤ تەنها ئومێدی بە بەخشینەکەی هەبێ).

بەرهەم و حیکمەتی زەکات دەرکردن لە ماڵ

بێگومان هیچ شتێک نییە خوای زاناو کاربەجێ لەسەر مسوڵمانانی فەرز کردبێ و حیکمەتی تێدانەبێ، جا جاری وایە هەر لە دونیا حیکمەتەکەی دەزانرێ و، جاری واش هەیە تا لە دونیا ماوین حیکمەتی ئەو شتە نازانین، بەڵام لەبەر ئەوەی ئێمە

---

(١) أخرجه مُسلم: ٢٩٥٩.

بڕوای تەواومان بە دادگەریی و حیکمەتی خوا هەیە وەک مسوڵمان زۆر لەو شتانە ناکۆڵینەوەو عەوداڵی زانینیان نین، ئەمەش بە ڕەچاو کردنی ئایەتی: ﴿ لَا يُسْـَٔلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْـَٔلُونَ ۝٢٣ ﴾ الأنبياء، واتە: (خوای پەروەردگار) پرسیاری لێناکرێتەوە لە هەرچی دەیکات و فەرمانمان پێ دەکات، بەڵکو ئەوە مرۆڤەکانن پرسیاریان لێ دەکرێتەوە لە هەرچی دەیڵێن و دەیکەن.

دەربارەی بابەتی زەکات، زانایان چەندین حیکمەتیان لە فەرز کردنی دەرهێناوە، بە کورتی و پوختی ئاماژە بە هەندێکیان دەکەین:

یەک: پاککەرەوەی دڵ و دەروونی مرۆڤەکان لە ڕەزیلی و چرووکی و خۆشەویستییەکی لە ڕادەبەدەر بۆ ماڵ و سامان.

دوو: دروستکردنی تۆوی برایەتی لە نێو خەڵک و هەست کردن بە مافی ئەوانەی دیکە.

سێ: جێبەجێ بوونی بیمەی کۆمەڵایەتی.

چوار: سڕانەوەی گوناهو تاوانەکانی کەسی گوناهبار.

پێنج: پارێزرانی کەسی خاوەن ماڵ لە بەڵاو ناخۆشیی و ناڕەحەتییەکان.

شەش: زیاد بوونی ماڵ و سامانی زەکاتدەر.

حەوت: نزیک بوونەوە لە خوا، وە بڕوا بوونی تەواو بە پاداشتەکانی.

هەشت: هەژارەکان چاویان نابڕنە ماڵی دەوڵەمەندەکان، زیانیان پێناگەیەنن.

نۆ: دروستکردنی خۆشەویستی و برایەتی لە نێو تاکەکانی کۆمەڵگە.

دەربارەی: حەجی ماڵی خوا

الحج: یەکێکە لە پێنج پایەکانی ئیسلام، وە هەر مسوڵمانێک پێویستە لەسەری لە هەموو تەمەنی جارێک ئەنجامی بدات، نکووڵیی کردنی ئەم پایەیە خاوەنەکەی لە بازنەی ئیسلام و ئیمان دەباتە دەر، وە ئەنجامدانی حەج پێویست و واجبە لەسەر هەموو مسوڵمانێکی (مکلف) بە مەرجێک کە بتوانێ ئەم فەڕیزە گەورە ئەنجام بدات، وە هەروەها پێویستیشە مسوڵمانی موکەللەف هەتا دەتوانێ زوو ئەنجامی بدات و دوای نەخات، دیارە بەڵگەی زۆریش هەن لەسەر فەڕز بوونی ئەم پایەی ئیسلام، هەم لە قورئان و هەم لە فەرموودە، وەک خوا دەفەرموێ: ﴿ وَأَذِّن فِي ٱلنَّاسِ بِٱلْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَىٰ كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِن كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ ﴾ الحج.

وە فەرموودەش زۆرن لەوبارەوە، بەڵام لەم پێشەکییە تەنها ئەم فەرموودە بە بەس دەزانین کە پێشتریش ئاماژەمان پێکردوە، پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرموێ: «بُنِيَ الإِسْلامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلهَ إِلاَّ اللّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدَاً رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالْحَجِّ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ»[1]، واتە: ئیسلام لەسەر پێنج شت بنیات نراوە: شایەتمان بەوە کە جگە لە خوا پەرستراوی دیکەی بە هەق نیە، وە کە موحەممەد ﷺ ڕەوانەکراوی خوایەو، بەرپاکردنی نوێژو، زەکات دان و، گرتنی ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان، وە حەجی ماڵی خوا.

حەجێک کە قبووڵ کراوبێ لە خاوەنەکەی هۆکاری پاک بوونەوەیەتی لە هەموو گوناهەکانی و پاداشتەکەی بەهەشتە، وە لە گوناهەکانی دەشۆردرێ و پاک دەبێتەوە وەک ئەو ڕۆژەی کە لە دایک بووەو چاوی بە دونیا هەڵێناوە، وەک لەم فەرموودەیەدا هاتوە:

٥١٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ حَجَّ لِلَّهِ فَلَمْ يَرْفُثْ، وَلَمْ يَفْسُقْ رَجَعَ كَيَوْمِ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ»[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٨، ومُسلم: ١٦.

(٢) أخرجه البخاري: ١٥٢١، ومسلم: ١٣٥٠.

ئەبو هورەیرە ﷛ دەڵێ: گوێم لێ بوو پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: هەر کەس حەج بۆ خوا ئەنجام بدات و هیچ وشەی ناشرین و خراپ نەڵێ، وە هیچ شتێکی لە سنوور دەرچوو نەکات، کە دەگەڕێتەوە، وەک ئەو ڕۆژەیە کە لە دایک بووە (واتە: لە گوناهان پاک دەبێتەوە).

چەند فەرموودەیەک لەبارەی حەج

٥١٦- عَنْ مَاعِزٍ ﷛ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ سُئِلَ أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «إِيْمَانٌ بِاللَّهِ وَحْدَهُ، ثُمَّ الْجِهَادُ، ثُمَّ حَجَّةٌ بَرَّةٌ تَفْضُلُ سَائِرَ الْعَمَلِ، كَمَا بَيْنَ مَطْلِعِ الشَّمْسِ إِلَى مَغْرِبِهَا»[١].

ماعز ﷛ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پرسیاری لێکرا کام کردەوە باشترینی کردەوەکانە؟ فەرمووی: بڕواهێنان بەوە کە خوا تاک و تەنیایە، پاشان تێکۆشان لە پێناوی خوا، پاشان حەجێکی قبووڵ کراوە، (پاداشتەکەی جیاوازو زیاترە) لە گشت کردەوەکانی تر بە ئەندازەی نێوان ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا.

٥١٧- عَن جَابِرٍ ﷛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَدِيْمُوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ، فَإِنَّهُمَا يَنْفِيَانِ الْفَقْرَ وَالذُّنُوبَ، كَمَا يَنْفِي الْكِيرُ خَبَثَ الْحَدِيدِ»[٢].

جابر ﷛ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: حەج و عومرە بە دوای یەکتردا بکەن، چونکە ئەم دووانە هەژاریی و گوناح لادەبەن، وەک چۆن کورەی ئاگر پیسی و ژەنگی ئاسن لادەبات و نایهێڵێ.

٥١٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷛ أَنَّ رَسُولَ اَللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْعُمْرَةُ إِلَى اَلْعُمْرَةِ كَفَّارَةٌ لِمَا بَيْنَهُمَا، وَالْحَجُّ اَلْمَبْرُورُ لَيْسَ لَهُ جَزَاءٌ إِلَّا اَلْجَنَّةَ»[٣].

---

(١) أخرجه أحمد: ١٩٠٣٢، تعليق شُعيب الأرنؤوط حديث صحيح.

(٢) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٤٩٧٧، وحسنه الهيثمي في الزوائد: (٢٧٨/٣). وأخرجه أحمد: ٣٦٦٩، والترمذي: ٨١٠، وقال: حسن صحيح غريب، والنسائي في الكبرى: ٣٦١٠، وابن حبان: ٣٦٩٣، والبزار: ١٧٢٢، وابن خزيمة: ٢٥١٢، عن ابن مسعود ﷛.

(٣) أخرجه البخاري: ١٦٨٣، ومسلم: ١٣٤٩.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: عومرە بۆ عومرە کەفارەتی گوناهی نێوانیانن، وە حەجی قبووڵکراو هیچ پاداشتێکی نییە جگە لە بەهەشت (کە هەموو نازو نیعمەتەکانیش لە بەهەشتن، هەرچی خۆشی و شادی هەیە لەوێیە).

٥١٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا تَرْفَعُ إِبْلُ الْحَاجِّ رِجْلاً وَلاَ تَضَعُ يَدَاً، إِلاَّ كَتَبَ اللّهُ تَعَالَى لَهُ بِهَا حَسَنَةً، أَوْ مَحَا عَنْهُ سَيِّئَةً، أَوْ رَفَعَهُ بِهَا دَرَجَةً»[١].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەو حوشترەی حاجی گەشتی حەجی پێ ئەنجام دەدات، هیچ پێیەکی بەرز ناکاتەوە، وە هیچ دەستێکی دانانێ حەتمەن بە هەر کامێکیان خوای بەرز چاکەیەک بۆ خاوەنەکەی دەنووسێ، یان گوناهێکی لێ دەسڕێتەوە، یان پلەیەک بەرزی دەکاتەوە.

٥٢٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ أَرَادَ الْحَجَّ فَلْيَتَعَجَّلْ، فَإِنَّهُ قَدْ يَمْرَضُ الْمَرِيضُ، وَتَضِلُّ الضَّالَّةُ، وَتَعْرِضُ الْحَاجَةُ»[٢].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس دەیەوێ فەریزەی حەج جێبەجێ بکات، با پەلە بکات، چونکە لەوانەیە نەخۆش بکەوێ، یان بزر ببێ، یان پێویستییەکی بێتە پێش (کە نەتوانێ ئەم کارە جێبەجێ بکات).

٥٢١- عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ، عَنْ جَدَّتِهِ أُمِّ أَبِيهِ ﷺ، قَالَتْ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي أُرِيدُ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ فَقَالَ: «أَلاَ أَدُلُّكَ عَلَى جِهَادٍ لاَ شَوْكَةَ فِيهِ؟» قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: «حَجُّ الْبَيْتِ»[٣].

---

(١) أخرجه البَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٤١١٦، انظر: صحيح الترغيب والترهيب: ١١٠٦.

(٢) أخرجه أحمد، ١٨٣٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حسن.

(٣) أخرجه الطَّبراني في الكبير: ٧٩٢، انظر: صحيح الجامع: ٢٦١١.

عوسمانی کوڕی ئەبو سولەیمان لە نەنکی واتە: لە دایکی باوکیەوە ﷺ دەگێڕێتەوە کە گوتوویەتی: پیاوێک هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ گوتی: دەمەوێ لە پێناوی خوا جیهاد بکەم و تێبکۆشم، پێغەمبەری خواش ﷺ پێی فەرموو: ئایا ڕێنماییت نەکەم بۆ جیهادێک کە هیچ دڕکێکیشی تێدا نەبێت؟! گوتم: با، فەرمووی: حەج کردنی ماڵی خوا (واتە: بە نیازێکی پاک و پارەیەکی حەڵاڵ گەشتێک بکە بۆ ماڵی خوای تعالی، بێ ئەوەی تووشی گوناهو تاوان بێت لەوێ، ئەوە وەک ئەمە وایە کەوا لە پێناوی خوای تعالی جیهادت کردبێ).

٥٢٢- عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ، قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللَّهِ ﷺ أَلاَ نَغْزُو وَنُجَاهِدُ مَعَكُمْ؟ فَقَالَ: «لَكُنَّ أَحْسَنُ الْجِهَادِ وَأَجْمَلُهُ، الْحَجُّ حَجٌّ مَبْرُورٌ». فَقَالَتْ عَائِشَةُ: فَلاَ أَدَعُ الْحَجَّ بَعدَ إِذْ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُوْلِ اللَّهِ ﷺ[1].

خاتوو عائیشە دایکی ئیمانداران ﷺ، دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا لەگەڵ ئێوە غەزاو جیهاد نەکەین؟ فەرمووی: بەڵام باشترین و جوانترین جیهاد، ئەنجامدانی حەجی ماڵی خوایە، حەجێکی قبووڵ کراو، عائیشە ﷺ فەرمووی: وازم لە حەج کردن نەهێنا دوای ئەوەی ئەوەم بیست لە پێغەمبەری خوا ﷺ.

٥٢٣- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ حَجَّهُ، فَلْيُعَجِّلِ الرِّحْلَةَ إِلَى أَهْلِهِ، فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لأَجْرِهِ»[2].

دایکمان عائیشە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە حەجی ئەنجامدا با پەلە بکات لە گەڕانەوەی بۆ لای خاوو خێزانەکەی، چونکە بە دڵنیایی ئەمە پاداشتی زیاترە.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٧٦٢.

(٢) أخرجه الحَاكِمُ: ١٧٥٣، وقال: صحيح على شرط الشيخين، الدارقطني: ٢٨٩.

٥٢٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: وَقَّتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لأَهْلِ الْمَدِينَةِ ذَا الْحُلَيْفَةِ، وَلأَهْلِ الشَّامِ الْجُحْفَةَ، وَلأَهْلِ نَجْدٍ قَرْنَ الْمَنَازِلِ، وَلأَهْلِ الْيَمَنِ يَلَمْلَمَ، فَهُنَّ لَهُنَّ وَلِمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ لِمَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ، فَمَنْ كَانَ دُونَهُنَّ فَمُهَلُّهُ مِنْ أَهْلِهِ، وَكَذَاكَ، حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ يُهِلُّونَ مِنْهَا[1].

ئیبنو عەبباس ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ شوێنی ئیحرام بەستنی دانا بۆ خەڵكی مەدینە لە (ذَا الْحُلَيْفَةِ)، وە بۆ خەڵكی شام لە (الْجُحْفَةَ) وە بۆ خەڵكی نەجد (قَرْنَ الْمَنَازِلِ)، وە بۆ خەڵكی یەمەن (يَلَمْلَمَ)، وە فەرمووی: ئەم جێگایانە بۆ خەڵكی ئەو شوێنانەیە، هەروەها بۆ ئەو كەسانەیە كە بەم جێگایانە تێدەپەڕن و مەبەستیان حەج و عومرەیە، هەر كەسێكیش شوێنەكەی لە نێوان مەكەو جێگەی دیاری كراو بێت، ئەوە لەماڵی خۆی ئیحرام دەبەستێت.

٥٢٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَّتَ لِأَهْلِ اَلعِرَاقِ ذَاتَ عِرْقٍ[2].

عائیشە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ خەڵكی عیراق (ذات عرق)ی دانا وەك شوێنی ئیحرام بەستن.

دوعاو پاڕانەوەكانی پێغەمبەر ﷺ

خوای پەروەردگار زۆر جەختی لەسەر دوعاكردنی بەندەكانی كردۆتەوە، وە زۆری پێخۆشە بەندەكانی لێی بپاڕێنەوەو داوای لێبكەن، بۆیەش فەرموویەتی: ﴿ وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ ٱلدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا۟ لِي وَلْيُؤْمِنُوا۟ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ ﴿١٨٦﴾ ﴾ البقرة، واتە: وە هەر كاتێك بەندەكانم لەبارەی منەوە پرسیاریان لێكردی (واتە: لە تۆ ئەی موحەممەد ﷺ) ئەوە (با بزانن كە) من نزیكم،

---

(١) أخرجه البخاري: ١٤٥٤، ومسلم: ٢٨٦٠.

(٢) أخرجه أَبُو داود فِي سننه: ١٧٣٩، والنسائي: ٢٦٥٥، مِنْ طَرِقِ أَفْلَحبن حُمَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ وذكر الحافظ الذهبي في ميزان الإعتدال هذا الحديث عندما ترجم لأفلح بن حُميد، وقال: هو صحيح غريب، انتهى كلام الذهبي. قلت (البرزنجي): إسناده صحيح وغرابته لانفراد أفلح به وهو ثقة ولحديثه هذا شواهد متعددة، واللّه تعالى أعلم.

وەڵامی داواکەر دەدەمەوە هەرکات لێم بپاڕێتەوە، جا با ئەوانیش بە دەنگمەوە بێن و بڕوام پێ بێنن، بەڵکو سەر ڕاست بن.

خوای بەرزو مەزن زۆر بە مسۆگەریی دەفەرموێ: من وەڵامی داوای داواکار دەدەمەوە ئەگەر لێم پاڕایەوە، لێرەدا یەکێک بۆی هەیە بڵێ: ئەی بۆچی زۆر کەس دەپاڕێتەوە لە خواو ئەو شتەش کە بۆی دەپاڕێتەوە جێبەجێ نابێ؟

دەڵێین: فەرموودەیەکی پێغەمبەر ﷺ هەیە، زۆر جوان ئەوەمان بۆ ڕوون دەکاتەوە، کە وەڵامدانەوەی خوا بۆ پاڕانەوەی بەندەکانی هەر یەک شێوە نییە، وەک لەم دەقەی خوارەوە هاتوە:

٥٢٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَدْعُو بِدَعْوَةٍ، لَيْسَ فِيهَا إِثْمٌ، وَلاَ قَطِيعَةُ رَحِمٍ، إِلاَّ أَعْطَاهُ اللّهُ بِهَا إِحْدَى ثَلاَثٍ: إِمَّا أَنْ تُعَجَّلَ لَهُ دَعْوَتُهُ، وَإِمَّا أَنْ يَدَّخِرَهَا لَهُ فِي الآخِرَةِ، وَإِمَّا أَنْ يَصْرِفَ عَنْهُ مِنَ السُّوءِ مِثْلَهَا، قَالُوا إِذًا نُكْثِرُ! قَالَ: اللَّهُ أَكْثَرُ»[1].

ئەبو سەعید ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ مسوڵمانێک نییە لە خوا بپاڕێتەوە بە پاڕانەوەیەک، پاڕانەوەکە لە خودی خۆیدا گوناح نەبێت، وە مایەی پچڕانی پەیوەندی خزمایەتی نەبێ، ئەوە خوا یەکێک لەو سێ شتانە بۆ ئەو بەندەیەی خۆی دەکات: یان ئەوەتا ئەو شتەی داوای دەکات یەکسەر بۆی جێبەجێدەکات، یاخود بۆی هەڵدەگرێ و پاداشتەکەی لە دواڕۆژدا دەداتەوە، یان بە قەدەر ئەو شتە باشەی کە داوای کردوە، خراپەیەکی وەک وی لێ لادەدات، گوتیان: مادام ئێمە پاڕانەوەکە زیاتر دەکەین، فەرمووی: خواش زیاتری دەکات.

بۆ نموونە: (داوای شتێکی باشی کردوە، خوا شتە باشەکەی بۆ ناکات حیکمەتی خوا وا ناخوازێ کە ئەم کارەی بۆ بکات، بەڵام بە قەدەر ئەو شتە باشە یاخود زیاتریش خوا خراپەو بەڵای لێ لادەدات).

---

(١) أخرجه أحمد: ١١١٤٩، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده جيد.

ئەم فەرموودەیە ئەوە دەگەیەنێ کە ئینسان کاتێک کە لە خوا دەپاڕێتەوەو خوا یەکسەر وەڵامی ناداتەوە، واتە: وەڵامەکە نابینێ با نائومێد نەبێ، وە دوعا گەورەترین جۆری عیبادەتەو زۆرترین پاداشتی لە نێو خۆدا هەڵگرتوە، چونکە سوننەتی هەموو پێغەمبەران بووە، سەلامی خوایان لەسەر بێ، وەک خوای زاناو شارەزا دەربارەی پێغەمبەر زەکەریاو خێزانەکەی کە هەمیشە دوعای منداڵێکی صاڵحیان دەکرد، دەفەرموێ: ﴿ فَٱسۡتَجَبۡنَا لَهُۥ وَوَهَبۡنَا لَهُۥ يَحۡيَىٰ وَأَصۡلَحۡنَا لَهُۥ زَوۡجَهُۥٓۚ إِنَّهُمۡ كَانُواْ يُسَٰرِعُونَ فِي ٱلۡخَيۡرَٰتِ وَيَدۡعُونَنَا رَغَبٗا وَرَهَبٗاۖ وَكَانُواْ لَنَا خَٰشِعِينَ ﴿٩٠﴾ ﴾ الأنبياء.

ئنجا ئەگەر سەیری قورئان بکەین دەبینین خوای پەروەردگار بە ئارەزوودانەبەرو هاندان وەسفێکی زۆر جوانی ئەو کەسانە دەکات کە دوعا دەکەن، وەک فەرموویەتی: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهۡدِيهِمۡ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمۡۖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهِمُ ٱلۡأَنۡهَٰرُ فِي جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعۡوَىٰهُمۡ فِيهَا سُبۡحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمۡ فِيهَا سَلَٰمٞۚ وَءَاخِرُ دَعۡوَىٰهُمۡ أَنِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ ﴾السجدة.

واتە: تەنیشتیان دوور دەکەوێتەوە لە جێگای خەوتنیان (لە خەو هەڵدەستن و شەو نوێژ دەکەن)، هاوارو نزا لە پەروەردگاریان دەکەن بە ترس و هیواوە، وە لەو ڕزق و ڕۆزییەی پێمان داون دەبەخشن . ئنجا هیچ کەس نازانێ چی شاراوەتەوە بۆیان لە (بەهەشتدا کە هۆی) گەشبوونی چاوانن ئەم پاداشتە (دەدرێنەوە) بە هۆی ئەو کردەوانەی کە کردوویانە.

لە کۆتایی ئەم بەشە دەڵێم:

١- دوعاکردن سیفەتی ئەهلی بەهەشتە، وەک خوای پەنهانزان لەسەر زاری بەهەشتیەکان دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ يَهۡدِيهِمۡ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمۡۖ تَجۡرِي مِن تَحۡتِهِمُ ٱلۡأَنۡهَٰرُ فِي جَنَّٰتِ ٱلنَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعۡوَىٰهُمۡ فِيهَا سُبۡحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمۡ فِيهَا سَلَٰمٞۚ وَءَاخِرُ دَعۡوَىٰهُمۡ أَنِ ٱلۡحَمۡدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿١٠﴾ ﴾ یونس.

٢- پێشەوا عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ، دەفەرموێ: ئێمە تەنها دوعامان لەسەرەو دەیکەین، ئەنجامەکەش پەیوەندی بە خواوە هەیە، واتە: تۆ بەندایەتی و خوا بەیەکگری خۆت بۆ خوای تعالی بسەلمێنە بە دوعا کردن، ئەوەی دیکە واز لێبێنە بۆ خوای زاناو کاربەجێ، خۆی دەزانێ چیت بۆ دەکات.

٥٢٧- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: «كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَذْكُرُ اللَّهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ»[١].

دایکمان عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە هەموو کاتێکدا زیکرو یادی خوای دەکرد.

زۆرترین دوعای پێغەمبەر ﷺ ئەمە بووە

٥٢٨- «عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: كَانَ أَكْثَرُ دُعَاء النَّبِيِّ ﷺ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا! آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ»[٢].

ئەنەس ﷺ، دەڵێ: زۆرترین دوعای پێغەمبەر ﷺ ئەوەبوو: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا! آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً، وَفِي الآخِرَةِ حَسَنَةً، وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ)، واتە: ئەی خوایە، پەروەردگارمان! لە دونیادا چاکەو لە دواڕۆژیشدا چاکەمان بدەیەو لە سزاو ئازاری ئاگر بمانپارێزە.

گەورەترین و چاکترین دوعاو پاڕانەوە

٥٢٩- «اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي، لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، خَلَقْتَنِي وَأَنَا عَبْدُكَ، وَأَنَا عَلَى عَهْدِكَ وَوَعْدِكَ مَا اسْتَطَعْتُ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا صَنَعْتُ، أَبُوءُ لَكَ بِنِعْمَتِكَ عَلَيَّ، وَأَبُوءُ لَكَ بِذَنْبِي، فَاغْفِرْ لِي، فَإِنَّهُ لاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ، قَالَ: وَمَنْ قَالَهَا مِنَ النَّهَارِ مُوقِنَاً بِهَا فَمَاتَ مِنْ يَوْمِهِ قَبْلَ أَنْ يُمْسِيَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَمَنْ قَالَهَا مِنَ اللَّيْلِ وَهُوَ مُوقِنٌ بِهَا فَمَاتَ قَبْلَ أَنْ يُصْبِحَ فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ»[٣].

---

(١) أخرجه البُخاري معلقاً (٢١٤/ فتح الباري)، ووصله مسلم: ٣٧٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٠٢٦، ومسلم: ٢٦٩٠.

(٣) أخرجه البخاري: ٥٩٤٧، وغيـره.

گەورەترین و چاکترین پاڕانەوەی داوای لێخۆش بوون ئەوەیە، کە (بەندە) بڵێ: ئەی خودایە، تۆ پەروەردگارمی، جگە لە تۆ هیچ پەرستراوی دیکە نییە (بە هەق)، وە تۆ منت دروست کردووەو من بەندەی تۆم، وە من تا بتوانم لەسەر بەڵێن و پەیمانەکەمم کە بە تۆم داوە، پەنا دەگرم بە تۆ لە خراپەی کردەوەی خۆم، وە دان دەنێم بە نیعمەتەکانت لەسەرم و دان دەنێم بە گوناهەکانم دا، لێم خۆشبە، بێگومان جگە لە تۆ کەس (بۆی نییە لە گوناهی بەندەکان) خۆشبێ، وە هەر کەس لە ڕۆژدا ئەوە بڵێ، بەدڵیش باوەڕی تەواوی پێی هەبێت وە پێش هاتنی شەو لەو ڕۆژەدا بمرێ ئەو کەسە بەهەشتیە. وە هەر کەس لەو شەودا ئەوە بڵێ، وە بەدڵیش باوەڕی تەواوی پێی هەبێت، وە پێش هاتنی ڕۆژ لەو شەوەدا بمرێ ئەوە بەهەشتییە.

٥٣٠- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا اسْتَفْتَحَ الصَّلَاةَ كَبَّرَ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، اللَّهُمَّ اهْدِنِي لأَحْسَنِ الأَعْمَالِ، وَأَحْسَنِ الأَخْلاَقِ، لاَ يَهْدِي لِأَحْسَنِهَا إِلاَّ أَنْتَ، وَقِنِي سَيِّئَ الأَعْمَالِ، وَسَيِّئَ الأَخْلاَقِ لاَ يَقِي سَيِّئَهَا إِلاَّ أَنْتَ»[1].

جابری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: هەردەم پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەستی بە نوێژ دەکرد (اللّه أکبر)ـی دەکرد، پاشان دەیفەرموو: بەڕاستی نوێژو سەربڕین و ژیان و مردنم تەنها بۆ پەروەردگاری جیهانییانە، هیچ هاوبەشێکی نییە، وە بەوە فەرمانم پێکراوەو یەکێکم لە مسوڵمانان، خوایە ڕێنمایم بکەی بۆ چاکترینی کردەوەکان و چاکترینی ڕەوشتەکان، کەس ڕێنمایی ناکات بۆ چاکترین ڕەوشت جگە لە تۆ، وە کردەوە خراپەکان و ڕەوشتە خراپەکانم لێ دووربخەرەوە، کەس کردەوەی خراپم لێ دوور ناخاتەوە جگە لە تۆ.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٥٠٦٤، وأبو داود: ٢٧٩٥، وابن ماجه: ٣١٢١، والحاكم: ١٧١٦، وقال: صحيح على شرط مسلم.

٥٣١- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ قَالَ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ، وَتَبَارَكَ اسْمُكَ، وَتَعَالَى جَدُّكَ، وَلاَ إِلَهَ غَيْرُكَ»[1].

عائیشه ﵂، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کاتێک دەستی بە نوێژ دەکرد دەیفەرموو: خوایە پاک و بێگەردی و ستایش هەر بۆ تۆیە، وە ناوت پیرۆزو بە پێزەو، بەرزو بڵندی خاوەن هەموو شتێکی، وە هیچ پەرستراوێک (بە هەق) نییە جگە لە تۆ.

چەند دوعاو پاڕانەوەیەکی تایبەت بە ناو نوێژ

٥٣٢- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﵁ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ إِذَا رَكَعَ: قَالَ: «اللَّهُمَّ لَكَ رَكَعْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، خَشَعَ لَكَ سَمْعِي وَبَصَرِي وَمُخِّي وَعَظْمِي وَعَصَبِي»[2].

عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کە ڕکووعی دەبرد دەیفەرموو: خوایە ڕکووعم بۆ تۆ بردو بڕوام بە تۆ هێناو ملکەچی تۆ بووم، بیستن و بینین و ئێسک و مۆخ و دەمارم (هەمووی) ملکەچی تۆ بوو.

٥٣٣- عَنْ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَمْرٍو ﵄ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيقَ ﵁ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلاَتِي قَالَ: «قُلِ اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْماً كَثِيراً، وَلاَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلاَّ أَنْتَ فَاغْفِرْ لِي مِنْ عِنْدَكَ مَغْفِرَةً، إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ»[3].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرٍ ﵄ دەگێڕێتەوە: ئەبو بەکری صیددیق ﵁ بە پێغەمبەری ﷺ گوت: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! دوعایەکم فێربکە کە لە نێو هەموو نوێژێکدا پێی بپاڕێمەوە، فەرمووی: بڵێ: خوایە من ستەمێکی زۆرم لە خۆم کردووەو، هیچ

---

(١) أخرجه الترمذي: ٢٤٣، وقال: حسن صحيح غريب، ورواه مسلم (٥٢/٢٩٩/١) من طريق عبدة بن أبي لبابة أن عمر بن الخطاب كان يجهر بهؤلاء الكلمات يقول : فذكره . وعبدة لم يسمع من عمر ، ولذلك قال الحافظ : «بسند منقطع» وبهذا أعله غير واحد ، واعتذر النووي ، عن مسلم بأنه أورده عرضًا لا قصدًا! ولكنه صح موصولا كما عند الدارقطني في «السنن» (٢٩٩/١و ٣٠٠).

(٢) أخرجه مسلم: ٧٧١، وابن حبان: ١٩٠٣.

(٣) أخرجه البخاري: ٦٣٢٦ و ٧٣٨٨، ومسلم: ٢٧٠٥.

کەسیش نییە لە گوناهان ببورێ جگە لە تۆ، دەسا بە لێخۆشبوونێکی تایبەت لەلایەن خۆتەوە لێم خۆشبە، چونکە بە دڵنیایی تۆ لێبوردەو میهرەبانیت.

٥٣٤- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ إِذَا سَجَدَ: قَالَ: «اللَّهُمَّ لَكَ سَجَدْتُ، وَلَكَ أَسْلَمْتُ، وَبِكَ آمَنْتُ، سَجَدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ، وَصَوَّرَهُ فَأَحْسَنَ صُورَتَهُ، وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ، تَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ»[1].

عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کە سوجدەی دەبرد، دەیفەرموو: خوایە تەنها سوجدەم بۆ تۆ بردو ملکەچی تۆ بووم و بڕوام بە تۆ هێنا، ڕوخسارم سوجدەی برد بۆ ئەو خوایەی دروستی کردوەو وێنەی کێشاوە بە چاکترین شێوەو، بیستن و بینینی بۆ کردینەوە، پاکی و بێگەردی بۆ چاکترینی دروستکارەکان.

دوعای دوای نوێژە فەرزەکان

٥٣٥- عَنِ المغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا فَرَغَ مِنَ الصَّلَاةِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، لَهُ اَلْمُلْكُ وَلَهُ اَلْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، اللَّهُمَّ لاَ مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ، وَلاَ مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلاَ يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ»[2].

موغیرەی کوڕی شوعبە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێک لە نوێژ تەواو دەبوو، دەیفەرموو: هیچ پەرستراوێک نییە بە (هەق) جگە لە خوا، تاکەو هاوبەشی نییە، موڵک هەر هی ئەوە، ستایش هەر بۆ ئەوەو، ئەو لەسەر هەموو شتێک بە توانایە، ئەی خوایە! هەر شتێک تۆ ببیەخشی کەس ناتوانێ ڕێی لێ بگرێ، ڕێگری نییە لەوەی کە تۆ ببیەخشی، وە هەر شتێک کە تۆ نەیبەخشی بەخشەری بۆ نییە، (واتە: هەر شتێک کە تۆ بتەوێ نەبێ کەس ناتوانێ ببیەخشێ)، وە خاوەن سامان و دەسەڵات، ماڵ و سامان و دەسەڵاتەکەی لە بەرانبەر تۆدا سوودی پێناگەیەنێ.

---

(١) أخرجه مسلم: ٧٧١.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٣٣٠، ومسلم: ١٣٧.

٥٣٦- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَ بِيَدِهِ وَقَالَ: «يَا مُعَاذُ وَاللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّكَ وَاللَّهِ إِنِّي لأُحِبُّكَ»، فَقَالَ: «أُوصِيكَ يَا مُعَاذُ لاَ تَدَعَنَّ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلاَةٍ تَقُولُ: اللَّهُمَّ أَعِنِّي عَلَى ذِكْرِكَ وَشُكْرِكَ وَحُسْنِ عِبَادَتِكَ»[1].

موعازی کوڕی جەبەل ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ دەستی گرتم و فەرمووی: ئەی موعاز! سوێند بە خوا خۆشم دەوێی، سوێند بە خوا خۆشم دەوێی، پاشان فەرمووی: ئەی موعاز وەصیەتت بۆ دەکەم وازنەهێنی لەم پاڕانەوەیە، لە دوای هەموو نوێژێک، بڵێ: خوایە یارمەتیم بدە لەسەر یادکردن و سوپاسگوزاریی کردن و باش پەرستنت.

پەناگرتن بە خوا لە چوار شت

٥٣٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الأَرْبَعِ: مِنْ عِلْمٍ لاَ يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لاَ يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لاَ تَشْبَعُ، وَمِنْ دُعَاءٍ لاَ يُسْمَعُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: خوایە پەنات پێدەگرم لە چوار شت: لە زانستێک کە سوودی نەبێ، لە دڵێک کە لێت نەترسێ، وە لە نەفس و دەروونێک کە پڕ نەبێت و (بێ قەناعەت بێ)، وە لە دوعاو پاڕانەوەیەک کە وەڵام نەدرێتەوەو قبووڵ نەکرێت.

٥٣٨- عَنْ أَبِي مُوسى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَغْفِرُكَ لِمَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ، وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ، إِنَّكَ أَنْتَ الْمُقَدِّمُ، وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ، وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»[3].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٢١٧٢، وأبو داود: ١٥٢٢، والحَاكِمُ: ١٠١٠، وقال: صحيح الإسناد على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه أحمد: ٨٤٦٩، وأبو داود: ١٥٤٨، والنسائي: ٥٤٦٧، وابن ماجه: ٣٨٣٧، والحاكم: ٣٥٤، وقال: صحيح.

(٣) أخرجه أحمد: ١٩٥٠٧، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

ئەبو مووسای ئەشعەری ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: خوایە من داوای لێبوردنت لێدەکەم لەو گوناهانەی پێشم خستووە، وە ئەوانەی دواتر کردوومە، ئەوەی بە نهێنی کردوومە، ئەوەی بە ئاشکرا کردوومە، تۆ سەرەتاو کۆتایی، وە تۆ توانات بەسەر هەموو شتێکدا هەیە.

٥٣٩- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ انْفَعْنِي بِمَا عَلَّمْتَنِي، وَعَلِّمْنِي مَا يَنْفَعُنِي، وَزِدْنِي عِلْماً»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: خوایە سوودم پێ بگەیەنە لەو زانستەی کە فێرتکردووم، وە ئەوەم فێر بکە کە سوودی بۆم هەیە، وە زانستم بۆ زیاد بکە.

دوعای کەفارەتی کۆڕو مەجلیس

٥٤٠- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ جَلَسَ فِي مَجْلِسٍ، فَكَثُرَ فِيهِ لَغَطُهُ، فَقَالَ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ مِنْ مَجْلِسِهِ ذَلِكَ: سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ الاَّ أَنْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ، إِلاَّ غُفِرَ لَهُ، مَا كَانَ فِي مَجْلِسِهِ ذَلِكَ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دانیشت لە کۆڕێک و مەجلیسێک زۆر قسەی بێ مانای کرد (یان زۆر قسەی بێ مانای تێدا کرا) پێش ئەوەی لەو کۆڕە هەڵسێ بڵێ: (سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ الاَّ أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ)، حەتمەن دەبوردرێ لە هەرچی لەو کۆڕە بووەو گوتراوە.

٥٤١- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَن النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا جَلَسَ قَوْمٌ مَجْلِساً لَمْ يَذْكُرُوا اللَّهَ فِيهِ، وَلَمْ يُصَلُّوا عَلَى نَبِيِّهِمْ، إِلاَّ كَانَ عَلَيْهِمْ تِرَةً، فَإِنْ شَاءَ عَذَّبَهُمْ، وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُمْ»[٣].

---

(١) أخرجه الترمذي: ٣٥٩٩، وقال: حسن غريب، وابن ماجه: ٣٨٣٣، والبَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٤٣٧٦، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه الترمذي: ٣٤٣٣، وقال: هذا حديث حسن صحيح.

(٣) أخرجه الترمذي: ٣٣٨٠، وقال: هذا حديث حسن صحيح.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کۆمەڵە خەڵکێک لە کۆڕێک دانیشن، زیکری خوای بەرزی تێدا نەکەن و صەڵاوات لەسەر پێغەمبەرەکەیان نەدەن ﷺ، حەتمەن بۆیان دەبێتە مایەی زەرەرمەندی و پەشیمانی، ئەگەر (خوا) بیەوێ سزایان دەدات، ئەگەر بشیەوێ لێیان خۆشدەبێ.

لە پەنهان دوعا کردن بۆ مسوڵمان

٥٤٢- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ: أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ دَعَا لأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ، قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ: آمِينَ، وَلَكَ بِمِثْلٍ»[1].

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەسێک دوعا لە پاشملە بۆ براکەی بکات بە پەنهانی، فریشتەیەکی ڕاسپێردراو بەووەوە دەڵێ: (خوایە) قبووڵی بکە، هەروەها بۆ تۆش بە هەمان شێوە، (یانی: هەمان دوعا بۆ تۆ دەکات).

دووبارە کردنەوەی گوناهو تەوبە کردن

٥٤٣- «عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، أَحَدُنَا يُذْنِبُ؟ قَالَ: يُكْتَبُ عَلَيْهِ، قَالَ: ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَيَتُوبُ؟ قَالَ: يُغْفَرُ لَهُ وَيُتَابُ عَلَيْهِ، قَالَ: فَيَعُودُ فَيُذْنِبُ؟ قَالَ: يُكْتَبُ عَلَيْهِ، قَالَ: ثُمَّ يَسْتَغْفِرُ مِنْهُ وَيَتُوبُ؟ قَالَ: يُغْفَرُ لَهُ وَيُتَابُ عَلَيْهِ، وَلاَ يَمَلُّ اللهُ حَتَّى تَمَلُّوا»[2].

عوقبەی کوڕی عامر ﷺ، دەڵێ: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ یەکێک لە ئێمە گوناهێک دەکات، فەرمووی: لەسەری دەنووسرێ، گوتی: پاشان داوای لێبوردن دەکات و دەگەڕێتەوە، فەرمووی: خوا لێی دەبورێ و گەڕانەوەی لێ وەردەگرێ، گوتی: دەگەڕێتەوە سەری و گوناهەکە

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٧٣٢.

(٢) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٨٦٨٩، والحَاكِمُ: ١٩٥، وقال: صَحيح عَلىَ شَرْطِ الشيخين ولَمْ يخْرجَاهُ.

دووباره ئەنجام دەداتەوە، فەرمووی: لەسەری دەنووسرێ، گوتی: داوای لێبوردنی لێ دەکاو دەگەڕێتەوە، فەرمووی: خوا لێی دەبورێ و گەڕانەوەی لێ وەردەگرێ، (دوایی پێغەمبەر ﷺ فەرمووی:) خوا بێزار نابێ (لە لێ خۆشبوونی بەندەکەی) تاکو ئەو بێزار دەبێ (لە داوای لێخۆش بوون کردن)!!

دەربارەی پەیوەندی شەیتان بەمرۆڤەوە

بەڕێزان!

تاکە دوژمنی ڕوون و ئاشکرا کە خوای تعالی ڕاستەوخۆ ناوی هێنابێ و باسی کردبێ بریتیە لە شەیتانی دوور خراوە لە بەزەیی خوا، زۆر بە گرنگم زانی لەم بەشەدا باسی پەیوەندی شەیتان بە ئینسانەوە بکەم لە هەموو ئەو بوارانەی کە فەرموودەم لەسەری دەست دەکەوێ، لە سۆنگەی ئەوەشەوە بە گرنگی دەزانم ئەم بابەتە باس بکەین، چونکە ئینسان کە دوژمنی خۆی ناسی باشتر خۆی لێ دەپارێزێ، وە باشتر خۆی ئامادە دەکات بۆ بەرەنگار بوونەوەی، چونکە شتێکی ئاشکرایە کە زانین و ناسینی خراپە، خراپ نییە، ئەگەر بۆ خۆ لێ پاراستن بێت، هەر یەک لە ئێمە دەربارەی مامەڵەی شەیتان لەگەڵ مرۆڤ پرسیار گەلێک لە زیهنماندا هەن، جا ئەوەی کە بە زیهنی من داهات لە کاتی نووسینی ئەم چەند لاپەڕە، ئەم پرسیارانە بوون:

لەکەیەوە شەیتان دەستی کردوە بە دوژمنایەتی مرۆڤ؟ ئایا کەس هەیە شەیتانی لەگەڵ نەبێ؟ ئایا شەیتان هەمیشە لەسەر چی هانمان دەدات؟ هەڵوێستی شەیتان لە کاتی بانگدان بۆ نوێژ؟ هەڵوێستی شەیتان لە کاتی سوجدەو کڕنووش بردن؟ ئایا شەیتانەکان دەتوانن زانیاریی لە فریشتە نزیکەکانی خوا بدزن؟ گومانەکانی شەیتان چین؟ ئایا دەزانی کە لە دەرگای ماڵ دەچیە دەر شەیتان لەگەڵتە بە چەترێکەوە تا دەگەڕێیەوە ماڵ؟ ئایا شەیتان بۆ وات لێ دەکات باوێشکت بێت؟ ئایا کە لە نێو نوێژی شەیتان چیت پێ دەڵێ؟ نابێ بە شەیتان بڵێی دەک لە

ناوبچی؟ کامه شەیتان پلەو پایەی لە نێو شەیتانەکان زۆر گەورەیە؟ شەیتان لە چ مەجلیسێک دانانیشێ؟ شەیتان چ ماڵێک جێ دێڵێ و دەڕوات؟ چۆن خۆت لە شەیتان دەپارێزی بە درێژایی زەمان و بە پانایی زەمین؟!

بۆ وەڵامی هەموو ئەم پرسیارانە سەرنجی ئەم فەرموودە شیرینانەی خۆشەویستمان ﷺ دەدەین، کە زۆر بە ڕوونی نوقتەی بۆ خستووینە سەر پیت:

٥٤٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلاَّ الشَّيْطَانُ يَمَسُّهُ حِينَ يُولَدُ، فَيَسْتَهِلُّ صَارِخاً مِنْ مَسَّةِ الشَّيْطَانِ إِيَّاهُ، إِلاَّ مَرْيَمَ وَابْنَهَا، ثُمَّ يَقُولُ: أَبُو هُرَيْرَةَ اقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: ﴿وَإِنِّىٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾﴾ آل عمران»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ منداڵێک نییە کە لە دایک دەبێ مەگەر شەیتان دەستی خۆی لێ دەوەشێنێ، ئەو منداڵە قیژەو زیرەیەکی لێ بەرز دەبێتەوە، جگە لە مەریەم و کوڕەکەی (واتە: عیسا ﷺ) شەیتان نەیتوانیوە دەستیان لێ بوەشێنێ، پاشان ئەبو هورەیرە دەڵێ: ئەگەر دەتانەوێ (زیاتر حاڵی بن) ئەو ئایەتە بخوێننەوە: ﴿وَإِنِّىٓ أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا مِنَ ٱلشَّيْطَٰنِ ٱلرَّجِيمِ ﴿٣٦﴾﴾ آل عمران.

٥٤٥- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلاَّ وَقَدْ وُكِّلَ بِهِ قَرِينُهُ مِنَ الجِنِّ، وَقَرِينُهُ مِنَ المَلاَئِكَةِ، قَالُوا: وَإِيَّاكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟! قَالَ: وَإِيَّايَ، وَلَكِنَّ اللَّهَ أَعَانَنِي عَلَيْهِ، فَلا يَأْمُرُنِي إِلاَّ بِحَقٍّ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ کامێک لە ئێوە نییە مەگەر هاودەمێکی لە جن (شەیتان)و، هاودەمێکی لە فریشتان لەگەڵدایە، گوتیان: تۆش ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: منیش، بەڵام خوای

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٢٧٤، ومسلم: ٢٣٦٦، وأحمد: ٧٦٩٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٨١٤، وأحمد: ٣٦٤٨، قال الشيخ شعيب الأرناؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم , رجاله ثقات رجال الشيخين غير أبي الجعد فمن رجال مسلم.

گەورە یارمەتی منی داوە لەسەری، (واتە: مسوڵمان بووە) جگە لە هەق و ڕاستی هانم نادات و فەرمانم بە هیچ شتێکی دیکە پێناکات.

٥٤٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا قَرَأَ ابْنُ آدَمَ السَّجْدَةَ فَسَجَدَ، اعْتَزَلَ الشَّيْطَانُ يَبْكِي يَقُولُ: يَا وَيْلَهُ «وَفِي رِوَايَةِ أَبِي كُرَيْبٍ يَا وَيْلِي» أُمِرَ ابْنُ آدَمَ بِالسُّجُودِ فَسَجَدَ فَلَهُ الْجَنَّةُ، وَأُمِرْتُ بِالسُّجُودِ فَأَبَيْتُ، فَلِيَ النَّارُ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێک ئادەمیزاد ئایەتی سەجدە دەخوێنێ و کڕنووش دەبات بۆ خوا، شەیتان دوور دەکەوێتەوەو دەگریێ، دەڵێ: هاوار بۆ من، ئادەمیزاد فەرمانی پێکرا بە کڕنووش بردن، کڕنووشی برد، بەوەش بەهەشتی مسۆگەر کرد، منیش فەرمانم پێکرا بە کڕنووش بردن سەرپێچیم کردو بەشم ئاگرە.

٥٤٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَّةً بابْنِ آدَمَ ولِلمَلَكِ لَمَّةً، فَأَمَّا لَمَّةُ الشَّيْطَانِ فَإِيْعَادٌ بالشَّرِّ وتَكذِيبٌ بِالحَقِّ، وَأَمَّا لَمَّةُ المَلَكِ فَإِيْعَادٌ بِالخَيْرِ وتَصْدِيقٌ بالحَقِّ، فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ، وَمَن وَجَدَ الأُخرَى فَليَتَعَوَّذْ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيم، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ ﴾ البقرة»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نەوەی ئادەم هاندەرێکی شەیتانی و هاندەرێکی فریشتەیی هەیە[3] هاندانی شەیتان بریتیە لە هەڕەشە لێکردنی بە خراپە کە بڕوا بە هەق نەهێنێ و بە درۆی بزانێ، بەڵام هاندانی فریشتە بریتیە لەوەی کە بەڵێنی پێ دەدا بە چاکە، وە هانیشی دەدا کە

---

(١) أخرجه مسلم: ٨١.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٩٨٨، وأبو يعلى: ٤٩٩٩، ضَعَّفَهُ الألباني في (ضعيف الجامع): ١٩٦٣، وفي (المشكاة): ٧٤، ثُمَّ صَحَّحَهُ في هداية الرواة، (النصيحة: ٣٤) صحيح موارد الظمآن: ٣٨. انظر: تراجعات العلامة الألباني في التصحيح والتضعيف.

(٣) هەم شەیتان هانی دەداو هەم فریشتەش هانی دەدات.

بڕوا بە هەق بێنێ، جا هەرکەس ئەوەی بینی لە (دڵیداو) هەستی پێکرد ئەوە با بزانێ لە خواوەیەو لە ڕێی فریشتەکانەوەیە، وە با ستایشی خوای لەسەر بکات، وە هەرکەس هەستی بە هاندەرەکەی تر کرد، ئەوە با پەنا بە خوا بگرێ لە شەیتان، دوایی ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿ ٱلشَّيْطَٰنُ يَعِدُكُمُ ٱلْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِٱلْفَحْشَآءِ ۖ وَٱللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٢٦٨﴾ ﴾ البقرة.

٥٤٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «عَن إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ أَدْبَرَ الشَّيْطَانُ، وَلَهُ ضُرَاطٌ حَتَّى لَا يَسْمَعَ التَّأْذِينَ، فَإِذَا قَضَى النِّدَاءَ أَقْبَلَ، حَتَّى إِذَا ثُوِّبَ بِالصَّلَاةِ أَدْبَرَ، حَتَّى إِذَا قَضَى التَّثْوِيبَ أَقْبَلَ، حَتَّى يَخْطِرَ بَيْنَ الْمَرْءِ وَنَفْسِهِ، يَقُولُ: اذْكُرْ كَذَا اذْكُرْ كَذَا لِمَا لَمْ يَكُنْ يَذْكُرُ حَتَّى يَظَلَّ الرَّجُلُ لَا يَدْرِي كَمْ صَلَّى»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کاتێک بانگ دەدرێ بۆ نوێژ، شەیتان پشت هەڵدەکاو ڕادەکات، (بە دەنگی بەرز) بای لێ دێتەدەر، تاکو گوێی لە بانگەکە نەبێ، کاتێک بانگەکە تەواو بوو دێتەوە، تاوەکو کاتێک قامەت دەکرێ بۆ نوێژ، (دووبارە) شەیتان پشت هەڵدەکات ڕادەکات، دواتر کە قامەت تەواو بوو (نوێژ دەستی پێکرد) دووبارە دێتەوە، تاوەکو وەسوەسە بخاتە نێوان نوێژخوێن و نەفسی، دەڵێ: بیر لەو شتە بکەوە، بیر لەو شتە بکەوە، ئەو شتانەی بیر دەخاتەوە کە لە بیری نەبووە، تا کەسەکە وای لێ دێت نازانێ چەند ڕکاتی کردوە.

٥٤٩- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ المَلَائِكَةَ تَنْزِلُ فِي العَنَانِ «وَهُوَ السَّحَابُ» فَتَذْكُرُ الأَمْرَ قُضِيَ فِي السَّمَاءِ، فَيَسْتَرِقُ الشَّيْطَانُ السَّمْعَ، فَيَسْمَعُهُ، فَيُوحِيَهُ إِلَى الكُهَّانِ، فَيَكْذِبُونَ مَعَهَا مِئَةَ كَذْبَةٍ مِنْ عِنْدِ أَنْفُسِهِمْ»[٢].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٨٣، ومسلم: ٨٨٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٣٢١٠، ومسلم: ٢٢٢٨.

عائیشە ﵂ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: فریشتەکان لە نێو هەور دادەبەزن، باسی شتێک دەکەن کە لە ئاسمان بڕیاری لەسەر دراوە، شەیتانەکانیش بە دزی گوێ لە فریشتەکان دەگرن، ئەم وشەیە دەبیستن، ئنجا بۆ *کاهینەکان و جادووگەرو فاڵچیەکانی باس دەکەن، ئەوانیش سەد درۆی لەگەڵ* تێکەڵ دەکەن لەلایەن خۆیانەوە.

تێبینی: کەواتە: دەگونجێ هەندێ جار قسەی کاهین و فاڵچیەکان ڕاست دەربچێ، لەبەر ئەوەی لەلایەن فریشتەکان باسکراوەو شەیتانەکان دزیویانە، بەڵام زۆری درۆ لەگەڵ تێکەڵ دەکەن، بۆچی؟ لەبەر ئەوەی زانیارییەکە زۆر کەمە بەش ناکات، بۆیەش پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ نین، پشتیان پێ نابەسترێ.

٥٥٠- عَنْ سَبْرَةَ بْنِ أَبِي فَاكِهٍ ﵁ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ قَعَدَ لِابْنِ آدَمَ بِأَطْرُقِهِ، فَقَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الإِسْلَامِ، فَقَالَ لَهُ: أَتُسْلِمُ وَتَذَرُ دِينَكَ، وَدِينَ آبَائِكَ؟ قَالَ: فَعَصَاهُ فَأَسْلَمَ، ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْهِجْرَةِ، فَقَالَ: أَتُهَاجِرُ وَتَذَرُ أَرْضَكَ وَسَمَاءَكَ، وَإِنَّمَا مَثَلُ الْمُهَاجِرِ كَمَثَلِ الْفَرَسِ فِي الطِّوَلِ، قَالَ: فَعَصَاهُ فَهَاجَرَ، قَالَ: ثُمَّ قَعَدَ لَهُ بِطَرِيقِ الْجِهَادِ، فَقَالَ لَهُ: هُوَ جَهْدُ النَّفْسِ، وَالْمَالِ فَتُقَاتِلُ فَتُقْتَلُ فَتُنْكَحُ الْمَرْأَةُ، وَيُقَسَّمُ الْمَالُ، قَالَ: فَعَصَاهُ فَجَاهَدَ»[١].

واتە: سەبرەی کوڕی ئەبو فاکیه ﵁ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: شەیتان بۆ نەوەی ئادەم (مرۆڤ) لەسەر ڕێگەکانی دانیشتووەو، سەرەتا لەسەر ڕێی ئیسلامەتی بۆی دانیشتووە، کە هەر نەهێڵێ بێتە نێو ئیسلام، پێی دەڵێ[٢]: ئایا مسوڵمان دەبی ئایینی خۆت و ئایینی باب و باپیرانت واز لێ دەهێنێ؟ (ئەو کەسە ئەگەر خوا هیدایەتی بدات، خۆشی خاوەن هەڵوێست بێ، هەڵناخەڵەتێ بە شەیتان و) سەرپێچی لە شەیتان دەکات و مسوڵمان دەبێ، دوایی

---

(١) أخرجه أحمد: ١٦٠٠٠، وابن حبان: ٤٥٩٣، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسنادهما قوي، والنسائي: ٣١٣٤، صَحَّحَهُ الألباني.

(٢) واتە: دەیخاتە نێو دڵی و وەسوەسەی بۆ دەکات کە کەسێك نامسوڵمانە دێتە نێو ئیسلام.

لەسەر ڕێی کۆچ کردندا بۆی دادەنیشێ[1]، پێی دەڵێ: ئایا کۆچ دەکەی و نیشتیمانی خۆت و ئاسمانی خۆت بەجێ دێلی؟ وە کۆچکەر وەک ئەسپێک وایە، کە بە پەتێک بەسترابێتەوە بۆ لەوەڕ بێت و بچێ (ئایا کۆچ دەکەی؟) (دیسان ئەو کەسە ئەگەر خوا هیدایەتی بدات)، سەرپێچی لە قسەی شەیتان دەکاو کۆچ دەکات، دوایی لە ڕێگای جەنگ و جیهاد بۆی دادەنیشێ، کە بریتیە لەوەی ئینسان ماڵ و نەفسی خۆی لە پێناوی خوادا ببەخشێ، ئیبلیس بە وەسوەسە پێی دەڵێ: ئایا جەنگ دەکەی دوایی بکوژرێی و ژنەکەت مارە بکرێتەوەو ماڵەکەشت دابەش بکرێ بەسەر میراتگراندا؟ (هەروەها ئەو کەسە ئەگەر خوا یارمەتی بدات) سەرپێچی لە قسەی شەیتان دەکات، لە ڕێگای خوادا جەنگ و جیهاد دەکات.

٥٥١- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَنْ يَدَعَ الشَّيْطَانُ أَنْ يَأْتِي أَحَدَكُمْ فَيَقُولَ: مَنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ؟ فَيَقُولُ: اللهُ فَيَقُولُ: فَمَنْ خَلَقَكَ؟ فَيَقُولُ: اللهُ فَيَقُولُ: مَنْ خَلَقَ اللَّهَ؟ فَإِذَا حَسَّ أَحَدُكُمْ بِذَلِكَ فَلْيَقُلْ: آمَنْتُ بِاللَّهِ وَبِرُسُلِهِ»[2].

دایکمان عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شەیتان واز لە یەکێکتان ناهێنێ تا دێتە لای، (یانی: دێتە خەیاڵی و وەسوەسەی بۆ دەکات)، پێی دەڵێ: کێ ئاسمانەکان و زەوی دروست کردوون؟ ئەویش دەڵێ: خوا، دەڵێ: ئەدی کێ تۆی دروست کردوە؟ دەڵێ: خوا، دەڵێ: ئەدی کێ خوای دروستکردوە؟ (پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرموێ:) ئەگەر یەکێک لە ئێوە هەستی بە شتێکی وا کرد، با بڵێ: بڕوام بە خواو بە پێغەمبەرەکانی هێناو. (تەواو، کۆتایی پێ بێنێ، چونکە ئەوە شەیتانە دەیەوێ گومڕای بکات و گومانی بۆ لە خوای گەورە دروست بکات).

---

(١) واتە: ئەگەر پێویست بکات ئەو ئینسانە لەو شوێنە کۆچ بکات بچێ بۆ شوێنێک مسوڵمانێتی و دینداری خۆی بکات، جاری وا پێویست دەکات ئینسان نیشتیمان و ماڵ و حاڵی خۆی بەجێ بێڵێ، ئەگەر کۆچ کردن هاتە پێش.

(٢) أخرجه ابن حبان: ١٥٠، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

٥٥٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ خَارِجٍ يَخْرُجُ، يَعْنِي مِنْ بَيْتِهِ، إِلاَّ بِيَدِهِ رَايَتَانِ: رَايَةٌ بِيَدِ مَلَكٍ، وَرَايَةٌ بِيَدِ شَيْطَانٍ، فَإِنْ خَرَجَ لِمَا يُحِبُّ اللّهُ ﷻ، اتَّبَعَهُ الْمَلَكُ بِرَايَتِهِ، فَلَمْ يَزَلْ تَحْتَ رَايَةِ الْمَلَكِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ، وَإِنْ خَرَجَ لِمَا يُسْخِطُ اللَّهَ، اتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ بِرَايَتِهِ، فَلَمْ يَزَلْ تَحْتَ رَايَةِ الشَّيْطَانِ حَتَّى يَرْجِعَ إِلَى بَيْتِهِ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ کەسێک نییە کە لە ماڵ دێتە دەرەوە دوو ئاڵای لەگەڵدایە، ئاڵایەکیان بە دەست فریشتەیەکە، ئاڵایەکیش بە دەستی شەیتانێکەوەیە، جا ئەگەر بۆ شتێک چووە دەر لە ماڵ کە خوای زاڵی پایەدار پێی خۆش بوو، ئەوە فریشتەکەی شوێنی دەکەوێ بە ئاڵاکەیەوە، بەردەوام لە ژێر ئەو ئاڵایەی فریشتەکە دەبێ تا دەگەڕێتەوە ماڵی خۆی، وە ئەگەر چووە دەر لە ماڵ بۆ شتێک کە خوا پێی ناخۆش بێ، ئەوە شەیتانەکە شوێنی دەکەوێ بە ئاڵاکەیەوە، ئیتر تاکو دەگەڕێتەوە ماڵ بەردەوام لە ژێر ئەو ئاڵایەی شەیتانەکەدا دەبێ.

٥٥٣- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «إِذَا خَرَجَ الرَّجُلُ مِنْ بَيْتِهِ فَقَالَ: بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ، قَالَ: يُقَالُ حِينَئِذٍ: هُدِيتَ وَكُفِيتَ وَوُقِيتَ، فَيَتَنَحَّى لَهُ الشَّيَاطِينُ فَيَقُولُ لَهُ شَيْطَانٌ آخَرُ: كَيْفَ لَكَ بِرَجُلٍ قَدْ هُدِيَ وَكُفِيَ وَوُقِيَ»[٢].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر پیاوێک لە ماڵ بێتە دەرو بڵێ: (بِسْمِ اللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلاَّ بِاللَّهِ) واتە: خوایە پشتم بە تۆ بەست و هیچ لادانێک (لە ئافات و تاوان نییە) وە هیچ توانایەک (بۆ ئەنجامدانی چاکە) نییە حەتمەن خوای زاڵی خاوەن توانا دەیبەخشێت، ئەوە لەو کاتەدا پێ دەگوترێ: هیدایەت درایت و کیفایەت کرایت و پارێزرایت، وە شەیتانەکەی خۆی لێ دوور دەخرێتەوە، جا شەیتانێکی دیکە (بە شەیتانەکەی کەسەکە) دەڵێ: تۆ چ دەستەڵاتێکت هەیە بەسەر کەسێکدا کە هیدایەت درابێ و کیفایەت کرابێ و پارێزرابێ؟!.

---

(١) أخرجه أحمد: ٨٢٦٩، قال أحمد شاكر: إسناده صحيح، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه أَبُو دَاوُد: ٥٠٩٥، والنسائي في الكبرى: ٩٩١٧، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٤٩٩.

٥٥٤- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﷺ قَالَتْ: مَا خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْ بَيْتِي قَطُّ إِلاَّ رَفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ! إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَضِلَّ أَوْ أُضَلَّ، أَوْ أَزِلَّ أَوْ أُزَلَّ، أَوْ أَظْلِمَ أَوْ أُظْلَمْ، أَوْ أَجْهَلَ أَوْ يُجْهَلَ عَلَيَّ»[١].

ئوممو سەلەمە ﷺ، دەڵێ: هیچ کاتێک نەبووە پێغەمبەر ﷺ بچێتە دەر لە ماڵ حەتمەن ڕووی دەکردە ئاسمان و دەیفەرموو: خوایە پەنات پێدەگرم لەوەی خەڵک گومرا بکەم، یان گومرا بکرێم، هەڵە بکەم یان هەڵەم لەگەڵ بکرێ، ستەم بکەم یان ستەمم لێ بکرێ، یان نەفامیی بکەم یان نەفامییم لەگەڵ دا بکرێ.

٥٥٥- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُمْسِكْ بِيَدِهِ عَلَى فِيهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَدْخُلُ»[٢].

ئەبو سەعیدی خودریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان باوێشکی هات، با دەست بخاتە سەردەمی، چونکە شەیتان دەچێتە نێوی.

٥٥٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ، فَإِذَا عَطَسَ فَحَمِدَ اللَّهَ، فَحَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ سَمِعَهُ أَنْ يُشَمِّتَهُ، وَأَمَّا التَّثَاؤُبَ فَإِنَّمَا هُوَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَرُدَّهُ مَا اسْتَطَاعَ، فَإِذَا قَالَ: هَا، ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی خوا پژمینی خۆش دەوێ و ڕقی لە باوێشکە، (چونکە پژمین خراپەو زیان دەکاتە دەرەوە، بەڵام باوێشک خراپەو تەنبەڵی دروست دەکات)، ئەگەر یەکێک لە ئێوە پژمی و ستایشی خوای کرد، لەسەر هەر کەسێکە کە لەوێیەو گوێی لێیە، پێویستە پێی بڵێ: (يَرْحَمُكَ اللّه) خوا بەزەیی پێتدابێت، بەڵام باوێشک بە دڵنیایی لە شەیتانەوەیە، (شەیتان پێی خۆشە ئینسانی مسوڵمان بێ تاقەت بێ، بێزار بێ، ماندوو بێ، بۆیە دەفەرموێ:)

---

(١) أخرجه أَبُو دَاوُد: ٥٠٩٦، قال النووي: حديثٌ صحيح، رواه أبو داود والترمذي وغيرهما بأسانيد صحيحةٍ، قال الترمذي: حديث حسن صحيح، وهذا لفظ أبي داود.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٩٩٥.

(٣) أخرجه البخاري: ٥٨٦٩، وغيره.

ئەگەر یەکێک لە ئێوە، باوێشکی هات با بەپێی توانا بیگرێتەوە، (دەستی لەسەر دەمی دابنێ)، چونکە یەکێک لە ئێوە کە باوێشک دەدا دەڵێ: ئاااا، شەیتان پێی پێدەکەنێ.

٥٥٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَأْتِي أَحَدَكُمُ الشَّيْطَانُ، وَهُوَ فِي صَلَاةٍ، فَيَقُولُ: أَذْكُرْ كَذَا، أَذْكُرْ كَذَا حَتَّى شَغَلَهُ، وَلَعَلَّهُ أَنْ لاَ يَعْقِلَ، وَيَأْتِيهِ فِي مَضْجَعِهِ فَلاَ يَزَالُ يُنَوِّمُهُ حَتَّى يَنَامَ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرٍ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شەیتان دێتە لای یەکێکتان کە ئەو لە نێو نوێژ کردنە، پێی دەڵێ: بیر لەوە بکەرەوە، بیر لەوە بکەرەوە، هەتا سەرقاڵی دەکات، ئەمەش بە ئومێدی ئەوە دەکات ئاگای لە نوێژەکەی نەمێنێ و نەزانێ چ دەڵێ، ئنجا کاتێ ئەو کەسە دەڕواتە سەر جێگاکەی بۆ خەوتن، ئەوە شەیتان بەردەوام خەریکی خەواندنیەتی تا بیخەوێنێ (بۆ ئەوەی زیکرەکان نەخوێنێ!).

تێبینی: ئەوە مەرج نییە بۆ هەموو کەسێک وابێ، لێرەدا مەبەست ئەوەیە کاتێک مسوڵمانێک دەیەوێ زاری تەڕ بکات بە زیکرو یادی خوای گەورەو، بە دەم خوێندنی دوعاو پاڕانەوەکانەوە بخەوێ شەیتان ڕێگە نادات ئەم زیکرو پاڕانەوانە ئەنجام بدات، تا وای لێدەکات باوێشکی بێتێ و بیخەوێنێ، بەڵام کەسانێکی دی کە تا نوێژی بەیانی خەریکی شتی تافهو بێ مانان و بێ کەڵکن، بەڵکو بگرە بە پێچەوانەوەش خەریکی شتی زیان بەخشن بە دینیان بە ڕەوشتیان، ئەوە شەیتان نەک نایانخەوێنێ، بەڵکو ناشت و چالاکیان دەکات بۆ ئەوەی بەردەوام بن لەسەر ئەو کارە ناپەسندانە، بۆ ئەوەی بێ ئاگاو غافڵ بن لە زیکرو یادی خوای متعال.

---

(١) أخرجه الترمذي: ٣٤١٠، وقال: هذا حديث حسن صحيح، وابن حِبان: ٢٠١٢، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حَدِيث صَحِيح.

فێڵی شەیتان تەواو نابێ!

دەڵێن: جارێک پیاوێک لە ژێر دیوارێک دانیشتوە، دیوارەکە خەریک دەبێ دابکەوێ و بڕوخێ، کەسێک لەولا دێ بە پەلە، کابرای بن دیوار ئاگادار دەکاتەوە لە ڕووخانی دیوارەکەو، کابرا لادەکەوێ و دیوارەکە دەڕوخێ.. کابرا زۆر سوپاسی ئەو پیاوە دەکات کە هەواڵی پێداوەو ڕزگاری کردوە لە مردن.. ئەویش دەڵێ: هیچ سوپاسم مەکە، من بۆ خۆم وام کرد، خەمی تۆم نەبوو..

دەڵێ: بۆ تۆ کێ ی؟ دەڵێ: من شەیتانم، ئەگەر تۆ بکەوتایەتە ژێر ئەم دیوارە شەهید دەبووی، ویستم ئەو پلە گەورەت بە قسمەت نەبێ و شەهید نەبیت!

٥٥٨- عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، عَنْ رَجُلٍ ﷺ قَالَ: كُنْتُ رَدِيفَ النَّبِيِّ ﷺ فَعَثَرَتْ دَابَّتُهُ، فَقُلْتُ: تَعِسَ الشَّيْطَانُ، فَقَالَ: «لا تَقُلْ تَعِسَ الشَّيْطَانُ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلتَ ذَلِكَ، تَعَاظَمَ حَتَّى يَكُونَ مِثلَ البَيتِ، وَيَقُولُ: بِقُوَّتِي، وَلَكِن قُلْ: بِسْمِ اللَّهِ، فَإِنَّكَ إِذَا قُلتَ ذَلِكَ، تَصَاغَرَ حَتَّى يَكُونَ مِثلَ الذُّبَابِ»[١].

ئەبو مەلیح دەگێڕێتەوە لە هاوەڵێکەوە ﷺ، دەڵێ: من لە دوای پێغەمبەر ﷺ سواری ئاژەڵەکەی بوو بووم، ئاژەڵەکەی کەوت، یان کۆسپی کەوتە پێش، منیش گوتم: ئەی شەیتان لە ناوبچێ، فەرمووی: مەڵێ: شەیتان لە ناوبچێ، چونکە ئەگەر تۆ وا بڵێی، ئەوە خۆی پێ گەورە دەبێ هەتا هێندەی خانووێکی لێ دێ، وە دەشڵێ: ئەوە بەهێزو توانای خۆم وام، بەڵام بڵێ: (بسم الله)، چونکە ئەگەر وات گوت: بچووک دەبێتەوە هەتا هێندەی مێشوولەیەکی لێ دێت.

٥٥٩- عَنْ جَابِرٍ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «يَبْعَثُ الشَّيْطَانُ سَرَايَاهُ فَيَفْتِنُونَ النَّاسَ، فَأَعْظَمُهُمْ عِنْدَهُ مَنْزِلَةً أَعْظَمُهُمْ فِتْنَةً»[٢].

---

(١) أخرجه أبو داود: ٤٩٨٤، والحاكم: ٧٧٩٢، وقال: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه، ووافقه الذهبي.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٨١٣.

جابر ﷺ دەگێڕێتەوە: کە بیستوویەتی پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: شەیتان (ی گەورە) سوپای خۆی دەنێرێ بۆ ئەوەی فیتنەو ئاشووب لە نێو خەڵکدا دروست بکەن، ئەو شەیتانەی فیتنەو ئاشووبی گەورە دەنێتەوە پلەو پایەی لە هەمووان گەورەترە.

٥٦٠- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا دَخَلَ الرَّجُلُ بَيْتَهُ، فَذَكَرَ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ، وَعِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: لاَ مَبِيتَ لَكُمْ وَلاَ عَشَاءَ، وَإِذَا دَخَلَ فَلَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ دُخُولِهِ، قَالَ الشَّيْطَانُ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ، وَإِذَا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ طَعَامِهِ، قَالَ: أَدْرَكْتُمُ الْمَبِيتَ وَالْعَشَاءَ»[١].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەگێڕێتەوە: کە بیستوویەتی پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: هەر کەس کە دەچێتەوە ماڵ، ناوی خوای هێنا لە کاتی چوونە ژوورەوەو لە کاتی نان خواردن، شەیتانە گەورەکە بە شەیتانەکانی دیکە دەڵێ: ئێرە جێگای مانەوەی ئێوە نییە، وە لە هیچ خواردن و خۆراکێکی بەشی ئێمە نەماوە، بەڵام ئەگەر چووە ژوورەوە ناوی خوای نەهێنا، شەیتانە گەورەکە بە شەیتانەکانی دیکە دەڵێ: لێرە جێگای مانەوەتانە هەیە، وە لە کاتی نان خواردن ناوی خوای نەهێنا، شەیتانە گەورەکە دەڵێت شوێنی مانەوەو خواردنتان دەستکەوت.

٥٦١- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ فَقَالَ: بِاسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، فَإِنَّهُ إِنْ يُقَدَّرْ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي ذَلِكَ، لَمْ يَضُرُّهُ شَيْطَانٌ أَبَداً»[٢].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە ویستی بچێتە لای خێزانی (لەگەڵی جووت بێت) ئەوە لە کاتی جووتبوونیدا با بڵێت: بە ناوی خوا، ئەی خوایە شەیتانمان لێ دوور بگرە، وە شەیتان لەوە دوور بگرە کە پێمان دەبەخشی، ئەوە ئەگەر منداڵیان ببێ بە هۆی ئەو جووتبوونەوە، هیچ کاتێ شەیتان ناتوانێ زیانی لێبدات.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٠١٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٣١٠٩، ومسلم: ١٤٣٤.

٥٦٢- عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ ﵂ قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ مُعْتَكِفًا، فَأَتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلاً، فَحَدَّثْتُهُ، ثُمَّ قُمْتُ لأَنْقَلِبَ، فَقَامَ مَعِي لِيَقْلِبَنِي، وَكَانَ مَسْكَنُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، فَمَرَّ رَجُلانِ مِنْ الأَنْصَارِ فَلَمَّا رَأَيَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَسْرَعَا، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «عَلَى رِسْلِكُمَا، إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ»، فَقَالاَ: سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! فَقَالَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْذِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَرّاً- أَوْ قَالَ شَيْئاً»[١].

صەفیەی کچی حویەی ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئیعتیکافی کردبوو، منیش بە شەو چووم سەردانم کرد، قسەم لەگەڵ کرد، پاشان هەڵسام تا بگەڕێمەوە، پێغەمبەریش ﷺ لەگەڵم هەڵسا تاکو بەڕێم بکات، کە شوێنی نیشتە جێ بوونی (ماڵی صەفیە) لەو شوێنە بوو (کە دواتر بوو) بە ماڵی ئوسامەی کوڕی زەید، لەو کاتەدا دوو پیاو لە ئەنصارەکان بەوێدا تێپەڕین، کاتێک پێغەمبەری خوا ﷺ بینی خێراتر ڕۆیشتن، پێغەمبەر ﷺ پێی فەرموون: بە هێواشی بڕۆن (هیچ هۆکارێک نییە تا خێرا بڕۆن)، ئەوە صەفیەی کچی حویەیە (کە خێزانی پێغەمبەرە ﷺ)، گوتیان: پاکو بێگەردی بۆ خوا ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! (چۆن گومانی خراپ بە تۆ دەبەین؟!) پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: شەیتان لە ناخ و جەستەی ئادەمیزاددا دێت و دەچێ وەک چۆن خوێن دێت و دەچێ، وە من لەوە ترسام کە شتێک (گومانێکی خراپ) لەدڵتاندا دروست ببێت.

٥٦٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄، قَالَ: خَطَبَنَا عُمَرُ ﷺ بِالْجَابِيَةِ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ! إِنِّي قُمْتُ فِيكُمْ كَمَقَامِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِينَا فَقَالَ: «أُوصِيكُمْ بِأَصْحَابِي ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ يَفْشُو الْكَذِبُ، حَتَّى يَحْلِفَ الرَّجُلُ وَلَا يُسْتَحْلَفُ، وَيَشْهَدَ الشَّاهِدُ وَلَا يُسْتَشْهَدُ، أَلَا لَا يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ إِلَّا كَانَ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ، عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ الإِثْنَيْنِ أَبْعَدُ مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزَمْ الْجَمَاعَةَ مَنْ سَرَّتْهُ حَسَنَتُهُ وَسَاءَتْهُ سَيِّئَتُهُ فَذَلِكُمْ الْمُؤْمِنُ»[٢].

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٠٣٥، ومسلم: ٢١٧٥.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢١٦٥، وقال: حسن صحيح غريب، والحَاكِمُ: ٣٨٧. وقال: هذا حديث صحيح على شرط الشيخين، ووافقه الذهبي.

ئیبنو عومەر ﵄ دەڵێ: عومەر ﷺ وتاری بۆ داین لە جابیە (شوێنێکە)، گوتی: ئەی خەڵکینە! من لە نێوتاندا وەستاوم، لە شوێنی وەستانی پێغەمبەری خوا ﷺ لە نێوماندا، جا فەرمووی: ئامۆژگاریتان دەکەم بە شوێنکەوتنی هاوەڵانم، دواتر ئەوانەی دوای ئەوان دێن، دواتر ئەوانەی دوای ئەوان دێن، دواتر (پاشی ئەوان) درۆ زۆر دەبێت و بڵاودەبێتەوە، تا وای لێ دێت مرۆڤ سوێند دەخوات لەکاتێکدا داوای سوێند خواردنی لێ نەکراوە، وە شاهێدی دەدات داوای شاهێدی لێ نەکراوە، ئاگادار بن هیچ پیاو و ئافرەتێک نییە بە تەنها بن حەتمەن شەیتان سێهەمیانە، لەگەڵ کۆمەڵدابن کۆمەڵی مسوڵمانان، وە خۆتان لە پەرتەوازەیی بپارێزن، چونکە شەیتان لەگەڵ یەک نەفەرە، بەڵام لە دووان دوورترە[1]، وە هەر کەسێک بیەوێ بچێتە نێوەڕاستی بەهەشتێ با لەگەڵ کۆمەڵی مسوڵمانان دابێ، هەر کەسێک چاکەکانی دڵ خۆشی بکەن و خراپەکانی دڵ تەنگی بکەن ئەوە بڕوادارە.

چۆنیەتی خۆپاراستن لە شەیتان؟

٥٦٤- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، فِي يَوْمٍ مائَةَ مَرَّةٍ، كَانَتْ لَهُ عَدْلُ عَشْرُ رِقَابٍ، وَكُتِبَتْ لَهُ مِائَةُ حَسَنَهٍ، وَمُحِيَتْ عَنْهُ مِائَةُ سَيِّئَةٍ، وَكَانَتْ لَهُ حِرْزَاً مِنَ الشَّيْطَانِ يَوْمَهُ ذَلِكَ حَتَّى يُمْسِي، وَلَمْ يَأْتِي أَحَدٌ بِأَفْضَلَ مِمَّا جَاءَ بِهِ، إلاَّ رَجُلٌ عَمِلَ أَكْثَرَ مِنهُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک لە ڕۆژێکدا سەد جار بڵێ: (لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيءٍ قَدِيرٌ) ئەوە بە ئەندازەی ئازاد کردنی کۆیلەیەک چاکەی دەست دەکەوێ، وە سەد چاکەی بۆ دەنووسرێ، وە سەد گوناهی لێ دەسڕێتەوە، وە لە شەیتانیش دەپارێزرێ ئەو ڕۆژە هەتا ئێوارە دادێ، وە کەس بە پاداشتی لەو چاکتر نایێ (لەو ڕۆژەدا) مەگەر کەسێک لەو زیاتر (ئەو زیکرە) بکات.

---

(١) یەک کەس دەگونجێ شەیتان لەگەڵی بێ، ڕێی لێ تێکبدات، بەڵام کە بوونە دوو لێیان دووردەکەوێتەوە، چونکە ئامۆژگاری یەکدی دەکەن.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٤٠٥، ومسلم: ٢٦٩١.

٥٦٥- عَنْ حَيْوَةَ بْنِ شُرَيْحٍ قَالَ: لَقِيتُ عُقْبَةَ بْنَ مُسْلِمٍ فَقُلْتُ لَهُ: بَلَغَنِي أَنَّكَ حَدَّثْتَ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﵄ عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْمَسْجِدَ قَالَ: «أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ»، قَالَ: أَقَطْ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ قَالَ الشَّيْطَانُ: «حُفِظَ مِنِّي سَائِرَ الْيَوْمِ»[1].

حەیوەی کوڕی شورەیح دەڵێ: گەیشتم بە عوقبەی کوڕی موسلیم پێمگوت: بیستوومە کە تۆ (قسەیەکت) لە عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﵄ گێڕاوەتەوە: کاتێ پێغەمبەر ﷺ دەیویست بچێتە نێو مزگەوت دەیفەرموو: (أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ، وَبِوَجْهِهِ الْكَرِيمِ، وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)، (عوقبەی کوڕی موسلیمیش) دەڵێ: هەر ئەوەندەت بیستوە لە من؟ دەڵێ: بەڵێ، ئەویش وتی: دوای ئەوە پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر یەکێک وا بڵێ: ئەوە شەیتان دەڵێ: ئەو کەسە بە درێژایی ئەم ڕۆژە لە من پارێزراوەو ناتوانم زەفەری پێ ببەم.

دەربارەی: فەرمان بە چاکەو قەدەغەی خراپە

٥٦٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «كُلُّكُمْ رَاعٍ، وكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەمووتان چاودێرن، هەرهەمووشتان بەرپرسن لەسەر چاودێرییەکەتان.

٥٦٧- عَنِ الْعُرْسِ ابْنِ عَمِيرَةَ الْكِنْدِيِّ ﵁، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا عُمِلَتِ الْخَطِيئَةُ فِي الْأَرْضِ كَانَ مَنْ شَهِدَهَا فَكَرِهَهَا[3] كَمَنْ غَابَ عَنْهَا، وَمَنْ غَابَ عَنْهَا فَرَضِيَهَا كَانَ كَمَنْ شَهِدَهَا»[4].

---

(١) أخرجه أبو داود: ٤٦٦، وقال: أيمن صالح شعبان: إسناده صحيح، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٢٧٨، ومسلم: ١٨٢٩.

(٣) وقال مَرَّةً: أَنْكَرَهَا.

(٤) أخرجه أبو داود: ٤٣٤٥، والطبراني في الكبير: ٣٤٥، وحَسَّنَهُ الألباني.

عورسی کوڕی عەمیرەی کیندی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر گوناهو ئاشووب لە شوێنێک ئەنجامدرا، ئەو کەسەی کە لەوێ بووەو بینیویەتی و پێی ناخۆشە، وەک ئەوە وایە لەوێ ئامادە نەبووبێ، وە ئەو کەسەی لەوێ ئامادە نییە، بەڵام پێی خۆشەو پێی ڕازییە وەک ئەمە وایە لەوێ بێ (واتە: مادام پێی خۆشەو پێی ڕازییە بەم ئاشووب نانەوەیە، ئیتر وەک ئەوە وایە ئەنجامی دابێ).

٥٦٨- عَنْ قَيْسٍ قَالَ: قَامَ أَبُو بَكْرٍ ﷺ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَقْرَءُونَ هَذِهِ الْآيَةَ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ ﴾ المائدة، وَإِنَّا سَمِعْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الظَّالِمَ فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ، أَوْشَكَ أَنْ يَعُمَّهُمْ اللَّهُ بِعِقَابِهِ»[1].

واتە: قەیس دەڵێ: ئەبو بەکر ﷺ هەستا (بۆ وتاردان)و سوپاس و ستایش و سەنای خوای کرد، پاشان گوتی: ئەی خەڵکینە! ئێوە ئەم ئایەتە دەخوێننەوە: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ عَلَيۡكُمۡ أَنفُسَكُمۡۖ لَا يَضُرُّكُم مَّن ضَلَّ إِذَا ٱهۡتَدَيۡتُمۡۚ إِلَى ٱللَّهِ مَرۡجِعُكُمۡ جَمِيعٗا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمۡ تَعۡمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ ﴾ المائدة، ئێمە گوێمان لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کاتێک خەڵک ستەمکاریان بینی، دەستیان نەگرت بیگێڕنەوە لەو ستەمە، ئەوە زۆر نزیکە خوا لەلایەن خۆیەوە سزایەک بنێرێ بۆ هەموویان.

٥٦٩- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مُرُوا بِالْمَعْرُوفِ، وَانْهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ، قَبْلَ أَنْ تَدْعُوا فَلاَ يُسْتَجَابَ لَكُمْ»[2].

عائیشە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: فەرمان بە چاکە بکەن و ڕێگری لە خراپە بکەن، پێش ئەوەی دوعا بکەن و بپاڕێنەوەو وەڵامتان نەدرێتەوە.

---

(١) أَخْرَجَهُ أحمد: ٣٠، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إِسْنَاده صَحِيح عَلَىَ شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ.

(٢) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٤٠٠٤، وحَسَّنَهُ الألباني.

٥٧٠- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَيَسْأَلُ الْعَبْدَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى إِنَّهُ لَيَسْأَلُهُ، يَقُولُ: أَيْ عَبْدِي! رَأَيْتَ مُنْكَراً فَلَمْ تُنْكِرْهُ، فَإِذَا لَقَّنَ اللَّهُ عَبْداً حُجَّتَهُ، قَالَ: يَا رَبِّ! وَثِقْتُ بِكَ، وَخِفْتُ النَّاسَ»[١].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوای بەرز لە ڕۆژی دوایی پرسیار لە بەندەکان دەکات، هەتا ئەو پرسیارەشی لێ دەکات و پێی دەفەرموێ: ئەی بەندەکەم! بۆچی خراپەت بینی و ڕێگریت لێ نەکرد (و هەڵوێستت نەبوو)؟ جا ئەگەر خوا ژیریی و بەڵگە بەم بەندەیە ببەخشێ، ئا لەو کاتەدا دەڵێ: ئەی پەروەردگارم! متمانەم بە لێبوردەیی تۆ هەبوو، وە ترسم لە خەڵک هەبوو.

٥٧١- عَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يَنْبَغِي لِلْمُؤْمِنِ أَنْ يُذِلَّ نَفْسَهُ، قَالُوا: وَكَيْفَ يُذِلُّ نَفْسَهُ؟ قَالَ: يَتَعَرَّضُ مِنَ الْبَلاَءِ لِمَا لاَ يُطِيقُ»[٢].

حوزەیفە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ناگونجێ بۆ کەسی ئیماندار خۆی تووشی زەلیلی و ژێردەستەیی بکات، گوتیان: ئایا چۆن خۆی تووشی زەلیلی و ژێردەستەیی دەکات؟ فەرمووی: خۆی ڕانوێنێ بۆ ئیش و کارو بەڵاو تاقیکردنەوەیەک کەچی توانای خۆگرتنیشی نەبێ و لە ژێری دەرنەچێ.

تێبینی: ئایینی ئیسلام شەریعەتێکی پر لە حیکمەتەو هەمووی ڕەحمەتە، بە هیچ جۆرێک کەسێک ڕاناسپێرێ بۆ ئەنجامدانی کارێک مەگەر لە توانایدا هەبێت، لەم فەرموودەیەدا پێغەمەبەری خوا ﷺ ڕێگری لەوە دەکات مرۆڤ خۆی تووشی حاڵەتێک بکات و دواییش توانای ڕووبەڕووبوونەوەی نەبێت، جا دیارە هاوەڵان زۆر بە لایانەوە سەیر دەبێ، پرسیار دەکەن، ئایا مرۆڤ چۆن خۆی تووشی زەلیلی و ڕیسوایی دەکات بە دەستی خۆی، ئەویش ﷺ، وەڵام دەداتەوە بەوەی شتێک

---

(١) أخرجه أحمد: ١١٧٥٢، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٢٥٤، وقال: حسن غريب، وابن ماجه: ٤٠١٦، وَصَحَّحَهُ الألباني، وروي عن ابن عمر ﷺ، قال الهيثمي: (٢٧٤/٧): رواه البزار والطبراني في الأوسط والكبير، وإسناد الطبراني في الكبير جيد، ورجاله رجال الصحيح، غير زكريا بن يحيي بن أيوب الضرير، ذكره الخطيب روى عن جماعة، وروى عنه جماعة، ولم يتكلم فيه أحد.

که خوا داوای لێ نەکردوەو هەڵدەستێ ئەنجامی دەدات، بۆ وێنە: دوعای خراپ لە خۆی یان لە ماڵ و منداڵی خۆی دەکات، یان فەرمان بە چاکەو ڕێگری لە خراپەیەک دەکات، کەچی لە توانای ئەویشدا نیە، ئیتر تووشی سزاو ئەزیەت و هەڵوێستی هێندە خراپ دەبێتەوە لە لایەن کەسانی بەرانبەر وەک بڵێی سووک و بێ ڕێز دەکرێ لە پێش چاوی خەڵک.

پلک و پووری خێزان مارە ناکرێن

٥٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا، وَلاَ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نابێ ئافرەت بەسەر خوشکی بابی یان بەسەر خوشکی دایکی بهێنرێ.

باشترین پیاو کێیە؟

٥٧٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لِلنِّساءِ»[٢].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: چاکترین (پیاو)تان، چاکترینتانە بۆ ئافرەتان.

ئازاردرانی پیاو لەلایەن ئافرەت

٥٧٤- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ تُؤْذِي امْرَأَةٌ زَوجَهَا إِلاَّ قَالَتْ زَوجَتُهُ مِنَ الحُور العِينِ: لا تُؤْذِيهِ قَاتَلَكِ اللَّهُ! فَإِنَّمَا هُوَ عِنْدَكِ دَخِيلٌ أَوْشَكَ أَنْ يُفَارِقَكِ إِلَيْنَا»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٨٢٠، ومسلم: ١٤٠٨.

(٢) أخرجه الحَاكِمُ: ٧٣٢٧، وقال: هذا حديث صحيح الإسناد ولم يخرجاه، قال الذهبي قي التلخيص: حديث صحيح.

(٣) أخرجه ابن مَاجَه: ٢٠١٤، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ١٧٣.

موعازی کوڕی جەبەل ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ ئافرەتێک نییە کە مێردەکەی ئازار بدات، حەتمەن ئەو ئافرەتە حۆرییەی کە لە بەهەشت بۆی دانراوە (دوعای لێدەکات و) دەڵێ: ئازاری مەدە ئەی خوا بتکوژێ! ئەوە تەنها لەلات میوان و سپاردەیە، زۆر نزیکە لێت جیابێتەوەو بێتەوە لای ئێمە.

ڕێگەدان بە چوونی ئافرەت بۆ مزگەوت

٥٧٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ أَنْ يُصَلِّينَ فِي الْمَسْجِدِ»، فَقَالَ ابْنٌ لَهُ: إِنَّا لَنَمْنَعُهُنَّ، فَقَالَ: فَغَضِبَ غَضَباً شَدِيداً، وَقَالَ: أُحَدِّثُكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَقُولُ: إِنَّا لَنَمْنَعُهُنَّ؟[1].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ڕێ بە ئافرەتان مەگرن لەوەی بیانەوێ نوێژ لە مزگەوت بکەن، (دیارە) یەکێک لە کوڕەکانی ئیبنو عومەر (لەوێ ئامادەبوو) گوتی: ئێمە ڕێیان لێ دەگرین (بۆ مزگەوت)، عەبدوڵڵای کوڕی عومەر زۆر بە توندی تووڕە بوو (کە گوێ بیستی ئەم قسەیە بوو) گوتی: من فەرموودەی پێغەمبەری خوات ﷺ بۆ دەگێڕمەوە، کەچی تۆ دەڵێی: ئێمە ڕێگایان پێ نادەین؟ (دەبێ زۆر بە ڕێزەوە مامەڵە لەگەڵ فەرمایشتەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ بکەین، وە ڕێ بە ئافرەتانیش بدرێ بۆ چوونە مزگەوت).

٥٧٦- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لا يَحِلُّ لِلمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ، وَلاَ تَأْذَنَ فِي بَيتِهِ إِلاَّ بِإِذْنِهِ، وَمَا أَنْفَقَتْ مِنْ نَفَقَةٍ عَنْ غَيرِ أَمْرِهِ فَإِنَّهَ يُؤَدَّي إِلَيهِ شطْرُهُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دروست نییە بۆ هیچ ئافرەتێک ڕۆژوو (ی سوننەت) بگرێ و مێردەکەشی ئامادەبێ، مەگەر پیاوەکەی مۆڵەتی بدات، وە دروست نییە بانگی هیچ پیاوو ئافرەتێک بکات بۆ ماڵەکەی بێ

---

(١) أخرجه مسلم: ٤٤٢.

(٢) أخرجه البخاري: ٥١٩٥، ومسلم: ١٠٢٦.

مۆڵەتی پیاوەکەی، وە هەر شتێکیش ببەخشێ لەماڵی پیاوەکەی بێ فەرمانی ئەو پیاوە، وە بە دڵنیایی نیوەی خێرو پاداشتەکە بۆ پیاوەکە دەبێ.

خراپترین ژن و مێرد کامانەن؟

٥٧٧- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَشَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ، وَتُفْضِي إِلَيهِ، ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا»[١].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خراپترینی خەڵکی لە لای خوا لە ڕۆژی دوایی پیاوێکە بۆ سەرجێی چۆتە لای ژنەکەی، وە ژنێکە بۆ سەرجێی چۆتە لای پیاوەکەی، پاشان دێ بۆ خەڵکی باس دەکات و بڵاوی دەکاتەوە (کە ئاواو ئاوای لەگەڵ هاوسەرەکەی کردوە).

هاوسەرگیریی نیوەی ئاین تەواو دەکات

٥٧٨- عَنْ أَنَس بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا تَزَوَّجَ العَبْدُ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الدِّينِ، فَلْيَتَّقِ اللّه فِي النِّصْفِ البَاقِي»[٢].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کاتێک بەندە (کوڕ، یان کچ) هاوسەرگیریی کرد، ئەوە بە دڵنیایی نیوەی دینداریيەکەی تەواو بووە، دەی با پارێز لەو نیوەی دیکە بکات کە ماوە.

کێ شایستەی کچ پێدانە؟

٥٧٩- عَنْ أَبِي حَاتِمٍ الْمُزَنِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا جَاءَكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَإِنْ كَانَ فِيهِ، قَالَ: «إِذَا جَاءَكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ»[٣].

---

(١) أخرجه مسلم: ١٤٣٧.

(٢) أخرجه البَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٥٤٨٦، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٤٣٠.

(٣) أخرجه الترمذي: ١٠٨٥، قال: هَذَا حديث حسن غريب.

ئەبو حاتەمی موزەنی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کاتێ کەسێک هاتە لاتان داوای کچەکەتانی کرد ئەگەر لە دینداریی و ڕەوشتەکەی ڕازی بوون، ئەوە کچەکەتانی پێبدەن، ئەگەر ئەم کارە نەکەن ئەوە خراپەکاریی و ئاشووب لەسەر زەوی بڵاو دەبێتەوەو خراپەیەکی زۆر دێتە کایەوە، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەگەر ماڵی کەم بوو، یان توانای کەم بوو، فەرمووی: هەر کاتێ کەسێک هاتە لاتان داوای کچەکەتانی کرد ئەگەر لە دینداریی و ڕەوشتەکەی ڕازی بوون، ئەوە کچەکەتانی پێبدەن، سێ جاران ئەمەی دووبارە کردەوە.

مۆڵەت لە کچ وەردەگیرێ پێش بە شوودانی

٥٨٠- عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يُزَوِّجَ ابْنَتَهُ فَلْيَسْتأْمِرْهَا»[1].

ئەبو مووسا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان ویستی کچی بە شوو بدات، با پرسی پێ بکات و داوای مۆڵەتی لێبکات.

هاوسەرگیریی نییەتی پاکی دەوێ

٥٨١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «حَقٌّ عَلَى اللَّهِ عَوْنٌ: مَنْ نَكَحَ التِمَاسَ الْعَفَافِ عَمَّا حَرَّمَ اللَّه»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا لەسەر خۆی پێویست کردوە هاوکاری ئەو کەسە بکات کە هاوسەرگیری کردوە، بە مەبەستی داوێن پاکی و خۆپاراستن و دوورکەوتنەوەی لە حەڕامکراوەکانی خوا.

---

(١) أخرجه أبو يعلى: ٧٢٢٩، والطبراني كما في مجمع الزوائد (٢٧٩/٤) قال الهيثمي: رواه أبو يعلى، والطبراني، ورجال أبي يعلى رجال الصحيح، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٣٠٠.

(٢) أخرجه إبن عدي ج٧، ص٢٦٥، وحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٣١٤٦.

پڕۆسەی هاوسەرگیریی دەبێ ئاشکرا بێ

٥٨٢- عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اَللَّهِ بْنِ اَلزُّبَيْرِ عَنْ أَبِيهِ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَعْلِنُوا النِّكَاحَ»[١].

عامری کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیر ﷺ له باوکیەوه دەگێڕێتەوه: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هاوسەرگیری ئاشکرا بکەن. (پێویستە مسوڵمان هاوسەرگیری بە ئاشکرا بکات و له نێو خەڵکدا ڕایبگەیەنێ که فڵانه کوڕ چۆته داوای فڵانه کچەو ئیتر ئێستا بۆته دەستگیرانی، بۆ ئەوەی خەڵک بزانێ که ئەمانه هاوسەرگیریان کردووەو دواجار کێشەی دی لێ نەکەوێتەوه).

دادگەری له نێوان دوو ژن

٥٨٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا كَانَ عِنْدَ الرَّجُلِ امْرَأَتَانِ، فَلَمْ يَعْدِلْ بَيْنَهُمَا، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَشِقُّهُ سَاقِطٌ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پیاوێک دوو ئافرەتی لەلا هەبن (واته: خێزانی بن)، دادگەری نەنوێنێ له نێوانیاندا، له ڕۆژی دواییدا که دێ لاربۆتەوەو لایەکی کەوتووه.

٥٨٤- عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ المُؤْمِنِينَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ سُئِلَ عَنِ الْمَرْأَةِ يَتَزَوَّجُهَا الرَّجُلُ، فَيُطَلِّقُهَا، فَتَتَزَوَّجُ رَجُلاً فيُطَلِّقُهَا قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ بِهَا، أَتَحِلُّ لِزَوْجِهَا الأَوَّلِ؟ قَالَ: «لاَ، حَتَّى يَذُوقَ عُسَيْلَتَهَا»[٣].

عائیشە دایکی ئیماندارا ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ پرسیاری لێکراوە دەربارەی ژنێک که پیاوێک دەیهێنی و دەبێتە هاوسەری، دوایی تەڵاقی دەدا، ئەو

---

(١) أخرجه أحمد: ١٦١٧٥، وابن حبان: ٤٠٦٦، والحَاكِمُ: ٢٧٤٨، وقال: صحيح الإسناد، ووافقه الذهبي.

(٢) أخرجه الترمذي: ١١٤١، والحاكم: ٢٧٥٩، وقال: صحيح على شرط الشيخين، ووافقه الذهبي.

(٣) أخرجه البخاري: ٤٩٦١، ومسلم: ٣٦٠٢.

ئافرەتە مێردێکی دیکە دەکات، بەڵام ئەو مێردەی دووەمی تەڵاقی دەدات پێش ئەوەی لەگەڵی جووت بێت، ئایا بۆ مێردی یەکەمی حەڵاڵ دەبێتەوە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: نەخێر، هەتا شیرینایەتییەکەی نەچێژێ، (واتە: دەبێ لەگەڵی جووت بێ، ئنجا دەتوانێ شوو بە پیاوی یەکەمی بکاتەوە).

سیفەتە پەست و ناشرینەکان

سەرەتا بە پێویستی دەزانم زۆر بە کورتی و پوختی ئاماژە بە هەندێ لە سیفەتە زۆر پەست و ناشرینەکان بکەین، دواتر هەندێکیان بکەینە ناونیشان و فەرموودەی خۆشەویستیان ﷺ لەسەر بێنینەوە، وەک:

نهێنی ئاشکرا کردن، زێدەڕۆیی کردن لە تۆڵەسەندنەوە، ڕەزیلی و چرووک بوون، تووڕەیی و بێ حەوسەڵەیی، سیخوڕیی و جاسووسیی، دووڕوویی، زۆر ڕەخنەگرتن، خۆ پێ پەسند بوون، ئەرکی خۆخستنە سەر شانی خەڵک، ڕاکردن لە کار، ترسنۆکی، زۆر پرتەپرت و بۆڵەبۆڵ کردن، ئێرەیی و حەسوودی، ڕق و کینەی دڵ و دەروون، خیانەت کردن، زەلیلیی و خۆ سووک کردن، گاڵتەجاریی جا گاڵتە بکات بە خەڵک، یان خەڵک گاڵتەی پێ بکەن، گومانی خراپ بردن، بە تەماع بوون و قەناعەت نەبوون، فرت و فێڵ و درۆ کردن، زمان شڕیی و جنێو فرۆشی، دڵڕەقیی و وشکی لە هەڵسوکەوت، تەنبەڵی، هەڵوەشاندنەوەی پەیمان، قسە هێنان و بردن، خۆ بە گەورەزانیی، بە چپە چپ قسە کردن، لە ناخدا ڕووخاویی و بێهێزیی و داتەپیوی، بێ ئومێدی و ڕەش بینی، ستەم کردن، تانەو تەشەر دان لە خەڵک، بێ ڕێزیی و سووکیی.

لەم پێشەکیە بە فەرموودەیەک دەست پێدەکەین، کە ئەوپەڕی ئومێد بە بەندە دەبەخشێ بەرانبەر بەزەیی و لێبوردەیی خوای میهرەبان، پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرموێ:

٥٨٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَيَتَمَنَّيْنَ أَقْوَامٌ لَوْ أَكْثَرُوا مِنَ السَّيِّئَاتِ! قَالُوا: بِمَ يَا رَسُوْلَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِينَ بَدَّلَ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کۆمەڵە کەسانێک هەن (لە ڕۆژی دوایی) خۆزگە دەخوازن گوناهیان زیاتر هەبووایە! (هاوەڵان) گوتیان: بۆچی، وە ئەوانە کێن ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: ئەو کەسانەن کە خوا خراپەکانیان بە چاکە بۆ دەگۆڕێ (هەندێ دەڵێن: مەبەست پێ هاوبەش دانەرانە پێش ئەوەی ئیسلام بن، خاوەن گوناهو تاوان بوون، دوای هاتنە نێو ئیسلام خراپەکانیان بۆ دەگۆڕدرێن بە چاکە).

تێبینی: دیارە گۆڕین و تەبدیلی ئەو خراپە بە چاکە، بۆ ئەو کەسەیە کە تەوبە دەکات و دەگەڕێتەوە لە کردەوەی خراپ و ناگەڕێتەوە سەری، وە لە شوێنی خراپە خەریکی چاکەکاریی دەبێت، ئەمەش فەرمایشتی خوای بەرزو مەزنی لەسەرە وەک فەرموویەتی: ﴿إِلَّا مَن تَابَ وَءَامَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَٰلِحًا فَأُوْلَٰٓئِكَ يُبَدِّلُ ٱللَّهُ سَيِّـَٔاتِهِمْ حَسَنَٰتٍ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٧٠﴾﴾ الفرقان، واتە: تەنها ئەوانەی کە تەوبە دەکەن و پەشیمان دەبنەوەو بڕوا دێنن و کردەوەی چاک ئەنجام دەدەن، ئا ئەوانە خوا خراپەکانیان بۆ دەگۆڕێ بە چاکەکان، وە بێگومان خوا لێبوردەی بە بەزەییە.

دیارە هەر خوا دەزانێ ئەو جۆرە کەسانە کێن، چونکە فەرموودەی دیکەمان هەیە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەیان فەرموویەتی:

٥٨٦- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّه ﷺ: «مَنْ أَحْسَنَ فِيمَا بَقِيَ، غُفِرَ لَهُ مَا مَضَى، وَمَنْ أَسَاءَ فِيمَا بَقِيَ، أُخِذَ بِمَا مَضَى وَمَا بَقِيَ»[2].

---

(١) أخرجه الحَاكِمُ: ٧٦٤٣، قال: إسناده صحيح ولم يخرجاه، تعليق الذهبي في التلخيص: صحيح، وَحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٥٣٥٩، وفي «الصحيحة»: ٢١٧٧.

(٢) أخرجه الطبراني في الأوسط: ٦٨٠٦، وحَسَّنَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٢٣٨٦.

ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس تەوبە بکات و چاکەکاربێ دوای ئەم تەوبە کردنە لەوەی ڕابردوو دەبووردرێ، وە هەر کەسیش بەردەوام بێ لەسەر خراپەکاری، ئەوە گوناهی ڕابردوو و داهاتووی لەسەر حیساب دەکرێ و پێی سزا دەدرێ!

٥٨٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: «المُستَبَّانِ مَا قَالاَ فَعَلَى البَادِيء مَا لَم يَعْتَد المَظْلُومُ»[(١)].

ئەبو هوڕەیڕە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەو دوو کەسەی کە جنێو بە یەکتر دەڵێن، گوناهی جنێوەکەیان دەکەوێتە سەر ئەو کەسەی دەستپێشخەری کردوە، بە مەرجێ ئەوەی دووەمیان سنوور نەبەزێنێ لە جنێو گوتن.

٥٨٨- عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «لاَ تَسُبُّوا الأَمْوَاتَ، فَتُؤْذُوا الأَحْيَاءَ»[(٢)].

موغیڕەی کوڕی شوعبە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: جنێو بە مردووەکان مەڵێن، چونکە زیندووەکان ئازاری پێ دەخۆن.

٥٨٩- عَنْ عَبْدِ اللّه بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّه ﷺ: «لَيْسَ المُؤْمِنُ بالطَّعَّانِ، وَلاَ اللَّعَّانِ، وَلاَ الفَاحِشِ، وَلاَ البَذِيِّ»[(٣)].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیماندار تانە لێدەرو نەفرین لێکەرو قسەی ناشیرینکەرو زمان شڕو جنێو فرۆش نییە (لەگەڵ هیچ کەس، بەرانبەر هەموو کەس، نەک تەنیا لەگەڵ مسوڵمانان).

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٤٨٧.

(٢) أخرجه أحمد: ١٨٢٣٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح رجاله ثقات رجال الشيخين.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٣١٢، وابن حبان: ١٩٢، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

٥٩٠- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «أَتَدْرُونَ مَا الْعِضَةُ؟»، قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «نَقْلُ الْحَدِيثِ مِنْ بَعْضِ النَّاسِ إِلَى بَعْضٍ، لِيُفْسِدُوا بَيْنَهُمْ»(١).

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئایا دەزانن (العِضَة) چییە؟ گوتیان: خواو پێغەمبەر ﷺ زاناترن، فەرمووی: گواستنەوەی قسەیە لەلایەن کۆمەڵە خەڵکێکەوە بۆ کۆمەڵێکی دیکە، بۆ مەبەستی ئەوەی نێوانیان تێکبدرێ.

٥٩١- عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يَنْقُلُ الْحَدِيثَ إِلَى الأَمِيرِ فَكُنَّا جُلُوسًا فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ الْقَوْمُ: هَذَا مِمَّنْ يَنْقُلُ الْحَدِيثَ إِلَى الأَمِيرِ، قَالَ فَجَاءَ حَتَّى جَلَسَ إِلَيْنَا. فَقَالَ حُذَيْفَةُ ﷺ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ»(٢).

هەمامی کوڕی حاریس دەڵێ: پیاوێک هەبوو (بەوە ناسرا بوو) کە قسەی خەڵک دەگوازێتەوە بۆ ئەمیری (کوفە)، ئێمەش لە مزگەوت (لە کوفە) دانیشتبووین، خەڵکەکە گوتیان: ئەوە ئەو پیاوەیە کە قسەی خەڵک بۆ ئەمیر دەگوازێتەوە (جاسووسی دەکات)، دەڵێ: پیاوە (جاسووسەکە) هات تاوەکو لە مەجلیسەکەمان دانیشت، حوزەیفە ﷺ (کە لە مەجلیسەکە بوو) گوتی: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: (ڕاستەوخۆو بەبێ حیساب و لێپرسینەوە) ناچێتە بەهەشت ئەو کەسەی قسە دێنێ و دەبات لە نێوان خەڵک (بۆ ئەوەی نێوانیات تێکبدات).

٥٩٢- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِقَبْرَيْنِ، فَقَالَ: «إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ؛ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لاَ يَسْتَبْرِى مِنَ الْبَوْلِ؛ وَأَمَّا الآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ»، ثُمَّ أَخَذَ جَرِيدَةً رَطْبَةً فَشَقَّهَا نِصْفَيْنِ، فَغَرَزَ فِي كلِّ قَبْرٍ وَاحِدَةً قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِمَ فَعَلْتَ هذَا؟ قَالَ: «لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَيْبَسَا»(٣).

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٤٢٥، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٨٤٥ .

(٢) أخرجه البخاري: ٦٠٥٦، ومسلم: ١٠٥.

(٣) أخرجه البخاري: ٢١٥، ومسلم: ٢٩٢.

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ بەلای دوو قەبردا تێپەڕی، فەرمووی: خاوەنی ئەم دوو گۆڕە وا سزا دەدرێن، وە سزاش نادرێن بە هۆی گوناهی گەورە (واتە: گوناهەکان لەچاوی خەڵکی گەورە نین)، (دوو گوناهەکانیش ئەوانەن:) یەکێکان خۆی پاک ڕانەدەگرت لە پڕوشکی میز، وە ئەوەی دیکە قسەی دەهێناو دەبرد لە نێوان خەڵکی و نێوانیانی بەو قسانە تێکدەداو ئاشوویی دەنایەوە، پاشان لقێکی تەڕو سەوزی دارخورمای هەڵگرت و کردیە دوو بەش، پاشان لەسەر هەر قەبرێک لقێکی چاند، گوتیان: ئەی پێغەمبەر خوا ﷺ! بۆچی ئەم کارەت کرد؟ فەرمووی: بەڵکو سزایان لەسەر سووک بکرێ تا ئەو کاتەی دارەکان شێدارو تەڕ بن.

٥٩٣- عَنْ بِلالِ بْنِ الْحَارِثِ الْمُزَنِيِّ ﷺ، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنَ الْخَيْرِ، مَا يَعْلَمُ مَبْلَغَهَا يَكْتُبُ اللَّهُ لَهُ بِهَا رِضْوَانَهُ إِلَى يَوْمِ يَلْقَاهُ، وَإِنَّ الرَّجُلَ لَيَتَكَلَّمُ بِالْكَلِمَةِ مِنَ الشَّرِّ، مَا يَعْلَمُ مَبْلَغَهَا يَكْتُبُ اللَّهُ بِهَا عَلَيْهِ سَخَطَهُ إِلَى يَوْمِ يَلْقَاهُ»[١].

بیلالی کوڕی حاریسی موزەنی ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: جاری وا هەیە پیاوێک (یان ژنێک) قسەیەکی چاک دەکات بێ ئەوەی بزانێ (پاداشتی ئەو قسەیە) چەندە، بە هۆی ئەو قسەیەوە خوا ڕەزامەندی خۆی بۆ دەنووسێ هەتا ئەو ڕۆژەی پێی دەگاتەوە (کە ڕۆژی دواییە)، وە جاری واهەیە پیاوێک (یان ژنێک) قسەیەکی خراپ دەکات بێ ئەوەی بزانێ (گوناهی ئەو قسەیە) چەندە، بە هۆی ئەو قسەیەوە خوا تووڕەیی خۆی لەسەر دەنووسێ هەتا ئەو ڕۆژەی پێی دەگاتەوە، (واتە: ڕۆژی دوایی).

٥٩٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وكُونُوا عِبادَ اللَّهِ إِخْوَانًا»[٢].

---

(١) أخرجه الطبراني في الكبير: ١١٣٦، والبيهقي في سننه الكبرى: ١٦٤٤٤، وصَحَّحَهُ مقبل بن هادي الوادعي.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧٢٦، ومسلم: ٢٥٥٩، أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٤٠٨.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکدی مەبوغزێنن، وە ئێرەیی و حەسوودی بە یەکدی مەبەن، بەندەی خوابن و، پێکەوە برابن.

٥٩٥- عَنْ عَبْدِ اَللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اَللَّهِ ﷺ قَالَ: «مِنَ الْكَبَائِرِ شَتْمُ الرَّجُلِ وَالِدَيْهِ، قِيْلَ: وَهَلْ يَسُبُّ اَلرَّجُلُ وَالِدَيْهِ؟ قَالَ: «نَعَمْ، يَسُبُّ أَبَا اَلرَّجُلِ، فَيَسُبُّ أَبَاهُ، وَيَسُبُّ أُمَّهُ، فَيَسُبُّ أُمَّهُ»(١).

عەبدوڵڵای کوڕی عەمری کوڕی عاص ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکێک لە گوناهە گەورەکان ئەوەیە پیاو جنێو بە دایک و باوکی بدات. گوترا: ئایا کەس جنێو بە دایک و باوکی دەدات؟ فەرمووی: بەڵێ، جنێو دەڵێ بە باوکی کەسێک، ئەویش جنێو بە باوکی دەداتەوە، جنێو بە دایکی دەڵێ، ئەویش جنێو بە دایکی دەداتەوە.

٥٩٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ»، قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنَاً، وَنَعْلُهُ حَسَنَةً؟! قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ: بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ»(٢).

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک بە ئەندازەی دنکە گەردێک خۆ بە گەورە زانینی لە دڵدا بێ، ئەوە ناچێتە نێو بەهەشتەوە، پیاوێکیش گوتی: پیاوی وا هەیە حەز دەکات پۆشاکی چاک بن و، نەعل و پێڵاوی باش و جوان بن (ئایا ئەوەش خۆ بە گەورە زانیە؟) فەرمووی: خوا جوانە جوانیشی خۆشدەوێ، بەڵکو خۆ بەگەورە زانین ئەوەیە: کەسێک هەق قبووڵ نەکات و خەڵکیش بە سووک و کەم تەماشا بکات.

٥٩٧- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ تَعَظَّمَ فِي نَفْسِهِ، أَوِ اخْتَالَ فِي مِشْيَتِهِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ»(٣).

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٩٧٣، ومسلم: ٩٠.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٧٥.

(٣) أخرجه أحمد: ٥٩٩٥، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الصحيح.

ئیبنو عومەر ﷺ، دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەس لە دڵی خۆیدا خۆی پێ گەورە بێ، لە ڕۆیشتندا کەشخەیی و فیز بکات، کاتێ دەگاتەوە بە خوا، خوا لێی توورەیە.

٥٩٨- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ، الأَلَدُّ الْخَصِمُ»[١].

عائیشه ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان بوغزێنراوترینی پیاوان لە لای خوا (کەسێکە) زۆر موناقەشەو شەڕەقسەو کێشمە کێشم دەکات.

٥٩٩- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أُوتُوا الْجَدَلَ»، ثُمَّ قَرَأَ: ﴿ وَقَالُوٓاْ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيۡرٌ أَمۡ هُوَۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلَۢاۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ ﴾ الزخرف[٢].

ئەبو ئەمامە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ کۆمەڵێک گومڕانابن دوای ئەوەی هیدایەتیان وەرگرتوەو لەسەری بوون، جگە لەوانەی زۆر موناقەشەو کێشمە کێشم دەکەن (ئەوان بەرەو گومڕایی دەچن)، پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿ وَقَالُوٓاْ ءَأَٰلِهَتُنَا خَيۡرٌ أَمۡ هُوَۚ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلَۢاۚ بَلۡ هُمۡ قَوۡمٌ خَصِمُونَ ﴿٥٨﴾ ﴾ الزخرف.

٦٠٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ثَلاَثَةٌ لاَ يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلاَ يُزَكِّيهِمْ، وَلاَ يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ، وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ: شَيْخٌ زَانٍ، وَمَلِكٌ كَذَّابٌ، وَعَائِلٌ مُسْتَكْبِرٌ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سێ جۆرە کەس هەن لە ڕۆژی دوایی دا خوا نایاندوێنێ و پاکیان ناکاتەوە لە گوناهان و، بە چاوی ڕەحمەت سەیریان ناکات، ئەوانیش: پیرێکی زیناکار، پادشایەکی درۆزن، هەژارێکی خۆ بە گەورەزان و لە خۆبایی.

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٣٢٥، ومسلم: ٢٦٦٨.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٢٢١٨، والترمذي: ٣٢٥٣، وقال: حسن صحيح، وابن ماجه: ٤٨.

(٣) أخرجه أحمد: ١٠٢٣٢، ومسلم: ١٠٧.

٦٠١- عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «وَيْلٌ لِلَّذِي يُحَدِّثُ فَيَكْذِبُ لِيُضْحِكَ بِهِ الْقَوْمَ، وَيْلٌ لَهُ»[1].

واتە: بەهزی کوڕی حەکیم لە باوکیەوە دەگێڕێتەوە، ئەویش لە باپیریەوە ﷺ کە گوتوویەتی: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: سزای سەخت بۆ ئەو کەسەی قسە دەکات و درۆی (تێدا) دەکات بۆ ئەوەی خەڵک پێی پێبکەنن، سزای سەخت بۆ وی.

٦٠٢- عَنْ جَابِرٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أُبْلِيَ بَلاَءً فَذَكَرَهُ فَقَدْ شَكَرَهُ، وَإِنْ كَتَمَهُ فَقَدْ كَفَرَهُ»[2].

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک چاکەیەکی لەگەڵ کراو باسی کرد ئەوە سوپاسگوزاریی کردوەو، ئەگەر شاردیەوەو باسی نەکرد، ئەو سپڵەیی کردوە، بەرانبەر ئەو کەسەی چاکەی لەگەڵ کردوە.

٦٠٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ تُعْرَضُ كُلَّ خَمِيس لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَلاَ يُقْبَلُ عَمَلُ قَاطِعِ رَحِمٍ»[3].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بە دڵنیایی کردەوە (چاکە)کانی ئادەمیزاد بەرزدەکرێنەوەو ڕادەنوێنرێن (بۆ خوای پەروەردگار) هەموو پێنج شەممەیەک لە شەوی هەینیدا، جا کردەوەی ئەوانە وەرناگیرێ کە پەیوەندی خزمایەتیان پچڕاندوە.

٦٠٤- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ أَنْ يُعَجَّلَ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ مَعَ مَا يُدَّخَرُ لَهُ مِنَ البَغْيِ، وَقَطِيعَةُ الرَّحِمِ»[4].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٠٠٤٦، وحَسَّنَهُ الألباني، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه أبُو داود: ٤٨١٦، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٦١٨.

(٣) أخرجه أحمد: ١٠٢٧٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٤) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٩، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٩١٨، ٩٧٨.

ئەبو بەکرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ گوناهێک نییە کە هێندە بە پەلە خاوەنەکەی پەلکێش بکات بۆ سزای خوا (هەر لە دونیا)، سەرباری ئەوەش کە بۆی هەڵدەگیرێ لە دواڕۆژ، ئەوانیش بریتین لە: ستەم و دەستدرێژیی و پچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی (ئەو دوو گوناهە زۆر بە پەلە خاوەنەکەیان تووشی سزا دەبن).

٦٠٥- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ﷺ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ: يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا، وَيُعْرِضُ هَذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلاَمِ»(١).

ئەبو ئەییوب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دروست نییە بۆ هیچ مسوڵمانێک لە سێ ڕۆژ (و شەوان)، زیاتر قسە لەگەڵ برای مسوڵمانی ببڕێتەوەو قسەی لەگەڵدا نەکات، (بە شێوەیەک) بگەن بە یەکتری ئەوەیان پشت هەڵبکات و ئەوەی دیکەش پشت هەڵبکات و قسەی لەگەڵ نەکات، وە باشترینیان ئەو کەسەیانە کە سەرەتا دەست دەکات بە سڵاو کردن (دەست پێشخەریی دەکات لە ئاشت بوونەوە).

٦٠٦- عَنْ أَبِي خِرَاشٍ السُّلَمِيِّ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «مَنْ هَجَرَ أَخَاهُ سَنَةً فَهُوَ كَسَفْكِ دَمِهِ»(٢).

ئەبو خیراشی سولەمی ﷺ دەگێڕێتەوە: گوێی لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەس بۆ ماوەی ساڵێک نێوانی لەگەڵ برا (یان خوشکە)کەی داببڕێ وەک ئەوە وایە خوێنی ڕشتبێ.

٦٠٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «لِلْمَمْلُوكِ طَعَامُهُ وَكِسْوَتُهُ وَلاَ يُكَلَّفُ مِنَ العَمَلِ إِلاَّ مَا يُطِيقُ»(٣).

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٠٧٧، ومسلم: ٢٥٦٠.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٤٠٤، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٩٢٨.

(٣) أخرجه مسلم: ١٦٦٢.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خزمەتکارەکان خواردن و پۆشاکیان بۆ هەیە (لەسەر خاوەنەکانیانە)، وە جگە لەوەی لە توانایاندایە کاری زیادیان نابێ پێ بسپێردرێ.

٦٠٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ثَلاَثَةٌ لاَ يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: الْعَاقُّ لِوَالِدَيْهِ، وَمُدْمِنُ الْخَمْرِ، وَالْمَنَّانُ بِمَا أَعْطَى»[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سێ (جۆرە کەس هەن) خوا تەماشایان ناکات لە ڕۆژی قیامەت: ئەوەی ئەزیەتی دایک و بابی داوە، ئەوەی بەردەوام بووە لەسەر خواردنەوەی شەڕاب (تا مردن)، ئەوەی خێرو چاکە دەکات و دوایی منەت لەسەر ئەو کەسە دەکات کە خێرو چاکەی لەگەڵ کردوە.

٦٠٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ تَقُولُوا: قَبَّحَ اللَّهُ وَجْهَهُ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەرگیز (بە کەس) نەڵێن خوا ڕووی ڕەش بکات.

٦١٠- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: مَا خَطَبَنَا نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِلاَّ قَالَ: «لاَ إِيمَانَ لِمَنْ لاَ أَمَانَةَ لَهُ، وَلاَ دِينَ لِمَنْ لاَ عَهْدَ لَهُ»[٣].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: هەرگیز پێغەمبەری خوا ﷺ وتاری بۆ نەداوین حەتمەن دەیفەرموو: ئیماندار نییە ئەو کەسەی ئەمانەتدار نەبێ، وە هیچ ئایینێکی نییە ئەو کەسەی بێ بەڵێن و پەیمان بێت.

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٧٣٤٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ١٧٢، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٨٦٢.

(٣) أخرجه أحمد: ١٢٤٠٦، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن في الشواهد.

٦١١- عَنْ ثَوْبَانَ ﷺ، مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُوشِكُ أَنْ تَدَاعَى عَلَيْكُمُ الأُمَمُ، مِنْ كُلِّ أُفُقٍ، كَمَا تَدَاعَى الأَكَلَةُ عَلَى قَصْعَتِهَا»، قَالَ: قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، أَمِنْ قِلَّةٍ بِنَا يَوْمَئِذٍ؟ قَالَ: «أَنْتُمْ يَوْمَئِذٍ كَثِيرٌ، وَلَكِنْ تَكُونُونَ غُثَاءً كَغُثَاءِ السَّيْلِ، يَنْتَزِعُ الْمَهَابَةَ مِنْ قُلُوبِ عَدُوِّكُمْ، وَيَجْعَلُ فِي قُلُوبِكُمُ الْوَهَنَ»، قَالَ: قُلْنَا: وَمَا الْوَهَنُ؟ قَالَ: «حُبُّ الْحَيَاةِ، وَكَرَاهِيَةُ الْمَوْتِ»[1].

ثەوبان ﷺ خزمەتکاری پێغەمبەری خوا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: نزیکە ئۆممەتان و گەلانی دونیا لە هەموو لایەکەوە دەورتان بدەن و لێتان کۆببنەوە، هەروەک چۆن خۆراکخۆران لە دەوری قاپی خواردن و لەسەر سفرە کۆدەبنەوە، دەڵێ: گوتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا ئێمە لەبەر کەمی ژمارەمان لەو ڕۆژە وامان بەسەر دێ؟ فەرمووی: ئێوە لەو ڕۆژەدا زۆرن، بەڵام وەک و بڵق و کەف و چڵکی سەر ئاو وان، (خوای دادگەر) ترستان و هەیبەتتان لە دڵی دوژمن دەردێنێت و بێ هێزی و وەهن دەخاتە نێو دڵەکانتانەوە، گوتمان: وەهن چییە؟ فەرمووی: خۆشەویستی دونیاو ڕق بوونەوەتانە لە مردن.

٦١٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «شَرُّ مَا فِي رَجُلٍ شُحٌّ هَالِعٌ، وَجُبْنٌ خَالِعٌ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خراپترین دوو سیفەت لە پیاو (و ئافرەت) هەبن بریتین لە: ڕەزیلییەکی زۆرو، ترسنۆکییەکی تۆقێنەر.

(شح) واتە: ڕەزیلی زۆر، (هالع) واتە: حەریص بوون لەسەر کۆکردنەوەی سەروەت و دەست نوقاندن. وە (جبن) واتە: ترسنۆکی، مەبەست لە (خالع) ئەوەیە کە ئەو کەسە هێندە دەترسێ، خەریکە دڵی دەربێ.

٦١٣- عَنْ يَعْلَى الْعَامِرِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: جَاءَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ ﷺ يَسْعَيَانِ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَضَمَّهُمَا إِلَيْهِ، وَقَالَ: «إِنَّ الْوَلَدَ مَبْخَلَةٌ مَجْبَنَةٌ»[3].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٢٤٥٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه أحمد: ٧٩٩٧، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الصحيح.

(٣) أخرجه ابن أبي شيبة: ٣٢١٨٠، وابن ماجه: ٣٦٦٦، وقال البوصيري (٩٩/٤): هذا إسناد صحيح.

یەعلای عامری دەڵێ: حەسەن و حوسەین ﷺ رایان دەکرد بۆ لای پێغەمبەر ﷺ چوونە لای و هەردووکیانی لە باوەش کردو، فەرمووی: بە ڕاستی منداڵ هۆکاری ڕەزیلیی و ترسنۆکیە.

٦١٤- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّه ﷺ أَنَّ رَسُوْلَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالشُّحَّ، فَإِنَّهُ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ، وَقَطَعُوا أَرْحَامَهُمْ، وَالظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[1].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خۆتان بپارێزن لە ڕەزیلی و چرووکی، چونکە ڕەزیل و چرووکی ئەوانەی پێش ئێوەی لەبەین برد، وە وای لێکردن خوێنی یەکدی بڕێژن و یەکدی بکوژن و پەیوەندی خزمایەتی بپچڕێنن، وە خۆتان بپارێزن لە ستەم، چونکە ستەم تاریکاییەکانی ڕۆژی دواییە.

٦١٥- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ»[2].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نەفرینی کردوە لە ئافرەتانێک کە خۆیان بە پیاوان دەچوێنن، وە لە پیاوانێک کە خۆیان بە ئافرەتان دەچوێنن (جا لە جل و بەرگ بێ، یان لە سیفات).

٦١٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ، أَلْجَمَهُ اللَّهُ بِلِجَامٍ مِنْ نَارٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»[3].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک پرسیاری لێ بکرێ دەربارەی زانیارییەک ئەویش بیشارێتەوە، ئەوە لە ڕۆژی دوایی بە لغاوێکی ئاگرین لغاو دەکرێ (بە تایبەت ئەگەر زانیاریەکی دەربارەی ئایین بێ، واتە: عەقیدەو حەڵاڵ و حەڕام بێت).

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب: ٤٧٠، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد: ٣٦٦.

(٢) أخرجه البخاري: ١٣٣٠، ومسلم: ٥٢٩.

(٣) أخرجه أبُو داود: ٣٦٦٠، قال الألباني: حسن صحيح.

٦١٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «كُلُّ أُمَّتِي مُعَافًى، إِلاَّ الْمُجَاهِرِينَ وَإِنَّ مِنَ الْمَجَانَةِ أَنْ يَعْمَلَ الرَّجُلُ بِاللَّيْلِ عَمَلاً، ثُمَّ يُصْبِحُ، وَقَدْ سَتَرَهُ اللَّهُ، فَيَقُولُ: يَا فُلاَنُ عَمِلْتُ الْبَارِحَةَ كَذَا وَكَذَا وَقَدْ بَاتَ يَسْتُرُهُ رَبُّهُ، وَيُصْبِحُ يَكْشِفُ سِتْرَ اللَّهِ عَنْهُ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵی: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەموو ئوممەتەکەم دەبووردرێن لە گوناهان تەنیا ئەوانە نەبێ کە گوناح دەکەن و دوایی دێن لە نێو خەڵکی باسی دەکەن، لە دەرخستنی تاوان ئەوەیە کە کەسێک بە شەو کارێکی (خراپ) بکات، پاشان ڕۆژ هەڵبێ، لەکاتێکدا خوا (ئەو کارەی) بۆ داپۆشیوە، کەچی ئەو (لەلای خەڵک) بڵێ: ئەی فڵان کەس من شەوی ڕابردوو فڵان کارەو فڵان کارە (خراپەم) کرد، لە کاتێکدا شەوی تێپەڕاندبوو پەروەردگاری داپپۆشی بوو، کەچی خۆی بەیانی دەکاتەوەو پەردەو پۆشتەی خوا لەسەر خۆی لادەدا (ئا لەمانە نابوردرێت).

خوای بە بەزەیی کە خاوەنی ئەوپەڕی سۆزو بەزەیی و میهرەبانییە، جاری وایە چ وەک تاک، چ وەک کۆمەڵ، بەڵاو ناڕەحەتییەکیان بەسەر دێنێ و تاقییان دەکاتەوە، تاکو ئیمانەکەیان بەهێزتر بکات، چونکە ئینسان هەتا بە ناڕەحەتیی زیاتردا تێپەڕێت، بە پلەکانی ئیماندا زیاتر سەردەکەوێ، بەڕاستی ئەو گیروگرفت و ناڕەحەتییانەی دێنە سەر ڕێی ئینسان، وەک مەشق و تەدریبن و ئینسان پێیان بەهێز دەبێ، ئێستا چەند فەرمایشتێک لەوبارەوە ئاماژە پێدەکەین:

---

(١) أخرجه البخاري:٥٧٢١، ومسلم: ٢٩٩٠.

كێن ئەوانەی توند تاقی دەكرێنەوە؟

٦١٨- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ حُذَيْفَةَ عَنْ عَمَّتِهِ فَاطِمَةَ ﵂ أَنَّهَا قَالَتْ: أَتَيْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَعُودُهُ فِي نِسَاءٍ فَإِذَا سِقَاءٌ مُعَلَّقٌ نَحْوَهُ يَقْطُرُ مَاؤُهُ عَلَيْهِ مِنْ شِدَّةِ مَا يَجِدُ مِنْ حَرِّ الْحُمَّى قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَوْ دَعَوْتَ اللَّهَ فَشَفَاكَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَشَدِّ النَّاسِ بَلاَءً الأَنْبِيَاءُ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ»[1].

ئەبو عوبەیدەی كوڕی حوزەیفە دەگێڕێتەوە لە فاتیمەی پوریەوە ﵂ كە گوتوویەتی: هاتینە لای پێغەمبەری خوا ﷺ سەردانمان كرد بەهۆی نەخۆشیەوە، لە ناو خێزانەكانیدا بوو، مەتارەیەكیش هەڵواسرابوو تنۆك تنۆك ئاوەكەی دەڕژایە سەری (خۆیان وایان لێكردبوو) لەبەر بەهێزی و گەرمی تایەكەی، گوتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! خۆ ئەگەر داوای شیفا لە خوا بكەی شیفات بۆ دەنێرێ؟ (بۆ داوای شیفای ناكەی؟) پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بێگومان لە هەموو كەس زیاتر كە ناڕەحەتییەكانی دێنە ڕێ بە زەحمەتترو قورستر، ئەوە پێغەمبەرانن، دوایی ئەوانەی دوای ئەوانن، دوایی ئەوانەی دوای ئەوانن، دوایی ئەوانەی دوای ئەوانن.

لەش ساغەكان چ خۆزگەیەك دەخوازن؟

٦١٩- عَنْ جَابِرٍ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَوَدُّ أَهْلُ الْعَافِيَةِ، يَوْمَ الْقِيَامَةِ، حِينَ يُعْطَى أَهْلُ الْبَلاَءِ الثَّوَابَ، لَوْ أَنَّ جُلُودَهُمْ كَانَتْ قُرِضَتْ فِي الدُّنْيَا بِالْمَقَارِيضِ»[2].

جابر ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لەش ساغەكان لە ڕۆژی دوایی دا، كە ئەو پاداشتە دەبینن دەدرێتە كەسانی نەخۆش و نەساغ و بە دەردو بەڵا، خۆزگە دەخوازن لە دونیا پێستەكانیان بە مەقەس ببڕدرایە (تاكو ئەوانیش هەمان پاداشتی نەخۆش و خاوەن گرفتارییەكانی دونیایان وەرگرتبایە).

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٧١٢٤، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره، وهذا إسناد حسن.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٤٠٢، وحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٨١٧٧.

بۆ خوا تووشی نەخۆشیت دەکات؟

٦٢٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُول اللّه ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ لَيَبْتَلِي عَبْدَهُ بِالسَّقَمِ حَتَّى يُكَفِّرَ ذَلِكَ عَنْهُ كُلَّ ذَنْبٍ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: خوای گەورە بەندەی خۆی بە نەخۆشی تاقی دەکاتەوە، تا ئەم نەخۆشییە دەبێتە هۆی سڕینەوەی هەموو گوناهەکانی.

٦٢١- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا يَزَالُ الْبَلاَءُ بِالْمُؤْمِنِ وَالْمُؤْمِنَةِ، فِي نَفْسِهِ وَوَلَدِهِ وَمَالِهِ، حَتَّى يَلْقَى اللَّهَ وَمَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ»(٢).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەردەوام بەڵاو ناخۆشی تووشی پیاوو ئافرەتی بڕوادار دەبێت، لە خۆی و ماڵ و منداڵیدا، تا وای لێدێت کە دەگاتەوە بە خوای گەورە، ئەم بەندەیە هیچ گوناهێکی پێوە نەماوە.

٦٢٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «وَصَبُ الْمُؤْمِنِ كَفَّارَةٌ لِخَطَايَاهُ»(٣).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: نەخۆشی ئیماندار، مایەی پاکبوونەوەیەتی لە گوناهەکانی (واتە: سڕەرەوەی گوناهەکانیەتی).

لەکاتی خۆشی دوعا کردن

٦٢٣- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَسْتَجِيْبَ اللّهُ لَهُ عِنْدَ الشَّدَائِدِ وَالْكُرَبِ، فَلْيُكْثِرِ الدُّعَاءَ فِي الرَخَاءِ»(٤).

---

(١) أخرجه الحَاكِمُ: ١٢٨٦، وقال: صَحِيح عَلىَ شَرطِهماَ، انظر: صحيح الترغيب والترهيب: ٣٤٣٥.

(٢) أخرجه الترمذي: ٢٣٩٩، وقال: هذا حديث حسن صحيح، والبَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٩٨٣٦.

(٣) أخرجه الحَاكِمُ: ١٢٨٢، وقال صحيح الإسناد، والبَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٩٨٣٥، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٧١٠٩.

(٤) أخرجه الترمذي: ٣٣٨٢، والحاكم: ١٩٩٧، وقال: صحيح الإسناد، وحَسَّنَهُ الألباني.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس پێی خۆشە لە کاتی تەنگانەو گرفتارییدا خوا وەڵامی دوعای بداتەوە، با لە کاتی بێ کێشەیی و دڵخۆشیدا زۆر دوعا بکات و لە خوا بپاڕێتەوە.

پاڕانەوە بۆ نەخۆش

٦٢٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَعُودُ مَرِيضاً لَمْ يَحْضُرْ أَجَلُهُ، فَيَقُولُ سَبْعَ مَرَّاتٍ: أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيَكَ، إِلاَّ عُوفِيَ»[١].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ بەندەیەکی مسوڵمان نییە کە سەردانی نەخۆشێک بکات، کاتی مردنی نەهاتبێ، حەوت جاران ئەم دوعایەی بۆ بکات، بڵێ: (أَسْأَلُ اللَّهَ الْعَظِيمَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ أَنْ يَشْفِيَكَ) ئەوە حەتمەن شیفای بۆ دێ و لەم نەخۆشیە چاک دەبێتەوە.

تایبەتمەندیەکانی ئوممەتی ئیسلام

٦٢٥- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ تَجَاوَزَ عَنْ أُمَّتِي الْخَطَأَ، وَالنِّسْيَانَ، وَمَا اسْتُكْرِهُوا عَلَيْهِ»[٢].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا لە ئوممەتی من چاوپۆشی کردوە، لە هەڵەکردن و لەبیرچوون و، ئەوەی بە زۆر پێیان بکرێ.

٦٢٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ ﷻ تَجَاوَزَ لأُمَّتِي عَمَّا حَدَّثَتْ بِهِ أَنْفُسَهَا، مَا لَمْ تَعْمَلْ، أَوْ تَكَلَّمْ بِهِ»[٣].

---

(١) أخرجه أحمد: ٢١٣٧، والترمذي: ٢٠٨٣، وقال: حسن غريب، تعليق شُعيب الأرنؤوط: صحيح.

(٢) أخرجه ابن حبان: ٧٢١٩، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط البخاري.

(٣) أخرجه البخاري: ٢٣٩١، ومسلم: ١٢٧.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا ﷻ چاوپۆشی لە ئوممەتی من کردوە، لەوەی کە بە دڵیدا دێت، مادام کردەوەی پێ نەکردبێ و قسەی پێ نەکردبێ و دەرینەبڕیبێ.

٦٢٧- عَنْ كَعْبِ بْنِ عِيَاضٍ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ لِكُلِّ أُمَّةٍ فِتْنَةً، وفِتْنَةُ أُمَّتِي: المَالُ»[١].

کەعبی کوڕی عیاض ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بە ڕاستی بۆ هەموو ئوممەتێک فیتنەیەک هەیە، فیتنەی ئوممەتی منیش ماڵ و سامانە.

٦٢٨- عَن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْأَنْصَارِيِّ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ عَذَابَ هَذِهِ الأُمَّةِ جُعِلَ فِي دُنْيَاهَا»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی یەزیدی ئەنصاریی ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: سزای ئەم ئوممەت (ی ئیسلامە) خراوەتە نێو دونیا (واتە: نەهامەتیەکەیان لە دونیا دەبینن، لە قیامەت پشوو دەدەن).

٦٢٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ فِيمَا أَعْلَمُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ لِهَذِهِ الأُمَّةِ عَلَى رَأْسِ كُلِّ مِائَةِ سَنَةٍ مَنْ يُجَدِّدُ لَهَا دِينَهَا»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: لەو شتانەی فێری بووم و زانیوومە لە پێغەمبەری خوا ﷺ، (یەکێکیان ئەوەیە) فەرموویەتی: بێگومان خوا لە هەر سەدساڵێکدا کەسێک دەنێرێ بۆ ئەم ئوممەتە تا ئایینەکەی نوێ بکاتەوە.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧٥٠٦، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح، والحاكم: ٧٨٩٦، وقال: حديث صحيح.

(٢) أخرجه الحَاكِمُ: ١٥٦ وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٩٧٩٨.

(٣) أخرجه البيهقي في المعرفة: ٤٢٢، وأبو داود: ٤٢٩١، والطبراني في الأوسط: ٦٥٢٧، والحاكم: ٨٥٩٢، والديلمي: ٥٣٢، قال المناوي: (٢٨٢/٢): قال الزين العراقي وغيره: سنده صحيح، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٥٩٩، وقال: أَشَارَ الإمَام أحمد إلى صِحَّة الحَدِيث، فَقَد ذَكَر الذهبي في سِير الأعلام: قال أحمد بن حنبل من طرق عنه: إن اللّه يقيض للناس في رأس كل مائة من يعلمهم السنن وينفي عن رسول اللّه ﷺ الكذب قال: فنظرنا، فإذا في رأس المائة عمر بن عبد العزيز وفي رأس المائتين الشافعي.

٦٣٠- عَنْ عَبْد الرَّحْمَنِ بْن الْحَضْرَمِيِّ يَقُولُ أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ مِنْ أُمَّتِي قَوْمَاً يُعْطَوْنَ مِثْلَ أُجُورِ أَوَّلِهِمْ، يُنْكِرُونَ الْمُنْكَرَ»[1].

عەبدوڕڕەحمانی کوڕی حەزرەمیی دەڵێ: لە کەسێکەوە پێم گەیشتوە کە گوێی لە پێغەمبەر ﷺ بووە فەرموویەتی: کۆمەڵێک هەن لە ئوممەتی من، وەک پێشینەکان پاداشتیان پێ دەدرێ، (چونکە فەرمان دەکەن بە چاکەو) ڕێگری دەکەن لە خراپە.

٦٣١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَدِدْتُ أَنِّي لَقِيْتُ إِخْوَانِي؟»، قَالَ: فَقَالَ أَصْحَابُ النَّبِيِّ ﷺ: أَوَلَيْسَ نَحْنُ إِخْوَانَكَ؟! قَالَ: «أَنْتُمْ أَصْحَابِي، وَلَكِنْ إِخْوَانِي الَّذِينَ آمَنُوا بِي، وَلَمْ يَرَوْنِي»[2].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: خۆزگە چاوم بە براکانم بکەوتبایە، دەڵێ: هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ گوتیان: ئەی ئێمە برات نین؟! فەرمووی ئێوە هاوەڵی منن، بەڵام براکانم ئەوانەن بڕوایان پێم هێناوەو نەیانبینیوم.

٦٣٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أُنَاسَاً مِنْ أُمَّتِي يَأْتُونَ بَعْدِي يَوَدُّ أَحَدُهُمْ لَوِ اشْتَرَى رُؤْيَتِي بِأَهْلِهِ وَمَالِهِ»[3].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دڵنیابن کۆمەڵە خەڵکێک لە ئوممەتەکەم، لە دوای من دێن، هەر یەکێکیان تەمەننا دەکات و خۆزگە دەخوازێ هەموو خزم و کەس و ماڵ و سامانی بدات لە پێناو بینینی مندا.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٦٦٤٣، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح.

(٢) أخرجه أحمد: ١٢٥٧٩، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حسن لغيره.

(٣) أخرجه الحَاكِمُ: ٦٩٩١، وقال: صحيح الإسناد، وَحَسَّنَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٢٠٠٨.

٦٣٣- عَنْ ثَوْبَانَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ لَيَلْتَمِسُ مَرْضَاةَ اللَّهِ، وَلاَ يَزَالُ بِذَلِكَ، فَيَقُولُ اللَّهُ ﷻ، لِجِبْرِيلَ: إِنَّ فُلاَناً عَبْدِي يَلْتَمِسُ أَنْ يُرْضِيَنِي، أَلاَ وَإِنَّ رَحْمَتِي عَلَيْهِ. فَيَقُولُ جِبْرِيلُ: رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَى فُلاَنٍ، وَيَقُولُهَا حَمَلَةُ الْعَرْشِ، وَيَقُولُهَا مَنْ حَوْلَهُمْ، حَتَّى يَقُولَهَا أَهْلُ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ، ثُمَّ تَهْبِطُ لَهُ إِلَى الأَرْضِ»[١].

ثەوبان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەندەی وا هەیە بەدوای ڕەزامەندیی خواوەیەو بەردەوام دەبێ لەسەر ئەوە، خوای زاڵی پایەدار بە جبریل دەفەرموێ: فڵانە بەندەم بەدوای ڕەزامەندی منەوەیە، ئاگاداربە ئەوە ڕەحمەتی من ڕژایە سەری، (یانی: بەزەییم ئەوی گرتەوە) جبریل دەڵێ: ڕەحمەتی خوا لەسەر فڵان بێ، وە هەڵگرانی عەڕشیش ئاوا دەڵێن، وە ئەوانەی بە دەوریانەوەن وادەڵێن، هەتاکو خەڵکی هەر حەوت ئاسمانەکانیش ئاوا دەڵێن، پاشان ئەو (ڕەحمەتەی) بۆ دێتە سەر زەوی (واتە: خەڵکی سەر زەویش دوعای بۆ دەکەن، کە لێرە مەبەست پێی ئیماندارەکانن).

٦٣٤- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «قَالَ ﷻ: أَنَا الرَّحْمَنُ، وَأَنَا خَلَقْتُ الرَّحِمَ، وَاشْتَقَقْتُ لَهَا مِنْ اسْمِي، فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتُهُ، وَمَنْ قَطَعَهَا بَتَتُّهُ»[٢].

عەبدوڕڕەحمانی کوڕی عەوف ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: خوای زاڵی پایەدار فەرموویەتی: من بەزەییم (واتە: یەکێک لە ناوەکانم بەزەییە)، وە خۆشم بەزەییم دروست کردوە لە ناوی خۆمەوە، هەر کەس بیگەیەنێ و جێبەجێی بکات منیش دەیگەیەنم، وە هەر کەسیش بیپچڕێنێ، منیش دەیپچڕێنم.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٢٤٥٤، وقال شُعيب الأرنؤوط: إسنادهُ حَسَن.

(٢) أخرجه البخاري في صحيحه: ٥٦٤٣، عن عائشة رضي الله عنها، وفي الأدب المفرد: ٥٣.

٦٣٥- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «قَالَ اللَّهُ ﷻ: إِنَّ أُمَّتَكَ لاَ يَزَالُونَ يَقُولُونَ: مَا كَذَا؟ مَا كَذَا؟ حَتَّى يَقُولُوا: هَذَا اللَّهُ خَلَقَ الْخَلْقَ، فَمَنْ خَلَقَ اللَّهَ؟»[1].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوای زاڵی پایەدار فەرمووی: ئوممەتەکەت بەردەوام هەر دەڵێن: ئەوە چیە؟ ئەوە چیە؟ هەتا دەڵێن: ئەوە خوایە دروستکراوەکانی هێناوەتە بوون، ئەدی کێ خوای هێناوەتە بوون؟

٦٣٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «قَالَ تَعَالَى: ثَلاَثَةٌ أَنَا خَصْمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: رَجُلٌ أَعْطَى بِي ثُمَّ غَدَرَ، وَرَجُلٌ بَاعَ حُرّاً فَأَكَلَ ثَمَنَهُ، وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيْراً فَاسْتَوفَى مِنْهُ، وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوا فەرموویەتی: سێ جۆرە کەس هەن من لە ڕۆژی دوایی دژایەتیان دەکەم، کەسێک بە ناوی منەوە سوێند بخواو بەڵێن بدات، کەچی سوێندو بەڵێنەکە هەڵوەشێنێتەوە، وە پیاوێک کەسێکی ئازاد بفرۆشێ و پارەکەشی بخوات، وە پیاوێک کرێکارێک بگرێ، دوای تەواو بوونی کارەکەی مافەکەو کرێیەکەی پێنەدات.

٦٣٧- عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَانَ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَجَزِعَ، فَأَخَذَ سِكِّيناً فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ، فَمَا رَقَأَ الدَّمُ حَتَّى مَاتَ، قَالَ اللَّهُ تَعالَى: بادَرَنِي عَبْدي بِنَفْسِهِ، حَرَّمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ»[3].

جوندوبی کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لە پێش ئێوەدا، (یانی: لە گەلان و ئوممەتانی پێش ئێوە) پیاوێک هەبوو برینێکی لێ پەیدابوو تەحەمولی نەکرد، چەقۆیەکی هێناو شادەماری دەستی خۆی بڕی، جا خوێنی نەوەستا هەتا مرد، خوای تعالی فەرمووی: ئەو بەندەی من پەلەی کرد بۆ خۆی ویستی خۆی بکوژێ، بۆیە ئەوە بە هەشتم لێ قەدەغە کرد.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٢٠١٤، ومسلم: ١٣٦.

(٢) أخرجه البخاري: ٢١١٤.

(٣) أخرجه البخاري: ٣٢٧٦.

٦٣٨- عَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «تَلَقَّتِ الْمَلائِكَةُ رُوحَ رَجُلٍ مِمَّنْ كَانَ قَبْلَكُمْ، فَقَالُوا: أَعَمِلْتَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئاً؟ قَالَ: لاَ، قَالُوا: تَذَكَّرْ، قَالَ: كُنْتُ أُدَايِنُ النَّاسَ، فَآمُرُ فِتْيَانِي أَنْ يُنْظِرُوا الْمُعْسِرَ وَيَتَجَوَّزُوا عَنِ الْمُوسِرِ، قَالَ: قَالَ اللَّهُ ﷻ: تَجَوَّزُوا عَنْهُ»[1].

حوزەیفە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: فریشتە ڕووحی پیاوێک لەوانەی پێش ئێوەی کێشا (دوای مردن) پێیان گوت: ئایا کارو کردەوەیەکی باشت هەیە؟ گوتی: نەخێر، گوتیان: بیر بکەرەوە؟! گوتی: من قەرزم دەدا بە خەڵک، وە فەرمانم بە ئیشکەرەکانم دەکرد، کە چاوەڕێی کەسی کەم دەرامەت و تەنگ دەست بکەن و پەلەی لێ نەکەن، وە ئەوانەی هەشیانە لە بەشێکی یان گشتی خۆش بن، خوا فەرمووی: ئێوەش لێی خۆش بن (واتە: ئەوە من لێی خۆش بووم).

٦٣٩- وَفِي لَفْظٍ: نَحْنُ أَحَقُّ بِذَلِكَ مِنْهُ، تَجَاوَزُوا عَنْهُ»[2].

لە ڕیوایەتی دیکە هاتوە: خوا فەرمووی: ئێمە لەو لە پێشترین بەوە، ئێوەش لێی ببورن (واتە: ئەگەر ئەو جارێک شایستە بێ بەوەی لە خەڵک ببوورێ، ئەوە خوای بە بەزەیی زۆر لە پێشترو بە ڕەحم و بەزەییترە بۆ ئەوەی لەو ببوورێ).

٦٤٠- عَنْ صُهَيْبٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، يَقُولُ اللّه تَبَارَكَ وَتَعَالَى: تُرِيدُونَ شَيْئاً أَزِيدُكُمْ؟ فَيَقُولُونَ: أَلَمْ تُبَيِّضْ وُجُوهَنَا، أَلَمْ تُدْخِلْنَا الْجَنَّةَ، وَتُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ؟ «قَالَ» فَيَكْشِفُ الْحِجَابَ، فَمَا أُعْطُوا شَيْئاً أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَى رَبِّهِمْ ﷻ، «وَزَاد» ثُمَّ تَلاَ هَذِهِ الآيَةَ: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا۟ ٱلْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ...﴿٢٦﴾﴾ يونس»[3].

صوهەیب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: کاتێ بەهەشتییەکان چوونە بەهەشتەوە، خوا تبارک وتعالى دەفەرموێ: ئایا هیچ شتێکتان دەوێ بۆتان زیاد بکەم؟ دەڵێن: ئەدی ڕوومانت نەدرەوشاندۆتەوەو نەتخستووینەتە بەهەشتەوەو لە ئاگر دەربازت نەکردووین؟ دەفەرموێ: ئنجا پەردە لادەدا (و تەماشای زاتی

---

(١) أخرجه البخاري: ١٩٧١.

(٢) أخرجه مسلم: ١٥٦١.

(٣) أخرجه مسلم: ١٨١، والترمذي: ٣١٠٥.

خوا دەکەن)، ئیتر هیچ شتێکیان پێنەدراوە لە لایان خۆشەویستتر بێ لە بینین و تەماشا کردنی زاتی پەروەردگاریان، «لە گێڕانەوەی دی ئەم زیادە هەیە» پاشان ئەم ئایەتەی خوێندەوە: ﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ ...﴿٢٦﴾﴾ یونس، واتە: بۆ ئەوانەی چاکەیان کردوە پاداشتی هەرەچاک و زیادەش هەیە.

٦٤١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «إِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدَاً دَعَا جِبْرِيلَ، فَيَقُولُ: إِنِّي أُبْغِضُ فُلَانَاً فَأَبْغِضْهُ، فَيُبْغِضُهُ جِبْرِيلُ، ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ، إِنَّ اللَّهَ يُبْغِضُ فُلَانَاً فَأَبْغِضُوهُ، فَيُبْغِضُونَهُ ثُمَّ تُوضَعُ لَهُ الْبَغْضَاءُ فِي الأَرْضِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەگەر خوا ڕقی لە بەندەیەک بۆوە (بە هۆی زۆری گوناهو تاوانەکانیەوە) بانگی جبریل دەکات، دەفەرموێ: من ڕقم لە فلان کەسە تۆش ڕقت لێی بێ، جبریلیش ڕقی لەو کەسە دەبێتەوە، ئنجا بانگ لە نێو خەڵکی ئاسمان دەکات (واتە: لە نێو فریشتەکان) دەڵێت: خوا ڕقی لە فلان کەس دەبێتەوە ئێوەش ڕقتان لێ بێتەوە، جا ئەوانیش ڕقیان لێی دەبێتەوە، پاشان (ئەم ڕق لێبوونەوەی) بۆ دەخرێتە سەر زەوی (ئیماندارانیش خۆشیان ناوێ و دەیبوغزێنن).

٦٤٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى: أَنَا عِنْدَ ظَنِّ عَبْدِي بِي، وَأَنَا مَعَهُ إِذَا ذَكَرَنِي، فَإِنْ ذَكَرَنِي فِي نَفْسِهِ، ذَكَرْتُهُ فِي نَفْسِي، وَإِنْ ذَكَرَنِي فِي مَلإٍ، ذَكَرْتُهُ فِي مَلإٍ خَيْرٍ مِنْهُمْ، وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ بِشِبْرٍ، تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعَاً وَإِنْ تَقَرَّبَ إِلَيَّ ذِرَاعَاً، تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ بَاعَاً، وَإِنْ أَتَانِي يَمْشِي، أَتَيْتُهُ هَرْوَلَةً»[2].

---

(١) أخرجه أحمد: ٩٣٤١، ومسلم: ٢٦٣٧، وابن حبان: ٣٦٥. عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ ﷻ، إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ، فَقَالَ: يَا جِبْرِيلُ، إِنِّي أُحِبُّ فُلَانَاً فَأَحِبَّهُ، قَالَ: فَيُحِبُّهُ جِبْرِيلُ، ﷺ، قَالَ: ثُمَّ يُنَادِي فِي أَهْلِ السَّمَاءِ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ فُلَانًا، قَالَ: فَيُحِبُّهُ أَهْلُ السَّمَاءِ، ثُمَّ يُوضَعُ لَهُ الْقَبُولُ فِي الأَرْضِ، وإِنَّ اللَّهَ ﷻ، إِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا دَعَا جِبْرِيلَ...

(٢) أخرجه البخاري: ٦٩٧٠، ومسلم: ٢٦٧٥.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خوای بەرز دەفەرموێ: من لەگەڵ گومان بردنی عەبدی خۆمم بە من، وە من لەگەڵیم کاتێک یادم دەکات، جا ئەگەر لە دڵی خۆیدا یادم بکات، منیش لە لای خۆم یادی دەکەم، بە پەنهانی، بەڵام ئەگەر لە نێو کۆڕێکدا یادو باسم بکات من لە نێو کۆڕێکی باشتر لە کۆڕەکەی ئەو یادو باسی دەکەم، وە ئەگەر بستێک لێم نزیک بێتەوە من باسکێک لێی نزیک دەبمەوەو، ئەگەر باسکێک لێم نزیک بێتەوە، من باڵێک لێی نزیک دەبمەوە، وە ئەگەر بە ڕۆیشتن بەرەو لای من بێ، من بە ڕاکردن بەرەو ڕووی دەچم.

تێبینی: ئەوەی لێرەدا هەمووی وێنە هێنانەوەیە ئەگەرنا خوای بێ وێنە ڕاکردن و، وێنەی ئەوانەی نییە، یان وەک لە فەرموودەی قودسی دیکەدا هاتوە دەفەرموێ: بەندەی من بە هیچ شتێک ئەوەندە لە من نزیک نەکەوتۆتەوە وەک جێبەجێ کردنی فەڕزەکان و، بەردەوام بە کردنی سوننەتەکان لێم نزیک دەبێتەوە تاوەکو خۆشمدەوێ، جا ئەگەر خۆشمویست، دەبمە ئەو چاوەی پێی دەبینێ و، ئەو گوێیەی پێی دەبیستێ و، ئەو دەستەی شتی پێ دەگرێ و، ئەو لاقەی پێی دەڕوات! خۆ خوا سبحانە و تعالی نابێتە چاوو دەست و گوێ و لاق!

کەواتە: ئەمە یانی چی؟ یانی: وای لێ دەکەم چاوی تەنیا لە ڕەزامەندیی من جوڵە بکات، وە گوێی هەر بۆ ئەو شتانە ڕادێرێ کە من پێم خۆشە، وە دەستی تەنیا بۆ ئەو شتانە بەکاربێنێ کە من پێم خۆشە، هەروەها بە پێی تەنیا بۆ ئەو شوێنانە بڕواکە من پێم خۆشە، واتە: ئەندامەکانی جەستەی لە ڕەزامەندیی من دا نەبێ جموجۆڵ نەکەن.

فەرموودە لەبەر بکە و کاری پێ بکە

٦٤٣- عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «رَحِمَ اللَّهُ مَنْ سَمِعَ مِنِّي حَدِيْثاً فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ، فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى لَهُ مِنْ سَامِعٍ»[(١)].

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٦٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

ئیبنو مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕەحمەتی خوا لەو کەسە بێ کە گوێبیستی فەرموودەیەک دەبێت لە من، وە ڕایدەگەیەنێت بەو شێوەیەی کە بیستوویەتی، چونکە زۆر کەس هەیە کە فەرموودەی پێ ڕادەگەیەنرێ چاکتر لێی تێدەگات لەو کەسەی بە خودی خۆی (لە پێغەمبەرەوە ﷺ) بیستوویەتی.

خوا مەبەستبوون لە کاری چاک

٦٤٤- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ ﷺ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: أَرَأَيْتَ رَجُلاً غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ، مَالَهُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا شَيْءَ لَهُ» فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، يَقُولُ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا شَيْءَ لَهُ» ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصاً، وَابْتُغِيَ بِهِ وَجْهُهُ»[1].

ئەبو ئومامەی باهیلی ﷺ دەڵێ: پیاوێک هاتە خزمەت پێغەمبەر ﷺ گوتی: دەبینی پیاوێک جەنگ و جیهاد دەکات دەیەوێ پاداشتی دەست بکەوێ، لە هەمان کاتدا (خەڵکیش) مەدحی بکەن، ئایا (ئەو کەسە) چی بۆ هەیە؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هیچ پاداشتی نییە، سێ جار (پرسیارەکەی) دووبارە کردەوە، پێغەمبەریش ﷺ هەر پێی دەفەرموو: هیچ پاداشتی نییە، پاشان (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: بێگومان (لە ڕۆژی دوایی) خوا هیچ کردەوەیەکی باش وەرناگرێ ئەگەر بە پاکی و بە مەبەستی ڕەزامەندی ئەو ئەنجام نەدرابێ.

ئیسلام و پایەکانی

٦٤٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بُنِيَ الإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدَاً رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلَاةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالْحَجِّ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ»[2].

---

(١) أخرجه النسائي: ٣١٤٠، وفي الكبرى ٤٣٢٣، قال الألباني: حسن صحيح.

(٢) أخرجه البخاري: ٨، ومسلم: ١٦.

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئیسلام لەسەر پێنج شت دامەزرێنراوە: شایەتمان بەوە کە جگە لە خوا هیچ پەرستراوێک نییە، وە موحەممەد ﷺ پێغەمبەری خوایە، ئەنجامدانی نوێژ، زەکات دەرکردن لە ماڵ و سامانمان، حەجی ماڵی خوا (لە هەموو تەمەن یەکجار، ئەگەر توانا هەبوو)، ڕۆژووگرتنی مانگی ڕەمەزان.

ئیمان و پایەکانی

٦٤٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الإِيمَانُ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»[١].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئیمان (شەش پایەی هەن:) بڕوات هەبێ بە خوا، بە فریشتەکانی خوا، بە کتێبەکانی خوا، بە پێغەمبەرەکانی خوا، بە ڕۆژی دوایی، بە قەدەری خوا بە چاک و بە خراپییەوە.

با لە ئایینی خوا شارەزا بین

٦٤٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا، يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ»[٢].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک خوا چاکەی بۆی بوێ، لە ئایین شارەزای دەکات و تێی دەگەیەنێ.

ئیمان تام و چێژی هەیە

٦٤٨- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «ثَلاَثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ حَلاَوَةَ الإِيْمَانِ: أَنْ يَكُونَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لاَ يُحِبُّهُ إِلاَّ لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهَ أَنْ يَعُودَ فِي الْكُفْرِ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقْذَفَ فِي النَّارِ»[٣].

---

(١) أخرجه مسلم: ٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٧١.

(٣) أخرجه البخاري: ١٦.

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: سێ شت لە هەر کەسێکدا هەبن ئەو کەسە شیرینی ئیمانی چێشتوە، کە خواو پێغەمبەری خوای ﷺ لە هەموو شتێک خۆشتر بوێ، هەر کەسێکی خۆشویست تەنیا لەبەر خوا خۆشی بوێ، وە پێی ناخۆشبێ بگەڕێتەوە بۆ کوفر، دوای ئەوەی خوا دەربازی کردوە لێی، وەک چۆن پێی ناخۆشە فڕێ بدرێتە نێو ئاگر.

پێغەمبەرمان ﷺ لە هەموو کەس خۆشتر دەوێ

٦٤٩- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ، وَوَلَدِهِ، وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»[١].

ئەنەس ﷺ، دەڵێ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ یەکێک لە ئێوە ئیمانی تەواو نییە، هەتا منی لە باوک و دایک و منداڵەکانی و هەموو خەڵک خۆشتر نەوێ.

بە قورئان بەرز دەبینەوە

٦٥٠- عَنْ عَامِرِ بْنِ وَاثِلَةَ، أَنَّ نَافِعَ بْنَ عَبْدِ الْحَارِثِ، لَقِيَ عُمَرَ بِعُسْفَانَ، وَكَانَ عُمَرُ يَسْتَعْمِلُهُ عَلَى مَكَّةَ، فَقَالَ: مَنِ اسْتَعْمَلْتَ عَلَى أَهْلِ الْوَادِي؟ فَقَالَ: ابْنَ أَبْزَى، قَالَ: وَمَنِ ابْنُ أَبْزَى؟ قَالَ: مَوْلًى مِنْ مَوَالِينَا، قَالَ: فَاسْتَخْلَفْتَ عَلَيْهِمْ مَوْلًى؟ قَالَ: إِنَّهُ قَارِئٌ لِكِتَابِ اللَّهِ ﷻ وَإِنَّهُ عَالِمٌ بِالْفَرَائِضِ. قَالَ عُمَرُ: أَمَا إِنَّ نَبِيَّكُمْ ﷺ قَدْ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ»[٢].

عامرِی کوڕی واسیله، دەگێڕێتەوە: نافیعی کوڕی حاریس لە عوسفان گەیشتە (پێشەوا) عومەر ﷺ، کە کردبووی بە کاربەدەست لە مەککە، گوتی: کێت (لە شوێنی خۆت) کردوە بە کاربەدەست بەسەر خەڵکی مەککەوە؟ گوتی: ئیبنو ئەبزا،

---

(١) أخرجه البخاري ١٥، ومسلم: ١٦٦، اللفظ للبخاري ﷺ.

(٢) أخرجه مسلم: ٨١٧.

(پێشەوا عومەر ﷺ) گوتی: ئیبنو ئەبزا کێیە؟ گوتی: یەکێکە لە مەولاکانمان[1]، ئەویش ﷺ گوتی: مەولایەکت کردوە بە کاربەدەست بەسەریانەوە؟ (نافیعی کوڕی حاریس)یش گوتی: بە دڵنیایی ئەو قورئان دەزانێ، وە زاناو شارەزایە لە بابەتی میرات، پێشەوا عومەر ﷺ گوتی: بێگومان پێغەمبەرەکەتان ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی خوا کۆمەڵێک بەرز دەکاتەوە بە هۆی ئەم کتێبە (واتە: قورئان)، وە هەندێکی دیکەشی پێ نزم دەکاتەوە.

پاداشتی زیندووکردنەوەی سوننەتی پێغەمبەر ﷺ

٦٥١- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ الْمُزَنِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مَنْ أَحْيَا سُنَّةً مِنْ سُنَّتِي فَعَمِلَ بِهَا النَّاسُ، كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِ مَنْ عَمِلَ بِهَا، لَا يَنْقُصُ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْئًا، وَمَنْ ابْتَدَعَ بِدْعَةً فَعُمِلَ بِهَا، كَانَ عَلَيْهِ أَوْزَارُ مَنْ عَمِلَ بِهَا، لَا يَنْقُصُ مِنْ أَوْزَارِ مَنْ عَمِلَ بِهَا شَيْئًا»[2].

عەمرِی کوڕی عەوفی موزەنی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک سوننەتێکی من زیندوو بکاتەوەو خەڵکیش کاری پێبکەن، ئەوە پاداشتی وەک ئەو کەسانەی هەیە کاری پێدەکەن، بێ ئەوەی هیچ لە پاداشتی ئەوان کەم ببێتەوە، وە هەر کەسێک داهێنراوێک (لە دیندا) دابهێنێ (کە لە ئیسلامدا جێگەی نەبێتەوە)، خەڵکیش کاری پێبکەن، ئەوە گوناهی ئەو کەسانەشی لەسەرە کە کاری پێدەکەن، بێ ئەوەی هیچ لە گوناهی ئەوان کەم ببێتەوە.

دایک و باوکت ڕازی بکە

٦٥٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «رِضَا الرَّبِّ فِي رِضَا الْوَالِدِ، وَسَخَطُ الرَّبِّ فِي سَخَطِ الْوَالِدِ»[3].

---

(١) واتە: کۆیلەیەکی ئازاد کراوە، لە کۆیلە ئازادکراوەکان.

(٢) أخرجه ابن مَاجَهْ: ٢٠٩، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح ابن ماجه: ١٧٣.

(٣) أخرجه الترمذي: ١٨٩٩، والبيهقي في شعب الإيمان: ٧٨٢٩، والحاكم: ٧٢٤٩، وقال: صحيح على شرط مسلم، وحَسَّنَهُ الألباني.

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە، فەرموویەتی: ڕەزامەندی خوا لە ڕەزامەندی دایک و باوک دایە، توڕەبوونی خواش لە توڕەبوونیان دایە.

خەڵکت لەبەر خوا خۆشبوێ

٦٥٣- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ أَحَبَّ لِلَّهِ وَأَبْغَضَ لِلَّهِ، وَأَعْطَى لِلَّهِ، وَمَنَعَ لِلَّهِ، فَقَدِ اسْتَكْمَلَ الإِيمَانَ»[١].

ئەبو ئومامە ﷺ لە پێغەمبەرەوە ﷺ دەگێڕێتەوە، فەرموویەتی: هەر کەسێک (خەڵکی) خۆشبوێ لەبەر خوا، وە ڕقیشی لێ بن لەبەر خوا، شتێک ببەخشێ لەبەر خوا، نەیشی بەخشێ و بیگرێتەوە هەر لەبەر خوا، ئەو کەسە بە دڵنیایی ئیماندارییەکەی تەواوە (واتە: ئیمە دەبێ هەموو شتێکمان لە پێناوی خوای گەورە بێ).

مسوڵمانان خوشک و برای تۆن

٦٥٤- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا، وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ»[٢].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکدی مەبوغزێنن، ئیرەیی بە یەکدی مەبەن، پشت لە یەکدی مەکەن، بەندەی خوابن، پێکەوە برابن، حەڵاڵ نییە بۆ هیچ مسوڵمانێک لە سێ شەو زیاتر قسە لەگەڵ برای مسوڵمانی نەکات.

---

(١) صحيح: رَواهُ أَبُو داود، قال الألباني: (حسن)، وللحديث شاهد زاد فيه: وأنكح لله، وإسناده حسن أيضاً، فالحديث بمجموع الطريقين صحيح.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧٢٦، ومسلم: ٢٥٥٩.

ستەم لە کەس مەکە

٦٥٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ، وَلا يَكْذِبُهُ، وَلاَ يَحْقِرُهُ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: مسوڵمان برای مسوڵمانە، ستەمی لێ ناکات، سەرشۆڕی ناکات، درۆی لەگەڵ ناکات، بە سووک تەماشای ناکات.

زمانت لە خراپە بگرەوە

٦٥٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَكْثَرُ خَطَايَا ابنِ آدَمَ فِي لِسَانِهِ»(٢).

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: زۆربەی گوناهو هەڵەکانی نەوەی ئادەم بە هۆی زمانیەوەیەتی.

ڕێزی میوان بگرە

٦٥٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلاَ يُؤْذِ جارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ»(٣).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەیە با دراوسێکەی ئەزیەت نەدات، هەر کەسێک بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەیە با ڕێز لە میوانی بگرێ، وە هەر کەسێک بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەیە با قسەی چاک بکات، یان بێ دەنگ بێ.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٥٦٤.

(٢) أخرجه البَيْهَقِيُّ في شُعَب الإيمان: ٤٩٣٣، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٥٣٤

(٣) أخرجه البخاري: ٦٠١٨، ومسلم: ١٧٢.

تانەدەرو نەفرینکەر مەبە

٦٥٨- عَنْ عَبْدِ اللّه بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّه ﷺ: «لَيْسَ المُؤْمِنُ بالطَّعَّانِ، وَلاَ اللَّعَّانِ، وَلاَ الفَاحِشِ، وَلاَ البَذِيِّ»[1].

عەبدوڵلای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیماندار تانە لێدەرو نەفرین لێکەرو قسەی ناشیرینکەرو زمان شڕو جنێو فرۆش نییە (لەگەڵ هیچ کەس، بەرانبەر هەموو کەس، نەک تەنیا لەگەڵ مسوڵمانان).

دڵ و دەروونت پاک بێ

٦٥٩- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشيرٍ ﷺ يَقولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقولُ: «أَلاَ إِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ»[2].

نوعمانی کوڕی بەشیر ﷺ گوتوویەتی: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: ئاگاداربن لە جەستەدا پارچەیەک هەیە، ئەگەر چاک بوو جەستە هەمووی چاک دەبێ، وە ئەگەر خراپ بوو جەستە هەمووی خراپ دەبێ، ئاگاداربن ئەویش دڵە.

دڵسۆز بوون بۆ خوشک و برای ئیماندار

٦٦٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْمُؤْمِنُ مَرْآةُ أَخِيهِ، وَالْمُؤْمِنُ أَخُو الْمُؤْمِنِ، يَكُفُّ عَلَيْهِ ضَيْعَتَهُ، وَيَحُوطُهُ مِنْ وَرَائِهِ»[3].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئیماندار ئاوێنەی براکەیەتی، ئیماندار برای ئیماندارە، قەدەغەی دەکات لە فەوتان و خەسارەتمەندیی و، دەیپارێزێ و پشتی دەگرێت (بۆ سەرخستنی).

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٤٢٥، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٨٤٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٢، ومسلم: ١٠٧.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٣٩، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد: ١٧٧.

گومانی باش به خەڵک ببە

٦٦١- عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: داواتان لێدەکەم (خۆتان دوور بگرن) لە گومانی خراپ بردن (بە خەڵک)، لەبەر ئەوەی گومانی خراپ گەورەترین درۆیە.

زۆر پرسیار نەکردن

٦٦٢- عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ اللَّهَ كَرِهَ لَكُمْ ثَلاَثًا: قِيلَ وَقَالَ، وَإِضَاعَةَ الْمَالِ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ»[٢].

موغیرەی کوڕی شوعبە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو دەیفەرموو: خوا سێ شتی بۆ ئێوە پێ ناخۆشە: (کەسێک هەر قسان بگێڕێتەوەو بڵێ: ئاواو ئاوا) گوتراو (فڵان و فیسار) گوتی، وە ماڵ بە فیڕۆدان و زێدەڕۆیی کردن لە خەرجکردنیدا، وە زۆر پرسیارکردن (ی بێسوود).

دوعا بۆ مسوڵمانان بکە

٦٦٣- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ: أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ دَعَا لأَخِيهِ بِظَهْرِ الْغَيْبِ، قَالَ الْمَلَكُ الْمُوَكَّلُ بِهِ: آمِينَ، وَلَكَ بِمِثْلٍ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥١٤٣، ومسلم: ٢٥٦٣.

(٢) أخرجه البخاري: ١٤٠٧، ومسلم: ٦٧٦٦ .

(٣) أخرجه مسلم: ٢٧٣٢.

ئەبو دەرداء ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەسێک دوعا لە پاشملە بۆ براکەی بکات بەپەنهانی، فریشتەیەکی ڕاسپێردراو بەووە دەڵێ: (خوایە) قبووڵی بکە، هەروەها بۆ تۆش بە هەمان شێوە، (یانی: هەمان دوعا بۆ تۆ دەکات).

پاک و خاوێنی نیوەی ئیمانە

٦٦٤- عَنْ أَبِي مَالِكٍ الأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الطُّهُورُ شَطْرُ الإِيمَانِ»[١].

ئەبو مالیکی ئەشعەری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پاک و خاوێنی نیوەی ئیمانە.

یەکەم پرسیاری دواڕۆژ دەربارەی نوێژەکانتە

٦٦٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ بِصَلَاتِهِ، فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ، وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی یەکەم کردەوە کە بەندە لەسەری لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێ لە ڕۆژی دوایی نوێژەکانیەتی، ئەگەر نوێژەکانی باش بوون ئەوە سەرفراز بووەو سەرکەوتوو بووە، بەڵام ئەگەر نوێژەکانی خراپ بوون، (واتە: بە تەواوی ئەنجامی نەدابن) ئەوە خەسارەتمەندو زەرەرمەند بووە.

---

(١) أخرجه مسلم: ٥٥٦.

(٢) أخرجه أحمد: ٩٤٩٠، أخرجه الترمذي: ٤١٣، وقال: حسن غريب، والنسائي: ٤٦٥، وابن ماجه: ١٤٢٥، وصَحَّحَهُ الألباني.

صەڵاواتەکانمان دەگاتە پێغەمبەرمان ﷺ

٦٦٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَتَّخِذُوا قَبْرِي عِيداً، وَلَا تَجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قُبُوراً، وَحَيْثُمَا كُنْتُمْ فَصَلُّوا عَلَيَّ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ تَبْلُغُنِي»[١].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: قەبری من مەکەن بە شوێنی پەرستش و پاڕانەوە، وە ماڵەکانیشتان مەکەن بە قەبرستان (بەوەی هیچ نوێژێکی سوننەتی تێدا نەکەن)، وە لە هەر شوێنێک بوون صەڵاواتم لەسەر بدەن، چونکە بێگومان صەڵاواتەکانتانم پێدەگات.

چۆنیەتی صەڵاوات ناردن بۆ پێغەمبەرمان ﷺ

٦٦٧- عَنْ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى ﵁ قَالَ: لَقِيَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ ﵁، فقَالَ: أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً؟ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ عَلَيْنَا، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ: «فَقُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»[٢].

عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبو لەیلا ﵁ دەڵێ: کەعبی کوڕی عوجرە ﵁ پێمگەیشت، گوتی: ئایا دیارییەکت پێشکەش نەکەم؟ پێغەمبەر ﷺ هات دەر بۆ لامان، گوتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ زانیمان چۆن سەلامت لێ بکەین، ئایا چۆن صەڵاتت لەسەر بدەین؟ فەرمووی: «بڵێن: (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ؛ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ) واتە: ئەی خوایە! صەڵات لەسەر موحەممەد بدەو لەسەر شوێنکەوتووانی موحەممەدو نیزیکانی موحەممەد، وەک چۆن صەڵاتت داوە لەسەر شوێنکەوتووانی ئیبراهیم، بە دڵنیایی تۆ شایستەی ستاییشکراویی و

---

(١) أخرجه أحمد: ٨٧٩٠، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٣٥٧، ومسلم: ٤٠٦.

شکۆمەندیی، ئەی خوایە! بەرەکەت و پێز بۆ سەر موحەممەد بنێرەو، بۆ سەر شوێنکەوتووانی موحەممەدو نیزیکانی موحەممەد، هەروەک چۆن بەرەکەت و پێزت بۆ سەر شوێنکەوتووانی ئیبراهیم ناردوە، بە دڵنیایی تۆ ستایشکراوی شکۆداری».

پێغەمبەر ﷺ ڕەوشتە جوانەکانی تەواو کرد

٦٦٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا بُعِثْتُ لِأُتَمِّمَ صَالِحَ الْأَخْلَاقِ»[١].
ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: من تەنها بۆ ئەوە نێردراوم، ڕەوشتە جوان و چاکەکان تەواو بکەم.

ڕووخۆشی بەرانبەر خەڵک

٦٦٩- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ صَدَقَةٌ»[٢].
ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: زەردەخەنەو ڕووخۆشیت بۆ براکەت بە چاکە بۆت هەژمار دەکرێ.

هەر قسەیەکت بیست مەیگێڕەوە

٦٧٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «كَفَى بِالْمَرءِ إِثْماً أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعْ»[٣].
ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەوەندە بەسە بۆ مرۆڤ کە پێی گوناهبار بێ، کە هەرچی بیستوویەتی بیگێڕێتەوە.

---

(١) أخرجه أحمد: ٨٩٣٩، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٨٩١، وابن حبان: ٥٢٩، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

(٣) أخرجه ابن حبان: ٣٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الصحيح.

قسەت خۆش بێ

٦٧١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: قسەیەکی خۆش چاکەیەکە.

مامەڵەت خۆش بێ

٦٧٢- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اتَّقِ اللَّهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»[2].

ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم: لە هەر شوێنێک بوویت پارێز لە خوا بکە، هەر خراپەیەکیشت کرد چاکەیەکی بە دوادا ئەنجام بدە، خراپەکەت دەسڕێتەوە، وە بە ڕەوشتی جوان هەڵسوکەوت و مامەڵە لەگەڵ خەڵکیدا بکە.

تەرازووی چاکەکانت قورس بکە

٦٧٣- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَيْسَ شَيْءٌ أَثْقَلَ فِي الْمِيزَانِ مِنْ خُلُقٍ حَسَنٍ»[3].

ئەبو دەڕداء ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێی فەرمووم: هیچ شتێک نییە لە تەرازووی (کردەوە چاکەکاندا) قورستر بێ لە ڕەوشتی جوان.

---

(١) أخرجه البُخَاري: ٢٨٢٧، معلقا، وأحمد: ٨١٦٨ ، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

(٢) أخرجه الترمذي: ١٩٨٧، وقال: حسن صحيح، وحَسَّنَهُ الألباني.

(٣) أخرجه أحمد: تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

سوپاسگوزار به

٦٧٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ ﷻ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس سوپاسی خەڵک نەکات، (کە چاکەیان لەگەڵ کردوە) ئەوە سوپاسی خوای گەورەی نەکردوە.

سادەو خاکی به

٦٧٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا تَوَاضَعَ أَحَدٌ لِلَّهِ إِلاَّ رَفَعَهُ اللَّهُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر یەکێک لەبەر خوا بێ فیزو خاکی بێ، بە دڵنیایی خوا بەرزی دەکاتەوە.

یارمەتیدەر به

٦٧٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا كَانَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ»[3].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا لە یارمەتیدانی بەندە دایە، ئەوەندەی بەندە لە یارمەتیدانی برا (و خوشکە)کەی دابێ.

---

(١) أخرجه أحمد: ١١٢٩٨، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الصحيح، والترمذي: ١٩٥٥، وقال: حسن صحيح.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٥٨٨.

(٣) أخرجه مسلم: ٢٦٩٩.

ڕاستگۆ بە

٦٧٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللَّهِ ﷺ: «عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّ الصِّدْقَ: يِهْدِي إِلَى الْبِرِّ، وَإِنَّ الْبِرَّ يَهْدِي إِلَى الْجَنَّةِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَصْدُقُ وَيتَحَرَّى الصِّدْقَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ صِدِّيقاً، وَإِيَّاكُمْ وَالْكَذِبَ فَإِنَّ الْكَذِبَ: يَهْدِي إِلَى الْفُجُورِ، وَإِنَّ الْفُجُورَ يَهْدِي إِلَى النَّارِ، وَمَا يَزَالُ الرَّجُلُ يَكْذِبُ وَيَتَحَرَّى الْكَذِبَ حَتَّى يُكْتَبَ عِنْدَ اللَّهِ كَذَّاباً»[(١)].

عەبدوڵلا(ی کوڕی مەسعوود) ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: داواتان لێدەکەم دەست بە ڕاستگۆییەوە بگرن، بێگومان ڕاستگۆیی ڕێنماییە بۆ (هەموو کردارو گوفتارێکی) چاکە، وە چاکەش ڕێنماییە بۆ بەهەشت! وە پیاوی وا هەیە هێندە ڕاستگۆیەو عەوداڵی ڕاستییە هەتا لەلای خوا ناوی بە ڕاستگۆ دەنووسرێ، وە داواتان لێدەکەم خۆتان بپارێزن لە درۆکردن، چونکە بێگومان درۆکردن ڕێنماییە بۆ خراپەکاری و لادان لە ڕێی ڕاست، وە خراپەکاریش ڕێنماییە بۆ ئاگر، وە پیاوی وا هەیە هێندە درۆ دەکات و عەوداڵی درۆیە هەتا لەلای خوا ناوی بە درۆزن دەنووسرێ.

ئاسانکار بە لە ژین و دین

٦٧٨- عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ: «بَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا»[(٢)].

واتە: ئەبوو موسای ئەشعەریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێک یەکێک لە هاوەڵانی دەنارد بۆ هەندێ لە کاروبارەکانی دەیفەرموو: موژدەدەربن (بۆ خەڵکی)و دووریان مەخەنەوە (لە دین)، وە ئاسان کاربن، سەختگیری و قورسی مەکەن (لە دیندا).

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٧٤٣، ومسلم: ٦٨٠٥، واللَّفْظُ لَهُ.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٩، ومسلم: ٦٩.

خاوەن شەرم و شکۆ بە

٦٧٩- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا كَانَ الْحَيَاءُ فِي شَيْءٍ إِلَّا زَانَهُ، وَلَا كَانَ الْفُحْشُ فِي شَيْءٍ إِلاَّ شَانَهُ»(١).

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: شەرم و حەیا لە هەر شتێکدا هەبێ جوانی دەکات، بێشەرمی و بێڕێزی لە هەر شتێکدا هەبێ حەتمەن ناشرینی دەکات.

ئاسانکارو نەرم و نیان بە

٦٨٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ كَانَ سَهْلاً هَيْنَاً لَيْناً حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ»٢.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ڕەوشت و ئاکاری ئاسان بێت و، لەسەرخۆو، نەرم و نیان بێ، خوا ئاگری دۆزەخی لەسەر قەدەغە دەکات.

خەڵات خۆشەویستی زیاد دەکات

٦٨١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ يَقُولُ: «تَهَادُوا تَحَابُّوا»(٣).

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: دیاری و خەڵات بدەن بە یەکتر، خۆشەویست دەبن لە لای یەکتری.

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٦٠١، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الأدب المفرد.

(٢) أخرجه الحَاكِمُ: ٤٣٥، وقال: صَحِيح عَلَىَ شَرَطِ مسلم، والبيهقي في الكبرى: ٢٠٥٩٥.

(٣) أخرجه البخاري فـي الأدب المفرد: ٥٩٤، وأبو يعلى: ٦١٤٨، والبيهقي في الكبرى: ١١٧٢٦، وَحَسَّنَهُ الألباني.

هەر کارێکت کرد بە جوانی بیکە

٦٨٢- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: قال: النَّبِيَّ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ إِذَا عَمِلَ أَحَدُكُمْ عَمَلاً أَنْ يُتْقِنَهُ»[1].

عائیشە ﵂، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا پێی خۆشە ئەگەر یەکێکتان کارێکی کرد، بە وردەکاریی و پوختی و ڕێکی ئەنجامی بدات.

کە چووی بۆ شوێنێک سڵاو بکە

٦٨٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «لَا تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّى تُؤْمِنُوا، وَلَا تُؤْمِنُوا حَتَّى تَحَابُّوا، أَوَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَى شَيْءٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابَبْتُمْ ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ»[2].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ناچنە بەهەشت هەتا ئیمان نەهێنن، وە تا یەکتریشتان خۆشنەوێ ئیمانتان تەواو نابێ! جا ئایا شتێکتان پێ بڵێم ئەگەر ئەنجامی بدەن بە هۆیەوە یەکترتان خۆشدەوێ؟ لە نێو خۆتان سڵاو بڵاو بکەنەوە.

چاک و چۆنی و تەوقە بکە

٦٨٤- عَنِ الْبَرَاءِ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ، فَيَتَصَافَحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا»[3].

بەڕڕاء ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر دوو مسوڵمانێک بە یەکدی بگەن و تەوقە بکەن، ئەوە بە مسۆگەری و دڵنیایی پێش ئەوەی لە یەکدی جیاببنەوە (خوا) لە گوناهی هەردووکیان خۆش دەبێ.

---

(١) أخرجه البيهقي في شعب الإيمان: ٥٣١٢، وأبو يعلى: ٤٣٨٦، والطبراني في الأوسط: ٨٩٧، قال الألباني: (صحيح) وللحديث شاهد يقويه بعض القوة وهو بلفظ: إن الله يحب من العامل إذا عمل أن يحسن. انظر: السلسلة الصحيحة: ١١١٣.

(٢) أخرجه مسلم: ٥٤.

(٣) أخرجه أبُو داود: ٥٢١٢، وصَحَّحَهُ الألباني.

که یەکێک لە مەجلیس هەڵسا، مەچۆ بۆ شوێنەکەی

٦٨٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنْ مَجْلِسِهِ، ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِ، فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان لە شوێنی دانیشتنی خۆی هەڵسا (لە کۆڕو مەجلیس)، دوایی هاتەوە بۆ ئەو شوێنە، ئەوە خۆی بەو شوێنە شایستەترە.

مۆڵەت وەردەگرین بۆ چوونە ماڵان

٦٨٦- عَنْ سَهْلِ بْنَ سَعْدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِذْنُ مِنْ أَجْلِ الْبَصَرِ»(٢).

سەهلی کوڕی سەعد ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان مۆڵەت وەرگرتن لەبەر بینین دانراوە (تاوەکو خەڵکی یەکتر بە شێوازی ناشایستە نەبینن).

لە نێوان دوو کەس دامەنیشە بێ مۆڵەت وەرگرتن

٦٨٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَا يَحِلُّ لِرَجُلٍ أَنْ يُفَرِّقَ بَيْنَ اثْنَيْنِ، إِلَّا بِإِذْنِهِمَا»(٣).

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دروست نییە بۆ کەسێک کە دوو کەسان لێک بکاتەوە لە کاتی دانیشتن (بچێ لە نێوانیان دابنیشێ)، مەگەر بە مۆڵەتی هەردووکیان (ئەم کارە بکات).

---

(١) أخرجه أحمد: ٧٧٩٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٨٨٧، ومسلم: ٢١٥٦.

(٣) أخرجه أحمد: ٦٩٩٩، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، وأبو داود: ٤٨٤٥، والترمذي: ٢٧٥٢، وقال: حسن صحيح.

ئەگەر سێ کەس بوون، با دوو کەس پێکەوە چپە نەکەن

٦٨٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا كُنْتُمْ ثَلاَثَةً فَلاَ يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ صَاحِبِهِمَا، فَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر سێ کەس بوون، با دوانیان جیا لەوەی دیکە چپەچپ نەکەن چونکە ئەوە دەبێتە هۆی ئەوەی خەفەتی پێ بخوات، وە گومانی لە دڵدا دروست بێ کە ڕەنگە باسی ئەو بکەن.

هاوڕێی باش هەڵبژێرە

٦٨٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الرَّجُلُ عَلَى دِينِ خَلِيلِهِ، فَلْيَنْظُرْ أَحَدُكُمْ مَنْ يُخَالِلُ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: مرۆڤ لەسەر ئایینی هاوڕێکەیەتی، بۆیە هەر یەکێک لە ئێوە با سەیر بکات، بزانێ کێ دەکاتە خۆشەویست و هاوڕێی خۆی؟

هەموو کەسێک هەڵە دەکات

٦٩٠- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كُلُّ بَنِي آدَمَ خَطَّاءٌ، وَخَيْرُ الْخَطَّائِينَ التَّوَّابُونَ»[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٩٣٢، ومسلم: ٢١٨٤.

(٢) أخرجه أبو داود: ٤٨٣٣، والترمذي: ٢٣٧٨، وقال: حسن غريب، وعبد بن حميد: ١٤٣١.

(٣) أخرجه أحمد: ١٣٠٧٢، وعبد بن حميد: ١١٩٧، والترمذي: ٢٤٩٩، وابن ماجه: ٤٢٥١، والحاكم: ٧٦١٧، وقال: صحيح الإسناد.

ئەنەس ﷛ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەموو بەنی ئادەم (هەرچی مرۆڤە) هەڵەکارن و هەڵە دەکەن، وە باشترینی هەڵەکاران ئەوانەن کە پێداچوونەوە بۆ خۆیان دەکەن و زۆرو زوو تەوبە دەکەن و دەگەڕێنەوە.

دوای خواردن و خواردنەوە سوپاسی خوا دەکەین

٦٩١- عَنْ أَنَسٍ ﷛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ لَيَرْضَى عَنِ الْعَبْدِ أَنْ يَأْكُلَ الأَكْلَةَ، فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا، أَوْ يَشْرَبَ الشَّرْبَةَ فَيَحْمَدَهُ عَلَيْهَا»(١).

ئەنەس ﷛ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا بەوە لە بەندەکەی ڕازی دەبێ، کە خواردنێک بخوات و ستایشی بکات لەسەری، وە خواردنەوەیەک بخواتەوەو ستایشی بکات لەسەری.

هەموومان پێکەوە خواردن دەخۆین

٦٩٢- عَنْ وَحْشِيِّ بْنِ حَرْبٍ ﷛ أَنَّ أَصْحَابَ النَّبِيِّ ﷺ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا نَأْكُلُ وَلاَ نَشْبَعُ؟! قَالَ: «فَلَعَلَّكُمْ تَفْتَرِقُونَ»؟ قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ: «فَاجْتَمِعُوا عَلَى طَعَامِكُمْ وَاذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ يُبَارَكْ لَكُمْ فِيهِ»(٢).

وەحشی کوڕی حەرب ﷛ دەگێڕێتەوە کە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا هەر خواردن دەخۆین و تێر نابین؟! (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: لەوانەیە لە جیا بیخۆن؟ گوتیان: بەڵێ، فەرمووی: جا (لەمەودوا) لەسەر (سفرەی) خواردنەکانتان کۆببنەوە، وە ناوی خوای لەسەر بێنن، بەرەکەت و پیزی تێدەکەوێ.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٧٣٤.

(٢) أخرجه أحمد: ١٦١٢٢، وأبو داود: ٣٧٦٤، وابن ماجه: ٣٢٨٦، وابن حبان: ٥٢٢٤، قال شُعيب الأرنؤوط: حسن بشواهده، قال العجلوني (٤٨/١): سنده حسن.

نیاز و مەبەستەکان کلیلی کردەوەکانن

خوا دەفەرموێ: ﴿قُلۡ إِنِّيٓ أُمِرۡتُ أَنۡ أَعۡبُدَ ٱللَّهَ مُخۡلِصٗا لَّهُ ٱلدِّينَ ١١﴾ الزمر. واتە: بڵێ: من فەرمانم پێکراوە، بەندایەتی بۆ خوا بکەم بەدڵسۆزیەوە بۆی ملکەچ بم.

٦٩٣- عن عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ ﷺ عَلَى الْمِنْبَرِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ»[١].

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ لەسەر مینبەر گوتی: بیستم لە پێغەمبەری خوا ﷺ، دەیفەرموو: بێگومان (قبووڵ بوونی) کردەوەکان بە پێی نیازەکانە، وە هەموو کەسێک بە پێی نیازەکەی پاداشت دەدرێتەوە، جا هەر کەس کۆچ کردنی بۆ بەدەستهێنانی (دەستکەوتێکی) دونیایی بێ، یان بۆ مارەکردنی ئافرەتێک بێ، ئەوە کۆچ کردنەکەی بۆ ئەوەیە کە کۆچی بۆ کردوە. (مەبەست لەم فەرموودە ئەوەیە کە نیازو مەبەست بنچینەو بنەمای هەموو کارێکە).

چەند نموونەیەک دەربارەی بەشەکانی ئیمان
ئەوانەی پەیوەستن بە دڵ و وتە و کردەوەکان

٦٩٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الإِيْمَانُ بِضْعٌ وَسَبْعُونَ، أَوْ بِضْعٌ وَسِتُّونَ، شُعْبَةً، فأَفْضَلُهَا قَوْلُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَدْنَاهَا إِمَاطَةُ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ، وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْإِيمَانِ»[٢].

---

(١) أخرجه البخاري: ١، ومسلم: ١٩٠٧.

(٢) أخرجه مسلم: ١٥١.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئیمان حەفتاو ئەوەندە، یان شەست و ئەوەندە بەشەیە، باشترینیان (گوتنی وشەی:) هیچ پەرستراوێک نییە (بە هەق) جگە لە خوا، وە کەمترینی لابردنی هەر شتێکە لە ڕێگەی خەڵک، کە ئەزیەتیان بدات، وە حەیا بەشێکە لە ئیمان.

حەزکردن بە چاکەی خەڵک لە بەشەکانی ئیمانە

٦٩٥- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ»[١].

ئەنەس ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ یەکێک لە ئێوە ئیمانی تەواو نییە، تاکو چی بۆ خۆی پێ خۆشە، بۆ برا (و خوشکی مسوڵمانیشی) پێ خۆش نەبێ.

خۆشویستنی پێغەمبەر ﷺ لە تەواوی ئیمانە

٦٩٦- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى أَكُونَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنْ وَالِدِهِ، وَوَلَدِهِ، وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ»[٢].

ئەنەس ﷺ، دەڵێ پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ یەکێک لە ئێوە ئیمانی تەواو نییە، هەتا منی لە باوک و دایک و منداڵەکانی و هەموو خەڵک خۆشتر نەوێ.

خۆشویستنی هاوەڵان لە بەشەکانی ئیمانە

٦٩٧- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «آيَةُ الإِيْمَانِ حُبُّ الأَنْصَارِ، وَآيَةُ النِّفَاقِ بُغْضُ الأَنْصَارِ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٣، واللفظ له، ومسلم: ١٦٨.

(٢) أخرجه البخاري: ١٥، واللفظ له، ومسلم: ١٦٦.

(٣) أخرجه البخاري: ١٧، واللفظ له، ومسلم: ٢٣٢.

ئەنەس ﷛ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خۆشەویستی ئەنصار نیشانەی ئیمانە، ڕق لێبوونەوەی ئەنصار نیشانەی دووڕوویيە.

فراوانی بەزەیی خواو جیاوازی پلەکانی ئیمان

٦٩٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷛ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ، وَأَهْلُ النَّارِ النَّارَ، ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: أَخْرِجُوا مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مِنْ إِيمَانٍ، فَيُخْرَجُونَ مِنْهَا قَدِ اسْوَدُّوا، فَيُلْقَوْنَ فِي نَهر الْحَيَا، أَوِ الْحَيَاةِ، شَكَّ مَالِكٌ، فَيَنْبُتُونَ كَمَا تَنْبُتُ الْحِبَّةُ فِي جَانِبِ السَّيْلِ، أَلَمْ تَرَ أَنَّهَا تَخْرُجُ صَفْرَاءَ مُلْتَوِيَةً»[1].

ئەبو سەعیدی خودریی ﷛ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەهەشتییەکان دەچنە بەهەشت، دۆزەخییەکانیش دەچنە دۆزەخ، پاشان خوای زاڵی پایەدار پێیان دەفەرموێ: هەر کەسێک بە ئەندازەی تۆزقاڵێک لە خەردەل ئیمانی لە دڵ دا هەیە دەریانبێنن، کە دەردەهێنرێن ڕەش هەڵگەڕاون، دەخرێنە نێو ڕووباری ژیان، دەڕوێنەوە هەروەک چۆن دەنکە تۆوێک لە تەنیشت ئاوێکدا دەڕوێت، ئایا نەتبینیوە ئەم دەنکە چۆن چەکەرە دەکات بە ڕەنگی زەردەوە ملی خوار کردۆتەوە.

ڕۆژووگرتنی مانگی ڕەمەزان لە بەشەکانی ئیمانە

خوا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ كُتِبَ عَلَيۡكُمُ ٱلصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَتَّقُونَ ﴿١٨٣﴾ ﴾ البقرة، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە ڕۆژووتان لەسەر فەرز کراوە، وەک چۆن لەسەر ئەوانەی پێش ئێوەش فەرز کرابوو، بەڵکو پارێز بکەن.

٦٩٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٢، واللفظ له، ومسلم: ٤٥٦.

(٢) أخرجه البخاري: ٣٨ واللفظ له، ومسلم: ١٧٥.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەرکەسێک ڕۆژووی ڕەمەزان بگرێ و، بڕوای پێی هەبێ و، چاوەڕوانی پاداشت بێ، خوا لە گوناهەکانی پێشووی دەبورێ.

چاکە کردن لەگەڵ دراوسێ و ڕێزگرتن لە میوان و نەگوتنی قسەی خراپ لە بەشەکانی ئیمانە

٧٠٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلاَ يُؤْذِ جارَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيُكْرِمْ ضَيْفَهُ، وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەرکەسێک بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەیە با دراوسێکەی ئەزیەت نەدات، هەرکەسێک بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەیە با ڕێز لە میوانی بگرێ، وە هەر کەسێک بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەیە با قسەی چاک بکات، یان بێ دەنگ بێ.

ئازاردانی دراوسێ لە ناتەواوی ئیمانە

٧٠١- عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ، وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ، قِيلَ: وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِي لاَ يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَايِقَهُ»[٢].

ئەبو شورەیح ﷺ دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە خوا ئیمان ناهێنێ، بە خوا ئیمان ناهێنێ، بە خوا ئیمان ناهێنێ، گوترا: کێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: ئەو کەسەی کە دراوسێیەکەی لە زیان و زەرەری دڵنیا نییە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٠١٨، ومسلم: ١٧٢.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٦٧٠.

ئاسانکاری لەسەر خەڵک لە ئایینەکەیان و خۆدوورگرتن لە توندی

٧٠٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ، وَلَنْ يُشَادَّ الدِّينَ أَحَدٌ إِلاَّ غَلَبَهُ، فَسَدِّدُوا، وَقَارِبُوا، وَأَبْشِرُوا، وَاسْتَعِينُوا بِالْغَدْوَةِ وَالرَّوْحَةِ وَشَيْءٍ مِنَ الدُّلْجَةِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەڕاستی ئایین ئاسانە، هەرکەسێک لەسەری قورس بکات، ئەوە دین بەسەریدا زاڵ دەبێ، دەست بەوە بگرن، کە ڕاستە (بەبێ زێدەڕۆیی)، نزیک ببنەوە، مژدە بدەن، ئاسانکاربن، بە بەیانیان و ئێواران پەرستش ئەنجام بدەن، وە بەشێکی نیوەی شەویش.

ڕووداوی ئەم فەرموودە:

یەکێک لە هاوەڵان داوای کرد لە پێغەمبەر ﷺ ڕێگەی پێبدات هەموو ڕۆژێک ڕۆژوو بگرێ، لەو کاتە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ ئەم فەرموودەی پێ فەرموو، ئنجا کە ئەم هاوەڵە بەتەمەندا چوو، بینی وەک جاران توانای نییە ڕۆژووەکان بگرێ، کە لە سێ ڕۆژان ڕۆژێک بە ڕۆژوو دەبوو.

پاک و خاوێنی و دەستنوێژ

خوا دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلْمُتَطَهِّرِينَ ﴿٢٢٢﴾﴾ البقرة، واتە: بێگومان خوا تەوبەکارانی خۆشدەوێ و، خۆپاککەرەوانی خۆشدەوێ.

٧٠٣- عَنْ أَبِي مَالِكٍ الْحَارِثِ بْنِ عَاصِمٍ الْأَشْعَرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَأُ الْمِيزَانَ، وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ تَمْلَآنِ -أَوْ: تَمْلَأُ- مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، وَالصَّلَاةُ نُورٌ، وَالصَّدَقَةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّبْرُ ضِيَاءٌ، وَالْقُرْآنُ حُجَّةٌ لَك أَوْ عَلَيْك، كُلُّ النَّاسِ يَغْدُو، فَبَايِعٌ نَفْسَهُ فَمُعْتِقُهَا أَوْ مُوبِقُهَا»[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٩ .

(٢) أخرجه مسلم: ٢٢٣. والترمذي: ٣٥١٧، وقال: حديث صحيح.

ئەبو مالیكی ئەشعەریی ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پاك و خاوێنی بەشێكی ئیمانە، (الْحَمْدُ للهِ) تەرازوو پڕ دەكات، (وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ) نێوانی ئاسمانەكان و زەوی پڕ دەكەن، نوێژ ڕووناكییە، خێرو چاكەكردن بەڵگەی (ملكەچییە بۆ خوا)، ئارامگرتن ڕووناكییە، قورئانیش بەڵگەیە بۆت، یان لەسەرت، خەڵكی هەموو بەیانیان زوو دەڕۆن خۆیان دەفرۆشن و خۆیان ڕزگار دەكەن (بەگوێڕایەڵی خوای گەورە)، یاخود خۆیان لە نێو دەبەن (بە سەرپێچی خوای گەورە).

٧٠٤- عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ صُهَيْبٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا ﷺ يَقُولُ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ»[1].

عەبدولعەزیزی كوڕی صوهەیب، دەڵێ: گوێم لە ئەنەس ﷺ بوو دەیگوت: هەر كاتێك پێغەمبەر ﷺ بیویستایە بچێتە سەرئاو دەیفەرموو: خوایە پەنا بە تۆ دەگرم لە جنۆكەی نێرو مێ.

دەستپێكردن بە لای ڕاست لە دەستنوێژ و هەركارێكی دی سوننەتە

٧٠٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ «يُعْجِبُهُ التَّيَمُّنُ فِي تَنَعُّلِهِ، وَتَرَجُّلِهِ، وَطُهُورِهِ، وَفِي شَأْنِهِ كُلِّهِ»[2].

(دایكی بڕواداران) عائیشە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ زۆری پێخۆش بوو بە لای ڕاستی دەست پێبكات كە نەعلی لەپێ دەكرد، كە قژی دادەهێنا، كە دەستنوێژی دەگرت، یان كە خۆی دەشۆرد، وە لە هەموو كاروبارێكیدا.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٤٣، ومسلم: ٣٧٥.

(٢) أخرجه البخاري: ١٦٨.

شۆردنی ئەندامەکان لە دەستنوێژدا دروستە جارێک، یان دووجار، یان سێ جار بێ

٧٠٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄، قَالَ: تَوَضَّأَ النَّبِيُّ ﷺ «مَرَّةً مَرَّةً»(١).

ئیبنو عەباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ، دەستنوێژی گرت یەکجار یەکجار.

چۆنێتی دەست نوێژ گرتن بە تێرو تەسەلی

خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ ... ﴿٦﴾﴾ المائدة.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! هەرکات بۆ نوێژ هەڵسان، ڕووتان بشۆن، وە هەردوو دەستیشتان هەتا ئانیشکان، وە دەستی تەڕ بەسەرتاندا بێنن، وە لاقەکانیشتان بشۆرن هەتا دوو گوێزینگەکان.

٧٠٧- عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ أَخْبَرَهُ: أَنَّهُ رَأَى عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ دَعَا بِإِنَاءٍ، فَأَفْرَغَ عَلَى كَفَّيْهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ فَغَسَلَهُمَا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْإِنَاءِ، فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثَ مِرَارٍ، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلَاثَ مِرَارٍ إِلَى الْكَعْبَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وُضُوئِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ لاَ يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»(٢).

حومڕان خزمەتکاری عوسمان ﵁ دەگێڕێتەوە، کە ئەو عوسمانی کوڕی عەففانی بینی، داوای قاپێکی کرد، سێ جار بە قاپەکە ئاوی بە دەستیدا کرد و شۆردی، پاشان دەستی ڕاستی خستە نێو قاپەکەو شۆردی، ئاوی لە دەم و لووتی وەردا، پاشان سێ جار ڕوخساری شۆرد، پاشان سێ جار دەستی شۆرد تا ئەنیشکەکانی،

---

(١) أخرجه البخاري: ١٥٨.

(٢) أخرجه البخاري: ١٥٩.

پاشان مەسحی سەری کرد، دوایی سێ جار قاچی تا گوێزینگی شۆرد، ئنجا گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک دەستنوێژ بگرێ وەک ئەم دەستنوێژەی من، پاشان دوو ڕکات نوێژ بکات، خۆی سەرقاڵ نەکات بە شتی دیکە تێیدا، ئەوە خوا لە گوناهەکانی ڕابردووی خۆش دەبێ.

دەستنوێژ گرتن مەرجێکە لە مەرجەکانی نوێژ

٧٠٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يَقْبَلُ اللّهُ صَلاةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ، حَتَّى يَتَوَضَّأَ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوا نوێژی هیچ یەکێکتان وەرناگرێ، ئەگەر دەستنوێژی نەما، تاکو دەستنوێژ دەگرێتەوە.

ئەو شتانەی دەستنوێژ دەشکێنن

٧٠٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ الأَنْصَارِيِّ ﷺ، أَنَّهُ شَكَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، الرَّجُلُ الَّذِي يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَجِدُ الشَّيْءَ فِي الصَّلاَةِ، فَقَالَ: «لاَ يَنْفَتِلْ أَوْ لاَ يَنْصَرِفْ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتاً أَوْ يَجِدَ رِيْحاً»(٢).

عەبدوڵڵای کوڕی زەیدی کوڕی عاصیمی ئەنصاریی ﷺ دەڵێ: پرسیارم کرد لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەربارەی پیاوێک کە هەست بە شتێک بکات لە نێو نوێژەکەیدا (وەک ئەوەی دەستنوێژی شکاوە)، فەرمووی: با نوێژەکەی نەبڕێ تا دەنگێک دەبیستێ، یان بۆنی بایەک دەکات.

٧١٠- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ قَالَ: كُنْتُ رَجُلاً مَذَّاءً، فَأَمَرْتُ اَلْمِقْدَادَ بْنَ الأَسْوَدِ أَنْ يَسْأَلَ اَلنَّبِيَّ ﷺ فَسَأَلَهُ؟ فَقَالَ: «فِيهِ اَلْوُضُوءُ»(٣).

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٩٥٤.

(٢) أخرجه البخاري: ١٣٧.

(٣) أخرجه البخاري: ١٣٢.

عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب ﷺ دەڵێ: من پیاوێک بووم مەزیم زۆر بوو، بە میقدادی کوڕی ئەسوەدم گوت: پرسیار لە پێغەمبەر ﷺ بکات، ئەویش پرسیاری لێکرد (ئەگەر کەسێک وابێ؟)، فەرمووی: پێویستە دەستنوێژ بگرێتەوە.

میزی ئەو منداڵەی کە خواردن ناخوات پێویست ناکات شوێن میزەکە بشۆردرێ بەڵکو ئاوپرژێن دەکرێ

٧١١- عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مِحْصَنٍ الأَسَدِيَّةِ ﷺ: أَنَّهَا أَتَتْ بِابْنٍ لَهَا صَغِيرٍ، لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ، إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَجْلَسَهُ فِي حَجْرِهِ، فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ، فَنَضَحَهُ عَلَى ثَوْبِهِ، وَلَمْ يَغْسِلْهُ[١].

دایکی قەیسی کچی میحصەنی ئەسەدیيە ﷺ دەگێڕێتەوە: ئەو منداڵێکی شیرەخۆری هێنا بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ خواردنی نەدەخوارد، (پێغەمبەر ﷺ) لە باوەشی خۆیدا دایینیشاند، منداڵەکەش میزی بە کۆش (باوەش)ی دا کرد، (پێغەمبەر ﷺ) داوای کرد ئاوی بۆ بێنن، ئاوەکەی پرژاند بەسەر پۆشاکەکەی و، نەیشۆری.

پاککردنەوەی ددانەکان یەکێکە لە سوننەتەکانی پێشنوێژ

٧١٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي أَوْ عَلَى النَّاسِ، لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ صَلَاةٍ»[٢].

ئەبو هوڕەیڕە ﷺ دەگێڕێتەوە: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەگەر قورس نەبووایە لەسەر ئۆممەتەکەم، یان لەسەر خەڵک، فەرمانم پێدەکردن لەگەڵ هەموو نوێژێک سیواک بکەن.

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٢٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٨٨٧.

یەکێک لە مەرجەکانی مەسح کردن لەسەر خوفەکان دەستنوێژ گرتنە پێش لە پێ کردنیان

٧١٣- عَنِ المُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَأَهْوَيْتُ لِأَنزِعَ خُفَّيهِ، فَقَالَ: «دَعْهُمَا، فَإِنِّي أَدخَلتُهُمَا طَاهِرَتَينِ فَمَسَحَ عَلَيهِمَا»[١].

موغیرەی کوڕی شوعبە ﷺ دەڵێ: لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ بووم لە سەفەرێکدا، خۆم شۆڕ کردەوە تا خوفەکانی لەپێ بکەمەوە (تا پێیەکانی بشوات)، فەرمووی: وازیان لێ بێنە، بە دەستنوێژەوە لە پێم کردوون، ئنجا مەسحی لەسەر هەردووکیان کرد.

فەزڵی نوێژی بە کۆمەڵ

٧١٤- عَنْ عَبْدِ اللَّه بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «صَلاَةُ الْجَمَاعَةِ أَفضَلُ مِنْ صَلاَةِ الفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نوێژی بە کۆمەڵ بیست و حەوت پلە چاکترە لە نوێژی بە تەنیا.

ماوەی مەسح کردن لەسەر خوفەکان لە سەفەرو نیشتەجێ بوون

٧١٥- عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِيءٍ ﷺ قَالَ أَتَيْتُ عَائِشَةَ أَسْأَلُهَا عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَقَالَتْ: عَلَيْكَ بِابْنِ أَبِي طَالِبٍ فَسَلْهُ، فَإِنَّهُ كَانَ يُسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَأَلْنَاهُ، فَقَالَ: جَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهُنَّ لِلْمُسَافِرِ، وَيَوْمًا وَلَيْلَةً لِلْمُقِيمِ[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٠٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٤٥.

(٣) أخرجه مسلم: ٢٧٦.

شورەیحی کوڕی هانیئ دەڵێ: چووم بۆ لای عائیشە بۆ پرسیار کردن دەربارەی مەسح کردن لەسەر خوفەکان، گوتی: بڕۆ بۆ لای عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب پرسیاری لێ بکە، چونکە ئەو لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ گەشتی دەکرد، ئێمەش پرسیارمان لێکرد دەربارەی مەسح کردن، گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ دایناوە، ئەوەی گەشتیارە سێ ڕۆژو شەوەکانیشی (مەسح بکات)، ئەوەشی دانیشتووە (واتە: لە سەفەر نییە) شەوو ڕۆژێک مەسح بکات.

سوننەتەکانی فیطرەت

٧١٦- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «عَشْرَةٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ، وَقَصُّ الْأَظْفَارِ، وَغَسْلُ الْبَرَاجِمِ، وَإِعْفَاءُ اللِّحْيَةِ، وَالسِّوَاكُ، وَالإِسْتِنْشَاقُ، وَنَتْفُ الإِبْطِ، وَحَلْقُ الْعَانَةِ، وَانْتِقَاصُ الْمَاءِ»، قَالَ مُصْعَبٌ: «أحد الرواة السند» وَنَسِيتُ الْعَاشِرَةَ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ الْمَضْمَضَةَ[١].

عائیشە ﵂ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دە شت هەن لە سروشتی مرۆڤن: سمێڵ کورتکردنەوە، کورتکردنەوەی نینۆکەکان، شۆردنی ئەو شوێنانەی کە پیسی تێدا کۆدەبنەوە، ڕیش هێشتنەوە، بەکارهێنانی سیواک، ئاو لە لووت وەردان، هەڵکەندنی مووی بنباڵ، لابردنی مووی پێش و پاش، خۆپاککردنەوە دوای سەرئاو کردن، موصعەب (کە یەکێکە لە زنجیرەی ڕاویەکان دەڵێ): دەیەمم بیرچوو، وادەزانم ئاو لە دەم وەردانە.

فەزڵ و چاکەی نوێژی بەیانی

خوا دەفەرموێ: ﴿ أَقِمِ ٱلصَّلَوٰةَ لِدُلُوكِ ٱلشَّمۡسِ إِلَىٰ غَسَقِ ٱلَّيۡلِ وَقُرۡءَانَ ٱلۡفَجۡرِۖ إِنَّ قُرۡءَانَ ٱلۡفَجۡرِ كَانَ مَشۡهُودٗا ﴿٧٨﴾ ﴾ الإسراء، واتە: لە کاتی لادانی خۆر لە نێوەڕاستی ئاسمانەوە، تاکو تاریکایی شەو، نوێژ بەرپا بکە و، قورئان خوێندنی (نوێژی)

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٦١ والنسائي في سننه: ٥٠٤٠، واللَّفْظُ لَهُ.

بەیانیش گرنگی پێ بدە، بە دڵنیایی قورئان خوێندنی بەیانی بینراوو لەلا ئامادە بووە (واتە: فریشتەکان ئامادەی دەبن).

٧١٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبيِّ ﷺ قَالَ: «تَجْتَمِعُ مَلاَئِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلاَئِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلاَةِ الْفَجْرِ»، ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَاقْرَءُوا إِنْ شِئْتُمْ: ﴿إِنَّ قُرْءَانَ ٱلْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ۝٧٨﴾ الإسراء[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: فریشتەکانی شەوو فریشتەکانی ڕۆژ لە کاتی نوێژی بەیانی کۆدەبنەوە، پاشان ئەبو هورەیرە گوتی: (ئەوە) بخوێننەوە ئەگەر دەتانەوێ: ﴿إِنَّ قُرْءَانَ ٱلْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ۝٧٨﴾ الإسراء.

کۆتا کاتی هەردوو نوێژی بەیانی و عەسر

٧١٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَدْرَكَ مِنَ الصُّبْحِ رَكْعَةً قَبْلِ أَنْ تَطْلُعَ اَلشَّمْسُ، فَقَدْ أَدْرَكَ اَلصُّبْحَ، وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنْ اَلْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ اَلشَّمْسُ، فَقَدْ أَدْرَكَ اَلْعَصْرَ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بە ڕکاتێک بگات لە نوێژی بەیانی پێش ئەوەی خۆر هەڵهاتبێ ئەوە بە نوێژی بەیانی گەیشتووە، وە هەرکەسێک بە ڕکاتێک بگات لە نوێژی عەسر پێش خۆرئاوابوون، ئەوە بە نوێژی عەسر گەیشتووە.

ئەو کاتانەی نوێژ کردن تێیاندا باش نییە

٧١٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ صَلاَتَيْنِ: «بَعْدَ الفَجْرِ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ العَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ الشَّمْسُ»[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٤٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧٩.

(٣) أخرجه البخاري: ٥٨٨.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نەهی کردوە لە نوێژ کردن لە دوو کات: لە دوای نوێژی بەیانی تا خۆرهەڵدێ، وە لە دوای نوێژی عەسر هەتا خۆرئاوا دەبێ.

مسوڵمان زیندوو بێ، یان مردوو، پاکە

٧٢٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّهُ لَقِيَهُ النَّبِيُّ ﷺ فِي طَرِيقٍ مِنْ طُرُقِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ جُنُبٌ فَانْسَلَّ فَذَهَبَ فَاغْتَسَلَ، فَتَفَقَّدَهُ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمَّا جَاءَهُ، قَالَ: «أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ»؟ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَقِيتَنِي وَأَنَا جُنُبٌ فَكَرِهْتُ أَنْ أُجَالِسَكَ حَتَّى أَغْتَسِلَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «سُبْحَانَ اللَّهِ، إِنَّ الْمُؤْمِنَ لاَ يَنْجُسُ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ پێی گەیشتووە لە ڕێگایەک لە ڕێگاکانی مەدینە، لەو کاتەدا لەشی گران بوو، خۆی لێ شاردەوە، چوو خۆی شۆرد، پێغەمبەر ﷺ هەواڵی پرسی، کاتێک گەڕایەوە بۆ لای گوتی: لە کوێ بووی ئەی ئەبو هورەیرە؟ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەو کاتەی پێمگەیشتی من لەشم گرانبوو، پێم خۆش نەبوو لە خزمەتتدا دابنیشم تا خۆم نەشۆم. پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: پاک و بێگەردی بۆ خوا، بەڕاستی مسوڵمان پیس نابێ.

چۆنیەتی دەرکردنی لەشگرانی و، دەستگرتن بەئەندازەی ئەو ئاوەی بەکاردەهێنرێ

٧٢١- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنَ الْجَنَابَةِ غَسَلَ يَدَيْهِ، ثُمَّ تَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلاَةِ، ثُمَّ اغْتَسَلَ، ثُمَّ يُخَلِّلُ بِيَدَيْهِ شَعْرَهُ، حَتَّى إِذَا ظَنَّ أَنَّهُ قَدْ أَرْوَى بَشَرَتَهُ، أَفَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ[2].

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٧١.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٧٢.

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ کاتێک خۆی شۆردبایە لە لەشگرانی، (سەرەتا) هەردوو دەستی دەشۆرد، پاشان دەستنوێژی دەگرت، وەک چۆن دەستنوێژی دەگرت بۆ نوێژ، پاشان خۆی دەشۆرد، ئنجا دەستی دەخستنە نێو پرچی تا دڵنیا دەبوو پێستەکەی تەڕ بووە، دوایی سێ جاران ئاوی پێدا دەکرد، پاشان هەموو لاشەی دەشۆرد.

تەیەموم کردن بۆ کەسی لەشگران لە کاتی نەبوونی ئاو

خوا دەفەرموێ: ﴿... فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُم مِّنْهُ ...﴿٦﴾﴾ المائدة، واتە: ئاویشتان چنگ نەکەوت، ئەوە ڕوو بکەنە ڕووی پاکی زەوی و پاش دەست پێداهێنانی، دەست بە ڕووتان و دەستەکانتاندا بێنن.

٧٢٢- عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ ﵄، قَالَ: بَعَثَنِي اَلنَّبِيُّ ﷺ فِي حَاجَةٍ، فَأَجْنَبْتُ، فَلَمْ أَجِدِ الْمَاءَ، فَتَمَرَّغْتُ فِي الصَّعِيدِ كَمَا تَمَرَّغُ الدَّابَّةُ، ثُمَّ أَتَيْتُ اَلنَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: «إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ بِيَدَيْكَ هَكَذَا»، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدَيْهِ اَلْأَرْضَ ضَرْبَةً وَاحِدَةً، ثُمَّ مَسَحَ الشِّمَالَ عَلَى اَلْيَمِينِ، وَظَاهِرَ كَفَّيْهِ وَوَجْهَهُ[1].

عەممارى کوڕى یاسر ﵄، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ناردمی بۆ پێداویستیەک، لەشگران بووم و، ئاویشم دەست نەکەوت، خۆم لە خۆڵ گەوزاند، وەک چۆن ئاژەڵ خۆی لە خۆڵ دەگەوزێنێ، پاشان چوومە خزمەت پێغەمبەر ﷺ ئەوەم بۆ باسکرد، ئەویش فەرمووی: ئەوەندەت بەس بوو، کە ئاوا بکەی، (پێغەمبەری خوا ﷺ) یەک جار لەپی دەستی بە زەوی دادا، فووی لێکرد بە دەم و چاوو پشتی دەستیدا هێنا.

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٤٧، ومسلم: ٣٦٨، وهذا اللَّفْظُ لِمسلم.

سوڕی مانگانەو خوێنی ئیستحاضە

٧٢٣- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ، سَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنِّي أُسْتَحَاضُ فَلا أَطْهُرُ، أَفَأَدَعُ الصَّلاةَ؟ قَالَ: «لاَ، إِنَّ ذَلِكَ عِرْقٌ، وَلَكِنْ دَعِي الصَّلاةَ قَدْرَ الأَيَّامِ الَّتِي كُنْتِ تَحِيضِينَ فِيهَا، ثُمَّ اغْتَسِلِي وَصَلِّي»[1].

عائیشە ﵂ دەگێڕێتەوە، فاتیمەی کچی ئەبو حوبەیش پرسیاری کرد لە پێغەمبەر ﷺ، گوتی: من خوێنی (نەخۆشیم) هەیە پاک نابمەوە، ئایا واز لە ئەنجامدانی نوێژ بێنم؟ (پێغەمبەری خوا ﷺ) فەرمووی: نەخێر، ئەمە دەمارێکە، تەنیا بە ئەندازەی ئەوەندە ڕۆژە واز لە ئەنجامدانی نوێژ بێنە کە تێیدا دەکەویە سووڕی مانگانەوە، پاشان خۆت بشۆرەو نوێژ ئەنجامبدە.

مسوڵمان پیس نابێ پیاوی لەشگران و ئافرەتی حەیزدار پیس نین

٧٢٤- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ، كِلاَنَا جُنُبٌ، وَكَانَ يَأْمُرُنِي فَأَتَّزِرُ، فَيُبَاشِرُنِي وَأَنَا حَائِضٌ، وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ إِلَيَّ، وَهُوَ مُعْتَكِفٌ، فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ[2].

عائیشە ﵂ دەڵێ: من و پێغەمبەری خوا ﷺ خۆمان دەشۆرد لە یەک تەشتدا، هەردووکیشمان لەشگران بووین، فەرمانی پێدەکردم نێوان ناوک و ئەژنۆم داپۆشم، ئنجا نزیکم دەکەوتەوەو دەستی بەرم دەکەوت، لە کاتێکدا من لە سووڕی مانگانەشدا بووم، هەروەها کاتێ ئیعتیکافی دەکرد (لە مزگەوت) سەری دەهێنایە ژوورەوە بۆ لام، منیش (قژیم) دەشۆرد، لە کاتێکدا لە سووڕی مانگانەدا بووم.

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٢٥، ومسلم: ٣٣٣، واللَّفْظُ للبخاري.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٩٥.

ئاسانكاری لەسەر خەڵك
كاتێ خواردن ئامادە دەبێ لە كاتی نوێژدا

ئەویش لە جێبەجێ كردنی فەرمایشتی خوایە: ﴿... يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ...﴿١٨٥﴾﴾ البقرة، واتە: خوا ئاسانی بۆتان دەوێ و، نایەوێ سەغڵەتتان بكات.

٧٢٥- عَنِ ابْنِ عُمرَ ﵄، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا وُضِعَ عَشَاءُ أَحَدِكُمْ، وَأُقِيمَتِ الصَّلاَةُ، فَابْدَءُوا بِالْعَشَاءِ، وَلاَ يَعْجَلْ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْهُ»[1].

ئیبنو عومەر ﵄، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر خواردن بۆ یەكێكتان دانراو، قامەت بۆ نوێژ كرا، سەرەتا دەست بكەن بە نان خواردن، با (ئەو كەسە) پەلە نەكات هەتا خواردنەكەی تەواو دەكات.

ئامادە بوونی ئافرەتان بۆ نوێژی بەكۆمەڵ لە مزگەوت

٧٢٦- عَنْ عَبْدِ اللّه بْنِ عُمَرَ ﵄، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «إِذَا اسْتَأْذَنَتْ أَحَدَكُمْ امْرَأَتُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ، فَلاَ يَمْنَعْهَا»[2]

عەبدوڵڵای كوڕی عومەر ﵄، دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر خێزانی هەر یەكێكتان مۆڵەتی خواست بۆ هاتنە مزگەوت، با ڕێی لێ نەگرێ.

دوو ڕكاتی سوننەتی بەرەبەیان

٧٢٧- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَشَدَّ مِنْهُ تَعَاهُدًا عَلَى رَكْعَتَيِ الْفَجْرِ[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٧٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٤١٦٦.

(٣) أخرجه البخاري: ١١٦٩.

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هیچ سوننەتێک لە سوننەتەکان ئەوەندەی دوو ڕکاتی بەرەبەیان (واتە: پێش نوێژی بەیانی) پابەند نەبووە پێیەوە. (واتە: زۆر سوور بووە ئەم دوو ڕکاتە بکات).

نوێژە سوننەتەکانی دوای نوێژی فەڕز

وەک فەرموودەی قودسی خوا: (بەردەوام بەندەکەم لێم نزیک دەبێتەوە بە سوننەتەکان هەتا خۆشم دەوێ)[1].

٧٢٨ عَنْ عَبْدِ اللَّه بْنِ عُمَرَ ﵄، قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَهَا، وَرَكْعَتَيْنِ بَعْدَ الجُمُعَةِ، وَرَكْعَتَينِ بَعدَ المَغْرِبِ، وَرَكْعَتَينِ بَعدَ العِشَاءِ[2].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄، دەڵێ: لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی (سوننەتم) کردن، دوو ڕکات پێش نیوەڕۆ، دوو ڕکات دوای نیوەڕۆ، دوو ڕکات دوای هەینی، دوو ڕکات دوای مەغریب، وە دوو ڕکات دوای عیشا.

بانگدان بە جووت و، قامەت کردنیش بە تاک

٧٢٩- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁ قَالَ: أُمِرَ بِلاَلٌ أَنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ، وَيُوتِرَ الإِقَامَةَ[3]

ئەنەسی کوڕی مالیک ﵁ دەڵێ: فەرمانکرا بە بیلال کە جووت جووت بانگ بدات و، بە تاک تاکیش قامەت بکات.

---

(١) أخرجه البخاري: ١١١٢.

(٢) أخرجه البخاري: ١١٦٥.

(٣) أخرجه البخاري: ٦٠٦.

ئیمام هانی نوێژ خوێنان دەدات بۆ ئەوەی ڕیزەکانیان ڕێک بخەن

٧٣٠- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّه ﷺ: «سَوُّوا صَفُوفَكمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصُّفوفِ مِنْ إِقَامَةِ الصَّلَاةِ»[1].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ڕیزەکانتان ڕێک و ڕاست بکەن، چونکە ڕێک و ڕاستی ڕیز، لە تەواوی نوێژە.

پێویستە لەسەر نوێژ خوێنان شوێن ئیمام بکەون

٧٣١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: سَقَطَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ فَرَسٍ فَجُحِشَ شِقُّهُ الأَيْمَنُ، فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ نَعُودُهُ، فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ، فَصَلَّى بِنا قَاعِدًا، فَقَعَدْنَا؛ فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ، قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ؛ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَع فارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا»[2].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر ئەسپێک کەوتە خوارەوە لای ڕاستیی بریندار بوو، ئێمەش چووینە لای وەک نەخۆش سەردانمان کرد، کاتی نوێژکردن هات، نوێژی بۆ کردین بە دانیشتنەوە، ئێمەش دانیشتین، کە نوێژ تەواو بوو، (پێغەمبەری خوا ﷺ) فەرمووی: بێگومان ئیمام تەنیا بۆ ئەوە دانراوە پەیڕەوی بکرێ، ئەگەر (اللّه أكبر)ـی کرد ئێوەش (اللّه أكبر) بکەن، وە ئەگەر چووە ڕکووع بردن ئێوەش ڕکووع ببەن، ئەگەر هەڵساوە هەڵسنەوە، وە ئەگەر گوتی: (سَمِعَ اللّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ) ئێوەش بڵێن: (رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ) وە ئەگەر سوجدەی برد ئێوەش سوجدە ببەن.

---

(١) أخرجه البخاري: ٧٢٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٧٣٤.

ڕەحمەتی خوایە کە بە هۆی پەرستشێکی ئاسانەوە دەمانخاتە بەهەشتەوە

وەک خوا دەفەرموێ: ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ١٠٧﴾ الأنبياء.

واتە: ئەی محمد ﷺ تۆمان نەناردوە مەگەر وەک بەزەییەک بۆ هەموو جیهانییان.

٧٣٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَمَّنَ الإِمَامُ فَأَمِّنُوا، فَمَنْ وَافَقَ تَأْمِينُهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ، غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کاتێک ئیمام گوتی: (آمین)، ئێوەش بڵێن (آمین)، ئەگەر هەر یەکێک لەگەڵ فریشتەکان بڵێ: (آمین)، ئەوە خوا لە هەموو گوناهەکانی ڕابردووی خۆش دەبێ.

ئیمام کاتێ نوێژ بۆ خەڵکی دەکات نوێژەکەی درێژ نەکاتەوە

٧٣٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ مِنْكُمْ مُنَفِّرِينَ، فَأَيُّكُمْ مَا صَلَّى بِالنَّاسِ، فَلْيُجَوِّزْ؛ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ، وَالْكَبِيرَ، وَذَا الْحَاجَةِ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بێگومان ئێوە هەندێکتان تێدایە کە خەڵکی دووردەخەنەوە (لە دینداری)، با هەر یەکێکتان کە پێشنوێژی بۆ خەڵک دەکات نوێژەکەی کورت بێ، چونکە خەڵکی بێ توانا و بە تەمەن و خاوەن کاریان تێدایە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٤٧٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٧٠٢.

دوعای دەست پێکردنی نوێژ

٧٣٤- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﷺ عَنْ رَسُولِ اَللَّهِ ﷺ أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى اَلصَّلَاةِ قَالَ: «وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفَاً، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلاتِي، وَنُسُكِي، وَمَحْيَايَ، وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ»[١].

عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێ دەستی کردبایە بە نوێژ دەیفەرموو: ڕووم کردە ئەو زاتەی بەدیهێنەری ئاسمانەکان و زەویە بە نیەت و مەبەستێکی پاک و سروشتەوەو لە هاوبەشدانەران نیم، بە ڕاستی نوێژ و سەربڕین و ژیان و مردنم تەنیا بۆ خوای پەروەردگاری جیهانییانە، هیچ هاوبەشێکی نییە، وە بەوە فەرمانم پێکراوەو من لە مسوڵمانانم.

خوێندنی سوورەتی فاتیحە یەکێکە لە پایەکانی نوێژ

٧٣٥- عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ»[٢].

عوبادەی کوڕی صامیت ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نوێژی نەکردوە ئەو کەسەی سوورەتی فاتیحەی تێدا نەخوێنێ.

ئەو کەسەی بە هەڵە نوێژی کردو پێغەمبەریش ﷺ فێری پایەکانی نوێژی کرد

٧٣٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِلرَّجُلِ: «إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلاَةِ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تَيَسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا، ثُمَّ افْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلاَتِكَ كُلِّهَا»[٣]

---

(١) أخرجه مسلم: ٧٧١.

(٢) أخرجه البخاري: ٧٥٦.

(٣) أخرجه البخاري: ٧٥٧.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ بە پیاوێکی فەرموو: ئەگەر هەڵسایت بۆ نوێژ (اللّه أكبر) بکە، پاشان چەند لە قورئان (خوا بۆی) ئاسان کردی بیخوێنە، ئنجا بڕۆ بۆ ڕکووع هەتا دڵنیا دەبی ڕکووعت بردوە، پاشان هەڵسەوە هەتا بە تەواوی ڕێک دەبیت، پاشان سوجدە ببە هەتا دڵنیا دەبیت سوجدەت بردوە، ئنجا سەرت بەرزبکەرەوە هەتا دڵنیا دەبیت دانیشتووی، پاشان لە هەموو نوێژەکەتدا ئەمە بکە.

ئەوەی نوێژ خوێن دەیخوێنێ لە دانیشتنی تەحیاتدا

٧٣٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُعَلِّمُنَا التَّشَهُّدَ كَمَا يُعَلِّمُنَا السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ، فَكَانَ يَقُولُ: «التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ للهِ، السَّلاَمُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللّه وَبَرَكَاتُهُ، السَّلاَمُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللّه الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّه وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً رَسُولُ اللَّهِ»[1].

ئیبنو عەبباس ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فێری شایەدی تەحیاتی دەکردین، وەکو چۆن سوورەتێکی قورئانی فێر دەکردین، دەیفەرموو: هەرچی گەورەیی و پیرۆزی و پاڕانەوەو وتەی جوان و کردەوەی پاکە تەنیا بۆ خوایە، سڵاوو ڕەحمەت و بەرەکەت لەسەر تۆ ئەی پێغەمبەر ﷺ، سڵاو لەسەر ئێمە و هەموو بەندە چاکەکان، شایەدی دەدەم هیچ پەرستراوێکی بە هەق نییە جگە لە خوا، وە شایەتی دەدەم موحەممەد پێغەمبەری خوایە.

---

(١) أخرجه مسلم: ٤٠٣.

چۆنیەتی دانانی پەنجەکانی دەستی ڕاست
لە کاتی تەحیات و جوڵاندنی پەنجەی شایەتمان

٧٣٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ ﵄، قَالَ: كَانَ النَّبيُّ ﷺ إِذَا جَلَسَ فِي الصَّلاَةِ، وَضَعَ كَفَّهُ الْيُمْنَى، عَلَى فَخِذِهِ الْيُمْنَى، وَقَبَضَ أَصَابِعَهُ كُلَّهَا، وَأَشَارَ بِإِصْبَعِهِ الَّتِي تَلِي الإِبْهَامَ، وَوَضَعَ كَفَّهُ الْيُسْرَى عَلَى فَخِذِهِ الْيُسْرَى[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئەگەر دابنیشتایە بۆ نوێژ لەپی دەستی ڕاستی لەسەر ڕانی ڕاستی دادەناو هەموو پەنجەکانی دەنوقاند و بە پەنجەی شایەتمان ئاماژەی دەکرد، وە لەپی دەستی چەپی لە سەر ڕانی چەپی دادەنا.

٧٣٩- حَدِيث ابْنِ الزُّبَيْرِ ﵄، بلَفظ: كَانَ يُشِيرُ بِالسَّبَّابَةِ وَلاَ يُحَرِّكُهَا[٢].

فەرموودەی ئیبنو زوبەیر ﵄، بەم بێژە هاتوە: بە پەنجەی شایەتمان ئاماژەی دەکرد و نەیدەجوڵاندەوە.

ڕیوایەتی دیکە هەیە، کە دەڵێ: دەیجوڵاند، ئەوە خیلافی کۆنە لە نێوان زانایان تازە دەبێتەوە، إن شاء الله هەردوو مذهب ئەوەی دەیجوڵێنن و ئەوەی نایجوڵێن موافقی سوننەتن، بە گوێرەی ئەو زانایانەی کە جوڵاندنیان بە صحیح داناوەو، ئەوانەش کە جوڵاندنیان بە (ضعیف) داناوە.

ئەوەی نوێژ خوێن دەیکات لە کاتی چوونە مزگەوتەوە

٧٤٠- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الأَنْصَارِيِّ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ المَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ، قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ»[٣].

---

(١) أخرجه مسلم: ٥٨٠.

(٢) عند أحمد وأبي داود والنسائي وابن حبان في صحيحه، وقال النووي في شرح المهذب، ٣ ٤٥٤: إسناده صحيح، وقال الحافظ ابن حجر في التلخيص الحبير١/٤٢٦: وهذا الحديث أصله في مسلم دون قوله: ولا يجاوز بصره إشارته.

(٣) أخرجه البخاري: ٤٤٤.

ئەبو قەتادەی ئەنصاری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان چووە نێو مزگەوت، با دوو ڕکات نوێژ بکات پێش ئەوەی دابنیشێ.

شێوەی صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ

٧٤١- عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ﷺ، قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ عَلَيْنَا، فقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ: قُولُوا: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»[1].

کەعبی کوڕی عوجرە ﷺ دەڵێ: ڕۆژێک پێغەمبەر ﷺ هاتە دەر بۆلامان، گوتمان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەوە زانیمان چۆن سڵاوت لێ بکەین، ئایا ئەدی چۆن صەڵاواتت لەسەر بدەین؟ فەرمووی: بڵێن: خوایە! ڕەحمەت بڕێژە بۆ سەر موحەممەد، وە ئالی موحەممەد (خێزان و ئامۆزاکان و شوێنکەوتووانی دەگرێتەوە)، هەر وەک چۆن ڕەحمەتت ڕژاندە سەر ئیبڕاهیم و ئالی ئیبڕاهیم و شوێنکەوتووانی، بێگومان تۆ سوپاسکراوو خاوەن شکۆو ڕێزیت، خوایە! پێزو بەرەکەت بڕێژە سەر موحەممەد، وە خزم و کەسانی شوێنکەوتووی، هەروەک چۆن پێزو بەرەکەتت ڕژاندە سەر ئیبڕاهیم و خزم و کەسانی شوێنکەوتووی، بە ڕاستی تۆ سوپاسکراوو خاوەن شکۆو ڕێزیت.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٣٥٧ و ٣٣٧٠.

لەو پاڕانەوانەی کە هاتوون
دوای صەڵاواتی ئیبراهیمی پێش سەلامدانەوە

٧٤٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا تَشَهَّدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ، وَمِنْ عَذَابِ القَبْرِ، وَمِنْ فِتْنَةِ المَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ شَرِّ فِتْنَةِ المَسِيحِ الدَّجَّالِ»[1]

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەگەر یەکێکتان شایەتمانی خوێند، ئەوە با پەنا بە خوا بگرێ لە چوار شت: بڵێ: ئەی خوایە! من پەنا بە تۆ دەگرم لە سزای دۆزەخ، وە لە سزای ناو گۆڕ، لە بەڵای ژیان و مردن، لە بەڵاو ئاژاوەی مەسیحی دەجال.

سوننەتە ئیمام کە نوێژ بۆ خەڵک دەکات سووڕەتە کورتەکان بخوێنێ

٧٤٣- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِمُعَاذٍ: «فَلَوْلاَ صَلَّيْتَ بِسَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى، وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى، فَإِنَّهُ يُصَلِّي وَرَاءَكَ الْكَبِيرُ، وَذُو الْحَاجَةِ، وَالضَّعِيفُ»[2].

جابر ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ بە موعازی فەرموو: ئەگەر نوێژت کرد ئەم سووڕەتانە بخوێنە: (سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى، وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا، وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى) چونکە کەسانی بە تەمەن و خاوەن پێداویستی و لاواز نوێژت لە دوا دەکەن.

تێپەڕ بوونی منداڵ و ئافرەت بە پێشی نوێژ خوێندا نوێژەکەی نابڕێ

٧٤٤- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: كُنْتُ أَنَامُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرِجْلاَيَ فِي قِبْلَتِهِ، فَإِذَا سَجَدَ غَمَزَنِي فَقَبَضْتُ رِجْلَيَّ، فَإِذَا قَامَ بَسَطْتُهُمَا، وَالْبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ[3].

---

(١) أخرجه مسلم: ٥٨٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٧٠١ و ٧٠٥.

(٣) أخرجه البخاري: ٣٨٢.

عائیشە ﵂ دەڵێ: من دەخەوتم لە بەردەم پێغەمبەری خوا ﷺ قاچەکانم لەو شوێنە بوو قیبلەی ئەو بوو (بۆ نوێژکردن)، (پێغەمبەر ﷺ) ئەگەر سوجدەی ببردبایە لە قاچمی دەدا (وەک ئاگادار کردنەوە) منیش قاچم دەکێشاوەو کۆدەکردەوە، ئەگەر هەڵسابا درێژم دەکردەوە، ماڵەکان ئەو کات چرایان تێدا نەبوو.

ئەوەی دروست نییە لە قسە کردن لە نێو نوێژ

خوا دەفەرموێ: ﴿وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ٢٣٨﴾ البقرة. واتە: بە ملکەچی و بێ دەنگ بۆ خوا بوەستن.

٧٤٥- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ ﵁ قَالَ: كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلاَةِ، يُكَلِّمُ أَحَدُنَا أَخَاهُ فِي حَاجَتِهِ، حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ: ﴿حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ٢٣٨﴾ البقرة، فَأُمِرْنَا بِالسُّكُوتِ[1].

زەیدی کوڕی ئەرقەم ﵁، دەڵێ: ئێمە (عادەتمان وابوو) لە نوێژ لەگەڵ یەکدی قسەمان دەکرد، یەکێکمان لەگەڵ برایەکەی قسەی دەکرد ئیشێکی پێبووایە دەیدواند، هەتا ئەم ئایەتە دابەزی کە دەفەرموێ: ﴿حَٰفِظُواْ عَلَى ٱلصَّلَوَٰتِ وَٱلصَّلَوٰةِ ٱلْوُسْطَىٰ وَقُومُواْ لِلَّهِ قَٰنِتِينَ ٢٣٨﴾ البقرة، واتە: پارێزگاریی لە نوێژەکانتان بکەن، وە نوێژی ناوەڕاست بە تایبەت، وە بۆ خوا بە ملکەچیی بێ دەنگ ڕابوەستن. فەرمانمان پێکرا بێدەنگ بین.

کەفارەتی ئەو کەسەی نوێژێکی لە بیر دەچێ

٧٤٦- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ نَسِيَ صَلاَةً، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا لاَ كَفَّارَةَ لَهَا إِلاَّ ذَلِكَ»، وَأَقِمِ الصَّلاَةَ لِذِكْرِي[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٢٦٠، زانایان دوو بۆچوونیان هەیە دەربارەی نوێژی نێوەڕاست: هەندێک گوتوویانە: نوێژی نیوەڕۆیە، هەندێک گوتوویانە: نوێژی عەسرە.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٩٧.

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک نوێژی لە بیرچوو (لە کاتی خۆیدا بیکات)، ئەوە هەرکات بیری هاتەوە با نوێژەکەی بکات، چونکە ئەمە هیچ کەفارەتێکی بۆ نییە، جگە لە ئەنجامدانی نوێژەکە، خوای بەرز دەفەرموێ: (وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي)[1] واتە: نوێژ ئەنجام بدەن تاکو یادی منی تێدا بکەن.

نوێژی ویتر

٧٤٧- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: كُلَّ اللَّيْلِ أَوْتَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، وانْتَهى وِتْرُهُ إِلَى السَّحَرِ[2].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ هەموو شەوێک ویتری دەکرد، ویترەکەی کۆتایی پێدەهێنا لە پارشێو.

مەبەست ئەوەیە: هەر چۆنێک بۆی کرابێ، کردوویەتی، هەندێک جار لە سەرەتای شەو ویترەکەی کردوە، هەندێک جار لە ناوەڕاستی شەو ویترەکەی کردوە، هەندێک جار لە کۆتایی شەو ویترەکەی کردوە، هەندێک جار حەزی کردوە لە سەحەر، واتە: پێش بانگی بەیانی ویترەکەی تەواو بکات، بەڵام بە پێی توانا، ئەوەش وەک ئاسانکاریی بۆ مسوڵمانان.

داوای لێخۆشبوون دوای سەلام دانەوە

٧٤٨- عَنْ ثَوْبَانَ ﷺ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ يُحَدِّثُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، كَانَ إِذَا انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ اسْتَغْفَرَ ثَلَاثًا، وَقَالَ: «اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ، وَمِنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالإِكْرَامِ»[3].

---

(١) سورة طه: ١٤.

(٢) أخرجه البخاري: ٩٩٦.

(٣) أخرجه مسلم: ٥٩١.

ثەوبان ﷺ خزمەتکاری پێغەمبەری خوا ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێ لە نوێژ تەواو دەبوو، سێ جار داوای لێخۆشبوونی دەکرد، وە دەیفەرموو: خوایە تۆ سەلامی، ئاشتی و سەلامەتیش لە تۆوەیە، بەرزی و پیرۆزی بۆ تۆیە، ئەی خاوەن دەسەڵات و گەورەیی و ڕێز.

کۆکردنەوەی نوێژ لە نێوان نیوەڕۆ و عەسر و، مەغریب و عیشا

هەروەها کورتکردنەوەی ئەو نوێژانەی چوار ڕکاتن لە سەفەردا، خوا دەفەرموێ: ﴿ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي ٱلْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَقْصُرُوا۟ مِنَ ٱلصَّلَوٰةِ ... ﴿١٠١﴾ ﴾ النساء، واتە: وە (ئەی بڕوادارینە!) هەرکات بەزەویدا ڕۆیشتن ئەگەر ترسان ئەوانەی بێبڕوان ئازارتان بدەن، گوناهتان ناگات ئەگەر لە نوێژەکەتان کورت بکەنەوە.

٧٤٩- عَنْ عَبْدِ اللّه بْنِ عَبَّاس ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَجْمَعُ بَيْنَ صَلاَةِ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، إِذَا كَانَ عَلَى ظَهْرِ سَيْرٍ، وَيَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ[1].

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی نیوەڕۆو عەسری کۆدەکردنەوە، کاتێک لە سەفەر بووایە، نوێژی مەغریب و عیشای کۆدەکردنەوە.

٧٥٠- عَنْ عَبْدِ اللّه بْنِ عَبَّاس ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى رُخَصُهُ، كَمَا يُحِبُّ أَنْ تُؤْتَى عَزَائِمُهُ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا حەز دەکات و پێی خۆشە مۆڵەتەکانی وەربگیرێن، هەروەک چۆن پێی خۆشە ئەرکە قورسەکانیشی جێبەجێ بکرێن.

---

(١) أخرجه البخاري: ١١٠٧.

(٢) أخرجه أحمد: ٥٨٦٦، والبزار: ٩٨٨، والطبراني في الأوسط: ٥٣٠٢، قال الهيثمي (١٦٢/٣): رواه أحمد، ورجاله رجال الصحيح، والبزار والطبراني في الأوسط وإسناده حسن، وأخرجه إبن حبان برقم: ٣٤٥، واللفظ له، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

هۆکارەکانی گواستنەوەو بە جێهێنانی نوێژ

٧٥١- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﵄، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ حَيْثُ تَوَجَّهَتْ، فَإِذَا أَرَادَ الْفَرِيضَةَ نَزَلَ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَ[١].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نوێژی دەکرد لەسەر سواریەکەی ڕووی لە هەر کوێ بووایە، بەڵام کاتێ بیویستایە نوێژە فەڕزەکان بکات دادەبەزی و ڕووی دەکردە ڕووگە (قیبلە).

خۆشۆردن (لە ڕۆژی) هەینی

٧٥٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ جَاءَ مِنْكُمُ الجُمُعَةَ فلْيَغْتَسِلْ»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر یەکێک لە ئێوە هات بۆ (نوێژی) هەینی با خۆی بشۆرێ.

وتاری هەینی

٧٥٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَخْطُبُ خُطْبَتَيْنِ يَقْعُدُ بَيْنَهُمَا[٣].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ (لە ڕۆژی هەینی) دوو وتاری دەداو لە نێوان هەردووکیان دادەنیشت.

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٠٠.

(٢) أخرجه البخاري: ٨٥٤، ومسلم: ١٩٨٩.

(٣) أخرجه البخاري: ٩٢٨.

نوێژی هەردوو جەژن پێش وتار خوێندن

٧٥٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﭭ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَر يُصَلُّونَ الْعِيدَيْنِ، قَبْلَ الْخُطْبَةِ[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﭭ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ و ئەبو بەکرو عومەر ﭭ نوێژی جەژنەکانیان دەکرد پێش وتاردان.

دەرچوونی ئافرەتان بۆ نوێژی هەردوو جەژن

٧٥٥- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ «نُسَيْبَةَ الأَنْصَارِيَّةِ» ﭭ، قَالَتْ: كُنَّا نُؤْمَرُ أَنْ نَخْرُجَ يَوْمَ الْعِيدِ، حَتَّى نُخْرِجَ الْبِكْرَ مِنْ خِدْرِهَا، حَتَّى تَخْرُجَ الْحُيَّضُ، فَيُكَبِّرْنَ بِتَكْبِيرِهِمْ وَيَدْعُونَ بِدُعَائِهِمْ، يَرْجُونَ بَرَكَةَ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَطُهْرَتَهُ[٢].

ئوممو عەطییە «نوسەیبەی ئەنصاریی» ﭭ دەڵێ: ئێمە فەرمانمان پێدەکرا لە ڕۆژی جەژندا دەربچین تەنانەت کچانیش لەگەڵ خۆمان ببەین، هەروەها ئەو ئافرەتانەش کە لە سووڕی مانگانەدا بوون لە دوای خەڵکەوە ڕێک بوەستن و بە تەکبیری ئەوان تەکبیر بکەن، وە بە پاڕانەوەی ئەوانیش بپاڕێنەوە، ئومێدی پێزو بەرەکەت و پاکی ئەو ڕۆژە بکەن.

خۆرگیران و مانگ گیران لە نیشانەکانی خوان

نوێژی خۆرگیران و مانگ گیران دوو ڕکاتە لە هەر ڕکاتێکدا دوو ڕکوعی تێدایە.

٧٥٦- عَنْ عَائِشَةَ ﭭ، أَنَّ الشَّمْسَ خَسَفَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَبَعَثَ مُنَادِياً يُنَادِي: أَنِ الصَّلَاةَ جَامِعَةً، فَاجْتَمَعُوا وَاصْطَفُّوا، فَصَلَّى بِهِمْ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رَكْعَتَيْنِ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٩٦٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٩٧١.

(٣) أخرجه البخاري: ١٠٦٦، والنسائي في سننه: ١٤٦٥.

عائیشه ﷺ، دەگێڕێتەوە لە سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ خۆرگیرا فەرمان کرا بە بانگدەر بانگ بدات: (أَنِ الصَّلاَةَ جَامِعَةً) واتە: بێگومان نوێژ کۆکەرەوەیە، خەڵکەکە کۆبوونەوەو ڕیزیان بەست، دوو ڕکات نوێژی بۆ کردن، لە هەر ڕکاتێکدا دوو ڕکوعی تێدابوو، لەگەڵ چوار سوجدە.

٧٥٧- عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ﷺ قَالَ: كَسَفَتِ الشَّمْسُ عَلَى عَهْدِ رَسولِ اللَّهِ ﷺ يَومَ مَاتَ إِبْرَاهِيمُ، فَقَالَ النَّاسُ: كَسَفَتِ الشَّمْسُ لِمَوْتِ إِبْرَاهِيمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الشَّمْسَ والقَمَرَ لاَ يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أحَدٍ وَلاَ لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ فَصَلُّوا، وَادْعُوا اللَّهَ»[1].

موغیرەی کوڕی شوعبە ﷺ، دەڵێ: لە سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ خۆرگیرا، لەو ڕۆژەی ئیبڕاهیم (ی کوڕی پێغەمبەر ﷺ) تێیدا مرد، خەڵک گوتیان: خۆر گیرا لەبەر مردنی ئیبڕاهیم، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بێگومان خۆرو مانگ لەبەر مردن و ژیانی هیچ کەسێک ناگیرێن، ئەگەر ئەوەتان بینی نوێژ بکەن و لە خوا بپاڕێنەوە.

نوێژە بارانە

٧٥٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بنِ عَاصِمٍ المَازِنِيِّ ﷺ، قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ خَرَجَ يَسْتَسْقِي، قَالَ: فَحَوَّلَ إِلَى النَّاسِ ظَهْرَهُ، وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ يَدْعُو، ثُمَّ حَوَّلَ رِدَاءَهُ، ثُمَّ صَلَّى لَنَا رَكْعَتَيْنِ جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ.[2].

عەبدوڵڵای کوڕی زەیدی کوڕی عاصمی مازینی ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەرم ﷺ بینی ڕۆژێک هاتە دەرەوە بۆ نوێژە بارانە، پشتی لە خەڵکەکە کرد، ڕووی کردبووە قیبلەو لە خوا دەپاڕایەوە، پاشان پۆشاکەکەی هەڵگەڕاندەوە و، دوو ڕکات نوێژی بۆ کردین دەنگی تێدا بەرز کردەوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٠٤٣.

(٢) أخرجه البخاري: ١٠٢٥.

نوێژی جەنازە و حوکمەکانی

٧٥٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: نَعَى النَّبِيُّ ﷺ إِلى أَصْحَابِهِ النَّجَاشِيَّ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَصَفُّوا خَلْفَهُ، فَصَلَّى عَلَيْهِ، وَكَبَّرَ أَرْبَعاً[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هەواڵی مردنی نەجاشی بە هاوەڵانی ڕاگەیاند، پاشان چووە پێشیانەوە، ئەوانیش ڕیز بوون لە دوای، نوێژی لەسەر کردو چوار تەکبیری کرد.

٧٦٠- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: السُّنَّةُ فِي الصَّلَاةِ عَلَى الْجَنَازَةِ أَنْ يَقْرَأَ فِي التَّكْبِيرَةِ الْأُولَى بِأُمِّ الْقُرْآنِ مُخَافَتَةً، ثُمَّ يُكَبِّرَ ثَلَاثاً، وَالتَّسْلِيمُ عِنْدَ الآخِرَةِ[2].

ئەبو ئومامە ﷺ دەڵێ: سوننەتە لە نوێژی مردوودا دوای تەکبیرە (اللّه أکبر)ـی یەکەم سوورەتی فاتیحە بە نهێنی بخوێنرێ، پاشان سێ جار تەکبیر (اللّه أکبر) بکرێ، لە کۆتاییش دا سەلام بدرێتەوە.

کفنی پێغەمبەری خوا ﷺ

٧٦١- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، دَخَلْتُ عَلَى أَبِي بَكْرٍ ﷺ، فَقَالَ: فِي كَمْ كَفَّنْتُمُ النَّبِيَّ ﷺ؟ قَالَتْ: فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ بِيْضٍ سَحُولِيَّةٍ، لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ وَلاَ عِمَامَةٌ[3].

عائیشە ﷺ دەگێڕێتەوە، دەڵێ: من چوومە ژوورەوە بۆ لای ئەبو بەکر ﷺ، گوتی: لە چەند پارچە (قوماش)دا پێغەمبەرتان کفن کرد؟ (عائیشە) دەڵێ: (گوتم:) پێغەمبەر ﷺ کفن کرا لە سێ پارچە قوماشی یەمەنی سپیدا، نە کراس و نە مێزەری تێدا نەبوو.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٣١٨ و ح ٣٨٨١.

(٢) أخرجه النسائي في سننه: ١٩٨٩، وقال النووي في المجموع: ٢٣٣/٥، إسناده على شرط الشيخين.

(٣) أخرجه البخاري: ١٣٨٧.

شۆردن و کفن کردنی مردووی خاوەن ئیحرام

٧٦٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ، إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ، فَوَقَصَتْهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّنُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ، وَلا تُحَنِّطُوهُ، وَلا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ، فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّياً»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﷺ، دەڵێ: لە کاتێکدا پیاوێک لە عەرەفە وەستا بوو، لەسەر سواریەکەی کەوتە خوارەوەو ملی شکاو (مرد)، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بیشۆرن بە ئاوو سیدر، کفنی بکەن لە دوو پۆشاکدا، وە بۆنی خۆشی لێمەدەن و سەری دامەپۆشن، چونکە لە ڕۆژی دواییدا کە زیندوو دەکرێتەوە تەلبیە[2] دەکات.

پەلە کردن لە ناشتنی مردوو

٧٦٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَسْرِعُوا بالجَنَازَةِ، فَإِن تَكُ صَالِحَةً، فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا إِلَيْهِ، وَإِنْ تَكُ سِوَى ذَلِكَ، فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ»[3].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: پەلە بکەن لە بەڕێ کردنی مردوودا، ئەگەر (کەسێکی) باش بێ، باشترە زوو بەو خێرەی بگەیەنن، خۆ ئەگەر واش نەبێ (کەسێکی خراپ بێ) ئەوە بەڵایەکە لەسەر خۆتانی لادەدەن.

پاداشتی ئەو کەسەی شوێنی جەنازە دەکەوێ تا دەنێژرێ

٧٦٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ شَهِدَ جَنَازَةً حَتَّى يُصَلَّى عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَ حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ، قِيلَ: وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ: مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ»[4].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٢٦٥.

(٢) لَبَّيْكَ اللهُمَّ لَبَّيْكَ. لَبَّيْكَ لا شَرِيكَ لَكَ لبَّيْكَ. إنَّ الحَمْدَ والنِّعْمَةَ لَكَ والْمُلْكَ. لا شَرِيكَ لَكَ.

(٣) أخرجه البخاري: ١٣١٥.

(٤) أخرجه البخاري: ١٣٢٥.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک ئامادەی مردوویەک بێ هەتا نوێژی لە سەر دەکرێ، ئەوە (پاداشتی) یەک قیراتی بۆ هەیە، هەر کەسێکیش ئامادەی بێ هەتا دەنێژرێ ئەوە (پاداشتی) دوو قیراتی بۆ هەیە، گوترا: ئەو دوو قیراتانە چین؟ فەرمووی: وەک (یان ئەوەندەی) دوو کێوی گەورەن.

ئارامگرتن لە کاتی لە دەستدانی مردوو

٧٦٥- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجاهِلِيَّةِ»[1]

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: لە ئێمە نییە هەر کەسێک لە ڕوومەتی خۆی بدا، ڕوومەتی خۆی بڕنێتەوە، وە یەخەی خۆی دابدڕێ، وە وەک سەردەمی نەفامی بە مردوو بلاوێتەوە.

کارو کەسابەتی حەڵاڵ و زەکات و خەرجیەکان

خوا دەفەرموێ: ﴿ وَأَنفِقُواْ مِن مَّا رَزَقْنَٰكُم ﴿١٠﴾ ﴾ المنافقون، واتە: وە ببەخشن لەوەی پێیان بەخشیون. دەفەرموێ: ﴿ وَٱلَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَوٰةِ فَٰعِلُونَ ﴿٤﴾ ﴾ المؤمنون، واتە: ئەوانەی زەکاتی ماڵیان دەدەن بە کردەوە.

پێشخستنی بەخشینی لەتە خورمایەک بەسەر قسەیەکی چاکدا

٧٦٦- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «اتَّقُوا النَّارَ، وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ»[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٢٩٤. مامۆستا ئیبنو باز ڕەحمەتی خوای لێ بێ، دەربارەی ئەم فەرموودە کە دەفەرموێ: (لیس منا ...) دەڵێ: بە زۆری ئەم فەرموودانە بۆ هەڕەشە کردن و ورياکردنەوەو ترساندنە، بۆ ئەو گوناهانەی کە تێیاندا باس دەکرێ، ئەگەرنا خاوەنەکەی لە بازنەی ئیسلام ناچێتە دەر، هەروەها ئەمە، بۆچوونی مامۆستا (عبدالکریم بیارە)ـش بوو ﷺ.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٥٤٠.

عەدیی کوڕی حاتەم ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: خۆتان لە ئاگر بپارێزن، ئەگەر بە بەخشینی لەتە خورمایەکیش بێ، ئەگەر ئەوەشتان نەبوو، ئەوە بە وتەیەکی پاک و چاک.

بڕوادار دەستی بەخشندەیە و هاوکاری غەیری خۆی دەکات

٧٦٧- عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ، ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «الْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى، وَابْدَأْ بِمَنْ تَعُولُ، وَخَيْرُ الصَّدَقَةِ ما كان عَنْ ظَهْرِ غِنًى، وَمَنْ يَسْتَعْفِفْ يُعِفَّهُ اللَّهُ، وَمَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللَّهُ»[١].

واتە: حەکیمی کوڕی حیزام ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دەستی بەرز لە دەستی نزم چاکترە، (ئەگەر شتێکت هەبوو بۆ خەرجکردنی ماڵ و سامانەکەت)، لەوانەوە دەست پێ بکە، کە بژێویان لەسەر تۆیە، وە باشترین بەخشین لە کاتی هەبوونی دایە، وە هەرکەسێک چاوی لە خۆپاکڕاگرتن بێ، خوا پاکی دەکات، وە هەرکەسێکیش چاوی لە بێ نیازی و دەوڵەمەندی بێ، خوای پەروەردگار بێ نیازو دەوڵەمەندی دەکات.

بڕوادار دڵسۆزە بۆ هەموو مسوڵمانێک

٧٦٨- عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: بَايَعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَلَى إِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالنُّصْحِ لِكُلِّ مُسْلِمٍ[٢].

جەریری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: پەیانمدا بە پێغەمبەری خوا ﷺ لەسەر ئەنجامدانی نوێژ و دەرکردنی زەکات و ئامۆژگاری کردن بۆ هەموو مسوڵمانێک.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٤٢٧.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧.

ئەندازەی زەکات لە هەندێ لە جۆرەکان

٧٦٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: «لَيْسَ فِيْمَا أَقَلُّ مِنْ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ، وَلاَ فِي أَقَلَّ مِنْ خَمْسَةٍ مِنَ الإِبِلِ الذَّوْدِ صَدَقَةٌ، وَلاَ فِي أَقَلَّ مِن خَمْسِ أَوَاقٍ مِنَ الوَرِقِ صَدَقَةٌ» [1]

ئەبو سەعیدی خودریی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لە دەغڵ و دان و خورمادا پێنج ویسق کەمتر بێ زەکاتی لێناکەوێ، هەروەها کەمتریش بێ لە پێنج حوشتر زەکاتی لێناکەوێ، هەروەها کەمتریش لە پێنج ئوقیە لە زیو زەکاتی لێناکەوێ.

ڕوونکردنەوە:

الوسق: واتە: بار، یەک ویسق شەست (٦٠) صاعە، (صاع)ـێک چوار (٤) مشتە، یەک مشت یەکسانە بە (٥٦٠) گرام، وە (صاع)ـێک بریتیە لە (٢٢٤٠)گرام گەنمی چاک، جا ئەندازە بە یەک کیلۆگرام یەکسانە بە (٦٧٢) کیلۆگرام لە گەنمی چاک.

وە چل (٤٠) ئوقیەی شەرعی بە پێوانەو کێشانی مەککە لە سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ، بەرانبەر بە یەک دەرهەم بووە، جا یەک ئوقیە لای زۆربەی زانایان بریتیە لە دوو سەد (٢٠٠) گرام[2].

٧٧٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «فِيْمَا سَقَتِ السَّمَاءُ وَالْعُيُونُ، أَوْ كَانَ عَثَرِيّاً الْعُشْرُ وَمَا سُقِيَ بِالنَّضْحِ نِصْفُ الْعُشْرِ»[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٤٨٤.

(٢) (الوسق): ستون صاعا، والصاع أربعة أمداد، والمد يساوي وزناً (٥٦٠)جراما، والصاع (٢٢٤٠) جراماً من البر الجيد تقريباً فالنصاب بالكيلو جرام يساوي تقريباً (٦٧٢) كيلو جراماً من البر الجديد. والأوقية الشرعية : (بوزن مكة في العصر النبوي صلى الله عليه وسلم) تساوي (٤٠) درهما، فالأوقية عند الجمهور (٢٠٠) غرام تقريباً.

(٣) أخرجه البخاري: ١٤٨٣.

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ، دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەو (میوەو دانەوێڵەی) بە باران و کانیاو ئاو درابوو، یان باران ئاوی دەدا، بەڵام تێر ئاو نەدەبوو دەیەکی (لە دە یەکی زەکات دەدرێ)، وە ئەوەی بە هەر ئامێرێک ئاودرا بوو نیوەی دەیەکی (زەکاتی لێ دەدرێ).

هەندێک لە حوکم و ئادابەکانی ڕۆژوو

٧٧١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «لاَ تَقَدَّمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ، وَلاَ يَوْمَيْنِ، إِلاَّ رَجُلاً كَانَ يَصُومُ صَوْمَاً فَلْيَصُمْهُ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕەمەزان بە پێش مەخەن نە بە ڕۆژێک، نە بە دوو ڕۆژ، مەگەر پیاوێک ڕۆژێک ڕۆژوو بگرێ و ڕۆژێک ڕۆژوو نەگرێ، ئەوە با ڕۆژووی تێدا بگرێ.

٧٧٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِذا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا، وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا، فَإِنْ غُمَّ عَلَيْكُمْ فَاقْدُرُوا لَهُ»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەڵێ: گوێم لێ بوو پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: کاتێک مانگتان بینی بە ڕۆژوو بن، وە کاتێک بینیتان (واتە: لە کۆتایی مانگی ڕەمەزاندا) ئەوە بیشکێنن، وە ئەگەر هەور بەرچاوی گرتن ئەوە بژمێرن و ئەندازەگیری بۆ بکەن.

٧٧٣- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «تَسَحَّروا، فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٩١٤.

(٢) أخرجه البخاري: ١٩٠٠.

(٣) أخرجه البخاري: ١٩٢٣.

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: پارشێو بکەن، چونکە لە پارشێودا بەرەکەت هەیە.

٧٧٤- عَنْ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ ﷺ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُدْرِكُهُ الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ[١].

عائیشەو ئوم سەلەمە ﷺ دەگێڕنەوە پێغەمبەری خوا ﷺ کە دەگەیشتە نوێژی بەیانی و لە لای هاوسەرەکانی بوو، وە لەشگران بوو، خۆی دەشۆردو بەڕۆژوو دەبوو.

٧٧٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ، فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ، فَلْيُتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بە ڕۆژوو بوو، لە بیری چوو، (شتێکی) خوارد یان خواردەوە، ئەوە با ڕۆژووەکەی تەواو بکات، چونکە ئەوە خوا ئەو بژێوەی پێ داوە.

٧٧٦- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ: أَنَّ حَمْزَةَ بْنَ عَمْرٍو الأَسْلَمِيَّ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: أَأَصُومُ فِي السَّفَرِ؟ «وَكَانَ كَثِيرَ الصِّيَامِ» فَقَالَ: «إِنْ شِئْتَ فَصُمْ وَإِنْ شِئْتَ فَأَفْطِرْ»[٣].

عائیشە ﷺ، دەگێڕێتەوە حەمزەی کوڕی عەمڕی ئەسلەمی بە پێغەمبەری ﷺ گوت: ئایا لە سەفەردا بە ڕۆژوو بم؟ «ئەو کەسێک بوو زۆر بە ڕۆژوو دەبوو»، فەرمووی: ئەگەر ویستت بە ڕۆژووبە، ئەگەر ویستت بە ڕۆژوو مەبە.

٧٧٧- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَرَأَى زِحَامًا وَرَجُلاً قَدْ ظُلِّلَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: «مَا هَذَا؟ فَقَالُوا: صَائِمٌ، فَقَالَ: لَيْسَ مِنَ البِرِّ الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ»[٤].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٩٢٥.

(٢) أخرجه البخاري: ١٩٣٣.

(٣) أخرجه البخاري: ١٩٤٣.

(٤) أخرجه البخاري: ١٩٤٦.

جابری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەفەرێک بوو قەرەباڵغییەکی بینی، پیاوێکیش سێبەری لێکرابوو، فەرمووی: ئەوە چییە؟ گوتیان: ئەوە بەڕۆژووە، فەرمووی: لە چاکەکاریی نییە لە سەفەردا (مرۆڤ) بە ڕۆژوو بێ.

٧٧٨- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ، صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ»[١]

عائیشە ﵂، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک مردو ڕۆژووی لەسەر بوو، خاوەنەکەی لە جیاتی دەیگرێتەوە.

٧٧٩- عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ ﵁، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ يَزالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ، مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ»[٢]

سەهلی کوڕی سەعدی ساعیدی ﵁، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەردەوام خەڵک لە خێرو چاکەدان مادام پەلە بکەن لە زوو ڕۆژوو شکاندن.

٧٨٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لاَ يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إلاَّ أَنْ يَصُومَ يَوْماً قَبْلَهُ، أَوْ يَوْمَاً بَعْدَهُ»[٣].

ئەبو هوڕەیرە ﵁ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، دەیفەرموو: با هیچ یەکێکتان ڕۆژی هەینی ڕۆژوو نەگرێ، مەگەر ڕۆژێک پێشی، یان پاشی بە ڕۆژوو بێ (لەگەڵی).

شەونوێژ کردنی ڕەمەزان و ئیعتیکافی دە شەوی کۆتایی

٧٨١- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوِتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ»[٤].

---

(١) أخرجه البخاري: ١٩٥٢.

(٢) أخرجه البخاري: ١٩٥٧.

(٣) أخرجه البخاري: ١٩٨٥.

(٤) أخرجه البخاري: ٢٠١٧.

عائیشه ﷺ دهگێڕێتهوه، پێغهمبهری خوا ﷺ فهرموویهتی: به دوای شهوی قهدر بگهڕێن له شهوه تاكهكانی ده شهوی كۆتایی (ڕەمهزان).

٧٨٢- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ﷻ، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ بَعْدَهُ[١].

عائیشه ﷺ دهگێڕێتهوه، پێغهمبهری خوا ﷺ ئیعتیكافی دهكرد له ده شهوی كۆتایی ڕەمهزان، ههتا خوای بهرزی پایهدار گیانی كێشا، پاشان دوای خۆی هاوسهرهكانی ئیعتیكافیان تێدا دهكرد.

ههندێک له ئهحكام و ئامانجهكانی حهج

خوا دهفهرموێ: ﴿... وَلِلَّهِ عَلَى ٱلنَّاسِ حِجُّ ٱلْبَيْتِ مَنِ ٱسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا ۚ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ ٱللَّهَ غَنِىٌّ عَنِ ٱلْعَٰلَمِينَ ۝٩٧﴾ آل عمران، واته: خوا بڕیاری داوه لهسهر خهڵک حهجی بهیت (بیت الحرام) بۆ ههر كهسێک توانای ماددیی و مهعنهوی ههبێ.

٧٨٣- عَنْ جَابِرٍ ﷺ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَرْمِي عَلَى رَاحِلَتِهِ يَوْمَ النَّحْرِ وَيَقُولُ: «لِتَأْخُذُوا مَنَاسِكَكُمْ، فَإِنِّي لاَ أَدْرِي لَعَلِّي لاَ أَحُجُّ بَعْدَ حَجَّتِي هَذِهِ»[٢].

جابر ﷺ دهڵێ: پێغهمبهرم ﷺ بینی بهردهاویشتنی جهمهڕەی دهكرد بهسهر حوشترهكهیهوه له ڕۆژی قوربانی كردن، دهیفهرموو: خواپهرستیهكانم لێوهربگرن و (لێم فێربن)، ڕەنگه له دوای ئهم حهجه، حهجی دیكه ئهنجام نهدهم (واته: ئاماژهیهک دهكات، كه لهوانهیه كۆچی دوایی بكات).

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٠٢٦.

(٢) أخرجه مسلم: ١٢٩٧.

٧٨٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄، قالَ سَمِعْتُ النَّبيَّ ﷺ يَخْطُبُ بعَرَفَاتٍ: «مَنْ لَمْ يَجِدِ النَّعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الخُفَّيْنِ، ومَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارَاً فَلْيَلْبَسْ سَرَاوِيلَ لِلْمُحْرِمِ»[1] وللبخاري رحمه الله: «وَلا تَنْتَقِبْ الْمَرْأَةُ، وَلا تَلْبَسْ الْقُفَّازَيْنِ»[2].

ئیبنو عەبباس ﵄، دەڵێ: بیستم پێغەمبەر ﷺ لە عەرەفات وتاری دەدا، فەرمووی: هەر کەس نەعلی نییە با خوفەکان لە پێ بکات، وە هەر کەس پەشتەماڵی نییە (خۆی پێ داپۆشێ) با شەرواڵ بپۆشی، بۆ ئەو کەسەی ئیحرام دەپۆشێ. (وە ئیمام بوخاری (ڕەحمەتی خوای لێ بێ) هێناویەتی: با ئافرەت پەچە نەکات و دەستکێش لە دەست نەکات).

وەستان لە عەرەفە یەکێکە لە پایەکانی حەج

٧٨٥- عَنْ عُرْوَةَ بْنِ مُضَرِّسٍ ﵁ أَنَّ النَّبيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ شَهِدَ صَلاَتَنَا هَذِهِ، وَوَقَفَ مَعَنَا حَتَّى نَدْفَعَ، وَقَدْ وَقَفَ بِعَرَفَةَ قَبْلَ ذَلِكَ لَيْلًا أَوْ نَهَارًا، فَقَدْ أَتَمَّ حَجَّهُ وَقَضَى تَفَثَهُ»[3].

عورەوەی کوڕی موضەڕیس ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک ئەم نوێژەمان لەگەڵ بکات، وە لەگەڵمان بوەستێ هەتا دێینە خوارەوە، پێش ئەوەش لە عەرەفە وەستا بێت، شەو بێ یان ڕۆژ، ئەوە حەجەکەی تەواو کردوەو، بۆی هەیە پیسیەکان لە خۆی بکاتەوە (وەک: نینۆک بڕین، بۆن لە خۆدان، بەرسمێڵ کورت کردن).

بەرد هاویشتنی جەمەرەکان بە کردەوە

خوا فەرموویەتی: ﴿... يُرِيدُ ٱللَّهُ بِكُمُ ٱلْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ ...﴿١٨٥﴾﴾ البقرة، واتە: خوا ئاسانی بۆتان دەوێ و، نایەوێ سەغڵەتتان بکات.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٨٤١.

(٢) أخرجه البخاري: ٨٣٨.

(٣) أخرجه الترمذي: ٨٩١، قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح.

٧٨٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄، قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ غَدَاةَ الْعَقَبَةِ، وَهُوَ وَاقِفٌ عَلَى رَاحِلَتِهِ «هَاتِ الْقُطْ لِي»، فَلَقَطْتُ لَهُ: حَصَيَاتٍ هُنَّ حَصَى الْخَذْفِ فَوَضَعَهُنَّ فِي يَدِهِ، فَقَالَ: «بِأَمْثَالِ هَؤُلَاءِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالْغُلُوِّ فِي الدِّينِ»[١].

ئیبنو عەبباس ﵄، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ سەر لە بەیانی عەقەبە بەسەر حوشترەکەیەوە بوو پێی فەرمووم: (پێم بدە، بۆم کۆبکەوە)، منیش هەندێ بەردم بۆی کۆکردەوە، ئەوانەیش بەردی بچوک بوون (بە قەد دەنکە نۆکێک) کاتێ خستمە نێو دەستی، فەرمووی: (بەڵێ، با وەک ئەوانە بێ، داواتان لێدەکەم زێدەڕۆیی نەکەن لە ئایندا، چونکە بەڕاستی ئەوانەی پێش ئێوە لە نێوچوون بە هۆی زێدەڕۆییان بوو لە ئایندا).

تەوافیماڵئاوایی و ئاسانکاری بۆ ئافرەتی حەیزدار

٧٨٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ ﵄، قَالَ: أُمِرَ النَّاسُ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بالبَيْتِ، إلاَّ أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الحَائِضِ[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﵄، دەڵێ: فەرمان بە خەڵک کراوە کە دوا کاریان خوا حافیزی بێ لە کەعبە، جگە لەوانەی لە سووڕی مانگانەدان لەسەریان سووک کرابوو.

جوانترین نمونەی ئاسانکاری لەسەر خەڵک لە حەجدا

٧٨٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﵄، أَنَّهُ شَهِدَ النَّبيَّ ﷺ يَخْطُبُ يَومَ النَّحْرِ، فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ: كُنْتُ أَحْسِبُ أَنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا، ثُمَّ قَامَ آخَرُ فَقَالَ: كُنْتُ أَحْسِبُ أَنَّ كَذَا قَبْلَ كَذَا، حَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أَنْحَرَ، نَحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أَرْمِيَ، وأَشْبَاهَ ذَلِكَ، فَقَالَ النَّبيُّ ﷺ: «افْعَلْ وَلاَ حَرَجَ لهنَّ كُلِّهِنَّ»، فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيءٍ إلاَّ قَالَ: افْعَلْ وَلاَ حَرَجَ[٣].

---

(١) أخرجه النسائي: ٣٠٥٧، بسند صحيح.

(٢) أخرجه البخاري: ١٧٥٥.

(٣) أخرجه البخاري: ١٧٣٧.

عەبدوڵڵای کوڕی عەمر ﷺ، دەگێڕێتەوە ئەو پێغەمبەر ﷺی بینی لە ڕۆژی قوربانی کردن وتاری دەدا، پیاوێک هەڵسا بۆ لای گوتی: من پێم وابوو فڵانە شت پێش فڵانە شتە، پاشان پیاوێکی دیکە هەڵسا گوتی: من پێم وابوو فڵانە شت پێش فڵانە شتە، سەرم تاشی پێش ئەوەی قوربانی بکەم، قوربانیم کرد پێش ئەوەی بەرد باران بکەم، هاوشێوەی ئەوانە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەنجامی بدە هیچ گرفتێک لەوانەدا نییە، ئەو ڕۆژە هەر پرسیارێکی لێ کرا ئیللا دەیفەرموو: ئەنجامی بدە هیچ گرفتێکی تێدانیە.

هەندێک لە حوکمەکانی کڕین و فرۆشتن

سەرپشک کردن لە کڕین و فرۆشتندا

٧٨٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «البَيْعَانِ بالخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا، «أَوْ قَالَ: حَتَّى يَتَفَرَّقَا» فَإِنْ صَدَقَا وَبَيَّنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا، مُحِقَتْ بَرَكَةُ بَيْعِهِمَا»[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کڕیارو فرۆشیار سەرپشکن مادام لێک جیانەبووبنەوە، «یان فەرمووی: تا لێک جیادەبنەوە» ئەگەر ڕاستگۆو ڕوون بوون، بەرەکەت دەکەوێتە مامەڵەیانەوە، وە ئەگەر درۆیان کردو فێڵیان کرد، ئەوە بەرەکەتی مامەڵەکەیان دەڕوات.

مانای سەلەمی حەڵاڵ چیە؟

ئاسانترین وێنەی سەلەم: بازرگانێک دێ بە جوتیارێک دەڵێ: من دەفتەرێک دۆلارت دەدەمێ، تۆ کە لە هاوین دروێنە دەکەی، تەنێک گەنمم بدێ، بەڵام

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٠٧٩.

جۆری گەنمەکە ئاوا بێ (وەسفی بکات)، ئەنجا لە هەمان مەجلیس ڕێک دەکەون جوتیارەکە پارەکە وەردەگرێ، لە کاتی دیاری کراویش کابرای بازرگان گەنمەکە وەردەگرێ.

٧٩٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسْلِفُونَ بِالتَّمْرِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثَ فَقَالَ: «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ فَفِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ»[١].

ئیبنو عەباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ مەدینە، خەڵکی سەلەمیان دەکرد لە خورمادا بۆ دوو ساڵ و بۆ سێ ساڵ فەرمووی: هەر کەسێک سەلەم لە شتێکدا دەکات، ئەوە با سەلەم لە پێوانەیەکی دیاردا بکات، وە کێشێکی دیاریکراو، بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بیکات.

ئەو کڕین و فرۆشتنانەی قەدەغەکراون لە پێناو پاراستنی مافەکانی خەڵک

٧٩١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَلَقَّوْا الرُّكْبَانَ، وَلا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَلا تَنَاجَشُوا، وَلا يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلا تُصَرُّوا الْغَنَمَ، وَمَنْ ابْتَاعَهَا فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ، بَعْدَ أَنْ يَحْلُبَهَا، وَإِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ سَخِطَهَا رَدَّهَا وَصَاعاً مِنْ تَمْرٍ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەرەو ڕووی قافڵەو کاروانی مەچوون (تا لە دەرەوەی شار مامەڵەیان لەگەڵ بکەن و، لە کاتێکدا ئەوان بێئاگان لە نرخی بازار)، وە با هەندێکتان مامەڵە لە سەر مامەڵەی هەندێکتان نەکات، وە نرخی شت لەسەر یەکتر بەرز مەکەنەوە، (واتە: کەسێک بەبێ ئەوەی نیازی کڕینی هەبێ نرخی کاڵاکە بەرز بکاتەوە)، وە با شار نشینێک (وەکو

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٠٨٦، وأخرجه الترمذي في سننه، ثم قال حديث ابن عباس حسن صحيح، والعمل على هذا عند أهل العلم من أصحاب النبي وغيرهم، أجازوا السلف في الطعام والثياب وغير ذلك مما يعرف حده وصفته، أنظر: سنن الترمذي: ١٣١١.

(٢) أخرجه البخاري: ٢١٥٠.

دەڵاڵ) شتومەک بۆ گوند نشینێک نەفرۆشێ، وە گوانی حوشترو مەڕو ماڵات مەبەستن (بۆ ئەوەی شیری زۆر ببێ لە کاتی فرۆشتن) هەر کەسێک ئەوەی کڕی (واتە: ئەو جۆرە مەڕو ماڵاتانە) دوو ڕێگای لە بەردەمدایە دوای ئەوەی کە دۆشی، ئەگەر ویستی ئەوە با بیهێڵێتەوە، وە ئەگەر ویستی با بیگەڕێنێتەوە بۆ خاوەنەکەی، لەگەڵ صاعێک خورمادا (لە بری ئەو شیرەی دۆشیویەتی).

٧٩٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ قەدەغەی کردوە لە کڕین و فرۆشتنی بەروبووم هەتا پێ دەگات.

٧٩٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنِ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلاَ يَبِعْهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک خواردنێکی کڕی، با نەیفرۆشێ هەتا وەریدەگرێ.

٧٩٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ، وَلاَ تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلاَ تَبِيعُوا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلاَّ مِثْلاً بِمِثْلٍ، وَلاَ تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ»[٣].

ئەبو سەعید خودریی ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: زێڕ بە زێڕ مەفرۆشن مەگەر وەک یەک بن، فەزڵی هەندێکیان مەدەن بەسەر هەندێکیاندا، زیو بە زیویش مەفرۆشن مەگەر وەک یەک بن، وە لەوانەدا کڕین و فرۆشتنی دوورو نادیار بە حازر مەکەن.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٤٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٢١٣٦.

(٣) أخرجه البخاري: ٢١٧٧.

مامەڵەکردن لەگەڵ نامسوڵمانان لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺ

٧٩٥- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ النَّبيَّ ﷺ اشْتَرَى طَعَاماً مِنْ يَهُودِيّ إلى أَجَلٍ وَرَهَنَهُ دِرْعَاً مِنْ حَدِيدٍ[1].

عائیشە ﵂، دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ خواردنێکی لە جوولەکەیەک کڕی بۆ ماوەیەکی دیاری کراو، قەڵغانێک کە لە ئاسن بوو بە بارمتە لای دانا.

٧٩٦- عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄، أَنَّ النَّبيَّ ﷺ عَامَلَ خَيْبَرَ بشَطْرِ ما يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ ثَمَرٍ أَوْ زَرْعٍ[2].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄، دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ مامەڵەی کرد لەگەڵ خاوەن زەویەکانی خەیبەر، بە نیوەی بەروبووم یان کشتوکاڵەکەی.

هەندێ لە حوکمەکانی خواردن و خواردنەوە

بنچینە لە خواردنەکاندا حەڵاڵییە، جگە لەوانەی کە دەقێک هاتووە بە قەدەغەکردنیان، خوا دەفەرموێ: ﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ ٱلْبَحْرِ وَطَعَامُهُۥ...﴿٩٦﴾﴾ المائدة، واتە: (ڕاوکردنی) نێچیری دەریاو خواردنەکەیتان بۆ حەڵاڵ کراوە.

٧٩٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ «نَهَى عَنْ كُلِّ ذِي نَابٍ مِنَ السِّبَاعِ، وَعَنْ كُلِّ ذِي مِخْلَبٍ مِنَ الطَّيْرِ»[3].

ئیبنو عەبباس ﵄، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ قەدەغەی کردوە لە خواردنی هەر کام لە گۆشتی دڕندەی کەڵبەدار، وە پەلەوەرو باڵداری چڕنووکدار.

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٣٨٦.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٣٢٨.

(٣) أخرجه مسلم: ١٩٣٣.

مردارەوەبووی دەریا پاکە

خوا دەفەرموێ: ﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ ٱلْبَحْرِ وَطَعَامُهُۥ ...﴿٩٦﴾﴾ المائدة، واتە: (ڕاوکردنی) نێچیری دەریاو خواردنەکەیتان بۆ حەڵاڵ کراوە.

٧٩٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: «هُوَ الطَّهُورُ مَاؤُهُ، الْحِلُّ مَيْتَتُهُ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (دەریا) ئاوەکەی پاکە، مردارەوە بووشی حەڵاڵە.

گۆشتی مریشک و کەروێشک لە خواردنە پاکەکانن

خوا دەفەرموێ: ﴿وَيُحِلُّ لَهُمُ ٱلطَّيِّبَٰتِ ...﴿١٥٧﴾﴾ الأعراف، واتە: شتە باش و بە سوودەکانیان بۆ حەڵاڵ دەکات.

٧٩٩- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا، وَنَحْنُ بِمَرِّ الظَّهْرَانِ فَسَعَى الْقَوْمُ فَلَغِبُوا فَأَخَذْتُهَا فَجِئْتُ بِهَا إِلَى أَبِي طَلْحَةَ، فَذَبَحَهَا فَبَعَثَ بِوَرِكَيْهَا، أَوْ قَالَ بِفَخِذَيْهَا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَبِلَهَا[٢].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پەلاماری کەروێشکێکماندا ئێمە لە (مَرِّ الظَّهْرَانِ) بووین، خەڵکەکە بۆی چوون نەیانتوانی بیگرن، منیش ڕۆیشتم و گرتم و هێنام بۆ لای ئەبو طەڵحە، ئەویش سەری بڕی و ڕانەکەی، یان سمتەکەی بە مندا نارد بۆ پێغەمبەر ﷺ ئەویش وەریگرت.

---

(١) أخرجه الشافعي وأصحاب السنن، والبخاري والترمذي وكثير من الحفاظ فنقل البيهقي في معرفة السنن والاثار، أن البخاري قد صَحَّحَهُ ١/ ٢٣٠، وكذلك قال الترمذي حسن صحيح (سنن الترمذي: ٦٩)، وقال ابن حجر في ترجمة الراوي المغيرة بن أبي بردة: (وصحّح حديثه عن أبي هريرة في البحر: ابن خزيمة، وابن حبان، وابن المنذر، والخطابي، والطحاوي، وابن منده، والحاكم، وابن حزم، والبيهقي، وعبد الحق، وآخرون (تهذيب التهذيب ١٠/ ٢٥٧).

(٢) أخرجه البخاري: ٥٢١٥.

٨٠٠- عَنْ زَهْدَمِ بْنِ مُضَرِّبٍ الْجَرْمِيِّ ﷺ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ ﷺ، فَدَعَا بِمَائِدَةٍ، وَعَلَيْهَا لَحْمُ دَجَاجٍ، فَدَخَلَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَيْمِ اللَّهِ، أَحْمَرُ، «شَبِيهٌ بِالْمَوَالِي» فَقَالَ: هَلُمَّ، فَتَلَكَّأَ فَقَالَ: هَلُمَّ، فَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ مِنْهُ[١].

زەهدەمی کوڕی موضەڕیبی جەڕمی ﷺ دەڵێ: ئێمە لەلای ئەبو موسای ئەشعەری بووین ﷺ، داوای سفرەیەکی کرد، گۆشتی مریشکی لەسەر بوو، پیاوێکی سوور لە نەوەکانی (تَيْمِ اللَّهِ) هاتە ژوورەوە (کە هەر بە مەوالیان دەشووبها) گوتی: بیهێنن، کەمێک دواکەوت، پاشان گوتی: بیهێنن، من بینیم پێغەمبەری خوا ﷺ لێی دەخوارد.

ئارەق و سەرجەم سەرخۆشکەرەکان خواردنەوەیان حەرامە

خوا دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٩٠﴾ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱلشَّيْطَٰنُ أَن يُوقِعَ بَيْنَكُمُ ٱلْعَدَٰوَةَ وَٱلْبَغْضَآءَ فِى ٱلْخَمْرِ وَٱلْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَن ذِكْرِ ٱللَّهِ وَعَنِ ٱلصَّلَوٰةِ فَهَلْ أَنتُم مُّنتَهُونَ ﴿٩١﴾﴾ المائدة، واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! بە دڵنیایی یەوە (بزانن کە) شەڕاب و قومارو بتەکان و زەلەمەکان پیسن لە کردەوەی شەیتانن، دەجا لێیان دووربکەونەوە بەڵکو سەرفرازبن. بێگومان شەیتان دەیەوێ لە میانەی مەیخۆریی و قومار کردنەوە، دوژمنایەتیی و بوغزو غەرەزتان بخاتە نێوان، وە لە یادی خواو نوێژ بتانگێڕێتەوە، جا ئایا دەست هەڵدەگرن!.

فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکەی بکەن، وە وریا بن، ئنجا ئەگەر پشتتان هەڵکرد، ئەوە بزانن پێغەمبەرەکەمان تەنیا گەیاندنی ڕوونی (پەیامی خوای) لەسەرە.

٨٠١- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «كُلُّ شَرَابٍ أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ»[٢].

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٤٨٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٥٨٥.

عائیشه ﵂، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هەر خواردنەوەیەک سەرخۆشکەر بێ حەڕامە.

قەدەغەکردنی بەهەدەردان ڕشتنی خوێنی مرۆڤ بە ناهەق

خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ مِنْ أَجْلِ ذَٰلِكَ كَتَبْنَا عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا ... ﴿٣٢﴾ ﴾ المائدة، واتە: لە سۆنگەی ئەوەوە، لەسەر وەچەی ئیسرائیلمان پێویست کرد، کە هەر کەسێک بەبێ کوشتنی کەسێک (لە تۆڵە)ـدا یان کە خراپەکاربێ لە زەویدا، کەسێک بکوژێ، وەک ئەوە وایە تێکڕای خەڵکی کوشتبێ، وە هەر کەسێکیش یەکێک زیندووبکاتەوە (لە مردن دەربازی بکات) وەک ئەوە وایە تێکڕای خەڵکی ژیاندبێتەوە.

٨٠٢- عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﵄، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: «لَنْ يَزَالَ الْمُؤْمِنُ فِي فُسْحَةٍ مِنْ دِينِهِ، مَا لَمْ يُصِبْ دَمَاً حَرَامَاً»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﵄، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەردەوام بڕوادار لە فراوانی (لێخۆشبوونی خوایە) لە دینەکەیدا، مادام تووشی خوێن ڕشتنێکی حەڕام نەبووبێ.

٨٠٣- عَنْ عَبْدِ اَللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: «أَوَّلُ مَا يُقْضَى بَيْنَ اَلنَّاسِ يَوْمَ اَلْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﵁، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکەم شت لە ڕۆژی دوایی کە لێ پرسینەوەو دادوەری لەسەر دەکرێ: خوێنە (واتە: کوشتن و خوێن ڕشتنە).

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٨٦٢.

(٢) متفق عليه، واللفظ لمسلم: ١٦٧٨.

٨٠٤- عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَزَوَالُ الدُّنْيَا أَهْوَنُ عَلَى اللَّهِ مِنْ قَتْلِ مُؤْمِنٍ بِغَيْرِ حَقٍّ»[١].

بەرائی کوڕی عازیب ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: تێکچوونی دونیا لای خوا ئاسانترە لە کوشتنی ئیماندارێک بە ناهەق.

قەدەغەکردنی کوشتنی نامسوڵمانان

خوا دەفەرموێ: ﴿ وَقَٰتِلُواْ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَٰتِلُونَكُمۡ وَلَا تَعۡتَدُوٓاْ ﴿١٩٠﴾ ﴾ البقرة، واتە: بجەنگن تەنها لە دژی ئەوانەی لە دژتان دەجەنگن، وە دەستدرێژیی مەکەن (چونکە جەنگ کردن لەگەڵ غەیری ئەوانە دەستدرێژییە).

(شیخ المفسرین) پێشەوا تەبەڕیی بۆچوونی هەموو لێکدەرەوانی قورئانی هێناوەو موناقەشەی کردوون، بە تایبەت پێشەوایانی تابیعیین، کە مەشهور بوون بە تەفسیر کردنی قورئان، وە پێی وایە: ئەم بۆچوونە تەواوەو تەرجیحی کردوە کە مسوڵمان جەنگ دەکات تەنها لە دژی ئەو نامسوڵمانەی کە پەلاماری بدات و، لەگەڵی بجەنگێ و بیکوژێ.

٨٠٥- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ قَتَلَ نَفْساً مُعاهَدَاً لَمْ يَرَحْ رَائِحَةَ الجَنَّةِ»[٢].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەس کەسێک بکوژێ کە پەیمانی لەگەڵ مسوڵمانان هەیە، ئەوە بۆنی بەهەشت ناکات.

---

(١) أخرجه ابن ماجه: ٢٦١٥، وأخرجه الحفاظ كالنسائي والبيهقي وغيرهما، عن غير واحد من الصحابة، بالفاظ متقاربة، وهو حديث حسن.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٩١٤.

کەس و کاری کوژراو سەرپشکە لە تۆڵەکردنەوە

٨٠٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ، إِمَّا أَنْ يُقَادَ وَإِمَّا أَنْ يُفْدَى»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک یەکێکی لێ کوژرا، سەرپشکە لە نێوان دوو شت: یان سزای بدات، یان قەرەبوو وەربگرێ.

کۆدەنگی فوقەهاو زانایان لەسەر ئەوەیە: کە دەسەڵات و حکومەتی شەرعی سزای بکوژ دەدات، نەک کەس و کاری کوژراو.

دادوەری سەربەخۆ و، گوێ گرتن بۆ ئەو دوو لایەنەی کێشەیان هەیە

خوا فەرموویەتی: ﴿وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحْكُمُواْ بِٱلْعَدْلِ ۝٥٨﴾ النساء، واتە: وە ئەگەر دادوەریتان لە نێوان خەڵکی دا کرد، بڕیار بە دادگەری بدەن.

٨٠٧- عَنْ عَلِيٍّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: «إِذَا تَقَاضَى إِلَيْكَ رَجُلاَنِ، فَلاَ تَقْضِ لِلْأَوَّلِ، حَتَّى تَسْمَعَ كَلاَمَ اَلْآخَرِ، فَسَوْفَ تَدْرِي كَيْفَ تَقْضِي»، قَالَ عَلِيٌّ: فَمَا زِلْتُ قَاضِيًا بَعْدُ[٢].

عەلی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەگەر دوو کەس کێشەی خۆیان هێنایە لات، دادوەری بۆ یەکەمیان مەکە، تاکو گوێ لە ئەوەی دیکە دەگری، ئەو کات (بۆت دەردەکەوێ و) دەزانی چۆن دادوەری دەکەی، عەلی دەڵێ: دوای ئەوە بەو شێوەیە دادوەرییم دەکرد.

٨٠٨- حَدِيث عَائِشَةَ ﷺ، فِي شَأْنِ المَرْأَةِ المَخْزُومِيَّةِ، مَرْفُوعًا: «إِنَّمَا أَهْلَكَ الَّذِينَ قَبْلَكُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ، أَقَامُوا عَلَيْهِ الحَدَّ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٤٨٦.

(٢) أخرجه الترمذي: ١٣٣١، وقال: حديث حسن.

(٣) أخرجه البخاري: ٦٥٩٣.

فەرموودەی عائیشە ﵂، دەربارەی ئافرەتێکی مەخزومی (کە دزی کردبوو) دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەری خوا ﷺ (فەرموویەتی): ئەوانەی پێش ئێوە بەوە فەوتان کاتێک گەورەو ناودارێان دزی دەکرد وازیان لێ دەهێنا، وە کاتێک بێهێزێکیان دزی دەکرد حەددیان لێ دەردەکرد.

دادوەر کە بڕیار دەردەکات پێویستە ئارام و بە ئاگا بێ

٨٠٩- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ قَالَ: فَإِنِّي سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لاَ يَقْضِيَنَّ حَكَمٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضْبَانُ»(١).

ئەبو بەکرە ﷺ، دەڵێ: بیستم پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: با هیچ کامتان بڕیار لە نێوان دوو کەسدا نەدات لە کاتێکدا، کە تووڕەیە.

پێشەوا شافیعی ﵀، گوتوویەتی: مەبەست لێرەدا ئەوەیە: سەرقاڵبوون و تەشویشبوونی دادوەرە، کەواتە: ئەگەر تینووی بێ، یان برسی بێ، نابێ لەو کاتانەدا بڕیاری کۆتایی بدات، تاکو ئاو دەخواتەوەو نان دەخوات.

هەندێجار تۆمەتبار، بێ تاوان دەردەچێ
خۆشی چاک دەزانێ ئەو تاوانبارە

٨١٠- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﵂، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّكُمْ تَخْتَصِمُونَ إِلَيَّ، وَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَلْحَنَ بِحُجَّتِهِ مِنْ بَعْضٍ، فَأَقْضِيَ لَهُ عَلَى نَحْوٍ مِمَّا أَسْمَعُ مِنْهُ، فَمَنْ قَطَعْتُ لَهُ مِنْ حَقِّ أَخِيهِ شَيْئًا، فَلاَ يَأْخُذْهُ، فَإِنَّمَا أَقْطَعُ لَهُ بِهِ قِطْعَةً مِنَ النَّارِ»(٢).

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٧٣٩.

(٢) أخرجه البخاري: ٧١٦٩، ومسلم: ١٧١٣.

ئوممو سەلەمە ﵂، دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئێوە کێشەتان دێننە لای من، ڕەنگە هەندێکتان زمانی پاراوتر بێ لە هەندێکی دیکە بۆ بەڵگەهێنانەوە، منیش لەسەر ئەوەی دەیبیستم بڕیاری بۆ دەدەم، جا هەر کەسێک شتێک لە مافی براکەیم پێیدا، با وەرینەگرێ، چونکە بەشێک لە ئاگری بۆ دەبڕم و پێ دەدەم.

بەڵگە بۆ ئەو کەسەیە کە بانگەشە بۆ شتێک دەکات هی ئەوە

٨١١- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لاَدَّعَى نَاسٌ دِمَاءَ رِجَالٍ وَأَمْوَالَهُمْ، وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ»[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس ﵄، دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر هەرچی خەڵک داوای دەکات پێی درابووایە، ئەوە خەڵک داواو بانگەشەی خوێنی پیاوان و ماڵەکانیشیان دەکرد، بەڵام سوێند لەسەر ئەو کەسەیە کە داوای لەسەرە.

شایەد نابێ شایەدییەکەی بشارێتەوە

خوا دەفەرموێ: ﴿وَلَا تَكْتُمُوا۟ ٱلشَّهَـٰدَةَ ۚ وَمَن يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُۥٓ ءَاثِمٌ قَلْبُهُۥ ﴿٢٨٣﴾﴾ البقرة، واتە: شایەدییەکان مەشارنەوەو پەنهانی مەکەن، وە هەر کەسێکیش شایەدیی پەنهان بکات و نەیڵێ، بە دڵنیایی دڵی تووشی گوناهو خراپە بووە.

٨١٢- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلا أُنَبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكَبَائِرِ»؟ «ثَلاثًا» قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «الإِشْرَاكُ بِاللَّهِ وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ»، وَكَانَ مُتَّكِئاً فَجَلَسَ، وَقَالَ: «أَلاَ وَقَوْلُ الزُّورِ، وَشَهَادَةُ الزُّورِ»، فَمَا زَالَ يُكَرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ[٢].

---

(١) أخرجه مسلم: ٤٥٦٧.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٩٧٦.

ئەبو بەکرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ سێ جار فەرمووی: ئایا هەواڵتان پێنەدەم بە گەورەترینی گوناهەکان؟ گوتمان: با، ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، فەرمووی: هاوبەش بۆ خوا دانان، وە ئەزیەتدانی دایک و باوک (بە گوێڕایەڵی نەکردن و سووک تەماشا کردن و حیساب بۆ نەکردن و، ئازاردانی دڵیان)، پاڵی دابۆوە دوایی دانیشت، فەرمووی: ئاگاداربن! وە قسەی درۆ و شایەدیدانی درۆ، بەردەوام دووبارەی دەکردەوە، هەتا گوتمان: خۆزگە چی دیکە دووبارەی نەکردبایەوە و بێ دەنگ بووبایە، (واتە: ئەوەندە خۆی ئەزیەت نەدابا).

بنەمای دادپەروەری و ڕاوێژ و هەستکردن بە بەرپرسیارێتی سەرچاوەی حوکمی دادپەروەرانە وسیاسەتی ژیرانەیە

خوا دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُ بِٱلْعَدْلِ وَٱلْإِحْسَـٰنِ ... ﴿٩٠﴾ ﴾ النحل، واتە: بێگومان خوا فەرمان دەکات بە دادگەری و چاکەکاریی.

٨١٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لاَ ظِلَّ إِلاَّ ظِلُّهُ: الإِمَامُ الْعَادِلُ،...»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: حەوت جۆرە کەس لە ژێر سێبەری خوان، لە ڕۆژێکدا کە هیچ سێبەرێک نییە، جگە لە سێبەری خۆی، (یەکێکیان بریتیە لە) پێشەوای دادگەر...

٨١٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّهُ: سَمِعَ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ: «كُلُّكُمْ رَاعٍ ومَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ، فَالإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: بیستم لە پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: هەر کامێک لە ئێوە چاودێرەو، بەرپرسیاریشە بەرانبەر کۆمەڵگاو دەوروبەرەکەی، وە پێشەواو کاربەدەست چاودێرەو، بەرپرسیاریشە بەرانبەر کۆمەڵگاو دەوروبەرەکەی.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٦٠.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٤٠٩.

ڕەچاوکردنی بەرژەوەندی خەڵک و نەرمونیان بوون لەگەڵیان[1]

٨١٥- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اللَّهُمَّ مَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا، فَشَقَّ عَلَيْهِمْ، فَاشْقُقْ عَلَيْهِ، وَمَنْ وَلِيَ مِنْ أَمْرِ أُمَّتِي شَيْئًا، فَرَفَقَ بِهِمْ، فَارْفُقْ بِهِ»[2].

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوایە هەر کەس شتێک لە بەرپرسیارێتی ئۆممەتەکەم دەگرێتە ئەستۆی و لەسەریان گرانی دەکات، لەسەری گران بکە، وە هەر کەس شتێک لە بەرپرسیارێتی ئۆممەتەکەم دەگرێتە ئەستۆی و لەسەریان ئاسانی دەکات، لەسەری ئاسان بکەیت.

حوکم ئەمانەت و تاقیکردنەوەیە[3]

٨١٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اَللَّهِ ﷺ: «إِنَّكُمْ سَتَحْرِصُونَ عَلَى اَلْإِمَارَةِ، وَسَتَكُونُ نَدَامَةً يَوْمَ اَلْقِيَامَةِ، فَنِعْمَ اَلْمُرْضِعَةُ، وَبِئْسَتِ الْفَاطِمَةُ»[4].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بە دڵنیایی لە داهاتوویەکی نزیکدا سوور دەبن لە سەر گرتنەدەستی دەسەڵات، بێگومان ئەو دەسەڵاتەش دەبێتە مایەی پەشیمانی لە ڕۆژی دواییدا، خۆشترین سەرەتاو، خراپترین کۆتاییە بۆتان[5].

---

(١) لەوانەش دوورخستنەوەی سەپاندنی سنوورەکان (سزاکان) بە گومانەکان، هەروەک زۆرینەی زانایان لەسەری یەکدەنگن.

(٢) أخرجه مسلم: ١٨٢٨.

(٣) ئاگادارکردنی کەسی لاواز لە گرتنەدەستی ئەمانەتی حوکم، وە کەڕاهەتی سوربوون لەسەر ئەمانەتی حوکم.

(٤) أخرجه البخاري: ٦٧٢٩.

(٥) واتە: چاکترین دەستکەوتی دونیایە لە بەدەستهێنانی دەسەڵات و ماڵ و سامان و جێبەجێکردنی فەرمان و بەدەستهێنانی خۆشی لەزەتی دونیا، خراپترین دەرەنجامیشی هەیە کاتێ دەسەڵاتەکە تەواو دەبێ و نامێنێ بە مردن یان هەر شێوەیەکی دیکە، چونکە لێپرسینەوەی لەسەر دەکرێ.

کێ دەکرێتە ڕاوێژکار؟

٨١٧- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا اسْتُخْلِفَ خَلِيْفَةٌ إلاَّ لَهُ بطَانَتَانِ: بطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بالخَيْرِ وتَحُضُّهُ عَلَيْهِ، وبِطَانَةٌ تَأْمُرُهُ بالشَّرِّ وتَحُضُّهُ عَلَيْهِ، والمَعْصُومُ مَنْ عَصَمَ اللَّهُ»[1].

ئەبو سەعید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ کەسێک نەکراوە بە جێنشین (دەسەڵاتدار، لێپرسراو)، مەگەر دوو هاوەڵی دەبن، هاوەڵێک فەرمانی پێدەکات بە خێرو چاکەو، هانیشی دەدات لەسەر چاکەکاریی، وە هاوەڵێک فەرمانی پێدەکات بە خراپە و هانی دەدات لەسەر خراپەکاریی، پارێزراویش ئەو کەسەیە خوا پاراستوویەتی.

مافە ئاساییەکانی مرۆڤ[2]

٨١٨- عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلاَثٍ الْمَاءِ وَالْكَلَإِ وَالنَّارِ»[3].

یەکێک لە هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ، دەگێڕێتەوە، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: مسوڵمانان هاوبەش و بەشدارن لە سێ شت: ئاو، پەرێز، ئاگر.

لەم سەردەمەی ئێستاماندا وشەی: (النار) وزە دەگرێتەوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٦١٢.

(٢) لە ژیانێکی خۆش و دابینکردنی پێویستیەکانی ڕۆژانە لە ئاوو وزەو جگە لەوانە، وە فەرموودەی: (خەڵکی بەشدارن لە سێ شت).

(٣) وقال الإمام الشوكاني في الفتح الرباني (٨/٣٧٦٨) هذا حديث ثابت بإسناد صحيح، وقال الاستاذ محمد فؤاد عبد الباقي رحمه الله في الزوائد هذا إسناد صحيح ورجاله موثقون.

دابەشکردنی سەروەت و سامان بە دادپەروەری و یەکسانی

خوا فەرموویەتی: ﴿كَيۡ لَا يَكُونَ دُولَةَۢ بَيۡنَ ٱلۡأَغۡنِيَآءِ مِنكُمۡ ۝٧﴾ الحشر، واتە: بۆ ئەوەی ئەو ماڵ و سامانە تەنیا لە دەستی دەوڵەمەندەکانتاندا نەبێ.

هەندێک لە ئەرکەکانی دەوڵەت: دانەوەی قەرزی خەڵک

٨١٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُؤْتَى بِالرَّجُلِ الْمَيِّتِ عَلَيْهِ الدَّيْنُ، فَيَسْأَلُ: «هَلْ تَرَكَ لِدَيْنِهِ مِنْ قَضَاءٍ»؟ فَإِنْ حُدِّثَ أَنَّهُ تَرَكَ وَفَاءً صَلَّى عَلَيْهِ، وَإِلاَّ قَالَ: «صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ»، فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْفُتُوحَ، قَالَ: «أَنَا أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ فَمَنْ تُوُفِّيَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ فَعَلَيَّ قَضَاؤُهُ، وَمَنْ تَرَكَ مَالاً فَهُوَ لِوَرَثَتِهِ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێک پیاوێکی مردوو دەهێنرا، قەرزی لەسەر بووایە دەیپرسی: ئایا شتێکی بەجێهێشتووە قەرزەکەی پێ بداتەوە؟ ئەگەر گوترابا: (بەڵێ)، نوێژی لە سەر دەکرد، وە ئەگەر گوترابا: (نەخێر)، دەیفەرموو: نوێژ لە سەر هاوەڵەکەتان بکەن، کاتێک خوا دەرووی لێکردەوەو باری ئابووری باش بوو، فەرمووی: من لە پێشترم بۆ هەموو بڕواداران لە نەفسی خۆیان، هەر کەس مردوەو، قەرزی بەجێهێشتووە من بۆی دەدەمەوە، هەرکەسیش ماڵ و سامانی بەجێهێشتووە با بۆ میراتگرەکانی بێ.

ئامادەکردنی سوپایەکی بەهێز[٢]

خوا دەفەرموێ: ﴿وَأَعِدُّواْ لَهُم مَّا ٱسۡتَطَعۡتُم مِّن قُوَّةٍ ...۝٦٠﴾ الأنفال، واتە: وە هەرچی لە تواناتاندا هەیە ئامادەی بکەن بۆ بەهێزکردنی سوپا.

---

(١) أخرجه مسلم: ١٦١٩.

(٢) بۆ بەرگری کردن لە خەڵك و لە سنوورەکانی وڵات و ترسـاندنی ئەو دوژمنانەی لە مەڵاسدان تا چاویان تێنەبڕن.

٨٢٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، قَالَ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»(١).

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرٍ ﷺ، دەڵێ: بیستم پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: هەر کەس لە پێناو ماڵەکەیدا بکوژرێ شەهیدە.

٨٢١- عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُول اللّه ﷺ يَقُولُ: «مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دَمِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ دِينه فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ قُتِلَ دُونَ أَهْلِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ»(٢).

سەعیدی کوڕی زەید ﷺ، دەڵێ: بیستم پێغەمبەری خوا ﷺ دەیفەرموو: هەر کەس لە پێناو خێزان (و کەس و کاری) بکوژرێ شەهیدە، هەر کەس لە پێناو خوێنی خۆی بکوژرێ شەهیدە، هەر کەس لە پێناو دینەکەی بکوژرێ شەهیدە، هەر کەس لە پێناو ماڵ و منداڵی بکوژرێ شەهیدە.

دابینکردنی ژیانی ئاشتیخوازانە
لە نێوان مسوڵمانان و نامسوڵمانان

خوا دەفەرموێ: ﴿ لَا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓاْ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ ﴾ الممتحنة، واتە: دڵنیابن خوا نەهی ئەوەتان لێناکات کە چاکەکارو دادگەربن لەگەڵ ئەوانەدا کە جەنگیان لە دژ نەکردوون و دژایەتی ئاینییان نەکردوون، وە لە شوێنی خۆتان دەریان نەکردوون، بێگومان خوا دادگەرانی خۆش دەوێن.

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٣٤٨.

(٢) أخرجه الترمذي: ١٤٢١، وقال: هذا حديث حسن صحيح.

٨٢٢- حوزەیفە ﷺ دەگێڕێتەوە: وەفدی نەجران (کە نەصڕانی بوون) هاتن بۆ مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ، دوای گفتوگۆ کردن لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ، دوایی پێیان گوت: «إِنَّا نُعْطِيكَ مَا سَأَلْتَنَا، وَابْعَثْ مَعَنَا رَجُلاً أَمِيناً...، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قُمْ يَا أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ، ثُمَّ قَالَ: هَذَا أَمِينُ هَذِهِ الْأُمَّةِ»[1].

ئەوەی لێمان داوا دەکەی پێت دەدەین، تۆش پیاوێکی ئەمیندارمان لەگەڵ ڕەوانە بکە ...، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هەڵسە ئەی ئەبو عوبەیدەی کوڕی جەڕڕاح، پاشان فەرمووی: ئەوە ئەمینداری ئەم ئۆممەتەیە.

پوختەی ئەم بەسەرهاتە، ئەوەیە: ئەوان کە نەصڕانی بوون، هاتوون لەگەڵ پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێککەوتن، لەسەر ئەوەی دراوسێی باش بن و هەندێک لە ماڵی خۆشیان بدەن وەک مەرجێک بۆ صوڵح و ئاشتەوایی کردنیان و پێکەوە ژیانی ئاشتیانە، وە داوایان لێکرد کە پیاوێکیان لە هاوەڵانی لەگەڵ بنێرێ دەستپاک و ئەمیندار بێ، ئەو ماڵ و سامانە کۆبکاتەوە کە لەسەری ڕێککەوتبوون، وە بە دادگەری مامەڵەیان لەگەڵدا بکات، لەبەر ئەوەی، ئەوان لە نێوان خۆیان پەرتەوازە بوون و کێشەیان هەبوو.

جا پێش ئەم ڕووداوە بە چەند ساڵێک پێغەمبەر ﷺ جەختی کردوە لەسەر ئەوەی، ئەو کەسانەی لاوازو بێ دەسەڵاتن با بچن بۆ خاکی حەبەشە، کە ئەو کات دەسەڵاتداری حەبەشە نەصڕانی بوو، پیاوێکی دادگەری نەصڕانی بوو حوکمی دەکردن، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ بە مسوڵمانانی فەرموو: لە خاکی حەبەشە پادشایەکی لێیە ستەم لە کەس ناکات، بڕۆن بۆ وڵاتەکەی تا خوا دەرووتان لێدەکاتەوە[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٣٨٩.

(٢) أخرجه البيهقي في سنن الكبرى: ١٨١٩٠، إسناده صحيح.

وه هەروەها (إبن القيم الجوزية) دەڵێ: بە صەحیحی هاتوە کە ئەم وەفدە لە مزگەوت نوستوون، وە تا بەیانیش خەریکی صەڵات و عیبادەتی خۆیان بوون لەسەر دینی نەصڕانی، پێغەمبەری خوا ﷺ بە هیچ جۆرێک قەدەغەی نەکردوون، ڕێگەی لێنەگرتوون، ئەم ساڵە، ساڵی وەفدەکان بوو، دەڵێ: خەڵک ویستیان ڕێگەیان نەدەن لە مزگەوت بمێننەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: وازیان لێ بێنن، ئەوانیش ڕوویان لە ڕۆژهەڵات کردو، دەستیان بە نوێژی خۆیان کرد[1].

دەسەڵاتدارو حوکمران نوێنەری خەڵکە بۆ چەسپاندنی دادگەری

٨٢٣- مِنْ حَديث بريدة الْحَصِيبِ الأَسْلَمِيُّ ﷺ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا بَعَثَ أَمِيراً، أَوْ سَرِيَّةً دَعَاهُ فأوْصَاهُ... الحديث وفيه ...: «وإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فأَرَادُوكَ أَنْ تَجْعَلَ لهمْ ذِمَّةَ اللَّهِ، وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ، فلا تَجْعَلْ لهمْ ذِمَّةَ اللَّهِ، وَلاَ ذِمَّةَ نَبِيِّهِ، وَلَكِنِ اجْعَلْ لهمْ ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ، فإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَمَكُمْ وَذِمَمَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَنُ مِن أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسولِهِ، وإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فأَرَادُوكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ على حُكْمِ اللَّهِ، فَلاَ تُنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ، وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ، فإِنَّكَ لا تَدْرِي أَتُصِيبُ حُكْمَ اللَّهِ فيهم أَمْ لَا»[2]

لە فەرموودەی بوڕەیدەی حەصیب ئەسلەمی ﷺ (هاتوە)، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ کاتێک ئەمیرێکی دەنارد، یان سوپایەک بانگهێشتی دەکردو ئامۆژگاری دەکرد، (لە فەرموودەکە هاتوە)، دەیفەرموو: وە ئەگەر گەمارۆیی قەڵایەکتدا، ئەوانیش داوای ئەمانیان کرد بە حوکمی خواو پێغەمبەرەکەی، ئەوە ئەمانیان پێمەدە بە حوکمی خواو پێغەمبەرەکەی، بەڵکو ئەمانی خۆت و هاوەڵەکانتیان پێبدە، چونکە ئەگەر پەیمانی خۆت و هاوەڵەکانتان بشکێنن سوکترە لەسەرتان، لەوەی پەیمانی خواو پێغەمبەرەکەی بشکێنن، هەروەها ئەگەر گەمارۆی قەڵایەکتدا، داوایان کرد

---

(١) أحكام أهل الذمة: ج١، ص٣٩٧. زاد المعاد في هدي خير العباد ج٣، ٥٤٩، ط مؤسسة الرسالة.

(٢) أخرجه مسلم: ١٧٣١.

حوكمی خوایان بەسەردا بچەسپێنی، لەسەر حوكمی خوا دایان مەبەزێنە، بەڵكو لەسەر حوكمی خۆت دەیانبەزێنە، چونكە تۆ نازانی حوكمی خوایان بەسەردا دەپێكی یان ناپێكی.

ڕوونكردنەوە: زانایانی ئیسلام ئەم فەرموودەو وێنەی ئەم فەرموودەیان لێكداتەوە: كە خاوەن دەسەڵات نوێنەری خەڵكە، وە حوكم بۆ سەپاندنی دادگەریی دەكات، بۆیە پێغەمبەری خۆشەویست ﷺ دەفەرموێ: ئەی دەسەڵاتداران، ئێوە كاتێک حوكم دەكەن و بڕیار دەدەن، مەڵێن: ئێمە ئەمە بە ناوی خوا دەكەین، وە سێبەری خواین لەسەر زەوی، نەخێر، بەڵكو مسوڵمانێكی خاوەن دەسەڵاتە و بڕیارەكانیشیان بە ڕاوێژكاریی دەركردوە، جا ڕاستی و ناڕاستی بڕیارەكانیان بۆ خۆیان دەگەڕێتەوە، نەک خواو پێغەمبەر ﷺ.

ژیانی خێزانی و هەندێ لە حوكم و ئادابەكانی

خوا فەرموویەتی: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقۡنَٰكُم مِّن ذَكَرٖ وَأُنثَىٰ وَجَعَلۡنَٰكُمۡ شُعُوبٗا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓاْۚ إِنَّ أَكۡرَمَكُمۡ عِندَ ٱللَّهِ أَتۡقَىٰكُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٞ ﴿١٣﴾ ﴾ الحجرات، واتە: ئەی خەڵكینە! ئێوەمان لە نێرو مێ یەک هێناوەتەدی، (واتە: باب و دایكێک)، دوایی گێڕامانن بە چەند گەل و هۆزێک، تاكو پێک ئاشنابن، پێكەوە هاوكار بن، بەڕێزترینتان لەلای خوا پارێزكارترینتانە، بێگومان خوا زانای شارەزایە.

دینداریی و ڕەوشت بەرزی ئافرەت پێش جوانی و ماڵ و سامان دەخرێ

٨٢٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لأَرْبَعٍ: لِمَالِهَا وَلِحَسَبِهَا وَجَمَالِهَا وَلِدِينِهَا، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ، تَرِبَتْ يَدَاكَ»[1].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٠٩٠.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە لە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئافرەت لەبەر چوار شت مارە دەکرێ: لەبەر ماڵ و دارایی، لەبەر بنەماڵەو ڕەچەڵەکی، لەبەر جوانی، لەبەر ئاینی، دەست بگرە بە خاوەن ئاینەوە، دەستت بەخۆڵدا بچێ (واتە: هەژار بکەوی).

دروستە بۆ ژن لە ماڵی مێردەکەی خەرج بکات

٨٢٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: دَخَلَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَةَ «امْرَأَةُ أَبِي سُفْيَانَ» عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ، لا يُعْطِينِي مِنَ النَّفَقَةِ مَا يَكْفِينِي وَيَكْفِي بَنِيَّ، إلاَّ مَا أَخَذْتُ مِنْ مَالِهِ بِغَيْرِ عِلْمِهِ، فَهَلْ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ مِنْ جُنَاحٍ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خُذِي مِنْ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ مَا يَكْفِيكِ وَيَكْفِي بَنِيكِ»[١].

عائیشە ﷺ، هیندی کچی عوتبەی هاوسەری ئەبو سوفیان هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ، گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەبو سوفیان پیاوێکی ڕەزیلە، هێندەم خەرجی ناداتێ بەشی خۆم و منداڵەکانم بکات، جگە لەوەی من خۆم لێی دەردێنم و ئەویش پێی نازانێ (واتە: بە پەنهانی)، ئایا لەسەر ئەوە گوناهبار دەبم؟ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بە شێوەیەکی پەسند ئەوەندەی بەشی خۆت و، منداڵەکانت دەکات لێی دەربێنە.

دادگەری کردن لە بەخشین لە نێوان منداڵەکان

٨٢٦- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ﷺ، قَالَ: تَصَدَّقَ عَلَيَّ أَبِي بِبَعْضِ مَالِهِ، فَقَالَتْ أُمِّي عَمْرَةُ بِنْتُ رَوَاحَةَ: لاَ أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَانْطَلَقَ أَبِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِيُشْهِدَ عَلَى صَدَقَتِي، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟ قَالَ: لاَ، قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلادِكُمْ، فَرَجَعَ أَبِي، فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ»[٢].

---

(١) متفق عليه، واللفظ لمسلم: ١٧١٤.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٥٨٧، ومسلم: ١٦٢٣، واللفظ لمسلم: ١٦٢٣.

نوعمانی کوڕی بەشیر ﵄، دەڵێ: بابم لە هەندێک لە ماڵەکەی بە دیاری دامێ، دایکیشم کە عومرەی کچی ڕەواحە گوتی: ڕازی نابم هەتا پێغەمبەری خوا ﷺ شایەد نەبێ لەسەری، بابیشم چوو بۆ لای پێغەمبەری خوا ﷺ بۆ ئەوەی شایەد بێ لەسەر ئەو ماڵەی بە منی داوە، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: ئایا ئەو کارەت بۆ هەموو منداڵەکانت کردوە؟ گوتی: نەخێر، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: پارێز لە خوا بکەن و، لە نێوان منداڵەکانتان دادگەربن، باوکم گەڕایەوەو دیارییەکەی لێ وەرگرتمەوە.

پێغەمبەر ﷺ لێدانی ئافرەتانی قەدەغە کردوە

٨٢٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يَجْلِدُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ ثُمَّ يُجَامِعُهَا فِي آخِرِ الْيَوْمِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی زەمعە ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: با هیچ یەکێکتان لە هاوسەرەکەی نەدات وەک لێدانی کۆیلە، پاشانیش بچێ لە کۆتایی ڕۆژەکەدا، لەگەڵی جووت بێ،

وە هەمان ڕیوایەت لای ئیبنو سەعد هاتوە، دەڵێ: ئایا پیاوێک لە ئێوە شەرم ناکات لە سەرەتای ڕۆژ دەست بەرز بکاتەوە لە خێزانەکەی و، ئێوارەش دەست بکاتە ملی!

٨٢٨- عَنْ إِيَاسِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي ذُبَابٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَقَدْ طَافَ بِآلِ مُحَمَّدٍ نِسَاءٌ كَثِيرٌ يَشْكُونَ أَزْوَاجَهُنَّ، لَيْسَ أُولَئِكَ بِخِيَارِكُمْ»[2].

واتە: ئیاسی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو زوباب ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بە ڕاستی ئافرەتانێک هاتن بۆ لای خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ سکاڵایان لە هاوسەرەکانیان دەکرد کە لێیان دەدەن، ئەوانە کەسانێکی باش نین.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٢٠٤، وابن حبان: ٤١٩٠.

(٢) أخرجه أبو داود: ٢١٤٨، وصَحَّحَهُ الألباني.

ئەو هاوسەرگیریەی کە قەدەغەکراوە

٨٢٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﭭ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الشِّغَارِ[١].

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﭭ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ قەدەغەی کردوە ژن بە ژنی بکرێ.

پیاوان و ئافرەتان بنەمای مرۆڤایەتین و بەشدارن لە چاکەکاریی

٨٣٠- عَنْ عَائِشَةَ ﭫ، قَالَتْ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ»[٢].

عائیشە ﭫ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئافرەتان هاوتای پیاوانن.

.٨٣١- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ ﭬ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ نِكَاحِ الْمُتْعَةِ يَوْمَ خَيْبَرَ، وَعَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الأَهْلِيَّةِ[٣].

عەلی کوڕی ئەبو تاڵیب ﭬ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ لە ڕۆژی خەیبەر هاوسەرگیری موتعەو، خواردنی گۆشتی گوێدرێژی ماڵی قەدەغەکرد.

ئامۆژگاری خوێنەر بە زۆر یادی خواو سوپاسکردن و بە پاکگرتنی

٨٣٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﭬ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ: «كَلِمَتَانِ خَفِيفَتَانِ عَلَى اللِّسَانِ، ثَقِيلَتَانِ فِي الْمِيزَانِ، حَبِيبَتَانِ إِلَى الرَّحْمَنِ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ»[٤].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥١١٢، والشِّغارُ: أن يزوِّجَ الرَّجُلُ ابنَتَه على أن يزوِّجَه الآخَرُ ابنَتَه، ليس بينهما صَداقٌ.

(٢) أخرجه الإمام أحمد في باقي مسند الأنصار من حديث أم سليم بنت ملحان ح ٥٨٦٩، والترمذي في كتاب الطهارة ح ١٠٥، وهو حديث حسن صحيح. وقال العلامة ابن باز رحمه الله تعالى هذا حديث صحيح والمعنى والله أعلم أنهن مثيلات الرجال إلا ما استثناه الشارع، كالإرث والشهادة وغيرهما مما جاءت به الادلة.

(٣) أخرجه مسلم: ٣٤٩٩.

(٤) أخرجه البخاري: ٦٠٤٣، ومسلم: ٧٠٢١.

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: دوو وشە هەن زۆر سووکن لە سەر زمان، گران و قورسن لە تەرازوو (ی کردەوەکان)، خۆشەویستن لە لای ڕەحمان (واتە: خوا)، کە بریتین لە: (سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ سُبْحَانَ اللَّهِ الْعَظِيمِ)، واتە: پاکی و بێگەردی و ستایش بۆ خوای گەورەو مەزن.

کلیلی چوونە ناو بەهەشت

٨٣٣- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللَّهُ ﷺ: مَا مِنْ عَبْدٍ قَالَ: «لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، ثُمَّ مَاتَ عَلَى ذَلِكَ إِلاَّ دَخَلَ الْجَنَّةِ»، قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى، وَإِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: «وَإِنْ زَنَى، وَإِنْ سَرَقَ»، قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى، وَإِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: «وَإِنْ زَنَى، وَإِنْ سَرَقَ»، قُلْتُ: وَإِنْ زَنَى، وَإِنْ سَرَقَ؟ قَالَ: «وَإِنْ زَنَى، وَإِنْ سَرَقَ عَلَى رَغْمِ أَنْفِ أَبِي ذَرٍّ»، وَكَانَ أَبُو ذَرٍّ إِذَا حَدَّثَ بِهَذَا قَالَ: وَإِنْ رَغِمَ أَنْفِ أَبِي ذَرٍّ[1].

ئەبو زەڕی غیففاری ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: هیچ بەندەیەک نییە، بڵێ: (لاَ إِلَهَ إِلاَّ الله)، پاشان بمرێ لەسەر ئەو حاڵەتە ئیللا دەچێتە بەهەشت، گوتم: ئەگەر زینای کردبێ، ئەگەر دزیشی کردبێ ؟ فەرمووی: وە ئەگەر زینای کردبێ، ئەگەر دزیشی کردبی؟ گوتم: ئەگەر زینای کردبێ، وە ئەگەر دزیشی کردبێ ؟ فەرمووی: وە ئەگەر زینای کردبێ، ئەگەر دزیشی کردبێ؟ گوتم: ئەگەر زینای کردبێ، ئەگەر دزیشی کردبی؟ فەرمووی: ئەگەر زینای کردبێ، وە ئەگەر دزیشی کردبێ؟ وە ئەگەر لووتی ئەبوو زەڕ بە خۆڵ دا بچێ، وە ئەبوو زەڕ کاتێک ئەم حەدیسەی دەگێڕایەوە، هەر دەیگوت: وە ئەگەر لووتی ئەبوو زەڕیش بە خۆڵدا بچێ!!

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٤٨٩، واللَّفْظُ لَهُ، ومسلم: ٢٨٣.

دوعای دڵ چەسپان لەسەر دینداریی

٨٣٤- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ﵂، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: «يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ»[١].

ئوممو سەلەمە دایکی بڕواداران ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ زۆرجار دەیفەرموو: ئەی هەڵگێڕەوەی دڵان! دڵم لەسەر دینەکەت بچەسپێنە.

نوێژ کارێکی زۆر گەورەیە

٨٣٥- عَنْ ثَوْبَانَ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «سَدِّدُوا وَقَارِبُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ خَيْرَ أَعْمَالِكُمُ الصَّلَاةُ، وَلَا يُحَافِظُ عَلَى الْوُضُوءِ إِلَّا مُؤْمِنٌ»[٢].

واتە: سەوبان ﵁، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دەست بەوەوە بگرن کە ڕاستە نزیک ببنەوە، (واتە: شتێکی گران مەخەنە ئەستۆی خۆتان کە لە تواناتاندا نەبێ)، بزانن باشترینی کردەوەکانتان نوێژە، (کەس) پارێزگاری لە دەستنوێژ ناکات جگە لە بڕوادار.

مزگەوت ماڵی بڕوادارانە

٨٣٦- عَنْ أَبِي عُثْمَانَ، قَالَ: كَتَبَ سَلْمَانُ إِلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ ﵄: يَا أَخِي عَلَيْكَ بِالْمَسْجِدِ فَالْزَمْهُ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «الْمَسْجِدُ بَيْتُ كُلِّ تَقِيٍّ»[٣].

---

(١) أخرجه ابن أبي حَاتِم: ٣٢٢٢، والطَّبري في تفسيره: ٦٦٥٠، والترمذي: ٢١٤٠، والطبراني في الكَبير: ٧٧٢، ورَوتْ عَائشَةُ ﵂ نَحوهُ، انظر: السلسة الصحيحة: ٢٠٩١.

(٢) أحمد: ٢٢٤٨٦، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح، إسناده حسن، وابن حبان: ١٠٣٧، والبيهقي في شعب الإيمان: ٢٧١٥.

(٣) أخرجه أبو نعيم فى الحلية: (٢١٤/١)، وابن عساكر: (١٥٣/٤٧)، وأخرجه أيضًا: عبد الرزاق: ٢٠٠٢٩، وهناد في الزهد: ٩٥١، وخيثمة فى جزء من حديثه (ص ٧١)، والطبراني في الأوسط: ٧١٤٩، والخطيب (٣٤٠/٨) ، والديلمى (٢١٧/٤)، حديث سلمان: أخرجه الطبراني: ٦١٤٣، والبيهقي في شعب الإيمان: ٢٩٥٠.

ئەبو عوسمان دەڵێ: سەلمانی فارسی نامەیەکی نووسی بۆ ئەبو دەرداء ﷺ گوتی: ئەی براکەم تکایە پابەندبە بە مزگەوتەوە، چونکە بە دڵنیایی گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: مزگەوت ماڵی هەموو کەسێکی پارێزکارە.

سوننەتی چوونە ناو مزگەوت (تحية المسجد)

٨٣٧- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ السَّلَمِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمُ المَسْجِدَ فَلْيَرْكَعْ رَكْعَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يَجْلِسَ»(١).

ئەبو قەتادەی سەلەمی ﷺ، دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان چووە ناو مزگەوت، با دوو ڕکات نوێژ بکات، پێش ئەوەی دابنیشێ.

پاداشتی نوێژی بە کۆمەڵ

٨٣٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «صَلَاةُ الجَمَاعَةِ تَفْضُلُ صَلَاةَ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً»(٢).

عەبدوڵڵای کوڕی عومەر ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: نوێژی بە کۆمەڵ بیست و حەوت جار خێری زیاترە لە نوێژی بە تەنیا.

خوێندنی ئیخلاص و فەلەق و ناس لە دوای نوێژ

٨٣٩- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُوْلُ اللّٰهِ ﷺ «اقْرَؤُوا الْمُعَوِّذَاتِ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ»(٣).

---

(١) أخرجه البخاري: ١١٦٣٩، ومسلم: ٧١٤، واللفظ للبخاري، ولهما: فليركع ركعتين قبل أن يجلس، ولمسلم: فلا يجلس حتى يركع ركعتين.

(٢) أخرجه البخاري ٦١٩، ومسلم: ٦٥٠.

(٣) أخرجه ابن حبان: ٢٠٠٤، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده قوي.

عوقبەی کوڕی عامر ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سووڕەتی: ئیخڵاص و فەلەق و ناس بخوێنن، دوای هەموو نوێژێک.

گرنگی صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەر ﷺ

٨٤٠- عَنْ عَلِيٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الْبَخِيلَ مَنْ ذُكِرْتُ عِنْدَهُ فَلَمْ يُصَلِّ عَلَيَّ»[(١)].

عەلی ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕەزیل ئەو کەسەیە ناوی منی لەلا دەهێنرێ و صەڵاواتم لەسەر نادات.

تەوبەی ڕاست گوناهان ناهێڵێ

٨٤١- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «التَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ، كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ»[(٢)].

ئەبو عوبەیدەی کوڕی عەبدوڵڵا لە باوکییەوە ﷺ دەگێڕێتەوە، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەو کەسەی تۆبە لە گوناهەکانی دەکات وەکو ئەو کەسە وایە کە گوناهی نەبێت.

لادانی ئەزیەت و ئازار لە ڕێگادا

٨٤٢- عَنْ أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ ﷺ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، دُلَّنِي عَلَى عَمَلٍ يُدْخِلُنِي الْجَنَّةَ، قَالَ: «أَمِطِ الْأَذَى عَنْ طَرِيقِ النَّاسِ»[(٣)].

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٩٠٩، والبيهقي في شعب الإيمان: ١٥٦٧، والنسائي في الكبرى: ٩٨٨٣، وأبو يعلى: ٦٧٧٦، والحاكم: ٢٠١٥، وقال: صحيح الإسناد.

(٢) أخرجه ابن ماجه: ٤٢٥٠، والطبراني: ١٠٢٨١، وقال الهيثمي (١٠/٢٠٠): رجاله رجال الصحيح، إلا أن أبا عبيدة لم يسمع من أبيه، والبيهقي: ٢٠٣٤٨. قال المنذرى (٤٨/٤): رواه ابن ماجه والطبراني كلاهما من رواية أبي عبيدة ابن مسعود عن أبيه ، ولم يسمع منه، ورواة الطبراني رواة الصحيح، وقال المناوي (٢٧٦/٣): قال ابن حجر: حسن

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٢٨، وغيره، واللفظ للبخاري ﷺ.

ئەبو بەرزەی ئەسلەمی ﷺ دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ڕێنمایيم بكە بۆ كردەوەيەک بمخاتە بەهەشتەوە؟ فەرمووی: ئازار لە ڕێگەی خەڵكی لابدە (جا ڕێگەكە ڕێگەی حەقیقی بێ وەک شەقام، يانيش ڕێگەی مەجازی بێ وەک ڕێگەی بژێوو و ژيان).

سزای خراپ بوون لەگەڵ دايک و باوک

٨٤٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَاقٌّ وَلَا مُدْمِنُ خَمْرٍ وَلَا مَنَّانٌ»(١).

عەبدوڵڵای كوڕی عەمرِ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموويەتی: ئەو كەسەی خراپ بێ لەگەڵ دايک و باوكی و ئەو كەسەش كە بەردەوامە لەسەر عەرەق خواردنەوە ناچنە بەهەشتەوە.

هاندان بۆ چاكبوون لەگەڵ دايک و باوک

٨٤٤- عَنْ عَبْد اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَيُّ العَمَلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ لِوَقْتِهَا»، قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «بِرُّ الوَالِدَيْنِ»، قَال: قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «الجِهَادُ فِي سَبيلِ اللَّهِ»(٢).

عەبدوڵڵای كوڕی مەسعوود ﷺ، دەڵێ: پرسيارم لە پێغەمبەری خوا ﷺ كرد: چ كردەوەيەک لە هەموو كردەوەكان چاكترە؟ فەرمووی: نوێژ لە كاتی خۆيدا، گوتم: دوای ئەو؟ فەرمووی: چاكە لەگەڵ دايک و باب، گوتم: دوای ئەو؟ فەرمووی: جيهادو تێكۆشان لە پێناوی خوادا.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٩٨٦، قَالَ شُعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٠٤، ومسلم: ٨٥، والنسائي: ٦١٠، وابن حبان: ١٤٧٧.

دایک لە پێشترین کەسە بۆ چاکەکردن لەگەڵی

٨٤٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَتَى رَجُلٌ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: مَا تَأْمُرُنِي؟ فَقَالَ: «بِرَّ أُمَّكَ»، ثُمَّ عَادَ، فَقَالَ: «بِرَّ أُمَّكَ»، ثُمَّ عَادَ، فَقَالَ: «بِرَّ أُمَّكَ»، ثُمَّ عَادَ الرَّابِعَةَ، فَقَالَ: «بِرَّ أَبَاكَ»»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێک هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ گوتی: بە چی فەرمانم پێدەکەی؟ فەرمووی: چاکەکاربە لەگەڵ دایکت، دوایی پیاوەکە دووبارەی کردەوە، (پێغەمبەری خوا ﷺ) هەر فەرمووی: چاکەکاربە لەگەڵ دایکت، پاشان (پرسیارەکەی سێ بارە کردەوە) هەر فەرمووی: چاکەکاربە لەگەڵ دایکت، ئنجا بۆ جاری چوارەم کە پرسیاری لێکردەوە (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: چاکەکاربە لەگەڵ باوکت.

هاندان لەسەر گوێڕایەڵی دایک و باوک

٨٤٦- عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنَّا بَرًّا بِوَالِدَيْهِ فَأَمَرَاهُ أَوْ أَمَرَهُ أَحَدُهُمَا أَنْ يَتَزَوَّجَ، فَتَزَوَّجَ، فَوَقَعَ بَيْنَ أُمِّهِ وَبَيْنَ امْرَأَتِهِ شَرٌّ، وَوَافَقَهُ أَهْلُهُ، فَقَالَتْ لَهُ أُمُّهُ: طَلِّقْهَا، قَالَ: فَاشْتَدَّ عَلَيْهِ أَنْ يُطَلِّقَ امْرَأَتَهُ، وَاشْتَدَّ عَلَيْهِ أَنْ يَعُقَّ أُمَّهُ، قَالَ: فَرَحَلَ إِلَى أَبِي الدَّرْدَاءِ ﷺ، فَقَصَّ عَلَيْهِ قِصَّتَهُ، فَقَالَ: مَا كُنْتُ آمُرُكَ أَنْ تُطَلِّقَ امْرَأَتَكَ، وَلا أَنْ تَعُقَّ أُمَّكَ، وَلَكِنْ إِنْ شِئْتَ حَدَّثْتُكَ حَدِيثاً سَمِعْتُهُ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ: «الْوَالِدُ أَوْسَطُ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ، فَحَافِظْ إِنْ شِئْتَ أَوْ ضَيِّعْ»[2].

ئەبو عەبدەڕەحمان دەڵێ: پیاوێک لە ئێمە لەگەڵ دایک وبابی زۆر چاکەکار بوو، فەرمانیان پێکرد یاخود یەکێکیان فەرمانی پێکرد کە ژن بهێنێ، ژنی هێنا، کێشەیەک لە نێوان دایکی و ژنەکەی ڕوویدا، کە ئەهلەکەی پێی ڕازیبوون، دایکی گوتی: ئەم ژنە تەڵاق بدە، دەڵێ: ئەویش زۆر لەسەری توند بوو کە

---

(١) أخرجه أحمد: ٩٢٠٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: صحيح وهذا إسناد حسن.

(٢) أخرجه الترمذي: ١٩٠٠، وقال: حديث صحيح، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٩١٤.

خێزانەکەی تەڵاق بدات، وە پێشی ناخۆش بوو سەرپێچیی فەرمانی دایکی بکات، چوو بۆ لای ئەبوو دەرداء ﷺ چیرۆکەکەی خۆی بۆ گێڕایەوە، (ئەبو دەرداء ﷺ گوتی:) من ناڵێم ژنەکەت تەڵاق بدە، وە ناشڵێم سەرپێچی دایکت بکە، بەڵکو فەرموودەیەکت بۆ دەگێڕمەوە کە لە پێغەمبەرم ﷺ بیستوە، (فەرموویەتی: باب دەرگای نێوەڕاستی بەهەشتە، ئەگەر دەتەوێ بیپارێزەو دەستی پێوە بگرە، یان لە دەست خۆتی بدەو زایەی بکە! واتە: ئەگەر باب دەرگای نێوەڕاستی بەهەشت بێ، دەبێ دایک چ بێ؟!!

بە چاکە مامەڵەکردن لەگەڵ برادەران

٨٤٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَيْرُ الأَصْحَابِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِصَاحِبِهِ، وَخَيْرُ الْجِيْرَانِ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرُهُمْ لِجَارِهِ»[1].

عەبدوڵلای کوڕی عەمرٍ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باشترین برادەر لە لای خوا ئەو برادەرەیە کە زۆر باشبێ بۆ برادەری خۆی، وە باشترین دراوسێ لە لای خوا ئەو دراوسێیەیە کە بۆ دراوسێیەکەی زۆر باشبێ.

بە بەزەیی بوون لەگەڵ بچووک و ڕێزگرتنی گەورە

٨٤٨- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا، وَيُجِلَّ كَبِيرَنَا، فَلَيْسَ مِنَّا»[2].

ئەبو ئومامە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک بەزەیی نەنوێنێ بەرانبەر بچووکەکانمان، وە ڕێز لە گەورەکانمان نەگرێ، ئەوە لە ئێمە نییە.

---

(١) أخرجه إبن حبّان: ٥١٨، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٣٥٣، قال الألباني: حسن صحيح: انظر: السلسلة الصحيحة (٢١٩٦).

حەز کردن بە چاکەی مسوڵمانان

٨٤٩- عَنْ أَنَسٍ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّى يُحِبَّ لأَخِيهِ، مَا يُحِبُّ لِنَفسِهِ»(١).

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکێک لە ئێوە بە بڕوادار دانانرێ تاکو چی بۆ خۆی پێ خۆشە، بۆ براو (خوشکی مسوڵمانیشی) پێی خۆش نەبێ.

زەردەخەنە کردن خێر و چاکەیە

٨٥٠- عَنْ أَبِي ذَرٍّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «تَبَسُّمُكَ فِي وَجْهِ أَخِيكَ لَكَ صَدَقَةٌ»(٢).

ئەبو زەڕ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: زەردەخەنەو ڕووخۆشیت بۆ براکەت بە چاکە بۆت هەژمار دەکرێ.

پێگە و پلەی هەڵگرانی قورئان

٨٥١- عَنْ عُمَر ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ يَرْفَعُ بِهَذَا الْكِتَابِ أَقْوَامًا وَيَضَعُ بِهِ آخَرِينَ»(٣).

پێشەوا عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی خوا کۆمەڵێک بەرز دەکاتەوە بە هۆی ئەم کتێبە (واتە: قورئان)، وە هەندێکی دیکەشی پێ نزم دەکاتەوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٢١٨٧.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٨٩١، والترمذي: ١٩٥٦، وقال: حسن غريب، وابن حبان: ٥٢٩، والبزار: ٤٠٧٠.

(٣) أخرجه أحمد: ٢٣٢، ومسلم: ٨١٧، وابن حبان: ٧٧٢، وغَيْرُهُمْ.

پاداشتی خوێندنەوەی قورئان

٨٥٢- عَنْ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لاَ أَقُولُ (أَلَم) حَرْفٌ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ، وَلاَمٌ حَرْفٌ، وَمِيمٌ حَرْفٌ»(1).

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک پیتێک لە کتێبی خوا (واتە: قورئان) بخوێنێ چاکەیەکی بۆ هەیە، هەر چاکەیەکیش بە دە ئەوەندەی خۆی دەنووسرێ، ناشڵێم (الم) هەمووی یەک پیتە، بەڵکو ئەلیف پیتێکە و، لام پیتێکە و، میم پیتێکە.

قورئان بەرزت دەکاتەوە

٨٥٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا، فَإِنَّ مَنْزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ تَقْرَؤُهَا»(2).

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بە هاوەڵی قورئان دەگوترێ (واتە: ئەو کەسەی قورئانی خوێندوە، یان دەرخی کردوە) کە دەچێتە بەهەشت، بخوێنەو بەرز بەوەو سەربکەوە، هەروەک لە دونیادا دەتخوێند، بێگومان شوێنی تۆ لە لای دوا ئایەتە کە دەیخوێنی.

لە ئادابی مۆڵەت وەرگرتن بۆ چوونە ماڵێک

٨٥٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ، أَنَّ أَبَا مُوسَى ﷺ، اسْتَأْذَنَ عَلَى عُمَرَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ، فَرَجَعَ، فَبَلَغَ ذَلِكَ عُمَرَ ﷺ، فَقَالَ: مَا رَدَّكَ؟ فَقَالَ: إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا اسْتَأْذَنَ أَحَدُكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُ، فَلْيَرْجِعْ»، فَقَالَ: لِتَجِئْنِي عَلَى هَذَا

---

(1) أخرجه الترمذي: ٢٩١٠، وقال: حَدِيث حسن صحِيح.

(2) أخرجه أحمد: ٦٧٩٩، وأبو داود: ١٤٦٤، والترمذي: ٢٩١٤، وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى: ٨٠٥٦، وابن حبان: ٧٦٦.

بِبَيِّنَةٍ، وَإِلَّا، قَالَ حَمَّادٌ: تَوَعَّدَهُ قَالَ: فَانْصَرَفَ فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَأَتَى مَجْلِسَ الْأَنْصَارِ فَقَصَّ عَلَيْهِمُ الْقِصَّةَ: مَا قَالَ لِعُمَرَ، وَمَا قَالَ لَهُ عُمَرُ، فَقَالُوا: لَا يَقُومُ مَعَكَ إِلَّا أَصْغَرُنَا، فَقَامَ مَعَهُ أَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ، فَشَهِدَ، فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: إِنَّا لَا نَتَّهِمُكَ، وَلَكِنَّ الْحَدِيثَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ شَدِيدٌ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی ئەبو سەلەمە دەگێڕێتەوە، ئەبو مووسا ﵁ سێ جار داوای مۆڵەتی هاتنە ژوورەوەی کرد لە عومەر ﵁، مۆڵەتی پێنەدرا، گەڕایەوە، ئەو هەواڵە گەیشتەوە بە عومەر، گوتی: چی وای لێ کردی بگەڕێیتەوە؟ گوتی: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: ئەگەر یەکێک سێ جار داوای مۆڵەتی (چوونە ژوورەوەی) کرد، مۆڵەتی پێنەدرا، با بگەڕێتەوە، گوتی: لەسەر ئەم قسەیە بەڵگەم بۆ دەهێنی، ئەگەرنا -حەماد دەڵێ- هەڕەشەی لێکرد، گوتی: جا ئەویش ڕۆیشت چووە ناو مزگەوتەوە، هاتە ناو کۆڕی پشتیوانەکان و بۆیانی باس کرد: ئەوەی بە عومەری گوتبوو، وە ئەوەش کە عومەر پێی گوتبوو، گوتیان: کەس لە ئێمە لەگەڵتدا نایەت مەگەر بچوکترینمان، ئەبو سەعیدی خودری ﵁ لەگەڵیدا ڕۆیشت، شایەتی بۆ دا، عومەر ﵁ پێی گوت: ئێمە تۆمەتبارت ناکەین، بەڵکو گێڕانەوەی فەرموودە لە پێغەمبەرەوە بابەتێکی توندەو پێویستی بە جەختکردنەوە هەیە.

چۆنیەتی مۆڵەت وەرگرتن بۆ چوونە ژوور

٨٥٥- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَفْوَانَ، أَنَّ كَلَدَةَ بْنَ حَنْبَلٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ ﵁ بَعَثَهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي الْفَتْحِ بِلَبَنٍ وَجِدَايَةٍ وَضَغَابِيسَ «أي: الْبَقْلَ» وَالنَّبِيُّ ﷺ بِأَعْلَى الْوَادِي، وَلَمْ أُسَلِّمْ وَلَمْ أَسْتَأْذِنْ، فَقَالَ: «ارْجِعْ، فَقُلِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، أَأَدْخُلُ؟»، وَذَلِكَ بَعْدَمَا أَسْلَمَ صَفْوَانُ»[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٨٩١، ومسلم: ٢١٥٣، وأبو داود: ٥١٨٠، وابن حبان: ٥٨٠٦.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد، وصَحَّحَهُ الألباني في السلسلة الصحيحة: ٢٠٩٢.

عەمڕی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی صەفوان دەگێڕێتەوە (دەڵێ:) کەلەدەی کوڕی حەنبەل هەواڵی پێداوە، صەفوانی کوڕی ئومەییە ﷺ لە کاتی ئازاد کردنی مەککەدا ئەوی نارد بۆ بردنی شیرو ئاسک و پاقلە بۆ لای پێغەمبەر ﷺ، پێغەمبەریش ﷺ لە سەرووی دۆڵەکە بوو، جا نە سڵاوم کردو نە داوای مۆڵەتیشم کرد، (پێغەمبەریش ﷺ) فەرمووی: بگەڕێوە، بڵێ: (السَّلَامُ عَلَيْكُمْ) ئایا بێمە ژوورەوە؟ ئەوەش پاش ئەو کاتە بوو کە صەفوان بوو بە مسوڵمان.

گەورەیی چاکەکردن لەگەڵ دراوسێ

٨٥٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ يَأْخُذُ عَنِّي هَؤُلَاءِ الكَلِمَاتِ فَيَعْمَلُ بِهِنَّ أَوْ يُعَلِّمُ مَنْ يَعْمَلُ بِهِنَّ؟ فَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ: فَقُلْتُ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَأَخَذَ بِيَدِي فَعَدَّ خَمْسَاً وَقَالَ: اتَّقِ المَحَارِمَ تَكُنْ أَعْبَدَ النَّاسِ، وَارْضَ بِمَا قَسَمَ اللَّهُ لَكَ تَكُنْ أَغْنَى النَّاسِ، وَأَحْسِنْ إِلَى جَارِكَ تَكُنْ مُؤْمِنًا، وَأَحِبَّ لِلنَّاسِ مَا تُحِبُّ لِنَفْسِكَ تَكُنْ مُسْلِمَاً، وَلَا تُكْثِرِ الضَّحِكَ، فَإِنَّ كَثْرَةَ الضَّحِكِ تُمِيتُ القَلْبَ»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کێ هەیە ئەو چەند وشەیەم لێ وەربگرێ و کاریشیان پێ بکات، یان کەسانێک فێر بکات کە کاری پێ بکەن؟ ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: گوتم: من ئەی پێغەمبەری خوا، جا دەستی گرتم و تا پێنج شتی بۆ ژماردم، فەرمووی: خۆت لە حەڕامکراوەکان بپارێزە دەبیتە پارێزکارترینی خەڵکی، ڕازیبە بەو بەشەی خوا پێیداوی دەبیتە دەوڵەمەندترینی خەڵکی، چاکبە لەگەڵ دراوسێت دەبیتە بڕوادارێکی تەواو، هەرچی بۆ خۆت پێخۆشە بۆ خەڵکیش پێتخۆش بێت دەبیتە مسوڵمانێکی تەواو، زۆر پێ مەکەنە، چونکە بە دڵنیایی زۆر پێکەنین دڵ دەمرێنێ.

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٥٣.

ڕەخنە نەگرتن لە خواردن

٨٥٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: مَا عَابَ النَّبِيُّ ﷺ طَعَامًا قَطُّ إِن اشْتَهَاهُ أَكَلَهُ وَإِلَّا تَرَكَهُ[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هەرگیز ڕەخنە و گلەیی لە خواردن نەکردوە، ئەگەر حەزی لێبا دەیخوارد، ئەگەر نا دووردەکەوتەوە (ڕەخنەی نەدەگرت).

لە ئادابی خواردن

٨٥٨- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ أَبِيهِ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَعَاهُ إِلَى طَعَامٍ، فَقَالَ: «تَعَالَ يَا بُنَيَّ، كُلْ مِمَّا يَلِيكَ، وَكُلْ بِيَمِينِكَ، وَاذْكُرِ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ»[٢].

عەبدورڕەحمانی کوڕی موحەممەدی کوڕی عومەری کوڕی ئەبو سەلەمە دەڵێ: باوکم لە باوکیەوە ﷺ بۆی گێڕاینەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ بانگی کرد بۆ لای خواردنێک فەرمووی: وەرە ئەی کوڕە بچکۆلەکەم، لە پێشی خۆتەوە بخۆ و بەدەستی ڕاستت بخۆ، وە ناوی خوای لەسەر بهێنە.

بە تەنگەوەبوون و یارمەتیدانی یەکتری

٨٥٩- «عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِي الِاثْنَيْنِ، وَطَعَامُ الِاثْنَيْنِ يَكْفِي الْأَرْبَعَةَ، وَطَعَامُ الْأَرْبَعَةِ يَكْفِي الثَّمَانِيَةَ»[٣].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو، دەیفەرموو: خواردنی یەک کەس بەشی دووان دەکات، خواردنی دوو کەس بەشی چوار کەس دەکات، خواردنی چوار کەس بەشی هەشت دەکات.

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٣٧٠

(٢) أخرجه ابن حبان: ٥٢١٢، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

(٣) أخرجه مسلم: ٢٠٥٩، والترمذي: ١٨٢٠، وقال: حسن صحيح، والنسائي في الكبرى: ٦٧٧٤، وابن حبان: ٥٢٣٧.

دوعای میوان بۆ خاوەنی خواردن

٨٦٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرٍ السُّلَمِيِّ قَالَ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِلَى أَبِي فَنَزَلَ عَلَيْهِ، فَأَتَاهُ بِطَعَامٍ وَحَيْسٍ وَسَوِيقٍ وَتَمْرٍ، ثُمَّ أَتَاهُ بِشَرَابٍ فَنَاوَلَ مَنْ عَنْ يَمِينِهِ، قَالَ: وَكَانَ يَأْكُلُ التَّمْرَ وَيَضَعُ النَّوَى عَلَى ظَهْرِ أُصْبُعَيْهِ السَّبَّابَةِ وَالْوسْطَى، ثُمَّ يَرْمِي بِهِ، ثُمَّ دَعَا لَهُمْ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِيمَا رَزَقْتَهُمْ، وَاغْفِرْ لَهُمْ وَارْحَمْهُمْ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی بوسری سولەمی دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ هات بۆ لای باوکم دابەزی و مەنزڵگای دانا، ئەویش خواردنی (حَيْس) و (سَوِيق) و خورمای بۆ هێنا، پاشان ئاوی بۆی هێنا، ئەویش لێی خواردەوە ئەوەی لێی مایەوە دایە ئەو کەسەی لای ڕاستی بوو، دەڵێ: خورماکەی دەخوارد و ناوکەکەشی دەخستە سەر پەنجەی شایەتمانی و پەنجەی تەنیشتی پاشان فڕێی دەدا، پاشان نزای بۆ کردن، فەرمووی: خوایە بەرەکەت بخە ئەوەی پێت داون، لێیان خۆشبە و بەزەییت پێیاندا بێتەوە.

چوون بۆ داوەتی خواردن و سەردانی نەخۆش

٨٦١- عَنْ أَبِي مُوسَى ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «فُكُّوا الْعَانِيَ، وَأَجِيبُوا الدَّاعِيَ، وَعُودُوا الْمَرِيضَ»[2].

ئەبو مووسا ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بەندکراو ئازاد بکەن، وەڵامی کەسێک بدەنەوە کە دەعوەتتان دەکات، سەردانی نەخۆش بکەن.

گۆڕینەوەی دیاری خۆشەویستی قووڵتر دەکات

٨٦٢- عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ ﷺ قَالَتْ: «كَانَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ يَقْبَلُ الْهَدِيَّةَ، وَيُثِيبُ عَلَيْهَا»[3].

---

(١) أخرجه مسلم: ٥٤٤٩.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٨٧٩.

(٣) أخرجه البخاري: ٢٤٤٥.

دایکی بڕواداران عائیشه ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ دیاری وەردەگرت و پاداشتی خاوەنەکەشی دەدایەوە.

ئیسلام ئایینی پاک و خاوێنی و جوانییە

٨٦٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ مِنْ كِبْرٍ»، قَالَ رَجُلٌ: إِنَّ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَنْ يَكُونَ ثَوْبُهُ حَسَنًا، وَنَعْلُهُ حَسَنَةً؟! قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ جَمِيلٌ يُحِبُّ الْجَمَالَ، الْكِبْرُ: بَطَرُ الْحَقِّ، وَغَمْطُ النَّاسِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هەر کەسێک بە ئەندازەی دەنکە گەردێک خۆ بە گەورە زانینی لە دڵدا بێ، ئەوە ناچێتە نێو بەهەشتەوە، پیاوێکیش گوتی: پیاوی وا هەیە حەز دەکات پۆشاکی چاک بن و، نەعل و پێڵاوی باش و جوان بن (ئایا ئەوەش خۆ بەگەورە زانیە؟) فەرمووی: خوا جوانە جوانیشی خۆشدەوێ، بەڵکو خۆبەگەورە زانین ئەوەیە: کەسێک هەق قبووڵ نەکات و خەڵکیش بە سووک و کەم تەماشا بکات.

داواکردن بۆ جوانی ڕەوشت

٨٦٤- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ أَحْسَنْتَ خَلْقِي، فَأَحْسِنْ خُلُقِي»[2].

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ (لە کاتی چوونە بەرانبەر ئاوێنەدا) دەیفەرموو: خوایە وەک چۆن وا جوان دروستت کردووم، ڕەوشتیشم جوان بکە.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٧٥.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٤٤٣٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح رجاله ثقات رجال الشيخين

پارێزکردن لە خاوێن ڕاگرتنی پرچ و داهێنانی

٨٦٥- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک پرچی هەبوو، با جوان خزمەتی بکات و ڕێزی بگرێ.

لە پاڕانەوەکانی پێغەمبەر ﷺ

٨٦٦- عَنْ زِيدِ بْنِ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا أَبُو مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ ﷺ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ ﷺ وَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ أَقُولُ حِينَ أَسْأَلُ رَبِّي، قَالَ: «قُلِ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي، وَارْحَمْنِي، وَعَافِنِي، وَارْزُقْنِي»، وَيَجْمَعُ أَصَابِعَهُ إِلاَّ الإِبْهَامَ: «فَإِنَّ هَؤُلاَءِ تَجْمَعُ لَكَ دُنْيَاكَ وَآخِرَتَكَ»[٢].

زەیدی کوڕی هاڕوون دەڵێ: ئەبو مالیک لە باوکیەوە ﷺ هەواڵی پێداین کە گوێی لە پێغەمبەر ﷺ بووە، کاتێک پیاوێک هاتوتە لای و پرسیاری لێکردوە ئایا چی بڵێم کاتێک داوا لە پەروەردگارم دەکەم؟ (پێغەمبەر ﷺ) فەرموویەتی: خوایە لێم خۆشبە، ڕەحمم پێ بکە، لەش ساغم بکە، ڕزقم پێ ببەخشە، وە پەنجەکانی کۆکردنەوە جگە لە پەنجە گەورەی و فەرمووی: ئەو وشانە دونیاو دواڕۆژت بۆ کۆدەکەنەوە.

بەڕاست دەستپێکردن لە شتە پاکەکان

٨٦٧- عَن أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا لَبِسْتُمْ، وَإِذَا تَوَضَّأْتُمْ، فَابْدَؤُوا بِمَيَامِنِكُمْ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پۆشاکتان پۆشی، یان دەستنوێژتان شۆرد، بە لای ڕاستە دەست پێبکەن.

---

(١) أخرجه أبو داود: ٤١٦٣، قال الحافظ في الفتح (٣٦٨/١٠) سنده حسن، والبيهقي في شعب الإيمان: ٦٤٥٥.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٦٩٧.

(٣) أخرجه ابن حبان: ١٠٩٠، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

پاڕانەوە بۆ لێخۆشبوون و لەش ساغبوون

٨٦٨- عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ﷺ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ»[(١)].

ئەبو بەکری صیددیق ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، دەیفەرموو: داوای لێخۆشبوون و لەش ساغی و سەلامەتی لە خوا بکەن.

دوعای پێش چوونە ئاودەست

٨٦٩- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ، قَالَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ»[(٢)].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ کاتێک دەیویست بچێت بۆ سەرئاو کردن، دەیفەرموو: خوایە من پەنا دەگرم بە تۆ لە نێرینە و مێینەی شەیتانەکان.

ڕێگریکردن لە چپەچپکردن

٨٧٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ صَاحِبِهِمَا، فَإِنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ»[(٣)].

عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر سێ کەس بوون، با دووانیان جیا لەوەی دیکە چپەچپ نەکەن چونکە ئەوە دەبێتە هۆی ئەوەی خەفەتی پێ بخوات، وە گومانی لە دڵدا دروست بێ کە ڕەنگە باسی ئەو بکەن.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧، والحميدي: ٢، والترمذي ٣٥٥٨، وقال: حسن غريب، والحاكم: ١٩٣٨، وقال: صحيح الإسناد.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٩٦٣.

(٣) أخرجه البخاري: ٥٩٣٢، ومسلم: ٢١٨٤، واللفظ لمسلم.

تێبینی: لە سێ حاڵەت ئەم چپە چپکردنە دروستە: (الصَدَقَة): دوو کەس پێکەوە ڕاوێژ بکەن، کە یارمەتی کەسێک بدەن هاوکاری ماددی بکەن، (الْمَعرُوف): یاخود چاکەیەکی مەعنەویی لەگەڵدا بکەن، یان ئامۆژگاری بکەن، یان لە هەڵەیەک بیگێڕنەوە. (الإصلاح) یاخود بۆ ئاشتەوایی و پێکهێنانەوەی خەڵک.

وردبوونەوە و دڵنیابوونەوە لە هەواڵ

٨٧١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «كَفَى بِالْمَرْءِ كَذِبَاً أَنْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەوەندە بەسە بۆ مرۆڤ کە بە هۆیەوە بە درۆزن دابنرێ، کە هەرچی بیستوویەتی بیگێڕێتەوە.

حەرامی فێڵ کردن

٨٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ مَرَّ عَلَى صُبْرَةِ طَعَامٍ، فَأَدْخَلَ أَصَابِعَهُ فِيهَا، فَإِذَا فِيهِ بَلَلٌ، فَقَالَ: مَا هَذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟ قَالَ: أَصَابَتْهُ سَمَاءٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: فَهَلَّا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ، حَتَّى يَرَاهُ النَّاسُ، مَنْ غَشَّنَا فَلَيْسَ مِنَّا»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ تێپەڕی بە لای کۆمەڵێک خواردندا (کە دانرابوو بۆ فرۆشتن) پەنجەکانی خستنە نێویەوە، (سەرەوەی وشک بوو، بەڵام) لە ژێرەوە شێی تەڕی تێدابوو، فەرمووی: ئەوە چییە ئەی فرۆشیار؟ گوتی: بە هۆی بارانەوە وای بەسەر هاتووە، فەرمووی: ئەی بۆ نەتخستۆتە سەرەوە هەتا خەڵکی ببینن، هەرکەس فێڵ لە ئێمە بکات لە ئێمە نییە.

---

(١) أخرجه مسلم في مقدمة صحيحه: ٥.

(٢) أخرجه ابن حبان: ٤٩٠٥، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

قەدەغەکردنی ترساندنی مسوڵمان

٨٧٣- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى ﷺ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُمْ كَانُوا يَسِيرُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي مَسِيرٍ، فَنَامَ رَجُلٌ مِنْهُمْ، فَانْطَلَقَ بَعْضُهُمْ إِلَى نَبْلٍ مَعَهُ، فَأَخَذَهَا، فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ الرَّجُلُ فَزِعَ، فَضَحِكَ الْقَوْمُ، فَقَالَ: مَا يُضْحِكُكُمْ؟ فَقَالُوا: لَا إِلَّا أَنَّا أَخَذْنَا نَبْلَ هَذَا فَفَزِعَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: لَا يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يُرَوِّعَ مُسْلِماً"[١].

عەبدورڕەحمانی کوڕی ئەبو لەیلا ﷺ دەڵێ: هاوەڵانی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆیان گێڕاینەوە، کە ئەوان لە یەکێک لە سەفەرەکان لە خزمەت پێغەمبەر ﷺ بوون، جا یەکێک لە پیاوەکان خەوی لێکەوت، تیرێکی لەلا بوو، یەکێکی تر لە هاوەڵان چوو تیرەکەی هەڵگرت و بردی (شاردیەوە)، جا کاتێک لە خەو هەڵسا، پەشۆکا، ئیدی خەڵکەکە هەموو پێکەنین، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: بە چی پێدەکەنن، گوتیان: هیچ نییە، تەنها ئەوە بوو تیرێکی ئەومان بردو ئەویش پەشۆکا، جا پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: دروست نییە و نابێ مسوڵمان مسوڵمانێکی دیکە بترسێنێ.

سەرزەنشتکردنی قسە دابڕین لەگەڵ برای مسوڵمان

٨٧٤- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَبَاغَضُوا، وَلاَ تَحَاسَدُوا، وَلاَ تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَاناً، وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ»[٢].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکدی مەبوغزێنن، وە ئێرەیی بە یەکدی مەبەن، پشت لە یەکدی مەکەن، بەندەی خوابن، پێکەوە برابن، وە حەڵاڵ نییە بۆ هیچ مسوڵمانێک لە سێ شەو زیاتر قسە لەگەڵ برای مسوڵمانی نەکات.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٣١١٤، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح، وأبو داود: ٥٠٠٦.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٣٩٨ وصَحَّحَهُ الألباني.

فەرمان بە سڵاو کردن

٨٧٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا لَقِيَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، فَإِنْ حَالَتْ بَيْنَهُمَا شَجَرَةٌ أَوْ جِدَارٌ، أَوْ حَجَرٌ، ثُمَّ لَقِيَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ أَيْضاً»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە بە برای مسوڵمانی خۆی گەیشت با سڵاوی لێبکات، وە ئەگەر دارێک، یان دیوارێک، یان بەردێک کەوتە نێوانیان، پاشان پێی گەیشتەوە، با دیسان سڵاوی لێبکاتەوە.

بە بەزەیی بە، بۆ هەموو کەس

٨٧٦- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ ﷺ، قَالَ: أَرْسَلَتِ ابْنَةُ النَّبِيِّ ﷺ إِلَيْهِ، إِنَّ ابْنًا لِي قُبِضَ فَأْتِنَا، فَأَرْسَلَ يُقْرِئُ السَّلَامَ وَيَقُولُ: «إِنَّ للهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطَى، وَكُلٌّ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُسَمًّى، فَلْتَصْبِرْ وَلْتَحْتَسِبْ» فَأَرْسَلَتْ إِلَيْهِ، تُقْسِمُ عَلَيْهِ لَيَأْتِيَنَّهَا؛ فَقَامَ وَمَعَهُ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ، وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ، وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، وَرِجَالٌ؛ فَرُفِعَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الصَّبِيُّ وَنَفْسُهُ تَتَقَعْقَعُ كَأَنَّهَا شَنٌّ، فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا هذَا؟ فَقَالَ: «هذِهِ رَحْمَةٌ جَعَلَهَا اللَّهُ فِي قُلُوبِ عِبَادِهِ، وَإِنَّمَا يَرْحَمُ اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الرُّحَمَاءُ»[٢].

ئوسامەی کوڕی زەید ﷺ، دەڵێ: کچێکی پێغەمبەر ﷺ لە دوای باوکی نارد، کەوا کوڕەکەم وا گیانی دەکێشرێ تەشریف بێنی بۆ لامان، پێغەمبەریش ﷺ یەکێکی ناردو فەرمووی: پێی بڵێ: ئەوەی خوا دەیدات دوایی دەیباتەوە ئەوە هەر هی خۆیەتی، هەموو شتێکیش لە لای خوا ماوەی دیاری کراوە، کەواتە: با ئارام بگرێ و چاوەڕێی پاداش بکات، بۆ جاری دووەم بە دوای بابی ناردوو سوێندیشی خوارد کە هەر دەبێ بچێتە لایان، پێغەمبەریش ﷺ هەڵسا لەگەڵ سەعدی کوڕی عوبادەو موعازی کوڕی جەبەل و ئوبەی کوڕی کەعب و زەیدی کوڕی سابیت و چەند

---

(١) أخرجه أَبُو داود: ٥٢٠٢، أخرجه أَبُو داود: ٥٢٠٢، قال الألباني: صحيح موقوفا، مرفوعا.

(٢) أخرجه البخاري: ١٢٢٤، واللَّفْظُ لَهُ، ومسلم: ٢١٧٤.

پیاوێکی دیکە چوونە لای، کە منداڵەکەیان هێنا بۆ پێغەمبەر ﷺ ڕووحی دەداو هەناسەی تەنگ بوو بوو، وەک کوندەک (کوندە کە دۆی تێدەکرێ و دەهەژێ) فرمێسکیش لە هەردوو چاوە (گەش و جوان و موبارەکەکانی) پێغەمبەر ﷺ دەهاتنە خوارێ، سەعد ﷺ، گوتی: ئەم گریانە چییە ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟! فەرمووی: ئەوە سۆزو بەزەییە خوا دەیخاتە دڵی بەندەکانییەوە، وە بێگومان خوای گەورە بەزەیی دێتەوە بەو بەندانەی کە بە بەزەیین.

سپاردە پارێزی لە سیفەتی بڕوادارییە

٨٧٧- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: مَا خَطَبَنَا نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ إِلاَّ قَالَ: «لاَ إِيْمَانَ لِمَنْ لاَ أَمَانَةَ لَهُ وَلاَ دِيْنَ لِمَنْ لاَ عَهْدَ لَهُ»[١].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: هیچ جارێک پێغەمبەری خوا ﷺ وتاری پێشکەش نەکردووین، مەگەر فەرموویەتی: بڕوای (تەواو) نییە، ئەو کەسەی سپاردە ناپارێزێ، وە دینداریی (تەواو) نییە ئەو کەسەی خاوەن بەڵێن و پەیمان نییە.

لە ئادابەکانی لە پێکردنی پێڵاو

٨٧٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: «إِذَا انْتَعَلَ أَحَدُكُمْ فَلْيَبْدَأْ بِالْيَمِينِ، وَإِذَا نَزَعَ فَلْيَبْدَأْ بِالشِّمَالِ، لِتَكُنِ الْيُمْنَى أَوَّلَهُمَا تُنْعَلُ وَآخِرَهُمَا تُنْزَعُ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێکتان پێڵاوی کردە پێی، با بە ڕاستە دەست پێبکات، وە ئەگەر پێڵاوی داکەند با بە چەپ دەست پێبکات، بۆ ئەوەی ڕاستە ببێتە یەکەم و داکەندران ببێتە کۆتایی.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٢٤٠٦، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن في الشواهد.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٥١٧، ومسلم: ٢٠٩٧.

دوعای داواکردنی زانستی بە سوود

٨٧٩- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمَاً نَافِعَاً، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ»[١].

جابری کوڕی عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو، دەیفەرموو: خوایە من داوای زانست و زانیاری بە سوودت لێ دەکەم، وە پەنات پێ دەگرم لە زانستێک سوودی نەبێ.

سووربوون لەسەر پاککردنەوەی دەم

٨٨٠- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ»[٢].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: سیواک پاککەرەوەیە بۆ دەم و، هۆکاری ڕەزامەندی پەروەردگارە.

ئەزیەت نەدانی مسوڵمانان

٨٨١- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، يَقُولُ سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الْمُسْلِمُ مَنْ سَلِمَ الْمُسْلِمُونَ مِنْ لِسَانِهِ وَيَدِهِ»[٣].

جابر ﷺ دەڵێ: لە پێغەمبەرم ﷺ بیست دەیفەرموو: مسوڵمان ئەو کەسەیە کە مسوڵمانان سەلامەت و پارێزراو بن لە زمان و دەستی.

---

(١) أخرجه ابن حبان: ٨٢، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، والطبراني في الأوسط: ٩٠٥٠، قال الهيثمي: (١٠/١٨٢): إسناده حسن.

(٢) أخرجه أحمد: ٢٤٢٤٩، والنسائي: ٥، وابن خزيمة: ١٣٥، وابن حبان: ١٠٦٧.

(٣) أخرجه مسلم: ١٧١.

پەناگرتن بە خوا لە سیفەتە خراپەکان

٨٨٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ، وَالْهَرَمِ وَالْبُخْلِ، وَالْجُبْنِ وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَشَرِّ الْمَسِيحِ الدَّجَّالِ»[١].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: خوایە من پەنات پێ دەگرم لە بێ توانایی و تەنبەڵی و پیریی و ڕەزیلی و ترسنۆکی و سزای گۆڕو خراپەی مەسیحی دەجال.

دوعایەک هیچ شتێک زیانی نابێ لەگەڵی

٨٨٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا لَقِيتُ مِنْ عَقْرَبٍ لَدَغَتْنِي الْبَارِحَةَ، فَقَالَ: «أَمَا إِنَّكَ لَوْ قُلْتَ حِينَ أَمْسَيْتَ: أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ، لَمْ يَضُرَّكَ»[٢].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پیاوێک هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا دوێنێ دووپشکێک پێوەی دام، فەرمووی: تۆ ئەگەر کاتێ ئێوارەت کردەوە بتگوتبایە: پەنا بە وشە تەواوەکانی خوا دەگرم لە خراپەی ئەوەی دروستی کردوە، هیچ شتێک زیانی بۆی نابێت.

خەونی چاک و خەونی خراپ

٨٨٤- عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: كُنْتُ أَرَى الرُّؤْيَا، فَتُمْرِضُنِي حَتَّى سَمِعْتُ أَبَا قَتَادَةَ ﷺ يَقُولُ: كُنْتُ أَرَى الرُّؤْيَا، فَتُمْرِضُنِي حَتَّى سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ، فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ فَلْيَقُصَّهُ عَلَى مَنْ يُحِبُّ، وَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ، فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّهَا، وَلْيَتْفُلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٦٦٨، ومسلم: ٢٧٠٦، وأبو داود: ١٥٤٠، والترمذي: ٣٤٨٥، وابن حبان: ١٠٠٩، واللفظ له.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٧٠٩.

(٣) أخرجه البخاري: ٥٤١٥، ومسلم: ٢٢٦١.

ئەبو سەلەمەی کوڕی عەبدوڕڕەحمان دەڵێ: من خەونی (ی هێندە ناخۆش)ـم دەبینی نەخۆشی دەخستم، هەتا گوێم لە ئەبو قەتادە ﷺ بوو دەیگوت: منیش خەو (نی ناخۆش)ـم دەبینی نەخۆشی دەخستم، هەتا گوێم لە پێغەمبەر ﷺ بوو دەیفەرموو: خەونی چاک لە خواوەیە، ئەگەر یەکێک لە ئێوە خەونێکی بینی پێی خۆش بوو، با لەلای ئەو کەسە باسی بکات کە خۆشی دەوێ، وە ئەگەر یەکێک لە ئێوە خەوێکی بینی پێی ناخۆش بوو، با پەنا بگرێ بە خوا لە شەڕو خراپەی، هەروەها با سێ جار تف بکات بەلای چەپیدا.

دوعای کاتی خەوتن و لە خەو هەڵسان

٨٨٥- عَنْ حُذَيْفَةَ ﷺ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ قَالَ: «بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ أَمُوتُ وَأَحْيَا»، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ مِنْ مَنَامِهِ قَالَ: «الْحَمْدُ لِلهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا، وَإِلَيْهِ النُّشُورُ»[1].

حوزەیفە ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ ئەگەر بیویستایە بخەوێ دەیفەرموو: خوایە بە ناوی تۆوە دەمرم و زیندوو دەبمەوە (لێرەدا مەبەست بە مردن نووستنە، چونکە نووستن برای مردنە)[2]، وە کاتێ لە خەو هەڵسابا دەیفەرموو: ستاییش بۆ ئەو خوایەی زیندووی کردینەوە دوای ئەوەی مراندمانی، زیندووبوونەوەو گەڕانەوەشمان هەر بۆ لای ئەوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٩٦٥.

(٢) النَّوْمُ أَخُو المَوْتِ، ولَا يَمُوتُ أَهْل الجَنَّةِ رَواهُ الدَيْلَمي: ٦٩٠٧ ، وصَحَّحَهُ الألباني، واتە: نووستن برای مردنە و، خەڵکی بەهەشتیش نامرن.

له ئادابەکانی باوێشک

٨٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعُطَاسَ، وَيَكْرَهُ التَّثَاؤُبَ، فَإِذَا تَثَاءَبَ أَحَدُكُمْ، فَلْيَرُدَّ مَا اسْتَطَاعَ، وَلَا يَقُلْ: هَاوْ، فَإِنَّهُ إِذَا، قَالَ: هَاوْ، ضَحِكَ مِنْهُ الشَّيْطَانُ، فَإِذَا عَطَسَ أَحَدُكُمْ، فقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَحَقٌّ عَلَى مَنْ سَمِعَهُ أَنْ يَقُولَ: يَرْحَمُكَ اللَّهُ»(١).

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خوا پژمینی خۆش دەوێ، وە ڕقی لە باوێشکە، ئەگەر یەکێک لە ئێوە، باوێشکی هات با بەپێی توانا بیگێڕێتەوە، وە با نەڵێ: ها، (باوێشک بدات و دەمی بکاتەوە) چونکە ئەگەر وتی: ها، شەیتان پێی پێدەکەنێ، جا ئەگەر یەکێک لە ئێوە پژمی و وتی: (الْحَمْدُ لِلَّهِ) واتە: سوپاس و ستایش بۆ خوا، ئەوە حەقە لەسەر ئەو کەسەی کە گوێی لێ بووە بڵێ: (يَرْحَمُكَ اللَّهُ) واتە: خوا ڕەحمت پێ بکات.

پاداشتی نوێژی بەیانی

٨٨٧- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي عَمْرَةَ، قَالَ: دَخَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ ﷺ الْمَسْجِدَ بَعْدَ صَلَاةِ الْمَغْرِبِ، فَقَعَدَ وَحْدَهُ، فَقَعَدْتُ إِلَيْهِ فَقَالَ، يَا ابْنَ أَخِي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، يَقُولُ: «مَنْ صَلَّى الْعِشَاءَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا قَامَ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَمَنْ صَلَّى الصُّبْحَ فِي جَمَاعَةٍ فَكَأَنَّمَا صَلَّى اللَّيْلَ كُلَّهُ»(٢).

عەبدوڕڕەحمانی کوڕی ئەبو عەمرە دەڵێ: عوسمانی کوڕی عەففان ﷺ دوای نوێژی مەغریب چووە نێو مزگەوت، بە تەنیا دانیشت، منیش لەلای دانیشتم، (عوسمان ﷺ) گوتی: ئەی کوڕی برام! گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەس نوێژی عیشا بە کۆمەڵ بکات، وەک ئەوە وایە تا نیوەی شەو شەونوێژی

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٨٦٩.

(٢) أخرجه مسلم: ٦٥٦.

کردبێ، وە هەر کەسێک نوێژی بەیانی بە کۆمەڵ بکات وەک ئەوە وایە هەموو شەوەکە شەونوێژی کردبێ.

ئیسلام، ئیمان، ئیحسان، دووڕوویی، هاوبەشدانان، ڕووپامایی.

پێناسەی ئیسلام

پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

٨٨٨- عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنهما قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «بُنِيَ الإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدَاً رَسُولُ اللَّهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالحَجِّ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ»[١].

ئیبنو عومەر رضي الله عنهما دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیسلام لەسەر پێنج پایە دامەزرێنراوە: شایەتمان بەوە کە جگە لە خوا هیچ پەرستراوێکی دیکە (بە هەق) نییە، موحەممەد پێغەمبەری خوایە، ئەنجامدانی پێنج نوێژ (لە ڕۆژێکدا)، زەکات دەرکردن لە ماڵ و سامان، حەجی ماڵی خوا (ئەگەر توانا هەبوو)، ڕۆژووگرتنی ڕەمەزان.

پێناسەی ئیمان

٨٨٩- عَنْ عُمَر بْنِ الخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الإِيْمَانُ: أَنْ تُؤْمِنَ بِاللَّهِ، وَمَلاَئِكَتِهِ، وَكُتُبِهِ، وَرُسُلِهِ، وَالْيَوْمِ الآخِرِ، وَتُؤْمِنَ بِالْقَدَرِ خَيْرِهِ وَشَرِّهِ»[٢].

عومەر کوڕی خەتتاب رضي الله عنه دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیمان بریتیە لەوەی کە: بڕوات هەبێ بە خوا، بە فریشتەکانی خوا، بە کتێبەکانی خوا، بە پێغەمبەرەکانی خوا، بە ڕۆژی دوایی، وە بڕوات هەبێ بە قەدەری خوا بە چاک و بە خراپییەوە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٨، ومسلم: ١٦.

(٢) أخرجه مسلم: ١٥١.

پێناسەی ئیحسان

٨٩٠- عَنْ عُمَر بْنِ الخَطَّابِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الإِحْسَانُ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ»(١).

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئیحسان (کە پلەی هەرە بەرزی دینداریيە) بریتیە لەوەی کە: بە جۆرێک خوا بپەرستی وەک ئەوەی چاوت خوا ببینێ، خۆ ئەگەر تۆش خوا نەبینی، دڵنیا بیت ئەو دەتبینێ.

پێناسەی دووڕوویی

٨٩١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أَرْبَعٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ كَانَ مُنَافِقاً خَالِصاً، وَمَنْ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنْهُنَّ كَانَتْ فِيهِ خَصْلَةٌ مِنَ النِّفَاقِ حَتَّى يَدَعَهَا: إِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ، وَإِذَا حَدَّثَ كَذَبَ، وَإِذَا عَاهَدَ غَدَرَ، وَإِذَا خَاصَمَ فَجَرَ»(٢).

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: چوار سیفەت لە هەر کەسێکدا هەبن، ئەوە مونافیقێکی تەواوە، وە هەر کەسێک یەک لەو چوار سیفەتەی تێدا هەبن، ئەوە سیفەتێک لە سیفەتەکانی نیفاقی تێدان، تاکو دەستی لێ هەڵدەگرێ (کە بریتین لەمانە): هەر کاتێ بە ئەمیندار دانرا خیانەت بکات، وە هەمیشە لە کاتی قسەکردن درۆ بکات، وە هەردەم لە کاتی پەیماندان غەدر بکات و پەیمان بشکێنێ، وە هەر کاتێ دەمەقاڵێ و مشت و مڕی بوو، خۆی تووشی گوناهو تاوان بکات.

---

(١) أخرجه مسلم: ١٥١.

(٢) أخرجه البخاري: ٣٤، ومسلم: ٥٨.

پێناسەی هاوبەش دانان

٨٩٢- عَنْ جَابِرٍ ﷺ، قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ ﷺ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا الْمُوجِبَتَانِ؟ قَالَ: «مَنْ مَاتَ لَا يُشْرِكُ بِاللَّهِ شَيْئاً دَخَلَ الجَنَّةَ، وَمَنْ مَاتَ يُشْرِكُ بِاللَّهِ دَخَلَ النَّارَ»[1].

جابر ﷺ دەڵێ: پیاوێک هات بۆ لای پێغەمبەر ﷺ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا دوو پێویستکەرەکان (کە چوونە بەهەشت و دۆزەخ واجب دەکەن) چین؟ فەرمووی: هەر کەسێک بمرێ و هاوبەشی بۆ خوا دانەنابێ، دەچێتە بەهەشتەوە، هەر کەسێکیش بمرێ و هاوبەشی بۆ خوا دانابێ، دەچێتە دۆزەخەوە.

پێناسەی ڕووپامایی[2]

٨٩٣- عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَخْوَفَ مَا أَخَافُ عَلَيْكُمُ الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الشِّرْكُ الْأَصْغَرُ؟ قَالَ: «الرِّيَاءُ إِنَّ اللَّهَ يَقُولُ: يَوْمَ تُجَازَى الْعِبَادُ بِأَعْمَالِهِمْ اذْهَبُوا إِلَى الَّذِينَ كُنْتُمْ تُرَاءُونَ بِأَعْمَالِكُمْ فِي الدُّنْيَا، فَانْظُرُوا هَلْ تَجِدُونَ عِنْدَهُمْ جَزَاءً»[3].

مەحموودی کوڕی لەبید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: شتێک کە زۆر مەترسیم لێی هەیە بەرانبەرتان شیرکی بچووکە، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ! شیرکی بچووک چییە؟ فەرمووی: ڕووپامایی، (ئەوەیە شتێک بکەی بەشی غەیری خوای تێبخەی). جا خوا لەو ڕۆژەی پاداشتی بەندەکانی دەداتەوە (بە ڕیابازان) دەفەرموێ: بڕۆن بۆ لای ئەو کەسانەی ئێوە ڕیابازیتان لە پێناو دەکردن و کردەوە چاکەکانتان بۆ ئەوان ئەنجامدەدا لە دونیا، بزانن هیچ پاداشتتان لەلای ئەوان دەست دەکەوێ؟

---

(١) أخرجه أحمد: ١٥٢٣٧، قال شُعيب الأرنؤوط: حديث صحيح، وهذا إسناد قوي على شرط مسلم.

(٢) هاوبەشدانانی بچوک، ڕیابازی

(٣) أخرجه أحمد: ٢٣٦٨٦، وقال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

بەشی دووەم

لەم بەشەدا، بە گشتی تیشک دەخەینە سەر پێگە و پلە و ڕێزی ئافرەت لە ئیسلامدا، وەک: دایک، هاوسەر (خێزان)، کچ، خوشک، وە هەروەها هێنانەوەی چەند وێنەیەک لە فەرموودە شیرین و بەڕێزەکانی خۆشەویستی خوا ﷺ، کەتیایاندا چارەسەری دەیان کێشە و گرفتی نێو کۆمەڵگەی تێدا بەدی دەکرێ.

وەک دایک

٨٩٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَبَرُّ؟ قَالَ: «أُمَّكَ»، قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «أُمَّكَ»، قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «أُمَّكَ»، قَالَ: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: «أَبَاكَ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: گوترا: (واتە: یەکێک گوتی:) ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ لەگەڵ کێ زۆر چاکەکار بم؟ فەرمووی: دایکت، گوتی: دوای ئەو کێ؟ فەرمووی: دایکت، گوتی: دوای ئەو کێ؟ فەرمووی: دایکت، گوتی: دوای ئەو کێ؟ فەرمووی: باوکت. (کەواتە: دایک سێ پلە لە پێش باوکەوەیە بۆ چاکە لەگەڵ کردن).

٨٩٥- عَنْ أَسْمَاءِ ﷺ قَالَتْ: أَتَتْنِي أُمِّي رَاغِبَةً، فِي عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ: أَصِلُهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ»[٢].

ئەسماء ﷺ دەڵێ: لە سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ دایکم (هاوبەشدانەر بوو) هاتە لام، پێی خۆشبوو پەیوەندی هەبێ لەگەڵم، منیش پرسیارم لە پێغەمبەر کرد، ئایا (چاکە بکەم لەگەڵی و) پەیوەندیم هەبێ لەگەڵی؟ فەرمووی: بەڵێ (چاکەکاربە لەگەڵی و پەیوەندی لەگەڵ مەپچڕێنە).

---

(١) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٥، والحديث في الصحيحين بلفظ من أحق الناس بحسن صحابتي الحديث.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٦٣٣، ومسلم: ٢٣٧١.

٨٩٦- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «نِـمْتُ، فَرَأَيْتُنِي فِي الجَنَّةِ، فَسَمِعْتُ صَوْتَ قَارِئٍ يَقْرَأُ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: هَذَا حَارِثَةُ بْنُ النُّعْمَانِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: كَذَلِكَ الْبِرُّ، كَذَلِكَ الْبِرُّ»، قَالَتْ: وَكَانَ أَبَرَّ النَّاسِ بِأُمِّهِ[1].

عائیشە ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: خەوتم، خۆم بینی وا لە بەھەشتم، گوێم لە دەنگێک بوو، قورئانی دەخوێند، گوتم: ئەوە کێیە؟ گوتیان: ئەوە حاریسەی کوڕی نوعمانە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئا ئەوەیە پاداشتی چاکەکردن لەگەڵ دایک و باوک، (عائیشە ﵂ دەڵێ:) ئەو ھاوەڵە بەڕێزە باشترینی خەڵکی بووە لەگەڵ دایکی.

٨٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «رَغِمَ أَنْفُهُ، رَغِمَ أَنْفُهُ، رَغِمَ أَنْفُهُ»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ؟ قَالَ: «مَنْ أَدْرَكَ وَالِدَيْهِ عِنْدَ الْكِبْرِ، أَوْ أَحَدَهُمَا، فَدَخَلَ النَّارَ»[2].

ئەبو ھورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: لووتی بە خۆڵدا بچێ، لووتی بە خۆڵدا بچێ، لووتی بە خۆڵدا بچێ! گوتیان: کێ ئەی پێغەمبەری خوا؟ فەرمووی: ئەو کەسەی بە دایک و باوکی، یان بە یەکێکیان ڕادەگات لە کاتی پیری و بە تەمەنی، کەچی دەچێتە دۆزەخیشەوە (واتە: بای ئەوەندە خزمەتی نەکردبن کە پێی بچێتە بەھەشت).

٨٩٨ «عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: زَارَ النَّبِيُّ ﷺ قَبْرَ أُمِّهِ، فَبَكَى وَأَبْكَى مَنْ حَوْلَهُ»[3].

ئەبو ھورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ سەردانی گۆڕی دایکی کرد، گریا، جا ئەو خەڵکەی دەوروبەری ھەموو گریاند (واتە: بە ھۆی گریانی ئەوەوە ﷺ، ھەموو گریان).

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٥٣٧٦، والنسائي: ٨٢٣٤، وقال شُعيب الأرناؤوط في المسند: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه مُسلم: ٢٥٥١، واللفظ للبخاري في الأدب المفرد: ٢١.

(٣) أخرجه مُسلم: ٩٧٦، وابن حبان: ٣١٦٩.

٨٩٩- عَنِ اَلْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْخَالَـةُ بِـمَنْزِلَةِ الْأُمِّ»[١].

بەڕائی کوڕی عازیب ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوشکی دایک لە شوێنی دایکە.

وەک هاوسەر (ژن، خێزان)

٩٠٠- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا ذَبَحَ الشَّاةَ، فَيَقُولُ: «أَرْسِلُوا بِهَا إِلَى أَصْدِقَاءِ خَدِيجَةَ»[٢].

دایکمان عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ عادەتی وابوو کە مەڕێکی سەردەبڕی، بەش بەشی دەکرد و دەیفەرموو: بینێرن بۆ دۆستەکانی خەدیجە (وەک وەفا و ڕێز و خۆشەویستی بۆ خەدیجە ﷺ).

٩٠١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَكْمَلَ الْمُؤْمِنِينَ إِيمَانًا أَحْسَنُهُمْ خُلُقًا، وَخِيَارُكُمْ خِيَارُكُمْ لِنِسَائِكُمْ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان ئیمان تەواوترینی بڕواداران ڕەوشت جوانترینیانە، وە باشترینتان باشترینتانن بۆ ژنەکانتان (هاوسەرانتان).

٩٠٢- عَنْ جَابِرٍ ﷺ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي النِّسَاءِ، فَإِنَّكُمْ أَخَذْتُمُوهُنَّ بِأَمَانِ اللَّهِ، وَاسْتَحْلَلْتُمْ فُرُوجَهُنَّ بِكَلِمَةِ اللَّهِ»[٤].

جابر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دەربارەی ژنان لە خوا بترسن، چونکە ئێوە ئەوانتان وەرگرتوە وەک ئەمانەتی خوا، وە داوێنیانتان بۆ خۆتان حەڵاڵ کردوە بە وشەی خوا (کە بریتیە لە -إنكاح و تزويج-).

---

(١) أخرجه البخاري: ٢٥٥٢، والترمذي ١٩٠٤، وابن حبان: ٤٨٧٣

(٢) أخرجه البخاري: ٣٨٢١، ومسلم: ٦٤٣١.

(٣) أخرجه أحمد: ١٠١١٠، وقال شُعيب الأرنؤوط: حديث صَحِيح.

(٤) أخرجه مسلم: ١٢١٨، وابن حبان: ١٤٥٧.

٩٠٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْراً»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: (ئامۆژگارییتان دەکەم) ئامۆژگاری یەکتری بکەن دەربارەی ئافرەتان بە چاکە (واتە: بە چاکە مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن).

٩٠٤- عَنِ الْعِرْبَاضِ ﷺ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ الرَّجُلَ إِذَا سَقَى امْرَأَتَهُ مِنَ المَاءِ أُجِرَ»، فَأَتَيْتُ امْرَأَتِي فَسَقَيْتُهَا، وَحَدَّثْتُهَا بِمَا سَمِعْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ[٢].

عیرباض ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو فەرمووی: ئەگەر پیاو ئاو بداتە ژنەکەی، پاداشتی دەدرێتەوە، (جا دەڵێ:) چوومەوە بۆ لای ژنەکەم و ئاوم پێدا، وە ئەوەی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ بیستبووم، بۆم باسکرد.

٩٠٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَنْفَقَتِ الْمَرْأَةُ مِنْ بَيْتِ زَوْجِهَا غَيرَ مُفْسِدَةٍ، كَانَ لَهَا أَجْرُهَا، وَلَهُ مِثْلُهُ بِمَا اكْتَسَبَ، وَلَهَا بِمَا أَنْفَقَتْ»[٣].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر ژن لە ماڵ و سامانی مێردەکەی خەرج بکات (بەشێکی لێ بکاتە خێر)، بێ ئەوەی زێدەڕۆیی تێدا بکات، ئەوە پاداشتی بۆ هەیە، هەروەها پاداشت بۆ مێردەکەشی دەنووسرێ، چونکە ئەو پەیدای کردوە، ژنەکەش بەخشیوەیەتی.

٩٠٦- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللّهِ ﷺ. قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَطَالَ أَحَدُكُمُ الْغَيْبَةَ، فَلاَ يَطْرُقْ أَهْلَهُ لَيْلاً»[٤].

---

(١) أخرجه البخاري: ٣١٥٣، ومسلم: ١٤٦٨.

(٢) أخرجه أحمد: ١٧١٩٥، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح بِشَواهِدِهِ.

(٣) أخرجه البخاري: ١٣٥٩، ومسلم: ١٠٢٤، واللَّفْظ لِمسلم.

(٤) أخرجه البخاري: ٤٩٤٦، ومسلم: ٧١٥

جابری کوڕی عەبدوڵلا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە لە سەفەرێکیدا زۆری پێچوو، بە شەو (گەڕایەوە) با لە ناکاو نەچێتە ژوورەوە بۆ لای خانەوادەکەی.

٩٠٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يَجْلِدُ أَحَدُكُمْ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ، ثُمَّ يُجَامِعُهَا فِي آخِرِ الْيَوْمِ»[١].

عەبدوڵلای کوڕی زەمعە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: با هیچ یەکێکتان لە ژنەکەی نەدات وەک لێدانی کۆیلە، پاشانیش بچێ لە کۆتایی ڕۆژەکەدا لەگەڵی جووت بێ. (فەرمانی کردوە بە هەڵسوکەوتی جوان و سۆزداری لەگەڵیان).

٩٠٨- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَسِيرٍ لَهُ، فَحَدَا الْحَادِي، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَيْحَكَ يَا أَنْجَشَةُ! رُوَيْدَكَ بِالْقَوَارِيرِ»[٢].

ئەنەس ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەفەرێکدا بوو، وشترەوانەکەش وشترەکانی خستبووە پێشی خۆی و گۆرانی دەگوت تاکو هانیان بدات لەسەر ڕۆیشتن، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: هاوار بۆ تۆ ئەی ئەنجەشە! لەسەرخۆ و هێواش بە لەگەڵ شووشەکان (واتە: لەگەڵ ئەو ئافرەتانەی سواری پشتی وشترەکان بوون)!

٩٠٩ «عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: سَابَقَنِي النَّبِيُّ ﷺ فَسَبَقْتُهُ، فَلَبِثْنَا حَتَّى إِذَا أَرْهَقَنِي اللَّحْمُ سَابَقَنِي فَسَبَقَنِي، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: هَذِهِ بِتِلْكَ»[٣].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٩٠٨.

(٢) أخرجه البخاري: ٦٢٠٩، ومسلم: ٢٣٢٣.

(٣) أخرجه أحمد: ٢٤١٦٤، وابن حبان: ٤٦٩١، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ پێشبڕکێی لەگەڵ کردم، منیش پێشی کەوتم (لێم بردەوە)، پاشان بەو شێوە ماینەوە هەتا (ماوەیەک، دواتر کە من قەڵە و بووم) قەڵەوی ماندووی کردم، ئینجا پێشبڕکێی لەگەڵ کردم و پێشمکەوتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: ئەمە بە ئەوە (واتە: جارێک تۆ لە منت بردەوە و پێشمکەوتی، جارێکیش من تۆڵەی خۆم کردەوە و پێشتکەوتمەوە).

وەک کچ

کچان گوڵی نێو ماڵن، بەرەکەتی خێزانن، پێغەمبەری خوا ﷺ زۆر منداڵی خۆشویستوون و ڕێزی گرتوون، بە تایبەت کچەکانی بێ جیاوازی، وە بە شێوەی کرداری پیشانی عەڕەبی داوە، ئەو تێگەیشتنەیان هەڵەیە کە خراپ مامەڵە کردن و بە سووک سەیرکردنی ئافرەتە، جا پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی:

٩١٠- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامرٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ تَكْرَهُوا الْبَنَاتِ، فَإِنَّهُنَّ الْمُؤْنِسَاتُ الْغَالِيَاتُ»[1].

عوقبەی کوڕی عامر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ڕقتان لە کچان نەبێتەوە (خۆشتان بوێن)، چونکە کچەکان دڵخۆشکەری (خێزان و خانەوادەن) و ڕێزدار و بەهادارن.

٩١١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ تُنْكَحُ الْبِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللّهِ وَكَيْفَ إِذْنُهَا؟ قَالَ: «أَنْ تَسْكُتَ»[2].

ئەبو هوڕەیڕە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کچ مارە ناکرێ تا مۆڵەتی لێ وەردەگیرێ، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ مۆڵەت لێوەرگرتنی چۆنە؟ فەرمووی: بێدەنگ بوونیەتی، (چونکە جاری وایە کچ شەرم دەکات بڵێ: دەمەوێ شوو بە فڵان کەس بکەم).

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧٣٧٣، والطبراني في الكبير: ٨٥٦، قال الهيثمي (١٥٦/٨): فيه ابن لهيعة، وحديثه حسن، وبقية رجاله ثقات، انظر الصَّحِيحَة: ٣٢٠٦ للألباني.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٨٤٣، ومسلم: ١٤١٩.

٩١٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ عَالَ جَارِيَتَيْنِ حَتَّى تَبْلُغَا، جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنَا وَهُوَ»، وَضَمَّ أَصَابِعَهُ[1].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک دوو کچ بە خێو بکات هەتا باڵغ دەبن، لە ڕۆژی قیامەت کە دێت من و ئەو ئاواین، (پەنجەکانی هێنایە تەنیشت یەکتر)!

وەک خوشک

٩١٣- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَيْسَ أَحَدٌ مِنْ أُمَّتِي يَعُولُ ثَلَاثَ بَنَاتٍ، أَوْ ثَلَاثَ أَخَوَاتٍ، فَيُحْسِنُ إِلَيْهِنَّ، إِلاَّ كُنَّ لَهُ سِتْراً مِنَ النَّارِ»[2].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ یەکێک نییە لە ئوممەتی من سێ کچ، یان سێ خوشک بە خێو بکات، وە چاکەکار بێ لەگەڵیان، ئەوە بە دڵنیایی بۆی دەبنە پارێزەرو دەیپارێزن لە ئاگر (ی دۆزەخ).

گرنگی پێدان و ئامۆژگاری پێغەمبەر ﷺ بۆ ئافرەتان

٩١٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ وَمَعَهُ بِلَالٌ، فَظَنَّ أَنَّهُ لَمْ يُسْمِعْ فَوَعَظَهُنَّ، وَأَمَرَهُنَّ بِالصَّدَقَةِ، فَجَعَلَتْ الْمَرْأَةُ تُلْقِي الْقُرْطَ وَالْخَاتَمَ، وَبِلَالٌ يَأْخُذُ فِي طَرَفِ ثَوْبِهِ[3].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەری خوا ﷺ بیلالی لەگەڵ بوو چوو بۆ (لای ئافرەتان لە مزگەوت چونکە)، پێی وابوو کە گوێبیستی (وتارەکەی) نەبوون، بۆیە ئامۆژگاری کردن و فەرمانی پێکردن بە ماڵ بەخشین، جا هەر ئافرەتەو گوارەو ئەنگوستیلەی خۆی فڕێ دەدا (بۆ کۆشی بیلال) بیلالیش کۆشی بۆ گرتبوونەوە.

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٦٣١.

(٢) أخرجه البَيْهَقِيُّ في شعب: ١١٠٢٣، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٥٣٧٢.

(٣) أخرجه البخاري: ٩٨، ومسلم: ٨٨٤.

٩١٥- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيِّ ﷺ: قَالَتِ النِّسَاءُ لِلنَّبِيِّ ﷺ: غَلَبَنَا عَلَيْكَ الرِّجَالُ، فَاجْعَلْ لَنَا يَوْمَاً مِنْ نَفْسِكَ. فَوَعَدَهُنَّ يَوْمَاً لَقِيَهُنَّ فِيهِ، فَوَعَظَهُنَّ وَأَمَرَهُن، فَكَانَ فِيمَا قَالَ لَهُنَّ: «مَا مِنْكُنَّ امْرَأَة تُقَدِّمُ ثَلَاثَةً مِنْ وَلَدِهَا إِلَّا كَانَ لَهَا حِجَابًا مِنَ النَّارِ». فَقَالَتِ امْرَأَةٌ: وَاثْنَتَيْنِ؟ فَقَالَ: «وَاثْنَتَيْنِ»[1].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ، دەڵێ: ئافرەتان بە پێغەمبەریان ﷺ گوت: پیاوان زاڵن بەسەر ئێمەو دەفەرت نادەن ببینە خزمەتت (بۆ فێربوون)، جا ڕۆژێکمان بۆ دابنێ ببینە خزمەتت، (پێغەمبەریش ﷺ) بەڵێنی ڕۆژێکی پێدان و لەو ڕۆژەدا پێیانگەشت، جا (چی پێویست بوو بۆی باسکردن و) ئامۆژگاری کردن، فەرمانی پێکردن، جا لەو ئامۆژگارییانەی بۆی کردن ئەوەبوو کە پێی فەرموون: هەر ئافرەتێک لە ئێوە سێ منداڵی پێش خۆی بمرێ، بۆی دەبنە پەرژین لە ئاگری دۆزەخ، ئافرەتێکیش گوتی: ئەگەر دوو منداڵیشی بمرێ؟ (پێغەمبەریش ﷺ) فەرمووی: (بەڵێ) دووانیش.

٩١٦- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ، أَنَّ امْرَأَةً كَانَ فِي عَقْلِهَا شَيْءٌ، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ لِي إِلَيْكَ حَاجَةٌ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا أُمَّ فُلَانٍ، خُذِي أَيَّ الطُّرُقِ شِئْتِ، فَقُومِي فِيهِ حَتَّى أَقُومَ مَعَكِ»، فَخَلَا مَعَهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُنَاجِيهَا حَتَّى قَضَتْ حَاجَتَهَا مِنَ النَّبِيِّ ﷺ[2].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەگێڕێتەوە، ئافرەتێک هەبوو عەقڵی ناتەواو بوو، گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، کارێکم بە تۆ هەیە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەی دایکی فڵان بە ویستی خۆت کام ڕێگەو جێگەت پێ خۆشە هەڵبژێرە (با قسە بکەین، فەرموو) هەڵسە هەتا لەگەڵت بێم، پێغەمبەری خوا ﷺ بە تەنها گفتوگۆی لەگەڵ کرد، هەتا ئافرەتەکە پێویستیەکەی لەگەڵ پێغەمبەر ﷺ تەواو کرد.

---

(١) أخرجه البخاري: ١٠١، ومسلم: ٢٦٣٣.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٣٢٦، وأبو داود: ٤٨١٨، وابن حبان: ٤٥٢٧.

٩١٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «التَّسْبِيحُ لِلرِّجَالِ، وَالتَّصْفِيقُ لِلنِّسَاءِ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (سبحان الله) بۆ پیاوانە، چەپڵە لێدانیش بۆ ئافرەتانە. (واتە: بە لەپی دەستی ڕاستی بدات لە پشتی دەستی چەپی لە کاتێک ئیمام هەڵە دەکات، یاخود شتێکی نامۆ دەبینن لە نوێژدا، بە مەبەستی ئاگادار کردنەوە).

٩١٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ يَنْظُرُ الرَّجُلُ إِلَى عَوْرَةِ الرَّجُلِ، وَلاَ الْمَرْأَةُ إِلَى عَوْرَةِ الْمَرْأَةِ وَلاَ يُفْضِي الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، وَلاَ تُفْضِي الْمَرْأَةُ إِلَى الْمَرْأَةِ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ»[٢].

عەبدوڕەحمانی کوڕی ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەگێڕێتەوە، لە باوکیەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: نابێ پیاو سەیری عەورەتی پیاو بکات، وە نابێ ئافرەت سەیری عەورەتی ئافرەت بکات، وە نابێ پیاو لەگەڵ پیاو لە ژێر پارچە قوماشێکدا بخەوێ، وە نابێ ئافرەت لەگەڵ ئافرەت لە ژێر پارچە قوماشێکدا بخەوێ.

بەشی سێیەم

ڕێژەی جیابوونەوە لە هیچ ڕۆژگارێکدا وەک ئێستا زۆر نەبووە، هۆکار زۆرن، بەڵام هۆکاری سەرەکی دووری خەڵکە بە گشتی، کچان و کوڕانمان بە تایبەتی لە پابەندییان بە شەریعەتی ئیسلام و ڕەچاوکردنی ڕێنماییەکانی، کە پاکترین و چاکترین پەیامی پەروەرێنە سبحانە وتعالی بۆ تێکڕای دروستکراوان، بە تایبەت ئەوانەی (مکلف)ن بە پابەندی و دەست پێوەگرتنی.

هەوڵمداوە لەم چەند لاپەڕە تیشکێک بخەمە سەر ئەو قۆناغە هەستیارەی پێش پرۆسەی هاوسەرگیری، وە لە ژێر ڕۆشنایی فەرموودەکانی خۆشەویست ﷺ باسی هەندێک لەو ڕێنماییانە بکەین، چونکە سەرووی (٧٠٪)ـی جیابوونەوە و تەڵاق

(١) أخرجه البخاري: ١١٤٥، ومسلم: ٤٢٢.

(٢) أخرجه مسلم: ٣٨٨.

لەم قۆناغە هەستیارە ڕوودەدات، دەتوانم بڵێم: شەیتان لە هیچ قۆناغێکی دیکەی ژیانی مرۆڤ، هێندە هەوڵ نادات و کاریگەری لەسەر مرۆڤ دروست ناکات، بۆ بە لاڕێدابردن و سەر لێشێواندنی.

نیاز و مەبەست بنچینە و بنەمای هەموو کارێکە

٩١٩- عَنْ عُمَر بْنِ الخَطَّابِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ، إِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا، أَوْ إِلَى امْرَأَةٍ يَنْكِحُهَا، فَهِجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ»[1].

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان (وەرگیرانی) کردەوەکان بە پێی نیازەکانە، وە هەر کەسێک بە پێی نیازەکەی پاداشت دەدرێتەوە، جا هەرکەس کۆچکردنی بۆ بەدەستهێنانی (دەستکەوتێکی) دونیایی بێ، یان بۆ مارەکردنی ئافرەتێک بێ، ئەوە کۆچکردنەکەی بۆ ئەوەیە کە کۆچی بۆ کردوە.

٩٢٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ثَلَاثَةٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُعِينَهُمُ: الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَالنَّاكِحُ يُرِيدُ أَنْ يَسْتَعِفَّ، وَالْمُكَاتَبُ يُرِيدُ الْأَدَاءَ»[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا لەسەر خۆی پێویست کردوە یارمەتی سێ کەس بدات: ئەو کەسەی لە پێناوی خوا تێدەکۆشێ، ئەو کەسەی هاوسەرگیری دەکات بە نیازی داوێنپاکی، ئەو کۆیلەی گرێبەستی کردوە لەگەڵ گەورەکەی بۆ ئەوەی پارەکەی بداتەوە و خۆی ئازاد بکات.

---

(١) أخرجه البخاري: ١، ومسلم: ٤٩٠٤.

(٢) أخرجه أحمد: ٩٦٢٩، والترمذي: ١٦٥٥، وقال: حسن، والنسائي: ٣١٢٠، وابن ماجه: ٢٥١٨، والحاكم: ٢٨٥٩، وقال: صحيح على شرط مسلم، وابن حبان: ٤٠٣٠.

پشت بەستن بە خوا لە هەموو کارێکدا

٩٢١- عَنْ عُمَر بْنِ الخَطَّابِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ أَنَّكُمْ تَتَوَكَّلُونَ عَلَى اللَّهِ حَقَّ تَوَكُّلِهِ، لَرَزَقَكُمْ كَمَا يَرْزُقُ الطَّيْرَ، تَغْدُو خِمَاصاً، وَتَرُوحُ بِطَانًا»[1].

عومەر کوڕی خەتتاب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر بەڕاستی و تەواوی پشت بە خوا ببەستن، ڕۆزیتان دەدات، وەک چۆن ڕۆزی باڵندە دەدات، بەیانیان بە سکی برسیەوە دەچێتەدەر (لە هێلانەکەی)، ئێوارانیش بە سکی پڕ دەگەڕێتەوە.

چارەسەری خۆشەویستی نێوان کوڕ و کچ

٩٢٢- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَمْ نَرَ لِلْمُتَحَابَّيْـنِ مِثْلَ النِّكَاحِ»[2].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ چارەسەرێک نابینین باشتر بێ لە هاوسەرگیری بۆ دوو کەس کە یەکتریان خۆشبوێ.

هاندان بۆ ئەنجامدانی هاوسەرگیری

٩٢٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ»[3].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەی کۆمەڵی گەنجان! هەر کەس لە ئێوە توانای هەیە با ژن بێنێ.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٠٥، والترمذي: ٢٣٤٤، وقال: حسن صحيح، والحاكم: ٧٨٩٤، قال: صحيح الإسناد.

(٢) أخرجه ابن ماجه: ١٨٤٧، والطبراني في الكبير: ١٠٨٩٥، والحاكم: ٢٦٧٧، وقال: صحيح على شرط مسلم، والبيهقي في الكبرى: ١٣٢٣، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٣) أخرجه البخاري: ١٩٠٥.

هاوسەرگیری نیوەی ئایین تەواو دەکات

٩٢٤- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا تَزَوَّجَ العَبْدُ فَقَدِ اسْتَكْمَلَ نِصْفَ الدِّينِ، فَلْيَتَّقِ اللّه فِي النِّصْفِ البَاقِي»[1].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کاتێک بەندە (کوڕ، یان کچ) هاوسەرگیری کرد، ئەوە بە دڵنیایی نیوەی دینداریيەکەی تەواو بووە، دەی با پارێز لە خوا بکات لەو نیوەی دیکەی کە ماوە.

بەرەکەت لە ئاسانکردنی مارەییدایە

٩٢٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مِنْ يُمْنِ الْمَرْأَةِ تَسْهِيلُ أَمْرِهَا، وَقِلَّةُ صَدَاقِهَا»[2].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ پێمی فەرموو: لە بەرەکەتداری هاوسەرگیری ئافرەت ئەوەیە کارئاسانی بکرێ لە بە شوودان و مارەییەکەشی کەم بێت.

٩٢٦- «عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، قَالَ: لَمَّا تَزَوَّجَ عَلِيٌّ فَاطِمَةَ، قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: أَعْطِهَا شَيْئًا، قَالَ: مَا عِنْدِي شَيْءٌ، قَالَ: فَأَيْنَ دِرْعُكَ الْحُطَمِيَّةُ»[3].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: کاتێک عەلی فاطیمەی ﷺ مارە کرد، پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: شتێکی پێ بدە (وەک مارەیی)، گوتی: هیچم نییە، فەرمووی: ئەی قەڵغانە حوطەمییەکەت لە کوێیە؟ (لە شوێنی دیکە هاتوە: وتی: لەلامە، فەرمووی: پێی بدە).

---

(١) أخرجه البَيْهَقِي في شعب الإيمان: ٥٤٨٦، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الجامع: ٤٣٠.

(٢) أخرجه ابن حبان: ٤٠٩٥، وحَسَّنَهُ كُلّ مِنَ الألباني وشُعيب الأرنؤوط.

(٣) أخرجه ابن حبان: ٦٩٤٥، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

سەیرکردنی ئافرەت لە کاتی داخوازی

٩٢٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَتَاهُ رَجُلٌ، فَأَخْبَرَهُ أَنَّهُ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنَ الأَنْصَارِ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ ﷺ: «أَنَظَرْتَ إِلَيْهَا»؟ قَالَ: لاَ، قَالَ: «فَاذْهَبْ، فَانْظُرْ إِلَيْهَا، فَإِنَّ فِي أَعْيُنِ الأَنْصَارِ شَيْئًا»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: لە لای پێغەمبەر ﷺ بووم، پیاوێک هاتە لای، هەواڵی پێدا کە ئافرەتێکی ئەنصاری خواستوە، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: ئایا سەیرت کردوە؟ گوتی: نەخێر، فەرمووی: بڕۆ، سەیری بکە، چونکە لە چاوی ئەنصارییەکان شتێک هەیە!

لە حیکمەتەکانی سەرپەرشتیکردنی ئافرەت بۆ بە شوودان

٩٢٨- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ نِكَاحَ إِلَّا بِوَلِيٍّ، وَشَاهِدَيْ عَدْلٍ»[2].

عائیشە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: مارەیی دروست نییە بەبێ سەرپەشتیاری (کچەکە) و دوو شاهێدی دادگەر.

چ کوڕێک شایستەیە مێردی پێ بکەی

٩٢٩- عَنْ أَبِي حَاتِمٍ الْمُزَنِيِّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا جَاءَكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ، إِلَّا تَفْعَلُوا تَكُنْ فِتْنَةٌ فِي الْأَرْضِ وَفَسَادٌ»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، وَإِنْ كَانَ فِيهِ، قَالَ: «إِذَا جَاءَكُمْ مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَخُلُقَهُ فَأَنْكِحُوهُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ»[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٨٤٨. (قال النووي ﷺ قِيلَ: الْمُرَاد صِغَر، وقِيلَ زُرْقَة) انظر: المنهاج شرح صحيح مسلم بن الحجاج، دار إحياء التراث العربي، بيروت، الطبعة الثانية: ١٣٩٢. ج١٠، ص٢١٠.

(٢) أخرجه ابن حبان: ٤٠٧٥، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٣) أخرجه الترمذي: ١٠٨٥، قال: هَذَا حديث حسن غريب.

ئەبو حاتەمی موزەنی ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کاتێ کەسێک هاتە لاتان داوای کچەکەتانی کرد ئەگەر لە دینداریی و ڕەوشتەکەی ڕازی بوون، ئەوە کچەکەتانی پێبدەن، ئەگەر ئەم کارە نەکەن ئەوە خراپەکاریی و ئاشووب لەسەر زەوی بڵاو دەبێتەوەو خراپەیەکی زۆر دێتە کایەوە، گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئەگەر ماڵی کەم بوو، یان توانای کەم بوو، فەرمووی: هەر کاتێ کەسێک هاتە لاتان داوای کچەکەتانی کرد ئەگەر لە دینداریی و ڕەوشتەکەی ڕازی بوون، ئەوە کچەکەتانی پێبدەن، سێ جاران ئەمەی دووبارە کردەوە.

نابێ بەزۆر (تۆبزی) کچ بە شوو بدرێ

٩٣٠- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّ جَارِيَةً بِكْرًا أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرَتْ أَنَّ أَبَاهَا زَوَّجَهَا وَهِيَ كَارِهَةٌ، فَخَيَّرَهَا النَّبِيِّ ﷺ»[١].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەگێڕێتەوە، کچێک هاتە لای پێغەمبەر ﷺ باسی کرد کە باوکی بە شووی داوە، ئەویش پێی ناخۆشە (هاوسەرگیری لەگەڵ ئەو کەسە بکات کە باوکی پێیداوە)، پێغەمبەر ﷺ سەرپشکی کرد (دەتەوێ بەردەوام بە، ناتەوێ هەڵیدەوەشێنینەوە).

پرۆسەی هاوسەرگیری پێویستە ئاشکرا بکرێ

٩٣١- عَنْ عَامِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ اَلزُّبَيْرِ- عَنْ أَبِيهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَعْلِنُوا النِّكَاحَ»[٢].

عامڕی کوڕی عەبدوڵڵای کوڕی زوبەیر لە باوکییەوە ﷺ دەگێڕێتەوە، گوتوویەتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هاوسەرگیری ئاشکرا بکەن.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٠٩٦، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط البخاري.

(٢) أخرجه أحمد: ١٦١٧٥، وابن حبان: ٤٠٦٦، والحَاكِمُ: ٢٧٤٨، وقال الحاكم: صحيح الإسناد، ووافقه الذهبي، وقال محقق المستدرك د. محمد كامل: إسناده حسن.

پۆشتەیی ئافرەتان (حیجاب)

٩٣٢- عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ ﵄، دَخَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَعَلَيْهَا ثِيَابٌ رِقَاقٌ، فَأَعْرَضَ- عَنْهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ لَهَا: «يَا أَسْمَاءُ! إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا بَلَغَتِ الْمَحِيضَ، لَمْ يَصْلُحْ أَنْ يُرَى مِنْهَا إِلَّا هَذَا»، وَأَشَارَ إِلَى وَجْهِهِ وَكَفَّيْهِ[1].

عائیشە دەڵێ: ئەسمائی کچی ئەبو بەکر ﵄، هاتە لای پێغەمبەری خوا ﷺ، پۆشاکێکی تەنکی لەبەردا بوو، پێغەمبەری خوا ﷺ ڕووی لێ وەرگێڕا و پێی فەرموو: «ئەی ئەسماء! ئافرەت دوای ئەوەی باڵغ دەبێ، ناگونجێ هیچ شوێنێکی لاشەی ببینرێ جگە لەوە»، ئاماژەی کرد بۆ ڕوخسارو هەردوو لەپی دەستی.

بەشی چوارەم

پیاوان و ئافرەتان بنەمای مرۆڤایەتین

٩٣٣- عَنْ أُمِّ سُلَيْمٍ بِنْتِ مِلْحَانَ ﵂، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ»[2].

ئوممو سولەیمی کچی میلحان ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئافرەتان هاوتای پیاوانن.

ژن و مێرد نابێ بیانوو بگرن بە یەکتر

٩٣٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يَفْرَكْ مُؤْمِنٌ مُؤْمِنَةً، إِنْ كَرِهَ مِنْهَا خُلُقَاً رَضِيَ مِنْهَا آخَرَ»[3].

---

(١) أخرجه أبو داود: ٤١٠٤، والبيهقي في شعب الإيمان: ٧٤٠٩، وصَحَّحَهُ الألباني في صَحِيح الْجَامِع: ٧٨٤٧، وقال شُعيب الأرنؤوط: حسن لغيره.

(٢) أخرجه أحمد: ٥٨٦٩، والترمذي: ١٠٥، وهو حديث حسن صحيح. وقال ابن باز ﵀ هذا حديث صحيح، والمعنى والله أعلم أنهن مثيلات الرّجال إلاّ ما استثناه الشارع، كالإرث والشهادة وغيرهما مما جاءت به الأدلة، وقال شُعيب الأرنؤوط في تحقيقه لسنن الترمذي: حسن لغيره.

(٣) أخرجه أحمد: ٨٣٤٥، ومسلم: ١٤٦.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: با هیچ پیاوێکی بڕوادار هیچ ئافرەتێکی بڕوادار نەبوغزێنێ، ئەگەر ڕقی لە سیفەتێکی خراپی بوو، ئەوە سیفەتێکی دیکەی باشی هەیە کە لێی ڕازییە.

ژن و مێرد دەبێ سەیری خوارووی خۆیان بکەن لە بواری دونیاداری

٩٣٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تَنْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ فَوْقَكُمْ، وَانْظُرُوا إِلَى مَنْ هُوَ أَسْفَلُ مِنْكُمْ، فَإِنَّهُ أَجْدَرُ أَنْ لَا تَزْدُوا نِعْمَةَ الله»[1].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: سەیری ئەو کەسە مەکەن کە لە سەرووی ئێوەوەیە، (بەڵکو) سەیری ئەو کەسە بکەن لە خوارووی خۆتانەوەیە، چونکە ئەوە نزیکترە کە نیعمەتی خوا ڕەتنەکەنەوە (دڵنیایی زیاترت پێدەدات و قەناعەتت بۆ دروست دەکات).

بە ئەندازەی پێویست گرنگیدان بە ژیانی دونیا

٩٣٦- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خُطْبَةً مَا سَمِعْتُ مِثْلَهَا قَطُّ، وَقَالَ: «لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ، لَضَحِكْتُمْ قَلِيلاً وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيراً»، فَغَطَّى أَصْحَابُهُ وُجُوهَهُمْ لَهُمْ حَنِينٌ[2].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ وتارێکیدا، هەرگیز گوێم لە وتاری وا نەبووە، پێغەمبەری خوا ﷺ لە وتارەکەیدا فەرمووی: ئەگەر ئەوەی من دەیزانم ئێوە بیزانن، کەم پێدەکەنن و زۆر دەگریێن، هاوەڵانی ڕوخساری خۆیان داپۆشی (شتێکیان بەسەر سەری خۆیاندادا و سەریان نزم کردەوە)، هەنسکیان دەهات و بە کوڵ دەگریان.

---

(١) أخرجه أحمد: ٧٤٤٢، ومسلم: ٢٩٦٣، واللَّفظ لابن حبان: ٧١٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٣٤٥، ومسلم: ٤٢٦، والترمذي: ٢٣١٢، وابن حبان: ٥٧٩٢.

٩٣٧- عَنْ سَهْلٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ كَانَتْ الدُّنْيَا تَعْدِلُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ، مَا سَقَى كَافِراً مِنْهَا شَرْبَةَ مَاءٍ»[١].

سەهل ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر دونیا بە ئەندازەی باڵی مێشوولەیەک (نرخی) هەبووایە لە لای خوا، ئەوە یەک فڕە ئاوی بە کافرێک نەدەدا.

٩٣٨- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَهْرَمُ ابْنُ آدَمَ وَتَشِبُّ فِيهِ اثْنَتَانِ: الْحِرْصُ عَلَى الْمَالِ، وَالْحِرْصُ عَلَى الْعُمُرِ»[٢].

ئەنەس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئادەمیزاد پیر دەبێ و دوو شت بەهێزتر و گەنجتر دەبنەوە تیایدا: سووربوون لەسەر ماڵ و سامان، وە ئاوات خواستن لەسەر تەمەن درێژی و ژیان.

خراپترین ژن و مێرد کامانەن؟

٩٣٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَشَرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلُ يُفْضِي إِلَى امْرَأَتِهِ، وَتُفْضِي إِلَيهِ، ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا»[٣].

ئەبو سەعیدی خودری ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خراپترین کەس لای خوا لە ڕۆژی دوایی پیاوێکە بۆ سەرجێی چۆتە لای ژنەکەی، وە ژنێکە بۆ سەرجێی چۆتە لای مێردەکەی، پاشان دێ بۆ خەڵکی باس دەکات و بڵاوی دەکاتەوە (کە ئاوا و ئاوای لەگەڵ هاوسەرەکەی کردوە).

---

(١) أخرجه الترمذي: ٢٣٢٠، والبيهقي في شعب الإيمان: ١٠٤٦٥، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه مسلم: ٢٤٥٩، والترمذي: ٢٤٥٥، وابن ماجه: ٤٢٣٤، وابن حبان: ٣٢٢٩.

(٣) أخرجه مسلم: ١٤٣٧.

ئەو ژنەی ڕێگرە لەسەرجێی کردن لەگەڵ مێردەکەی

٩٤٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا دَعَا الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ إِلَى فِرَاشِهِ فَلَمْ تَأْتِهِ، فَبَاتَ غَضْبَانَ عَلَيْهَا، لَعَنَتْهَا الْمَلَائِكَةُ حَتَّى تُصْبِحَ»[(١)].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر پیاوێک بانگی ژنەکەی بکات بۆ سەرجێی کردن (جووتبوون)، ئەویش نەچێت بۆ لای (بێ پاساوێکی شەرعی)، مێردەکەشی ئەم شەوە بە دڵتەنگی و تووڕەییەوە بخەوێ، فریشتەکان نەفرین لەو ژنە دەکەن هەتا ڕۆژ دەبێتەوە.

باشترین ئافرەت کامەیە؟

٩٤١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَيْرُ النِّسَاءِ امْرَأَةٌ إِذَا نَظَرْتَ إِلَيْهَا سَرَّتْكَ، وَإِذَا أَمَرْتَهَا أَطَاعَتْكَ، وَإِذَا غِبْتَ- عَنْهَا حَفِظَتْكَ فِي نَفْسِهَا وَمَالِكَ»[(٢)].

ئەبو هوڕەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باشترین ئافرەت ژنێکە ئەگەر سەیرت کرد دڵخۆشت بکات، کە فەرمانت پێکرد گوێڕایەڵیت بکات، وە ئەگەر لە لای نەبووی بتپارێزێ لە نەفسی خۆی وماڵەکەشت بپارێزێ (واتە: ئاگاداری حەیا و نامووسی خۆی بێت[(٣)]، وە زێدەڕۆیی نەکات لە ماڵ سەرف کردن).

باشترین پیاو کامەیە؟

٩٤٢- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «خَيْرُكُمْ خَيْرُكُمْ لأَهْلِهِ، وَأَنَا خَيْرُكُمْ لأَهْلِي»[(٤)].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٨٩٨، ومسلم: ١٤٣٦.

(٢) أخرجه الطيالسي: ٢٣٢٥، والديلمي: ٢٩١٢، والبزار: ٨٥٣٧ واللَّفظُ لَهُ- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أورد هذا الحديث ابن كثير في تفسيره برقم: ١٩٦٢، وقال محققه عبدالرزاق المهدي: حديث صحيح.

(٣) شتێک نەکات کە گوناهبار بێ و سومعە و ئابڕووی خۆی و مێردەکەی لەکەدار بکات.

(٤) أخرجه الترمذي: ٣٨٩٥ وقال: حسن صحيح.

عائیشه ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: باشترینتان باشترینتانه بۆ خانەوادە و خێزانەکەی، وە من لە هەمووتان باشترم بۆ خانەوادە و خێزانەکەم.

کاتێک ژنێک ئازاری مێردەکەی دەدات

٩٤٣- عَنْ مُعَاذ ﵁، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ تُؤْذِي امْرَأَةٌ زَوْجَهَا إِلاَّ قَالَتْ زَوجَتُهُ مِنَ الحُورِ العِيْنِ: لاَ تُؤْذِيهِ قَاتَلَكِ اللَّهُ! فَإِنَّمَا هُوَ عِنْدَكِ دَخِيْلٌ، أَوْشَكَ أَنْ يُفَارِقَكِ إِلَيْنَا»[1].

موعاز ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر ژنێک مێردەکەی ئازار بدات، حەتمەن ئەو ژنە حۆرییەی کە لە بەهەشت بۆی دانراوە، (دوعای لێ دەکا و) دەڵێ: ئازاری مەدە ئەی خوا بتکوژێ! ئەوە تەنها لەلات میوان و سپاردەیە، زۆر نزیکە لێت جیابێتەوە و بێتەوە لای ئێمە.

ئافرەتان بەرپرسیارن و ئەرکیشیان قورسە

٩٤٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْمَرْأَةُ رَاعِيَةٌ فِي بَيْتِ زَوْجِهَا، وَهِيَ مَسْئُولَةٌ- عَنْ رَعِيَّتِهَا»[2].

ئیبنو عومەر ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ژن بەرپرسیارە لە ماڵی مێردەکەی، وە بەرپرسیاریشە بەرانبەر ئەندامانی خێزان.

٩٤٥- عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْد ﵄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا تَرَكْتُ بَعْدِي فِتْنَةً أَضَرَّ عَلَى الرِّجَالِ، مِنَ النِّسَاءِ»[3].

---

(١) أخرجه الترمذي: ١٢٠٨، وقال: هذا حديث حسن غريب، وابن مَاجَه: ٢٠١٤، وحسنه شيعب الأرنؤوط عند الترمذي.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٤٠٩،

(٣) أخرجه البخاري: ٤٨٠٨، ومسلم: ٢٧٤٠،

ئوسامەی کوڕی زەید ﷄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هیچ شتێکم لە دوای خۆم جێنەهێشتووە لە بەڵا و ئاشووب بۆ پیاوان، خراپتر بێ لە ئافرەتان(ی خراپ، یانی: زۆرجار جوانی ئافرەت هۆکاری تاقیکردنەوەی پیاوە).

باشترین نیعمەتی خوا ژنی ديندار و چاکە

٩٤٦- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الدُّنْيَا مَتَاعٌ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ»[1].

ئیبنو عومەر ﷄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بەڕاستی دونیا هەمووی چێژ و لەزەتە، چاکترینی چێژ و لەزەتەکانی دونیا ژنێکی چاکە.

پێگە و پاداشتی کەسی ڕەوشت بەرز لای پێغەمبەر ﷺ

٩٤٧- عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ- عَنْ أَبِيهِ- عَنْ جَدِّهِ ﷄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلاَ أُخْبِرُكُمْ بِأَحَبِّكُمْ إِلَيَّ، وَأَقْرَبِكُمْ مِنِّي مَجْلِساً يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟» فَسَكَتَ الْقَوْمُ، فَأَعَادَهَا مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثاً، قَالَ الْقَوْمُ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «أَحْسَنُكُمْ خُلُقاً»[2].

عەمری کوڕی شوعەیب لە باوکی لە باپیری ﷄ دەگێڕێتەوە، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئایا هەواڵتان بدەمێ بە خۆشەویستترینتان لە لای من و نیزیکترینتان لە مەجلیسی من لە ڕۆژی قیامەت؟ خەڵکەکەش بێدەنگ بوون، دووجار یان سێجار فەرموویەوە، خەڵکەکە گوتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا! فەرمووی: ڕەوشت جوانترینتان.

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٦٣٤.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٧٢، وحَسَّنَهُ محققه في السلسلة الصحيحة: (٧٩٦).

دادپەروەری کردن لە بەخشین لە نێوان منداڵەکان

٩٤٨- عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ ﷺ، قَالَ: تَصَدَّقَ عَلَيَّ أَبِي بِبَعْضِ مَالِهِ، فَقَالَتْ أُمِّي عَمْرَةُ بِنْتُ رَوَاحَةَ: لاَ أَرْضَى حَتَّى تُشْهِدَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَانْطَلَقَ أَبِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِيُشْهِدَ عَلَى صَدَقَتِي، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: «أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟ قَالَ: لاَ، قَالَ: اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلاَدِكُمْ، فَرَجَعَ أَبِي، فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ»[1].

نوعمانی کوڕی بەشیر ﷺ دەڵێ: باوکم هەندێک لەماڵەکەی بە دیاری پێدام، دایکیشم کە عەمرەی کچی ڕەواحەیە، گوتی: ڕازی نابم هەتا پێغەمبەری خوا ﷺ شایەد نەبێ لەسەری، بابیشم چوو بۆ لای پێغەمبەر ﷺ بۆ ئەوەی شایەد بێ لەسەر ئەو ماڵەی بە منی داوە، پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرموو: ئایا ئەو کارەت بۆ هەموو منداڵەکانت کردوە؟ گوتی: نەخێر، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: پارێز لە خوا بکەن لە نێوان منداڵەکانتان دادگەربن، دوای ئەوە باوکم گەڕایەوە و دیارییەکەی لێوەرگرتمەوە.

خەرجی ژن لەسەر پیاوە

٩٤٩- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَنْفَقَ الرَّجُلُ عَلَى أَهْلِهِ يَحْتَسِبُهَا فَهُوَ لَهُ صَدَقَةٌ»[2].

ئەبو مەسعوود ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر پیاو خەرجی ماڵ و منداڵەکەی کرد و چاوەڕوانی پاداشت بوو، ئەوە بۆی بەخێر دەنووسرێ.

٩٥٠- عَنْ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ- عَنْ أَبِيهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا أَعْطَى الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ فَهُوَ صَدَقَةٌ»[3].

---

(١) متفق عليه، واللَّفْظُ لِمسلم: ١٦٢٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٥.

(٣) أخرجه أحمد: ١٧٦٥٤، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح.

عەمرى كوڕى ئومەییە لە باوكى ﷺ دەگێڕێتەوە، دەڵێ: پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر شتێک کە پیاو بە هاوسەرەکەی دەدات خێری بۆ دەنووسرێ.

٩٥١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «دِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ فِي رَقَبَةٍ، وَدِينَارٌ تَصَدَّقْتَ بِهِ عَلَى مِسْكِينٍ، وَدِينَارٌ أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ، أَعْظَمُهَا أَجْرًا الَّذِي أَنْفَقْتَهُ عَلَى أَهْلِكَ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتی: دینارێک خەرجی دەکەی لە پێناوی خوا، وە دینارێک خەرجی دەکەی بۆ ئازاد کردنی کۆیلەیەک، وە دینارێک کە دەیکەیتە خێر و دەیبەخشی بە نەدارێک، وە دینارێک خەرجی دەکەی بۆ خێزانەکەت، (لە نێو ئەوانەدا) ئەوەی کە بۆ خێزانەکەت خەرجکردوە، پاداشتی لە هەموویان گەورەترە.

ژن لە سێ ڕۆژ زیاتر پرسە ناگێڕێ بۆ جگە لە مردنی مێردەکەی

٩٥٢- عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ وَزَيْنَب بِنْتِ جَحْشٍ ﷺ قَالاَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يَحِلُّ لاِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَنْ تَحِدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلاَثٍ، إِلاَّ عَلَى زَوْجٍ، أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا»[٢].

ئوممو حیبیبە و زەینەبی کچی جەحش ﷺ دەڵێن: پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتی: دروست نییە بۆ ژنێک کە بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەبێ لە سێ ڕۆژ زیاتر پرسە دابنێ بۆ مردوو، مەگەر مردووەکە هاوسەری خۆی بێ، ئەوکاتە پێویستە چوار مانگ و دە ڕۆژ پرسەی بۆ دابنێ.

---

(١) أخرجه مسلم: ٩٩٥.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٠٢٤، ومسلم: ١٤٨٦.

هەندێ لە یاسا و ڕێساکانی تەڵاق و خولع

٩٥٣- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَتَهُ وَهِيَ حَائِضٌ، فَذَكَرَ ذَلِكَ عُمَرُ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَتَغَيَّظَ مِنْهُ رَسُولُ اللَّهِ، ثُمَّ قَالَ: «لِيُرَاجِعْهَا، ثُمَّ لِيُمْسِكْهَا حَتَّى تَطْهُرَ، ثُمَّ تَحِيضَ فَتَطْهُرَ، فَإِنْ بَدَا لَهُ أَنْ يُطَلِّقَهَا فَلْيُطَلِّقْهَا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّهَا، فَتِلْكَ الْعِدَّةُ، كَمَا أَمَرَ اللَّهُ ﷻ»[1].

ئیبنو عومەر ﷺ هاوسەرەکەی تەڵاقدا، لەو کاتەدا لە سووڕی مانگانەدا بوو، عومەر ﷺ ئەوەی باسکرد بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ، پێغەمبەری خوا ﷺ لێی تووڕە بوو، دوایی فەرمووی: با بیگێڕێتەوە و لای خۆی بیهێڵێتەوە تاکو پاک دەبێتەوە، پاشان دەکەوێتە حەیزەوە و پاک دەبێتەوە، ئنجا ئەگەر ویستی تەڵاقی بدات با تەڵاقی بدات، پێش ئەوەی لەگەڵی جووت بێ، ئەو عیددەیە کە خوا ﷻ فەرمانی پێکردوە.

٩٥٤- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، أَنَّ رَجُلاً رَمَى امْرَأَتَهُ، وَانْتَفَى مِنْ وَلَدِهَا فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَتَلاعَنَا، كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى، ثُمَّ قَضَى بِالْوَلَدِ لِلْمَرْأَةِ، وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُتَلاعِنَيْنِ[2].

ئیبنو عومەر ﷺ دەڵێ: لە سەردەمی پێغەمبەری خوا ﷺ پیاوێک ژنەکەی تۆمەتبار کرد، گوتی: ئەو منداڵە لە من نییە، پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمانی پێکردن نەفرینیان لە یەکتر کرد، وەک خوای بەرز فەرموویەتی، پاشان فەرمانی کرد منداڵەکە بۆ ژنەکە بێ، وە ژن و مێردەکەی لە یەکتر جیاکردەوە.

٩٥٥- عَنْ ثَوْبَانَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ سَأَلَتْ زَوْجَهَا طَلَاقاً مِنْ غَيْرِ بَأْسٍ، فَحَرَامٌ عَلَيْهَا رَائِحَةُ الجَنَّةِ»[3].

---

(١) أخرجه البُخَاري: ٤٩٠٨.

(٢) أخرجه البُخَاري: ٤٤٧١.

(٣) أخرجه أحمد: ٢٢٣٧١، ٢٢٤٤٠، وصَحَّحَهُ شُعيب الأرنؤوط، وأبو داود: ٢٢٢٦، والترمذي: ١١٨٧، وابن ماجه: ٢٠٥٥.

سەوبان ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ژنێک بە ناهەق و بەبێ پاساو و بەڵگە داوا بکات لە مێردەکەی جیابێتەوە، ئەوە بۆنی بەهەشتی لێ قەدەغەیە.

٩٥٦- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ، أَنَّ امْرَأَةَ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ أَتَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ! ثَابِتُ بْنُ قَيْسٍ أَمَا إِنِّي مَا أَعِيبُ عَلَيْهِ فِي خُلُقٍ وَلاَ دِينٍ، وَلَكِنِّي أَكْرَهُ الْكُفْرَ فِي الإِسْلاَمِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: أَتَرُدِّينَ عَلَيْهِ حَدِيقَتَهُ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: إقْبَلِ الحَدِيقَةَ وَطَلِّقْهَا تَطْلِيقَةً»[1].

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: خێزانی سابیتی کوڕی قەیس هاتە لای پێغەمبەر ﷺ، گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ نە لە ڕووی ڕەوشتەوە و نە لەڕووی دینەوە ڕەخنەم لە سابیتی کوڕی قەیسی (مێردم) نییە، بەڵام پێم ناخۆشە لە ئیسلامەتیدا تووشی کوفر ببم (واتە: دوای ئەوەی کە مسوڵمان بووم و هاتوومەتە نێو ئیسلام، توشی گوناح ببم، دەمەوێ لێی جیاببمەوە)! پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئامادەی باخەکەی بدەیەوە (کە مارەیی بوو)، ئەویش دەڵێ: بەڵێ، پێغەمبەری خواش ﷺ (بانگی سابیتی کوڕی قەیسی کرد) فەرمووی: باخەکەی لێوەربگرەوە و تەڵاقی بدە و دەستی لێ هەڵبگرە.

لەشگرانیی و سووڕی مانگانەو خوێنی نەخۆشی ئافرەتان

٩٥٧- عَنْ مُعَاذَةَ، أَنَّ امْرَأَةً سَأَلَتَ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: أَتَقْضِي الْحَائِضُ الصَّلاَةَ؟ فَقَالَتْ: أَحَرُورِيَّةٌ أَنْتِ، قَدْ كُنَّا نَحِيضُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَلَا نَقْضِي، وَلاَ نُؤْمَرُ بِقَضَاءٍ[2].

---

(١) أخرجه البخاري: ٤٩٧١، والنسائي: ٣٤٦٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٣١٥، ومسلم: ٧٨٩، وغيرهما.

موعازە دەگێڕێتەوە، ئافرەتێک پرسیاری کرد لە عائیشە ﵂، ئایا ئافرەتی حەیزدار نوێژەکانی دەگێڕێتەوە؟ گوتی: ئایا تۆ حەروریەیت؟ (حەروری کۆمەڵێک بوون لە خەواریجەکان، ئاینیان زۆر بە توندی وەرگرتبوو)، ئێمە لەلای پێغەمبەر ﷺ دەکەوتینە سووڕی مانگانەو نە نوێژمان دەگێڕایەوەوە، نە فەرمانمان پێ دەکرا بە گێڕانەوەی.

٩٥٨- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ أَنَّ امْرَأَةً ﵂ مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ اغْتَسَلَتْ مِنْ جَنَابَةٍ، فَجَاءَ النَّبِيُّ ﷺ، يَتَوَضَّأُ مِنْ فَضْلِهَا، فَقَالَتْ لَهُ، فَقَالَ: «إِنَّ الْمَاءَ لَا يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ»(١).

ئیبنو عەبباس ﵄ دەگێڕێتەوە، ئافرەتێک ﵂ لە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ لە لەشگرانی خۆی شۆردبوو، پێغەمبەریش ﷺ هات دەستنوێژی شۆرد بە پاشماوەی ئاوەکەی، خێزانەکەی پێی گوت (کە ئەم ئاوە پاشماوەیە ئەوە)، پێغەمبەریش ﷺ فەرمووی: بە دڵنیایی ئاو پاکە هیچ شتێک پیسی ناکات.

٩٥٩- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: كُنْتُ أَضَعُ الْإِنَاءَ عَلَى فِي وَأَنَا حَائِضٌ، ثُمَّ أُنَاوِلُهُ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَيَضَعُ فَاهُ عَلَى مَوْضِعِ فِيَّ، وَآخُذُ الْعَرْقَ وَأَنَا حَائِضٌ، ثُمَّ أُنَاوِلُهُ فَيَضَعُ فَاهُ عَلَى مَوْضِعِ فِيَّ»(٢).

عائیشە ﵂ دەڵێ: من قاپم دەخستە سەر دەمم لە سووڕی مانگانەشم بووم (ئاوم دەخواردەوە)، پاشان دەمدا بە پێغەمبەر ﷺ ئەویش دەمی دەخستە شوێن دەمم (ئاوی لێ دەخواردەوە)، گۆشتی نەرمم لەسەر ئێسک دەکڕاندەوە، پاشان دەمدایە دەستی، ئەویش دەمی دەخستە شوێنی دەمم (لێی دەخواردو دەیکڕاندەوە).

٩٦٠- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّهَا قَالَتْ: قَالَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَبِي حُبَيْشٍ ﵂: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي لَا أَطْهُرُ، أَفَأَدَعُ الصَّلَاةَ؟ قَالَتْ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ وَلَيْسَ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةُ فَاتْرُكِي الصَّلَاةَ، فَإِذَا ذَهَبَ- عَنْكِ قَدْرُهَا فَاغْسِلِي- عَنْكِ الدَّمَ وَصَلِّي»(٣).

---

(١) أخرجه النسائي: ٣٢٤، وابن خزيمة: ٩١، قال الأعظمي: إسناده صحيح.

(٢) أخرجه ابن حبان: ١٢٩٣، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

(٣) أخرجه البخاري: ٣٠٠، ومسلم: ٧٧٩.

عائیشه ﵂ دەڵێ: فاتیمەی کچی ئەبو حوبەیش ﵂ گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا، من پاک نابمەوە (لە حەیزو بەردەوام خوێن دەبینم) ئایا واز لە نوێژ کردن بێنم؟ (ڕاوی دەڵێ: عائیشه ﵂) گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: بەڕاستی ئەوە تەنها دەمارێکەو خوێنی حەیز نیە، ئەگەر کاتی حەیز هات واز لە نوێژ بێنە، ئەگەر کاتی تێپەڕی (واتە: ماوەی حەیز) خۆت بشۆرەو خۆت لە خوێنەکە پاک بکەوەو، نوێژ ئەنجام بدە.

٩٦١- عَنْ عَائِشَةَ ﵂ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «نَاوِلِينِي الْخُمْرَةَ مِنَ الْمَسْجِدِ»، قُلْتُ: إِنِّي حَائِضٌ، قَالَ: «إِنَّ حَيْضَتَكِ لَيْسَتْ فِي يَدِكِ»[(١)].

عائیشه ﵂ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم: بەرماڵی نوێژم بۆ بێنە لە مزگەوت، گوتم: من لە حەیزدام، فەرمووی: بێگومان حەیزەکەت لە دەستتدا نیە.

٩٦٢- عَنْ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ ﵂، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مُتَّكِئٌ عَلَيَّ، وَأَنَا حَائِضٌ[(٢)].

دایکی ئیمانداران عائیشه ﵂ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ قورئانی دەخوێند پاڵی دابوو بە منەوە، منیش لە سووڕی مانگانەش دابووم.

٩٦٣- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، قَالَ: «لاَ يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ حَائِضٍ إِلَّا بِخِمَارٍ»[(٣)].

عائیشه ﵂ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: خوا نوێژی کچی پێگەیشتوو وەرناگرێ هەتا خۆی دانەپۆشێ (نابێ هیچ شوێنێکی بە دەرەوە بێ، جگە لە دەست و ڕووخسار).

---

(١) أخرجه مسلم: ٢٩٨، وابن حبان: ١٣٥٧، تعليق شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

(٢) أخرجه ابن حبان: ١٣٦٦، شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرطهما.

(٣) أخرجه أحمد: ٢٥٨٧٦، أبو داود: ٦٤١، والترمذي: ٣٧٧، وَحَسَّنَهُ، وابن ماجه: ٦٥٥، والحاكم: ٩١٧، وقال: صحيح على شرط مسلم، وابن حبان: ١٧١١.

نابێ ئافرەت و پیاوی نامەحرەم
بە تەنیا لە شوێنێکی چۆڵ پێکەوەبن

٩٦٤- عَنْ عُمَر بْن الْخَطَّابِ ﷺ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلاَ لاَ يَخْلُوَنَّ رَجُلٌ بِامْرَأَةٍ، فَإِنَّ ثَالِثَهُمَا الشَّيْطَانُ، أَلاَ وَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ تَسُوؤُهُ سَيِّئَتُهُ، وَتَسُرُّهُ حَسَنَتُهُ فَهُوَ مُؤْمِنٌ»[١].

عومەری کوڕی خەتتاب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئاگاداربن با پیاو لەگەڵ ئافرەتێکی (نامەحەڕەم)ـدا بە تەنها پێکەوە نەبن، چونکە سێیەم کەسیان شەیتانە، ئاگاداربن هەر یەکێک لە ئێوە گوناهەکانی دڵتەنگی بکەن و چاکەکانی دڵخۆشی بکەن، ئەوە بڕوادارە.

پیاوی لەشگران و ئافرەتی حەیزدار پیس نین

٩٦٥- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ، قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ، كِلاَنَا جُنُبٌ، وَكَانَ يَأْمُرُنِي فَأَتَّزِرُ، فَيُبَاشِرُنِي وَأَنَا حَائِضٌ، وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ إِلَيَّ، وَهُوَ مُعْتَكِفٌ، فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ[٢].

عائیشە ﷺ دەڵێ: من و پێغەمبەری خوا ﷺ خۆمان دەشۆرد لە یەک تەشتدا، هەردووکیشمان لەشگران بووین، فەرمانی پێدەکردم نێوان ناوک و ئەژنۆم داپۆشم، ئنجا نزیکم دەکەوتەوە و دەستی بەرم دەکەوت، لە کاتێکدا من لە سووڕی مانگانەشدا بووم، هەروەها کاتێک ئیعتیکافی دەکرد (لە مزگەوت) سەری دەهێنایە ژوورەوە بۆ لام[٣]، منیش (قژیم) دەشۆرد، لە کاتێکدا لە سووڕی مانگانەدا بووم.

---

(١) أخرجه مسلم: ٥٥٨٦. قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرطهما.

(٢) أخرجه البخاري: ٢٩٥.

(٣) ژووری دایکمان عائیشە ﷺ بە مزگەوتەوە بووە.

پاداشتی گوێڕایەڵی ئافرەت بۆ مێردەکەی

٩٦٦- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا صَلَّتِ الْمَرْأَةُ خَمْسَهَا، وَصَامَتْ شَهْرَهَا، وَحَفِظَتْ فَرْجَهَا، وَأَطَاعَتْ زَوْجَهَا، قِيلَ لَهَا: ادْخُلِي الْجَنَّةَ مِنْ أَيِّ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ شِئْتِ»[١].

عەبدوڕڕەحمانی کوڕی عەوف ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر ژن پێنج نوێژە فەڕزەکانی کرد، ڕەمەزانیش بە ڕۆژوو بوو، داوێنی خۆشی لە حەڕام پاراست، گوێڕایەڵی مێردەکەشی کرد (لە شتی باش)، ئەوە (ڕۆژی دوایی) پێی دەگوترێ: بڕۆ بەهەشتەوە لە کام دەرگای بەهەشت پێت خۆشە.

٩٦٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لاَ يَحِلُّ لِلْمَرْأَةِ أَنْ تَصُومَ، وَزَوْجُهَا شَاهِدٌ إِلاَّ بِإِذْنِهِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بۆ ژن دروست نییە ڕۆژووی سوننەت بگرێ، لە کاتێکدا کە مێردەکەی لە ماڵ بێت، مەگەر مێردەکەی مۆڵەتی پێ بدات.

ئەنجامدانی حەج گەورەترین جیهادی ئافرەتانە

٩٦٨- عَنْ عَائِشَةَ ﷺ قَالَتْ: قُلْتُ: يَا رَسُوْلَ اللَّهِ ﷺ أَلاَ نَغْزُو وَنُجَاهِدُ مَعَكُمْ؟ فَقَالَ: «لَكِنَّ أَحْسَنُ الْجِهَادِ وَأَجْمَلُهُ، الْحَجُّ حَجٌّ مَبْرُورٌ»، فَقَالَتْ عَائِشَةُ ﷺ: فَلاَ أَدَعُ الْحَجَّ بَعدَ إِذْ سَمِعْتُ هَذَا مِنْ رَسُوْلِ اللَّهِ ﷺ[٣].

---

(١) أخرجه أحمد: ١٦٦١، وإبن حبان: ٤١٦٣، وَصَحَّحَهُ شُعيب الأرنؤوط.

(٢) أخرجه البخاري: ٥١٩٥، ومسلم: ١٠٢٦.

(٣) أخرجه البخاري: ١٧٦٢.

عائیشه ﵂ دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ ئایا لەگەڵ ئێوە غەزا و جیهاد نەکەین؟ فەرمووی: بۆ ئێوە باشترین و جوانترین جیهاد ئەنجامدانی حەجکردنە، حەجێکی قبوڵکراو، عائیشه ﵂ فەرمووی: ئیتر وازم لە حەجکردن نەهێنا دوای ئەوەی ئەوەم بیست لە پێغەمبەری خوا ﷺ.

ڕێگەدان بە چوونی ئافرەت بۆ نوێژی کۆمەڵ

٩٦٩- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﵄، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ أَنْ يُصَلِّينَ فِي الْمَسْجِدِ»، فَقَالَ ابْنٌ لَهُ: إِنَّا لَنَمْنَعُهُنَّ، فَقَالَ: فَغَضِبَ غَضَباً شَدِيداً، وَقَالَ: أُحَدِّثُكَ- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَقُولُ: إِنَّا لَنَمْنَعُهُنَّ؟[١].

لە ئیبنو عومەر ﵄ دەگێرنەوە، کە گوتی: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ڕێ لە ئافرەتان مەگرن کە بیانەوێ نوێژ بکەن لە مزگەوت، یەکێک لە کوڕەکانی ئەو (لەوێ بوو) گوتی: ئێمە ڕێیان لێ دەگرین، ئیبنو عومەر ﵄ زۆر تووڕە بوو (کە گوێبیستی بوو)، گوتی: من فەرموودەی پێغەمبەرت ﷺ بۆ دەگێڕمەوە، کەچی تۆ دەڵێی: ئێمە ڕێگایان پێ نادەین؟!

٩٧٠- عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ ﵂، قَالَتْ: كُنَّا نُؤْمَرُ أَنْ نَخْرُجَ يَوْمَ الْعِيدِ، حَتَّى نُخْرِجَ البِكْرَ مِنْ خِدْرِهَا، حَتَّى تَخْرُجَ الْحُيَّضُ، فَيُكَبِّرْنَ بِتَكْبِيرِهِمْ وَيَدْعُونَ بِدُعَائِهِمْ، يَرْجُونَ بَرَكَةَ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَطُهْرَتَهُ[٢].

ئوممو عەطییە ﵂ دەڵێ: ئێمە فەرمانمان پێدەکرا لە ڕۆژی جەژندا دەربچین، تەنانەت کچانیش لەگەڵ خۆمان ببەین، هەروەها ئەو ئافرەتانەش کە لە سووڕی مانگانەدا بوون، لە دوای خەڵکەوە ڕێک بوەستن و بە تەکبیری ئەوان تەکبیر بکەن، بە پاڕانەوەی ئەوانیش بپاڕێنەوە، ئومێدی پێز و بەرەکەت و پاکی ئەو ڕۆژە بکەن.

---

(١) أخرجه مسلم: ٤٤٣.

(٢) أخرجه البخاري: ٩٧١.

تێپەڕبوونی ئافرەت بە پێش نوێژخوێن نوێژەکەی نابڕێ

٩٧١- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قَالَتْ: كُنْتُ أَنَامُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرِجْلَايَ فِي قِبْلَتِهِ، فَإِذَا سَجَدَ غَمَزَنِي فَقَبَضْتُ رِجْلَيَّ، فَإِذَا قَامَ بَسَطْتُهُمَا، وَالْبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ[1].

عائیشه ﵂ دەڵێ: من دەخەوتم لە بەردەم پێغەمبەری خوا ﷺ، قاچەکانم لەو شوێنە بوو کە قیبلەی ئەو بوو (بۆ نوێژکردن)، کاتێک سوجدەی ببردبایە لە قاچمی دەدا (وەک ئاگادارکردنەوە)، منیش قاچم دەکێشایەوە، ئەگەر هەڵسابا درێژم دەکردەوە، ماڵەکان ئەو کات چرایان تێدا نەبوو.

سپڵەیی ژن بەرانبەر مێردەکەی و بە پێچەوانەشەوە

٩٧٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو ﵄، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى امْرَأَةٍ لَا تَشْكُرُ لِزَوْجِهَا، وَهِيَ لَا تَسْتَغْنِي- عَنْهُ»[2].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: خوا سەیری ئەو ژنە ناکات کە سوپاسگوزاری مێردەکەی ناکات، لە کاتێکدا بێ پێویست نابێ لە مێردەکەی و هەمیشە ئیشی بە مێردەکەیەتی، بەڵام سوپاسیشی ناکات.

٩٧٣- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أُرِيتُ النَّارَ، فَإِذَا أَكْثَرُ أَهْلِهَا النِّسَاءُ يَكْفُرْنَ، قِيلَ أَيَكْفُرْنَ بِاللَّهِ؟ قَالَ: يَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ، وَيَكْفُرْنَ الْإِحْسَانَ، لَوْ أَحْسَنْتَ إِلَى إِحْدَاهُنَّ الدَّهْرَ، ثُمَّ رَأَتْ مِنْكَ شَيْئاً، قَالَتْ: مَا رَأَيْتُ مِنْكَ خَيْراً قَطُّ»[3].

---

(١) أخرجه البخاري: ٣٨٢.

(٢) أخرجه النسائي في الكبرى: ٩١٣٥، والحاكم: ٢٧٧١، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ١٩٤٤، رواه النسائي والبزار بإسنادين رواة أحدهما رواة الصحيح، والحاكم وقال صحيح الإسناد.

(٣) أخرجه البخاري: ١٠٠٤، ومسلم: ٩٠٧.

ئیبنو عەبباس ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئاگری دۆزەخم پێشاندرا، زۆربەی خەڵکەکەی ئافرەتانی سپڵە بوون، گوترا: ئایا سپڵەیی دەنوێنن بەرانبەر بە خوا؟ فەرمووی: سپڵەیی دەکەن بەرانبەر مێردەکانیان، وە نکوڵی چاکەکان دەکەن، ئەگەر تۆ بە درێژایی تەمەن چاکە لەگەڵ یەکێکیان بکەیت، پاشان شتێکی (ناپەسندت) لێ ببینێ، دەڵێ: هەرگیز خێر و چاکەم لە تۆ نەبینیوە!!

چاوپیسی و چارەسەرەکەی

٩٧٤- عَنْ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْعَيْنُ حَقٌّ»[١].

عامڕی کوڕی ڕەبیعە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: چاوپیسی (کە سەرچاوەکەی حەسوودییە) هەقە و کاریگەری هەیە، (چارەسەرەکەی بریتیە لە ڕوقیەی شەرعی).

بە سووک سەیر کردنی مسوڵمان

٩٧٥- عَنْ سَعِيدِ بْنِ زَيْدٍ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ مِنْ أَرْبَى الرِّبَا الاِسْتِطَالَةُ فِي عِرْضِ الْمُسْلِمِ بِغَيْرِ حَقٍّ»[٢].

سەعیدی کوڕی زەید ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بێگومان خراپترین جۆری ڕیبا و سووخۆریی (کە گوناهی گەورەیە) بریتیە لە: زێدەڕۆیی کردن لە قسەی ناشیرین گوتن و بە سووک سەیرکردن و باسکردنی نامووسی مسوڵمان بە ناهەق.

---

(١) أخرجه البخاري: ٥٤٠٨.

(٢) أخرجه أَبُو دَاوُد: ٤٨٧٨، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٢٥٣٢.

توانج و پلاردان له خەڵک

٩٧٦- عَنْ عَائِشَةَ ﵂، قُلْتُ: يَا رَسُول اللَّهِ ﷺ إِنَّ صَفِيَّةَ امْرَأَةٌ وَقَالَتْ بِيَدِهَا هَكَذَا كَأَنَّهَا، تَعْنِي قَصِيرَةً، فَقَالَ: «لَقَدْ مَزَجْتِ بِكَلِمَةٍ لَوْ مَزَجْتِ بِهَا مَاءَ الْبَحْرِ لَمُزِجَ»[١].

عائیشه ﵂ دەڵێ: گوتم: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ صەفییە ئافرەتێکە «بەدەست ئاماژەی کرد» کورتە باڵایە، (پێغەمبەر ﷺ) فەرمووی: بەڕاستی وشەیەکت تێکەڵی قسەکانت کرد، ئەگەر تێکەڵی ئاوی دەریای بکەی، ئاوەکە دەگۆڕێ و بۆگەنی دەکات!

٩٧٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يُبْصِرُ أَحَدُكُمُ الْقَذَاةَ فِي عَيْنِ أَخِيهِ، وَيَنْسَى الْجِذْعَ فِي عَيْنِهِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: یەکێک لە ئێوە پوشکە لە چاوی برا (و خوشکە)کەی دەبینێ، (واتە: عەیبی زۆر بچووکی ئەوان دەبینێ)، بەڵام کاریتە لە نێو چاوی خۆی نابینێ، (واتە: کەچی گوناهی گەورەی خۆی نابینێ)!

گێڕانەوەی هەرچی دەیبیستی

٩٧٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ قَالَ: قَالَ النَّبِيَّ ﷺ: «كَفَى بِالْمَرءِ إِثْماً أَنْ يُحَدِّثَ بَكُلِّ مَا سَمِعْ»[٣].

ئەبو هورەیرە ﵁ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەوەندە بەسە بۆ مرۆڤ کە پێی گوناهبار ببێ، کە هەرچی بیستوویەتی بیگێڕێتەوە.

---

(١) أخرجه أحمد: ٢٥٦٠١، عَن أبي حذيفة وكان من أصحاب عبد الله وكان طلحة يحدث عنه عن عائشة ﵃ أجمعين، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم، والترمذي: ٢٥٠٢، واللفظ له.

(٢) أخرجه ابن حبان: ٥٧٦١، وقال شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، وصَحَّحَهُ الألباني في صحيح الترغيب والترهيب: ٢٣٣١.

(٣)) أخرجه ابن حبان: ٣٠، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الصحيح.

پرسیارکردن لە شتێک کە پەیوەندی بە تۆوە نییە

٩٧٩- عَنِ الحُسَيْنِ ﷺ قَالَ: قَالَ النَّبِيِّ ﷺ: «مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَعْنِيهِ»[١].

حوسەین ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: لە جوانی و چاکی مسوڵمانییەتی مرۆڤ ئەوەیە کە وازبێنێ لە شتێک کە پەیوەندی بە ئەوەوە نییە.

گومانی خراپ بردن

٩٨٠- عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ»[٢].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: داواتان لێدەکەم (خۆتان دوور بگرن) لە گومانی خراپ بردن (بە خەڵک)، لەبەر ئەوەی گومانی خراپ گەورەترین درۆیە.

قسەی خراپ هێنان و بردن

٩٨١- عَنْ أَنَسٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَتَدْرُونَ مَا الْعِضَةُ؟»، قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «نَقْلُ الْحَدِيثِ مِنْ بَعْضِ النَّاسِ إِلَى بَعْضٍ، لِيُفْسِدُوا بَيْنَهُمْ»[٣].

واتە: ئەنەس ﷺ پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئایا دەزانن (العِضَة) چییە؟ گوتیان: خوا و پێغەمبەر زاناترن، فەرمووی: گواستنەوەی قسەیە لەلایەن کۆمەڵە خەڵکێکەوە بۆ کۆمەڵێکی دیکە، بە مەبەستی نێوان تێکدان و ئاشووب دروستکردن.

---

(١) أخرجه أحمد: ١٧٣٧، قال شُعيب الأرنؤوط: حسن بشواهده.

(٢) أخرجه البخاري: ٥١٤٣، ومسلم: ٢٥٦٣.

(٣) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٤٢٥،- عَنْ أَنَسٍ ﷺ، وروى الإمام مسلم في صحيحه بهذا اللفظ:- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ﷺ، قَالَ إِنَّ مُحَمَّداً ﷺ، قَالَ: أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ مَا الْعَضْهُ؟ هِيَ النَّمِيمَةُ الْقَالَةُ بَيْنَ النَّاسِ، وإِنَّ مُحَمَّدًا ﷺ، قَالَ: إِنَّ الرَّجُلَ يَصْدُقُ حَتَّى يُكْتَبَ صِدِّيقًا، ويَكْذِبُ حَتَّى يُكْتَبَ كَذَّابًا صحيح مسلم: ٢٦٠٦.

٩٨٢- عَنْ مُعَاوِيَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّكَ إِنْ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ النَّاسِ أَفْسَدْتَهُمْ أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ»[1].

موعاویه ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: تۆ ئەگەر بە دوای کەم و کوڕییەکانی خەڵکدا بگەڕێی (لە نێو خەڵکدا باسیان بکەی)، ئەوە تێکیان دەدەی، یان خەریکە تێکیان بدەیت.

٩٨٣- عَنْ حُذَيْفَة ﷺ، سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لاَ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ»[2].

حوزەیفە ﷺ، دەڵێ: بیستم پێغەمبەر ﷺ دەیفەرموو: (هەرگیز لە سەرەتاوە) ناچێتە بەهەشت ئەو کەسەی قسە دێنێ و دەبات لە نێوان خەڵکدا (بۆ ئەوەی کێشەو ئاشووب بنێتەوە).

تێبینی: سیفەتی (قتات) لەبەر گەورەیی تاوانەکەی، خوای دادگەر ئەم سزایە سەختەی بۆ خاوەنەکەی داناوە، چونکە ئەم سیفەتە ئەو واتایانە دەگرێتە خۆی:

١- ڕەنگە ئەو کەسە بچێ لە پشت دەرگا گوێ لەو قسانە بگرێت و بە خراپترین شێوە بیگێڕێتەوە.

٢- یان بە ئامرازێک، قسەکان تۆمار بکات و بیگوازێتەوەو بیگۆڕێ.

٣- یاخود نامەی مۆبایل، یان هەر ئامێرێکی دیکە دەدزێ و، بۆ مەبەستی ئاشووب بە کاری دێنێ.

بە داخەوە، ئەوانە ئێستا لە هەموو کۆمەڵگەی مرۆڤایەتی زۆر زۆر بوون.

---

(١) أخرجه أَبُو داود: ٤٨٨٨، وصَحَّحَهُ كل من الألباني شُعيب الأرنؤوط.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٧٠٩، مسلم: ١٠٥.

به نهێنی و چپە قسەکردن

٩٨٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الْآخَرِ حَتَّى يَخْتَلِطُوا بِالنَّاسِ، مِنْ أَجْلِ أَنَّ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ»[1].

عەبدوڵڵا ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: (ئەگەر سێ کەس بوون) با دووانتان بەبێ کەسی سێیەم بە چپە و نهێنی قسە نەکەن، هەتا تێکەڵاوی خەڵک دەبن، چونکە ئەو کارە (کەسی سێیەم) دڵتەنگ دەکات.

کەشخەیی و فیزکردن

٩٨٥- عَنِ ابْنِ عُمَرَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ تَعَظَّمَ فِي نَفْسِهِ، أَوِ اخْتَالَ فِي مِشْيَتِهِ لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضْبَانُ»[2].

ئیبنو عومەر ﷺ، دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: هەر کەس لە دڵی خۆیدا خۆی پێ گەورە بێ، لە ڕۆیشتندا کەشخەیی و فیز بکات، کاتێ دەگاتەوە بە خوا، خوا لێی تووڕەیە.

دواخستنی نوێژ و بێ ئاگایی لە گەورەیی نوێژ

٩٨٦- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِصَلَاةِ الْمُنَافِقِينَ يَدَعُ الْعَصْرَ حَتَّى إِذَا كَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ قَامَ فَنَقَرَ كَنَقَرَاتِ الدِّيكِ، لَا يَذْكُرُ اللَّهَ فِيهِنَّ إِلاَّ قَلِيْلاً»[3].

١

---

(١) أخرجه مسلم: ٣٧.

(٢) أخرجه أحمد: ٥٩٩٥، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح رجاله ثقات رجال الصحيح.

(٣) أخرجه أحمد: ١٢٠١٨، ومسلم: ١٤٤٣، وابن حبان: ٢٦٠، واللَّفْظُ لَهُ.

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئایا ئاگادارتان بکەمەوە بە نوێژی دووڕووەکان، (مونافیق) نوێژ ناکات هەتا خۆر دەکەوێتە نێوان هەردوو شاخی شەیتان (واتە: خەریکە خۆرئاوا ببێ)، ئنجا هەڵدەستێ چەند دەنوکێک (لە زەوی) دەدات، وەکو دەنوکی کەڵەشێر، زۆر بە کەمی نەبێ یادی خوای تێدا ناکات.

٩٨٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ- عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُحَاسَبُ بِهِ الْعَبْدُ بِصَلَاتِهِ، فَإِنْ صَلَحَتْ فَقَدْ أَفْلَحَ وَأَنْجَحَ، وَإِنْ فَسَدَتْ فَقَدْ خَابَ وَخَسِرَ»[١].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە دڵنیایی یەکەم کردەوە کە بەندە لەسەری لێپرسینەوەی لەگەڵ دەکرێ لە ڕۆژی دوایی نوێژەکانیەتی، ئەگەر نوێژەکانی باش بوون ئەوە سەرفراز بووەو سەرکەوتوو بووە، بەڵام ئەگەر نوێژەکانی خراپ بوون، (واتە: بە تەواوی ئەنجامی نەدابن) ئەوە خەسارەتمەندو زەرەرمەند بووە.

٩٨٨- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ نَسِيَ صَلاَةً، فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا، لاَ كَفَّارَةَ لَهَا إِلاَّ ذلِكَ»[٢].

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ، دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: هەر کەسێک نوێژی لە بیرچوو بیکات، ئەوە هەرکات بیری هاتەوە با نوێژەکەی بکات، چونکە ئەمە هیچ کەفارەتێکی بۆ نییە، جگە لە ئەنجامدانی نوێژەکە.

فەرمووده هاتوون دەربارەی ئەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ سوجدەی سەهوی بردوە پێش سەلام دانەوەو دوای سەلام دانەوەش، بۆیە هەردووکیان دروستن، لەبەر ئەوەشە پێشەوا نەوەوەی لە (المجموع)ـدا دەیهێنێ لە ماوەردی شافیعی خاوەنی کتێبی (الحاوي) دەڵێ: ڕاجیایی نییە لە نێوان زایانی شەرعزان، واتە: هەموو

---

(١) أخرجه أحمد: ٩٤٩٠، أخرجه الترمذي: ٤١٣، وقال: حسن غريب، والنسائي: ٤٦٥، وابن ماجه: ١٤٢٥، وصَحَّحَهُ الألباني.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٩٧.

زانایان لەسەر ئەوەی سوجدەی سەهو دروستە پێش یان دوای سەلام دانەوە، بەڵکو ڕاجیان لەسەر سوننەت بوونی.. لەوبارەوە ئەم دەقە دێنین:

٩٨٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الخُدْرِيّ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا شَكَّ أَحَدُكُمْ فِي صَلَاتِهِ، فَلَمْ يَدْرِ كَمْ صَلَّى أَثَلَاثَاً أَوْ أَرْبَعَاً؟ فَلْيَطْرَحِ الشَّكَّ وَلْيَبْنِ عَلَى مَا اسْتَيْقَنَ، ثُمَّ يَسْجُدُ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ، فَإِنْ كَانَ صَلَّى خَمْسَاً شَفَعْنَ لَهُ صَلَاتَهُ، وَإِنْ كَانَ صَلَّى تَمَامَاً كَانَتَا تَرْغِيمَاً لِلشَّيْطَانِ»[1].

ئەبو سەعید ﷺ دەگێڕێتەوە، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: ئەگەر یەکێک لە ئێوە کەوتە گومانەوە لە ناو نوێژەکەی نەیزانی سێ یان چوار (ڕکاتی) کردوە، با گومان وەلا بنێت و بونیاد لەسەر دڵنیایی بنێت، پاشان دوو سوجدە دەبات پێش سەلام دانەوە، جا ئەگەر پێنج ڕکاتی کردبوو، ئەو دوو سوجدەیە جێگای ڕکاتێکی بۆ دەگرنەوەو نوێژەکەی دەکەن بە جووت، وە ئەگەر چوار ڕکاتی کردبوو ئەوە ئەو دوو سوجدەیە دەبێتە مایەی گەڕانەوەی شەیتان بە زەبوونی.

٩٩٠- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِحْدَى صَلَاتَيِ الْعَشِيِّ، «إمَّا الظّهر وإمَّا العَصْر» فَسَلَّمَ فِي رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ أَتَى جِذْعَاً فِي قِبْلَةِ الْمَسْجِدِ فَاسْتَنَدَ إِلَيْهَا، وَخَرَجَ سَرَعَانُ النَّاسِ، فَقَامَ ذُو الْيَدَيْنِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَقُصِرَتِ الصَّلَاةُ أَمْ نَسِيتَ فَنَظَرَ النَّبِيُّ ﷺ يَمِينًا وَشِمَالاً، فَقَالَ: «مَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ»؟ قَالُوا صَدَقَ لَمْ تُصَلِّ إِلاَّ رَكْعَتَيْنِ، فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَسَلَّمَ ثُمَّ كَبَّرَ، ثُمَّ سَجَدَ، ثُمَّ كَبَّرَ فَرَفَعَ، ثُمَّ كَبَّرَ، وَسَجَدَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَرَفَعَ[2].

ئەبو هورەیرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ یەکێک لە نوێژەکانی (دانی ئێوارەی کرد، یان نیوەڕۆ بوو، یان عەصر، لە دوو ڕکات سەلامی دایەوە، چوو بۆ لای دارێک کە لە ڕووگەی مزگەوت بوو، دەستی پێیەوە گرت، بە پەلە لە ناو خەڵکی دەرچوو، (ذُو الْيَدَيْن)، وتی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ، ئایا نوێژ کورت کراوەتەوە، یان لە بیرت چوو؟ پێغەمبەر ﷺ، تەماشای لای ڕاست و چەپی کرد، فەرمووی:

---

(١) أخرجه مسلم: ٥٧١.

(٢) أخرجه البخاري: ٤٦٨، ومسلم: ١٣١٦.

(ئەوەی خاوەن دوو دەستەکە چی دەڵێ؟) وتیان: بەڵێ، ڕاست دەکات، تەنها دوو ڕکات نوێژت کرد، بۆیە دوو ڕکات نوێژی تری کرد، پاشان سەلامی دایەوە، پاشان تەکبیری کرد و سوجدەی برد، پاشان تەکبیری کردو سەری بەرز کردەوە، پاشان تەکبیری کرد پاشان سوجدەی برد، پاشان تەکبیری کردو سەری بەرز کردەوە.

پچڕاندنی پەیوەندی و قسە نەکردن لەگەڵ یەکتر

٩٩١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﷺ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِنَّ أَعْمَالَ بَنِي آدَمَ تُعْرَضُ كُلَّ خَمِيسٍ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ، فَلاَ يُقْبَلُ عَمَلُ قَاطِعِ رَحِمٍ»[١].

ئەبو هوڕەیڕە ﷺ دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا ﷺ بوو دەیفەرموو: بە دڵنیایی کردەوە (چاکە)کانی ئادەمیزاد بەرزدەکرێنەوەو ڕادەنوێنرێن (بۆ خوای پەروەردگار) هەموو پێنج شەممەیەک لە شەوی هەینیدا، جا کردەوەی ئەوانە وەرناگیرێ کە پەیوەندی خزمایەتیان پچڕاندوە.

٩٩٢- عَنْ أَبِي بَكْرَةَ ﷺ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا مِنْ ذَنْبٍ أَجْدَرُ أَنْ يُعَجَّلَ لِصَاحِبِهِ الْعُقُوبَةَ مَعَ مَا يُدَّخَرُ لَهُ مِنَ البَغِي، وَقَطِيعَةُ الرَّحِمِ»[٢].

ئەبو بەکرە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: هیچ گوناهێک نییە کە هێندە بە پەلە خاوەنەکەی پەلکێش بکات بۆ سزای خوا (هەر لە دونیا)، سەرباری ئەوەش کە بۆی هەڵدەگیرێ لە دواڕۆژ، ئەوانیش ستەم و دەست درێژی، وە پچڕاندنی پەیوەندی خزمایەتی (ئەو دوو گوناهە زۆر بە پەلە خاوەنەکەیان تووشی سزا دەبن).

---

(١) أخرجه أحمد: ١٠٢٧٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسْنَاده حَسَن.

(٢) أخرجه البخاري في الأدب المفرد: ٢٩، وصَحَّحَهُ محققه في السلسلة الصحيحة: ٩١٨، ٩٧٨.

٩٩٣- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ﷺ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلاَثِ لَيَالٍ: يَلْتَقِيَانِ فَيُعْرِضُ هَذَا، وَيُعْرِضُ هَذَا، وَخَيْرُهُمَا الَّذِي يَبْدَأُ بِالسَّلاَمِ»(١).

ئەبو ئەیوب ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: دروست نییە بۆ هیچ مسوڵمانێک لە سێ ڕۆژ (و شەوان)، زیاتر قسە لەگەڵ برای مسوڵمانی ببڕێتەوەو قسەی لەگەڵدا نەکات، (بە شێوەیەک) بگەن بە یەکتری ئەوەیان پشت هەڵبکات و ئەوەی دیکەش پشت هەڵبکات و قسەی لەگەڵ نەکات، وە باشترینیان ئەو کەسەیانە کە سەرەتا دەست دەکات بە سڵاو کردن (دەستپێشخەری دەکات لە ئاشت بوونەوە).

٩٩٤- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّهِ ﷺ: «لاَ يَدْخُلُ الجَنَّةَ قَاطِعٌ»(٢) يَعْنِي: قَاطِعَ رَحِمٍ.

جوبەیری کوڕی موتعیم ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: (ڕاستەوخۆ و بەبێ حیساب و لێپرسینەوە) ناچێتە بەهەشت ئەو کەسەی پەیوەندی پچڕاندوە، واتە: پەیوەندی خزمایەتی.

ئازاردانی دراوسێ لە ناتەواوی ئیمانە

٩٩٥- عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ ﷺ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ، وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ وَاللَّهِ لاَ يُؤْمِنُ، قِيلَ: وَمَنْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الَّذِي لاَ يَأْمَنُ جَارُهُ بَوَايِقَهُ»(٣).

ئەبو شورەیح ﷺ دەگێڕێتەوە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: بە خوا ئیمان ناهێنێ، بە خوا ئیمان ناهێنێ، بە خوا ئیمان ناهێنێ، گوترا: کێ ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ؟ فەرمووی: ئەو کەسەی کە دراوسێیەکەی لە زیان و زەرەری دڵنیا نییە.

---

(١) أخرجه البخاري: ٦٠٧٧، ومسلم: ٢٥٦٠.

(٢) أخرجه البخاري: ٥٦٣٨، ومسلم: ٦٦٨٤.

(٣) أخرجه البخاري : 6016.

زیدەڕۆیی نەکردن لە هیچ کارێکدا

٩٩٦- عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عَمْرٍو ﵄ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «كُلُوا وَاشْرَبُوا، وَالْبَسُوا، وَتَصَدَّقُوا، فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ، إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ أَنْ تُرَى نِعْمَتُهُ عَلَى عَبْدِهِ»[1].

عەبدوڵڵای کوڕی عەمرِ ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: بخۆن و بخۆنەوەو ببەخشن و (جل و بەرگی جوان) بپۆشن، بێ ئەوەی کەشخەو فیزو زێدەڕۆیی تێدا بکەن، چونکە بێگومان خوای پەروەردگار حەز دەکات و پێی خۆشە نیعمەتەکانی بەسەر بەندەکەیەوە ببینرێ.

خۆچوواندنی ئافرەتان و پیاوان بە یەکتر

٩٩٧- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ﵄، قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ»[2].

ئیبنو عەبباس ﵄ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ نەفرینی کردوە لە ئافرەتانێک کە خۆیان بە پیاوان دەچوێنن، وە لە پیاوانێک کە خۆیان بە ئافرەتان دەچوێنن (جا لە جل و بەرگ بێ، یان لە سیفات و ڕەفتار و هەڵسوکەوت).

غەیبەت کردنی مسوڵمانان

٩٩٨- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ﵁ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «أَتَدْرُونَ مَا الْغِيبَةُ؟»، قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «ذِكْرُكَ أَخَاكَ بِمَا يَكْرَهُ»، قِيلَ: أَفَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ فِي أَخِي مَا أَقُولُ؟ قَالَ: «إِنْ كَانَ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدِ اغْتَبْتَهُ، وَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِيهِ مَا تَقُولُ فَقَدْ بَهَتَّهُ»[3].

---

(١) أخرجه أحمد: ٦٨٠٧، تعليق شُعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

(٢) أخرجه البخاري: ١٣٣٠، ومسلم: ٥٢٩.

(٣) أخرجه مسلم: ٢٥٨٩.

ئەبو هورەیرە ﷺ دەگێڕێتەوە کە پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: ئایا دەزانن غەیبەت چییە؟ گوتیان: خواو پێغەمبەرەکەی باشتر دەزانن و زاناترن! فەرمووی: (غەیبەت ئەوەیە کە) باسی براکەت بکەی، ئەو پێی ناخۆشبێ، گوتیان: ئەدی ئەگەر ئەوەی کە دەیڵێین تێیدا بوو؟ فەرمووی: ئەگەر ئەوەی دەیڵێی تێیدابوو ئەوە غەیبەتت کردوە، بەڵام ئەگەر ئەوەی دەیڵێی تێیدا نەبوو، ئەوە بوختانت بۆی هەڵبەستوە.

٩٩٩- عَنْ أَبِي بَرْزَةَ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا مَعْشَرَ مَنْ آمَنَ بِلِسَانِهِ، وَلَمْ يَدْخُلِ الْإِيمَانُ قَلْبَهُ، لَا تَغْتَابُوا الْمُسْلِمِينَ، وَلَا تَتَّبِعُوا عَوْرَاتِهِمْ؛ فَإِنَّهُ مَنْ يَتَّبِعْ عَوْرَاتِهِمْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ يَتَّبِعِ اللَّهُ عَوْرَتَهُ، يَفْضَحْهُ فِي بَيْتِهِ»(١).

ئەبو بەرزە ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی: ئەی ئەوانەی بە زمان بڕوایان هێناوە! بەڵام ئیمان نەچۆتە نێو دڵیانەوە، غەیبەتی مسوڵمانان مەکەن، بە دوای کەم و کوڕییەکانیاندا مەگەڕێن، چونکە هەر کەسێک بە دوای کەم و کوڕییاندابگەڕێ، خواش بە دوای کەم و کوڕی ئەودا دەچێ، هەر کەسیش خوا بە دوای کەم و کوڕیدا بچێ، لە ماڵی خۆیدا ئابڕووی دەبات (پەردەی لەسەر هەڵدەماڵێ و عەیبی دەردەخات).

١٠٠٠- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ﷺ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَمَّا عُرِجَ بِي، مَرَرْتُ بِقَوْمٍ لَهُمْ أَظْفَارٌ مِنْ نُحَاسٍ، يَخْمُشُونَ وُجُوهَهُمْ وَصُدُورَهُمْ، فَقُلْتُ: مَنْ هَؤُلَاءِ يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ لُحُومَ النَّاسِ وَيَقَعُونَ فِي أَعْرَاضِهِمْ»(٢).

ئەنەسی کوڕی مالیک ﷺ دەڵێ: پێغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی: کاتێک بەرزکرامەوە (مەبەستی پێی شەوڕۆیە ئیسڕا و میعراج)، بە لای کۆمەڵێکدا تێپەڕ بووم، نینۆکی ئاسن و مسیان هەبوو، ڕوخسار و سینگی خۆیان پێ دەڕنیەوە،

---

(١) أخرجه أحمد: ١٩٧٧٦، قال شُعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

(٢) أخرجه أحمد: ١٣٣٦٤، قال شُعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط مسلم.

گوتم: ئەی جبریل! ئەوانە کێن؟ فەرمووی: ئەوانە کەسانێکن کە گۆشتی خەڵک دەخۆن، لە سومعە و کەرامەتیان دەدەن، (واتە: دەیانەوێ پاشملە کەسایەتییان لەکەدار بکەن و بیانشکێنن).

***

ناوەڕۆک

پێشەکی ٦
پێگەی سوننەت لە ئیسلامدا ٨
دەربارەی: خودی پێغەمبەر ﷺ ١٠
شێوەی پێغەمبەری خوا ﷺ وەک من بینیم ١١
ئەوەی لەسەریم ﷺ خوێندۆتەوە ١٢
دەربارەی: لەبەرکردن و گێڕانەوەی فەرموودە ١٣
دەربارەی: بانگخوازو بانگەوازی ١٤
دەربارەی: پشت بەستن بە خوا ١٦
دەربارەی: هاوبەش دانان بۆ خوای تاک و پاک ١٨
دەربارەی: گوێڕایەڵی کردن تەنیا لە چاکەدایە ٢٠
دەربارەی: دایک و باوک ٢٠
دەربارەی: گەورەیی زانست و زانیاریی ٢٢
دەربارەی: چاکەکاریی لەگەڵ خەڵک ٢٤
دەربارەی: گومانی باش بردن بە خەڵک ٢٦
دەربارەی: پاراستنی سپاردەو بەڵێن ٢٧
دەربارەی: نەرم و نیانی ٢٨
دەربارەی: ئاگاداربوونی زمان ٢٨
دەربارەی: ئاگادار بوونی دڵ ٣٠
دەربارەی: داهێنانی زیادە لە ئایین ٣١
دەربارەی: داپۆشینی گوناهی خۆمان و خەڵک ٣٣
دەربارەی: ڕەچەڵەک کەس پێش ناخات ٣٥
دەربارەی: ئاشتکردنەوەی نێوان خەڵک ٣٩
دەربارەی: برادەر و هاوەڵیەتی ٤٠
دەربارەی: خەون بینین ٤١

دەربارەی: دوعاو پاڕانەوە کردن ٤٣
دەربارەی: زیکرو یادی خوا ٤٦
دەربارەی: جوان خوێندنەوەی قورئان.. ٤٩
دەربارەی: سەرپەرشتیاری بێوەژن و هەتیو ٥٢
دەربارەی: خێرو صەدەقە کردن.. ٥٣
دەربارەی: ئافرەتان.. ٥٦
دەربارەی: پاک و خاوێنی.. ٥٩
دەربارەی: بانگ و بانگبێژان.. ٦١
دەربارەی: گەورەیی مزگەوت.. ٦٢
دەربارەی: نوێژە فەرزو سوننەتەکان... ٦٣
دەربارەی: نوێژی بەیانی و عەصر ٦٦
دەربارەی: نوێژی خەوتنان و بەیانی ٦٧
دەربارەی: دوو ڕکات سوننەتی پێش نوێژی بەیانی ٦٨
دەربارەی: هەڵسانەوەو شەونوێژ ٦٨
دەربارەی: دانیشتن دوای نوێژی بەیانی تا خۆرهەڵات......................... ٦٩
دەربارەی: سڵاو کردن ٧٠
دەربارەی: سوێند خواردن ٧١
دەربارەی: مردن و مردووان.. ٧٣
دەربارەی: فیتنەو ئاشووب ٧٧
قسەی نهێنی هێنان و بردن.. ٧٩
نەفرین لە یەکدی کردن.. ٧٩
ستایش و پێداهەڵگوتنی کەسی بەرانبەر... ٨٠
دابڕین و قسە نەکردن لەگەڵ مسوڵمان... ٨٠
بێ شەرم و ئابڕوویی... ٨١
ڕەزیلی و چرووکی.. ٨١
فەرمووده قودسیەکان.. ٨٢

جیاوازی نێوان قورئان و فەرموودەی قودسی :.. ٨٣
دەربارەی: دەست گرتن بە قورئان و سوننەت.. ٩٣
لەم ئایەت و فەرموودانە، چەند شتێکی گرنگ هەن: ٩٧
دەربارەی: دونیا وەک خۆی بینین.. ١٠٠
دەربارەی: صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەر ﷺ ١٠٦
أ- لە ئەسڵی زمان دا: ١٠٦
ب- لە زاراوی شەرعدا: ١٠٧
مانای صەڵاوات.. ١٠٧
چۆنیەتی صەڵاوات دان لەسەر پێغەمبەر ﷺ... ١٠٨
سوودەکانی صەڵاوات ناردن بۆ پێغەمبەری خوا ﷺ... ١١١
دەربارەی: ڕووپامایی (الرياء)... ١١٢
دەربارەی: دووڕوویی (النفاق)... ١١٥
دەربارەی: غەیبەت و حەسوودی ١١٨
دەربارەی: قیامەت و لێپرسینەوە.. ١٢٣
دەربارەی: ستەم و ستەمکاریی (الظُلْم)... ١٢٩
ستەم (ظُلْم) سێ بەشە:.. ١٢٩
دەربارەی: بەهەشت و بەهەشتیەکان... ١٣٣
قسەیەکی خۆش دەربارەی ژن و پیاوێک (ی بەهەشتی بە حیسابی ژنەکە) ١٣٩
دەربارەی: دۆزەخ و دۆزەخیەکان ١٤٠
دەربارەی: ماڵی چاک بۆ پیاوی چاکە.. ١٤٤
دەربارەی: مامەڵە کردن (کڕین و فرۆشتن)... ١٤٥
دەربارەی: ڕیباو سوو خواردن... ١٤٨
دەربارەی: قەرزو قەرزاری.. ١٤٩
دەربارەی: کارو کەسابەت... ١٥٢
دەربارەی: خەڵات و دیاری.. ١٥٤
دەربارەی: خواردن و خواردنەوەکان ١٥٥

دەربارەی: ئافرەتان ١٥٨
دەربارەی: هاوسەنگی لە دینداریی ١٦١
دەربارەی: مەسرەف کێشانی ماڵ و منداڵ ١٦٤
دەربارەی: چاکەکاریی لەگەڵ دراوسێ ١٦٦
دەربارەی: ڕەوشتە بەرزو پەسندەکان ١٦٨
هەندێ لە نیشانەکانی ڕەوشت جوانی مرۆڤ (عَلَامَات حُسْنُ الْخُلُق) ١٧٥
سیفەتەکانی پەیوەستن بە زمان ١٧٧
سیفەتەکانی پەیوەستن بە جەستە ١٧٧
شەش سیفەت تایبەتن بە گوێڕایەڵی ١٧٨
سیفەتە گشتیەکان ١٧٨
دەربارەی: فەرمووده قودسیەکان ١٨٠
دەربارەی: خوا مەبەست بوون لە کردەوەی چاک ١٨٦
پێناسەی ئیمان ١٨٨
بڕواهێنان بە خوا ١٩٠
خوا ﷻ چی دەوێ لێمان؟ وە چیمان پێ دەبەخشێ؟ ١٩٣
بڕواهێنان بە فریشتەکان ١٩٤
ناوی هەندێک فریشتە و ئەرکەکانیان ١٩٥
چەند فەرمایشتێک لەبارەی فریشتەکان ١٩٦
بڕواهێنان بە کتێبە ئاسمانییەکان ١٩٧
ناوی پێغەمبەران و کتێبەکانیان ١٩٨
چەند فەرمایشتێک لەبارەی کتێبە ئاسمانییەکان ١٩٨
بڕواهێنان بە پێغەمبەرانی خوا ١٩٩
بڕواهێنان بە ڕۆژی دوایی ٢٠٢
چەند فەرمایشتێک لەبارەی سزای نێو گۆڕ و هەندێ نیشانەی هاتنی قیامەت ٢٠٣
بڕواهێنان بە قەزاو قەدەر ٢٠٧
چەند فەرمایشتێک لەبارەی قەزاو قەدەر ٢٠٨

ئایا ئیمان نوێ دەکرێتەوە؟ ٢١٤
خوا ئیمان بەکێ دەبەخشێ؟.......... ٢١٤
پەیوەندی چاکەو خراپە بە ئیمانەوە.......... ٢١٥
فەرموو: تامی ئیمان بچێژە!.......... ٢١٦
پێناسەی ئیسلام.......... ٢١٦
دەربارەی: گوتنی وشەی شایەتمان ٢١٨
مەرجەکانی قبووڵ بوونی شایەتمان ٢١٩
ئایا ددانەکانی ئەم کلیلە چین؟.......... ٢١٩
دەربارەی: ئەنجامدانی نوێژەکان ٢٢١
دەربارەی: پاک و خاوێنی.......... ٢٢١
دەربارەی: دەستنوێژ گرتن ٢٢٣
بانگدان بۆ ئەنجامدانی نوێژ.......... ٢٢٦
چۆنیەتی بانگدان.......... ٢٢٦
مانای وشەکانی بانگ.......... ٢٢٧
چۆنیەتی قامەتکردن ٢٢٨
دوعای نێوان بانگ و قامەت ٢٢٨
نوێژە فەڕزەکان ٢٢٩
دەربارەی: دروستکردنی مزگەوت ٢٣٣
دەربارەی: ئەنجامدانی نوێژ لە مزگەوتی: حەڕام، مەدینە، قوبا ٢٣٤
دەربارەی: ڕۆژووگرتن ٢٣٥
بەرهەم و حیکمەتی ڕۆژووگرتن ٢٣٩
دەربارەی: زەکات ٢٤٠
بەرهەم و حیکمەتی زەکات دەرکردن لە ماڵ.......... ٢٤٣
دەربارەی: حەجی ماڵی خوا.......... ٢٤٥
چەند فەرموودەیەک لەبارەی حەج ٢٤٦
دوعاو پاڕانەوەکانی پێغەمبەر ﷺ ٢٤٩

زۆرترین دوعای پێغەمبەر ﷺ ئەمە بووە ٢٥٢
گەورەترین و چاکترین دوعاو پاڕانەوە........ ٢٥٣
چەند دوعاو پاڕانەوەیەکی تایبەت بە ناو نوێژ........ ٢٥٤
دوعای دوای نوێژە فەرزەکان ٢٥٥
پەناگرتن بە خوا لە چوار شت ٢٥٦
دوعای کەفارەتی کۆڕو مەجلیس ٢٥٧
لە پەنهان دوعا کردن بۆ مسوڵمان........ ٢٥٨
دووبارە کردنەوەی گوناهو تەوبە کردن ٢٥٨
دەربارەی پەیوەندی شەیتان بەمرۆڤەوە........ ٢٥٩
فێڵی شەیتان تەواو نابێ!........ ٢٦٨
چۆنیەتی خۆپاراستن لە شەیتان؟........ ٢٧١
دەربارەی: فەرمان بە چاکەو قەدەغەی خراپە........ ٢٧٢
پلک و پووری خێزان مارە ناکرێن........ ٢٧٥
باشترین پیاو کێیە؟........ ٢٧٥
ئازاردرانی پیاو لەلایەن ئافرەت........ ٢٧٥
ڕێگەدان بە چوونی ئافرەت بۆ مزگەوت ٢٧٦
خراپترین ژن و مێرد کامانەن؟ ٢٧٧
هاوسەرگیریی نیوەی ئاین تەواو دەکات........ ٢٧٧
کێ شایستەی کچ پێدانە؟........ ٢٧٧
مۆڵەت لە کچ وەردەگیرێ پێش بە شوودانی ٢٧٨
هاوسەرگیریی نیەتی پاکی دەوێ........ ٢٧٨
پرۆسەی هاوسەرگیریی دەبێ ئاشکرا بێ........ ٢٧٩
دادگەری لە نێوان دوو ژن........ ٢٧٩
سیفەتە پەست و ناشرینەکان ٢٨٠
کێن ئەوانەی تووند تاقی دەکرێنەوە؟........ ٢٩٣
لەش ساغەکان چ خۆزگەیەک دەخوازن؟........ ٢٩٣

بۆ خوا تووشی نەخۆشیت دەکات؟ ٢٩٤
لەکاتی خۆشی دوعا کردن ٢٩٤
پاڕانەوە بۆ نەخۆش ٢٩٥
تایبەتمەندیەکانی ئوممەتی ئیسلام ٢٩٥
فەرموودەی قودسییەکان ٢٩٨
فەرمووده لەبەر بکە و کاری پێ بکە ٣٠٢
خوا مەبەستبوون لە کاری چاک ٣٠٣
ئیسلام و پایەکانی ٣٠٣
ئیمان و پایەکانی ٣٠٤
با لە ئایینی خوا شارەزا بین ٣٠٤
ئیمان تام و چێژی هەیە ٣٠٤
پێغەمبەرمان ﷺ لە هەموو کەس خۆشتر دەوێ ٣٠٥
بە قوڕئان بەرز دەبینەوە ٣٠٥
پاداشتی زیندووکردنەوەی سوونەتی پێغەمبەر ﷺ ٣٠٦
دایک و باوکت ڕازی بکە ٣٠٦
خەڵکت لەبەر خوا خۆشبوێ ٣٠٧
مسوڵمانان خوشک و برای تۆن ٣٠٧
ستەم لە کەس مەکە ٣٠٨
زمانت لە خراپە بگرەوە ٣٠٨
ڕێزی میوان بگرە ٣٠٨
تانەدەرو نەفرینکەر مەبە ٣٠٩
دڵ و دەروونت پاک بێ ٣٠٩
دڵسۆز بوون بۆ خوشک و برای ئیماندار ٣٠٩
گومانی باش بە خەڵک ببە ٣١٠
زۆر پرسیار نەکردن ٣١٠
دوعا بۆ مسوڵمانان بکە ٣١٠

پاک و خاوێنی نیوەی ئیمانە.. ٣١١
یەکەم پرسیاری دوارۆژ دەربارەی نوێژەکانتە.................................... ٣١١
صەڵاواتەکانمان دەگاتە پێغەمبەرمان ﷺ.................................. ٣١٢
چۆنیەتی صەڵاوات ناردن بۆ پێغەمبەرمان ﷺ.................................... ٣١٢
پێغەمبەر ﷺ ڕەوشتە جوانەکانی تەواو کرد.................................... ٣١٣
ڕووخۆشی بەرانبەر خەڵک.. ٣١٣
هەر قسەیەکت بیست مەیگێڕەوە.. ٣١٣
قسەت خۆش بێ.. ٣١٤
مامەڵەت خۆش بێ... ٣١٤
تەرازووی چاکەکانت قورس بکە.. ٣١٤
سوپاسگوزار بە.. ٣١٥
سادەو خاکی بە.. ٣١٥
یارمەتیدەر بە.. ٣١٥
ڕاستگۆ بە.. ٣١٦
ئاسانکار بە لە ژین و دین.. ٣١٦
خاوەن شەرم و شکۆ بە.. ٣١٧
ئاسانکارو نەرم و نیان بە.. ٣١٧
خەڵات خۆشەویستی زیاد دەکات... ٣١٧
هەر کارێکت کرد بە جوانی بیکە... ٣١٨
کە چووی بۆ شوێنێک سڵاو بکە.. ٣١٨
چاک و چۆنی و تەوقە بکە.. ٣١٨
کە یەکێک لە مەجلیس هەڵسا، مەچۆ بۆ شوێنەکەی................................. ٣١٩
مۆڵەت وەردەگرین بۆ چوونە ماڵان... ٣١٩
لە نێوان دوو کەس دامەنیشە بێ مۆڵەت وەرگرتن................................... ٣١٩
ئەگەر سێ کەس بوون، با دوو کەس پێکەوە چپە نەکەن............................ ٣٢٠
هاوڕێی باش هەڵبژێرە... ٣٢٠

هەموو کەسێک هەڵە دەکات ٣٢٠
دوای خواردن و خواردنەوە سوپاسی خوا دەکەین ٣٢١
هەموومان پێکەوە خواردن دەخۆین ٣٢١
ئیمان و بەشەکانی: (کردەوەی دڵ و زمان ئەندامەکانی جەستە) ٣٢٢
نیاز و مەبەستەکان کلیلی کردەوەکانن ٣٢٢
چەند نموونەیەک دەربارەی بەشەکانی ئیمان ئەوانەی پەیوەستن بە دڵ و وتە و کردەوەکان. ٣٢٢
حەزکردن بە چاکەی خەڵک لە بەشەکانی ئیمانە ٣٢٣
خۆشویستنی پێغەمبەر ﷺ لە تەواوی ئیمانە ٣٢٣
خۆشویستنی هاوەڵان لە بەشەکانی ئیمانە ٣٢٣
فراوانی بەزەیی خواو جیاوازی پلەکانی ئیمان ٣٢٤
ڕۆژووگرتنی مانگی ڕەمەزان لە بەشەکانی ئیمانە ٣٢٤
چاکە کردن لەگەڵ دراوسێ و ڕێزگرتن لە میوان و نەگوتنی قسەی خراپ لە بەشەکانی ئیمانە ٣٢٥
ئازاردانی دراوسێ لە ناتەواوی ئیمانە ٣٢٥
ئاسانکاری لەسەر خەڵک لە ئاینەکەیان و خۆدوورگرتن لە توندی ٣٢٦
پاک و خاوێنی و دەستنوێژ ٣٢٦
دەستپێکردن بە لای ڕاست لە دەستنوێژ و هەرکارێکی دی سونەتە ٣٢٧
شۆردنی ئەندامەکان لە دەستنوێژدا دروستە جارێک، یان دووجار، یان سێ جار بێ ٣٢٨
چۆنێتی دەست نوێژ گرتن بە تێرو تەسەلی ٣٢٨
دەستنوێژ گرتن مەرجێکە لە مەرجەکانی نوێژ ٣٢٩
ئەو شتانەی دەستنوێژ دەشکێنن ٣٢٩
میزی ئەو منداڵەی کە خواردن ناخوات پێویست ٣٣٠
ناکات شوێن میزەکە بشۆردرێ بەڵکو ئاوپرژێن دەکرێ ٣٣٠
پاککردنەوەی ددانەکان یەکێکە لە سونەتەکانی پێشنوێژ ٣٣٠
یەکێک لە مەرجەکانی مەسح کردن لەسەر خوفەکان دەستنوێژ گرتنە پێش لە پێ کردنیان.. ٣٣١
فەزڵی نوێژی بە کۆمەڵ ٣٣١

ماوەی مەسح کردن لەسەر خوفەکان لە سەفەرو نیشتەجێ بوون.......................... ٣٣١
سوننەتەکانی فیطرەت.. ٣٣٢
فەزڵ و چاکەی نوێژی بەیانی ٣٣٢
کۆتا کاتی هەردوو نوێژی بەیانی و عەسر.. ٣٣٣
ئەو کاتانەی نوێژ کردن تێیاندا باش نییە ٣٣٣
مسوڵمان زیندوو بێ، یان مردوو، پاکە ٣٣٤
چۆنیەتی دەرکردنی لەشگرانی و، دەستگرتن بەئەندازەی ئەو ئاوەی بەکاردەهێنرێ ٣٣٤
تەیەموم کردن بۆ کەسی لەشگران لە کاتی نەبوونی ئاو.................................. ٣٣٥
سوڕی مانگانەو خوێنی ئیستحاضە ٣٣٦
مسوڵمان پیس نابێ پیاوی لەشگران و ئافرەتی حەیزدار پیس نین........................ ٣٣٦
ئاسانکاری لەسەر خەڵک کاتێ خواردن ئامادە دەبێ لە کاتی نوێژدا........................ ٣٣٧
ئامادە بوونی ئافرەتان بۆ نوێژی بەکۆمەڵ لە مزگەوت...................................... ٣٣٧
دوو ڕکاتی سوننەتی بەرەبەیان ٣٣٧
نوێژە سوننەتەکانی دوای نوێژی فەڕز.. ٣٣٨
بانگدان بە جووت و، قامەت کردنیش بە تاک... ٣٣٨
ئیمام هانی نوێژ خوێنان دەدات بۆ ئەوەی ڕیزەکانیان ڕێک بخەن........................ ٣٣٩
پێویستە لەسەر نوێژ خوێنان شوێن ئیمام بکەون... ٣٣٩
ڕەحمەتی خوایە کە بە هۆی پەرستشێکی ئاسانەوە دەمانخاتە بەهەشتەوە................. ٣٤٠
ئیمام کاتێ نوێژ بۆ خەڵکی دەکات نوێژەکەی درێژ نەکاتەوە ٣٤٠
دوعای دەست پێکردنی نوێژ ٣٤١
خوێندنی سوورەتی فاتیحە یەکێکە لە پایەکانی نوێژ...................................... ٣٤١
ئەو کەسەی بە هەڵە نوێژی کردو پێغەمبەریش ﷺ فێری پایەکانی نوێژی کرد ٣٤١
ئەوەی نوێژ خوێن دەیخوێنێ لە دانیشتنی تەحیاتدا.. ٣٤٢
چۆنیەتی دانانی پەنجەکانی دەستی ڕاست لە کاتی تەحیات و جوڵاندنی پەنجەی شایەتمان.. ٣٤٣
ئەوەی نوێژ خوێن دەیکات لە کاتی چوونە مزگەوتەوە ٣٤٣
شێوەی صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەری خوا ﷺ.. ٣٤٤

لەو پاڕانەوانەی کە هاتوون دوای صەڵاواتی ئیبڕاهیمی پێش سەلامدانەوە ٣٤٥
سوننەتە ئیمام کە نوێژ بۆ خەڵک دەکات سووڕەتە کورتەکان بخوێنێ................................ ٣٤٥
تێپەڕ بوونی منداڵ و ئافرەت بە پێشی نوێژ خوێندا نوێژەکەی نابڕێ................................ ٣٤٥
ئەوەی دروست نییە لە قسە کردن لە نێو نوێژ.. ٣٤٦
کەفارەتی ئەو کەسەی نوێژێکی لە بیر دەچێ ٣٤٦
نوێژی ویتر ٣٤٧
داوای لێخۆشبوون دوای سەلام دانەوە... ٣٤٧
کۆکردنەوەی نوێژ لە نێوان نیوەڕۆ و عەسر و، مەغریب و عیشا ٣٤٨
هۆکارەکانی گواستنەوەو بە جێهێنانی نوێژ... ٣٤٩
خۆشۆردن (لە ڕۆژی) هەینی... ٣٤٩
وتاری هەینی.. ٣٤٩
نوێژی هەردوو جەژن پێش وتار خوێندن.. ٣٥٠
دەرچوونی ئافرەتان بۆ نوێژی هەردوو جەژن... ٣٥٠
خۆرگیران و مانگ گیران لە نیشانەکانی خوان ٣٥٠
نوێژە بارانە... ٣٥١
نوێژی جەنازە و حوکمەکانی ٣٥٢
کفنی پێغەمبەری خوا ﷺ.. ٣٥٢
شۆردن و کفن کردنی مردووی خاوەن ئیحڕام... ٣٥٣
پەلە کردن لە ناشتنی مردوو... ٣٥٣
پاداشتی ئەو کەسەی شوێنی جەنازە دەکەوێ تا دەنێژرێ ٣٥٣
ئارامگرتن لە کاتی لە دەستدانی مردوو ٣٥٤
کارو کەسابەتی حەڵاڵ و زەکات و خەرجیەکان ٣٥٤
پێشخستنی بەخشینی لەتە خورمایەک بەسەر قسەیەکی چاکدا.. ٣٥٤
بڕوادار دەستی بەخشندەیە و هاوکاری غەیری خۆی دەکات.. ٣٥٥
بڕوادار دڵسۆزە بۆ هەموو مسوڵمانێک.. ٣٥٥
ئەندازەی زەکات لە هەندێ لە جۆرەکان ٣٥٦

هەندێک لە حوکم و ئادابەکانی ڕۆژوو ٣٥٧
شەونوێژ کردنی ڕەمەزان و ئیعتیکافی دە شەوی کۆتایی ٣٥٩
هەندێک لە ئەحکام و ئامانجەکانی حەج........................ ٣٦٠
وەستان لە عەرەفە یەکێکە لە پایەکانی حەج ٣٦١
بەرد هاویشتنی جەمەرەکان بە کردەوە ٣٦١
تەوافی ماڵئاوایی و ئاسانکاری بۆ ئافرەتی حەیزدار........................ ٣٦٢
جوانترین نمونەی ئاسانکاری لەسەر خەڵک لە حەجدا ٣٦٢
هەندێک لە حوکمەکانی کڕین و فرۆشتن........................ ٣٦٣
سەرپشک کردن لە کڕین و فرۆشتندا........................ ٣٦٣
مانای سەلەمی حەڵاڵ چیە؟........................ ٣٦٣
ئەو کڕین و فرۆشتنانەی قەدەغەکراون لە پێناو پاراستنی مافەکانی خەڵک ٣٦٤
مامەڵەکردن لەگەڵ نامسوڵمانان لە سەردەمی پێغەمبەر ﷺ........................ ٣٦٦
هەندێ لە حوکمەکانی خواردن و خواردنەوە ٣٦٦
مردارەوەبووی دەریا پاکە........................ ٣٦٧
گۆشتی مریشک و کەروێشک لە خواردنە پاکەکانن........................ ٣٦٧
ئارەق و سەرجەم سەرخۆشکەرەکان خواردنەوەیان حەرامە ٣٦٨
قەدەغەکردنی بەهەدەردان ڕشتنی خوێنی مرۆڤ بە ناهەق........................ ٣٦٩
قەدەغەکردنی کوشتنی نامسوڵمانان ٣٧٠
کەس و کاری کوژراو سەرپشکە لە تۆڵەکردنەوە........................ ٣٧١
دادوەری سەربەخۆ و، گوێ گرتن بۆ ئەو دوو لایەنەی کێشەیان هەیە........................ ٣٧١
دادوەر کە بڕیار دەردەکات پێویستە ئارام و بە ئاگا بێ........................ ٣٧٢
هەندێجار تۆمەتبار، بێ تاوان دەردەچێ خۆشی چاک دەزانێ ئەو تاوانبارە........................ ٣٧٢
بەڵگە بۆ ئەو کەسەیە کە بانگەشە بۆ شتێک دەکات هی ئەوە........................ ٣٧٣
شایەد نابێ شایەدییەکەی بشارێتەوە........................ ٣٧٣
بنەمای دادپەروەری و ڕاوێژ و هەستکردن بە بەرپرسیارێتی سەرچاوەی حوکمی دادپەروەرانە
وسیاسەتی ژیرانەیە ٣٧٤

ڕەچاوکردنی بەرژەوەندی خەڵک و نەرمونیان بوون لەگەڵیان ٣٧٥
حوکم ئەمانەت و تاقیکردنەوەیە ٣٧٥
کێ دەکرێتە ڕاوێژکار؟ ٣٧٦
مافە ئاساییەکانی مرۆڤ ٣٧٦
دابەشکردنی سەروەت و سامان بە دادپەروەری و یەکسانی.............................. ٣٧٧
هەندێک لە ئەرکەکانی دەوڵەت: دانەوەی قەرزی خەڵک ٣٧٧
ئامادەکردنی سوپایەکی بەهێز.. ٣٧٧
دابینکردنی ژیانی ئاشتیخوازانە لە نێوان مسوڵمانان و نامسوڵمانان.................... ٣٧٨
دەسەڵاتدارو حوکمران نوێنەری خەڵکە بۆ چەسپاندنی دادگەری ٣٨٠
ژیانی خێزانی و هەندێ لە حوکم و ئادابەکانی.. ٣٨١
دینداریی و ڕەوشت بەرزی ئافرەت پێش جوانی و ماڵ و سامان دەخرێ ٣٨١
دروستە بۆ ژن لە ماڵی مێردەکەی خەرج بکات... ٣٨٢
دادگەری کردن لە بەخشین لە نێوان منداڵەکان ٣٨٢
پێغەمبەر ﷺ لێدانی ئافرەتانی قەدەغە کردوە ٣٨٣
ئەو هاوسەرگیریەی کە قەدەغەکراوە ٣٨٤
پیاوان و ئافرەتان بنەمای مرۆڤایەتین و بەشدارن لە چاکەکاریی........................ ٣٨٤
ئامۆژگاری خوێنەر بە زۆر یادی خواو سوپاسکردن و بە پاکگرتنی....................... ٣٨٤
کلیلی چوونە ناو بەهەشت... ٣٨٥
دوعای دڵ چەسپان لەسەر دینداریی... ٣٨٦
نوێژ کارێکی زۆر گەورەیە... ٣٨٦
مزگەوت ماڵی بڕوادارانە ٣٨٦
سوننەتی چوونە ناو مزگەوت (تحية المسجد).. ٣٨٧
پاداشتی نوێژی بە کۆمەڵ ٣٨٧
خوێندنی ئیخلاص و فەلەق و ناس لە دوای نوێژ.. ٣٨٧
گرنگی صەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەر ﷺ ٣٨٨
تەوبەی ڕاست گوناهان ناهێڵێ.. ٣٨٨

لادانی ئەزیەت و ئازار لە ڕێگادا.. ٣٨٨
سزای خراپ بوون لەگەڵ دایک و باوک.. ٣٨٩
هاندان بۆ چاکبوون لەگەڵ دایک و باوک.. ٣٨٩
دایک لە پێشترین کەسە بۆ چاکەکردن لەگەڵی.. ٣٩٠
هاندان لەسەر گوێڕایەڵی دایک و باوک.. ٣٩٠
بە چاکە مامەڵەکردن لەگەڵ برادەران.. ٣٩١
بە بەزەیی بوون لەگەڵ بچووک و ڕێزگرتنی گەورە.. ٣٩١
حەز کردن بە چاکەی مسوڵمانان.. ٣٩٢
زەردەخەنە کردن خێر و چاکەیە.. ٣٩٢
پێگە و پلەی هەڵگرانی قوڕئان.. ٣٩٢
پاداشتی خوێندنەوەی قوڕئان.. ٣٩٣
قوڕئان بەرزت دەکاتەوە.. ٣٩٣
لە ئادابی مۆڵەت وەرگرتن بۆ چوونەماڵێک.. ٣٩٣
چۆنیەتی مۆڵەت وەرگرتن بۆ چوونە ژوور.. ٣٩٤
گەورەیی چاکەکردن لەگەڵ دراوسێ.. ٣٩٥
ڕەخنە نەگرتن لە خواردن.. ٣٩٦
لە ئادابی خواردن.. ٣٩٦
بە تەنگەوەبوون و یارمەتیدانی یەکتری.. ٣٩٦
دوعای میوان بۆ خاوەنی خواردن.. ٣٩٧
چوون بۆ داوەتی خواردن و سەردانی نەخۆش.. ٣٩٧
گۆڕینەوەی دیاری خۆشەویستی قووڵتر دەکات.. ٣٩٧
ئیسلام ئایینی پاک و خاوێنی و جوانییە.. ٣٩٨
داواکردن بۆ جوانی ڕەوشت.. ٣٩٨
پارێزکردن لە خاوێن ڕاگرتنی پرچ و داهێنانی.. ٣٩٩
لە پاڕانەوەکانی پێغەمبەر ﷺ.. ٣٩٩
بەڕاست دەستپێکردن لە شتە پاکەکان.. ٣٩٩

پاڕانەوە بۆ لێخۆشبوون و لەش ساغبوون ٤٠٠
دوعای پێش چوونە ئاودەست ٤٠٠
ڕێگریکردن لە چپەچپکردن ٤٠٠
وردبوونەوە و دڵنیابوونەوە لە هەواڵ ٤٠١
حەڕامی فێڵ کردن ٤٠١
قەدەغەکردنی ترساندنی مسوڵمان ٤٠٢
سەرزەنشتکردنی قسە دابڕین لەگەڵ برای مسوڵمان ٤٠٢
فەرمان بە سڵاو کردن ٤٠٣
بە بەزەیی بە، بۆ هەموو کەس ٤٠٣
سپاردە پارێزی لە سیفەتی بڕواداریە ٤٠٤
لە ئادابەکانی لە پێکردنی پێڵاو ٤٠٤
دوعای داواکردنی زانستی بە سوود ٤٠٥
سووربوون لەسەر پاککردنەوەی دەم ٤٠٥
ئەزیەت نەدانی مسوڵمانان ٤٠٥
پەناگرتن بە خوا لە سیفەتە خراپەکان ٤٠٦
دوعایەک هیچ شتێک زیانی نابێ لەگەڵی ٤٠٦
خەونی چاک و خەونی خراپ ٤٠٦
دوعای کاتی خەوتن و لە خەو هەڵسان ٤٠٧
لە ئادابەکانی باوێشک ٤٠٨
پاداشتی نوێژی بەیانی ٤٠٨
ئیسلام، ئیمان، ئیحسان، دووڕوویی، هاوبەشدانان، ڕووپامایی ٤٠٩
پێناسەی ئیسلام ٤٠٩
پێناسەی ئیمان ٤٠٩
پێناسەی ئیحسان ٤١٠
پێناسەی دووڕوویی ٤١٠
پێناسەی هاوبەش دانان ٤١١

پێناسەی ڕووپامایی.. ٤١١
بەشی دووەم.. ٤١٢
وەک دایک... ٤١٢
وەک هاوسەر (ژن، خێزان)... ٤١٤
وەک کچ... ٤١٧
وەک خوشک.. ٤١٨
گرنگی پێدان و ئامۆژگاری پێغەمبەر ﷺ بۆ ئافرەتان ٤١٨
بەشی سێیەم ٤٢٠
نیاز و مەبەست بنچینە و بنەمای هەموو کارێکە................................... ٤٢١
پشت بەستن بە خوا لە هەموو کارێکدا... ٤٢٢
چارەسەری خۆشەویستی نێوان کوڕ و کچ... ٤٢٢
هاندان بۆ ئەنجامدانی هاوسەرگیری.. ٤٢٢
هاوسەرگیری نیوەی ئایین تەواو دەکات ٤٢٣
بەرەکەت لە ئاسانکردنی مارەییدایە.. ٤٢٣
سەیرکردنی ئافرەت لە کاتی داخوازی.. ٤٢٤
لە حیکمەتەکانی سەرپەرشتیکردنی ئافرەت بۆ بە شوودان....................... ٤٢٤
چ کوڕێک شایستەیە مێردی پێ بکەی ٤٢٤
نابێ بەزۆر (تۆبزی) کچ بە شوو بدرێ.. ٤٢٥
پرۆسەی هاوسەرگیری پێویستە ئاشکرا بکرێ...................................... ٤٢٥
پۆشتەیی ئافرەتان (حیجاب) ٤٢٦
بەشی چوارەم... ٤٢٦
پیاوان و ئافرەتان بنەمای مرۆڤایەتین ٤٢٦
ژن و مێرد نابێ بیانوو بگرن بە یەکتر.. ٤٢٦
ژن و مێرد دەبێ سەیری خوارووی خۆیان بکەن لە بواری دونیاداری ٤٢٧
بە ئەندازەی پێویست گرنگیدان بە ژیانی دونیا...................................... ٤٢٧
خراپترین ژن و مێرد کامانەن؟ ٤٢٨

ئەو ژنەی ڕێگرە لەسەرجێی کردن لەگەڵ مێردەکەی ٤٢٩
باشترین ئافرەت کامەیە؟ ٤٢٩
باشترین پیاو کامەیە؟ ٤٢٩
کاتێک ژنێک ئازاری مێردەکەی دەدات ٤٣٠
ئافرەتان بەرپرسیارن و ئەرکیشیان قورسە ٤٣٠
باشترین نیعمەتی خوا ژنی دیندار و چاکە ٤٣١
پێگە و پاداشتی کەسی ڕەوشت بەرز لای پێغەمبەر ﷺ ٤٣١
دادپەروەری کردن لە بەخشین لە نێوان منداڵەکان ٤٣٢
خەرجی ژن لەسەر پیاوە ٤٣٢
ژن لە سێ ڕۆژ زیاتر پرسە ناگێڕێ بۆ جگە لە مردنی مێردەکەی ٤٣٣
هەندێ لە یاسا و ڕێساکانی تەڵاق و خولع ٤٣٤
لەشگرانیی و سووڕی مانگانەو خوێنی نەخۆشی ئافرەتان ٤٣٥
نابێ ئافرەت و پیاوی نامەحرەم بە تەنیا لە شوێنێکی چۆڵ پێکەوەبن ٤٣٨
پیاوی لەشگران و ئافرەتی حەیزدار پیس نین ٤٣٨
پاداشتی گوێڕایەڵی ئافرەت بۆ مێردەکەی ٤٣٩
ئەنجامدانی حەج گەورەترین جیهادی ئافرەتانە ٤٣٩
ڕێگەدان بە چوونی ئافرەت بۆ نوێژی کۆمەڵ ٤٤٠
تێپەڕبوونی ئافرەت بە پێش نوێژخوێن نوێژەکەی نابڕێ ٤٤١
سپڵەیی ژن بەرانبەر مێردەکەی و بە پێچەوانەشەوە ٤٤١
چاوپیسی و چارەسەرەکەی ٤٤٢
بە سووک سەیر کردنی مسوڵمان ٤٤٢
توانج و پلاردان لە خەڵک ٤٤٣
گێڕانەوەی هەرچی دەیبیستی ٤٤٣
پرسیارکردن لە شتێک کە پەیوەندی بە تۆوە نییە ٤٤٤
گومانی خراپ بردن ٤٤٤
قسەی خراپ هێنان و بردن ٤٤٤

به نهێنی و چپە قسەکردن ٤٤٦
کەشخەیی و فیزکردن.. ٤٤٦
دواخستنی نوێژ و بێ ئاگایی لە گەورەیی نوێژ... ٤٤٦
پچڕاندنی پەیوەندی و قسە نەکردن لەگەڵ یەکتر... ٤٤٩
ئازاردانی دراوسێ لە ناتەواوی ئیمانە ٤٥٠
زیدەڕۆیی نەکردن لە هیچ کارێکدا.. ٤٥١
خۆچوواندنی ئافرەتان و پیاوان بە یەکتر ٤٥١
غەیبەت کردنی مسوڵمانان.. ٤٥١
نــاوەڕۆک ٤٤٥